I. I. LAJECINIKOV

PALATUL DE GHEAȚĂ

И. И. Лажечников

ЛЕДЯНОЙ ДОМ

Государственное Издательство Художественной Литературы

Москва 1956

I. I. LAJECINIKOV

PALATUL DE GHEAŢĂ

Prefaţă de M. V. NECIKINA

ed. a II-a

EDITURA
PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

BUCUREŞTI — 1962

Traducere de: *Maria Bistrițeanu* și *Alexandru Ștefănescu-Medeleni*

Versuri de: *Mihail Calmîcu*

Coperta de: *Aurel Stoicescu*

„PALATUL DE GHEAȚĂ" de I. I. LAJECINIKOV

1

În modesta locuință a directorului învățămîntului din gubernia Tver, biroul gemea de cărți. Era în iarna anului 1833—1834. În fiecare seară, iar duminica și în timpul zilei, în acel birou putea fi văzut un om între două vîrste — de vreo patruzeci de ani — adîncit în lucru, răsfoind file scrise, aplecat deasupra unor documente și cărți de istorie. Oamenii în mijlocul cărora a trăit erau izbiți de mobilitatea, vioiciunea trăsăturilor chipului său, care vădeau o inimă deschisă, ca de copil, și un umor scînteietor, de ochii lui ageri, pătrunzători, de coama părului des, cărunt, pieptănat în sus. „El îți cîștiga simpatia de la cea dintîi privire prin bunătatea, prin delicatețea și voioșia lui", scria mai tîrziu, în amintirile sale, un cunoscut al lui din Sanct-Petersburg.[1] Omul care lucra la masa de scris dobîndise încă de pe vremea aceea gloriosul renume de „Walter Scott al Rusiei". În ce-l privește, avea o părere mai modestă despre sine și uneori spunea în glumă: „Bunicul Walter Scott". I se părea de ajuns să se socotească „nepot" al celebrului romancier scoțian. Directorul învățămîntului din gubernia Tver, Ivan Ivanovici Lajecinikov, scria în iarna aceea romanul „Palatul de gheață".

Cunoscut ca autor al volumului „Însemnările de pe front ale unui ofițer rus" (1820), precum și al romanului „Ultimul novice" (1831—1833), încerca să zugrăvească acum întune-

---

[1] I. I. Panaev, „Amintiri literare", Goslitizdat, 1950, pag. 262 (n. red. ruse).

cata epocă a domniei împărătesei Anna Ioannovna şi cerceta cu pasiune materialul istoric. Izbutise să descopere şi unele mărturii documentare în legătură cu „afacerea Volînski", precum şi memoriile unor contemporani ai acelei epoci, purtînd uneori titluri extrem de lungi. Aşa, bunăoară, „Walter Scott al Rusiei" consultase o „cărţulie" destul de rară, intitulată : „Descrierea fidelă şi detailată a palatului de gheaţă, durat la Sanct-Petersburg, în luna lui Ghenar 1740, precum şi a tuturor lucrurilor şi podoabelor dinlăuntru, întregită cu zugrăvirea figurilor ce-l străjuiau jur împrejur, conţinînd şi unele observaţiuni cu privire la frigul crîncen care a bîntuit toată Europa în acel an 1740, întocmită pentru iubitorii istoriei naturale de Georg Wolfgang Krafft, membru al Academiei Imperiale de Ştiinţe din Sanct-Petersburg şi profesor de fizică".

Cărţile şi documentele expuneau fapte, pe care imaginaţia creatoare a lui Ivan Lajecinikov le recepţiona viu, întruchipîndu-le apoi în forme artistice. Însă în textura tablourilor zugrăvite pe baza documentelor vremii pătrundea năvalnic, nestăvilită, realitatea începutului celui de al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea. În tablourile unui trecut de mult apus pătrundeau irezistibil impresiile din vremea autorului, a cărui înţelegere a vieţii se înfiripa în zorii crizei sistemului feudal-iobăgist, şi în conştiinţa căruia mai erau încă vii amintirile războaielor duse împotriva lui Napoleon, ca şi acelea ale zilei de 14 decembrie 1825. Erau amintiri despre o Rusie abia „pacificată" de autocraţia lui Nicolae I, după izbucnirea revoluţionară a decembriştilor, o Rusie în care îşi începuse deja activitatea tînărul Herzen, însufleţit de bubuiturile tunurilor din Piaţa Petru I — era Rusia epocii răzmeriţelor ţărăneşti din ce în ce mai duse, a răscoalei polonezilor din 1830—1831, a planurilor intervenţiei ţariste în Franţa revoluţionară din 1830.

Toată această atmosferă complexă, contradictorie, frămîntată, punea în faţa autorului „Palatului de gheaţă" numeroase probleme, la care el căuta să răspundă pe cît îi stătea în putere, zugrăvind portretul de om politic al lui Volînski, înviind figura lui Biron şi a Annei Ioannovna. În roman intervenea cu întrebări şi răspunsuri şi „prietenul-cititor" al lui „Walter Scott al Rusiei", un *alter ego* al autorului, însufleţit de un patriotism înflăcărat, „rus din creştet pînă-n

tălpi". Gusturile, cerinţele şi ideile politice ale acestui „prieten-cititor" constituiau o pîrghie importantă, care orienta materialul istoric în direcţia dorită de el. Cititorul găsea un răspuns la arzătoarele probleme politice ale celui de al patrulea deceniu al veacului al XIX-lea, atît în condamnarea hotărîtă a nelegiuitului favorit Biron, cît şi în cuvintele patriotice ale lui Volînski.

Reiese limpede de aici că sub aspectul „texturii" de imagini, „Palatul de gheaţă" nu-i o lucrare chiar atît de simplă. E unul din primele romane istorice ruseşti, care, zugrăvind destul de fidel epoca Annei Ioannovna, oglindeşte în acelaşi timp trăsăturile deceniilor al treilea şi al patrulea ale secolului al XIX-lea, fapt pentru care s-a depărtat în multe privinţe de adevărul istoric. Altfel, firește, nici nu era cu putinţă să se întîmple. Puşkin îi scria lui Lajecinikov, cu o remarcabilă clarviziune: „Se prea poate ca din punct de vedere artistic «Palatul de gheaţă» să-i fie chiar superior «Ultimului novice», însă adevărul istoric nu este respectat în noul dumitale roman, şi cîndva, atunci cînd cazul Volînski va fi dat publicităţii, acest lucru va dăuna, desigur, operei dumitale; poezia rămîne însă întotdeauna poezie, şi multe pagini ale romanului dumitale vor trăi cît va trăi limba rusă".[1]

Ivan Ivanovici Lajecinikov s-a născut la 14 septembrie 1792. Era fiul unui negustor bogat din Kolomna, care făcea comerţ cu grîne şi sare. Lajecinikovii se îndeletniceau din tată în fiu cu acest negoţ. În mod obişnuit, atmosfera vieţii de toate zilele dintr-o casă de negustori bogaţi de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea se înfăţişa ca o „împărăţie a întunericului" şi mai cumplită decît pe vremea lui Ostrovski.

Lajecinikov ne-a lăsat cîteva scrieri cu caracter autobiografic: „Albişori, negrişori şi cenuşii", „Nu e mult de

[1] A. S. Puşkin. „Opere complete", corespondenţa anilor 1835—1837, Ed. Acad. de ştiinţe a U.R.S.S., M.—L., 1949, vol. XVI, pag. 62 (n. red. ruse).

atunci", în care zugrăveşte traiul mohorît şi apăsător al negustorimii din Kolomna. Lajecinikovii constituiau însă o curioasă excepţie. Tatăl lui Lajecinikov, moştenind o avere mare, şi-a clădit o casă somptuoasă, care, ca şi palatele nobililor, „era vestită prin interioarele ei fastuoase... Pretutindeni vedeai parchete din mahon, din abanos, din lemn de palmier, peste tot era numai marmoră şi damasc... scria Lajecinikov. În această casă îi ospăta tatăl meu pe minunaţii fii ai sfîrşitului de veac

...din vulturii Ecaterinei
Slăviţi în veci...

şi-i ospăta de minune, nefăcîndu-se niciodată de ruşine în faţa unor nobili de vază, ce nu se dădeau în lături să cinstească cu prezenţa lor casa unui negustor. Îndeobşte, el trăia pe picior mare, ca şi nobilii bogaţi din acea vreme."

Deşi tîrgoveţ de obîrşie, ocolind legea, tatăl scriitorului izbutise să cumpere o moşie situată la douăzeci şi trei verste de Kolomna. Moşia se numea „Krasnoie Selţo" şi fusese cumpărată pe numele unui nobil, prieten apropiat al familiei Lajecinikov, guvernatorul Moscovei — Obrezkov. Nobilimea întregului judeţ venea în vizită la conac, ca să mănînce pe săturate cegă (de cîte un arşin lungime), prinsă în iazurile de pe moşie sau ca să savureze perele ce cîntăreau peste trei sferturi de kilogram fiecare, cultivate în serele proprii. Se întîmpla ca guvernatori în trecere prin partea locului, inspectînd gubernia, să facă ocol de cîteva verste, numai pentru a vizita conacul ospitalierului negustor, care mai avea pe deasupra şi o bună orchestră de casă.

Dar nu era vorba numai de îndestulare şi de belşug material. Tatăl viitorului scriitor se distingea prin dragostea pe care o arăta cărţilor. În nuvela autobiografică „Albişori, negrişori şi cenuşii", I. I. Lajecinikov l-a zugrăvit pe tatăl său sub numele lui Maxim Ilici Pşeniţîn. „Maxim Ilici, scria Lajecinikov, avea o sete înnăscută de cultură. Întîmplarea a vrut ca această înclinare să se poată dezvolta." Mai departe, scriitorul ne comunică date foarte preţioase : tatăl lui îl cunoştea pe Novikov, care avusese o mare înrîurire asupra lui. Îl cunoscuse cu prilejul uneia din desele sale călătorii de-a lungul şi de-a latul Rusiei, pe care le întreprindea în fiecare an cu treburile sale negustoreşti. Acesta îl îndrăgise pe ti-

năsul negustor, stătea cu el adesea de vorbă despre „foloasele" instrucțiunii și-i dăduse o listă a tuturor cărților și revistelor ce apăruseră în limba rusă. Maxim Ilici se grăbise să și le cumpere și le citea cu nesaț.

În povestirea sa autobiografică, scriitorul spune că tatăl lui „se exprima uneori cu atîta îndrăzneală despre diferite lucruri și persoane de vază, încît dacă-l asculta un om fricos, i se făcea părul măciucă". Alte mărturii arată că și în problemele religiei tatăl scriitorului era un liber-cugetător.

Preceptorul francez angajat pentru a face educația micului Lajecinikov fusese recomandat de Novikov. Alegerea se dovedi a fi dintre cele mai fericite. Francezul „nu era un aventurier oarecare, ci un om de o mare cultură pentru vremea aceea". Beaulieu, educatorul lui Lajecinikov, studiase la Universitatea din Strasbourg și cunoștea bine atît franceza, cît și germana. Iată ce scrie Lajecinikov despre el: „Cu adîncă recunoștință îi păstrez și astăzi amintirea în inimă. N-am cunoscut niciodată bătaia; pedeapsa ce mi-o dădea pentru nepregătirea lecțiilor se reducea la punerea la colț în timpul prînzului, și asta mă mîhnea pînă la lacrimi."

Una din amintirile cele mai zguduitoare ale copilăriei autorului este legată de o noapte de groază, cînd în curtea bogatei case negustorești au năvălit trei căruțe cu coviltire de rogojini, înțesate cu soldați. Lajecinikov povestește în autobiografia sa cum s-a trezit deodată, în toiul nopții, din pricina zgomotului din casă: „Plîngînd cu hohote, maică-mea își lua rămas bun de la tata, care, cu mîna tremurătoare, ne binecuvînta pe mine și pe fratele meu." Din ordinul împăratului Pavel I fuseseră arestați tatăl scriitorului, preceptorul Beaulieu și preotul care preda copiilor limba rusă. Căruțele au plecat în grabă, ducîndu-i pe arestați cu ele, și totul s-a liniștit. „După cele întîmplate, nu se mai auzeau în casă decît vorbe în șoaptă, plînsul înnăbușit al mamei și bocetele slujnicelor. Nimeni nu pricepea nimic din cele întîmplate. Moș Larivon al meu tăcea mohorît, iar dădaca Domna se ruga cu osîrdie și-mi poruncea și mie să mă rog."

În familia Lajecinikovilor această arestare se explica prin atitudinea de liber-cugetător a capului familiei; într-o zi, tatăl scriitorului se exprimase violent și cu mult duh despre o înaltă față bisericească din Kolomna. Preotul, care preda copiilor limba rusă, transmisese totul persoanei vizate. Aceasta

n-a întîrziat să trimită la Sanct-Petersburg un denunț împotriva negustorului, caracterizîndu-l drept „iacobin" și „uneltitor împotriva temeliilor statului". Lucrurile se petreceau în ultimii ani ai domniei lui Pavel I ; poliția secretă n-a întîrziat să-și dovedească zelul.

În autobiografie, Lajecinikov scrie că îndată după arestarea tatălui său, mama lui a plecat la Moscova împreună cu copiii mici, luînd cu ea toți banii pe care putuse să-i strîngă. „De cum am sosit la Moscova, ne-am dus la Cancelaria secretă, care se afla pe Miasnițkaia, colț cu piața Lubianskaia... Aici, un general ne-a dat aprobarea să stăm de vorbă cu tata. Ne-am luat rămas bun de la el, neștiind dacă-l vom mai revedea vreodată..." Deținutul a fost întemnițat apoi în fortăreața Petru și Pavel.

Nu se știe ce anume a dus la eliberarea celui arestat, eliberare care a avut loc destul de curînd după aceea — tatăl s-a întors acasă. După toate probabilitățile, un rol de seamă trebuie să-l fi jucat șperțul gras pe care l-a dat bogatul negustor, precum și întinsele sale relații în lumea aristocrației, pusă în mișcare de familia Lajecinikovilor. Totul s-a terminat cu bine ; numai că după arestare, afacerile tot mai încîlcite și nereușita unei noi tranzacții comerciale au înrăutățit situația. Și astfel starea materială înfloritoare a Lajecinikovilor luă sfîrșit. E drept că nu cunoșteau ce-i lipsa, însă ca să-și poată asigura existența, scriitorul a fost nevoit să-și ia o slujbă, căci nu dispunea de nici un venit de la tatăl său.

Lajecinikov abia împlinise cincisprezece ani cînd și-a publicat în „Vestnik Evropî"[1] cugetările filozofice, intitulate „Gîndurile mele", în care îl imita pe La Bruyère. Este interesant de semnalat că încă în această scriere a lui Lajecinikov se pot întîlni idei — ce-i drept vagi — care condamnau tirania.

Lajecinikov a intrat în serviciu mai întîi la arhiva din Moscova a Colegiului afacerilor externe, apoi la cancelaria guvernatorului general al Moscovei. În același timp, el își continua studiile : lua lecții de retorică la profesorul Pobedonoștev și audia prelegerile particulare ale poetului Merzleakov, profesor de literatură.

---

[1] „Mesagerul Europei" (n. t.).

Războiul pentru Apărarea Patriei din 1812 a zguduit conștiința patriotică a tînărului Lajecinikov. Patriotismul său l-a îndemnat să intre în rîndurile armatei care apăra țara. „Doream cu ardoare să mă înrolez și așteptam aprobarea necesară, scrie Lajecinikov în povestirea sa cu caracter autobiografic «Un recrut al anului 1812». Inima începea să-mi bată năvalnic la gîndul că în curînd voi pune mîna pe sabie și voi putea să mă răfuiesc serios cu vrăjmașul care mi-a cotropit țara. În războiul din 1812, război cu adevărat popular, patriotismul a înflăcărat pe tineri și bătrîni. În închipuirea mea tinerească vedeam parcă aievea focurile bivuacurilor, o recunoaștere nocturnă plină de primejdii, auzeam, aduse de vînt, glasurile inamicului, care îți dădeau fiori, apoi luam parte, cu gîndul, la o încăierare crîncenă... Mărturisesc că uneori mă ispitea și dolmanul roșu cu fireturi aurii, și calul focos și falnic, pe care am să-l joc sub fereastra mult iubitei... de o zi."

Părinții au interzis categoric viitorului scriitor să se înroleze în rîndurile armatei operative, însă Lajecinikov a fugit de acasă și a luptat pe front. Ce-i drept, în scurtă vreme după aceea, tînărul a primit iertarea părinților, însoțită de „binecuvîntarea" lor pentru fapte vitejești în luptă.

În timpul campaniilor din anii 1813—1815, Lajecinikov a cutreierat prin străinătate : el a participat la operațiunile de lîngă Brienne, precum și la marșul asupra Parisului. „Însemnările de pe front ale unui ofițer rus", scrise de Lajecinikov, au apărut în 1820 ; în ele, autorul, împărtășindu-și impresiile, pomenește cu simpatie manifestările înaintate ale culturii Occidentului și protestează — e drept, într-o formă destul de slabă — împotriva iobăgiei din Rusia.

În această perioadă a vieții sale Lajecinikov l-a întîlnit pe Pușkin (decembrie 1819). Spirituala sa scrisoare adresată de la Tver marelui poet rus (13 decembrie 1831) ne-a rămas mărturie a acestei întîlniri. „Vrînd-nevrînd, voi ocupa vreo două rînduri în istoria vieții dumneavoastră", îi scria Lajecinikov poetului. Era vorba de una din istoriile cu dueluri din viața lui Pușkin, cînd Lajecinikov a jucat rolul de mediator.

„Amintiți-vă de malorusul Denisevici, îi scria Lajecinikov lui Pușkin, cu cogeamite epoleți strălucitori și negru la suflet, care v-a provocat în teatru la o cavalerească *vorbă și faptă*, pentru lipsă de respect față de prealuminăția sa :

amintiți-vă de acea dimineață din casa contelui Osterman de pe Galernaia, unde ați apărut însoțit de doi vlăjgani din gardă, doi uriași ; amintiți-vă ce figură jalnică a făcut malorusul, care, la întrebarea dumneavoastră : «Oare am sosit la timp ?», v-a răspuns, umflîndu-se în pene ca un curcan, că nu v-a chemat la o răfuială onorabilă, ci pentru a vă învăța cum trebuie să ședeți la teatru, adăugînd apoi că nu se cuvine ca un maior să se bată cu un surtucar ; amintiți-vă de tinerelul aghiotant care rîdea să se prăpădească la văzul acestei scene, sfătuindu-vă să nu irosiți nobilul dumneavoastră elan și praful de pușcă pe un asemenea ins respingător și nici să tociți pintenii ironiei pe o piele de măgar. Aghiotantul tinerel nu era nimeni altul decît preasupusul serv al domniei voastre — iată de ce am spus că, vrînd-nevrînd, voi ocupa vreo două rînduri în istoria vieții dumneavoastră."[1]

În 1819, Lajecinikov a ieșit din cadrele armatei și a fost numit director al învățămîntului în gubernia Penza, apoi revizor școlar la Saratov și, în sfîrșit, director al liceului din Kazan. În această perioadă, scriitorul a lucrat sub ordinele lui Magnițki[2], despre care ne-a lăsat însemnări demne de tot interesul.

Pe vremea aceea, după războaiele napoleoniene, în anii năvalnicului avînt al ideilor sociale înaintate, mulți tineri demisionau din armată, căci erau nevoiți să se supună fără a crîcni zbirilor lui Arakceev și să mustruluiască ostașii, preferînd domeniul îndeletnicirilor civile, unde, după părerea lor, aveau mai multe posibilități de a fi de folos patriei.

Curentul general al vremii îl antrenează și pe Lajecinikov ; el părăsește serviciul militar, care-i asigura un trai îndestulat, lipsit de griji, precum și o poziție socială privilegiată, și începe să lucreze, la începutul anului 1821, pe tărîmul instrucțiunii publice. Gubernia Penza, în care și-a început activitatea, aparținea pe atunci districtului școlar al Kazanului. Eforul școlilor l-a avertizat că la liceul din Penza va găsi „o stare de plîns, o totală paragină".[3] Și într-adevăr,

---

[1] A. S. Pușkin. „Opere complete", corespondența anilor 1828—1831, Ed. Acad. de științe a U.R.S.S. M.—L., 1949, vol. XIV, pag. 249—250 (n. red. ruse).

[2] Magnițki, M. L. (1778—1855) — om de stat reacționar, înalt funcționar la departamentul instrucțiunii ; s-a manifestat ca dușman înverșunat al culturii progresiste ruse și al luminării poporului (n. ed.).

[3] V. S. Neceaieva. „Ivan Ivanovici Lajecinikov", Penza, 1945, pag. 12—13 (n. red. ruse).

nici n-a apucat bine noul director să treacă pragul liceului, că i s-a înfăţişat următorul tablou : un grup de elevi scoteau din clasă, pe braţe, beat mort, pe profesorul lor de limbă şi literatură rusă — „şoarecii îl îngropau pe motan". Alţi profesori pur şi simplu nu se prezentau la ore, iar elevii mai mult figurau în cataloage, decît frecventau lecţiile. Energicul director a găsit profesori tineri, capabili, a ştiut să trezească interesul elevilor pentru învăţătură, a introdus disciplina, şi şcoala a cunoscut un suflu nou de viaţă.

În calitate de director al întregului sector de învăţămînt judeţean, Lajecinikov a pornit cu toată energia acţiunea de răspîndire a instrucţiunii în acel colţ de ţară uitat de oameni. Prin grija lui a fost înfiinţat şi a început să funcţioneze din septembrie 1822 gimnaziul din Cembar. Chiar la această nouă şcoală a învăţat Vissarion Bielinski, viitorul critic şi militant de seamă al mişcării democratice. Lajecinikov l-a remarcat chiar de la început pe talentatul adolescent, sprijinindu-l de la primii paşi. „Pui de şoim", îi spunea el cu duioşie. „Înhăţa din zbor orice întrebare, ca şoimul prada lui — cu atîta uşurinţă, prompt şi cu siguranţă răspundea", scria mai tîrziu I. Lajecinikov în „Note pentru biografia lui Bielinski". Relaţiile cordiale dintre Lajecinikov şi Bielinski au dăinuit toată viaţa.

Lajecinikov îşi dă demisia în 1826 şi întreprinde o călătorie în Livonia, spre a procura materialul necesar pentru romanul său, „Ultimul novice". Cartea a apărut între anii 1831—1833 şi i-a adus lui Lajecinikov faima de pionier al romanului istoric rus. O analiză, pătrunsă de o înaltă apreciere, a romanului „Ultimul novice" găsim în studiul lui Bielinski, „Reverii literare". În legătură cu această operă marele critic rus declara că Lajecinikov „poate fi proclamat, pe drept cuvînt, primul romancier rus..." „Într-adevăr, «Novicele» este o operă care iese din comun, purtînd pecetea unui deosebit talent." [1]

În 1831, Lajecinikov se vede din nou silit să-şi ia o slujbă din pricina dificultăţilor financiare prin care trecea. El este numit director al învăţămîntului din gubernia Tver, calitate în care l-am întîlnit la începutul acestui articol, lucrînd la manuscrisul romanului „Palatul de gheaţă", apărut în 1835.

---

[1] V. G. Bielinski, „Opere filozofice alese", vol. I, ed. Cartea Rusă, 1956, pag. 139 (n. ed.).

În 1837, Lajecinikov demisionează din nou și se stabilește la țară, lîngă Starița, dedicîndu-se muncii literare. Noul său roman, „Păgînul", este închinat epocii lui Ivan al III-lea.

Prin 1843, Lajecinikov scrie drama „Opricinicul", care a fost interzisă de cenzură. Drama a servit lui P. I. Ceaikovski ca bază pentru opera sa cu același nume (1870—1872).

Între 1842—1854, Lajecinikov a fost viceguvernator la Tver, apoi la Vitebsk, iar între 1856—1858, a funcționat ca cenzor în comitetul de cenzură din Sanct-Petersburg. Funcția de cenzor i se părea nespus de apăsătoare ; după mărturiile celor ce l-au cunoscut îndeaproape, rolul de cenzor „era pentru el un adevărat martiriu", scriitorul socotind „fericită" ziua cînd avea să poată părăsi în sfîrșit această slujbă, ieșind la pensie. [1]

Lajecinikov a întîmpinat cu entuziasm reforma agrară din 1861. Cu toate acestea, spre sfîrșitul vieții el a abdicat de la aspirațiile lui progresiste ; unul dintre ultimele sale romane, „Nepoata boierului înzăuat" (1868), este pătruns de șovinismul națiunii dominante.

Lajecinikov moare la 26 iunie 1869.

3

Figurile centrale ale romanului „Palatul de gheață" sînt Volînski și frumoasa Mariorița. În jurul dragostei lor se țese subiectul complex, și totodată naiv al romanului, desfășurîndu-se pe două planuri. Intriga amoroasă se îmbină cu un conflict de natură politică — lupta înverșunată a curajosului, nobilului Volînski, un adevărat patriot rus, împotriva ministrului impostor, neamțul Biron, favoritul împărătesei. Această îndoită latură a subiectului iese atît de limpede în evidență, încît s-ar putea vorbi pur și simplu de două subiecte, unul de dragoste, celălalt politic, foarte vag legate între ele : aflînd de dragostea lui Volînski, Biron încearcă s-o transforme într-o armă îndreptată împotriva adversarului său, pentru a-l compromite. Însă principala trăsătură de caracter a lui Volînski, care servește drept canava intrigii politice —

---

[1] I. I. Panaev, „Amintiri literare", Goslitizdat, 1950, pag. 262 (n. red. ruse).

patriotismul său eroic — nu are de fapt nici o legătură cu intriga amoroasă, luată în sine.

Urmărind cele două laturi ale subiectului, ca figuri istorice ne interesează în primul rînd Volînski și Biron. Mariorița nu poate fi considerată personaj istoric. Grupul Volînski-Perokin (Eropkin), Sumin-Kupșin (Musin-Pușkin), Șciurhov (Hruscev), secretarul Zouda (de la Souda), Eichler au de asemenea strînse contingențe cu personajele istorice autentice, fără a mai vorbi de figura Annei Ioannovna.

Ce evenimente istorice reale au servit drept bază romanului și care sînt personajele istorice autentice zugrăvite în „Palatul de gheață" ?

Domnia împărătesei Anna Ioannovna (1730—1740) a început sub semnul reacțiunii feudale. Politica reformelor radicale, promovată de Petru I în Rusia feudală, activitatea sa clocotitoare pentru întărirea statului rus, grija lui pentru dezvoltarea industriei țării constituie latura progresistă a domniei acestui țar. Petru I a mobilizat toate forțele pentru a ridica Rusia înapoiată, feudală, la nivelul statelor europene înaintate. Rusia a făcut un mare salt înainte, însă proiectele lui Petru n-au fost pe deplin încununate de succes, întrucît nu fusese înlăturată înapoierea tehnică și economică a țării.

După moartea lui Petru I, Europa apuseană, care pășise pe făgașul capitalismului, a căutat să folosească Rusia țaristă ca sursă de materii prime. În exportul rusesc, cota-parte a materiilor prime creștea an de an, iar cota-parte a produselor fabricate scădea în aceeași proporție.

În ceea ce privește importul, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, Rusia aducea din străinătate tot felul de obiecte pentru uzul aristocrației. Corăbii uriașe, sosite de peste mări, strîngîndu-și pînzele, acostau la cheiurile de lemn ale porturilor Sanct-Petersburg sau Arhanghelsk. Din calele lor se descărcau vinuri străine din cele mai scumpe, se cărau cu grijă baloturi bine împachetate cu postavuri fine din străinătate, destinate hainelor boierești, pachete cu țesături de mătase pentru elegantele toalete ale soțiilor aristocraților ; se descărcau lăzi cu cafea, mirodenii, se aduceau tot felul de giuvaericale. Calele golite ale corăbiilor se umpleau cu grămezi mohorîte de fuior de cînepă, in, piei doar pe jumătate argăsite, baloturi de pînză aspră de casă, nealbită, țesută adesea la războaie de mînă în izbele afumate,

fără horn, ale țăranilor iobagi ; uneori se încărcau și blănuri de sobol, de jder, de veveriță, de biber, strînse drept bir sau smulse pe nimic, pe bază de schimb în natură, de la „străinii de neam" care populau Siberia.

După scurta domnie a Ecaterinei I, marcată prin atotputernicia Consiliului Suprem Secret (1725—1727), s-a suit pe tron un copil de doisprezece ani — Petru al II-lea, o jucărie în mîinile înalților demnitari. În 1730, chiar în ajunul nunții sale, Petru se îmbolnăvește pe neașteptate, de vărsat, și moare.

„Supremii" au fost cuprinși de neliniște. Cine va urma la tron ? Grupul înalților demnitari hotărî să păstreze puterea în mîinile sale ; or pentru aceasta ei aveau nevoie ca pe tronul țarilor să se suie o persoană tot atît de lipsită de voință și de personalitate ca Ecaterina I sau Petru al II-lea. „Supremii" socotiră că persoana cea mai potrivită în acest scop era Anna, ducesă de Kurlanda, a patra fiică a țarului Ivan cel slab de minte, fratele vitreg al lui Petru I. Anna se născuse în 1694. Petru I dispusese despotic de soarta nepoatei de șaptesprezece ani, măritînd-o din considerente politice cu ducele de Kurlanda. Dinastia Romanovilor își consolida astfel stăpînirea de-a lungul țărmurilor Mării Baltice. La cîteva luni după căsătorie, Anna rămăsese văduvă ; dar din aceleași considerente politice, ea trebuia să-și păstreze reședința la Mitava, capitala Kurlandei.

Către această ducesă de Kurlanda își îndreptară privirile demnitarii, trimițîndu-i în mare grabă mesaje, prin care-i ofereau tronul Rusiei, firește, cu condiția să li se supună întru totul. Anna primi propunerea, se pregăti îndată de drum și sosi la Moscova mai înainte ca boierimea provincială, adunată din toate colțurile țării pentru a asista la încoronare și la nunta lui Petru al II-lea, să apuce a se împrăștia. Această boierime, ce umplea toate casele de nobili ale vechii Moscove, comenta cu neliniște știrile despre manevra „supremilor" și se pregătea să-i opună propriul său plan de acțiune.

Condițiile propuse de înalții demnitari împărătesei Anna Ioannovna erau următoarele : fără încuviințarea Consiliului Suprem Secret, ea nu avea dreptul să declare război, să încheie pace, să pună biruri noi, să acorde grade peste cel de colonel, să dăruiască moșii boierilor, să numească curteni, să cheltuiască veniturile statului ; împărăteasa trebuia să promită că nu se va căsători. În cazul neîndeplinirii acestor

obligații, o amenința pierderea coroanei Rusiei. Rolul ei era redus la acela de paravan mut al autocrației „supremilor". Aflînd despre cele puse la cale, nobilimea hotărî să smulgă puterea din mîinile „supremilor" și, în primul rînd, să înlăture baza politică a acestei puteri : clauzele îngrăditoare, „condițiile". Vizitiii nobililor, luptînd cu hîrtoapele desfundatelor uliție moscovite, goneau de la un capăt la altul al orașului, complotiștii băteau la porțile prietenilor, pregătind un plan al lor de acțiune. Ei se adresară Annei Ioannovna, rugînd-o să se proclame „împărăteasă autocrată" și să înlăture „condițiile" puse de „supremi" ; complotiștii nu greșiseră, scontînd că noua împărăteasă, obținînd puteri discreționare cu ajutorul micii nobilimi, îi va fi mult mai de folos acesteia. Cînd feldmareșalul Dolgoruki a încercat să propună regimentului de nobili Preobrajenski să depună jurămîntul de credință țarinei și Consiliului Suprem Secret, nobilii i-au răspuns scurt dar răspicat că-i vor rupe picioarele dacă va îndrăzni să vină cu asemenea propuneri.

Anna Ioannovna acceptă cu dragă inimă cele cerute de mica nobilime și, într-un cadru festiv, „rupse bucățele" condițiile impuse de înalții demnitari. În martie 1730, Consiliul Suprem Secret a fost dizolvat și Anna s-a proclamat împărăteasă autocrată.

Cîrmuirea Annei Ioannovna a tradus în viață cîteva revendicări importante ale nobilimii, instaurînd, după reformele lui Petru, politica reacțiunii feudale. Guvernul a redus termenul serviciului militar obligator al nobililor la 25 de ani ; dacă într-o familie erau mai mulți fii, unul dintre ei era scutit de serviciul militar. În 1740 a fost înființată „Școala militară pentru nobili" — instituție de învățămînt pentru fiii de nobili. Odraslele nobililor care intrau în această școală studiau științele și, totodată, primeau grade militare încă de pe băncile școlii. Nobilii izbutiră în cele din urmă să obțină o rînduială și mai convenabilă — își înscriau fiii în școală chiar de la nașterea lor, astfel încît un prunc care orăcăia încă în scutece figura într-un regiment, cu un grad militar. Cu timpul, el înainta mereu în grad și, în sfîrșit, cînd era încorporat cu adevărat în cadrele armatei, se trezea de-a gata căpitan sau maior. Toate acestea desființau pur și simplu aspra îndatorire din vremea lui Petru și anume : obligația oricărui nobil de a

servi efectiv în armată, începînd de la gradul de soldat și înaintînd în grad numai pe bază de merite personale.

Sub domnia Annei Ioannovna a fost abrogată legea lui Petru I asupra „dreptului de primogenitură", îngăduindu-se nobililor să-și împartă moșiile, prin testament, între toți fiii. Ocinile și moșiile au fost declarate, și unele și celelalte, proprietăți imobiliare ale nobililor.

Sub domnia Annei Ioannovna a apărut un nou organ birocratic al dictaturii aristocratice : cabinetul miniștrilor. Din el făceau parte : contele G. Golovkin, prințul A. Cerkasski, A. Volînski, A. Bestujev-Riumin și Osterman, acesta din urmă fiind personajul principal în cabinetul miniștrilor și jucînd un rol de seamă în guvernare. Iată ce scria Lajecinikov despre el : „Contele a știut să păstreze, parcă pe baza unui drept succesoral, încrederea și bunăvoința a doi împărați, a două împărătese, a unui regent și — ceea ce este mult mai greu — a trei favoriți..."

Rolul principal în conducerea statului îl deținea un neamț — ducele Biron, șambelan la curtea din Kurlanda, amantul împărătesei. El era de fapt cel ce avea în mînă puterea politică, datorită apropierii de împărătească ; el era, cum se spunea pe atunci, „favoritul". Perioada cît a guvernat Biron și regimul sîngeros pe care l-a instaurat sînt cunoscute sub numele de „bironism".

În martie 1731 — anul ce-a urmat suirii pe tron a Annei Ioannovna — a fost instituită „Cancelaria secretă", organul central al poliției politice, instituție ce avea rol de seamă în regimul „bironist". La cea mai vagă bănuială de sentimente antiguvernamentale, cel învinuit era arestat, supus la interogatoriu și torturat. Era de ajuns să strige cineva cuvintele de recunoaștere : *„vorbă și faptă"*, pentru ca la indicația aceluia ce le rostise să fie arestat oricine, spre a fi supus apoi interogatoriului și torturilor.

Lacom, hrăpăreț, nesățios de putere, Biron nu avea nici una din trăsăturile proprii unui „om de stat". Guvernarea lui n-a fost însuflețită de urmărirea unor obiective politice importante, oricare ar fi ele. Nu, nicidecum. Pivotul politicii lui Biron a fost îmbogățirea personală pe seama ruinării poporului rus și a vînzării intereselor statului rus, cu amănuntul și cu toptanul.

O sursă considerabilă a veniturilor lui Biron o constituiau sumele de bani ce i le ofereau drept mită capitaliştii englezi, prin intermediul împuternicitului ţării lor în Rusia. Guvernul Biron-Osterman sprijinea burghezia engleză, dornică să înlăture concurenţa Prusiei, care punea beţe-n roate negustorilor englezi, şi în special să acapareze comerţul de mătase cu Iranul. În Anglia luase fiinţă o companie anume pentru comerţul cu acea ţară, şi aceasta întemeiase reprezentanţe permanente pe Volga şi pe ţărmurile Mării Caspice ; negoţul cu mătase, atît de rentabil înainte vreme pentru vistieria ţarilor, trecuse astfel în mîinile negustorilor englezi.

Situaţia maselor muncitoare din Rusia era din ce în ce mai grea. Ruinarea ţărănimii lua proporţii tot mai mari. În 1736, guvernul Annei emite un decret potrivit căruia cei ce lucrau în fabrici şi uzine deveneau iobagi — dacă într-o uzină existaseră şi meşteri angajaţi, acum aceşti meşteri liberi se transformau şi ei în iobagi. În acelaşi an, guvernul autorizează patronii să deporteze în Siberia pe muncitorii care se făceau vinovaţi de vreo faptă neîngăduită. În manufacturi şi fabrici erau trimişi cu forţa, ca şi mai înainte, „nesupuşii" şi oamenii „fără căpătîi" etc.

Biron era un susţinător înverşunat al iobăgiei. Cerea ca dările să fie stoarse fără cruţare şi înăbuşea nemilos orice protest cît de slab al ţăranilor împotriva rînduielilor iobăgiste.

Un pumn de demnitari nemţi, acoliţii lui Biron, se îmbogăţeau pe seama statului.

Al doilea rol după Biron îl jucau fraţii Loewenwolde. În posturile cele mai importante erau numiţi baroni din ţinuturile baltice. Au fost înfiinţate două noi regimente de gardă : Izmailovski şi Konnîi, ale căror cadre erau alcătuite în întregime din ofiţeri şi generali din ţinuturile baltice. Aceste regimente noi erau create parcă anume în scopul de a le opune regimentelor de gardă, înfiinţate de Petru I : Preobrajenski şi Semionovski, din care făceau parte fiii nobililor ruşi. Acest regim de exploatare iobăgistă a ţării de către o mînă de venetici nemţi, feudali, proprietari de şerbi, a hrănit ideologia naţională a nobilimii ruse. În lupta lor împotriva regimului „bironist", nobilii ruşi făcuseră o tabără aparte, duşmănoasă nemţilor, care cerea ca toate funcţiile importante de stat să fie încredinţate nobilimii ruse. Revendicările lor, care pe

vremea aceea aveau un caracter progresist, vădeau procesul de consolidare a naţiunii ruse, proces care începuse încă din secolul al XVII-lea. Ce-i drept, ele nu erau încă însoţite de propuneri în direcţia unor reforme sociale radicale, a desfiinţării asupririi feudalo-iobăgiste sau a abolirii regimului absolutist. Ideologia naţională a nobilimii mai era strîns legată de păstrarea temeliilor vechii orînduiri. Cu toate acestea, ea constituia unul din elementele noului ce se zămislea, scoţînd la iveală evoluţia unui proces de o uriaşă însemnătate : consolidarea naţiunii ruse. Unul dintre exponenţii acestei orientări a fost Artemi Petrovici Volînski, ministru în cabinetul imperial.

Situaţia grea în care se zbătea poporul n-o neliniştea cîtuşi de puţin pe împărăteasa Rusiei. La curtea Annei Ioannovna serbările şi balurile se ţineau lanţ. În popasurile dintre petreceri, ţarina, nepieptănată, grasă, ciupită de vărsat, în halat de casă şi cu boneta pe cap, ba asculta poveşti, ba îşi făcea de lucru cu o căţeluşă bolnavă, ba punea la cale aducerea unui pui de maimuţă. Nobilii de la curte, imitîndu-l pe Biron, purtau jiletci ţipătoare de mătase, se împopoţonau cu haine trandafirii, galbene sau verde-papagal. Pitici, bufoni şi măscărici se zbenguiau şi ţopăiau prin sălile palatului, înveselind-o pe împărăteasă şi curtenii. Zi de zi, în saloanele palatului se încingeau partide de cărţi pe mize mari.

În ianuarie 1740, cu prilejul nunţii lui Goliţîn, bufonul său, Anna a poruncit „o mare serbare cu amuzamente". Ca organizator al acestei serbări groteşti a fost desemnat Volînski. La ordinul împărătesei, a fost ridicat la Sanct-Petersburg, pe malul Nevei, un palat de gheaţă. În jurul palatului fură aşezate tunuri tot de gheaţă, iar în faţa lui un elefant uriaş arunca din trompă păcură aprinsă. Tot ce se afla în interiorul palatului : mese, scaune, pînă şi vesela şi lemnele din cămin erau făcute din gheaţă. E lesne de închipuit cît au degerat constructorii iobagi, mînaţi aici ca să înalţe o clădire de gheaţă pentru amuzamentul împărătesei : în anul 1740 a fost o iarnă aprigă, cum nu-şi mai aminteau să fi apucat nici locuitorii cei mai bătrîni ai Sanct-Petersburgului.

Serbarea din palatul de gheaţă mai avea şi menirea de a batjocori popoarele statului multinaţional. Din toate colţurile imperiului, de la sute de verste depărtare, au fost aduşi oameni de felurite naţionalităţi : başkiri, calmîci, kazahi, evrei,

tătari, ciuvași — toți îmbrăcați în straiele lor naționale. Aspectul pitoresc, cîntecele și jocurile lor în palatul de gheață trebuiau s-o distreze pe împărăteasă și pe curtenii ei. Oamenii erau batjocoriți, bătuți, asmuțiți ca fiarele.

Acest episod al domniei Annei Ioannovna alcătuiește subiectul romanului, iar ministrul ei de cabinet, A. P. Volînski, organizatorul serbării, este figura lui centrală.

4

Pușkin îi prezicea autorului „Palatului de gheață" că cercetările istoricilor viitori vor scoate la iveală nepotrivirea dintre figurile zugrăvite de el și adevărul istoric. Acest lucru este îndeosebi ușor de verificat la eroul principal al romanului, Artemi Petrovici Volînski[1]. E drept că Volînski, ca personaj istoric este, la fel cu cel din roman, o victimă a regimului lui Biron. Pînă și împărăteasa Ecaterina a II-a a trebuit să fie de acord că Volînski a fost executat pe nedrept.

Fără îndoială, în concepția lui Volînski, figură istorică, au existat elemente naționaliste. Adevărat este și faptul că în jurul lui s-a grupat un cerc de nobili animați de aceleași idei ca și el. Din punct de vedere istoric, e autentic însuși protestul lui împotriva regimului bironist, deși Volînski — personalitate istorică — avea uneori atitudine lingușitoare față de Biron și făcea tentative de a cocheta cu acesta. Volînski, ca personaj istoric, prin însăși apartenența lui de clasă, nu putea fi un adversar al cîrmuirii de atunci. Doar și el era un aristocrat-iobăgist, și protestul său nu a fost îndreptat, firește, împotriva temeliilor regimului în ființă. Nu-i mai puțin adevărat însă că aspirațiile sale au avut un caracter progresist, în comparație cu regimul „bironist".

---

[1] *S. M. Soloviov.* „Istoria Rusiei din cele mai vechi timpuri", vol. IV—V, ed. „Obșcestvennaia Polza" *(Folosul obștesc)* ; *D. A. Korsakov,* „A. P. Volînski și secolul al XVIII-lea", Kazan, 1891 ; *Ioakinf Șișkin,* „Artemi Petrovici Volînski" din „Otecestvenniie zapiski" *(Însemnări din patrie)* 1860. Am folosit de asemeni și materialele cuprinse în volumul „Studii de istorie a U.R.S.S., al doilea pătrar al sec. al XVII-lea", apărut sub îngrijirea E. I. Zaoziorskaiei (n. aut. pref.).

Cu toate acestea, Volînski, așa cum apare el în istorie, nu seamănă în multe privințe cu Volînski cel din paginile romanului „Palatul de gheață" al lui I. I. Lajecinikov.

Artemi Petrovici Volînski s-a născut în 1689, într-o familie de nobili foarte bogați. După moartea mamei sale, de la vîrsta de cinci ani, copilul a crescut în casa lui Semion Andreevici Saltîkov, o rudă a familiei Volînski ; aici și-a petrecut el anii copilăriei. Pe vremea lui Petru I, nobilii începeau serviciul militar de timpuriu. La vîrsta de cincisprezece ani, Volînski figura într-un regiment de dragoni, cu gradul de soldat ; în 1711, ca rotmistru [1], a luat parte la campania de peste Prut sub comanda lui Șafirov și a căzut în captivitate împreună cu acesta, fiind dus la Constantinopol. Șafirov l-a trimis pe Volînski la Petru I cu textul tratatului de pace de la Adrianopol. În 1715, locotenent-colonelul Volînski a fost numit ministru plenipotențiar în Persia. Lui i-a fost dat să încerce traducerea în viață a vechilor planuri ale lui Petru I, care visase să deschidă un drum comercial lesnicios spre India, prin Iran. Acordul comercial încheiat de Volînski cu șahul Husein, prin intermediul ehtimat-devletului acestuia (prim-ministru), era avantajos pentru Rusia — negustorilor ruși li se garanta siguranța pe teritoriul Persiei și li se acordau privilegii. Mulțumit de succesul lui Volînski, Petru I l-a înaintat la gradul de colonel și l-a numit general-aghiotant. Volînski a fost apoi numit guvernator la Astrahan, în noua gubernie recent înființată... Activitatea lui Volînski ca guvernator era strîns legată de politica epocii lui Petru I. În amintirea tuturor era încă proaspătă binecunoscuta răscoală de la Astrahan din 1705—1706 : lui Volînski i-a revenit sarcina de a organiza temeinic, sub raport administrativ, acest ținut și de „a pacifica" definitiv populația băștinașă, și, în primul rînd, pe calmîci. Volînski cel real, așa cum reiese din documentele istorice, s-a dovedit un crîncen asupritor al popoarelor de altă obîrșie decît cea rusească, iar ca funcționar, pare să nu fi fost fără păcat nici în ceea ce privește mita.

În anul 1722, Volînski s-a însurat cu Alexandra Lvovna Narîșkina, o vară a lui Petru I, fapt care a consolidat atitudinea binevoitoare a lui Petru față de el.

---

[1] Căpitan de cavalerie (n. ed.).

În același an, guvernul lui Petru I a întreprins o campanie militară în Persia, care s-a soldat cu un eșec. Volînski a fost învinuit că ar fi comunicat date greșite cu privire la muntenii caucazieni, atribuindu-i-se insuccesul planurilor de operațiuni rusești. În afară de aceasta, Petru I a fost informat și despre o tentativă a lui Volînski de a lua mită de la guvernul persan, pe vremea cît fusese ministru plenipotențiar în această țară, ca și despre șperțurile primite cînd a fost guvernator la Astrahan. În urma acestui denunț, Volînski a avut prilejul să facă îndeaproape cunoștință cu gîrbaciul lui Petru I; pedeapsa a fost suspendată numai datorită intervenției viitoarei împărătese Ecaterina I, care a luat apărarea lui Volînski. După acest episod, relațiile sale cu Petru s-au înrăutățit. În 1724, Volînski a fost trimis în judecată pentru alte fapte: era acuzat — și pe bună dreptate — de abuzuri și de torturarea unui guard, un anume Meșcerski. Dar înainte de a se termina procesul, Petru I a murit, și sub Ecaterina I a fost suspendată orice urmărire. Noua suverană l-a înălțat pe Volînski la gradul de general-maior și l-a numit guvernator la Kazan.

După preluarea acestei funcțiuni, împotriva lui Volînski s-au ridicat alte învinuiri grave, de abuzuri: luare de mită, șantaj, impunere la biruri neîngăduită de lege și acte de violență împotriva populației. Volînski s-a dovedit și de astă dată un asupritor al naționalităților — tătari și ceremiși — din ținutul ce i-a fost încredințat spre oblăduire.

Povestea „condițiilor" impuse Annei Ioannovna, ca și toate peripețiile mișcării nobililor împotriva „supremilor" îi erau bine cunoscute lui Volînski, cu toate că pe vremea aceea el nu se afla la Moscova, ci la Kazan. Textele proiectelor întocmite de nobili și ale „condițiilor" puse Annei Ioannovna i-au fost transmise și lui — în copie. Chiar s-a găsit un exemplar al proiectului nobililor cu modificări făcute de mîna lui Volînski. La începutul domniei Annei Ioannovna, Volînski s-a comportat cu multă prudență. Nemții, care prinseseră rădăcini la curte în funcții importante, au fost pînă una-alta folosiți cu abilitate de el, în scopul consolidării propriei sale cariere.

În primul rînd l-a folosit pe Minnich: în calitatea sa de inspector militar, Volînski îi era direct subordonat acestuia, Iagujinski, unul dintre vechii dușmani ai lui Volînski, a fost discreditat de el și îndepărtat cu ajutorul lui Minnich, a cărui încredere știuse s-o cîștige. Volînski și-a cîștigat și prietenia

unui înalt demnitar, o persoană influentă la palat, contele Karl Loewenwolde, *Ober-stallmeister* [1], și, drept urmare, a primit o funcție la departamentul grajdurilor curții de sub conducerea acestuia. Dată fiind pasiunea lui Biron și a împărătesei pentru cai, această funcție însemna un pas important în cariera lui Volînski. Sînt cunoscute vorbele ambasadorului Austriei, contele Ostein, care îl detesta pe Biron ; acesta spusese odată că Biron vorbește ca un om despre cai sau cu caii și ca un cal despre oameni sau cu oamenii.

Pasul următor în carieră Volînski l-a făcut în 1733—1734, cu prilejul operațiunilor militare împotriva Poloniei, în calitate de comandant al unui detașament, care lua parte la asediul Danzigului. În fruntea armatei se afla același Minnich, iar Volînski a dus un joc abil și a izbutit să-l lege la ochi pe Biron, criticîndu-l în fel și chip pe Minnich în fața lui. Biron nu prea îl avea la inimă pe Minnich, văzînd în el un periculos rival politic. Această intrigă i-a asigurat lui Volînski o nouă promovare importantă. El a fost înaintat la gradul de general-locotenent și numit general-aghiotant al împărătesei Anna Ioannovna, primind și un dar : un loc de casă la Sanct-Petersburg, pe Moika.

Din clipa aceea, Volînski vine în contact cu treburile cabinetului de miniștri. El ia parte la „ședințele generale" ale miniștrilor, își dă avizul asupra proiectelor primite de cabinet și participă la lucrările comisiilor.

Moartea lui Karl Loewenwolde, în 1735, nu a dăunat cîtuși de puțin carierei lui Volînski ; el izbutise de mult să intre în grațiile lui Biron. La 3 februarie 1736, Volînski a fost numit într-o funcție ce poate părea lipsită de importanță doar la prima vedere ; ea implica o deosebită influență politică : funcția de mare maestru de vînătoare al curții. Este îndeobște cunoscută pasiunea împărătesei Anna Ioannovna pentru vînătoare. Conducerea treburilor vînătorii oferea dese prilejuri de a avea legături directe cu împărăteasa. Vînătoarea era regizată : fiarele, cerbii și alte sălbătăciuni erau prinse și mînate într-un loc dinainte hotărît, adesea în parcurile palatelor imperiale, unde ieșea apoi „la vînat" împărăteasa cu apropiații ei.

Marele maestru de vînătoare se afla, firește, tot timpul în atenția împărătesei și era inclus în cercul participanților la

---

[1] Șef al grajdurilor imperiale (n. ed.).

amuzamentele ei preferate, devenind, ca să spunem așa, un „om al casei" la palat. Acestui „om al casei" i-a fost încredințată, în 1737, o misiune politică foarte importantă : a fost numit membru al „Înaltei instanțe, împuternicită să judece pe fostul conducător al supremilor", prințul Dmitri Mihailovici Golițîn, una din figurile cele mai marcante în rîndul înalților demnitari ce întocmiseră „condițiile", menite să îngrădească puterea Annei Ioannovna la suirea ei pe tron. Orientarea dată de Volînski procesului constituie o dovadă că el fusese străin de intențiile acestui grup nobiliar oligarhic. D. M. Golițîn a fost întemnițat în fortăreața Schlüsselburg. Hotărîrea aceasta era în concordanță cu intențiile împărătesei. Curînd după aceasta, Volînski a fost trimis la Nemirov, împreună cu Șafirov și Nepliuiev, pentru stabilirea condițiilor de pace cu Turcia. De data aceasta, însă, tratativele n-au fost încununate de succes : războiul cu Turcia a continuat ; totuși e necesară menționarea acestui fapt din biografia lui Volînski, ca o nouă dovadă a încrederii de care se bucura el la curte.

Ziua de 3 aprilie 1738 a marcat un eveniment foarte important în viața lui Volînski. În această zi, el a fost numit ministru de cabinet „pentru deosebitele merite ale excelenței sale". „Păsise peste marele prag", după cum se exprimau prietenii săi apropiați, și această expresie îi plăcuse și lui. Atotputernicul „cabinet", instituit de împărăteasa Anna Ioannovna după lichidarea Consiliului Suprem Secret, avea atribuțiuni de mare însemnătate. În momentul numirii lui Volînski, „cabinetul" era alcătuit din contele Osterman și prințul A. M. Cerkasski. Treptat, Volînski concentrează în mîinile sale toate lucrările cabinetului. În curînd ajunge singurul raportor asupra acestor lucrări pe lîngă împărătească.

Lupta pentru putere, care s-a desfășurat mai departe între Volînski și Biron, trebuie interpretată, firește, în primul rînd, ca o concurență între clicile nobiliare, a căror succesiune la cîrma statului în secolul al XVIII-lea se făcea fără zguduiri prea mari și nu însemna nici schimbarea temeliilor regimului, nici îndeobște vreo cotitură importantă în desfășurarea evenimentelor istorice. „Să luăm vechea societate nobiliară feudală, scrie Lenin. În această societate răsturnările erau un lucru ridicol de ușor, atîta timp cît era vorba de a lua puterea de la un mănunchi de nobili sau de feudali și de a o

da altuia."[1] De obicei, factorul real al unor lovituri de stat ca acestea era garda, care se dădea de partea unuia sau altuia dintre pretendenţi. Garda a urcat-o pe tron pe Ecaterina I şi pe Elizaveta Petrovna, interesele gărzii şi-au jucat rolul şi în înlăturarea „condiţiilor", pe care „supremii" voiseră să le impună Annei Ioannovna pentru limitarea prerogativelor ei în favoarea lor. Potrivit planului „supremilor", împărăteasa n-ar mai fi avut dreptul de a dispune de gardă. Lovitura de stat plănuită de Volînski nu iese, desigur, din cadrul „obişnuit" al conjuraţiilor de palat din secolul al XVIII-lea. Se cuvine totuşi să luăm în considerare unele trăsături distinctive ale acestei lovituri de stat, care-i imprimă un anumit specific.

După cum am arătat mai sus, consolidarea poziţiei unui suveran cu puteri nelimitate corespundea intereselor gărzii. Acest lucru nu însemna însă urcarea „pe tron" a lui Biron. Dimpotrivă, majoritatea covîrşitoare a nobilimii ruse îl considera pe Biron un uzurpator, un favorit cocoţat întîmplător la conducerea statului, graţie apropierii sale personale de împărătească.

„Confidenţii" remarcau pe bună dreptate în convorbirile lor că „nu împărăteasa conduce statul, ci ducele de Kurlanda, din pricina căruia ţara poate să ajungă la ruină"[2]. Volînski opunea uzurpatorului concepţia sa asupra intereselor de stat ale Rusiei. Această concepţie nu depăşea cadrul ideilor feudale, dar se deosebea profund de politica de jaf a unui aventurier, care prăda statul şi poporul ţinut sub teroare, îmbogăţindu-se pe spinarea lui.

Ca „ministru de cabinet", poziţia lui Volînski ajunsese la zenit. Atunci au apărut cele dintîi semne ale ciocnirii lui făţişe cu Osterman şi cu Biron şi au început să prindă contur veleităţile sale, „planul" lui de insurecţie, care a atîrnat atît de greu în cumpănă la judecarea procesului său. În jurul lui Volînski s-a format un cerc de oameni care împărtăşeau aceleaşi vederi : Piotr Mihailovici Eropkin (în roman Perokin), arhitectul palatului ; Feodor Ivanovici Soimonov, ofiţer de ma-

---

[1] V. I. Lenin, „Opere", vol. 28, E.S.P.L.P., 1955, pag. 420 (n. ed.).

[2] „Studii din istoria U.R.S.S., pătrarul doi al secolului al XVIII-lea", apărut sub îngrijirea E. I. Zaozerskaiei ; I. V. Gauthier, „Proiect pentru îndreptarea treburilor statului, întocmit de Artemi Petrovici Volînski", „Fapte şi vremuri", Petrograd, 1922, vol. 3 (n. red. ruse).

rină ; inginerii de mine Andrei Feodorovici Hruscev (în roman Șciurhov) și Vasili Nikitici Tatișcev — cel din urmă fiind și unul din primii istorici ai Rusiei. Mai tîrziu au aderat la acest cerc : Alexandr Lvovici Narîșkin (fratele primei soții a lui Volînski) ; Antioh Dmitrievici Cantemir, trimisul Rusiei la Londra, și mai tîrziu la Paris ; generalul-locotenent prinț Grigori Alexeevici Urusov ; senatorul Vasili Iakovlevici Novosilțev și contele Platon Ivanovici Musin-Pușkin (în roman contele Sumin-Kupșin), președintele colegiului de comerț. Trebuie menționați neapărat secretarul secret de cabinet Eichler (în roman figurează sub același nume), precum și secretarul colegiului externelor, de la Souda (în roman Zouda). Au mai avut legături apropiate cu cercul lui Volînski și cîțiva ofițeri din gardă, episcopii din Vologda și Pskov, medicii Pogankin și Belle d'Antermoni (acesta din urmă îl însoțise cîndva pe Volînski în Persia), precum și Lestock, medicul curții, care o îngrijea pe prințesa Elizaveta Petrovna. Participarea acestuia din urmă se cuvine a fi subliniată în mod deosebit. Cunoscuta înclinare a cercului lui Volînski către fiica lui Petru, viitoarea împărăteasă Elizaveta Petrovna, a fost scoasă la iveală mai tîrziu, în cursul cercetărilor.

În cercul lui Volînski nu aveau loc doar simple discuții despre politică ; membrii lui erau preocupați și de aspectul teoretic al acestor probleme ; ei cunoșteau scrierile cele mai noi cu privire la problemele politice apărute în Occident ; în bibliotecile lor se găsea cartea lui Machiavelli „Il Principe" ; în cadrul cercului se citeau comentarii asupra operelor lui Tacit, precum și tratatele de politică ale scriitorului olandez Justus Lipsius (1547—1616), se făceau lecturi din operele lui Baccalini, satiric italian din secolul XVI, și din scrierile juristului german Bassel din secolul XVII. În biblioteca lui Volînski și în acelea ale membrilor cercului său se găseau copii de pe letopisețele și cronicele rusești.

Membrii cercului lui Volînski înfierau tirania lui Biron, asemuind domnia Annei Ioannovna cu epoca premergătoare „vremii tulburi" [1]. Volînski, „ponegrind augustul nume al maiestății sale imperiale", exclama : „Vai, ce orînduire, ce orînduire !" și se plîngea că viața oamenilor ajunsese „mai rea ca a unui cîine". „Împărăteasa este o proastă, spunea

[1] Perioadă din jurul anului 1600, caracterizată prin lupte pentru tron, însoțite de intervenția magnaților poloni (n. ed.).

Volînski ; oricîte rapoarte i-ai face, nu obţii nici o rezoluţie de la ea".[1]

Membrii cercului lui Volînski au acţionat, pentru a împiedica proiectata căsătorie între Peter, fiul lui Biron, şi o nepoată a Annei Ioannovna, lucru care ar fi întărit şi mai mult influenţa lui Biron la palat. Prietenii lui Volînski găseau în scrierile istorice ale lui Justus Lipsius anumite remarci care se potriveau cu realităţile din timpul lor. Justus Lipsius o compară pe Ioana a II-a, o regină a Neapolului din secolul al XV-lea, cu Cleopatra şi cu desfrînata Messalina. Volînski a însemnat pe marginea pasajului respectiv, ca o vădită aluzie la Anna Ioannovna : „Ea ! Ea ! Leită ea !"

Volînski însuşi a scris o seamă de lucrări cu teme politice şi filozofice, care nu s-au păstrat pînă în zilele noastre ; din păcate nu avem cunoştinţă decît de titlurile acestor scrieri. Dar şi acestea sînt suficiente pentru a ne da seama de trăsătura caracteristică a preocupărilor sale : „Despre anumite lipsuri care dăunează suveranului şi întregii ţări ; care e obîrşia lor ?", „Despre viaţa civică", „Despre prietenia dintre oameni", „E cu putinţă ca bărbaţii să fie prieteni cu femeile ?", „Cum se cuvine să fie judecata şi milostenia unui monarh". Deosebit de semnificativ este „Proiectul general pentru îndreptarea treburilor statului", întocmit de Volînski cu ajutorul lui Eropkin şi al lui Hruscev. Menţionăm că împărăteasa ştia de existenţa acestui proiect şi-i fuseseră prezentate extrase din el.

„Proiectul general" nu ne-a rămas în original, deoarece Volînski a apucat să-l ardă înainte de a fi arestat. Extrasele din „Proiectul general", aflate la dosarul procesului lui Volînski, sînt însă edificatoare. Proiectul avea mai multe capitole : „despre întărirea graniţelor şi despre armată, despre cler, despre nobilime, despre justiţie, despre economie". După părerea lui Volînski, imperiul Rusiei trebuia să fie guvernat de un monarh, cu participarea largă a nobilimii. Nobilimea, potrivit proiectului lui Volînski, trebuia să fie socotită starea conducătoare în stat. Senatului i se restabilea rolul pe care îl avusese pe vremea lui Petru I. „Camera inferioară" urma să fie alcătuită din reprezentanţii nobilimii

---

[1] I. V. Gauthier. „Proiect pentru îndreptarea treburilor statului, întocmit de Artemi Petrovici Volînski", „Fapte şi vremuri". Petrograd, 1922, vol. 33 (n. red. ruse).

mijlocii și mărunte. Proiectul lui Volînski acorda o foarte mare importanță științei de carte și culturii generale, prevăzînd crearea unei academii și a unei universități. Proiectul menționa necesitatea editării unui cod de norme de drept ferme, în locul ucazurilor răzlețe pe care le edicta țarul și care de multe ori se băteau cap în cap. Proiectul expunea de asemenea o serie de măsuri de ordin financiar, în vederea îmbunătățirii strîngerii impozitelor. Se mai prevedea ca toate funcțiile publice să fie încredințate exclusiv rușilor. Aceasta era lupta pentru o Rusie națională a moșierilor și negustorilor, pe care a exaltat-o atît Petru I.

Volînski era un adept al „absolutismului luminat". Esența de clasă a revendicărilor sale nu depășea cadrul ideologiei nobiliare feudale, însă în ansamblul evoluției feudale din secolul al XVIII-lea, programul său este progresist și are drept țel lupta împotriva politicii reacționare a atotputernicului favorit Biron și a insignifiantei Anna Ioannovna, care nicidecum nu puteau fi puși alături de reprezentanții „absolutismului luminat". Pledoaria lui Volînski pentru „absolutismul luminat" se împletește cu revendicarea unei participări largi a reprezentanților nobilimii la conducerea statului. Nobilimea, în ansamblul ei, avea menirea să împiedice acapararea puterii de către diferitele clici oligarhice sau de către uzurpatori. După părerea lui Volînski și a „confidenților" săi, toți nobilii ruși trebuiau să ia parte la conducerea țării. Senatul trebuia „sporit cu noi membri", trecîndu-se în competența lui o parte din problemele cabinetului de miniștri. Toate funcțiile în aparatul de stat urmau să fie ocupate exclusiv de reprezentanții nobilimii. Fiii nobililor aveau să fie trimiși la studii în străinătate și din rîndurile acestor nobili ruși instruiți, și nu dintre străini, urmau să fie desemnați viitorii miniștri („pentru ca să avem, cu timpul, miniștri băștinași"). Chiar și preoții trebuiau să provină exclusiv din rîndurile nobilimii ruse, deoarece în afara mediului nobiliar nu puteau fi găsiți oameni instruiți. Volînski pleda totodată și pentru interesele negustorimii, socotind că starea de lucruri existentă pricinuiește „serioase pagube" comerțului din Rusia. Volînski cerea de asemenea „înmulțirea fabricilor și uzinelor". Risipei nesăbuite de la curtea Annei Ioannovna și a lui Biron îi opunea necesitatea unor economii severe și a unui buget echilibrat — în toate se

cerea „cumpătarea" și se impunea ca „cheltuielile să nu întreacă veniturile".

Programul acesta, luat în ansamblul lui, nu putea fi comparat nici pe departe cu politica lui Biron ; dimpotrivă, era direct opus acestei politici, progresist pentru acele timpuri, și într-o serie de revendicări de ordin național reflecta procesul consolidării națiunii ruse.

Caracterul nobiliar al programului elaborat de Volînski se cuvine a fi subliniat îndeosebi, date fiind însemnatele exagerări cu caracter artistic care apar în romanul lui Lajecinikov. Faptele istorice arată că naționalismul lui Volînski, personaj istoric real, nu era decît o parte a ideologiei lui ; esența acestui program a fost, în primul rînd, promovarea nobilimii ruse, ridicarea la luptă a adepților unei participări sporite și organizate a nobililor la conducerea treburilor statului, precum și o serie de măsuri noi în favoarea nobilimii provinciale. Volînski nu avea de gînd să schimbe esența puterii de stat. Patriotismul lui Volînski nu numai că este exagerat de Lajecinikov, dar a fost tratat în spiritul patriotismului nobiliar din perioada „postnapoleoniană", din care a încolțit mai tîrziu revoluționarismul nobiliar al decembriștilor.

Suspiciunile lui Osterman, care vedea în Volînski un rival periculos, și-au dat roadele încă în anul 1739. La început, însă, lucrurile s-au limitat la cîteva neplăceri relativ neînsemnate — anumite reclamații împotriva lui Volînski în legătură cu departamentul grajdurilor. Volînski a reușit însă să aplaneze lucrurile și să-și mențină influența la palat. Începutul romanului se referă chiar la această perioadă, cînd Volînski, încă destul de puternic, organiza din ordinul împărătesei serbările de la palatul de gheață, unde urma să se prăznuiască „nunta" lui Golițîn, măscăriciul curții, cu calmîca Bujeninova. „Nunta" a avut loc la 6 februarie 1740. Serbarea i-a plăcut nespus Annei Ioannovna și împărăteasa a devenit din nou binevoitoare față de Volînski, însă pentru scurt timp. Dușmanii lui Volînski au adus la cunoștința împărătesei că poetul Trediakovski fusese lovit de acesta în casa lui Biron. Favoritul socotea această faptă ca o jignire adusă lui personal. O dată cu cazul Trediakovski, împărăteasa a fost informată și despre activitatea subversivă a lui Volînski. Osterman și Biron au cerut ca răzvrătitul să fie trimis în judecată. Pentru agravarea „culpabilității" lui

Volînski și pentru grăbirea deznodămîntului, Biron a luat taurul de coarne, declarîndu-i Annei Ioannovna: „Ori eu, ori el".

În primele zile ale lunii aprilie 1740, Volînski a fost încunoștiințat că nu mai are acces la curte. Dușmanii lui i-au amintit țarinei de vechea învinuire (din 1737) și anume că acesta și-ar fi însușit șapte sute de ruble din banii vistieriei, pe care le luase din cancelaria grajdurilor majordomul lui Volînski, Vasili Kubaneț, pentru „nevoile particulare" ale stăpînului său. Aceste învinuiri reînnoite nu erau decît un pretext. La 12 aprilie 1740, Volînski a fost pus sub arest la domiciliu, iar peste trei zile au început cercetările.

Ca material principal de acuzare a fost folosit un denunț al lui Vasili Kubaneț, stors, firește, prin tortură. Kubaneț declară că Volînski era împotriva guvernului, că-i vorbea de rău pe nemții de la conducerea statului, arătînd de asemenea că acesta plănuise să-i omoare pe Biron și pe Ostermann. Toate acestea cîntăreau firește mult mai greu decît învinuirile de delapidare, demonstrînd tocmai ceea ce îi trebuia lui Biron. „Confidenții" lui Volînski au confirmat, sub tortură, cele mai grave acuzații politice. Volînski era învinuit că încercase să pună la cale o lovitură de stat, ba chiar că avea de gînd să se urce el însuși pe tronul Rusiei, lucru care, firește, nu era adevărat. Despre această intenție a sa au vorbit, sub tortură, Hruscev, Eropkin și Soimonov. Volînski însă n-a recunoscut această din urmă acuzație nici în camera de tortură, sub loviturile biciului, schingiuit de un călău atît de meșter ca Ușakov.

La 19 iunie 1740, instanța supremă care l-a judecat pe Volînski a hotărît în unanimitate următoarele: 1) Ca inițiator al faptelor ce i se puneau în sarcină, acesta urma să fie tras în țeapă de viu, după ce i se va fi tăiat limba. 2) „Confidenții" lui aveau să fie sfîșiați în patru bucăți, după care li se vor tăia capetele. 3) Averile tuturor se vor confisca. 4) Fiul și cele două fiice ale lui Volînski vor fi deportați pe viață în Siberia.

Împărăteasa a mai „îndulcit" sentința. Pe baza acestei „îndulciri", la 27 iunie 1740 a avut loc execuția lui Volînski în Piața Sitnîi din cartierul Peterburgskaia Storona, situată în apropiere de fortăreața Sf. Petru și Pavel. Condamnații au fost scoși din fortăreață la ora opt dimineața. Partea de jos

a feței ministrului de cabinet era legată cu o cîrpă — i se smulsese limba în fortăreață. În timpul torturilor, pe roată, îi fusese smulsă din încheietură mîna dreaptă, care acum atîrna nemișcată. Volînski a fost supus chinuitoarei execuții prin sfîșiere în patru ; după el a fost decapitat Hruscev, apoi Eropkin ; Soimonov și Eichler au fost pedepsiți cu biciuirea, iar de la Souda — bătut cu vergile. Contele Musin-Pușkin, bolnav de gută, nu a fost adus la locul execuției — îi fusese smulsă limba în fortăreața Sf. Petru și Pavel, în cazemată. După pedeapsă, Soimonov a fost deportat la Ohotsk, Eichler — întemnițat la Jigansk (dincolo de Iakutsk), de la Souda — în Kamciatka, iar contele Musin-Pușkin — închis la mănăstirea Solovki. Trupurile celor executați au rămas timp de o oră pe eșafod, după care au fost îngropate, fără preot, în curtea bisericii Sf. Samsonie, ocrotitorul pribegilor.

La începutul anului 1839, V. G. Bielinski a consacrat o amplă recenzie „Palatului de gheață", care apăruse în a doua ediție în 1838[1]. El a arătat calitățile și lipsurile romanului „Palatul de gheață", relevînd pe bună dreptate cunoscuta „hibriditate" a temei, unele inadvertențe în desfășurarea acțiunii, caracterul neconvingător al unor personaje secundare (bătrîna țigancă ș.a.), unele lungimi inutile, ca și o serie de „înfloriturі" de stil ; în ansamblu însă, Bielinski acorda o înaltă prețuire acestei scrieri și-l considera pe Lajecinikov „cel mai de seamă romancier rus". Scrisă în perioada apăsătoare a silnicei „împăcări cu realitatea", recenzia lui V. G. Bielinski este un document destul de complex. Autorul ei a ocolit aproape cu totul analiza conținutului social al temei alese de Lajecinikov, deși a subliniat că Volînski apare în roman ca „un om profund, caracter ferm, patriot înflăcărat, suflet curat, nobil, dar și un politician ușuratic, nestatornic, disimulat și, în același timp, un băiețandru care nu știe să-și înfrîneze pornirile, un bărbat de stat — și totodată un afemeiat, un petrecăreț trîndav. Îmbinarea unor astfel de contraste este foarte posibilă." Bielinski a renunțat însă la analiza lui Volînski ca personaj istoric, ca și la analiza realizării artistice a tematicii sociale, și a fost de părere că „cel mai reușit personaj" din roman este Mariorița : „Un

---

[1] V. G. Bielinski, „Opere complete", Moscova, 1953, vol. III, pag. 7—23, (n. red. ruse).

copil al sudului înfocat, fiică a unei ţigănci, crescută într-un harem, o minunată floare a Orientului, înflorită pentru dezmierdări şi încîntarea simţurilor, transplantată în nordul cel rece". Subliniind că „poetul nu este judecător, ci martor" şi considerînd că „punctul de vedere moral şi concepţia poetică asupra vieţii sînt ca apa şi focul, care se nimicesc reciproc", Bielinski a evitat să dezvăluie legătura romanului cu epoca şi să arate cum s-au oglindit în el problemele sociale care-i frămîntau pe contemporani. Şi totuşi, Bielinski a găsit un cuvînt de caldă simpatie pentru patriotismul înflăcărat al eroului, executat fără vină de autocraţie.

Pentru cititorul din zilele noastre nu prezintă nici un fel de greutate cercetarea surselor istorice asupra vieţii lui Volînski, şi în general, asupra epocii Annei Ioannovna. Avem la dispoziţie voluminoasa „Istorie a Rusiei din cele mai vechi timpuri" de S. M. Soloviov, operele lui I. Şişkin, D. Korsakov, I. Gauthier, precum şi o mulţime de documente şi memorii care se referă la acea epocă. Orice curs de istorie a Rusiei care tratează despre secolul al XVIII-lea va vorbi despre domnia Annei Ioannovna şi despre Volînski. Cu totul altfel stăteau lucrurile pe timpul lui I. I. Lajecinikov. Tratatele de istorie a Rusiei din vremea lui ajungeau în cel mai bun caz abia pînă la „epoca modernă", de pildă „vremea tulbure" sau nu mai departe de domnia lui Boris Godunov. Asta era, de regulă, limita extremă pînă la care ajungea istoria modernă. Aşadar, din punctul de vedere al contemporanilor săi, Lajecinikov alesese pentru romanul lui o temă destul de apropiată, ca să zicem aşa, „recentă", epoca respectivă avînd pe atunci sub o sută de ani vechime.

Această temă, puţin studiată pe atunci, i-a impus lui Lajecinikov o muncă foarte serioasă asupra primelor izvoare : el a studiat memoriile lui Manstein,[1] Korph,[2] K. Minnich,[3] folo-

---

[1] Manstein Christopher Hermann (1711—1757) — memorialist rus, de origine germană, fiul generalului Manstein, care a slujit în armata rusă pe timpul lui Petru I. Însemnările sale cuprind date amănunţite cu privire la viaţa de curte şi la situaţia internă a Rusiei din 1727—1744 (n. ed.).

[2] Korph M. A. (1800—1876) (baron) — om de stat reacţionar ; memorialist (n. ed.).

[3] Minnich K. A. (1683—1767) — general-feldmareşal în armata rusă, neînzestrat cu talente de strateg, în schimb, politician şi intrigant versat ; a jucat un rol însemnat în clica oligarhică de la cîrma Rusiei secolului al XVIII-lea (n. ed.).

sindu-se în același timp și de sursele literare asupra cazului Volînski, în interpretarea ce-i fusese dată pe vremea sa.

Nu întîmplător și-a ales Lajecinikov această temă : pentru începutul secolului al XIX-lea ea era actuală și plină de semnificație politică. Vorbind despre cazul lui Volînski, însemna să vorbești despre autocrație, ba mai mult — despre crima pe care o săvîrșise autocrația, osîndind la moarte un om nevinovat. Vorbind despre odioasa domnie a Annei Ioannovna și de întunecata epocă a tiraniei lui Biron — evocai lesne cititorului bunul plac al autocrației lui Nicolae I, teroarea politică, secția a III-a, înspăimîntătoarea parolă *„vorbă și faptă"*, care însemna moartea. Prima jumătate a celui de al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea, cînd a lucrat Lajecinikov la romanul său, a fost o perioadă grea ; puțină vreme se scursese de la înăbușirea răscoalei poloneze, de la reprimarea sîngeroasă „a răzmeriților holerei", de cînd fuseseră lichidate cercurile studențești, exclus de la universitate Bielinski, exilat A. I. Herzen. În aceste grele împrejurări ale dezlănțuirii reacțiunii absolutiste, Lajecinikov a avut curajul să abordeze tema vieții lui Volînski, ba mai mult — să popularizeze figura lui Volînski într-o operă de factură decembristă.

Viziunea politică a figurii lui Volînski s-a înfiripat în cursul evoluției mișcării decembriste, în cel de-al treilea deceniu al secolului al XIX-lea, această viziune aparținînd lui K. F. Rîleev. Poetul-decembrist a ridicat imaginea lui Volînski la înălțimea unui mobilizator simbol revoluționar al epocii mișcării decembriste. În această viziune, chipul lui Volînski apare, în primul rînd, ca o întruchipare a „dragostei sfinte de patrie", a unui luptător împotriva tiraniei, patriot înflăcărat, fiu al Rusiei, simbol al martiriului politic. Profundul patriotism al decembriștilor, ridicat pînă la patos, a fost slăvit de poetul lor în viziunea lui Volînski.

Rîleev a scris două poeme : „Volînski" și „Vedenia împărătesei Anna". Acesta din urmă, într-una din ciorne, era intitulat : „Capul lui Volînski".

Poemul „Volînski" a apărut pentru prima oară în almanahul „Novosti literaturî"[1] pe anul 1822[2]. (Publicarea poeziei în 1822 a fost cu putință numai datorită faptului că

---

[1] Noutăți în literatură (n. t.).

[2] K. F. Rileev, „Opere complete". *„Academia"*, 1934 (n. red. ruse).

împărăteasa Ecaterina a II-a, recunoscînd că Volînski fusese nevinovat, oficializase criticile cu privire la procesul lui.) În 1825, poemul a fost reeditat în cadrul culegerii lui Rîleev, „Meditații". Nu încape îndoială că Lajecinikov cunoștea bine acest poem. Și se prea poate ca tocmai el să-i fi inspirat romanul, să fi determinat însăși alegerea subiectului. Epigraful la epilogul „Palatului de gheață" el însuși este un fragment din această poezie. Din cauza cenzurii, Lajecinikov nu a putut să înscrie sub versuri numele poetului spînzurat de țar. Totuși, curajul lui Lajecinikov e de admirat : tocmai în acea perioadă cînd opera lui Rîleev era pusă sub interdicție, versurile sale cele mai protestatare el le-a ales drept epigraf la capitolul de încheiere al romanului său :

Cu-obrazuri plînse, fii ai țării,
Grăbiți spre templul lui Samson !
Acolo-n criptă, dat uitării,
Zace vrăjmașul lui Biron.
Feciorul să-ți aduci, părinte,
L-al său mormînt, ca an de an
Să-i ardă tot mai vie-n minte
Chemarea sa de cetățean !

Poemul „Capul lui Volînski" sau „Vedenia împărătesei Anna" a fost scris de Rîleev în toamna anului 1822. Probabil din pricina cenzurii, el nu a văzut lumina tiparului în timpul vieții lui Rîleev. Însă poetul însuși i-a dat citire în ședința „Societății libere a iubitorilor literelor ruse"[1] din 16 decembrie 1822. Poemul a circulat apoi în copii scrise de mînă. E de presupus că o asemenea copie ar fi ajuns și în mîinile lui Lajecinikov.

În poezia lui Rîleev, Volînski ne apare ca un patriot, fiu vrednic al patriei sale, ca un luptător împotriva tiraniei, un erou popular care și-a dat viața pentru convingerile lui.

Nu-i fiu al țării credincios,
Nu-i de folos împărăției,
Nici țarului de vreun folos
Cel ce e rob supus trufiei
Și poartă-un suflet vanitos...

[1] K. F. Rîleev, „Opere complete", „*Academia*", 1934 (n. red. ruse).

Ci-acel ce-nfruntă pe cei tari,
Pornind la luptă, făr-a cere
Răsplată pentru fapte mari,
Jertfind întreaga lui putere ;
Și înfruntînd tiranii, sorții,
Nici chiar legat, printre martiri,
Nu-și va trăda în ceasul morții
A sale nobile simțiri !...
...Da, tirania fi-va-nfrîntă
În ceasul marii judecăți
Și va vedea Rusia sfîntă
Sfîrșitul vechii nedreptăți !

Este important de relevat și în această imagine inspirată o trăsătură caracteristică, ce ponderează întrucîtva înflăcărarea poetului, trăsătură care a pătruns mai tîrziu și în romanul lui Lajecinikov. În această operă a lui Rîleev, Volînski luptă nu împotriva tiraniei autocrației, ci împotriva tiraniei slugilor autocrației. Țarina e intangibilă și în această poezie :

Fiu brav al nordului îndepărtat,
Pe Biron detestîndu-l, preț nepunînd pe viață,
Naintea tronului doar el s-a-ncumetat
Întregul adevăr să-l dea pe față.

El fu acel ce ochii i-a deschis
Țarinei și, cu vorbe chibzuite,
Pre venetic întocmai l-a descris,
Cu-al său năravv, cu faptele-i cumplite.

În schimb, în poezia „Vedenia împărătesei Anna" apar și alte motive. Aici se află în centru crima ei, iar reproșul rostit de capul lui Volînski i se adresează direct ei — celei ce întruchipează autocrația.

Comparînd cele două versiuni — cea care a trecut la cenzură și cealaltă care nu a fost cenzurată, ne dăm seama limpede cum se contura un personaj atunci cînd nu intervenea constrîngerea cenzurii și care anume erau schimbările introduse din cauza cenzurii.

Chinuită de tristețe, împărăteasa Anna intră singură în sala tronului, se sprijină cu o mînă de tron și deodată vede

în fața ei capul retezat al lui Volînski. Sîngele lui picură pe postamentul pe care stă tronul țarinei.

Pe fața lui de mucenic putea
Să deslușească orice trăsătură...
Iar vinetele buze au prins a se mișca
Și-i spuse încet însîngerata gură:
„La ce mai zăbovești?... Hai, vin' odată
Cu mine-n fața lui să te arăți;
Și rob, și țar — egali sînt în răsplată
Naintea marii judecăți!"
Și ea simțea cum tîmplele-i zvîcneau,
Cum sîngele îi îngheța în vine,
Căci ochii morți din beznă sfredeleau
Înspăimîntata inimă-a țarinei...

Lajecinikov nu putea să urmeze firul ideii călăuzitoare din „Vedenia împărătesei Anna"; el a adaptat și a dezvoltat versiunea din poezia „Volînski", intensificînd aspectul „intangibilității" împărătesei, introdus de Rîleev din pricina cenzurii.

Dacă comparăm și viziunea lui Rîleev cu figura istorică a lui Volînski, deosebirea între cele două versiuni e izbitoare. Dacă comparăm însă felul cum e tratată figura lui Volînski la Rîleev cu acela al lui Lajecinikov, găsim o asemănare uimitoare. Atît la unul, cît și la celălalt, Volînski apare în primul rînd ca un patriot înfocat, care pune patria mai presus de orice, fiind gata să-i jertfească totul. Ca și la Rîleev, la Lajecinikov apare același patos în tratare și aceeași simplificare a subiectului istoric, în favoarea temei fundamentale. În roman însă, chipul lui Volînski, înrîurit de viziunea lui Rîleev, a mai fost cernut prin două prisme: prin prisma liberalismului lui Lajecinikov, care era departe de orice îndrăzneală revoluționară, și prin cerințele cenzurii, de care a ținut seama Lajecinikov. De aceea, Volînski, marele patriot și vrednicul fiu al patriei, apare aici în flagrantă opoziție nu față de Anna Ioannovna și Biron, ci numai față de acesta din urmă. Autocrația nu putea fi atacată în mod fățiș și hotărît. În roman, Volînski consideră de datoria lui patriotică „să deschidă ochii" împărătesei, ca și cum răul pricinuit Rusiei de Biron nu ar fi fost cunoscut de suverană. Acest motiv este reliefat la Lajecinikov. „Îm-

părăteasa tînjise toată ziua. În urechi și în inimă îi răsuna ecoul adevărurilor curajoase, rostite de sfetnicii ei. Chiar dacă nu erau adevărate decît pe jumătate față de ceea ce îi fusese înfățișat, nenorocirile Rusiei îi apăsau greu pieptul sfîșiat de boli și de obișnuința cu cel nevrednic. N-avea însă destulă tărie să-l alunge..." (partea a IV-a, cap. I). În roman, Volînski și-a atins țelul — a adus la cunoștința țarinei fărădelegile lui Biron : „Volînski fu chemat la palat de îndată. Aici, el avu prilejul să zugrăvească în fața împărătesei, cu toată rîvna unui supus devotat și cu înflăcărarea unui adevărat patriot, tabloul cumplitelor urgii pe care le abătuse Biron asupra Rusiei" (partea a IV-a, cap. VI). Desfășurarea ulterioară a evenimentelor din roman spune însă lucrurilor pe nume : deși Volînski a adus totul la cunoștința împărătesei, el este osîndit. Astfel, atenuarea politică pe care o introduce Lajecinikov în versiunea lui Rîleev nu a schimbat radical interpretarea acestuia : imaginea a rămas în esență aceeași ca și la Rîleev.

„Cum ! exclamă Volînski, stînd de vorbă cu Zouda. Numai pentru că mi-aș putea atrage dizgrația, poate și surghiunul, osînda, pieirea, să stau și să privesc nepăsător durerea patriei mele ? Să ascult nesimțitor gemetele inimilor rusești, care răsună de la un capăt la altul al Rusiei ?... pîrele și iscodirile merg pînă acolo, încît privirile și mișcările omului sînt răstălmăcite de tot soiul de deștepți, făcînd din fiece casă o cancelarie secretă și din fiecare om un coșciug ambulant, în care sînt bătute în cuie simțămintele și gîndurile lui ; legăturile de prietenie, de rudenie se clatină într-atît, încît fratele vede în frate o iscoadă, iar tatăl se teme să nu afle în fiul său un pîrîtor ; dragostea de țară este hulită în fiece zi ; Rusia lui Petru, mare, stăpînă pe ea însăși, puternică — Rusia, o, doamne, e asuprită astăzi de un venetic ! — Oare e puțin pentru a te face să strigi în numele ei în fața tronului suveranei ?..." (partea I-a, cap. V).

E important de relevat și faptul că încercarea de a opune activitatea politică a lui Volînski „pasiunii condamnabile" pentru Mariorița se încheie la Lajecinikov prin victoria liniei politice. Mariorița piere, iar Volînski urcă pe eșafod. În roman, chipul său este încununat de aureola unui martir politic, și nu a unui îndrăgostit nefericit — acesta este finalul.

Figura lui Biron în romanul lui Lajecinikov nu este de sine stătătoare. Biron apare ca un răufăcător sinistru, sîngeros. Biron este un feudal german, un favorit venetic, care urăşte tot ce-i rusesc. Faptele sale fac să apară în prim plan perfidia lui înnăscută, cruzimea, viclenia diabolică. Făurind imaginea lui Volînski şi pe aceea a lui Biron, Lajecinikov a preluat viziunea lui Rîleev şi a tînărului Puşkin, care îl zugrăveau pe Biron în primul rînd ca pe un aventurier odios, un răufăcător sinistru, vrednic de dispreţ:

Sclipit-a paloşul mişelului în mînă
Sub ochii spăimîntatului norod...
Şi capul se rostogoli-n ţărînă
De pe înaltul eşafod.
Pitindu-şi spaima-n pieptul lor buimac,
Linguşitorii toţi se însoţiră
Şi moartea celui brav o prăznuiră,
Spre-a face favoritului pe plac.

În 1822, Puşkin zugrăvea în „Însemnări din istoria Rusiei secolului al XVIII-lea" ignoranţa şi moravurile primitive care domneau la curtea Rusiei, făcînd următoarea remarcă: „dovadă — suirea pe tron a Ecaterinei I, o analfabetă, a sîngerosului tiran Biron şi a senzualei Elizaveta".

I. I. Lajecinikov şi-a însuşit cu înflăcărare viziunea decembristă a lui Biron şi a lui Volînski. Pentru el, Volînski a fost şi a rămas, mai înainte de orice, un patriot rus. E demn de relevat faptul că Lajecinikov a pus în valoare trăsătura progresistă a lui Volînski cel real, istoric — lupta lui împotriva camarilei de nemţi, şi a opus patriotismul lui Volînski bunului plac şi rapacităţii lui Biron, sub călcîiul căruia gemea o ţară ce-i era străină. Autorul îşi întemeia această interpretare pe fapte istorice.

În scrisoarea sa de răspuns adresată lui Puşkin în 1835 — scrisoare care s-ar putea numi mai curînd mic tratat de istorie — Lajecinikov susţine cu toată căldura vechea tradiţie rîleeviană a interpretării figurii lui Biron — tradiţia anilor 1820—1830. Puşkin, care a scăpat într-o scrisoare către Lajecinikov cîteva cuvinte despre inteligenţa şi „talentele" lui Biron, a primit o ripostă vehementă din partea lui „Walter Scott al Rusiei": „Şi acum, punctul trei: Biron. O! Nici o pană, nici chiar aceea a făuritorului lui Oneghin şi al lui

Boris Godunov nu-i poate șterge stigmatul rușinos cu care l-a înfierat istoria și ura poporului, transmisă din generație în generație... Dacă ar fi vorba să i se ierte cuiva ticăloșiile, grație inteligenței și talentelor sale, aș fi gata să i le iert lui Richelieu. Dar despre ce inteligență și despre ce talente de cîrmuitor poate fi vorba la Biron? Ele trebuiesc dovedite prin fapte. Și ce fapte glorioase sau folositoare Rusiei a săvîrșit acest favorit?... Poate doar atît, că a dat înapoi granița noastră cu China, trasată pînă atunci pe Amur! Sau că a cedat perșilor pămînturile cucerite de Petru!... Mai știi, se va găsi, poate, vreun năstrușnic de istoric, admirator al călăriei și al călăreților iscusiți, care să ne ceară a ne închina memoriei lui pentru faptul că acest aventurier, acest om de nimic a știut, printr-o tiranie crîncenă, să țină sub călcîi Rusia, strivindu-ne ca pe niște viermi! Sau ne porunciți să-i vedem inteligența și marile talente în arta de a face exibiții de călărie ori în obrăznicia cu care s-a făcut stăpîn în casa altuia?..."[1] În această controversă, după părerea noastră, nici un istoric nu va putea să nu împărtășească părerile lui Lajecinikov.

Fără îndoială, în romanul „Palatul de gheață" reflexele ideologiei decembriste sînt mult atenuate, fiind îmbinate cu „flateria de supus credincios", cu liberalismul ultra-moderat, privit ca inofensiv de cenzură; totuși, un istoric literar care cercetează romanul lui Lajecinikov nu va putea să nu releve acest aspect. Epigrafele presărate ici-colo, luate din operele decembristului Bestujev-Marlinski, epigraful nesemnat, luat din poemul „Volînski" de Rîleev, care precede „Epilogul" — amintesc și ele de decembriști.

Una din figurile centrale ale romanului, a cărei zugrăvire a fost, pe cît se pare, deosebit de anevoioasă pentru autor, este împărăteasa Anna Ioannovna. Imaginea ei din roman nu corespunde nici pe departe realității istorice.

Am mai arătat în cele ce preced, din ce cauză persoana ei nu putea fi atinsă: ponegrirea acestei reprezentante a autocrației ar fi însemnat interzicerea volumului de către cenzură. Tocmai de aceea Lajecinikov n-a precupețit manifestarea sentimentelor de loialitate, adresate Annei Ioannovna. Pînă și cu prilejul descrierii feței ei „oacheșe, ușor

---

[1] A. S. Pușkin. „Opere complete", corespondența anilor 1835—1837. Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., M., 1949, XVI, pag. 65 (n. red. ruse).

ciupită de vărsat", Lajecinikov adaugă epitetul „plină de măreție". Neglijarea treburilor statului este atribuită mereu suferințelor împărătesei, pricinuite de sănătatea ei șubredă, de presimțirea morții apropiate ș.a.m.d. Oricît s-ar prosterna însă autorul în fața „suveranei", el o demască prin fapte. Și „cumetria caprei", și pasiunea pe care o nutrea față de Biron, și pedepsirea lui Balakirev — despre care autorul amintește doar în treacăt — toate acestea sînt fapte care o discreditează, care o demască. Execuția lui Volînski este, desigur, ultimul și cel mai hotărîtor exemplu al acestei demascări.

Felul în care Lajecinikov îl înfățișează pe V. Trediakovski este tendențios și istoricește fals : Trediakovski este zugrăvit exclusiv în culori întunecate. În viziunea lui Lajecinikov, poetul apare ca un pedant cu desăvîrșire lipsit de talent, ca o întruchipare a celor mai respingătoare trăsături. În realitate însă, acest poet și teoretician al literaturii, un om foarte instruit pentru vremea sa și cu mare dragoste de muncă, a trudit cu un deosebit zel în condițiile sumbrului regim feudal, într-o perioadă cînd limba literară încă nu se formase. Poeziile sale sînt foarte slabe, însă aportul lui în domeniul versificației rusești moderne este incontestabil. Apelul său de a se scrie „într-o rusească simplă, așa cum vorbim", reprezintă un important postulat poetic. El a pus bazele noii versificări rusești, studiind trecerea de la versul silabic la cel silabo-tonic. În lucrarea sa „Un procedeu nou și lesnicios de a se alcătui stihuri rusești", și într-o serie de alte scrieri cu caracter teoretic, el a preconizat linia directoare a evoluției poeziei ruse în viitor. Ponegrirea lui Trediakovski de către Volînski a avut ca urmare plîngerea poetului la Academia de științe. Această plîngere constituie un document uman zguduitor, ce dezvăluia asuprirea feudală. De aceea sînt remarcabile prin adevărul pe care-l conțin următoarele rînduri ale lui Pușkin, din scrisoarea sa adresată lui Lajecinikov la 3 noiembrie 1835 : „Pentru Vasili Trediakovski, mărturisesc, sînt gata să mă cert cu dumneata. Ai ponegrit un om care în multe privințe este vrednic de stima și recunoștința noastră. Iar în legătură cu cazul Volînski, el a fost lovit pe nedrept. Plîngerea sa, adresată Academiei, este profund mișcătoare. N-o poți citi fără a fi

cuprins de indignare împotriva celui care l-a făcut să sufere."

Epoca în care a trăit Lajecinikov se oglindește în roman nu numai în felul de a trata personajele principale, ci și în unele detalii secundare. O mărturie demnă de interes ne-a rămas de la Tatiana Passek, care îl cunoscuse pe I. I. Lajecinikov la Tver. În memoriile sale, ea arată cui aparțineau trăsăturile pe care I. I. Lajecinikov le-a atribuit consilierului intim Sciurihov (Hruscev), părtaș al lui Volînski:

„Ivan Ivanovici și cu mine am devenit atît de buni prieteni din primele zile ale cunoștinței noastre, încît în cele aproape trei luni cît am stat la Tver mai că n-a fost zi în care să nu ne vedem. Ivan Ivanovici își scria tocmai în acea perioadă romanul «Palatul de gheață» și ne citea mereu fragmente din el; era atît de pătruns de rolurile eroilor săi și de evenimente, încît pe fața lui puteai citi simțămintele și gîndurile personajelor sale, iar imaginile romanului prindeau viață. Lajecinikov era foarte amuzat de povestirile noastre despre ciudățeniile, capriciile și apucăturile lui Ivan Alexeevici Iakovlev (tatăl lui Herzen). Viața lui retrasă, cei trei căței polonezi, nedespărțiți de el, care, de cînd Alexandr (Herzen) a plecat la universitate, iar eu m-am măritat, ne înlocuiau întrucîtva pe lîngă dînsul, halatul lui ros, căptușit cu blană de miel, tichiuța roșie cu un ciucure violet, obiceiul lui de a tot zgîndări tăciunii în sobă — toate acestea l-au amuzat atît de mult pe Lajecinikov, încît a atribuit aceste apucături blajinului și bizarului consilier, introducîndu-le în «Palatul de gheață» după ce ne-a cunoscut pe noi."

Lucrurile nu se mărginesc însă numai la atît: în „Palatul de gheață" au intrat și figuri din opera lui Pușkin. Le întîlnim și în epigrafe, și în textura organică a romanului. „Dar unde o fi mămițica teribilului ambițios?" întreabă Lajecinikov, descriind anturajul lui Volînski și amintind de tînărul Podacikin. „Iată, la dreapta, lîngă ușa bufetului, se vede o damă de pică, o momîie legată la cap cu o băsmăluță cafenie, cu bluza și fusta de aceeași culoare" (partea I-a, cap. I). Umbra aceluiași personaj stăruie și într-un alt pasaj, în care e descrisă Podacikina, madamă de casă boierească: „Aici, dama noastră de pică își înșfăcă manșonul cu o mînă și începu să-și facă vînt cu el" (partea a III-a, cap. II).

„Dama de pică" a lui Puşkin a fost scrisă în 1834 şi era pentru Lajecinikov, la data cînd îşi scria romanul, ultima noutate literară. Trebuie să menţionăm că asemuirea pe care o face autorul între madama Podacikina şi contesa „Dama de pică" e foarte discutabilă şi trebuie înţeleasă doar ca o comparaţie ironică, prea puţin izbutită.

Spre deosebire de autorii de romane istorice de mai tîrziu, Lajecinikov nu a încercat aproape de loc să adapteze limbajul eroilor săi la epoca respectivă. În romanul lui, curtenii şi împărăteasa însăşi folosesc limbajul de la curtea lui Nicolae I. Încercările lui Lajecinikov de a face în roman anumite evocări istorice sînt extrem de slabe. Astfel, autorul remarcă undeva că pe vremea Annei Ioannovna „încă nu erau samovare" (partea a III-a, cap. V). El încearcă să-l facă pe cititor să simtă deosebirea exterioară dintre Sanct-Petersburgul Annei Ioannovna şi Sanct-Petersburgul din vremea lui Nicolae I:

„Ce ger năprasnic! se tîngui ţiganul, îndesîndu-şi mai bine căciula pe cap şi legîndu-şi basmaua sub bărbie. Nu cumva să ne lăsăm nasul şi urechile în orăşelul ăsta finez, care ar părea mai curînd mahalaua unui tîrg. Iaca, lîngă palatul de colo s-au aciuiat nişte cocioabe de vălătuci, ici, iacătă, încă un palat, apoi alte cocioabe, parcă ar fi nişte copii zdrenţăroşi care se hîrjonesc cu un bogătan. Între ele — numai maidane şi pieţe, parcă anume ca să lase vîntul să cutreiere în voie!" (partea I-a cap. II).

Descriind o mascaradă, Lajecinikov spune: „...o parodie de mascaradă, cu totul rudimentară, aşa cum se pricepeau s-o înjghebeze oamenii din vremea aceea. Înaintaşii noştri nu erau prea iscusiţi în asemenea îndeletniciri; în schimb se veseleau din plin, fără prefăcătorie" (partea I-a, cap. VII). Acelaşi scop urmăreşte şi observaţia făcută în treacăt cu privire la împărţirea odăilor din casa lui Volînski: „Pe vremea aceea, în casele boiereşti nu se obişnuia ca soţul şi soţia să aibă încăperi separate — trăiau laolaltă" (partea a IV-a, cap. III). Dar aceste menţiuni pur exterioare, accidentale, nu izbutesc să redea, firește, perspectiva istorică — ele relevă doar faptul că autorul nici nu-şi propusese aşa ceva.

Din însăşi maniera expunerii lui Lajecinikov, ca şi din orientarea ideilor sale se simte că autorul se adresează unui cititor care aparţine societăţii „culte", „educate"; „...alergau

niște rusalce cu părul despletit, înveșmîntate după portul rusalcelor, așa cum umblă ele în împărăția apelor", glumește Lajecinikov anume pentru „sexul frumos" din vremea sa, preocupat de modă (partea a II-a, cap. V.).

Autorul se gîndește cum vor reacționa cititoarele sale la unele pasaje „delicate" ale romanului. El se lansează chiar în discuții cu aceste presupuse cititoare, dîndu-le lămuriri pe un ton spiritual, de salon. În acest sens este deosebit de grăitor episodul în care autorul descrie cum a primit Mariorița biletul ce i-a fost trimis de Volînski:

„...Mariorița pipăi nefericita misivă. S-o scoată, s-o citească, să soarbă cu nesaț vorbele pline de pasiune, să prindă cele mai delicate nuanțe ale dragostei, să îmbine toate aceste nuanțe într-un curcubeu al speranței, să sufere, ba chiar să lăcrămeze puțin pentru sărmanul ei Artemi Petrovici, care pătimea atîta din pricina iubirii lui; în sfîrșit, să sărute iar și iar, cu duioșie, cu pasiune, hîrtiuța și apoi s-o ascundă la piept, aproape de inimă — iată ce a făcut Mariorița și ce face orice fată îndrăgostită atunci cînd primește un bilețel de la acela pe care-l iubește (dacă vreți, de la logodnic!)."

Apoi, îndată, Lajecinikov deschide o discuție cu cititoarele:

„Cu toată această precizare, presimt că o amenințătoare armată de tinere fete va porni război împotriva mea, străpungînd cu acele lor, care le țin loc de săbii, această filă tipărită, și întîmpinîndu-mă cu strigătul: «Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! Rușine să-i fie autorului! Moarte civică operei sale!»

Vă cer iertare: am glumit doar; și dacă sînteți de părere că Mariorița a făcut foarte rău, primind bilețelul, vă rog să vă amintiți că ea fusese crescută în harem" (partea I-a, cap. VIII).

Lajecinikov a încercat să pledeze în romanul său, într-o formă atenuată, voalată, pentru libertatea sentimentelor. S. Vengherov, cercetătorul operei lui Lajecinikov, îl compară chiar din acest punct de vedere cu George Sand: „Oare nu acesta a fost punctul de vedere care i-a cîștigat scriitoarei George Sand celebritatea mondială?[1]" Comparația este,

[1] S. Vengherov, „Ivan Ivanovici Lajecinikov" (Studiu critico-bibliografic), „Opere" de Lajecinikov, ed. Wolf. S.—Pb.—M. vol. I (n. red. ruse).

desigur, exagerată, și Lajecinikov nu o merită. Tradiția simpatiei față de nefericiții care nu se pot căsători din motive familiale, religioase sau de altă natură era proprie unui foarte mare număr de opere literare care au apărut înaintea romanului lui Lajecinikov. Este adevărat însă că Lajecinikov a arătat o simpatie atît de caldă victimelor convenționalismului monden, încît aceasta a devenit o trăsătură caracteristică pregnantă a romanului său. Bielinski a relevat un atare aspect și a ajuns la concluzia că Mariorița l-a iubit pe Volînski „ca o orientală". În această privință, S. Vengherov l-a contrazis pe Bielinski, și pe bună dreptate, spunînd că „Mariorița nu iubea ca o orientală, ci ca o europeană, și anume, una aparținînd acelei etape a gîndirii europene cînd se recunoscuse că numai dragostea este în măsură să-și alcătuiască legi pentru ea însăși" [1].

Problema atitudinii pe care a adoptat-o cenzura față de romanul lui Lajecinikov a rămas, din nefericire, necercetată pînă în prezent. Numai E. M. Șub, care a cercetat cea dintîi materialele din arhiva cenzurii, privind scrierile lui Lajecinikov, relatează peripețiile prin care a trecut romanul „Palatul de gheață" [2].

Trebuie să mai adăugăm că în romanul său, care zugrăvește epoca împărătesei Anna Ioannovna, Lajecinikov a izbutit să strecoare un compliment adresat direct și nemijlocit nici mai mult nici mai puțin decît... lui Nicolae I. Descriind faimoasa „cumetrie a caprei", Lajecinikov ajunge la episodul cînd cutezătorii demnitari din cercul lui Volînski, „răzvrătiții", refuză să facă daruri noului-născut. Măscăriciul Pedrillo le transmite porunca împărătesei în acest sens, însă ei sînt neclintiți. Ce-i asta? Răzvrătire? Ce să facă țarina? „Petru, Ecaterina și... (să nu-i rostim numele: e în viață — și lauda adusă celor vii seamănă mult cu lingușirea) ar fi știut să înfrunte primejdia. Așa fac oamenii cu suflet mare; Anna Ioannovna însă era o femeie suferindă, iar favoritul știa să profite de boala ei. Rămase înmărmurită, păli și-l rugă în șoaptă să sporească măsurile necesare, pentru a le preîntîmpina relele intenții" (partea a III-a, cap. VII). Precum se

---

[1] S. Vengherov, „Ivan Ivanovici Lajecinikov" (Studiu critico-bibliografic), „Opere" de Lajecinikov, ed. Wolf. S.—Pb. — M. vol. I (n. red. ruse).

[2] Vezi adnotările la volumul de față (n. ed.).

vede, aluzia extrem de străvezie la persoana lui Nicolae I i-a permis lui Lajecinikov să facă aprecieri puțin măgulitoare la adresa împărătesei Anna Ioannovna.

Ar fi însă greșit să nu subliniem acea trăsătură generală a romanului despre care am amintit în legătură cu un caz particular, și anume — cu descrierea figurii împărătesei Anna Ioannovna : cu toate că din roman se desprinde în general tonul „loialității politice" a autorului, cu toate că întîlnim aici destule complimente la adresa autocrației, romanul operează adesea cu imagini prea puțin măgulitoare pentru aceasta, lucru de care ne putem ușor convinge dintr-o serie de exemple ce dezvăluie acuitatea socială a unor episoade din romanul lui Lajecinikov. Cît de grăitoare este în acest sens descrierea acelei nopți de groază a tinerilor căsătoriți, măscăriciul și nevasta lui, părăsiți în palatul de gheață : „Cîteva clipe mai prind inimă lîngă focul din căminul de gheață, la flacăra lumînărilor de gheață ; dar focul acela licăritor nu încălzea — iată-l cum pălește, cum pîlpîie peste lemnele de gheață, cum se prelinge, se zbate în agonie, în sfîrșit se stinge... E frig, e întuneric ca în fundul pămîntului ! Inima le stă în loc... Nu mai e de îndurat ! Cei doi oameni bat la ușă, gem, roagă cu lacrimi în ochi străjerii să le dea drumul, făcînd mătănii după ușă la picioarele lor, jurîndu-le că nu le vor uita milostenia pînă la ultima suflare, făgăduindu-le o răsplată mare. Totul e însă zadarnic. Sînt deznădăjduiți. De la rugăminți, trec la blesteme ; afurisesc tot ce poartă nume omenesc ; sfărîmă și nimicesc tot ce se poate sfărîma și nimici, încearcă să spargă zidul... în sfîrșit, pradă desperării, se aciuiază pe patul de gheață... Pleoapele li se lipesc, toropeala îi cuprinde tot mai mult ; moartea își întinde brațele spre ei, îi leagănă, îi adoarme cu povești, cu visuri frumoase ; încă o clipă... și ar fi adormit somnul cel de veci..." (partea a IV-a, cap. V).

Acest tablou, înfățișînd crudul deznodămînt al distracției împărătesei, vorbește de la sine.

Respingătoarea ploconire a curtenilor se oglindește în persoana Podacikinei : „Iară Petenka al meu nu are mult pînă să s-ajungă cneaz ; umblă prin preajma împărătesei, de-i poate pupa mîna oricînd, face slujbă pe lîngă cățeaua măriei sale, și de-o pune gînd rău cuiva, fie acela chiar Volînski, n-o să fie bine de el" (partea a III-a, cap. II). Întîlnim

în roman ba o slugă, care joacă afară în ger, „blestemînd toate toanele acelea boierești" (partea I-a, cap. I), ba descrierea grajdurilor, a cailor lui Biron, al căror trai stîrnește invidia tuturor.

„Palatul de gheață", ca și scrierile anterioare ale lui Lajecinikov sînt pătrunse de protestul autorului împotriva iobăgiei. Podacikina, această spioană, acest personaj hidos, respingător, era „madamă boierească" în casa lui Volînski. „Remarcați, scrie Lajecinikov, era *madamă,* și încă *de casă boierească*... Acest titlu nu l-a putut născoci decît trufia feudală a boierilor din vremea aceea." Această madamă boierească „...visa să-și facă fiul ofițer, adică stăpîn de slugi (partea I-a, cap. I) : aceasta este treapta cea mai înaltă a ambiției femeilor din tagma și de cultura ei !" Tot astfel sînt și visurile doamnei Kulkovskaia — și aceste „visuri" vădesc cît se poate de limpede atitudinea lui Lajecinikov față de iobăgie : „acum este și ea boieroaică, poate și ea să-și cumpere țărani și să-i bată cu mîna ei... Să cuteze careva din ei să crîcnească : o singură vorbă de-a sa, și meșterul gîde — țuști pe capra trăsurii, care pornește în goană, sosește, și numai la un semn al ei, fără nici o judecată, încep caznele. Totul stă în cîteva carboave și în puterea boierească. Strașnice vremuri, slăvite vremuri !..." (partea a IV-a, cap. V).

Opera lui Lajecinikov este străbătută de un profund umanism. Admirabile sînt paginile care zugrăvesc scenele zguduitoare ale asupririi și batjocoririi popoarelor conlocuitoare de către slugile lui Biron și de către Biron însuși. Figura ucraineanului Gordenko, prefăcut în sloi de slugile lui Biron, este cea mai puternică mărturie a acestei asupriri. Pe lîngă aceasta, în roman sînt presărate pretutindeni diferite aspecte ale batjocoririi brutale a personalității umane : în descrierea nunții măscăriciului și în alaiul reprezentanților naționalităților conlocuitoare, se vorbește de un tătar și o tătăroaică călări „...pe porci îngrășați, pentru a se arăta cum poate fi învinsă firea omului și obiceiurile lui" (partea a IV-a, cap. V). Din acest punct de vedere este demn de tot interesul primul capitol din „Palatul de gheață" — trecerea în revistă a perechilor de diferite naționalități, aduse la Sanct-Petersburg din toate colțurile Rusiei : „O liotă de slujitori, pudrați, cu livrele, cu ciorapi vărgați de mătase, cu cataramе uriașe

la pantofi, le fac loc să treacă. Şi bieţii oameni, tîrîţi din cine ştie ce colţ al Rusiei, ca la un semn al baghetei magice, la cheremul unui atotputernic al acestei lumi, smulşi de lîngă chipurile lor cioplite, dintre ai lor, dintr-o cocioabă sau o iurtă, şi aduşi aici, la Petersburg, într-un vălmăşag de o sută cincizeci de perechi de oameni aidoma cu ei, dar cu care nu seamănă întru totul la port, şi cu atît mai puţin la grai, aruncaţi într-o lume necunoscută, după fel şi chip de întîmplări, neştiind ce se face cu ei, năuciţi, buimaci, se ivesc, în sfîrşit, în salonul puternicului zilei, în faţa judecăţii lui... şi doar arareori, în toată această mulţime, mînată de biciul unei toane, careva dezvăluie omul din el' (partea I-a, cap. I).

„Palatul de gheaţă" al lui I. I. Lajecinikov este unul din primele romane istorice ruseşti, cu un subiect istoric viu şi pregnant, bogat în imagini străbătute de problematica socială. În unele tablouri ale sale, romanul este fidel realităţii istorice. Cu toate acestea, el nu reproduce întru totul adevărul istoric. „Palatul de gheaţă" este organic legat de primele trei decenii ale secolului al XIX-lea, de epoca în care a fost scris şi, prin viziunea lui de ansamblu continuînd tradiţia literară a decembriştilor — prezintă, tocmai datorită acestui fapt, un deosebit interes pentru noi.

Privit în întregul lui, romanul „Palatul de gheaţă" este un monument viu şi mişcător al culturii ruseşti. El are tot dreptul la atenţia cititorului.

M. NECIKINA

PALATUL DE GHEAŢĂ

PARTEA ÎNTÎI

Capitolul I

TRECEREA ÎN REVISTĂ

Ce chipuri, straie, seminţii !
E-o-mpestriţare nebunească...[1]

P u ş k i n *

Se pleacă fruntea ce va zace-n sînge ;
În amintire se deschid imagini,
Şi se închid cu ale vieţii pagini...
Văzu poetul doar într-o clipită
Întreaga-i tinereţe fericită :
Ochi galeşi de frumoase şi ospeţe,
Şi nopţi fierbinţi şi rîzătoare feţe —
Fantasme din trecut atît de scumpe...
Şi versul dureros din nou irumpe...[2]

I d e m

Dumnezeule, doamne ! Ce-i larma, ce-i veselia asta la curtea lui Volînski, ministru de cabinet şi mare maestru de vînătoare ? Altădată, pe vremea lui Petru cel Mare, binecuvîntată să-i fie amintirea, nimeni n-ar fi pus o întrebare ca asta, pentru că veselia nu era socotită cine ştie ce minunăţie. Cumplit era ţarul numai cu viţiile cele rele, da' nu-i ţinea mult supărarea. Pe atunci, şi curtea şi poporul se veseleau după pofta inimii. Acum însă, deşi e abia a patra zi a sărbătorilor crăciunului (luaţi aminte, în anul 1739), întregul Petersburg e mut ca o chilie, în care cel osîndit la o viaţă de schimnic pînă şi rugăciunile şi le rosteşte în şoaptă. Şi după toate astea, cum să nu întrebi ce-i cu zaiafetul acela din casa lui Volînski ?

Abia au amuţit clopotele, vestind sfîrşitul liturghiei, şi credincioşii, unul cîte unul, cel mult cîte doi, se îndreaptă spre casă în tăcere, cu capetele

---

[1] În romîneşte de Eugen Jebeleanu (n. ed.).
[2] În romîneşte de Sanda Arbore (n. ed.).

plecate. Nimeni nu cutează să scoată o vorbă : în orice clipă te poți pomeni cu o iscoadă, care să-ți răstălmăcească vorbele, să mai pună de la el, să mai facă uitat cîte ceva și să te trezești din senin la vătășie. Și de acolo mai departe, la vînătoare de soboli, sau chiar pe mîna gîdelui. * Și așa cum vă spuneam, oamenii se întorc acasă, întunecați, posomorîți, de parcă ar veni de la o înmormîntare ; și numai într-un colț al Petersburgului se petrece după pofta inimii și e atîta larmă, de-ți țiuie urechile. O mulțime pestriță forfotește, se vînzolește în curtea lui Volînski. Cîte graiuri ! Și ce straie pe oameni ! Firesc lucru, căci toate neamurile care trăiesc pe pămîntul Rusiei sînt înfățișate acolo prin cîte doi trimiși. I-auzi-i : un bielorus își umflă cimpoiul cu sîrg, un evreu își dezmorțește scripca, trecînd cu arcușul peste ea, un cazac pișcă strunele cobzei ; joacă și cîntă cu toții, în ciuda gerului care-ți taie răsuflarea și-ți înțepenește degetele. Un urs fioros pășește de colo colo în jurul unui stîlp de care e legat și, scurmînd mînios zăpada, ține isonul muzicanților cu răgetele sale. Adevărat sabat al satanei !

Pravoslavnicilor, voi care treceți pe lîngă acest dezmăț diavolesc, scuipați-vă în sîn și faceți-vă cruce ! Noi însă, păcătoșii, iată, vom intra în curtea lui Volînski, vom răzbate prin mulțime și vom iscodi chiar în casă prin geam să vedem care-i pricina acestui vălmășag.

— Mordvini ! Finezi ! Tătari ! Kamceadali ! și așa mai departe... strigă spre perechea de trimiși ai fiecărui neam, amestecați în mulțime, un om înalt, voinic, un adevărat vlăjgan, bun de arătat de cîșlegi într-o dugheană, la bîlci.

E slujitorul luminăției-sale. Stă în tindă, jucînd fără voie în șfichiuirea gerului și tot suflîndu-și în pumni, ocărăște în sine, cu năduf, toate toanele acelea boierești. Glasul uriașului răsună ca o trîmbiță ; la chemarea lui, se înfățișează tremurînd de tulburare perechea ce vine la rînd. Cojoacele de oaie și portul național se ivesc în toată frumusețea

lor. Atunci slujitorul, nu prea cuviincios, se apucă să frece cu mîneca lui de postav nasul sau obrazul pălit de ger al vreunui bărbat sau al vreunei femei, apoi după ce le scutură straiele, îi dă pe mîna a doi vătășei iuți de picior. Aceștia așteaptă jos pe scară, sprijinindu-și buzduganele de argint în parmaclîcul din piatră cioplită. Sprintenei ca Mercur *, ei iau numaidecît în primire perechea ce vine la rînd și împreună cu ea aleargă pe scări în sus, atît de repede, încît cu greu poți ține pasul cu frumosul surguci de pene ce flutură pe capetele lor și cu strălucirea unduioasă a ciorapilor lor de mătase ; de aceea din cînd în cînd își înghiontesc oaspeții greoi. Vorbind de vătășeii cei iuți de picior, îmi amintesc de povestirile dădacei mele despre frumoasele vremuri de altădată, prilej cu care își arăta părerea de rău că nu se mai vedeau oameni-alergători, aceștia fiind înlocuiți cu trăpași și buiestrași. „Strașnici erau alergătorii aceia iuți de picior, povestea bătrînica ; nu vedeai la ei să răsufle greu — pare-se că pentru asta beau niște fierturi de buruieni. Și ce straie, ce mai straie aveau pe ei, puișorule, roșii ca para focului, pe cap purtau o tichiuță cusută cu fir de aur, de ziceai că aveau aripi ; în mînă țineau un toiegel fermecat cu măciulia de argint ; doar un semn de făceau cu el, și zburau nu alta !“ Dar uite că m-am luat cu vorba despre bătrînică. Să ne întoarcem în tinda de sus a casei lui Volînski. Aici majordomul cercetează perechea cu luare-aminte, așa cum buchisește omul slab de vedere un scris mărunt ; îndreaptă hainele, ia ușurel cu două degete o scamă sau un fulg de zăpadă, într-un cuvînt tot ce e necuviincios într-un palat boieresc și, în sfîrșit, dă glas, vestind pe solii neamului ce vine la rînd. Ușile se deschid larg și în sală răsună iar, ca un ecou, cele vestite de majordom. Dumnezeule, doamne ! Cînd are să se isprăvească oare toată vînzoleala asta ? Îndată. Iată, un slujitor și o cusătoreasă cercetează pentru ultima oară înfățișarea celor doi și după ce-i lămuresc, dînd din mîini, ca să se facă mai bine înțeleși, cum

trebuie să se poarte, îi duc în încăperea alăturată. O liotă de slujitori, pudraţi, cu livrele, cu ciorapi vărgaţi de mătase, cu catarame uriaşe la pantofi, le fac loc să treacă. Şi bieţii oameni, tîrîţi din cine ştie ce colţ al Rusiei ca la un semn al baghetei magice, la cheremul unui atotputernic al acestei lumi, smulşi de lîngă chipurile lor cioplite, dintre ai lor, dintr-o cocioabă sau o iurtă, şi aduşi aici, la Petersburg, într-un vălmăşag de o sută cincizeci de perechi de oameni aidoma cu ei, dar cu care nu seamănă întru totul la port, şi cu atît mai puţin la grai, aruncaţi într-o lume necunoscută, după fel şi chip de întîmplări, neştiind ce se face cu ei, năuciţi, buimaci, se ivesc, în sfîrşit, în salonul puternicului zilei, în faţa judecăţii lui.

O pereche urcă scările, în timp ce alta coboară, şi arareori se întîmplă ca în acest du-te-vino neîntrerupt, cîte un val răzleţ de răzvrătire să se împotrivească o clipă, cu îndărătnicie, puterii vîntului care-l tîrăşte, şi doar arareori în toată această mulţime, mînată de biciul unei toane, careva dezvăluie omul din el.

Contemporanii noştri ar fi avut şi ei de ce să se minuneze în salonul înaltului demnitar ! Ferestre săpate adînc în ziduri, ca nişte firide întunecoase, împodobite cu basoreliefuri încîlcite de felurite culori ; de-a lungul pereţilor, pilaştri decoraţi cu ciorchini de struguri ; sobe uriaşe din plăci multicolore, cu picturi chinezeşti şi coloane scurte cu vaze de flori cu ciobănaşi din porţelan ce semănau cu nişte marchizi, şi cu marchizi ce semănau cu ciobănaşii ; figurine chinezeşti ; dantelării din stuc pe tavan, în mijlocul căruia atîrna un uriaş policandru de cleştar cu nenumărate faţete ce sclipeau orbitor, oglindind irizat puzderia de lumini ; şi noi am fi avut ce admira acolo. Bieţii oameni, aduşi din toate ungherele imperiului, nu ştiau cum să stea ca să nu calce peste propria lor făptură, oglindită în parchetul lucios. Era nostim să-i vezi pe naivii noştri strămoşi, care, atunci cînd intrau în salonul vreunui mare senior, se închinau cu evlavie în faţa

tablourilor încadrate în rame aurite, crezînd că sînt icoane.

În mijlocul salonului, într-un jilț de preț, ședea un bărbat plin de prestanță, cu înfățișare plăcută, îmbrăcat cu o haină de mătase de un violet pal, croită după moda franțuzească. Era stăpînul casei, Artemi Petrovici Volînski. La curte și în popor trecea drept unul dintre cei mai chipeși bărbați. După înfățișare, să tot fi avut vreo treizeci de ani împliniți, deși în realitate era mult mai în vîrstă. Sclipirea ochilor săi negri era atît de vie, încît acela la care se uita lăsa fără să vrea privirea în pămînt. Chiar femeile măritate, mai dezghețate, se tulburau în fața lui ; petrecînd fetele drăgălașe la cîte un *Courtag* [1], binecuvîntîndu-le cu semnul crucii, dădacele le porunceau cu toată strășnicia să se păzească ca de foc de ochii lui Volînski, care, spuneau ele, duseseră la pierzanie multe surate de ale lor.

După spătarul înalt al jilțului se zărea un cap negru, cu pielea lucioasă, înfășurat cu un turban alb ca neaua, parcă anume pentru ca arapul să pară și mai negru. Așa cum sta neclintit, arapul ar fi putut fi luat drept o păpușă, dacă fizionomia lui n-ar fi exprimat bunătatea plină de noblețe a sufletului său și dacă ochii nu i s-ar fi aprins ba de indignare, ba de milă, în fața suferințelor sau a nevolniciei aproapelui.

La cîțiva pași de Volînski, ceva mai spre dreapta, la masa de scris stătea un omuleț care ar fi putut încăpea cu totul într-un manșon din blană de urs. Fața lui cît un pumn era zbîrcită ca a unei maimuțe bătrîne ; trăsăturile lui vădeau chiar și viclenia acestor animale. Se strîmba, vorbea cu blîndețe sau cu șiretenie, privind și ascultînd ager tot ce se petrecea împrejur. Ostașul cel mai sprinten n-ar fi izbutit să salute atît de repede, cum răspundea el oricînd, la orice întrebare. Și această mogîldeață tobă de carte, strîmbă și urîtă ca o ieroglifă, nu era

[1] Zi de primire la curte (germ.) (n. t.).

altcineva decît Zouda, secretarul ministrului de cabinet. El scria numele celor ce-i treceau pe dinainte, precum și remarcile care ajungeau pînă la el de la înălțimea postamentului pe care ședea Volînski, însoțite de propriile sale observații. Ceea ce Volînski nu rostea pînă la capăt, întregea secretarul.

Nu departe, lîngă ușa anticamerei, stătea un tînăr. Deși purta mondir, nu părea a fi nici soldat, nici ofițer ; înfățișarea lui umilă, însemnată din cap pînă-n picioare cu pecetea robului preasupus, n-ați dori s-o aveți pentru toate bogățiile din lume. Ce nu exprima ea ? Și prostie, și desfrînare, și josnicie. Dacă n-ar fi fost decît nasul stacojiu — și era de ajuns pentru a ne da seama de isprăvile lui — am fi înțeles pe ce drum o apucase. Omul era Ferapont Podacikin, fost șerb al lui Volînski, îndeplinind acum slujba de pristav. Lui i se dăduse porunca să aducă de la Tver la Petersburg o sută cincizeci de bărbați și tot atîtea femei, aleși din toate neamurile care trăiau în Rusia — să-i aducă vii-nevătămați, neatinși de ger. Cine îi dăduse lui oare o slujbă atît de însemnată ? Maică-sa, care era madamă în casa ministrului de cabinet. Ea visa să-și facă fiul ofițer, adică stăpîn de slugi — aceasta este treapta cea mai înaltă a ambiției femeilor din tagma și de cultura ei ! Gîndindu-se cu cîtă credință îi slujise bărbatul ei, fostul lui valet, care îl învățase carte în copilărie, Volînski, om luminat și bun la suflet, nu putuse s-o refuze pe Podacikina ; îi făgăduise lui Ferapont că va fi făcut ofițer, dacă își va îndeplini sarcina încredințată cu tragere de inimă, cu cinste și rîvnă ; mai apoi, după ce va deschide cu cheia clasei a paisprezecea capiștea onorurilor *, avea să se vadă cît de sus va urca. Trebuie să spunem că pe vremea aceea pentru gradul de asesor de colegiu nu se cerea diplomă * — of, of, ce ți-e și cu diplomele astea ! Și iată-l pe Ferapont Axentievici apropiindu-se de țelul său. Încă un pas, numai un „mulțumesc“ din partea boierului — și în Rusia se va ivi o nouă „luminăție“. Soarta lui trebuia să se hotărască în ziua

aceea ; ori boieria, ori vergi pe spinare. Stătea cu capul în jos — semn că era foarte îngrijorat, temîndu-se să nu fi făcut vreo greşeală, să nu fi uitat ceva.

Priviţi faţa albă a pretendentului la noblețe şi faţa neagră a robului : parcă îşi schimbaseră rolurile. Dar unde o fi mămiţica teribilului ambiţios ? Iată, la dreapta, lîngă uşa bufetului, se vede o damă de pică, o momîie legată la cap cu o băsmăluţă cafenie, cu bluza şi fusta de aceeaşi culoare. Stă nemişcată, ţeapănă, deşi capul îi tremură, pesemne din pricină că în tinereţea demult apusă îşi dădea cu sulimanuri prea tari ; mîinile zbîrcite, scoase pe sfert din mînecă, şi le ţine încrucişate pe piept, ca morţii ; pleoapele i se bat şi clipesc mereu, iar dacă le opreşte o clipă, o face numai pentru a-şi privi odrasla, comoara, mîndria ei. A se nota bine : este ea, scumpa mamă a nepreţuitului odor.

După cum am mai spus, Podacikina, *alias* Akulina Şavvişna, este madamă de casă boierească. Slujba de madamă era foarte însemnată pe vremuri ; pentru ea se alegea de obicei nevasta celui mai vrednic camerier, a majordomului sau a unui valet mai în vîrstă, pus pe lîngă copiii boierului, sau, în sfîrşit, nevasta unui alt slujitor mai de soi. Madama asista la toaleta stăpînei, avea în grijă garderoba ei, o informa despre tot ce se petrecea în casă şi adeseori o ţinea la curent cu treburile secrete din încăperile soţului ; tot ea era mijlocitoarea între stăpîni şi slugi. Remarcaţi, era *madamă,* şi încă de casă *boierească !...* Acest titlu nu l-a putut născoci decît trufia feudală a boierilor din vremea aceea. Mai tîrziu, şi în casele nobililor mai mărunţi era o asemenea slujbă. Şi astăzi încă se aude uneori spunîndu-se undeva, în vreun conac pierdut în stepă : e madamă de casă boierească, dar acum cuvîntul acesta şi-a pierdut înţelesul de odinioară, atît de impunător.

În salon nu se zărea nici un măscărici de parte bărbătească sau femeiască. Chiar şi după aceasta

se poate vedea că Volînski, disprețuind cu îndrăzneală obiceiurile vremii sale, o luase înaintea acelei vremi.

— Ce zici, Zouda, întrebă ministrul de cabinet, întorcîndu-se vădit mulțumit către secretarul său, o să-i oferim împărătesei o serbare frumoasă și plină de haz, nu ?

— Tot Petersburgul nu vorbește decît despre această serbare, răspunse secretarul, ridicîndu-se puțin de pe scaun. Cred că se va vorbi despre ea multă vreme, iar istoria îi va rezerva cîteva pagini.

Ministrul de cabinet făcu un semn cu capul, îndemnîndu-l să se așeze la loc, apoi urmă, zîmbind :

— Poate că doar domnul Trediakovski al nostru va catadicsi s-o nemurească în stihurile sale...

— ...În jurul cărora se face atîta vîlvă.

— Pentru că nu le înțelege nimeni.

— Și totuși, se știe că excelența voastră sînteți de cîtva timp cel mai zelos admirator al acestui Phoebus * al nostru și că binevoiți să sorbiți nectarul din potirul lui.

— Vrei să spui, de cînd drăgălașa domniță moldoveană a început să învețe limba rusă cu el ? ! Da, Trediakovski, înfumuratul școlar de odinioară, astăzi Vasili Kirillovici, este în ochii mei un om mare, neprețuit ; l-aș acoperi cu aur : oare nu este el acela care a învățat-o pe Mariorița să rostească primul cuvînt în rusește ?... Și dacă-i știi ce cuvînt ! El cuprinde în sine de o mie de ori elocința lui Demostene și a lui Cicero *, dascălii tăi, întreaga poezie a celor aleși, înfrățiți întru Apollo. Pentru acest cuvînt, Vasili Kirillovici va trebui numit negreșit profesor de retorică ! I-am făgăduit-o chiar eu, și mă voi ține de cuvînt.

Volînski vorbea cu o înflăcărare neobișnuită ; numai cuvintele : *domnița moldoveană, Mariorița,* căuta să le rostească atît de încet, încît să le audă, după cum credea el, numai secretarul. Acesta, observînd că fața madamei, care prinsese pesemne din zbor vreun cuvînt cu înțeles, se strîmba de o bucurie pisicească, căută să schimbe vorba.

— Se pare că domnul Trediakovski, zise el, se pregătește într-adevăr să descrie amănunțit, în cîteva volume, serbarea, a cărei organizare v-a fost încredințată.

— Printre alți măscărici, o să afle urmașii noștri și despre noi doi, dragul meu. Frumoasă faimă, n-am ce zice !... Strănepoții noștri vor face haz sau, cine știe, poate vor ridica din umeri, cînd vor citi, scris într-un stil emfatic, că un ministru de cabinet s-a ocupat de serbarea asta năstrușnică cu o atenție plină de grijă, cu înfrigurare, ca și cum ar fi fost vorba de cine știe ce treburi importante de stat.

— Oare, desfătînd-o pe stăpîna nordului, care este suferindă și vă arată atîta bunăvoință, nu faceți un lucru folositor ?...

— Toate astea sînt numai și numai pentru omul din Kurlanda... Parcă-l vezi că născocește fel și chip de alte serbări și petreceri, bătîndu-se în piept că toate le face numai fiindcă are un nemărginit devotament față de suverană ; în realitate însă, numai pentru ca să-mi dea mie bătaie de cap și între timp el să-și facă în voie jocul ticălos...

Madama se strîmbă din nou abia zărit ; fiul ei lungi gîtul, căutînd să prindă ceva din vorbele lui Volînski ; cum însă era sărac cu duhul, rămase nedumerit, ca un cățeluș prostănac, atunci cînd vrea să prindă din zbor o muscă sprintenă, dar nu face decît să clănțăne din dinți. Zouda se aplecă repede spre urechea patronului său și-i șopti :

— Băgați de seamă ! Ați uitat lecțiile lui Machiavelli *...

Acest din urmă cuvînt părea să fie o parolă statornicită între ministrul de cabinet și secretarul său. Cel dintîi tăcu ; celălalt schimbă vorba, făcînd tot felul de remarci cu privire la cei ce treceau prin fața lor ; într-adevăr, varietatea portului, a chipurilor și a graiurilor era atît de interesantă, încît putea să atragă atenția oricui, oricît de pretențios ar fi fost.

Iată o tînără de la Torjok, avînd pe cap un kokoşnik — o cunună de mărgăritar, înaltă cît o căpăţînă de zahăr retezată ; prinsă de cunună, acoperind-o în parte, i se revărsa pe umeri o năframă străvezie de borangic. Capetele năframei îi înfăşurau gîtul şi apoi se ascundeau la piept. Pe fruntea ei coborau trei ciucuri din mărgăritare mari, ca trei ciorchini de struguri ; albul lor bătînd în trandafiriu lăptos strălucea în părul ei castaniu, unduitor ; cosiţa, mîndria oricărei fecioare din Rusia [1], meşteşugit împletită cu o fundă sclipitoare, făcută dintr-o panglică ţesută cu fir, mai-mai să atingă pămîntul. Fata purta sprinţar pe un umăr cojocelul ei înflorat, a cărui mînecă stîngă, după moda locului ei de baştină, atîrna în voie ; sub ea, se vedea o oglinjoară rotundă, sculă nelipsită a oricărei mîndreţe din Novîi Torjok. Sarafanul ei învolt era roşu ca focul. Fata păşea uşor cu papucii de safian cusuţi cu fir. Era însoţită de un *cicisbei* [2] — vă vine să rîdeţi ? Da, da, chiar un *cicisbei :* vai şi amar de fata de prin partea locului care nu are un *cicisbei !* Înseamnă că-i tare urîtă : maică-sa i-ar tot face zile fripte, dăscălind-o, iar prietenele şi-ar bate joc de ea. Alesul e nedespărţit de ea în timpul plimbărilor de seară sau de noapte ! Şi ce voinic e ! Ochii lui scapără neînfricaţi : de aceea îi merge vestea că în luptele la pumni, în care se iau la întrecere, pe capete, toţi localnicii, nu-l bate nimeni. În urma lor intră o mordvină trupeşă, a cărei ie, cusută cu lînă roşie pe umeri, la mîneci şi la poale, parcă ar fi muiată în sînge ; o salbă, alcătuită din cîteva şiraguri de bănuţi de argint şi mai mari şi mai mici, atîrna greu pe pieptul ei ; de urechi avea prinşi doi bumbi din puf de lebădă, sub care clin-

---

[1] E o vorbă la Torjok :

Creşti cosiţa mea frumoasă
Pîn' la brîul de mătasă ;
Ca să fiu în tîrg mireasa
Cea mai arătoasă. (n. aut.)

[2] Prieten (n. aut.).

cheteau bănuți, ca ciucurii de la căpăstrul calului. Iată, se apropie o făptură omenească cu fața sulemenită, cu sprîncenele încondeiate, trase ca un arc, sub un kokoșnik ca o lopată, cusut cu mărgăritare, smaragde și safire. Făptura aceasta este a unei femei ce pare un poloboc de patruzeci de vedre. Poartă un sarafan de adamască cu ape aurii ; mînecile bogate din borangicul cel mai subțire parc-ar fi niște aripi. Ciorapii de lînă albastră îi scot în evidență picioarele pline, iar papucii, cu toc înalt, cam șovăie sub pasul ei grijuliu. Femeia, mare meșteră în pregătirea magiunurilor, este din orașul meu, Kolomna. După ea, vine o tînără cazacă, zveltă, drăgălașă, care calcă săltăreț, de zici că acum începe să joace căzăcește, lovind podeaua cu micile ei potcoave de alamă. Iată un calmîc care deschide cît poate ochișorii de cîrtiță, spre a vedea mai bine minunățiile rusești ; își cară cu el tot avutul : tolba cu săgeți și idolii lui, pe care poate să-i pună la cazne sau să-i răsplătească. Iată... Dar nu-i chip să înșiri atîtea fețe de oameni vrednice de luat în seamă cîte se perindă.

Perechile intră și ies una cîte una. Organizatorul serbării cercetează cu luare-aminte, ca o croitoreasă, straiele femeilor mai arătoase, de toate neamurile, pe unele dintre ele poftindu-le chiar să rămînă în sală, ca să se încălzească. Atenția mișcătoare a vestitului boier, pe care străbunicii noștri îl cinsteau ca pe un semizeu, și care era pe deasupra și un bărbat chipeș, aprindea flăcări galeșe în ochii tinerelor rusoaice, de-ai fi zis — vorba bătrînilor din vremea aceea — că le-a făcut farmece. Prin fața lui mai trecură cîteva perechi. Deodată el căzu adînc pe gînduri și-și lăsă capul în piept ; părul lui lung, negru, se risipi în neorînduială, ascunzîndu-i ca o perdea chipul frumos, îmbujorat ; gîndurile îi roiau prin minte ; în sfîrșit, un nor de tristețe îi adumbri privirea. Rămase astfel îndelung nemișcat. Ai casei nu se mirară, deoarece în ultima vreme stăpînul lor avea adesea asemenea întristări, care-l năpădeau chiar în timpul petrecerilor cu

prietenii apropiați sau la *Courtag*-urile de la palat. Or fi fost crizele prevestitoare ale unei boli, toane boierești, sau, poate, presimțirea de o clipă a cine știe cărei întîmplări ? Nu putem răspunde la această întrebare. În salon toată lumea amuți ; nimeni nu cuteza să se miște. Toți încremeniră ca prin farmec, întocmai ca locuitorii Pompeiului, prinși sub șuvoaiele de lavă. Unde cutreierau gîndurile lui Volînski ? Unde îl duceau oare ? Spre vatra părintească, în mijlocul tovarășilor de joacă din senina copilărie ? Sau, poate, la o petrecere, unde trîntise de podea o cupă, pe care tocmai o golise, jurînd credință veșnică unei prietenii de o noapte ; sau, poate, la copilașul zburdalnic, zîmbitor, pe care-l luase din brațele unei femei drăgălașe, sau, la noaptea, cînd, ca un tîlhar, pîndit de reteveiul bărbatului gelos, fura un sărut de pe buzele unei mîndruțe, aprins de porniri aprige ? Dar de ce n-am crede că se vedea la un consiliu al cabinetului *, chemînd cu elocința sa trăsnetele cerului asupra celor ce-l ponegreau și-l urmăreau cu vrăjmășia lor ; sau poate, într-un cerc de prieteni apropiați, punînd la cale doborîrea favoritului ? Cine știe, poate că în clipele acelea își ațintea privirea cruntă drept în ochii călăului, cînd acesta ridica securea asupra lui ! Cum putem ști pe unde cutreierau în acele clipe gîndurile sale ! Judecînd însă după firea lui, ele puteau fi pretutindeni unde ne-am închipuit. Sufletul său era stăpînit de porniri cînd nobile, cînd respingătoare, cînd aprige, cînd înălțătoare ; totul era la el nestatornic, în afară de onoare și de dragoste de patrie.

Însurat în urmă cu vreo opt ani cu o femeie drăgălașă și bună, era în căutare, totuși, de escapade amoroase și se pricepea foarte bine să scoată din ele toată plăcerea pe care o puteau da. Altminteri, nimic nu tulbura buna înțelegere dintre soți. Inima lui Volînski nu știa ce înseamnă o pasiune statornică, și după aventurile lui trecătoare, se întorcea de fiecare dată ca un amant înflăcărat la picioarele soției sale. Atunci îi prețuia și mai mult calitățile

sufletești și frumusețea, comparînd-o cu alte femei care-i inspirau pasiuni trecătoare. Se și spunea, ba se pare că ar fi mărturisit chiar el cum că soția lui îi privea cu calm zburdăciunile. Copii nu avea, dar întotdeauna și i-a dorit. Mîngîind un copil, uita că nu este al lui și această dragoste pentru copii, legată de gîndul că soarta nu-i dăruise bucuria de a fi tată, îl mîhnea uneori peste măsură. Soția lui, care plecase nu demult la rudele ei din Moscova, se îmbolnăvise grav. Umbla chiar vorba că murise. Poate că însuși Volînski căuta să întărească aceste zvonuri. În tot timpul despărțirii de stăpîna ei, madama avusese ce scrie în caietul destul de gros, în care însemna toate poznele boierului, pentru a le povesti soției acestuia, atunci cînd avea să se întoarcă ; îndeosebi ultima escapadă a lui Volînski, care pusese capac tuturor celorlalte, trebuia însemnată cu deosebită grijă, pentru a fi relatată cum se cuvine.

Omul acesta, ușuratic în pornirile inimii, părea însă cu totul altul cînd era vorba de treburile statului, și dacă zburdălniciile inimii sale aprinse n-ar fi nimicit uneori ceea ce făurea cu puterea minții, Rusia ar fi avut în el pe unul dintre cei mai buni miniștri ai săi. Căuta să-și cultive talentele înnăscute, citind operele celor mai buni scriitori străini, mai ales lucrările cu caracter politic, pentru tălmăcirea cărora îl luase pe lîngă el pe Zouda, un omuleț învățat, șiret, înțelept, care-l slujea ca secretar și tîlmaci, ca mentor și confident. Iubindu-și patria mai presus de orice, privea plin de indignare jugul pe care Biron îl pusese pe grumazul ei și căuta prilejul potrivit pentru a dezvălui totul împărătesei, spre a smulge biciul din mîinile celui căruia suverana îi încredințase cîrma țării. În timp ce gloata celor slugarnici se ploconea în fața idolului și săruta treptele reci ale templului, stropite de sîngele jertfelor, în timp ce tăvălugul de fier apăsa greu, necurmat, Rusia, numai Volînski și prietenii lui nu-și plecau nobila frunte în fața acestuia. Pe lîngă înaltele sale însușiri sufletești, această cutezanță a lui

se datora și faptului că era de neînlocuit în problemele de guvernămînt și totodată bunăvoinței pe care i-o arăta împărăteasa, aceasta cunoscîndu-i devotamentul față de tron și patriotismul fierbinte. Greu ar fi făcut-o cineva pe împărăteasă să-și schimbe această părere pe care o avea despre Volînski ; Biron, însă, hotărît să-și nimicească rivalul cu orice preț, nu numai că nu se arăta jignit de faptul că Volînski îl privea de sus, ci, dimpotrivă, afișa față de el o atitudine plină de atenție, căutînd cu orice prilej să atragă asupra lui și bunăvoința împărătesei. De altfel, și unul și altul se măsurau îndelung, pentru a-și da la timpul cuvenit lovitura de grație cu cît mai multă siguranță. Unul din ei trebuia să piară neapărat.

Am părăsit firul povestirii noastre în salonul lui Volînski, în clipa cînd stăpînul casei căzuse pe gînduri. După ce acele clipe de îngîndurare se stinseră în veșnicie, Volînski tresări deodată, înălță capul, își potrivi zulufii negri după urechi și privi împrejur. În fața lui se opriseră un țigan și o țigancă. Aceasta din urmă, o frumusețe în adevăratul înțeles al cuvîntului, însă o frumusețe trecută, îl cerceta pe Volînski din cap pînă în picioare cu o privire ageră, pătrunzătoare. Părea că-l admiră. Dacă ne-am întreba la ce se gîndea femeia în clipa aceea, iată ce am răspunde : își zicea — un asemenea bărbat i-aș dori fiicei mele ! Poate nu veți crede, dar ministrul de cabinet părea stînjenit, înciudat de faptul că privirea țigăncii îl surprinsese într-un moment de întristare. Dar așa era : arăta tulburat, intrigat de ceva.

— Ciudat ! exclamă el în sfîrșit, întorcîndu-se spre Zouda. Observi ?

— Am văzut-o... doar de vreo trei ori... dar sînt uluit de asemănarea uimitoare, răspunse secretarul, îngustîndu-și ochișorii șireți.

În timpul acestui schimb de vorbe, pe fața țigăncii trecu o undă de emoție. Totuși, ea izbuti să se stăpînească și ochii ei îndrăzneți înfruntară privi-

rile cercetătoare ale ministrului de cabinet și ale secretarului său.

— Cum te cheamă ? o întrebă Volînski.

— Mariula, răspunse ea.

— Pînă și numele !... Mare minunăție !... Fericit fie chipul tău, Mariula.

— Preafericit fi-va, dacă-i pe placul luminăției tale.

— Rămîi ; vreau să mai stau de vorbă cu tine.

Țiganca îi mulțumi, ducînd mîna la inimă și plecîndu-se ușor, apoi trecu în spatele jilțului în care ședea boierul și se opri la oarecare depărtare de el.

— Cine urmează ? întrebă Volînski.

Apăru o tînără malorusă. Era singură.

— Hei, unde-i perechea ei ? răsună amenințător glasul lui Artemi Petrovici. Ei, Podacikin ! Pe tine te întreb.

La această întrebare nasul stacojiu al lui Podacikin se albi ; umerii mămițichii lui tresăriră în chip ciudat, iar capul începu să-i tremure, de parcă ar fi fost al unei păpuși care fusese trasă prea tare de arc. Întrebarea făcuse să li se cutremure sufletele lor mîrșave.

Pristavul înaintă cîțiva pași și răspunse, poticnindu-se :

— E un bețivan, luminăția voastră, un cîrcotaș, un zurbagiu și un îndărătnic, luminăția voastră...

— Ei și ? N-ai putut să-l cumințești ?

— Pe drum l-am mai ținut în frîu cu chiu cu vai. Însă îndată ce ne-am apropiat de Sanct-Piter, a început să se rățoiască la mine, luminăția voastră, și ne-a fost teamă să nu ne bage în bocluc. Cum eu nu uit niciodată datoria pe care am jurat s-o îndeplinesc cu sfințenie și nici poruncile limpezi pe care le-am primit, m-am grăbit să-i pun obezi.

— Minți ! Ți s-a poruncit să te porți cît mai blajin cu oamenii ce-ți vor fi încredințați : chiar asta a fost porunca maiestății sale.

— Jur pe sfîntul dumnezeu, luminăția voastră, să mă înghită pămîntul dacă obezile nu erau ușurele. Cu voia dumneavoastră sînt gata să merg fe-

recat în ele o verstă întreagă, fără să nădușesc măcar. Pe deasupra, el a fost adus cu căruța, și încă sub coviltir.

— Și unde-i omul acela acum ?

— Cînd l-au pornit încoace, pentru cercetare, i-au scos obezile, și atunci s-a făcut nevăzut.

— Nemernicule ! Știu totul... Am vrut doar să te pun la încercare... Mă vinzi favoritului... Vă descotorosiți de oameni ca de niște pisici rîioase !... Pier oamenii ziua-n amiaza mare ! Dar eu am să-l găsesc și mort !... Am să-i smulg cel puțin rămășițele din gura lupului ! A sosit ziua, a sosit ziua să fie și lupul mîncat de oaie ! Savvișna ! adăugă amenințător Volînski, întorcîndu-se spre madamă, poftim, bucură-te de isprăvile odorului tău. Ce zici, streangul ar fi de ajuns pentru asemenea treabă ?

Savvișna se plecă, încrucișîndu-și mîinile pe piept, și răspunse cu glasul pătruns de o adîncă smerenie :

— Facă-se voia ta boierească, tătucule ! Tu ne ești stăpîn, iar noi sîntem robii tăi.

— E drept că tu n-ai nici o vină în încurcătura asta, urmă Volînski ceva mai blajin. Știu că tu ne-ai fost totdeauna credincioasă. Dar netrebnicul ăsta ar merita să fie ferecat în obezi tot atît de ușurele... și dacă n-aș fi jurat să...

— Tătucule ! Tătucul nostru drag ! se tîngui madama, iartă-l în numele credinței cu care te-a slujit răposatul meu bărbat, iar eu, milostive, știi bine că te slujesc cu aceeași credință, cît mă țin și pe mine puterile, că sînt gata să-mi dau viața pentru tot ce-i al matale... Cum ai putut să faci asta, tontule, adăugă ea, întorcîndu-se către fiul său și izbucnind în hohote amarnice de plîns.

— Piei din ochii mei, ticălosule ! Ai noroc că taică-tău și maică-ta au fost oameni cumsecade. Și acum plecați cu toții, în afară de tine, dragul meu Zouda, și de tine...

Vorbind astfel, Artemi Petrovici făcu un semn cu mîna țigăncii să rămînă.

— Ceilalți vor fi cercetați mîine !

Capitolul II

ŢIGANCA

Nu-s ţigancă ca oricare...
Nu mint bobii mei,
Pune-n palmă-un ban, cucoane,
Şi-ţi spun tot ce vrei.

Opera „Rusalka"

În salon rămaseră numai Volînski, ţiganca care făcuse o impresie atît de stranie şi Zouda. Atunci Artemi Petrovici îi spuse ţigăncii să se apropie şi-i vorbi prietenos :

— Ai fost foarte frumoasă în tinereţe, nu-i aşa ?

Deşi nu mai era de loc tînără, ţiganca roşi.

— Da, boierule, răspunse ea, la vremea mea mulţi domnişori de neam, aşa cum eşti şi matale, îmi ţineau calea ; poate că unii chiar mi-au sărutat mîinile astea, care astăzi sînt negre şi cer pomană ! O, atunci n-aş fi scăpat din ochi un astfel de voinic ! Ei, dar trecutul nu-l mai poţi întoarce, aşa cum nu poţi învia o floare veştejită.

— Nu cumva ai o fiică ? Aş fi foarte curios s-o văd.

— De-aş fi avut, aş fi adus-o eu însumi în braţele matale. Am născut şi eu copii, dar nu pentru lumea asta ; şi-i mai bine ! Nu mi se agaţă de fuste şi nu scîncesc să le dau pîine. Dorm toţi somnul cel de veci.

— Îmi pare rău, îmi pare foarte rău că nu ai o fată. Le-aş pune alături... Ce stranie asemănare ! Cu cît mă uit mai mult, cu atît sînt mai uimit... Pînă şi aluniţa aceea de pe obrazul stîng !... Află, Mariula, că semeni cu o domniţă pe care o cunosc. Alături de ea eşti ca un trandafir ce se ofileşte, lîngă unul care abia îmboboceşte.

Auzind aceste vorbe, ţiganca începu să facă feţe-feţe, iar buzele îi păliră ; silindu-se însă să zîmbească, ea răspunse :

— Arată-mi-o, drăguţule, într-o zi pe aceea care zici că-mi seamănă leit.

— Fie. Am să găsesc un prilej să ți-o arăt. La palat, ca pretutindeni, fetele tinere, ca și cele bătrîne, doresc să li se ghicească cine le va fi ursitul.

— Va să zică, drăguța trăiește la curte ? întrebă Mariula ; ochii îi scăpărară ciudat și se înroși din nou la față.

— Chiar pe lîngă maiestatea sa. Împărăteasa îi arată multă bunăvoință.

— Cum o să ajungă o cioară ca mine în palate atît de mari ! Îți pierzi răsuflarea tot numărînd treptele scărilor la urcare — ce te faci dacă te pune să le numeri și la coborîre ?!

— Împreună cu mine o să cobori și o să urci fără nici o primejdie, dar bagă de seamă, ai grijă de un lucru : ghicește-i domniței cu gîndul la mine, înțelegi ?...

— Înțeleg, înțeleg, doar asta ni-i meseria ! Pesemne că te-ai aprins rău după ea, ai ?

— Rău de tot !

— Da' ea... te iubește ?

— De ce ești ghicitoare ? Ghicește singură !

— Cu voia matale, boierule norocos și mîndru ; numai că vreau și eu ceva ; să-mi pui acu în palmă un ban de aur, iar pentru cea dintîi sărutare a aceleia pe care o dorești, să-mi dai un văl scump de mireasă.

— Poftim, ține o rublă ; ai să primești o maramă din fir de aur, atunci cînd se va împlini ceea ce-mi spui. Aș da orice pentru o comoară ca asta !

— Jură că n-o să mă minți !

— Prostuțo !... M-aș rușina să te mint.

— Dacă-i așa, dă-mi mîna.

Volînski rîse, se uită la Zouda, care clătină ușor din cap, și întinse mîna cu palma în sus. Țiganca o apucă, îi privi îndelung liniile, se gîndi mult, apoi, într-un tîrziu, rosti cu o voce tainică :

— A trecut vreme multă de cînd stăteai alături de o fată frumoasă, ascultînd cîntări sărbătorești ; aveați pe cap cununi cu pietre de preț și multe sărutări i-ai dat ; dar nu demult i s-a cîntat „veșnica

pomenire" și i-ai trimis de departe cea din urmă sărutare pământească.

Volînski clătină trist din cap, în semn de încuviințare.

— Parc-ar citi dintr-o carte, strigă Zouda, mai-mai să bată din palme.

— Copilași n-ai, dar tare ți i-ai fi dorit.

— Mi-ai scos inima din piept și ai citit în ea, zise Volînski oftînd. Spune mai departe !

— Curînd, curînd de tot, văd altă cunună de aur !... Ursita ți-e... înaltă de stat, iar ochii ei negri te scot din minți... sprînceana-i arcuită... la piele-i albă ca spuma...

— Mai bine zi : cu pielea aurie ca inul dărăcit ; ce-s toate bălăioarele tale pe lîngă ea !

— S-ar putea să mai greșesc și eu, zise țiganca roșind. Și-ți mai spun, boierule, că fata nu-i de pe pământul rusesc, ci vine dintr-o țară depărtată, de unde purced încoace berzele...

— Ei ! dar asta-i prea mult ; ai și iscodit în stînga și-n dreapta, hai ?

Secretarul ridică din umeri și făcu un semn de mirare cu mîinile lui mici. Cufundată în cercetarea palmei, Mariula urmă :

— Așa arată liniile ; că doar nu le-am tras eu ! Bagă de seamă, păzește-ți comoara ; să n-o pierzi din pricina ușurinței tale ; păzește-te și pe matale ! Asemenea logodnică nu are sîngele rece ca de pește, așa cum au rusoaicele de prin părțile astea... Îți va dărui cel dintîi născut de parte bărbătească... Mai departe, liniile se încîlcesc, nu mai înțelegi nimic ! Asta-i tot pe mîna dinspre inimă ; dă-mi și dreapta (Volînski îi întinse mîna cealaltă). Asta învîrtește sabia de oțel sau... pana care, precum se spune, știe să taie pe ascuns mai abitir ca fierul ! Mîna dreaptă aduce bani, slavă, mărire !... O ! Pentru fleacurile astea uitați și de dragoste, iar surioarele noastre se amărăsc și se usucă !

— Da' frumos știi să vorbești !... De unde le știi pe toate ? Pesemne că ți-ai adus aminte de tinerețe !... Uite, acum o s-o încurci...

— Să vedem !... Ascultă dar ! Trecere pe lîngă măicuța împărătească ai ; dar te lupți sau ți-ai pus în gînd să te lupți cu un om mai tare ca luminăția ta. Lasă-te de ceea ce ți-ai pus în gînd, mai potolește-ți năravul cel iute. Mai alină-ți inima. Cu de-a sila nu dobîndești nimic ; mai curînd îți atingi țelul cu șiretlicuri. Ai răbdare, vremea le încurcă și le descurcă pe toate... Lasă-l să treacă înaintea matale ; e de ajuns dacă ești al doilea...

— Și al zecelea, strigă Volînski cu aprindere, însă după un om vrednic de așa ceva, un om care ar iubi Rusia și ar face-o fericită.

— Bagă de seamă, dacă a doua linie o taie în curmeziș pe cea dintîi, e vai și amar de matale !

— La o parte cu răposatul Machiavelli al nostru ! zise Zouda. Să învățăm de la cel viu, zău așa, care ne dă sfaturi ce nu sînt cu nimic mai prejos decît acelea ale șiretului secretar al lui Caesare Borgia * !

— Mariula ! rosti cu duioșie ministrul de cabinet, ești înțeleaptă ca o carte bună, vezi limpede și în viitor și în trecut ; semeni cu o făptură pe care eu... o venerez ; să știi că mi-ești foarte dragă.

— Vorba ta bună e scumpă, boierule, mai scumpă ca aurul și argintul.

— Ia spune, cînd vrei... s-o vezi pe aceea cu care semeni leit ?

„Chiar și acum" era cît pe ce să răspundă țiganca, dar se stăpîni.

— Acu sau mîine, zise ea, mi-e totuna. Cum e vrerea luminăției tale.

— Astăzi nu ies nicăieri ; mîine însă am să le spun domnișoarelor de onoare de la curte că ești o ghicitoare vestită ; să vii pe la amiază la palat, să întrebi de mine — ai să fii chemată înăuntru ; mă îngrijesc eu de asta.

— La palat ?... Mă trec fiori de pe acum.

— Fleacuri !... E o casă în care stau oameni ca și noi !... Numai să nu uiți învoiala noastră.

— De-o să ai trebuință de vreo buruiană de farmece sau de un descîntec...

— Mai curînd o să am nevoie de șiretenia și de măiestria ta în unele treburi. Ai grijă ! (Volînski duse un deget la buze.)

— Nu te teme, boierule ; n-ai dat peste o netoată ! Chiar de m-ar pune la cazne, mai bine mi-aș mușca limba și aș înghiți-o, decît să scot o vorbă de prisos. Rămîi cu bine, norocosule ; nu uita marama de mireasă !

— Vorba mea e vorbă ! Zouda, scrie o hîrtiuță din parte-mi, pentru ca vardiștii să n-o stinghereaască nici pe ea, nici pe țiganul care o însoțește, ori unde s-ar afla ; scrie că pun chezășie pentru ei.

Hîrtia fu scrisă într-o clipă, iscălită de ministrul de cabinet cu mîna lui și dată isteței sibile *. Însoțit de Zouda, Volînski trecu într-o altă cameră, iar Mariula, rostind în urma lor cu glas scăzut, dar așa fel ca să audă și ei : „De ce nu sînt și eu o cucoană ? De ce n-am și eu o fată ?" ieși în grabă, ca să-și caute tovarășul de pribegie.

Vîrstnicul, trupeșul țigan, care își aștepta femeia afară în curte, se bucură mult cînd o văzu. Gerul aspru, tăios îl pătrunsese atît de crîncen, încît, neavînd cu cine să se încaiere pentru a se mai încălzi, era gata să se ia la trîntă cu ursul. Dată fiind bunăvoința pe care i-o arătase însuși ministrul, care o ridicase nemăsurat în ochii oamenilor, Mariula izbuti să intre în bucătărie cu tovarășul său, rebegit de frig. Acolo acesta se încălzi și li se dădu de mîncare la amîndoi, pe săturate. În timp ce mîncau, slujitorii casei intrau mereu în bucătărie, vorbind în șoaptă cu bucătarul. La întrebările ei ocolite despre familia bunului și primitorului boier, țiganca primi răspunsuri care o întăriră în încredințarea că Volînski era văduv.

Părăsindu-i casa, ea se îngîndură tot mai adînc și deodată începu să murmure ceva nedeslușit, numai pentru sine.

— Ce ger năprasnic ! se tîngui țiganul, îndesîndu-și mai bine căciula pe cap și legîndu-și basmaua sub bărbie. Nu cumva să ne lăsăm nasul și urechile în orășelul ăsta finez, care pare mai curînd maha-

laua unui tîrg. Iaca, lîngă palatul de colo ş-au aciuit niște cocioabe de vălătuci ; ici, iacătă, încă un palat, apoi alte cocioabe de vălătuci ; par niște copii zdrenţăroşi ce se hîrjonesc cu un bogătan. Între ele — numai maidane şi pieţe, parcă anume ca să lase vîntul să cutreiere în voie !

Ţiganca mergea tăcută.

— Ce se mai învîrt morile alea ! Doar ele se mai încălzesc acu. Of !

Ţiganca tăcea mereu, posomorîtă.

— Hei, ţi-a pălit un obraz ; freacă-l repede.

— N-are decît să păleascâ !... Măcar de mi-ar sluţi gerul toată faţa, ca să nu mă mai cunoască nimeni !

— Ce-i cu tine, Mariulenka mea ? De ce eşti aşa de mohorîtă ?

— Numai nasul să nu-mi cadă ! (Ţiganca şi-l acoperi cu mîneca.) Fără nas, mi-ar fi groază să mă arăt în faţa ei. Mi se strînge inima cînd mă gîndesc că ar putea să se sperie de mine şi să mă alunge. (Urmă o scurtă tăcere.) Mîine la Palat ?... Asemănarea asta dintre noi ar putea s-o bage în bocluc, s-o ducă la pierzanie... Atîta cinste, atîta fericire, şi deodată... Nu, n-are să se întîmple una ca asta... Mai bine îmi scot un ochi, mai bine mă sluţesc... Învaţă-mă, Vasili, cum să fac ca să arăt altfel, dar să nu ajung urîtă ca o zgripţuroaică.

— O să chibzuim pe îndelete undeva la căldură ; aici mi-au îngheţat şi gîndurile.

— Scorneşte ceva, dragul meu ; ia-mi piatra de pe inimă. Pe mine nu mă cruţa, ai milă numai de copila mea, de comoara mea. Al tău are să fie tot ce am ; ba chiar mai mult, am să-ţi fiu roabă.

— Eu sînt sluga ta supusă, iar tu eşti stăpîna, binefăcătoarea mea : tu-mi dai să mănînc, să beau, să mă îmbrac... Îţi ascult toate poruncile, afară de una singură : să nu-mi ceri să te omor ; dar ia spune-mi, ce năpastă a dat peste tine ? De ce vrei să te sluţeşti ?

— Iaca, Vasea, domnul dumnezeu a vrut ca Mariorița mea să locuiască aici... Altminteri, la ce-aş

mai fi venit încoace, dacă nu mi-ar fi fost dor de ea, dacă n-aș fi vrut să văd cum o duce? Mariorița trăiește în cinste, între oameni de vază... este alintată ca o domnițică, vin s-o pețească ghinărari... S-ar putea ca lumea să afle deodată că este... fiica unei țigănci!... Ce-am să fac eu atunci? Cu ea ce o să se întîmple?... Nu, așa ceva n-am să pot îndura! Mai bine îmi pun ștreangul de gît!... Spre nenorocul meu, seamănă cu mine ca două picături de apă; Volînski și omul lui de încredere și-au dat seama de asta... O să-și dea seama și alții! Doamne, dumnezeule! Cînd mă gîndesc ce-ar putea să se întîmple, îmi stă inima în loc!... Azi domniță — mîine iar țigancă! Am crescut-o cu atîta dragoste, cu atîta grijă, și am ferit-o pînă azi de rușinea asta; ea nu știe că eu sînt mama ei, și nici nu trebuie să afle vreodată! Îmi crește inima la gîndul că eu sînt mama ei, dar nu-mi spune așa; îmi crește inima pentru că o știu pe Mariorița fericită, bogată, boieroaică; nu vreau să-i tulbur cu nimic fericirea... O să mor cu gîndul că aș fi putut cu o singură vorbă... dar n-am rostit-o! Vezi tu, doar mie îmi datorează ea totul. Numai dumnezeu și cu mine știm taina asta! Asta mi-e toată mîngîierea, și asta are să-mi fie mîngîierea pînă în ceasul cînd am să închid ochii.

Mariula își șterse lacrimile ce-i șiroiau pe obraz.

— Eh, Mariulenka, m-ai încălzit mai tare ca votca, zise bătrînul, gemînd ușor. O să-ți ajut cum oi putea, ca să nu dai de necaz, îți jur pe tot ce am mai sfînt!

Tăcură.

Străzile și piețele erau pustii; doar arareori trecea în grabă cîte o ștafetă cocoțată pe capra vreunei sănii închise; cînd și cînd se iveau și piereau ca și cînd nici n-ar fi fost niște inși ciudați sau se auzea un zăngănit ritmic, însoțit de sfîșietoarea cîntare a celor ferecați în lanțuri: „Înduraţi-vă, fie-vă milă de noi, nefericiților osîndiți, pentru numele lui Cristos!" Cît ținu drumul, țiganii noștri nu întîlniră decît o singură trăsură mai de doamne-

ajută ; un rădvan scorojit de vreme, tras de opt mîrțoage cu șleauri de frînghie, păzit la spate de trei slujitori înalți, cu cizme ponosite și cu șube din blană de cîine roșcat, cu ceaprazuri tocite ; în rădvan zăriră un boier îmbrăcat cu o șubă de catifea cu ciucuri de fir, cu pieptănătură înaltă. Ferestruicile rădvanului erau deschise, pesemne fiindcă nu se puteau închide. Din pricina aceasta călătorul își încălzea mereu vîrfurile urechilor neacoperite de zulufi, ba cu mîneca dreaptă, ba cu mîneca stîngă a șubei. Pentru a nu rătăci drumul, Vasili se uita mereu împrejur, căutînd să se orienteze după înfățișarea caselor.

— Ce te uiți mereu în toate părțile ? îl întrebă țiganca. Ți-am spus doar unde mergem : la palat.

— Nu te teme, cunosc orașul lui Petru, cum îți cunoști tu Iașul tău. Ar fi și rușine ca un fost marinar rus, și încă matroz al lui Petru Alexeevici, să nu cunoască acest liman al corăbiilor. Dacă aș merge cu ochii închiși, și tot aș nimeri. Dacă vrei, pot să-ți înșir toate casele la rînd. Uite, palatul ăsta din piatră [1], ce pare un sipet cu capacul boltit, este al lui Osterman. Colo, în căsuța ceea de lemn cu parmaclîc, care dă cu fața la pajiște, stă Prokopovici, episcopul Novgorodului. La dreapta, biserica de piatră, împrejmuită cu un gard de lemn, poartă hramul lui Isachie Dalmatinul. Ciudat lucru ! De cîte ori vin la Piter, văd că se tot lucrează la ea. Strașnic orologiu a avut biserica asta ! A costat treizeci și cinci de mii de ruble ; la fiecare ceas, orologiul începea să cînte. Se zice că acum vreo patru ani, Sînt-Ilie-prorocul, mîniat foc că s-a pus drăcovenia aia cu muzică în turla sfintei biserici, a trăznit orologiul. Uite, asta-i cetățuia amiralității : nimeni nu poate să treacă peste meterezele ei, măcar că-i înghețată apa din șanț. Ia te uită cum îi strălucește turla, întru slava lui Petru Alexeevici. Mare țar a fost, deși avea mîna grea ! În schimb, toate mergeau strună și viața era veselă, fără opre-

[1] Astăzi clădirea senatului (n. auf.).

liști, dacă-și vedea omul de treabă. În ulița asta, de-i zice Calea Lugovaia, răsăriseră parcă din smîrc șiruri de căscioare din vălătuci, în care răsunau cîntări din zori și pînă-n seară. Iar acu, de cînd le-a măturat focul cel mare, s-au ridicat parcă în necazul lui palate înalte — și ce mîndre-s, înfipte în cer nu alta ! Nu-i de ajuns că au coperișuri înalte, le mai pun deasupra și cîte o tichie ori vreun turnuleț fălos... Da' din lăuntrul lor nu se aude nimic ; tac ca niște racle și-s mohorîte ca temnițele.

Țiganca asculta cu gîndul aiurea poveștile omului ei și privea în toate părțile cu luare-aminte, nerăbdătoare să zărească o dată palatul. Deodată, un om care se furișase tiptil în urma lor, strigă :

— Stați ! *Vorba și fapta !*

— Drăguțule ! Scumpule ! strigă țiganca, vîrînd repede în mîna necunoscutului un ban de argint, nu ne ține în loc ; avem de împlinit o treabă grabnică pentru Artemi Petrovici Volînski.

La auzul acestui nume, necunoscutul se uită în jur ; văzînd că nu era nimeni prin apropiere, luă banul și spuse :

— Fie, haide, plecați ! Norocul vostru că ați dat peste un om cumsecade, că de nu, greu ați mai fi ieșit din încurcătură.

Într-adevăr, acea întîlnire i-ar fi putut aduce pe cei doi țigani la *meșterul gîdea*. Își continuară drumul în tăcere. Nu trecu mult și zăriră o clădire cu trei caturi, cu cîte o corăbioară împodobind fiecare poartă lăturalnică, iar în spatele ei — Palatul de iarnă. La vederea acestui palat, limba bătrînului se dezlegă iar :

— Vezi tu casa ceea cu corăbioare pe porți ? întrebă el.

— O văd, și ce e ?

— Asta-i casa lui Apraxin. În spatele ei, vezi un palat cu geamurile neatinse de ger, în care joacă razele de soare ?

— N-o fi cumva palatul pe care-l căutăm ?

— El e ! Ehei, ce mai trai e acolo înăuntru ; dar mai cu seamă ce căldură e. Măicuța-împărătească o

fi cutreierînd acu fără grijă prin odăi, ori s-o fi tolănind pe pernele ei de puf! Brr! Ce ger cumplit; te seacă la inimă!

Tot vorbind, ţiganul zvîcnea într-una din umeri şi bătea mereu din palme, deşi avea mănuşi.

— Va să zică, aici stă Mariorița mea, în palatul ăsta! zise plină de încîntare Mariula, grăbind pasul şi ridicîndu-şi fruntea.

Bătrînul clătină din cap.

— Da, da, nu fi Toma necredinciosul, aici stă, în palatul ăsta măreţ de piatră!... Mariorița, domniţă... o mîngîie chiar împărăteasa, de dragă ce-i e...

— Nu cumva te-o fi amăgind necuratul?

— Ia mai zi-mi o vorbă împotrivă, şi-ţi scot ochii! O sută de oameni mi-au spus lucrul ăsta. N-ai decît să întrebi orice trecător. Toţi o laudă, toată lumea o iubeşte... O! de mititică era atît de drăgălaşă... Dar Volînski?... Ce-ar fi să se întîmple aievea?... Şi de ce nu? Doar e deopotrivă cu el!... Mariorița-i domniţă... Scumpa mea Mariorița!... Vasea, tontule, dragul meu, prietenul meu, de ce nu spui nimic, nu care cumva ai surzit?

Ochii ţigăncii îi jucau în cap de bucurie şi gerul îi înflorise obrajii. Părea gata să dănţuiască în mijlocul pieţei.

— Nu te-i fi smintit cumva, *cucoană*[1]?

— Adevăr grăieşti. Are omul de ce să-şi iasă din minţi! Hai pînă în faţa palatului.

— Vrei să ni se strige iar *vorbă şi faptă* şi să ne arunce într-un puţ de piatră?

— N-au decît să strige, n-au decît să ne arunce! Nu mi-e frică de nimeni. Vezi, vezi, se mişcă cineva lîngă o fereastră... poate că-i ea, poate că se uită afară... Ea e, ea! Inimioara ei a simţit că maică-sa e aici... Vasili! Oare la mine s-o fi uitînd? Vasili! spune-mi...

— La tine se uită, zise bătrînul scoţînd un oftat şi clătinînd din cap.

---

[1] În romîneşte în text, cu o notă din partea autorului (n. ed.).

— Dumnezeu să te binecuvînteze, copila mea! Tu eşti la palat, scumpa mea Mariorița, la căldură, în belşug, iar eu... o pribeagă, o cerşetoare, în ger, în piaţă... Da' ce-mi pasă mie de asta? Dacă ţie ţi-e bine, sufleţelul meu, floricica mea, îngeraşul meu, mi-e bine şi mie; dacă tu eşti fericită, eşti domniţă, eu sînt de două ori pe-atît de fericită. Şi împărătească să fiu — nu mi-ar trebui. Îmi zvîcneşte inima de bucurie, parc-ar vrea să spargă pieptul!... Ştii tu, scumpa mea, fetiţa mamei, copilaşul meu, că toate astea eu le-am rînduit pentru tine?...

— Uite, două caleşti de aur au tras în faţa intrării... Geamurile lor îs numai cleştar şi strălucesc ca jeraticul. Şi ce mai cai, cîte patru perechi la fiecare!... Apărătoarele de la ochii lor par să fie din aur curat! Pesemne că iese la plimbare chiar împărăteasa. Cînd iese dînsa, nu-i îngăduit să stai în piaţa palatului.

— Haide, fuga, să ne apropiem de intrare!

— Fie, dar bagă de seamă: o să ajungem la streang, şi ce-i rău, cum spui chiar tu, să n-o nenorocești şi pe...

— S-o nenorocesc, eu? Tont ce eşti! Nu-i sînt eu oare mamă? Poate că iese şi Mariorița o dată cu ea... măcar c-un singur ochi s-o văd...

Din cîteva sărituri ţiganca ajunse lîngă intrarea palatului, iar tovarăşul ei o urmă supus, mai mult mort decît viu de spaimă. Altă dată s-ar fi abătut asupra lor o ploaie de vergi, acum însă era prea tîrziu...

Împărăteasa Anna Ioannovna se ivi înconjurată de o mulţime de curteni. Pe faţa ei oacheşă, puţin ciupită de vărsat, dar plină de măreţie, plutea un nor de tristeţe pe care vădit se silea să-l acopere cu un zîmbet. Era suferindă şi medicii o sfătuiseră să se distreze cît mai mult şi să iasă la aer curat. Acum se ducea la manejul lui Biron, unde făcea de obicei vreo jumătate de oră exerciţii de călărie. În ziua aceea se gîndise să se îndrepte într-acolo fără să spună nimănui, aşa încît curtenii abia apucaseră să trimită un călăreţ, spre a-l înştiinţa pe

duce, și doi paji, ca să pregătească totul pînă la sosirea împărătesei. După ea păşeau cîţiva cavaleri şi doamne de onoare cu şube de catifea în culori deschise.

Între aceste doamne una se deosebea prin frumuseţea ei neobişnuită ; purta o căciuliţă de zibelină cu moţ, aducînd cu o inimă, pe care erau prinse cu o agrafă de diamante trei pene mici, smulse din aripa unei păsări necunoscute în Rusia. Cîrlionţii care-i ieşeau de sub căciuliţă erau negri ca şi blana gulerului, tot de zibelină. Dacă frumuseţea ei ar fi fost descrisă pe alte vremuri, străbunicii noştri ar fi spus atît şi nimic mai mult : era aşa de frumoasă, că la soare te puteai uita, dar la dînsa ba. Atît de fermecătoare era domniţa moldoveană Mariorița Lelemico.

Însoţită de o doamnă de onoare mai în vîrstă, împărăteasa se urcă în prima caleaşcă ; în cealaltă caleaşcă sări sprintenă Mariorița, înconjurată de atenţiile cavalerilor mai tineri şi mai vîrstnici. Îndată ce piciorușul ei în cizmuliţă de safian roşu se făcu nevăzut în caleaşcă, prinţesa fu urmată de o prietenă a ei, care începu să-şi aşeze cu grijă *roberond*-ul [1]. În clipa aceea doi ochi negri din mulţime o pironeau arzători pe domniţa moldoveană ; privirea lor nu se dezlipea de ea ; o sorbeau toată ; în ochii aceia era un noian de simţăminte, era tot sufletul, toată viaţa celei ce privea ; chiar dacă ar fi privit dintr-o mulţime fără număr, ochii aceia ar fi fost zăriţi îndată ; ţi s-ar fi întipărit în suflet şi te-ar fi urmărit multă vreme, zi şi noapte. Erau ochii *mamei*... Uitîndu-se pe geam din caleaşcă, domniţa îi zări ; ea tresări şi fără să vrea strînse cu putere mîna prietenei sale. Caleştile porniră. În mulţime izbucni un geamăt înăbuşit, surd, de durere adunată multă vreme în piept... Tot dintr-acolo răsunară hohote de rîs.

— Ce s-a întîmplat ? se auziră întrebări.

---

[1] Rochie la modă cu trenă rotunjită (fr.) (n. t.).

— A leşinat o ţigancă, se răspunse. O fi fost strivită de mulţime... Ei, da' gîrbaciul nu ştie de glumă, scoală şi morţii din mormînt.

Capitolul III

STATUIA DE GHEAŢĂ

In floarea vîrstei voi pieri...
Neîngropat, neplîns de-ai mei,
Voi putrezi sub larga zare,
Iară vrăjmaşii cei mişei
Nu vor cunoaşte răzbunare
Nici de la om, nici de la zei.

„Cocorii lui Ibicus"
J u k o v s k i

Palatul de vară, Grădina de vară — cîte amintiri de vis se leagă de aceste două nume ! Acolo, în cămăruţele acelea, Petru I a conceput înfăptuirile lui măreţe, ale căror roade îi vor ferici şi pe copiii copiilor noştri.

Acolo, la umbra copacilor, pe care el însuşi i-a sădit, îi plăcea ţarului să-şi petreacă ceasurile de răgaz, după zilele de trudă lăsate de dumnezeu, veselindu-se ca orice bun tată de familie. Cine nu ştie de asemenea că grădina aceea era locul de întîlnire al întregului Petersburg, atunci cînd ţarul, cu sufletul prea plin de bucurie, se grăbea să anunţe iubiţilor săi supuşi şi fii vestea unor însemnate fapte de arme săvîrşite de el întru fericirea Rusiei ? Bucuria trecea în chip firesc de la om la om ; toate stările luau parte la ea. Şi străbunicii noştri nu obişnuiau să se lase prea mult rugaţi atunci cînd îi poftea ţarul, nădejdea lor, şi-i ospăta măicuţa împărătească împreună cu fiicele sale. Ameţiţi de vin, de mied şi de petrecere, ei nu prea se sinchiseau de etichetă, mai cu seamă că după cum se obişnuia pe atunci, chiar şi ţarul se afuma cîte-

odată. Toți spuneau în gura mare ce-aveau pe suflet, pentru că în sufletul lor nu era nimic de ascuns față de stăpînitorul lor. Pe alei era forfotă și larmă ; pe laviță — îmbrățișări ; în peștera minunat împodobită cu scoici aduse de peste mări răsunau sărutări ; șuvițele de apă ale fîntînilor țîșnitoare plescăiau vesele, iar statuile de marmură păreau că se mișcă printre grupurile de oameni, care treceau voioși prin fața lor. Pajiștea reginei era ticsită de lume ; acolo, un leu de lemn, purtînd în spate o droaie de oameni, dispărea mereu în mulțime, ca să se ivească îndată din nou, avîntîndu-se în văzduh ; căluți supuși, încărcați de călăreți, și sănii în care ședeau perechi îmbrățișate se învîrteau atît de repede, încît privitorii simțeau că-i dor ochii. Tot acolo, la menajerie, curioșii puteau să vadă doi lei adevărați și un elefant. Numai întunericul nopții îi împrăștia pe petrecăreți. Iar cînd țarul își lua rămas bun de la oaspeții lui și se retrăgea în căsuța cu un cat, păzită numai de dragostea poporului, auzea în urmă urările străinilor și binecuvîntările rușilor.

Și iată că, dintr-o dată, a pierit pentru o vreme încîntarea acestor aduceri-aminte. Peste pragul sanctuarului a pășit Biron, așezînd la intrare o secure. În lăcașul țarului, al marelui stăpînitor, a pătruns Biron, pîngărindu-l prin prezența sa, căci nici măcar nu încearcă să-și înnobileze făptura cu virtuți sufletești și nu-și înfrumusețează ambiția prin fapte glorioase. El caută să înlocuiască adevărata măreție printr-una de suprafață : lîngă casa cea modestă răsar alte clădiri uriașe ; casa e plină de curteni strălucițI și de oameni din garda ducelui de Kurlanda. Totul respiră putere, grandoare, o soartă norocoasă ; favoritul pune gheara pe toate. Unde este însă temelia dragostei poporului ? Unde este omul apropiat de popor, al cărui nume să rămînă neuitat în veac ? Altul e acum stăpînul casei, și o dată cu el totul s-a schimbat în ea și de jur împrejurul ei : cu toate că odinioară nu părea decît o cazarmă a corpului de gardă, ea era cinstită ca

un palat împărătesc; acum Biron se străduie să facă din ea un palat împărătesc, însă ea nu arată decît ca o cazarmă a corpului de gardă. Groaza domnește acum în jurul acestui lăcaș; grădina se întinde tăcută atît în zilele de sărbătoare, cît și în zilele de lucru; nici nu e nevoie ca oamenii să fie alungați cu măciuca — ei fug și așa, ca de un labirint în care, o dată intrat, nu se poate să nu nimerești în gura *Minotaurului* * care te devorează; cei ce-și au drumul prin fața casei în care locuiește Biron, o ocolesc pe departe.

Iarna — chiar atunci cînd începe acțiunea romanului nostru — iarna, precum am spus, grădina aceasta, cu apele ferecate de ger, cu copacii desfrunziți pudrați de promoroacă, parcă anume pentru respectul etichetei, cu aleile pustii pe care cutreieră jalnic vîntul, cu siluetele statuilor învelite la întîmplare în togile lor ce par niște giulgiuri, iarna face să se simtă și mai viu groaza care domnește în jurul stăpînului ei.

Slavă domnului, duhul necurat a fost alungat din acest lăcaș, de cînd a intrat în el geniul bun al fiicei lui Petru. Farmecul amintirilor învăluie iarăși modesta căsuță din Grădina de vară.

Dar să ne întoarcem la iarna anului 1739—1740.

Nu vom urca acum spre locuința lui Biron, ci o vom lua peste Fontanka, către manejul lui. Acesta era instalat pe malul apei, într-o clădire lungă de vălătuci, cu cîteva ferestre octogonale de-a lungul pereților și cu două sobe uriașe din plăci de teracotă multicolore la cele două capete ale sălii. Lîngă una din sobe era o podină în formă de amfiteatru cu o balustradă înfloratăși un baldachin de postav zmeuriu cu franjuri de fir. Sub baldachin se afla un jilț cu spătar înalt, îmbrăcat în catifea zmeurie. De o parte și de alta a jilțului stăteau smirnă doi paji mititei, cu peruci înalte, pudrate, cu obrăjorii îmbujorați ca doi boboci de trandafir, rămași neatinși sub fulgii de zăpadă, cu haine franțuzești elegante, ale căror poale mai-mai că atingeau pămîntul, cu ciorapi de mătase și pan-

tofi cu catarame uriașe. Din cînd în cînd, își sprijineau de balustradă căpșoarele de copii cu peruci bătrînești, parc-ar fi așteptat pe cineva. Iată tot ce avea mai de seamă manejul. În dosul lui, în fundul curții nesfîrșite, se vedeau niște grajduri de zid impunătoare, în care frumoșii cai aduși din Holstein *, din Anglia și din Persia, trăiau la căldură, grași, sătui. Ce bine îngrijiți, ce răsfățați erau ! Oamenii care vedeau de ei le pizmuiau traiul. O împrejmuire de piatră se întindea de la grajduri pînă la malul apei ; dincolo de împrejmuire era o curticică dosnică, în mijlocul căreia se afla o pompă cu toartă pentru scoaterea apei și un jgheab care ducea apa pînă la grajduri. Chiar lîngă fîntînă se înălța un copac neted, aproape fără noduri. Curtea din față avea două intrări : dinspre Fontanka și dinspre Neva.

Să ne închipuim că am ajuns la manej cu o jumătate de ceas înainte de sosirea pajilor și să vedem ce se petrece în curticica din dos.

Un bărbat înalt, puțin adus de spate, galben la față, cu privirea rătăcită de deznădejde, era legat zdravăn pe la subsuori de copac ; omul nu avea pe el decît o cămașă ; picioarele desculțe îi erau ferecate în lanțuri. Moțul de pe capul lui ras arăta din ce neam făcea parte. Era chiar malorusul care lipsise la cercetarea din casa lui Volînski. Gerul năprasnic își înfigea ghearele de foc în tot ce era viu ; oamenii răsuflau anevoie ; păsările își încetineau zborul și însuși soarele ca un glob încins se smulgea anevoie din pîcla geroasă. Cum s-o fi simțit omul care stătea pe un asemenea frig, în zăpadă, îmbrăcat sumar, ca la tropice ? Cu toate acestea, malorusul stătea încă în picioare și nici măcar nu gemea ; doar scrîșnea din dinți. La început, tremurase cumplit ; acum rămăsese încremenit ; la început, picioarele îi ardeau de parcă ar fi stat pe un fier înroșit, acum însă îi amorțiseră. În fața lui se rățoia un ofițer de statură mijlocie, pîntecos, cu înfățișare de fiară, într-o șubă din blană de urs. Ofițerul era Grosnot, aghiotantul du-

celui de Kurlanda. De o parte și de alta a malorusului vegheau cîte patru grăjdari.

— Să faci de ocară numele luminăției sale! Să scrii pîri împotriva lui! zbiera Grosnot într-o rusească stîlcită, răgușit, amenințîndu-și victima cu pumnii. Știi tu cu cine te pui?... Las' c-o să-ți scărmănăm noi moțul cu un pieptănaș de Kurlanda. O să scoatem noi din tine trufia boierească, ticălosule Mazepa!

Malorusul oftă adînc și ridică privirea spre cer.

— Cum? Nu te pișcă gerul? Nu ne spui unde-s hîrtiile?

— Nu! răspunse cu tărie malorusul.

— Să vedem! Hei, băieți! Umpleți hîrdăul cu apă! strigă aghiotantul.

Cît ai clipi, grăjdarii pompară apă în hîrdău. Fața malorusului se schimonosi de un spasm; ochii i se injectară și se înfipseră în călăul lui.

Grosnot scutură din cap, de parcă ar fi vrut să scape de privirea neclintită a victimei sale, și porunci ca doi grăjdari să se urce pe lavița pregătită lîngă copac și să ridice acolo hîrdăul cu apă.

— Spui unde-ai ascuns jalba? întrebă el.

— Am trimis-o lui dumnezeu, fu răspunsul.

— Turnați apă peste el!

Și hîrdăul cu apă fu vărsat pe capul nefericitului.

Un nor de aburi îl învălui, apoi dispăru îndată, răpus de ger. Moțul se acoperi cu mărgele de sticlă; din creștetul capului i se ridică un abur gros; cămașa de pe el se făcu scoarță.

— Of-of-of! gemu malorusul încleștat în sacul de criță, adunîndu-și ultimele puteri. Măcar c-am să crăp, și hîrtia tot o s-ajungă la împărătească... Spune-i cîinelui turbat... lui Bi... dumnezeu o să-l răsplă... brrr...

Omul se înecă.

— Încă un hîrdău, încă unul! Porție dublă! urlă aghiotantul.

Un alt hîrdău de apă se revărsă asupra victimei de jos, de la picioare, în sus. De astă dată, cămașa i se acoperi de solzi și stropii de apă, preschimbați

într-o clipită în cioburi de sticlă, se împrăștiară zuruind pe zăpadă.

După al treilea hîrdău, moțul se lăsă pe spate, ca un țurțure de gheață, țeasta capului fu acoperită de o a doua țeastă lucitoare, ochii i se lipiră, mîinile îi rămaseră încleștate de trup : omul fu învești-mîntat într-o mantie argintie cu falduri bogate ; în-cetul cu încetul, rădăcini de gheață crescură de la picioarele lui și se lăsară spre pămînt. Viața abia mai aburea la gura nefericitului. Mantia de gheață mai crăpa ici colo, formînd o rețea, mai cu seamă în dreptul inimii ; un nou hîrdău cu apă fu însă vărsat în capul lui — și malorusul se preschimbă într-un sloi de gheață, încremeni, își dădu duhul.

— Împărăteasa vine la manej ! răsunară strigăte prin curte. Pajii au și sosit.

— Turnați, turnați mai cu inimă, că altfel o pă-țim, și eu și voi ! poruncea aghiotantul, îngrozit.

Încă două-trei hîrdaie, și omul nu mai putea fi recunoscut în statuia informă de gheață, care se înălța lîngă fîntînă. Ieșind din pîcla geroasă, soa-rele se aprinse pentru o clipă, mîniat parcă de această fărădelege, apoi pieri iar în negură.

— Vine împărăteasa ! se auziră iar strigăte în curte.

Ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, Grosnot se întoarse la manej, iar cei ce îndepliniseră vite-jeasca ispravă se duseră la grajd.

Împărătesei îi plăcea călăria și ea însăși călărea cu multă iscusință. De data aceasta însă, simțin-du-se slăbită, nu făcu decît două-trei volte, descă-lecă și se așeză în jilțul de sub baldachin, încon-jurată de suita ei. De acolo, de sus, admira exhi-bițiile artistice de călărie ale lui Biron, bărbat plin de prestanță, destul de chipeș, deși cruzimea i se vădea de multe ori în priviri și-i arcuia neplăcut colțurile buzelor. Favoritul era îmbrăcat cu o ja-cheță de catifea azurie. Pe spinarea calului său de culoare *Isabella** strălucea cioltarul brodat cu fir și cu monograma împărătesei, cusută ici și colo din peruzele ; căpăstrul era împodobit și el tot cu

peruzele, însă mai mari. În sfîrșit, ducele se apropie de podina pe care se afla împărăteasa, se descoperi și, înclinîndu-și ușor capul, așteptă din partea ei o laudă măgulitoare. Împărăteasa se ridică din jilț, se apropie de balustradă, felicită călărețul cu un zîmbet și mîngîie preafrumosul animal, care își pusese capul pe balustradă, parcă așteptînd o răsplată din partea țarinei. Fel și fel de nume, care de care mai alintătoare, fuseseră date acestui cal preferat al lui Biron ; stăpînul lui îi spunea briliantul grajdurilor sale ; frumosul animal lovea pămîntul cu copita, parcă bucuros. Se porunci să fie adusă o felie de pîine, pe care calul o apucă cu grijă din gingașele mîini ale țarinei. Doamnele de onoare priveau scena pline de încîntare ; tot sufletul micilor paji era în ochii lor care străluceau vesel ; numai Mariorița, nepăsătoare la tot ce se petrecea în jurul ei, își îndrepta mereu privirea spre intrarea manejului.

— Să mergem ! zise în sfîrșit Anna Ioannovna, făcînd spre Biron un semn binevoitor cu capul ; acesta sări de pe calul încremenit locului și o ajută să coboare de pe podină.

Lîngă ușa manejului tremurau afară în ger Grosnot și încă o făptură îmbrăcată cu o haină de atlaz trandafiriu, făptură care putea fi zugrăvită sub chipul unui balon umflat, pus pe două suporturi groase, ca niște picioare, și cu ceva ca un cap mare și chel, așezat deasupra, ce părea atît de tare, încît îți ziceai că dacă o broască țestoasă ar fi căzut de sus peste el, și-ar fi spart carapacea. Capul era gol, și nici în trup, de bună seamă, nu s-ar fi putut găsi o inimă, dacă i s-ar fi cercetat anatomia ; în schimb, arătarea se ghiftuia zilnic cu atîta mîncare și băutură, cît ar fi fost de ajuns să sature cinci guri. Făptura era un trepăduș, o cîrîitoare, o otreapă, o scuipătoare a lui Biron. Oricînd îl căutai, se gudura pe lîngă stăpînul lui, dîndu-i tîrcoale mai pe aproape sau mai pe departe. De cum făcea ochi ducele, dihania putea fi văzută în sala de audiență a luminăției sale, stînd smerită lîngă ușa care dă-

dea în vestibul ; din cînd în cînd, arătarea se ridica și se furișa în vîrful degetelor spre ușa camerei alăturate, atît de încet, încît se putea auzi cum cade un ac pe parchet, își lipea urechea de gaura cheii, apoi se întorcea iar, tot în vîrful degetelor, la scaunul său de veghe. Dacă tușea cumva ducele, pocitania începea să tremure ca varga. Iar atunci cînd valetul ducelui scotea hainele acestuia din iatac, pentru noapte, scîrnăvia se scula de pe scaun, strîngea mîna valetului, apoi, cu grijă, purtîndu-și în piept întreaga greutate a trupului său uriaș, ca să nu facă zgomot călcînd pe parchet, se tîra sau se rostogolea afară din casă și nu arareori, după ce ajungea în uliță, tot o mai chinuia îndoiala dacă luminăția sa o fi adormit cu adevărat sau dacă nu cumva o fi chemat-o la el, ca să mai facă haz pe socoteala ei. Bîzdîgania putea fi văzută lîngă intrarea consiliului suprem, la ușa senatului, la intrarea în palat, ba chiar în fața ușii Cancelariei secrete, atunci cînd luminăția sa se afla înăuntru ; la toate ceremoniile, alaiurile, ospățurile și la prînzurile cele mai îmbelșugate, pretutindeni unde era de față luminăția sa. Această matahală, această grămadă informă de carne pe care creatorul a vrut să zugrăvească un chip omenesc, această sluțenie se numea Kulkovski. Fericirea lui cea mai mare, cea mai înălțătoare hrană a duhului sau a aburului său trupesc era să se învîrtească prin preajma întîiului dregător al împărăției. Pe timpul Ecaterinei, trăise în *preajma* lui Menșikov, pe vremea lui Petru al II-lea — în *preajma* lui Dolgoruki, și acum — în *preajma* lui Biron. Trecea astfel de la un prim-dregător la altul, fără să trezească vreunuia din ei gîndul că urîciunea l-ar putea dușmăni. Oricare ar fi fost vremurile, oricare ar fi fost schimbările, acest om respingător era fericit, mulțumit de soarta sa. Unde era favoritul, acolo putea fi văzut și Kulkovski ; lumea obișnuia să spună că unde e Kulkovski, acolo-i și favoritul. Să ajungă trebuincios, fie chiar scuipătoarea acestuia — aceasta era năzuința lui cea mai înaltă, visul vieții sale. Și omul își atinsese ținta :

obișnuindu-se să-i vadă în fiece zi mutra, liniștită, nepăsătoare, supusă, Biron se plictisea ori de cîte ori Kulkovski lipsea din postul lui, fiind bolnav. În fiece dimineață și în fiece seară cel dintîi om din împărăție îl întîmpina pe Kulkovski cu un zîmbet, ba uneori și cu o schimă, întotdeauna primită ca o răsplată de preț, iar dacă, într-o clipă prielnică, înaltul demnitar avea chef de glumă, el îl fericea pe Kulkovski, smulgînd din părul lui pe sponci două-trei fire cărunte, pe care ducele încă nu le avea. Această dovadă de bunăvoință, cu toată durerea pe care i-o pricinuia, îl bucura pe Kulkovski nespus. Pentru a-i îmboldi și pe viitor rîvna în slujbă, i se încredința uneori sarcina de a vesti el cel dintîi răsplățile sau osîndele hotărîte de duce. În afară de asta, i se dăduse o singură dată în viață, pe vremea Ecaterinei, o sarcină de răspundere în Italia ; n-a făcut însă nici o ispravă acolo, ba mai mult chiar : a trecut la catolicism. Își lepădase credința din dorința de a face pe plac celui dintîi om de la Roma, adică papii, și pentru fapta sa avusese cinstea să-i sărute vîrful papucului. Împărăteasa aflase nu demult despre această apostazie, pe care Kulkovski o ținea în mare taină, și ea căuta prilejul să-l pedepsească pentru isprava lui, nu ca pe un membru al unei societăți cu rînduieli bine statornicite, ci ca pe un neom, ca pe un măscărici. Trebuie să adăugăm însă că omul era destul de înțelept ca să nu sufle o vorbă despre cele ce se petreceau sub ochii lui și despre ceea ce i se poruncea să nu vorbească, fie chiar și despre o zgrăbunță care ieșise pe nasul luminăției sale.

Zărindu-l la intrarea manejului, împărăteasa zîmbi ; la vederea lui, domnița moldoveană era cît pe ce să izbucnească în hohote de rîs. Se urcară în caleașcă. Vizitiul primi poruncă s-o ia spre malul Nevei. Caleașca ajunse în dreptul gardului curții din dos ; supunîndu-se parcă unui îndemn lăuntric, Anna Ioannovna întoarse deodată capul spre dreapta și privirea îi fu izbită de strălucirea statuii

de gheață, luminată de o rază a soarelui de amiază. Împărăteasa porunci să fie oprită caleașca, și chemîndu-l pe duce, care o urma într-o sanie, îl întrebă ce era statuia aceea de gheață din curticică.

Fu chemat Grosnot.

— Ce-i asta ? îl întrebă întunecat ducele pe aghiotantul lui, arătînd spre curticică.

În acea întrebare se puteau desluși însă alte vorbe : „Neghiobule ! Ce-ai făcut ?"

Grosnot răspunse fără să se tulbure :

— Grăjdarii luminăției voastre și-au făcut așa, de distracție, o statuie de gheață.

Împărăteasa auzi răspunsul.

— Întîmplarea asta, îi spuse ea lui Biron cu un timbru drăgăstos în glas, mi-a dat ideea să fac un palat de gheață cu fel de fel de podoabe.

— Așa cum s-a mai făcut și pe timpul slăvitului Petru, binecuvîntată să-i fie amintirea, o întrerupse ducele.

— Cu mai multă imaginație, dacă se poate. Da, de altfel, tot voiam eu să-l învăț minte pe Kulkovski, ca să nu mai sărute altădată papucii papii. Cîți ani are ?

— Luna trecută a intrat în a doua jumătate de veac.

— Îl vom căsători și vom serba nunta în palatul de gheață. Te rog să-i mai dai de veste că-l ridic la rangul de paj la curtea mea. Cît despre felul cum va trebui rînduit totul cît mai bine, vom sta de vorbă la căldură.

După ce împărăteasa rosti ultimul cuvînt, caleașca porni, străjuită de ambele părți ale ușițelor de lachei în livrele, iar la spate de doi arnăuți turci. Kulkovski primi poruncă să se prezinte la curte în slujba de paj și să-și caute o mireasă ; îi fusese pesemne sortit ca firul vieții să-i treacă printr-o gămălie de ac ; el își primi osînda cu o tărie vitejească, în pofida felicitărilor batjocoritoare ale celorlalți paji, care-l rugau, ca pe un confrate de-al lor, să nu-i lipsească de prietenia lui.

Curînd manejul și curtea rămaseră pustii, iar pe înserat statuia de gheață fu dusă... unde — veți afla mai tîrziu.

Capitolul IV

FATALISM

Cu focu-acesta din privire,
Cu orientalu-ți grai ciudat,
Cu picioruşu-ți deocheat...
Născută ești pentru iubire,
Pentru-ncîntare și păcat.

„Grecoaicei"

P u ș k i n

Volînski ședea lungit pe canapea în cabinetul său. Hotărîse să nu iasă nicăieri în ziua aceea, sub pretext că e bolnav. Îl aștepta pe Zouda, pe care-l trimisese în căutarea malorusului. Dispariția acestuia îi dădea mult de gîndit.

Clocotea de mînie la gîndul că ambiția lui Biron, călcînd peste cadavrele victimelor sale, se pregătea acum să păşească în Rusia pe cea mai înaltă treaptă a onorurilor. Ducele își avea curtea și garda lui personală ; unii, așa, ca din greșeală, se gudurau pe lîngă el, spunîndu-i „alteță", și el nu se supăra de această greșeală ; ba se socotea chiar o deosebită favoare cînd îngăduia cuiva să-i sărute mîna ; împărăteasa, cu toate că ieșea la plimbare și se ocupa de treburile împărăției, se stingea văzînd cu ochii, iar favoritul ei își netezea calea spre cîrma țării.

„Vine ea ziua cînd voi putea să-l dobor, gîndea Volînski, ziua cînd va cădea în dizgrație ; dar cînd va veni oare ?" Aceste frămîntări chinuitoare se împleteau în inima lui cu un simțămînt tot atît de dureros, ba chiar și mai dureros. Deși era însurat, se îndrăgostise.

Cine era nefericita care-i inspirase această dragoste ?

Domniţa Mariorița Lelemico, deşi nu avea decît optsprezece ani, cunoscuse atîtea întorsături ale soartei, încît ele ar fi fost de ajuns pentru o întreagă viaţă romanescă.

Pierzîndu-şi din fragedă copilărie ambii părinţi în flăcările care mistuiseră casa acestora, jefuită şi arsă de ieniceri, Mariorița căzuse în mîinile paşei de la Hotin. Acesta o crescuse pentru haremul lui, însă pînă să se facă mare, crescînd o dată cu farmecul ei, bătrîneţea paşei îi zădărnici poftele. Atunci setea de mărire luă în sufletul acestuia locul tuturor patimilor ; deşi moşneagul nu mai putea să încalece decît urcîndu-se pe un scăunel, el tot mai visa să ajungă seraschier sau cel puţin paşă cu trei tuiuri. Într-o bună zi îl străfulgeră gîndul de a-şi cîştiga bunăvoinţa stăpînului drept-credincioşilor, dăruindu-i acea rară frumuseţe. De atunci se uita la domniţă ca la cea mai mîndră podoabă a haremului sultanului, ca la viitoarea lui stăpînă şi ocrotitoare. Vedea în ea pe viitoarea sultană mult iubită, iar pe el însuşi cel dintîi dregător de sub lună. Nici o fiică nu poate fi mai cocolită şi mai răsfăţată de cum o cocolea şi o răsfăţa el. Piaştrii curgeau gîrlă spre buzunarele străinilor chemaţi să-i cultive toate talentele, menite să-l vrăjească pe padişah. Judecînd după farmecele făpturii şi ale sufletului ei, bătrînul nu-şi făcuse o socoteală proastă. Atunci cînd Mariorița, revărsînd mătasea neagră a cosiţelor ei peste umerii goi, dănţuia parcă fără să atingă pămîntul, cu daireaua în mîini şi îşi arunca deodată privirea scînteietoare, arzătoare, asupra ocrotitorului ei, sau cînd, obosită, îşi aţintea asupra lui ochii negri, în care licărea o caldă duioşie şi prinosul inimii ei, cerînd parcă, însetaţi, un răspuns ; cînd buzele ei întredeschise îl ispiteau să le sărute — bătrînul era adînc răscolit. Atunci ofta, ofta din greu şi ar fi fost bucuros să-şi dea tot Hotinul lui, să-şi dea barba şi toate favorurile trecute şi viitoare ale padişahului pentru cîteva clipe ale

tinereții de mult apuse. Pînă la urmă, își întorcea gîndurile spre prooc, iar după aceea, din nou la visurile lui de mărire. Doar cînd și cînd, după ce se întîmpla să guste din licoarea de poame oprită de Coran, venea la roaba lui și cuteza să atingă cu buzele picioruşul ei minunat, după ce, în semn de cinstire, își atingea cu mîna dreaptă turbanul, iar cu stînga barba. Și strengărița, capricioasă, îi îngăduia această plăcere; ca să vedeți pînă unde merge capriciul unei femei! O înveselea faptul că barba stufoasă a pașei îi gîdila picioruşul gingaș, plinuț. Se întîmpla uneori, în timpul acestor dovezi de mare bunăvoință din parte-i, ca picioruşul ei zglobiu, pasămite din greșeală, să dea jos turbanul de pe capul bătrînului, dezgolindu-i uriașa chelie lucioasă. Privind-o, domnița începea să rîdă cu poftă și în schimbul acestei plăceri, îi dădea voie să ațipească cu capul în poala ei. De altfel, ea îl iubea pe pașă ca pe un binefăcător, ca pe un tată, și se pricepea să-i dea a înțelege acest lucru pînă și în strengăriile ei.

Marioriței îi fuseseră aduși toți dascălii cîți îi dăduse prin gînd să ceară! Dănțuia, precum am mai spus, cu atîta gingășie, încît îl scotea din minți pe moșneag și cînta foarte plăcut la ghitară. Învățătoarea ei de dansuri și de muzică fiind franțuzoaică, o învățase în scurt timp să vorbească și să scrie cu mare ușurință în această limbă. Despre religia creștină, în care se născuse, nu-i rămăseseră decît amintiri încețoșate și o cruce de aur la gît. Uitase cum ajunsese crucea la ea; ținea minte doar că femeia care o scăpase din flăcările ce cuprinseseră casa părintească îi poruncise cu strășnicie să nu lepede nicicînd sfîntul semn al lui Cristos, și după cum spusese femeia, binecuvîntarea părintească. Femeia aceea o vînduse pașei de la Hotin. Aflînd că Mariorița se născuse în legea creștină, franțuzoaica căutase să-i dezvăluie tainele cele mai de seamă ale credinței ei, vorbindu-i în limba sa, pe care n-o înțelegeau eunucii cu pielea neagră. Ca urmare a acestei învățături și a vieții de harem,

în sufletul înflăcăratei, visătoarei fete fatalismul mahomedan se împletise cu misticismul creştin, aşa încît în cerul zămislit de închipuirea ei sălăşluiau şi duhurile preacurate, şi ispititoarele hurii ale prorocului, iar pe pămînt socotea că ce-i e scris omului, în frunte i-e pus.

La început, bătrînul paşă o iubise ca pe o făptură cu care avea să se desfete cîndva, apoi ca pe un mijloc cu care avea să dobîndească măriri, şi în sfîrşit, ca pe o fiică. N-o lăsa să facă şerbeturi, dulciuri şi alte treburi casnice, îi trecea cu vederea toate toanele şi răsfăţurile, o alinta şi o păzea ca pe un mărgăritar scump, pe care te temi să-l atingi pînă şi cu suflarea, ca să nu-i întuneci strălucirea. De teama pedepselor, slujitorii vegheau asupra ei cu ochii în patru, zi şi noapte, fără încetare. Nici un ochi de tînăr nu apucase încă să se lase încîntat de frumuseţile feciorelnice ale acestui minunat poem, care l-ar fi vrăjit chiar pe cel-de-sus, aşa cum fusese vrăjit odinioară pustnicul de glasul pitulicii, pe care îl ascultase un veac. Sosi şi vremea cînd Mariorița urma să fie dusă la curtea padişahului, dar paşa tot şovăia, amînînd mereu plecarea. Nu-l mai bucurau nici visurile sale de mărire. Şi totuşi veni şi ziua cînd trebuiră să se despartă, dar, acum din voia soartei sau a celor scrise în cartea vieţii — aşa-i spunea Mariorița soartei ; între Rusia şi Turcia izbucnise războiul.* Fiul stăpînului ei, vestitul Calcean-paşa, fu numit bei al Hotinului. Din clipa aceea în inima bătrînului încolţi o ură tainică împotriva sultanului şi una făţişă împotriva urmaşului său, deşi acesta era sînge din sîngele lui ; moşneagul făcu legămînt că mai curînd va dărui necredincioşilor, ghiaurilor-creştini, comorile, printre care şi pe pupila lui, decît celor ce i-au jignit atît de cumplit bătrîneţea şi slujba credincioasă de atîţia ani. Tocmai atunci se încinse lupta de la Stăuceni *, care s-a încheiat cu o mare izbîndă a oştilor ruseşti parcă anume pentru a se împlini legămîntul bătrînului, căci îndată după această înfrîngere, Hotinul

fu predat rușilor, iar frumoasa Mariorița, împreună cu comorile celor doi pași, tatăl și fiul, și cu două mii și mai bine de bărbați și femei, căzu în mîinile învingătorilor. Însuși ocrotitorul ei o înfățișă lui Minnich, spunîndu-i că e o domniță moldoveană și recomandînd-o atenției binevoitoare a împărătesei. Soarta domniței, scăpată din robia păgînilor, îl mișcă pe mai-marele oștilor rusești. Acesta o luă sub protecția lui specială și o trimise la Petersburg, însoțită de un bătrîn ofițer, rănit, osebit de ceilalți prinși, scriindu-i împărătesei despre minunata poveste a vieții ei, așa cum îi fusese relatată.

Pe vremea aceea, la curte și în casele nobililor erau la modă slujitorii calmîci și calmîce, modă nu mai puțin zănatică decît aceea a nebunilor, măscăricilor și băsmuitorilor, bărbați și femei din toate stările, de la iobagi pînă la prinți. Se aduceau copii din Asia cu duiumul, cum se aduc căței sau cai scumpi, și multe soții făceau zile fripte bărbaților lor, din pricină că aceștia nu fuseseră în stare să le dăruiască la o aniversare un prichindel asiatic cu ochii piezișați. Calmîcii astfel aduși, botezați în credința creștinească, erau răsfățați, culcați în același iatac cu stăpînii, apoi ridicați *în rîndul oamenilor,* adică făcuți ofițeri, iar fetele înzestrate și măritate cu ofițeri, adeseori știrbind în acest scop moștenirea propriilor copii. După toate acestea, e de la sine înțeles ce vîlvă trebui să stîrnească la Petersburg ivirea Marioriței. Viața ei romanțioasă, frumusețea, neamul din care se trăgea, țara ei, toate aceste lucruri neobișnuite îi încîntară pe toți într-atît, încît, dacă ar fi fost cu putință, orice doamnă din lumea mare n-ar fi șovăit să-și dea jumătate din moșie, pentru a o avea lîngă ea pe domnița moldoveană. În zilele noastre se spune: „*Ah! j'enrage, ma chère*[1], dacă nu voi avea la serata de la X un colibri". Pe atunci însă, se spunea cu un suspin: „Ehei, măiculiță, doamne, ai văzut ce-a făcut vene-

[1] Ah! turbez, draga mea (fr.) (n. t.).

ticul, neamțul de Minnich : n-a trimis încoace decît o domniță moldoveană, dar, precum spun ai noștri, a luat încă o mie de prinse, numai că le-a trimis la ai lui, în țara nemțească. Ptiu, l-aș sfîșia cu dinții, nu alta !"

Și împărăteasa era încîntată de Mariorița ; hotărîse că va locui într-o încăpere alături de iatacul ei, împreună cu domnișoarele de onoare. O gătise cu haine de preț, pe jumătate moldovenești, pe jumătate rusești, și-i alesese ca dascăl de limba rusă pe Vasili Kirillovici Trediakovski de la Academia *des sciences* [1] din Sanct-Petersburg. Cîte limbi nu cunoștea acest preaînvățat bărbat ! Stihurile lui, scrise în limba franceză, mai-mai că le întreceau pe cele alcătuite în rusește ; scrisese după *„Télémaque"* al lui Fénelon vestita „Telemahidă" * cu citate în greacă, latină etc. și cît ai bate din palme epuizase întreaga genialitate a lui Rollin *, dascălul său. De aceea, urma s-o învețe pe Mariorița limba rusă prin mijlocirea limbii franceze. Neobișnuit de înzestrată, îmboldită spre învățătură de o pornire lăuntrică ce face minuni, în cîteva luni Mariorița stăpînea temeinic această limbă.

Nici nu apucase bine Mariorița să se dezmeticească de pe urma impresiilor pe care i le făcuseră lucrurile noi și ciudate care o uimiseră la curtea Rusiei, de pe urma vieții ei celei noi, care nu semăna cîtuși de puțin cu aceea pe care o dusese la Hotin, în haremul pașei, că sub steagul frumuseții ei se și adună o întreagă legiune de admiratori. Măgulirile bărbaților, atenția lor slugarnică o urmăreau pînă într-atît, încît îi era lehamite ; femeile mai bătrîne, care nu aveau fiice, din scumpa lor n-o mai scoteau ; cele tinere, pe față spuneau că o adoră și o măguleau ca pe o ființă dragă, ca pe favorita împărătesei, dar în ascuns o pizmuiau. Așa a fost de cînd lumea !

Cam cu vreo doi ani înainte de sosirea ei la Petersburg, pe vremea cînd plenipotențiarii ruși du-

[1] De științe (fr.) (n. t.).

ceau tratative cu turcii la Nemirov [1], bătrînul pașă, ocrotitorul ei, îi spunea în glumă că dacă nu ține la el, o va dărui lui Volînski, trimisul Rusiei, căruia i se dusese vestea pînă la Hotin. „E tînăr, e frumos ?“ îl întreba Mariorița, tot în glumă. Și iată că în urma unui concurs ciudat de împrejurări, cînd sosi la Petersburg și se stabili în locuința ce-i fusese destinată, Volînski fu cel dintîi curtean care o întîmpină și-i ură bun sosit în numele împărătesei. Între un bărbat sprinten, impunător, chipeș, cu niște ochi care-ți străpung inima, cu bucle negre care-i cad în voie pe umeri (Volînski nu și le pudra decît arareori), între acest bărbat și țapul turc cu barba lungă sau eunucul negru, cel dintîi te cucerea de la primul atac. Ministrul de cabinet, care nu cunoștea limbi străine, era însoțit de un tîlmaci, a cărui înfățișare nu era cîtuși de puțin plăcută sau atrăgătoare. Fața lui rotundă ca luna, vineție, întreruptă de un jabou soios, peste care se odihnea o bărbie grasă, răsfrîntă, negul de pe obrazul stîng, aerul lui grav și totodată emoționat, fruntea bombată și lucioasă într-un cadru alcătuit din făină și grăsime, cu două bucle tot de făină de o parte și de alta și cu o pungă neagră la spate — toate acestea la un loc îl alcătuiau într-un cuvînt pe Vasili Kirillovici Trediakovski în persoană. „Păcat, își zicea Mariorița în gînd, că trebuie să-mi vorbească bărbatul acesta urît, și nu acela chipeș.“ Volînski n-avea timp să gîndească ; cucerit de frumusețea moldovencei, se grăbea să și-o exprime și în limba vie, grăitoare, a privirilor, și prin cuvinte, cu ajutorul tîlmaciului său. Aceste vorbe erau pătrunse de toată căldura Orientului și, datorită fidelității tîlmăcirii, mergeau drept la inima fetei necunoscătoare în ale vieții, stîrnindu-i în suflet o tulburare cum nu mai cunoscuse pînă atunci. Mariorița întrebă care e numele celui pe care împărăteasa îl trimisese în întîmpinarea ei.

[1] Tîrgușor polonez, la frontiera teritoriilor stăpînite de turci (n. aut.).

Auzind că este Volînski, domniţa se simţi cuprinsă de un freamăt. Fatalismul de care era pătrunsă din fragedă copilărie îi şoptea că el este *acela* ce i-a fost hărăzit de soartă, omul pe care ea nu-l va putea ocoli, că fusese salvată de sub ruinele pîrjolite ale casei părinteşti, adusă la Hotin, şi de acolo într-o ţară la care nu se gîndise niciodată, numai şi numai pentru că îi fusese sortit chiar de la naştere să îndrăgească un rus, şi anume pe Volînski.

Mai adăugaţi la toate acestea închipuirea înflăcărată şi sîngele clocotitor, tot acest vulcan omenesc, pe de o parte, iar pe de altă parte curtoazia, inteligenţa, pasiunea pe care o trăda fiece mişcare a lui, fiece intonaţie a glasului, şi reţeta dragostei e gata. Vraciul cel mititel, cu perucă bălaie şi cu două aripioare la spate, odată ajuns la astfel de pacienţi, îi vizitează mereu, şi de fiecare dată, după ce-şi ascute bine pana, scrie pe reţetă : *repetatur*[1], *a se adăuga cutare lucru, a se spori cutare lucru.*

Volînski ieşi de la domniţa moldoveană cuprins parcă de ameţeala beţiei, şi cît ţinu drumul nu văzu altceva decît doi ochi negri, strălucitori ca nişte granate şlefuite, ca două vişine negre ; nu văzu decît buzele ei rumeioare. O ! ar fi vrut să se prefacă într-o albină, pentru a le sorbi cu sete. Nu mai vedea nimic altceva şi răspundea absent tîlmaciului său sau nu-i răspundea de loc ; visa, transportat, uitînd de politică, de palat, de Biron, de prieteni, de soţie... Mintea lui vedea raiul pămîntesc, încîntări, clipe de beţie, pentru care şi-ar fi dat viaţa ; pe lume nu mai era nimic în afară de *el* şi *ea* ! Piedici ? Nu existau, nu puteau să existe : tînăra fată, crescută în harem, pregătită pentru harem, era atît de necunoscătoare în ale vieţii ! Ochii ei spuneau că în vine nu-i curge sînge, ci foc... Soţia lui trebuia să mai întîrzie la Moscova ; la nevoie s-ar fi putut găsi şi mijloace pentru a mai fi reţinută acolo... Dar dacă ar muri ? (Da, şi acest gînd

[1] A se repeta (lat.) (n. t.).

nelegiuit i-a încolțit în minte !...) Ceea ce mai trebuia, avea să fie făcut de iscusința lui, de patima prefăcută, sau, poate, adevărată.

Și iat-o pe domnița Lelemico la palat. Împărăteasa însăși se îngrijește de liniștea, de feluritele ei distracții, îi arată Petersburgul, capitala ei, îi arată oștirea ei, rînduiește anume pentru ea jocuri, serbări, baluri, și, deprinsă să vadă în juru-i numai prefăcătorie și lingușire, îi crește inima cînd se uită la această copilă a naturii meridionale, cu inima curată, sinceră, simțitoare, văzînd cît de mult o înveselește și o bucură totul. Și Mariorița o însoțește aproape pretutindeni, și pretutindeni îl vede pe Volînski și, curînd, nu mai are ochi decît pentru inevitabilul Volînski. Toți tinerii îi par niște păpuși, niște papagali, niște făpturi lipsite de suflet. Deocamdată el nu poate să-i vorbească despre dragostea lui : dar la fiece întîlnire îi tulbură inima cu privirile lui, așa fel încît fetei i se pare că sufletul ei este gata să-și ia zborul din trup. Nu arareori se întîmplă ca Volînski să danseze cu ea (Mariorița a și învățat dansurile europene). Strîngerea lui de mînă îi revarsă parcă otravă în tot trupul : e tulburată de un simțămînt nou pentru ea, vrea să-și tragă mîna, dar n-o face... A doua zi, altă strîngere de mînă ; ea îi răspunde la fel... și în clipa aceea i se pare că cerul și pămîntul sînt gata să se deschidă deasupră-i și dinaintea ochilor. Dulci clipe pentru îndrăgostiți ! Nici mai tîrziu, cînd încîntările sînt mult mai mari, ei nu uită aceste clipe, așa cum nu le vor uita nici în chinurile dragostei. Întorcîndu-se în iatacul ei, arde toată, învăpăiată, și adoarme tîrziu, legănată de visuri pline de vrajă.

Inele, tabachere curgeau de la Volînski spre dascălul de limba rusă ; se apropia rapid catedra de retorică de la Academia *des sciences,* ceea ce însemnează că el executa niște instrucțiuni precise, date de ministrul de cabinet. Primele cuvinte pe

care le învățase eleva pe dinafară erau : *scumpul meu prieten, te iubesc !* Cît de dulce, cît de fermecător rostea ea aceste vorbe ! În cuvîntul *milîi* [1] intercala un *r*, pronunțînd *mirlîi* ; dar această greșeală, în gura ei, căpăta un farmec deosebit. Vasili Kirillovici însuși, ascultînd-o la prima lecție învățată, se scărpina în creștetul capului, ca și cum îl furnica ceva sub țeastă. Mariorița nu rostea aceste cuvinte în fața nimănui, așa cum le rostea în fața lui Trediakovski, căci ghicise că acesta le va duce pe aripile sîrguinței sale drept la Artemi Petrovici. Adeseori, la lecțiile de limba rusă, profesorul și eleva conversau despre ministrul de cabinet, a cărui noblețe, mărinimie și simțire adîncă erau ridicate în slăvi. Se înțelege de la sine că profesorului i se interzisese cu strășnicie să pomenească în fața elevei că Artemi Petrovici era însurat : porunca era îndeplinită cu sfințenie. Iar tinerei fete nici nu-i trecea prin minte că omul care o iubea putea fi legat pe viață de o altă femeie, că dragostea lui era neîngăduită. Firește, și domnița îl ruga stăruitor pe Vasili Kirillovici să nu-i spună lui Volînski că uneori vorbeau despre el : profesorul îi făgăduia că va păstra taina, dar nu-și ținea făgăduiala, decît pînă la cea mai apropiată întîlnire cu protectorul lui. Curînd, putu și ea să înțeleagă vorbele duioase și măgulitoare ale lui Artemi Petrovici, vorbe cu atît mai primejdioase, cu cît erau pentru ea tot atît de noi ca și dragostea însăși.

Nu e greu de ghicit că în asemenea împrejurări dragostea înaintează repede, ca focul pe o cărăruie presărată cu praf de pușcă. Ce e de făcut ? Precum s-a văzut, de vină era numai fatalismul.

Mai departe... Ei, dar nu se spun toate dintr-o dată : îngăduiți-mi să-mi încep cîntul de la pămînt, ca ciocîrlia.

---

[1] Scump (rus.) (n. t.).

Capitolul V

O MISIVĂ MISTERIOASĂ

Și-n ce, mă rog, stă-ntreaga măiestrie ?
— Să vezi, răspunse celălalt, se pare
Că-n tocmai ce-ți lipsește ție :
Stă în răbdare.

K r î l o v *

Izbîndă, moarte ? Fie or'ce-ar fi,
Doar nu rușine !

I a z î k o v *

Și cum spuneam, Volînski ședea întins pe canapea, seara, în cabinetul său, frămîntat de două simțăminte : dragostea față de Mariorița și ura față de Biron. Visarea îi fu curmată de arap, care-i aduse o scrisoare de la duce. Ministrul de cabinet se neliniști întrucîtva, deoarece asemenea misive însemnau de obicei fie o neobișnuită bunăvoință, fie o furtună. Rupse sigiliul și spre marea lui mirare zări în plic un alt plic, pecetluit, pe care recunoscu scrisul lui Biron, și o hîrtie, una singură, îndoită. Închipuindu-și că în plic trebuia să fie un document, se grăbi să-l desfacă și să vadă în primul rînd ce era în el.

Ducele își exprima, pe un ton prietenesc, regretul pentru boala lui Artemi Petrovici, adăugînd că fără el se simte ca fără mîini ; îi mai scria că maiestatea sa binevoise să se intereseze cu o deosebită solicitudine de starea sănătății lui, și, ca dovadă a bunăvoinței pe care i-o arăta, dispusese să i se acorde cu prilejul încheierii păcii cu Turcia o recompensă de douăzeci de mii de ruble.

„A ! își zise Volînski în sinea lui, lăsînd jos pentru o clipă scrisoarea, favoritul îmi trimite această știre ca să mă momească ; se înșală însă ! Orice s-ar întîmpla, interesele patriei mele nu le vînd pentru nici un fel de recompense sau favoruri !“

Volînski era de asemenea întrebat în scrisoare cum merg pregătirile pentru serbarea proiectată și era încunoștințat că împărăteasa binevoise să mai dorească ceva: clădirea unui palat de gheață, unde urma să fie serbată nunta lui Kulkovski, în care scop se și căuta o mireasă. Maiestatea sa își exprimase dorința ca tot Artemi Petrovici să se ocupe și cu amenajarea palatului de gheață. I se făgăduia că schița respectivă îi va fi trimisă chiar a doua zi, dis-de-dimineață.

Volînski, care cunoștea machiavelismul lui Biron, nu era cîtuși de puțin mirat de conținutul scrisorii, nici de tonul ei prietenos, nici de încredințarea noilor însărcinări — la asta se aștepta. Îl mira doar un lucru: că scrisoarea luminăției sale nu spunea un cuvînt despre hîrtia alăturată.

„Ați dorit să aflați, scria o mînă necunoscută, în mare grabă, ce s-a întîmplat cu malorusul care a lipsit astăzi de la cercetare. Voi răspunde nu numai la această dorință a dumneavoastră, ci vă voi dezvălui și anumite împrejurări care v-au fost ascunse pînă acum. Prin aceasta nu plătesc un tribut nici rangului dumneavoastră, nici averii, și nici vreunui interes personal, ci înaltei demnități omenești pe care am găsit-o la dumneavoastră. Sufletul dumneavoastră nobil m-a făcut să vă îndrăgesc de mult. Nu căutați să aflați cine sînt; s-ar putea să-mi aduceți pieirea, iar pe dumneavoastră să vă lipsiți de un important ajutor în lupta împotriva puternicului favorit. Iscoadele lui vă înconjoară pretutindeni; sînt și în casa dumneavoastră. Ele vă pîndesc fiece cuvînt, fiece faptă, fiece mișcare, și trimit căpeteniei iscoadelor, *Ober-hofkommissar*-ului Lipman, vești cu privire la tot ce se întîmplă și se vorbește la dumneavoastră, precum și despre toate persoanele care vă vin în casă. Prietenii dumneavoastră au și fost puși sub supraveghere. Se știe că puneți la cale un complot împotriva luminăției sale. N-am putut afla deocamdată care anume dintre oamenii din casa dumneavoastră trimit aceste informații.

Judecînd după conținutul scrisorii mele, vă închipuiți probabil lesne că mă aflu în imediata apropiere a luminăției sale. Repet, nu căutați să aflați cine sînt. Va veni vremea cînd mă voi dezvălui eu însumi. Vă spun doar atît: sînt străin, însă mărinimia Rusiei m-a făcut să găsesc aici o a doua patrie a mea și vreau s-o slujesc ca un adevărat fiu al ei. Mă doare nespus cînd văd că zi de zi toate gîndurile, toate simțămintele și faptele lui Biron nu se învîrtesc decît în jurul propriei lui persoane, că omul acesta nu trăiește decît pentru el și nu pentru gloria, pentru binele Rusiei. Singurul motiv pentru care țara asta nu-i e chiar cu totul străină pare a fi acela că o socotește dijmașa lui. Doamne! cum se poartă el cu rușii!... Îi este străină limba lor, îi sînt străine obiceiurile acestui popor, a cărui dragoste n-o dorește cîtuși de puțin și, disprețuindu-l, nerespectînd nici măcar cerințele unei bune-cuviințe de suprafață, stăpînește Rusia ca pe o țară de robi."

La aceste cuvinte, ochii lui Artemi Petrovici scăpărară de indignare; mîinile îi tremurau.

„Se apropie un prilej important pentru a dezvălui în fața împărătesei cupiditatea lui: este vorba de despăgubirea polonezilor pentru trecerea trupelor pe pămînturile lor, afacere pe care dumneavoastră vă întemeiați speranțele, și pe bună dreptate! (Vedeți cum le știu eu pe toate?!) Această afacere va veni curînd în cercetarea cabinetului. La momentul potrivit, vă voi transmite datele necesare și vă voi scrie aceste trei cuvinte: *acum ori niciodată*! Atunci să nu mai așteptați o clipă, să dărîmați cu curaj zidul în fața căruia Biron organizează jocuri de artificii și în dosul căruia schingiuiește și sugrumă poporul rus; dezvăluiți totul inimii suveranei... Curajul și elocința dumneavoastră, patriotismul dumneavoastră, zelul înflăcărat în slujba împărătesei fac ca numai dumneavoastră să puteți săvîrși această eroică faptă. De veți pieri pentru această cauză, veți pieri cu cinste. Atunci mă voi da pe față și voi împărtăși soarta dumneavoastră, oricare ar fi aceasta; vă jur pe onoarea mea. De-ați

ști cît de înflăcărat sînt la gîndul că aș putea împărtăși cu dumneavoastră această glorie ! Poate că peste vreo sută de ani se va scrie, punîndu-se numele meu alături de al dumneavoastră : «Rusia este mîndră de ei !...» Să trăiești în istorie — ce frumos !...

Scriu mult ; simt nevoia să-mi deschid sufletul în fața unuia dintre oamenii cei mai nobili. De mult nu mai stau de vorbă cu ei. Acesta este primul prilej ! După ce mi-a încredințat scrisoarea care vă era adresată, ducele a plecat la palat, unde fusese chemat pe neașteptate, după ce abia se întorsese de acolo.

Și acum vă împlinesc dorința pe care ați exprimat-o cu privire la malorus. Este un nobil din ținutul Cernigov, Gordenko pe nume. Avea slujba de horunj * în *povitul* [1] Starodub și-și atrăsese urgia departamentului dărilor, din pricină că se împotrivise poruncii ducelui de a-i pedepsi pe țărani pentru neplata birurilor, scoțîndu-i desculți pe zăpadă și turnînd apă rece peste ei. Auzind într-o zi că ducele strigase niște cuvinte jignitoare unui demnitar rus, a avut nesocotința să spună : «Să fi îndrăznit să-mi strige mie așa ceva, vedea el pe dracu, blestematul ăsta de Biron». Aceste cuvinte au ajuns la urechile luminăției sale. Malorusul a fost chemat la cercetare chiar de voievodul ținutului, care sosise anume pentru anchetarea acestui caz. O ! cînd este vorba de jignirea personală a ducelui, lucrurile merg repede. Învinuitul căzuse tocmai atunci greu bolnav. Adus în fața judecății în cearșafuri, drept pedeapsă pentru nesăbuința lui, fu silit să asculte din partea voievodului aceleași vorbe jignitoare care îl mîniaseră, auzind că le rostise Biron însuși. Iar atunci cînd, adunîndu-și puterile, încercă să răspundă așa cum cerea demnitatea jignită a unui nobil, îl mîngîiară cu vergile. Acest mijloc tămăduitor, precum și setea răzbunării îl puseră repede pe picioare. Își părăsi familia, întocmi o cerere

[1] Unitate administrativă-teritorială în vechea Ucraină (n. ed.).

către împărătească, în care descria cîinoșenia favoritului și matrapazlîcurile acestuia în afacerea cu polonezii, colindă prin toată Malorusia, pentru a strînge de la oameni de vază semnături pe cerere, izbuti să facă acest lucru și ajunse la Tver, unde înlocui pe un ucrainean de rînd care era dus, împreună cu alții, la Petersburg, pentru proiectata serbare. Dar copoii lui Biron îl adulmecară de îndată ce sosi la Petersburg. Aici, la manejul ducelui, în timp ce se striga numele tuturor perechilor de toate neamurile, el n-a mai răspuns. Podacikin a spus că o fi fugit în timpul învălmășelii care se iscase în drum spre manej. Oaspeții sosiți au fost trimiși la dumneavoastră. Adevărul este, însă, că nefericitul fusese arestat. Răfuiala a fost scurtă: dus în curticica murdară din dosul grajdurilor, l-au dezbrăcat la cămașă, l-au legat de un copac și i-au cerut să spună ce a făcut cu hîrtia. Se vede însă că Gordenko apucase s-o arunce sau s-o strecoare mai departe. Nobilul martir, asupra căruia au fost turnate vreo zece hîrdaie cu apă, s-a prefăcut într-un sloi de gheață ziua-n amiaza mare. Această ispravă a fost săvîrșită de prietenul meu Grosnot cu tot atîta nepăsare ca și cînd ar fi băut un pahar de *punch*. Lui Lipman i s-a șoptit, de altfel, să ascundă cum o știi orice urmă. Nu-i va fi prea greu să facă acest lucru, cu ajutorul puterii, al amenințărilor și al banilor.

Prezentați personal ducelui răspunsul dumneavoastră, ca de obicei, în orele de primire. Fiți precaut să nu vă scape o vorbă în plus, și nici înfățișarea dumneavoastră să nu trădeze nimic. Păstrați secretul o vreme, căci altfel totul e pierdut.

În caz că veți avea nevoie de mine pentru lămuriri, puneți un bilețel în crăpătura pietrei din mijloc, de la colțul stîng al gardului Grădinii de vară, spre Neva."

Citind această enigmatică misivă, de a cărei sinceritate nu se putea îndoi, Volînski ba se lăsa furat de gîndul îmbucurător că va dobîndi noi și importante capete de acuzare împotriva lui Biron,

pentru eliberarea Rusiei de sub jugul lui, și măsura cu pași grăbiți odaia, îmbrățișînd această nădejde, legănînd-o ca pe un copil drag ; ba i se învălmășeau gîndurile, întrebîndu-se cine să fie misteriosul său binevoitor.

Un străin ?... În jurul ducelui de Kurlanda mișunau foarte mulți, și la nici unul dintre ei nu vedea Artemi Petrovici o simpatie deosebită față de el. Să fie cutare ?... Dar e un ticălos ! Un singur zîmbet al „luminăției sale" e de ajuns pentru ca el să fie gata să sufle în jeratic, în loc de foale, și să frigă de viu, pe încetul, un om nevinovat ca un prunc. Cutare ? Un prostănac ! E gata oricînd să care în spinare, fără a crîcni, povara fărădelegilor altora. Sau cutare ? Un ticălos ! În schimbul rangurilor născocite pentru el, îi dăruiește soției lui Biron briliante și servicii de argint. Ori celălalt ? E rudă cu Lipman, cîrdașul lui, și-l urăște pe ministrul de cabinet. Și așa mai departe, îi înșiră în gînd pe toți, fără să se poată opri asupra nici unuia. Cum de putuse afla misteriosul prieten dorința lui de a ști ce se întîmplase cu malorusul ?... Mister ! Enigmă !... Capul îi ardea, inima îi zvîcnea năvalnic în piept. Uitase pînă și de curierul ducelui ; amintindu-și însă deodată de el, întrebă unde se află. I se răspunse că aducătorul scrisorii plecase fără să mai aștepte răspunsul.

Încercînd să ghicească cine putea fi iscoada lui Lipman în propria lui casă, Volînski rătăcea ca un călător într-o pădure sălbatică, temîndu-se la fiece pas să nu calce peste vreun șarpe veninos. Ce le-ar fi putut împinge pe slugile lui să-l pîrască ? Trecea drept un stăpîn milostiv pentru vremea aceea. În casa lui nici pomeneală de dibă, de schingiuiri, de cazne fără judecată, de bătaie în grajd — atît de obișnuite pe atunci. Pedeapsa pe care o dădea el, și numai pentru greșeli grave, consta în îndepărtarea vinovatului din serviciul personal al stăpînului. Servitorii casei, de la mic la mare, bine îmbrăcați, sătui, primeau pe deasupra, de fiece sărbătoare mare, cîte o grivnă de aramă și cîte un

colac ; slujba lor credincioasă la părinții lui Volînski era prețuită cum se cuvine ; cei mai în vîrstă erau respectați de cei tineri și nu arareori li se trimiteau bucate de la masa stăpînului ; neputincioșii nu erau zvîrliți în drum, nu erau trimiși la azil, ci rămîneau în mijlocul familiei lor. Se veghea cu strășnicie asupra bunelor moravuri. Deși Artemi Petrovici era cunoscut ca un afemeiat, totuși, între zidurile casei lui moralitatea era respectată pînă într-atît, încît într-o zi, majordomul său, cam miop, văzînd de departe o fată în brațele unui bărbat, ridică în picioare toată casa, de parcă ar fi izbucnit un foc : din fericire, se lămuri că un tată își alinta fiica. „Nu ni-i boier, ci părinte bun ! spuneau slugile despre Artemi Petrovici. Trăim la el ca în sînul lui Avraam." Atunci, ce l-ar fi putut împinge pe vreunul din ei să-l pîrască ? Ceilalți l-ar fi privit ca pe o Iudă, ca pe un trădător. N-o fi oare madama ?... Dar ce pricini ar avea ea să fie nemulțumită ? Are atîtea haine, că i-ar ajunge să-și înzestreze și nepoții ; dă bani cu camătă. Și nu e lipsită nici de bunăvoința stăpînilor.

Dar parcă se schimbase la față cînd venise vorba de malorus... Poate-o fi nerăbdătoare să-și vadă feciorul ofițer ?... Nu o dată i-a spus Zouda c-ar fi o femeie periculoasă... Pe de altă parte însă, cum putea ea să-i afle secretele, cînd el nu vorbea despre ele decît în cabinet, cu prietenii cei mai apropiați. Zouda ?... Poate el, mai curînd decît toți ceilalți !... La gîndul acesta, inima lui Artemi Petrovici se strînse dureros. „Nu, urmă el, vorbind cu sine însuși, ba măsurînd odaia cu pași grăbiți, ba așezîndu-se pe canapea, nu, inima mea respinge orice bănuială, cît de mică, împotriva lui. E șiret, dar are un suflet nobil ! Nu ține nici la bani, nici la ranguri : cu adevărat Cosma cel neiubitor de arginți. Și de ce și-ar călca pe conștiință, ca să facă jocul favoritului ? Dacă i-ar fi trebuit bani, i-aș fi dat cît ar fi vrut. Ranguri ? De cîte ori i-am propus slujbe de seamă, el a refuzat, socotindu-le o povară. Prea ține la propria lui liniște, pentru a se apuca să

umble cu denunțuri. Nu-i stă în fire. Și-apoi, nu m-aș putea împăca cu gîndul că omul acesta nu mi-ar fi devotat. De zece ani e în casa mea! Zece ani de-a rîndul mi-am deschis sufletul în fața lui și putea citi în el totul, pînă la ultima taină!... Prietenul meu!... Nu, nu, prefer să mor, dar pe el nu-l pot bănui! Nu este el, nu, nu e cu putință!... Dar... diavol sau om — oricine ar fi iscoadă în casa mea, am să-l descopăr!"

Volînski îl strigă pe arap.

— Nikolai! i se adresă el cu glasul tulburat, ții tu oare la mine?

— Cînd îmi spuneți o vorbă bună, răspunse arapul mișcat, mi se pare că-mi vorbește bătrînul meu tată, care a fost înjunghiat în fața mea. Dumneavoastră îmi țineți loc și de tată, și de mamă, și de locurile pe care m-am născut.

— M-ai vorbit tu de rău vreodată?

— Eu, stăpîne?... Păi eu sînt gata în orice clipă să-mi dau viața pentru dumneavoastră, sfîntul Nicolae mi-e martor!

— Atunci ascultă; în casă la noi se află un om viclean, care dă în vileag ce vede aici, își pîrăște stăpînul.

— Știu!

— Știi? întrebă Volînski, uimit. Cine e?

Arapul își atinse buzele groase cu un deget și dădu din cap.

— Vorbește, îți poruncesc.

— Nu pot. Zouda m-a oprit să spun ceva.

Volînski se aprinse.

— Va să zică, de aci încolo Zouda este stăpînul vostru, el însemnează mai mult decît mine pentru voi! Zouda poruncește oamenilor mei împotriva mea!... Va să zică, din ăștia mi-ești, Zouda!... În curînd vei fi și stăpînul meu; în curînd nu voi mai fi liber în propria mea casă!

Arapul căzu la picioarele lui Artemi Petrovici și spuse:

— Nu pot! M-am jurat în fața Sfîntului Nicolae!... Mi-a spus că e spre binele dumneavoastră...

„Ce să însemneze asta? își zise în gînd Artemi Petrovici. Să vedem unde o să ducă toate acestea!"

— Bine! adăugă el cu glas tare. Ridică-te! Fă așa cum ți-a poruncit Zouda și nu spune nimănui despre ceea ce am vorbit. Să stai de pază întotdeauna, fără greș, la ușa cabinetului meu, ori de cîte ori ai să vezi două persoane adunate aici. Ei, iată-l și pe Zouda. Vorbești de lup, și lupul la ușă!

Într-adevăr, abia apucă arapul să se ridice de jos, că sosi și secretarul ministrului de cabinet. Tulburarea de pe fața lui Volînski și a arapului nu putea să-i scape, dar se prefăcu că nu observă nimic, încreți obrazul ca de obicei și înclinîndu-se, așteptă ca Artemi Petrovici să-i adreseze cuvîntul.

— Poți pleca, îi spuse acesta arapului; apoi întorcîndu-se spre secretarul său, rosti blînd: Ce s-aude cu malorusul?

— A fost prins și închis la cancelaria *Ober-polizei-meister*-ului.

— Prins?

— Da, luminăția voastră; ce-i de mirare aici?

— De unde ai aflat această știre?

— L-am văzut chiar eu.

— L-ai văzut?... Ce perfidie!

— Dacă-mi pot îngădui să vă întreb, despre a cui perfidie e vorba?

— Ține, citește misiva asta lungă, care mi-a picat ca din cer și explică-mi și mie cum învie morții în zilele noastre, atît de pline de minuni.

Volînski îi întinse scrisoarea necunoscutului, povestindu-i cum ajunsese în mîna lui, apoi se așează pe canapea, sprijinindu-se în coate și observînd cu atenție ce impresie va produce asupra secretarului său lectura ei; cînd îl văzu că desface hîrtia și începe s-o cerceteze, îl întrebă dacă nu cumva cunoaște scrisul.

Zouda făcu ochii mici, clătină din căpșor și răspunse cu hotărîre:

— Nu, îl văd pentru întîia oară, și începu să citească,

Citind, ridica adesea din umeri și-și freca fruntea cu un deget ; fața lui ba exprima bucurie, și atunci semăna cu o maimuță care a reușit să înșface o bucățică bună, ba se întuneca, semănînd și atunci tot cu o maimuță care înhață niște castane fierbinți ce-i frig labele. În sfîrșit, Zouda lăsă în jos mîna în care ținea scrisoarea și clătină iar din cap cu tristețe.

— Ei, ai citit ? îl întrebă Volînski.

— Am citit.

— Și ce părere ai de toate astea ?

— Părerea mea este că vă cunosc și pe dumneavoastră, și pe altcineva, și că izbînda va fi de partea forței, a perfidiei și a norocului. Mi se pare că v-am spus întotdeauna acest lucru și vă sfătuiesc, ca de obicei, să vă dați bătut. Da, chiar așa : să vă dați bătut ! Știți ce spune poporul despre favorit ?

— Sînt curios să aflu.

— „Pe atîta-i de havorit, că despre dînsul nu-i voie nici de vorbit." Cum vreți dumneavoastră să luptați împotriva lui ?

— Așa cum au luptat totdeauna fiii credincioși ai patriei împotriva asupritorilor ; așa cum îmi spune inima și necunoscutul, dar nobilul meu sfătuitor !

— Care nu vă cunoaște bine nici pe dumneavoastră, și nici împrejurările. Care vă va aduce pierzania și dumneavoastră, și lui însuși. Țineți minte vorba mea. Lăsați să treacă norul amenințător. Cruțați-vă și pe dumneavoastră, și pe prieteni, cruțați-vă soția...

— Cum ? Numai pentru că mi-aș putea atrage dizgrația, poate și surghiunul, osînda, pieirea, să stau și să privesc nepăsător durerea patriei mele ? Să ascult nesimțitor gemetele inimilor rusești, care răsună de la un capăt la altul al Rusiei ?! Trebuie oare să-ți povestesc, ca și cînd nu le-ai cunoaște, fărădelegile care se petrec în fiece zi chiar aici, în preajma noastră, fără a mai vorbi de cine știe ce coclauri îndepărtate ? Numai la Petersburg cîte

s-ar putea da în vileag! Arhipăstorul [1], schingiuit de călău pentru credința și adevărul pe care l-a iubit, care îi era la inimă din cea mai fragedă pruncie, își sfîrșește zilele în temnița urît mirositoare; călugării, scoși cu sila din chiliile lor, sînt tîrîți încoace, ca să se lepede de sfîntul legămînt dat lui dumnezeu, să-l calce în picioare, pentru a fi pe placul satrapului neamț; pîrele și iscodirile merg pînă acolo, încît privirile și mișcările omului sînt răstălmăcite de tot soiul de deștepți, făcînd din fiece casă o cancelarie secretă și din fiecare om un coșciug ambulant, în care sînt bătute în cuie simțămintele și gîndurile lui; legăturile de prietenie, de rudenie se clatină pînă într-atît, încît fratele vede în frate o iscoadă, iar tatăl se teme să nu afle în fiul său un pîrîtor; dragostea de țară este hulită în fiece zi; Rusia lui Petru, mare, stăpînă pe ea însăși, puternică — Rusia, o, doamne, e asuprită astăzi de un venetic! — Oare e puțin pentru a te face să strigi în numele ei în fața tronului suveranei, și chiar împotriva soartei?

Artemi Petrovici se opri o clipă și-și privi pătrunzător secretarul. Acesta nici nu se gîndea să răspundă. Tot ce spusese ministrul de cabinet era, din nefericire, amarul adevăr, dar un adevăr care, în împrejurările acelea și cu o fire atît de aprinsă, de nestăpînită ca a lui Volînski, nu putea fi schimbat. Zouda doar ridică din umeri și clătină din cap.

Cele două lumînări de pe birou răspîndeau o lumină firavă; umbra uriașă a ministrului de cabinet se mișca repede pe perete. Volînski urmă:

— Cum? Pornind la luptă împotriva dușmanilor patriei, te-ai opri în loc, descumpănit, dacă prietenii dumitale iubitori, grijulii, ți-ar spune că s-ar putea să-ți pierzi o mînă, un picior sau că poate vei lăsa în urma ta o văduvă nemîngîiată și copilași înlăcrimați!... Vrăjmașul să ne calce în picioare lanurile, să ne dea foc căsuțelor, să ne batjocorească nevestele și fetele — și noi să spunem: nu-s ogoarele

[1] Arhiepiscopul de Tver, Feofilakt Lopatinski (n. aut.).

și casele noastre, nu-s fiicele și soțiile noastre ! Mai e pînă să ajungă la ele ! Pînă atunci, ai vreme să mai stai la căldură, în brațele iubitei... Așa gîndesc adevărații patrioți ? Oare așa trebuie să gîndesc și eu ?

— Dați-mi voie...

— Nu, domnul meu, nu te ascult, nu vreau să-ți ascult sfaturile lîncede, egoiste. Prefer să mai citesc o dată scrisoarea misteriosului meu prieten. (Volînski luă hîrtia, o desfăcu și citi cu glas tare : „Stăpînește Rusia ca pe o țară de robi".) Auzi, domnul meu ? Robi !... Iată ce spune un străin, în nobila lui indignare !... (Rosti acest din urmă cuvînt cu atîta ironie, încît pentru o clipă i se tăie răsuflarea. Clătină din cap, apoi urmă :) Iar noi, rușii, am întins grumazul, ca vitele, ca să ne pună jugul ticălosul venetic și rîdem văzînd că ne-a mînat într-o mlaștină împuțită și că ne croiește pînă la sînge cu curelele tăiate chiar din pielea de pe spinările noastre. Poporul nu-i rabdă cruzimea : sate întregi iau calea bejeniei. Iar nobilii ruși, uitîndu-și obîrșia și vrednicia strămoșilor, mărunțindu-și rușinea ca iasca cu care-și aprind pipele, se tîrăsc în fața acestui grăjdar, ca să-i sărute laba ! Urmași ai cnejilor, de cea mai nobilă viță rusească, oameni ai căror părinți s-au acoperit de slavă pe cîmpul de luptă, alături de nemuritorul Petru, sau în senat, rostind cu neînfricare adevărul aspru în fața împăratului, se înghesuie care mai de care să facă pe măscăricii, pe bufonii... O să mă sfătuiești oare și pe mine să încep să țopăi, ca să-l înveselesc pe luminăția sa grăjdarul ? O să-mi ceri oare să-i pup laba ?... Nu, domnul meu, nici dumneata, nici veneticul dumitale n-o să vedeți de la mine una ca asta ; mai degrabă i-aș mușca laba, să știu de bine că mi s-ar opri în gîtlej dumicatul ăsta scîrnav ! Jucați cum vă cîntă, domnilor, dați-vă de-a berbeleacul sub loviturile biciuștii lui ; pupați-i secura înroșită de sîngele fraților voștri, încăierați-vă pentru un pumn de arginți și pentru momelile pe care vi le aruncă de la înălțimea ferestrelor palatului său... Alta-i me-

nirea mea (Volînski înălță capul și rosti cu o deosebită tărie) : sînt boier rus, nu sînt măscărici. Știi prea bine că mi-am jurat mie însumi și prietenilor mei să lupt împotriva cotropitorilor străini, în frunte cu el. Am făcut legămînt în fața mîntuitorului — am tras la sorți, și crucea am dobîndit-o eu — mi-am pus crucea la cingătoare în loc de sabie ; sînt cruciat, și dacă-mi calc legămîntul, calc în picioare sfînta cruce !

— Ați spus totul ? îl întrerupse Zouda.

— Tot ceea ce trebuia să spun și ceea ce voi îndeplini.

— Dați-mi voie să vă pun la rîndul meu o întrebare, una singură.

— Te ascult și-ți voi răspunde.

— Poate că n-o s-o faceți cu aceeași tărie cu care ați vorbit pînă acum.

— Vom vedea, vom vedea ! Treci la subiect, teribilul meu adversar !

— Vă sînt adversar în tot ce cred că v-ar putea aduce pieirea. Elanul dumneavoastră pentru binele patriei este minunat, nobil, sublim, cine n-ar fi de acord cu acest lucru ? Însă pentru a săvîrși această faptă măreață, mai este necesară o condiție foarte importantă : pregătindu-vă de cruciadă, dumneavoastră, ca un vrednic cavaler, trebuie să vă lepădați de orice patimi răufăcătoare. Oare așa faceți dumneavoastră ? Nobila dumneavoastră doamnă a fost dată uitării, iar vrăjitoarea ascunsă sub chipul Marioriței vă prinde în mrejele ei, împletite din flori. Trebuie să alegeți una din două : ori măreața, vitejeasca faptă, legată de atîtea greutăți, ori...

— Vrei să spui : ori crailîcul, îi curmă vorba, cam tulburat, roșind, Volînski. O ! nu-i decît o ștrengărie, ca altele o mie, de fel primejdioasă !... Știi bine, înțeleptule predicator, că nu pot să cad cu adevărat în mrejele nici unei femei. Mariorița e drăgălașă, fermecătoare... e drept ; dar o singură sărutare, și patima se va stinge o dată cu ea, ca o flăcăruie jucăușă.

— Flăcăruia aceea o va mistui pe această floare de la miazăzi și va înceţoșa viaţa dumneavoastră, fiu al nordului, cavaler în armură de fier ! Și ce se va întîmpla atunci cu blînda, blajina dumneavoastră soţie, care vă iubește atît de mult ?

— O ! ea este o femeie rece și privește asemenea isprăvi cu destulă nepăsare.

— Atît timp cît nu sînt primejdioase ! Dar ce se va întîmpla atunci cu proiectele dumneavoastră, cu prietenii dumneavoastră pe care i-aţi atras în această luptă, ce se va întîmpla cu dumneavoastră înșivă ?

— Ei haide, ajunge, preacinstite predicator ! Nici pînă mîine dimineaţă n-o să isprăvești cu cazaniile. Ia spune-mi mai bine, ce crezi tu despre iscoadele din casa mea ?

— Ce să cred ? Iscoada cea mai însemnată este pe cale să-mi cadă în mîini.

— Ce vrei să spui ?

— Nu vă pot spune mai mult ; peste cîteva zile veţi afla totul. Dar înainte de a pleca la luptă, adăugă Zouda, oftînd, n-aţi vrea să vă înarmeze Machiavelli ? Armele lui vă sînt cît se poate de trebuincioase.

— Vrei să spui, șiretenia și prudenţa, de care duc lipsă...

— În aceeași măsură, în care vă prisosește noblețea sufletească în lupta împotriva lui Biron.

— O, cît despre asta, nici aici nu pot fi de acord cu tine. Dar să revenim la dascălul nostru, Machiavelli. Ai intercalat în traducere expresia aceea care-l privește pe Borgia de Kurlanda al nostru ?

— V-am îndeplinit și această poruncă, cu inima îndoită, deși cu toată precauţiunea, rosti secretarul abătut, de parcă ar fi vrut să arate că acest lucru nu va fi de nici un folos. Doriţi să ascultaţi ultimul capitol ?

Volînski încuviinţă din cap și îndată fu adus un caiet uriaș, ale cărui file erau acoperite cu un scris foarte frumos. Zouda se așează și începu să citească din opera *„Il Principe“* de Machiavelli, pe care, din

ordinul ministrului de cabinet, o traducea, spre a fi oferită împărătesei. Dar, întrerupt din cînd în cînd de observaţiile făcute de Volînski, la care adăuga propriile sale remarci sau obiecţiuni, înainte de a apuca să parcurgă două-trei pagini, intră arapul, anunţînd sosirea lui Trediakovski.

— Să intre, zise Volînski, bucurîndu-se vădit de această vizită ; la o parte Machiavelli şi politica !... Intră Trediakovski...

Capitolul VI

INTERMEDIARUL

Se-nfoaie munţii ca să nască,
Şi nasc la urmă-un şoricel

Introd. la „Telemahida" *

O ! judecînd după mulţumirea de sine, care-i pusese pe chip pecetea : „tipicar", care încununa fruntea oricărui truditor lipsit de har pe tărîmul învăţăturii, după negul de pe obraz, aţi fi ghicit îndată în Vasili Kirillovici Trediakovski pe viitorul dascăl de elocinţă. Ducea la subsuoară un uriaş catastif *in folio*. Şi nu era greu de ghicit ce anume ducea — ceva ce alcătuia împreună cu dînsul un tot, *„eu şi el, el şi eu" al lui Montagne* * :* numele său, slava sa ce-şi fîlfîia aripile de bufniţă deasupra capului dumneavoastră îndată ce era rostit acest nume, mantia grosolană ce acoperea goliciunea, răbdarea pusă la încercare, batjocura tuturor vîrstelor, atît a isteţilor cît şi a nerozilor ; într-un cuvînt, ducea la subsuoară „Telemahida", acea operă măreaţă, fără egal aproape un secol încheiat, adică pînă la apariţia „Alexandroidei" *.

— A ! scumpul meu oaspe, fii binevenit ! îl întîmpină Volînski, dînd prietenos din cap.

Privind pe furiș spre uriașul catastif, făcuse niște ochi, de parcă oaspele lui ar fi adus un pietroi ca să i-l arunce în cap.

Musafirul făcu o plecăciune adîncă chiar lîngă ușă, așa fel încît bustul său alcătui un unghi ascuțit cu partea de jos a trupului ; înaintă doi pași — altă plecăciune, apoi o a treia, și mai adîncă. Fața îi plesnea de vesel ce era ; vrînd să vorbească, se înăbușea, pesemne din pricina aceluiași simțămînt ; în sfîrșit, trăgîndu-și răsuflarea, rosti pe un ton deosebit de solemn :

— O, bărbat vestit ! ca un prinos al înaltului respect ce vă port, am venit să depun la picioarele dumneavoastră întreaga înflăcărare a bucuriei mele.

— Spune-mi, spune-mi, ce s-a întîmplat, îl îndemnă gazda cu un zîmbet ușor ironic, însă mai întîi ia loc. Îmi voi închipui că stau la taifas cu Homer, care-mi deapănă povestea frumoasei Elena *.

— Îngăduiți să stau în picioare în fața dumneavoastră.

— Ei, haide, pentru numele lui dumnezeu, șezi, îți poruncesc.

Trediakovski se așează și glăsui, însoțindu-și vorbele cu mimica corespunzătoare.

— Există, fără îndoială, o însușire a spiritului omenesc, cînd, tulburat din cale-afară, el pipăie parcă îndelung cu degetele, înainte de a-și rotunji vorbele menite să-i exprime simțămintele. Într-o asemenea stare sufletească mă aflu eu acum. Dar spiritul, asemenea lui Iraclie *, de cîte isprăvi nu este în stare ! El a săvîrșit în mine cea de-a șaptea ispravă. Și iată că încep. În clipa asta cobor de pe Olimp, de la sfatul zeilor și... ei, ia gîndiți-vă, luminăția voastră, ia ghiciți, ce fericire mi-a fost dată mie astăzi ?

— Ce să fie ? Ai văzut-o cumva pe împărăteasă ?

— Mi-a desfătat privirea cereasca ei arătare, dar nu numai atît.

— Ți-a vorbit ?

— Mai mult, mult mai mult.

— Ei, haide, nu ne mai chinui.

— Așadar, vă rog să aflați, luminăția voastră, că am fost poftit la palat ca să-mi citesc opera... Tot ce-i mai nobil la curte s-a adunat ca să mă asculte. Nu știam cum să mă port, pentru a arăta cuvenita evlavie în fața dumnezeiești împărătese Anna... M-am gîndit că-i mai bine să stau în genunchi... și așa am citit aproape un cînt întreg. M-au copleșit de laude... Însăși împărăteasa a binevoit să se ridice de la locul ei, să se apropie de mine și cu nobila ei mînă să mă mîngîie cu o preamilostivă palmă.

La aceste vorbe, Volînski începu să rîdă cu hohote ; Zouda își mușca buzele.

— Să nu vă închipuiți cumva, înaltul meu stăpîn, că palma asta ar fi fost grea, ca aceea a unui muritor de rînd ; nu, a fost o palmă dulce, ușoară, catifelată ; ea a făcut să freamăte în mine cele mai tainice strune sufletești, așa cum se și cuvine să se întîmple la atingerea unei făpturi cerești. Abia mi-a atins obrazul, și un val de fericire mi-a învăluit întreaga făptură. Nu-mi aduc bine aminte ce s-a petrecut atunci cu mine, știu doar atît că palma aceea a fost ceva între mîngîierea unei mîini și fluturarea caldă a trei perechi de aripi de serafim. Recunoștința țîșnește din inima pe care a străpuns-o, pentru a cînta această fericire, revărsată asupră-mi de aceea ce se înalță mai presus decît toți muritorii.

— Te felicităm din toată inima, zise Volînski.

Nemaiștiind ce să facă pentru a potoli înflăcărarea musafirului său și în același timp temîndu-se să nu-l jignească, dacă ar schimba brusc vorba, pentru a-l aduce la subiectul care-i frămînta inima, îl întrebă ce carte ține la subsuoară.

— A, tocmai cărticica asta este pricina în veci neuitatelor clipe, pe care le-am trăit mai adineaurea. Mi s-a poruncit... (gîndiți-vă cine a poruncit) să v-o înfățișez domniei-voastre... Am destul răgaz, pentru a povesti luminăției voastre această întîmplare de-a fir-a-păr.

— E prea mare cinste pentru mine ; de ce să te ostenești !

— Această osteneală înseamnă pentru mine să-mi trăiesc din nou bucuria.

În sinea lui ministrul de cabinet era înciudat, dar vrînd să înțeleagă sensul aluziei la cunoscutul opuscul, ceru să vadă cartea, adăugînd că între timp va asculta cu atenție cele ce are să-i spună, cu condiția însă ca să-l bucure cu o veste tainică. Cu un zîmbet tîmp, care voia să fie enigmatic, Vasili Kirillovici arătă spre locul inimii, clipi cu o expresie șireată și totodată nătîngă în direcția lui Zouda, vrînd să arate că-l stinghereşte, și se grăbi să reia subiectul său preferat.

— Poftiți, binevoiți a vedea, atotputernicul meu stăpîn, această mică operă...

Vasili Kirillovici începu să turuie amețitor despre Homer, Virgiliu *, Camoens *, despre zei și zeițe, încît îi obosi cumplit pe muritorii de rînd. Zouda se strecură afară pe neobservate ; auzul lui Artemi Petrovici era mereu lovit de sunete seci, fără înțeles — atît de departe cutreierau gîndurile lui. Răsfoind filele „Telemahidei", dădu peste un mic semn de carte... Acolo, în cîteva cuvinte era cuprins pentru Volînski tot ce putea fi mai înalt, mai gingaș, tot ce încercase în zadar vorbitorul să spună o jumătate de ceas ; pe semnul de carte era scris : *Marioriția ; Marioriția ta — Marioriței îi e urît !* Vorbele acestea licăreau ca jeraticul în ochii îndrăgostitului Volînski ; i se părea că vede înaintea lui, și foarte aproape, numele lor împletite în flăcări, altare în lumina făcliilor, boschete tainice — tot ce li se năzare îndrăgostiților. Cîte n-a înțeles, cîte nu și-a închipuit, cîte n-a adăugat el acestor cuvinte ! Dragostea, mai abitir ca orice tîlcuitor, te învață să întorci pe toate fețele cuvintele spuse de dragoste.

„O, Marioriția ! Scumpă Marioriția ! îi spunea el în gînd, avem aceleași simțăminte, chiar cînd nu ne vedem ; viața e urîtă unul fără altul. Stai acum între acei măscărici, ești nevoită să asculți toate prostiile acelor animale bipede ; și în fața mea stă un asemenea măscărici, pe care-l rabd pentru sin-

gurul motiv că vine la tine, că stă adeseori de vorbă cu tine ; că-mi aduce o părticică din tine, prin lucrurile pe care le-a atins mînuța ta fermecătoare, prin vorbele pe care le-au rostit buzele tale fierbinți, prin fluturarea sufletului tău."

În timp ce Volînski, veșnic înflăcărat în dragoste ca un băiețandru zvăpăiat, vorbea astfel cu aceea care-i insuflase atîta patimă, portretul soției sale în plină înflorire a frumuseții și fericirii, cu zîmbetul pe buze, cu cununa pe cap, îi izbi privirea și, desprinzîndu-se parcă din perete, se apropia de el. Glasul conștiinței începu să-i dea ghes ; dar pentru multă vreme oare ?... Privirea i se aținti iar asupra cuvintelor vrăjite : *Mariorița ta,* și întregul univers fu uitat, în afară de ea.

Și ministrul de cabinet, în culmea fericirii, ridică privirea spre cer, cerîndu-i parcă să-i împlinească mai repede dorința neîngăduită.

— O, izbîndă ! O, încununare a unei mari trude ! strigă Vasili Kirillovici cu fața strălucitoare de fericire, crezînd că încîntarea lui Volînski fusese pricinuită de un pasaj al poemului său. Ce pasaj v-a plăcut atît de mult ? Aveți bunătatea să arătați fericitului părinte această odraslă a sa, pentru a o putea dezmierda cu mîna lui.

Volînski, încurcat, de parcă ar fi fost prins asupra faptei, ascunse repede semnul de carte în buzunar, își aruncă privirea pe file, la nimereală, și, acordîndu-și vocea pe un ton înalt, citi :

> Ochii lor văd preaîntinsul pămînt ca un hîd bolovan,
> Mările large le par niște picuri de apă ce pururi
> Poartă pe el bolovanul acesta de tină, pe alocuri...*

— Minunat ! Ce cuvinte înaripate, înălțătoare ! Nu am mai întîlnit nicicînd ceva asemănător.

— Ho, ho, ho, există pasaje mult mai frumoase. Vă rog să-i dați voie recunoscătorului dumneavoastră poet să recite !... Bunăoară, atunci cînd Calipso *, amețită de licoarea dragostei și de gelozie, strigă la Telemah și la slujitorul acestuia...

(Aici, Vasili Kirillovici se ridică în picioare și, aprinzîndu-se el însuși de mînie, vîntură din mîini și începu să declame atît de zgomotos, încît inima ascultătorului său se cutremură) :

Piei dinaintea-mi, vlăjgan vînturatic ! Piei de îndată !
Piei laolaltă cu dînsul, moșneag păcătos, fără minte :
Dacă pre el n-ai să-l iei de aici repejor, ține minte,
Pielea-ți bătrînă simți-va ce-nseamnă mînia zeiței.
Scîrbă li-i ochilor mei să-l mai vadă ; și-apoi, niciodată
N-am să îngădui vreunei din nimfe o vorbă să scape
Sau necumva să-l încerce pre el cu priviri vinovate...*

— Oare simte excelența voastră ce frumusețe dă stihului cuvîntul *piei,* rostit de trei ori la rînd ? În limbajul nostru, asta se numește : figură de accentuare.

„O, duh al iadului !" își zise în gînd Volînski, chinuit de vanitatea stihuitorului, apoi rosti tare :

— Din cele bune cîte puțin, Vasili Kirillovici ! Lasă-mă să mă odihnesc după frumusețea pilduitorului dumitale pasaj, o bărbat vestit !

— Aha, excelența voastră sînteți un adevărat Mecena, m-ați înțeles cu adevărat, îmi dați dreptate. Vreau însă să vă povestesc o mică anecdotă, din care reiese cum se pot înșela uneori și oamenii mari. Astăzi, fără a mai roși, cutez s-o spun în auzul întregii lumi, deoarece sînt liniștit în ceea ce privește faima mea. Agățîndu-se de un fir de iarbă, viermii n-au decît să se avînte spre Parnas ; bietul pescar de la Holmogorî, care șade în țara nemțească, n-are decît să țiuie din fluierul său pițigăiat nefericita lui odă la luarea Hotinului *, pe care o ridică în slăvi tot felul de ageamii ; trîmbița mea răsună pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale pămîntului și va copleși totul ; micul lui cînt se va îneca în cele 22205 stihuri ale poemului meu ! 22205, după socoteala cea mai exactă !... Nu-i atît de ușor : cine vrea, să încerce să le scrie !... Oricîte din ele vor fi devorate de vrăjmașii mei, de cei ce mă pizmuiesc, tot vor mai rămîne destule, pentru ca amintirea mea să trăiască de-a pururi.

— Haide, treci mai repede la subiect, Vasili Kirillovici, și-apoi dă-i celui însetat măcar un strop de apă ; un singur cuvînt despre domniță. După ce mi-l vei spune, voi porunci să ți se aducă un mic dar...

Ochii viitorului profesor de retorică scăpărară de bucurie. Nu mai găsi cuvinte de mulțumire, și, înaripat, își începu povestirea :

— Și cum vă spuneam, voi împărtăși excelenței voastre, pe scurt, o mică anecdotă despre mine și Petru cel Mare. Binevoiți a afla că am studiat elementele științei și limbile vechi la școala din Arhanghelsk. Încă din cea mai fragedă copilărie, dădeam mari speranțe dascălilor mei. Într-o zi, cînd împăratul Petru I, binecuvîntată și în veci neuitată fie-i amintirea, a binevoit să vină în orașul nostru, dascălul meu m-a înfățișat măriei sale împărătești ca pe un studinte foarte silitor și înzestrat în toate ramurile științei, dar mai cu seamă în retorică și politică. Deși flăcăiandru de numai paisprezece ani, învățasem pe dinafară, ca pe tatăl nostru, capitolul *despre invenție,* cu toate citatele și epigrafele, și alcătuisem un acrostih : „Cum se cuvine să-i cinstim pe zeii pămîntești ?“ Numitul acrostih îi fu oferit măriei-sale împăratul, care, aruncîndu-și privirea asupra lui, binevoi să grăiască : „*Mai bine îmi scria ceva despre pescuitul din ținuturile astea!*“ He, he, he, despre pescuit : luați aminte, rogu-vă, excelența voastră ! Voi îndrăzni să adaug, fără a obosi prea mult prețioasa dumneavoastră răbdare : cu toate că Petru Alexeevici a fost un preaînțelept suveran, el nu prețuia finețurile retoricii, și nu-i plăceau limbile elină și latină. Mare păcat ! Cîte n-ar fi făcut el, dacă le-ar fi cunoscut ! Dar revin la povestirea mea. După aceea, preamilostivul împărat, fericită și veșnică să-i fie amintirea, a binevoit să se apropie de mine. Ieșisem cu cîțiva pași în fața celorlalți elevi. Îmi ridică cu mîna sa împărătească hălăciuga părului și, privindu-mă drept în ochi, îmi ciocăni fruntea cu mîna cea purtătoare de sceptru și spuse : „*O, flăcăiandrul ăsta e trudi-*

tor neînsemnat : nicicînd nu va fi maistor". Și iată că astăzi, cutez a grăi : *„Petru a fost un mare împărat, dar în privința mea s-a înșelat !"* Apleacă-te, acum, o, umbră zeiască, asupra „Telemahidei" mele, asupra celor de două ori douăzeci și patru de volume de Rollin și recunoaște în fața noastră că te-ai pripit atunci în prețuirea mea.

Volînski rîse înveselit de această anecdotă ; pentru a scăpa însă de pisălog și a curma dintr-o dată pălăvrăgeala acestuia despre el însuși, care ar fi putut să se prelungească la nesfîrșit, dacă vorbitorului i-ar fi dat prin gînd să lege de preamilostiva palmă povestirea întreruptă, porunci arapului să aducă hainele făgăduite. În timpul acesta îi ceru lui Trediakovski, cu toată hotărîrea, fără ocolișuri și mărturisiri de recunoștință, să-i dea veşti despre domnița moldoveană .

Vasili Kirillovici îi povesti în mare taină că luminăția ei era nespus de mîhnită, aflînd că excelența sa nu se simte prea bine, și că-l tot descosea dacă toate frumoasele Petersburgului vin la palat și dacă nu cumva o mai fi vreuna în oraș pe care ea să n-o cunoască ; iar atunci cînd, ca un nou Paris *, i-a înmînat mărul de aur, s-a arătat foarte fericită. Apoi a întrebat ce jocuri și petreceri se obișnuiesc de sărbătorile crăciunului, spunînd că în seara aceea, cînd luna va începe să scapete spre miazănoapte, are să iasă cu prietenele ei în cerdac, ca să-și vadă ursitul ; în sfîrșit, în timpul lecției se apucase să-și scrie numele și încă ceva. Dar, cu toate stăruințele lui, Mariorița nu voise să-i arate cele scrise, de teamă că vor ajunge în mîna lui Artemi Petrovici. (Cititorul a văzut totuși că hîrtiuța cu pricina se afla între filele „Telemahidei", în loc de semn de carte, ajungînd în mîna cui trebuia : dragostea femeii e atît de șireată ! Fiți încredințați că atunci cînd vrea, ea va ști să păcălească nu numai un profesor de retorică, ci și un bărbat încărunțit în diplomație.)

Aprovizionat astfel cu rezerve proaspete pentru castelele sale aeriene, Volînski îi dădu drumul lui

Trediakovski, iar acesta, după ce-şi înfăşură în basmaua lui tutunie hainele de preţ, primite în dar, şi „Telemahida" sa, îşi luă comoara şi plecă spre casă. Nici nu ieşise însă bine pe uşă, şi ministrul de cabinet fu vestit că nişte măşti cereau îngăduinţa să-l viziteze. Volînski dădu poruncă să fie poftite înăuntru.

Capitolul VII

MĂŞTILE

„Ascultă, zise el, ce-ţi spun şi ia aminte —
Cu obrăznicia-n toate primejdie-i să te bagi.
Acum te ierte domnul ; însă de-acum nainte
Vezi glumele cu cin' le faci"

Krîlov*

În ajun de bobotează
Toate fetele ghiceau ;
După datină, condurii
Peste poartă-i aruncau.

Jukovski*

Încă de la scară se auziră cîntece, rîsete, chiote, orăcăit de broaşte, larmă. Sărmanul profesor de retorică ! În întîmpinarea lui venea o droaie de măşti. Îl asurziră, îl fluierară, îl gîdilară : pudra se înalţă din peruca lui ca o trîmbă de fum. În învălmăşeală, omul nu se gîndea cîtuşi de puţin la el : nu, marele bărbat, asemenea lui Camoens în timpul naufragiului *, nu se gîndea decît la salvarea „Telemahidei" şi a hainelor de preţ. Fiindu-i milă de opera sa, care ar fi putut avea de suferit de pe urma asaltului eroilor de mascaradă, îşi întoarse îndărăt paşii de urs ; fu însă prins în mulţime şi tîrît după ea. Ca un uriaş şarpe cu clopoţei, alaiul măştilor năvăli în sală, schiţînd o poloneză, unduindu-se, alcătuind inele, desprinzîndu-le apoi iar în tot soiul de figuri, fără a-i da însă drumul

din cerc bietului, chinuitului buchisitor de stihuri. Printre cei travestiți se afla și un incas *, și un *grande* *, și o *donna*, spanioli numai după mantilele aruncate pe umerii lor și după penele de la pălăriuțele cu agrafe de briliante. Trena *donnei* era purtată de doi pitici. Un negustor de mied cu un pîntec uriaș, făcut dintr-o pernă, strîngea mîna unui turc, un coșar cu o importantă ariergardă în spate, dădea mîna unei fermecătoare Semiramide * cu crinolină, un spiriduș — unui călugăr catolic. Printre ei era și un cocor, înfășurat într-o saricâ de calmîc, cu gîtul dintr-o coadă de mătură pe care fusese trasă o mînecă, cu nasul dintr-o surcea despicată în două și cu picioare obișnuite, omenești, încălțate cu cizme. Alături de el mîrîia un urs, adică un om ascuns sub o blană de urs. Într-un cuvînt, o parodie de mascaradă, cu totul rudimentară, așa cum se pricepeau s-o înjghebeze oamenii din vremea aceea. Înaintașii noștri nu erau prea iscusiți în asemenea îndeletniciri ; în schimb, se veseleau din plin, fără prefăcătorie. Numai un cavaler, ferecat din cap pînă în picioare în metal prețios și neprețios, se deosebea prin cuviința și bogăția veșmintelor sale ; numai el tăcea mohorît. După mîinile vînjoase, zdravene, ale *donnei* și ale Semiramidei se vedea prea bine că erau în stare să mînuiască mai curînd paloșul decît acul.

Una din măști se opri în anticameră ; în întîmpinarea ei venea madama boierească.

— Ce e nou ? întrebă masca.

— După cercetare, țiganca a stat de vorbă multă vreme între patru ochi cu boierul, șopti madama măștii. S-o descoaseți cum se cuvine... Sînt urmărită pas cu pas...

Auzind tropăit jos la scară, cei doi se îndepărtară repede unul de altul.

Tainica lor convorbire fusese curmată de un astrolog cu pălărie înaltă, țuguiată, și o mantie lungă, cu ieroglife și zodiacuri, cu un toiag lung într-o mînă și cu o urnă în cealaltă.

Oaspeții se zbenguiau, dănțuiau veseli, tinerește, sau caraghios ca bătrînii, mișcîndu-și pernele pe care și le legaseră pe dedesubt ; îl copleșeau pe stăpînul casei cu întrebări pe toate glasurile, care de care mai năstrușnică, făceau glume, șotii și, din cînd în cînd, aduceau vorba pe departe despre unele taine ale lui, pe care nu i le cunoșteau decît prietenii. Artemi Petrovici se frămînta. Nemaiputînd să rabde, porunci majordomului să-i descoasă pe vizitiii ce așteptau în fața intrării, ca să afle cine sînt măștile. La început, vizitiii nu voiră să vorbească, dar după ce li se dădu cîte o grivnă pentru votcă, destăinuiră totul : spuseră că măștile cele mai de seamă erau *Hofintendent*-ul Perokin și consilierul intim Șciurhov, prietenii lui Volînski, cu societatea lor. Mai spuseră că toată mascarada se întorcea de la palat, unde o distrase pe împărăteasa bolnavă. Cercetîndu-le cu luare-aminte statura și gesturile și comparîndu-le cu ale prietenilor săi, Artemi Petrovici se încredință că erau chiar ei; de altfel, și piticii erau cei pe care-i văzuse la Perokin și la Șciurhov. Demnitarii aceștia nu mai erau la prima lor tinerețe, dar pe vremea aceea, cînd convenienețele nu erau respectate cu atîta strictețe, oamenii, chiar dacă erau bătrîni, sau nobili, cînd voiau să se mai înveselească, puneau bucuroși la cale asemenea petreceri în cercul prietenilor sau la porunca împărătesei.

Turcul îi ceru de băut negustorului de vinars, iar acesta îi turnă în pahar din plosca sa un Tokay gros.

— Nu face pe stăpînul în casa altuia, strigă Artemi Petrovici și, făcînd paharul țăndări, porunci să fie răscolite toate ungherele pivnițelor casei, unde era ascunsă comoara celor mai scumpe vinuri aduse din străinătate.

Se încinse un zaiafet strașnic ; cupele și pocalele începură să facă ocolul mesei. Se revărsă o mare de băuturi, de puteai să te scalzi în ea, nu alta. Incasul, turcul, Semiramida beau zdravăn, ca rușii. Deșertînd cupele pe gît, abatele își cerea iertare, dînd vina pe necuratul, care îl îndeamnă la rele,

iar spiridușul adăuga că, nimerind lîngă călugăr, vrei-nu vrei, te înveți cu băutura. Oaspeții vorbeau mereu cu glasuri schimbate, înțepîndu-l din cînd în cînd pe Biron și pe acoliții lui ; gazda, neputîndu-și stăpîni firea aprinsă, le ținu hangul, copleșind cu ocări numele ducelui. Numai cavalerul cel descălecat tăcea chitic și bea cît doi. Drept e că Artemi Petrovici, care-și dăduse cuvîntul că nu va căuta să afle cine sînt măștile, își ținu făgăduiala cu sfințenie. Ascunși de măști, oaspeții nu puteau fi dați în vileag chiar atunci cînd goleau cupele. Între timp, Zouda, scălîmbăindu-se, zîmbind și salutînd, se apropia ba de o mască, ba de alta, iscodind pe fiecare după felul răspunsurilor pe care le dădeau.

— Ehei ! strigă incasul. Din cetatea de scaun a soarelui, unde mă prăjeam în razele lui și în frigările spaniolilor, am alergat încoace, ca să mă răcoresc în Rusia.

— Te-ai înșelat, măria-ta indiană ! răspunse Volînski, aici ai să înveți să te prăjești afară în ger, fără foc și fără cărbuni.

Indianul se uită la spiriduș, spiridușul la indian ; în aceeași clipă astrologul îl trase pe stăpînul casei de pulpana caftanului.

— Care naiba mă trage ! strigă Volînski. Ehei, frățioare astrolog, ăsta nu-i un obicei de pe meleagurile noastre, el ne-a fost adus de peste hotare de un Belzebuth * venetic.

— Venetic ! Și de unde l-a adus ? întrebă turcul tunător.

— S-auzim ! strigă spiridușul.

— Dintr-o țară străină, în care meritele de căpetenie sînt norocul și cutezanța, îl întrerupse Volînski. Păcat că nu-i de-al nostru, pe vecie !

— Isteț mai e ! M-a întrecut și pe mine ! strigă spiridușul, bătînd din palme.

— Spune-mi, rogu-te, frățioare, îl întrebă în șoaptă negustorul de vinars pe Artemi Petrovici, ducîndu-l spre un colț al sălii, cine-i astrologul ăsta ?

— Cum, n-a venit o dată cu voi ?

— Nu, s-a luat după noi pe scară ! N-o fi cumva vreo iscoadă a ducelui ?

— Las', că-i vin eu de hac îndată, o să-i smulg masca, ca să-i vedem mutra.

— Așteaptă puțin, numai două vorbe...

— Doamne ! a căzut în capcană, îi spunea în șoaptă astrologul lui Zouda, trăgîndu-l deoparte. Mi se pare că-l ia drept prieten... Îmi îngheață sîngele în vine numai la gîndul că ar putea să scape o vorbă... M-a privit crunt, m-a amenințat, făcînd semn că are să-mi smulgă masca... Atunci sînt pierdut. Ia-l cu tine, pentru numele lui dumnezeu !

— Dar pe mine m-ai recunoscut lesne ? îl întrebă negustorul de vinars pe stăpînul casei.

— Dintr-o dată.

— Și cine sînt ?

— Perokin.

— Șiretule !

— Altă dată să-ți ascunzi mai bine urechile groase, buzele mari și negul de pe ureche, și să nu te mai fălești atîta cu piticul tău.

— Sînt ceva vești noi, frate ?

— O, foarte însemnate ! Malorusul...

— Ei, ce-i cu el ? Mai încet...

— E viu și mort.

— Cum adică ?

— Înainte de a sosi voi, am primit...

— Artemi Petrovici, poftiți încoace ! Timpul nu așteaptă, strigă cu glas ciudat Zouda, trăgîndu-l după el pe astrologul care se împotrivea. E viclean ca Machiavelli !

— Machiavelli ? repetă Volînski ; mă întorc îndată, adăugă el, adresîndu-se negustorului de mied, și păși repede spre Zouda, care se ciorovăia cu astrologul.

Zouda se depărta mereu, atrăgîndu-l pe Volînski spre colțul opus al sălii, unde nu se afla nimeni.

— O să vă nenorociți, îi spuse el lui Artemi Petrovici, apucîndu-i mîna și strîngîndu-i-o ușor.

Apoi adăugă în șoaptă :

— Ascultați-l. Altfel se întîmplă o mare nenorocire ! Apoi zise cu glas tare : astrologul nu bea.

— Vă rog să mă scutiți ! se ruga plîngăreț astrologul. În schimb am să vă prezic viitorul. Vă rog să trageți din urnă un sorț.

— Hai să vedem !

Volînski vîrî mîna în urna astrologului ; acesta începu să îngîne niște vorbe neînțelese, așa cum cheamă muezinul de pe minaret credincioșii la rugăciune.

— Ei, oameni buni ! Veniți încoace ! strigă Volînski. Puneți mîna pe el. Dacă îmi prezice ceva rău, e vai și amar de capul lui : îl înec în vin.

Vreo trei oameni îl înhățară zdravăn de brațe pe astrolog ; împreună cu Zouda, ei alcătuiau un grup destul de mare, acoperind aproape cu totul personajele principale ale acestei scene. Cavalerul taciturn se ridică de la locul lui și, neputînd să audă ce vorbeau, îi străpunse cu privirile pînă în suflet ; ochii îi scăpărau sub masca ce tresărea necontenit.

Volînski trase din urnă o hîrtioară împăturită și citi : „Feriți-vă ! Toți oaspeții dumneavoastră sînt iscoadele lui Biron, care au învățat să-i imite pe prietenii dumneavoastră și v-au intrat în casă sub numele acestora. Vor să ajungă în cabinetul dumneavoastră. Nu-l jigniți pe cavaler : este fratele ducelui."

Aceeași mînă care scrisese misterioasa, lunga scrisoare, așternuse și aceste rînduri.

— Strașnică glumă ! exclamă Volînski, alungîndu-și îngrijorarea de pe chip. Auzi, să-mi prezică că n-o să mai am izbîndă în dragoste !... Pentru asta să fie dat în leagăn !... Hai, dați-l în leagăn pe astrolog ! Cu grijă ! șopti el unuia dintre servitorii săi, care-l înșfăcase pe astrolog.

Și douăzeci de flăcăi, îndeplinind cu sfințenie porunca stăpînului, în ritmul unui cîntec, începură să-l arunce pe oaspe în sus, ca pe o minge, prinzîndu-l apoi cu grijă în brațe, ca pe niște perne de

puf. Între timp, profitînd de învălmășeală, Artemi Petrovici șopti unuia dintre servitorii săi să păzească la ușa cabinetului, să trimită acasă săniile musafirilor și să înhame la trei troici caii cei mai buni din grajdurile lui ; apoi, întorcîndu-se spre așa-zisul Perokin, continuă conversația întreruptă.

— Așadar, scumpe prietene, zise el, chiar înaintea sosirii voastre am primit o jalbă adresată împărătesei, iscălită de un oarecare Gordenko și încă cîteva persoane de vază. În jalbă sînt înșirate fărădelegile lui Biron. Dar ce aud ? Oaspeții cer vin ! Iartă-mă, te rog. Vino mîine la opt dimineața cu toți prietenii și o să vă povestesc totul din fir în păr.

— Spune mai bine acum ! Mîine... poate o să fim stingheriți de cine știe ce...

— S-ar putea să fim auziți.

— Hai în cabinet.

— Nu pot, iartă-mă ! Ei, majordom ! O cupă ! strigă tunător Volînski, apropiindu-se de oaspeții care lărmuiau, și începu să cînte :

Hei, cupșoara mea
Plină e și grea,
Cine să o bea,
Pîn' la fund s-o bea ?

— Ce mai cupă ! adăugă el, umplînd-o. Nu-i numai cu băutură, ci și cu otravă...

Să o bea, să o bea
Artemi Petrovici,

cîntară două-trei glasuri, cu viclenie.

— Ba să soarbă din ea toți oaspeții mei, răspunse stăpînul casei tot cu viclenie.

Și cupa făcu ocolul tuturor oaspeților ; în afară de astrolog, care se făcuse nevăzut.

— Hei, repede, mai aduceți vin !

Văzînd că Volînski se întorsese spre majordomul său, spiridușul îl amenință pe la spate cu degetul și spuse :

— Ehei, mai multe vini din astea, drăguțule, și nu ne mai scapi tu din gheare.

La această amenințare glumeață, pe care Volînski o auzise, el răspunse :

— La noi, din mila domnului, se pot găsi oricînd destule vini ca să te scoată vinovat. Vai și amar de negustorul de vinars ! Văd că iar are o rămășiță de plată. Zouda, să nu te miști de lîngă el, pînă nu plătește totul ; altfel — la beci cu el și... desculț, afară, în ger.

— Ce ziceți de toate astea, domnule cavaler ? îl întrebă spiridușul pe cruciatul taciturn.

Cavalerul își lovi în tăcere mînerul sabiei.

— Ați greșit, domnul meu ! În loc de secure, v-ați agățat la brîu o nobilă sabie, spuse Volînski, aprinzîndu-se.

— N-o să scapi nici tu de ea ! răspunse cavalerul cu un glas lugubru, ca ieșit din mormînt.

Gazda se aprinse, dar căuta să-și ascundă mînia.

— Ce-i cu Semiramida noastră ? Mi se pare prea tăcută ! zise șiret incasul.

— E necăjită, continuă Volînski, pentru că a dat greș în alegerea cavalerului ei... Dar blînda Semiramida își va îndrepta cîndva greșeala. Îl va trimite la dracu pe grăjdar (la auzul acestor vorbe, cavalerul se posomorî), atunci fericirea se va revărsa peste întreaga țară, așa cum curge acum vinul la noi. Prieteni, în sănătatea Semiramidei !

— În sănătatea Semiramidei ! strigară oaspeții, și cupele clinchetiră.

— *Vivat !* strigă turcul.

— *Ura ! Ura !* că-i mai pe graiul nostru ! strigă stăpînul casei.

— La noi, la Petersburg, armata își întîmpină împărăteasa cu *vivat.*

— În armată poruncesc comandanți nemți, dar nouă nu ne poruncește nimeni ! Ura ! mulți ani trăiască țarina ! Veșnică fie-i pomenirea în veacuri !

— Ai auzit ? spuse în șoaptă spiridușul, înghiontindu-l pe abate ; veșnica pomenire !

— Da, da, am auzit, răspunse abatele. O fi auzit, desigur, și nobilul cavaler. Sîntem cu toții martori ; asta n-o s-o mai poată tăgădui.

Volînski se apropie de servitorii săi şi le porunci să-i dea în leagăn pe toţi musafirii, la rînd.

— Mai cu inimă ! adăugă el în treacăt. Scuturaţi-i bine !

Porunca aceasta parcă dezlegă mîinile slugilor. Să fi văzut cum zburau turcul, spiridușul, abatele şi celelalte măşti.

— Nelegiuiţilor ! Tîlharilor ! Mai uşurel, drăguţilor, îndurați-vă ! strigau oaspeţii, în timp ce mîinile vînjoase îi aruncau spre tavan.

În timpul acesta, măştile erau cinstite cu numele de Perokin, Şciurhov şi altele, drept care li se poruncise oamenilor să-i ia. Cînd în sfîrşit scăpau teferi cu trup şi suflet din acest soi de petrecere, erau nevoiţi să răsplătească larg această ridicare în *slăvi :* aşa era obiceiul din vechime. Perokin se ţinea de urechi, căci negul de pe una din ele nu rămăsese la locul lui. Volînski se prefăcu că nu observă acest lucru. Numai cruntul cavaler, la rugămintea prietenilor săi, şi Semiramida, din respect pentru înaltul ei rang, şi pentru că era femeie, precum şi Trediakovski care sforăia pe scaun, într-un colţ al încăperii, strîngîndu-şi zdravăn „Telemahida" în braţe, fură scutiţi de cinstea de a zbura spre tavan.

— Toată lumea la pămînt ! strigă Volînski, păşind în mijlocul sălii. Şi, înconjurîndu-şi stăpînul, plecînd capetele, toate slugile care se aflau în casă, se aruncară la picioarele lui ca valurile mării tălăzuite de vînt la picioarele unei coloane, în mijlocul unui port. Cîteva minute servitorii rămaseră aşa, fără suflare, necutezînd să mişte ; deodată însă, la un semn al stăpînului lor, se ridicară în picioare şi intonară un cîntec înaripat de slavă. În accentele lui îşi ridicară stăpînul pe braţe şi-l legănară cu grijă. Iar cînd această petrecere după un vechi obicei feudal luă sfîrşit, Volînski îmbrăcă un frumos caftan de vizitiu şi propuse musafirilor să-i plimbe cu sania.

Aceştia se învoiră cu atît mai bucuroşi, cu cît pornirile gazdei deveneau din ce în ce mai ciudate.

Dar care nu le fu mirarea și spaima, cînd în locul săniilor lor găsiră în fața intrării niște troici cu vizitii necunoscuți. Caii, neastîmpărați, rînduiți după culoare, fornăiau și scurmau zăpada nerăbdători.

— Rog pe prietenii mei să mă ierte, zise Volînski, dar săniile lor au fost trimise acasă. Urcați-vă fără frică : o să vă plimb și o să vă duc pe la casele voastre.

Nepoftiții oaspeți nu știau cum să scape din capcană : n-aveau însă încotro, trebuiau să se supună și acestei toane a gazdei, care, în asemenea împrejurări nu prea știa de glumă, gîndindu-se s-o șteargă cum or putea în timpul plimbării. Îndată ce aproape toate măștile se urcară în sănii, căutînd să nu se dea în vileag, Artemi Petrovici porunci vizitiilor de la două sănii, lîngă care se suiseră pe capră și cîte doi slujitori voinici, să ducă pe toți plimbăreții pe Cîmpul lupilor și să-i lase acolo.

— Auziți ? Să-i lăsați pe Cîmpul lupilor ! tună el ; apoi, întorcîndu-se spre oaspeți, adăugă : Glumă pentru glumă ! Drum bun, domnilor ! Acum rîdeți pe socoteala mea, cît vă poftește inima ! Dați-i drumu' !...

Nefericiții începură să se tînguiască, dar vizitiii chiuiră la cai, șuierară, tălpicele săniilor scîrțîiră, zurgălăii de pe grumazul cailor clinchetiră și cît ai clipi săniile încărcate cu iscoade pieriră din vedere.

— Și acum, zise Volînski, așezîndu-se pe capră în a treia sanie, în care se urcase cavalerul tristei figuri, destul de îngreunat de băutură, și întorcîndu-se spre acesta, dați-mi voie, luminăția voastră, să vă duc la Palatul de vară. Ați fost pedepsit îndeajuns cu spaima pe care ați tras-o și, adaug, prin rușinea de a fi făcut parte dintr-o haită de iscoade ticăloase. Aflați că, cu un ceas înainte de sosirea dumneavoastră, am fost vestit despre această vizită și de aceea eram pregătit să vă întîmpin. Iscoadele mele nu-s cu nimic mai prejos decît ale ducelui. Ați înțeles, nădăjduiesc, că prin glumele făcute la adresa fratelui dumneavoastră n-am urmărit decît să vă dau în mînă, dumneavoastră și prietenilor

care vă însoțeau, material pentru un denunț. Vă rog să-l încredințați însă pe luminăția sa că nici eu, nici prietenii mei nu vom îngădui niciodată vreo jignire personală, fie ea chiar din partea sa. Sîntem liniștiți : ponegrirea și pizma nu pot face din alb negru. Devotamentul nostru față de împărătească este cunoscut tuturor ; n-am încălcat niciodată respectul datorat ducelui. Totuși, ca măsură de precauțiune, pentru a împiedica răstălmăcirea glumelor mele, îl voi încunoștiința chiar astăzi despre tot ce s-a întîmplat în casa mea, precum și despre toate jignirile ce mi-au fost aduse de oamenii care s-au dat drept iscoade ale lui. Dacă vreți ca povestea asta să nu fie adusă la cunoștința împărătesei, sper că veți adeveri și dumneavoastră cele comunicate de mine. Iată și Palatul de vară ! Binevoiți a coborî viu și nevătămat. Aceasta o datorați faptului că sînteți rudă cu ducele de Kurlanda. Noapte bună, Gustav Biron.

Fără să-i răspundă o vorbă, rușinat, cavalerul coborî din sanie și dispăru pe poarta casei în care locuia ducele. Cei din suită, care îl însoțiseră, săriră după el, așa cum sar niște broaște speriate de pe mal în balta lor. Nu tot atît de bine și-au încheiat îndeletnicirea nocturnă prietenii lor. Potrivit întocmai poruncii primite, fură dați jos din sănii pe Cîmpul lupilor. Acesta își trăgea numele de la lupii care cutreierau pe acolo în fiece noapte, pentru a isprăvi cu cei ce în viață nu fuseseră cruțați de cruzimea semenilor, iar după moarte de disprețul lor.

Niște măști într-o noapte cu lună la cimitir — și încă ce cimitir, dumnezeule ! — unde morții rămîneau neîngropați ; incasul, Semiramida, abatele, spiridușul, toată onorata companie luptînd cu morții, care, după cum li se părea, îi îmbrățișau cu ciolanele lor reci, îi înșfăcau în gheare, se deșirau pînă la cer și-i urmăreau cu pași de urs ; haita de lupi care, la ivirea oaspeților neașteptați, fugiseră scoțînd urlete înfiorătoare, oprindu-se nu prea departe, atît cît să nu-și piardă prada — iată ce mai petrecere fusese pregătită de o iscusită răzbunare ipochimenilor, a căror vitejie nu era bună decît pentru

ticluirea unor denunțuri. Și, culmea, fură nevoiți să străbată pe jos, în ger, cîteva verste pînă la casele lor.

Triumfător, Volînski, făgăduindu-și să fie pe viitor mai grijuliu (ceea ce de altfel își mai făgăduise, și nu o dată), își trimise servitorii acasă, și, îmbrăcat cum era, în haine de vizitiu, trecu la pas prin fața Palatului de iarnă.

Luna plină, proaspătă ca o fecioară cu trupul abia împlinit, plutea măreață pe cerul albastru și ba se ascundea după marama străvezie a unui nouraș, ba se ivea iar, marama fiindu-i smulsă de pe chip de un vîntuleț șăgalnic. Noaptea era atît de luminoasă, încît puteai să citești. Pe uliți, nici țipenie de om. Liniștea adîncă și sclipirile razelor lunii făceau ca noaptea să pară deosebit de tainică. Pe Calea Lugovaia luminile erau stinse pretutindeni : casele care dădeau spre palat, învăluite în întuneric, păreau niște străjeri uriași, mohorîți, ale căror umbre se întindeau în fața lor, ca niște paveze uriașe, zimțuite. Numai palatul era împestrițat de luminile ce jucau în ferestre ca niște foițe aurii, așa încît, scăldat în lumina lunii care-și întorsese prietenoasă fața spre el, răsfrîngea strălucirea puzderiei briliantelor de zăpadă. Închipuindu-și că este voinicul din poveste, Volînski aluneca lin pe luciul zăpezii prin fața acestui palat fermecat, în care se afla domnița lui. Umbrele cailor de la sania sa, ca niște duhuri care-l urmăreau, ba treceau prin dreptul palatului, ba fugeau departe, așternîndu-se de-a curmezișul Nevei.

Așa-zisul vizitiu trecu o dată chiar pe sub ferestrele Marioriței, prin fața intrării celei mici a palatului. Ce păcat ! Nu era nimeni. A doua oară, după ce dădu ocol pe două-trei ulițe și trecu din nou prin fața cerdacului fermecat, zări de departe niște umbre lîngă ușa de la intrare. Se apropie — nu mai încăpea nici o îndoială : erau niște fete. Pe scărița ce cobora în uliță, zăpada scîrțîi sub piciorușele mici ; zvîcni și inima în pieptul lui Volînski. Cu o mînă vînjoasă el încetini pasul cailor.

Fetele rîdeau, își aruncau condurii, o întrebau pe slujnicuța care se repezea să le ridice în ce parte căzuse vîrful condurului ; se veseleau, scurmau zăpada și, în sfîrșit, zărind vizitiul care trecea prin dreptul palatului, începură să se ciorovăiască.

— Întreabă-l tu, zise una.

— Ba tu, ba tu ! răsunau glasuri subțirele, ginguașe — glasuri care atingeau toate strunele inimii, făcîndu-le să freamăte, mai cu seamă într-o noapte ca aceasta, din ajunul bobotezei, în liniștea ei tainică, cînd luna, ca un meșter condeier, încondeia măiastru chipurile drăgălașe ale celor ce vorbeau.

În sfîrșit, una dintre fete își luă inima în dinți și-l întrebă pe așa-zisul vizitiu :

— Cum te cheamă, drăguțule ?

Volînski simți că-l străbat fiorii, și, fără să vrea, opri caii ; în acea întrebare, recunoscuse glasul Marioriței.

— Artemi mă cheamă, duducă, răspunse el, smulgîndu-și căciula de pe cap.

— Artemi ? repetă, gînditoare, domnița moldoveană și tot sîngele din inimă îi năvăli în obraz, parcă gata să țîșnească afară.

— Artemi ? strigară fetele, rîzînd. Ce nume urît !

— Nu-i adevărat ! Mie-mi place numele ăsta, se împotrivi domnița.

— Cine să fie oare ursitul tău ? ciripiră iar prietenele ei. Pe cîți cunoaștem, nu-s vrednici să-ți fie pereche ; ori sînt urîți, ori însurați.

„Știu eu cine mi-e ursitul hărăzit de soartă", își zise în gînd Mariorița, fără să scoată o vorbă, dogorînd toată de dragoste și de simțămîntul fatalității.

Fetele șușoteau între ele, iar falnicul vizitiu stătea neclintit în loc ; în sfîrșit, se încumetă să le pună o întrebare :

— Cutez să vă întreb și eu : cum vă cheamă ?

— Katerina ! Daria ! Nadejda ! Maria ! se revărsară răspunsurile.

— Nu-i adevărat, nu-i adevărat, răspunse mînios un singur glăscior : Mariorița !

Și glasul acesta fu acoperit de hohotele de rîs ale prietenelor ei.

Vizitiul oftă, își puse căciula pe-o ureche și porni caii la pas, începînd să cînte cu glasul lui plăcut :

Pe cea uliță vifornița sufla
Iar în urmă dragul meu cîntînd venea :
„Stai, frumoaso, stai, oprește-te în loc,
Obrăjorii rumeni să-i sărut cu foc !
Să mai văd o dată ochii tăi cuminți
Și gurița dulce, ce m-a scos din minți !"

Ajungînd acasă, Artemi Petrovici îl găsi pe învățăcelul lui Rollin dormind liniștit pe același scaun pe care-l doborîse amețeala băuturii. Îndrăgostitului îi dădu prin gînd să folosească pentru planurile sale această situație a stihuitorului.

„A sosit timpul să trec la acțiune, își zise el în gînd. E încă un copil ; e mult oare de cînd a plecat din harem ? În sîngele ei dogorește încă focul sudului : trebuie să bat fierul pînă-i cald ! Eticheta înaltei societăți, care-i va fi impusă în curînd, rațiunea, îndatoririle, un singur cuvînt despre faptul că sînt însurat... vor face să se aleagă praful din visurile mele ! Am să-i scriu un bilețel și am să i-l trimit prin domnul Telemah : acest sol tăcut e cel mai sigur. Ea va găsi bilețelul... dacă mă iubește, îmi va răspunde... după aceea, o întîlnire tainică și Mariorița, scumpa, fermecătoarea Mariorița va fi a mea !"

Și Volînski începu să scrie, îmboldit de gînduri păcătoase care-l amețiseră pînă într-atît, încît nu mai vedea crîncenul viitor pe care-l pregătea și soției sale, și tinerei fete neștiutoare ca o păsăruică ce-și luase pentru întîia oară zborul din cuibul ce o legănase, la chemarea răsuflării calde a verii.

Iată ce-i scria el :

„Nu mai pot îndura... Nu, e peste puterile unui om să te vadă, scumpă, frumoasă, divină Mariorița, să te iubească și să nu-ți poată vorbi ! Unde să fug cu inima mea, sfîșiată de chinurile dragostei ? De ce nu mi-o pot smulge din piept, ca s-o arunc la

cîini, s-o devoreze ?... Mi se tulbură mintea, o fierbinţeală îmi încinge tot sîngele din vine, buzele mi se usucă ; un singur cuvînt de la tine, unul singur, un strop de nădejde — şi voi fi fericit ca îngerii în ceruri ! Uită-te la mine, sînt la picioarele tale, le cuprind în braţe, sărut urma paşilor tăi, ca un rob care vede în tine şi stăpîna şi divinitatea, pentru care tu eşti şi lumina, şi viaţa, şi aerul, tot ce-i poate fi mai scump pe pămînt şi în ceruri. O, scumpa mea, nepreţuita mea Mariorița ! Oare vrei prin cruzimea ta să mă arunci în fundul iadului ? Oare vrei să-mi vezi leşul în faţa ferestrelor tale ?... Hotărăşte-mi tu ursita. Pune răspunsul tău în aceeaşi carte, pe care ţi-o trimit, şi înapoiază-mi-o pe numele lui Trediakovski mîine de dimineaţă, cît poţi mai devreme."

Volînski scrisese foarte uşor acest bileţel : i-au venit în ajutor dragostea şi experienţa. Dar nu i-a fost tot atît de uşor să-l expedieze. Desfăcu fără greutate bocceaua pe care o ţinea în mîini Trediakovski, care dormea dus, după ce se cherchelise bine ; îndată însă ce atinse „Telemahida", autorul ei, presimţind parcă ceva, scoase un muget prin somn. Se afundă însă iar, numaidecît, în somn, şi noul Iason * încercă iarăşi să-i răpească lîna de aur. Mugetul se repetă, însă, în clipa în care Volînski trase afară din boccea, cu toată grija, voluminoasa operă, arapul puse în locul ei, cu aceeaşi grijă, un catastif greu, *in folio*. Simţind greutatea în mînă, Trediakovski începu din nou să sforăie.

Hîrtia de sub coperta „Telemahidei" fu puţin desprinsă şi bileţelul vîrît înăuntru, astfel încît dacă locul acela era atins de un degeţel fin, putea fi descoperit numaidecît. Arapul primi apoi porunca să plece la palat, să dea cartea domniţei Mariorița Lelemico, din partea dascălului ei, Vasili Kirillovici, care rămăsese peste noapte la domnul Volînski şi-i poruncise, vezi doamne, să înveţe pentru a doua zi primele zece stihuri din această carte, pentru a le recita în faţa împărătesei ; şi-i mai poruncise, pasămite, să nu rupă coperta, să nu dea cartea ni-

mănui și s-o înapoieze dis-de-dimineață omului care va veni s-o ia. Arapului i se porunci să ducă pachetul cu mare grijă și să-l înmîneze fie domniței personal, fie cameristei ei, încredințîndu-se în acest din urmă caz că domnița a primit cartea. Volînski își expedie tuciuriul Mercur cu inima plină de teamă și de speranță, cum se întîmplă de obicei în asemenea împrejurări.

Capitolul VIII

CURSA

Care pe care l-o-nșela,
De nas purtîndu-l după lege ?
Krilov*

Domnișoarele de onoare se întoarseră cu condurii umeziți de zăpadă din lumea de vrajă în care își ghiciseră ursiții. Săriră ca niște ciute pe treptele de piatră, tocite, ale scării palatului și alergară toate în camera Marioriței.

— Domnișoarele noastre, rusoaicele, sînt obișnuite cu zăpada, îi spuse domniței camerista ei, îndemnînd-o să-și schimbe încălțămintea. Ele n-o să pățească nimic ! Dumneavoastră însă sînteți o păsăruică venită la noi din țările calde.

— Vreau și eu să fiu ca rusoaicele ! îi răspunse Mariorița, ascultîndu-i totuși sfatul, fiindcă își simțea picioarele ude.

Domnița fu așezată într-un jilț uriaș. Vechimea lui, precum și catifeaua neagră decolorată, cu reflexe roșietice, scoteau și mai puternic în relief frăgezimea și frumusețea acelei făpturi, îmbujorată de ger, îmbrăcată într-o haină scumpă pe jumătate descheiată, parcă anume pentru a-i dezvălui armonia și gingășia formelor. Era ca o petală de trandafir căzută pe rasa unui călugăr, ca o lebădă ce se

odihnește, conturîndu-se pe fondul întunecat al rogozului. Înconjurată de prietene care nu se mai săturau privind-o, rîvnind una la părul ei mătăsos care-i cobora unduind asemenea unor panglici negre pe lîngă gît și ajungea pînă la brîu ; alta — la bujorii din obrajii ei ; a treia — la talia ei, la umeri și dumnezeu știe la mai ce ; citind în ochii lor prinosul adus fără voie superiorității ei și văzînd ea însăși această superioritate în oglindă, copleșită de grija duioasă a slujnicei, care se lăsase în genunchi la picioarele sale, Mariorița părea o regină orientală înconjurată de supușii ei. Camerista o descălță cu grijă, apoi, cuprinzînd în mîini ba un picior, ba celălalt, i le încălzi cu răsuflarea ei, pe urmă le strînse la piept ; după ce se încălziră bine, își puse în palmă un picioruș al domniței, ca să-l admire, arătîndu-l, cuprinsă de încîntare, prietenelor Mariorițe, vrînd parcă să le spună : „Eu n-am mai văzut asemenea picioruș ! Dumneavoastră văzut-ați oare?“ și după ce sărută picioarele domniței, se grăbi s-o încalțe. Tolănită pe catifeaua jilțului, care parcă-și deschisese pentru ea vechile-i brațe, așa cum un bătrîn strînge grijuliu, cu mîinile uscățive, copilul drag, Mariorița se lăsa cu plăcere alintată de cameristă. Totuși suspină. Care dintre bărbații ce avuseseră prilejul s-o vadă n-ar fi dorit să fie el obiectul și interpretul viu al acestui suspin ?

Și iată că fatalismul începu să se rotească iar deasupra capului ei, ca un vultur prădalnic, pentru a smulge și această tăinuită jertfă. Cineva bătu la ușă. Slujnica ieși, apoi se întoarse îndată cu o carte uriașă și cu porunca primită de la domnul Trediakovski, pe care nu apucă s-o repete decît pe jumătate.

— Of ! ce ți-i și cu acest Vasili Kirilovici ! strigă domnița, bătînd ușor din picior și țuguindu-și buzele de ciudă. Puțin lucru e... să înveți pe dinafară aceste stihuri, în care ți se împotmolește limba, de parcă ai merge călare pe un măgar leneș prin ulițele noroioase ale Hotinului ?... Să le învăț pe dinafară ? Ce om crud ! A uitat de dumnezeu !

— Mi s-a poruncit să vă mai spun, duducă, adăugă în grabă slujnica, silindu-se parcă să repete o lecţie bine învăţată, cum că dascălul dumneavoastră a rămas peste noapte în casa maistorului de vînătoare, Artemi Petrovici Volînski, şi că vă roagă să aveţi grijă de scoarţele cărţii, să nu daţi cartea nimănui, ci s-o înapoiaţi omului care va fi trimis de dînsul mîine dimineaţă, cît mai devreme, pentru că, zice, are trebuinţă de cartea asta negreşit.

La auzul acestei veşti, un gînd, ca un şarpe de foc, străfulgeră mintea tinerei fete isteţe şi — de ce s-o ascundem ? — îndrăgostite. Inima ei, care ghicise totul, începu să-i zvîcnească năvalnic în piept. Mariorița se îngîndură o clipă, ca un matematician care are de rezolvat o problemă grea, dar se grăbi să-şi ascundă în tainiţele sufletului bănuielile ce-i răsăriseră în minte ; deschise cartea cu un aer grav, şi se apucă să înveţe lecţia, citind cu glas tare. De la primele versuri :

Tare tînjea Calipso, tristeţea ei nu avea margini...* ş.a.m.d.

domnişoarele de onoare rămaseră încîntate.

— Ce frumos sună ! îţi merge drept la inimă, spuseră ele ; deodată însă, cînd poezia ajunse la descrierea naufragiului corăbiei, începură să rîdă cu hohote, schimbînd priviri ghiduşe :

Şi iată că vede-ntr-o zi rămăşiţele-acelei corăbii —
Scînduri, pe care vîslaşii şezură, făcute surcele,
Vîslele — aşijderea rupte, zvîrlite-n neorînd pe tot malul,
Iară catarga cea nantă plutind către mal mai aproape...*

— Nu faceţi gălăgie, vreau să învăţ, zise Mariorița, prefăcîndu-se mînioasă, şi prietenele ei, rîzînd, se grăbiră să iasă din odaie.

Mariorița privi cu teamă împrejur. În afara de ea, în odaie nu mai era nimeni. Atunci începu să caute cu înfrigurare în carte, s-o răsfoiască, s-o pipăie...

Putea oare să-i treacă prin gînd că în peretele dintre iatac şi odaia Gruniei, camerista ei, fusese făcută anume o mică bortă ? Cum să-i vină bănuiala

că slujnica primise poruncă aspră din partea *Ober-hofkommissar*-ului Lipman să-i pîndească zi și noapte, neîncetat, orice mișcare ? Să afle orice comunicări, pachete sau bilețele care i-ar sosi cumva, mai cu seamă din casa lui Volînski ?... S-o ferească dumnezeu pe Grunia să ascundă ceva! Iscoada din casa ministrului de cabinet apucase să și dea de știre ducelui, prin cine trebuia, despre înclinarea lui Artemi Petrovici, care reieșea din convorbirile lui cu Trediakovski și cu Zouda. O ! era un prilej unic pentru favorit de a-și ponegri rivalul și adversarul în fața împărătesei, care era foarte severă în privința moralității, sau de a-l prinde și încurca în așa fel în propria sa plasă, încît să nu mai poată face nici o mișcare împotriva lui.

Camerista își iubea din inimă stăpîna ; era cu neputință să n-o iubești. Fermecătoare prin frumusețea și prin bunătatea inimii ei curate de copil, Mariorița părea o ființă răpită din două raiuri : al mahomedanilor și al creștinilor. Gruniei i-ar fi fost mult mai plăcut să dea o mînă de ajutor într-o legătură amoroasă, cu care prilej ar fi putut să-și arate întreaga osîrdie și măiestrie, decît s-o iscodească ; să calci însă porunca *Ober-hofkommissar*-ului Lipman, favoritul lui Biron și finul împărătesei, însemna nici mai mult, nici mai puțin decît să-ți pui ștreangul de gît.

Adus de duce sărac-lipit din Kurlanda, se îmbogățise cu ajutorul acestuia în Rusia, și era gata oricînd, numai la o mișcare a lui Biron, să ponegrească, să schingiuiască, să sugrume, să înece pe oricine. Așa că, vrînd-nevrînd, Grunia se supusese. Închinîndu-se și șoptind rugăciuni, ea îndeplini porunca înspăimîntătorului renegat.

Vi s-a întîmplat vreodată să participați la un joc de societate, care constă în ghicirea locului unde a fost ascuns un obiect, după sunetele muzicii sau după bătaia tactului ? Așa căuta Mariorița în cartea lui Trediakovski, în tact cu bătaia inimii ei, care bătea ba mai încet, ba mai repede și deodată începu să zvîcnească întocmai ca un porumbel în mîna

vînătorului ; sîngele prinse să pulseze repede-repede, ca rotițele unui ceasornic, cînd i se rupe lănțișorul : Mariorița pipăi nefericita misivă. S-o scoată, s-o citească, să soarbă cu nesaț vorbele pline de pasiune, să prindă cele mai delicate nuanțe ale dragostei, să îmbine toate aceste nuanțe într-un curcubeu al speranței, să sufere, ba chiar să lăcrimeze puțin pentru sărmanul ei Artemi Petrovici, care pătimea atîta din pricina iubirii lui ; în sfîrșit, să sărute iar și iar, cu duioșie, cu pasiune, hîrtiuța și apoi s-o ascundă la piept, aproape de inimă — iată ce-a făcut Mariorița și ce face orice fată îndrăgostită atunci cînd primește un bilețel de la cel pe care-l iubește (dacă vreți, de la logodnic !).

Cu toată această precizare, presimt că o amenințătoare armată de tinere fete va porni război împotriva mea, străpungînd cu acele lor, care le țin loc de săbii, această filă tipărită și întîmpinîndu-mă cu strigătul : „Nu-i adevărat ! nu-i adevărat ! Rușine să-i fie autorului ! Moarte civică operei sale !"

Vă cer iertare : am glumit doar ; și dacă sînteți de părere că Mariorița a făcut foarte rău primind bilețelul, vă rog să vă amintiți că ea fusese crescută în harem.

„Și el stă la picioarele mele, așa cum stătea Grunia, și mi le cuprinde în brațe, mi le sărută ! O, cu cîtă duioșie, cu cîtă pasiune mă iubește !..." își repeta în sine Mariorița. Ascunzînd bilețelul sub pernă, îi spuse cameristei că vrea să se culce.

Cei pricepuți în această privință spun că de obicei bilețelele de acest fel, puse sub pernă, trag la somn.

Lepădînd întreaga povară a veșmintelor, drăgălașa domniță de optsprezece ani se mai privi o dată în oglindă, parcă vrînd să spună : „Da, nu sînt urîtă de fel !..." apoi ca o pisicuță sprintenă sări în așternutul ei de puf, mai sărută o dată hîrtiuța, făgăduindu-și să-i răspundă dis-de-dimineață — căci altfel, nu cumva bietul de el să-și facă seama ! — apoi o puse sub căpătîi și în sfîrșit adormi, cuprinsă de un somn chinuitor de dulce.

Grunia văzuse totul. Îi era milă de duducuța ei și o clipă se gîndi să nu îndeplinească porunca lui Lipman ; dar gîndul că va fi trimisă la uzine și măritată acolo cu de-a sila cu cine știe ce fierar cocoșat sau șchiop îi insuflă îndată o tărie crudă. Își făcu semnul crucii, vrînd parcă să-și ceară iertare pentru nelegiuirea pe care o făptuia fără voia ei, rosti o rugăciune, se apropie de patul duducăi tiptil, cu răsuflarea oprită, speriată de fapta ei urîtă, precum și la gîndul că Mariorița se putea trezi pe neașteptate.

Ce senin dormea încîntătoarea copilă ! Obrajii îi ardeau, un zîmbet îngeresc îi flutura pe buze. Iată, mîna cameristei se furișă sub pernă... Mariorița suspină... și Gruniei i se păru că i-a înțepenit mîna... „Dacă deschide cumva ochii în clipa asta, își spuse în gînd iscoada fără voie, mă trăsnește.“ Mîna pi-păia sub căpătîi... gîndul la uzine o puse în mișcare ca un impuls de nestăvilit... apucă bilețelul... trase mîna.

Din ochii Gruniei curgeau șiroaie lacrimi amare ; nu avea însă vreme să bocească ; își șterse lacrimile, ieși în vîrful degetelor din iatacul stăpînei și se îndreptă spre coridorul alăturat. Aici, prin intermediul majordomului, chemă un paj de serviciu : dîndu-i nefericitul bilețel, îi arătă cum pusese mîna pe el și-i spuse să-l înmîneze ducelui în clipa cînd acesta va ieși de la împărătească, comunicîndu-i totodată că bilețelul trebuie pus la loc. Pe vremea aceea, pajii erau instruiți anume pentru asemenea împrejurări. Camerista rămase de pază lîngă intrarea încăperilor care erau în grija ei, iar sprintenul paj dispăru pe întortocheatele coridoare ale palatului, slab luminate.

Ducele nu se lăsă mult așteptat. În camera de gardă, doi paji, zărindu-l prin borta cheii, deschiseră deodată în fața lui ambele canaturi ale ușii, luară fără greș poziția de drepți, apoi se înclinară adînc în fața lui. Ducele le făcu un semn prietenos din cap, scoase punga și dîndu-le cîte un pumn de bănuți de argint, spuse :

— Brav, istaț ! Îmi place, voinic ! Poftim pentru cofet !

Pajii îi sărutară mîna ; în timp ce făcea acest lucru, unul din ei îi puse în palmă cu grijă, fără să-l observe celălalt, bilețelul cu pricina.

— Tu, care mai tînăr, conduci la mine ! zise Biron făcîndu-i un semn cu mîna.

Ajunși într-o încăpere apropiată, ducele se opri și mîngîindu-și însoțitorul pe creștet, îl întrebă :

— De la cine ?

— Din iatacul domniței moldovene, răspunse îndată pajul. Biletul a fost adus din casa lui Volînski, în cartea dascălului de limba rusă ; camerista așteaptă să i-l duc înapoi.

Biron vorbea slab rusește, dar înțelegea această limbă mai bine decît vroia să arate. Citi bilețelul și fu cuprins de o asemenea bucurie, încît mîinile începură să-i tremure. „S-o ademenească chiar în palat... pe favorita împărătesei !... Asta era de ajuns pentru a-și nimici rivalul !... Să dezvăluie oare această legătură și s-o curme chiar de la început ?... Nu, nu e el chiar atît de naiv. Trebuie s-o cultive, ba chiar s-o întețească, străduindu-se el însuși să-l încurce în plasă pe îndrăgostit și... atunci... Ce va fi atunci, vom vedea.“ Deocamdată scoase carnețelul de însemnări și-i porunci pajului să copieze pe una din filele lui nefericitul bilețel. După ce îi fu îndeplinită porunca, controlă copia după original și se adresă tînărului său secretar în aceeași limbă stîlcită, al cărei model l-am dat mai sus, dar pe care nu o vom mai reproduce, pentru a nu îngreuna dialogul :

— Ce scris frumos ! Ai o mînă neprețuită ! Cine te-a învățat acest meșteșug ?

— Majordomul Ispolatov, răspunse mîndru de el pajul.

— Vivat Ispolatov ! Însă vezi tu, amice, trebuie să ai rînduială în toate treburile (aici pajul se întristă : credea că îndeplinise totul cu cea mai mare pricepere). De altfel, nu-i mare lucru ; o spun doar

ca să ţii minte pe viitor. Scrie cu mîna ta în carneţelul meu luna, anul şi ziua cînd a fost primit biletul ; precum văd, n-ai ceas. Uite, ţi-l dăruiesc pe al meu. (Se înţelege că pajul sărută din nou mîna lui Biron pentru darul primit şi-i îndeplini porunca numaidecît, întocmai ca un stenograf.) Îţi poruncesc ca de azi încolo să întrebi în fiecare zi dacă sînt veşti noi din încăperile domniţei moldovene. Astea-s intrigi urîte, dragul meu, strengării care nu-i plac maiestăţii sale ! Destrăbălarea nu trebuie îngăduită. Noi trebuie să dăm pildă. Să nu faci aşa ceva cînd vei fi mare.

(Să nu faci aşa ceva !... Ticălosul !... El însuşi pervertea copilul, învăţîndu-l să facă pe iscoada şi punîndu-l să copieze acele cuvinte pline de patimă.)

După terminarea acestei lecţii, Biron îl trimise la cameristă, poruncindu-i sever să-şi ţină gura şi să tragă bine cu urechea. Nu dădea nici o răsplată cameristei : ar fi însemnat s-o răsfeţe. Trebuie constrînsă numai prin înfricoşare şi ameninţări.

Camerista tremura ca varga în faţa uşii iatacului, de parcă ar fi stat în bătaia unui vînt umed, pătrunzător. Luînd nefericitul bileţel din mîna pajului, porni cu acea grea povară spre iatacul duducăi şi îl puse sub pernă încetişor, pe furiş.

„Sărăcuţa de tine ! Ce dulce ţi-e somnul ! îşi zise slujnica în gînd ; poate că-ţi visezi iubitul şi nu ştii ce se unelteşte împotriva ta. Iar păcătoasa de mine trebuia să nimeresc tocmai la tine ! Ei, dar dacă nu eram eu, ar fi făcut alta acelaşi lucru."

Şi cu aceste gînduri, Grunia se duse să se culce pe patul ei tare. Se rugă, plînse, dar nu putu să adoarmă pînă în zori. Dis-de-dimineaţă, cînd duduca ei încă mai dormea, trimise cartea lui Trediakovski, hotărîndu-se să spună stăpînei că venise un om s-o ia. Aşa suna porunca : cartea să fie înapoiată dis-de-dimineaţă. Altminteri te pomeneşti că biata domniţă se apucă să scrie răspunsul cerut ; biletul ar fi fost prins în drum şi atunci altă belea, alte necazuri !

Capitolul IX

O SCENĂ PE NEVA

Și trupu-nghițit fu de rîul adînc.
J u k o v s k i *

Era miez de noapte adîncă. Luna, mohorîtă, își trimitea pe pămînt razele somnoroase. Pe străzile Petersburgului nu se vedea țipenie de om.

Doar pe malul Nevei, spre Smoleanîi-dvor, se auzea tropot de cai. Se apropia o sanie țărănească cu doi mujici ; unul din ei mîna calul sprinten, celălalt ședea la spate, cu picioarele atîrnînd în jos. Bărbile lor erau argintate de promoroacă. Între ei se afla un sac de papură, umflat. Sania aceea și încărcătura ei cam dădeau de bănuit, la o oră atît de tîrzie.

Sania cobora spre Neva. Mujicul din față, se întoarse, struni calul și-și întrebă tovarășul de drum dacă nu se vedea cineva.

— Ptiu, drace ! răspunse celălalt. Cît ținu drumul, parcă mi se tot năzărea o pată neagră în fața ochilor : ba se făcea mare de tot, ba pierea.

— Și acum ?

— Acum a pierit de tot.

— Ți s-o fi părut ; sau te pomenești c-o fi fost chiar necuratu. E miezul nopții... și ducem un mort !...

— Că doar nu cărăm noi așa povară pentru întîia oară ; se pare că de la noi s-a stîrnit în norod vorba aceea : „S-a dus pe gîrlă !" Ei, frățioare, cumplite vremuri am ajuns să trăim. Găinile au început să cînte ca cocoșii, iar cocoșii să se ouă ; zice-se că prin tîrg aleargă un vîrcolac cu chip de porc : cică aseară, lîngă palat, un străjer s-a repezit să vîre spanga în el, da spanga i s-a frînt în două.

— Amu și muierile apucate de năbădăi îl cheamă pe ucigă-l toaca prin biserici. Cum să te aștepți la zile mai bune, cînd pămîntul nostru rusesc a fost cotropit de nemți, care ne calcă în picioare legea

creştinească ? Au adus încoace vreo două sute de călugări şi călugăriţe ; ierarhul vrea să-i descălugărească, zice că n-au primit botezul în legea lui. Ce de plînsete, ce de bocete — să-ţi iei lumea în cap, să fugi din Piter, nu alta !

— Sînt nemţi şi nemţi : şi printre ei se află oameni cumsecade. Uite, de pildă, chiar nepotul comisarului, Gusta Ivanovici... Măcar că nu-i pravoslavnic, e un om bun ca pîinea caldă ! N-am să uit cît oi trăi binele pe care mi l-a făcut.

— Atunci, cînd te aflai la ananghie, cînd te-au mîngîiat cu pisicile, iar lui Gusta Ivanovici i se poruncise să supravegheze pedeapsa ? Mi-aduc şi eu aminte. Cum te-a lovit gîdele o dată, i-au şi dat lacrimile, şiroaie, sufleţelului. Am văzut cu ochii mei cum i-a strecurat călăului un ban de argint...

— Şi din clipa aceea, n-am mai simţit pisica — parcă umblau nişte muşte pe mine. Tocmai de-aia sînt gata să-mi dau şi sufletul pentru el.

— Iar noi sîntem creştini, şi uite ce facem ! Prăpădim oamenii, de parc-ar fi nişte ţînţari, şi îngropăm trupurile de creştini fără popă şi fără rugăciune.

— Of, of, ce mai robie ! Măcar o dată de l-aş putea înjuga pe favorit în ea...

— Şi să-i faci o bucurie, ca hoholului deunăzi.

— Nu ştii, frate, mortul nostru purta cruce ?

— Ba mai purta şi un talisman.

— Aşadară, n-o să ajungă în ghearele diavolului !

Unul din cei doi mujici, în care nu-i greu să-i recunoaştem pe grăjdarii lui Biron, îşi făcu semnul crucii şi rosti :

— Pomeneşte-l, doamne, pe robul tău în împărăţia ta !

Celălalt îi urmă pilda, după care amîndoi oftară şi rămaseră tăcuţi.

Coborîră lîngă Neva. În multe locuri erau făcute copci în gheaţă, care din pricina apei ce curgea dedesubt semănau cu nişte guri de fiară, gata să-şi înghită victimele.

— Ce mai ţintirim ! spuse unul din grăjdari, silindu-se să vorbească pe un ton vesel. Nici nu-i

nevoie să sapi morminte ! Le-au făcut oamenii buni. Doar că nu-i pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește ! Ei, măicuță Neva, tu ne hrănești cu pește alb, bun, da' nici noi nu ne prea codim și-ți trimitem ghigorți înaripați.

Cel ce mîna calul opri în fața primei copci.

— Nu prea-i potrivită vremea pentru șuguit, Agafonîci, zise celălalt, coborînd din sanie. Ei, dar ce-i asta... Mare poznă !... Ia te uită pe mal... Mi s-a făcut inima cît un purice.

— Parcă-i o sanie care vine în goană !

— Nu ne-o fi urmărind pe noi ?

— Uite, acum coboară spre apă. Ptiu, ce pocinog !

— N-o fi trimis chiar *dînsul* pe careva, să vază ce facem ?

— De-am isprăvi treaba cît mai iute !

— Nici nu mai pot să-mi mișc mîinile. Parcă am damblagit.

— Mă, că tare ești fricos ! Ține hățurile, că acuși dau jos mortul, îl zvîrl în copcă și înșfac măciuca : amu nu-i vreme să stai să casti gura !

În vreme ce aducea la îndeplinire aceste vorbe, sania cea necunoscută coborîse pe gheața Nevei și se oprise la vreo cincizeci de pași de grăjdari. Din sanie coborî o stîrpitură ce semăna și a om, și a maimuță ; deodată însă pocitania se lungi, ajungînd înaltă de cîțiva arșini. Uriașul se apropie pe gheață cu pași mari, de un stînjen. La această vedenie, grăjdarii noștri, mai mult morți decît vii de spaimă, săriră zbierînd în sania lor țărănească și o luară la sănătoasa.

Numai ce pieriră din vedere, că uriașul se făcu iar mititel, și îndată i se mai alătură cineva care coborîse după el din sanie. Razele lunii luminară fața arapului lui Volînski. Omul cel mărunțel era Zouda. Cocoțat pe două catalige, se înălțase o clipă ca un uriaș, băgîndu-i în sperieți pe cei doi țărani.

Pîndiseră de cu seară, ca să vadă cînd or să ducă mortul din grajdurile lui Biron.

Descusură sacul. În fața lor se ivi un sloi inform de gheață. Numai gîndul atotvăzător era în stare

să pătrundă prin crusta groasă și să deslușească sub ea un om, cîndva sufletul lumii vii. Sloiul de gheață învăluia o făptură care ființase aievea, o părticică a dumnezeirii care închisese în sine ceea ce poartă pe pămînt numele de cinste, noblețe sufletească, dragoste de aproapele ; lîngă el se căsca, fioroasă, gura mormîntului săpat în gheață ; deasupra ciudatului sicriu, care era totodată și giulgiu, stătea aplecată o ființă mică, albă, plină de viață și duh, un european, pe deasupra rus, pe deasupra Zouda ; tot acolo, pe gheața fluviului, stătea un rob negru, fiu al întinsurilor dogoritoare și nemărginite ale Africii, purtînd poate în el un suflet de rege ; în slăvi plutea lumina fermecată a lunii, care evoca alte meleaguri de sub soare, tot atît de sărace și totuși nespus de dragi oamenilor de acolo, așa cum ne sînt dragi nouă ale noastre ; în liniștea aceea din miez de noapte deodată răsună, departe, foarte departe, un dangăt de clopot, ca un glas coborît din ceruri pe o rază de lună. Dacă nici aceea nu mai era o clipă înălțătoare pentru un poet și un filozof, apoi, nici eu nu mai pricep ce ar putea fi poezie și filozofie.

. . . . . .

După ce cercetară statuia de gheață, Zouda și arapul o îngropară într-un troian de zăpadă de pe malul Nevei.

PARTEA A DOUA

Capitolul I

LIMBA

Pentru teleaga asta neagră
Deschisă-i orice cale; se cuvine
Deci să-i dăm drumul...*

Dimineaţa, ţiganii noştri ieşiră din hanul unde erau găzduiţi, împreună cu ceilalţi oameni aduşi la serbări.

Palatul, împărăteasa, caleştile de aur, frumoasa domniţă, bogat împodobită — toate se roteau într-un vîrtej multicolor în faţa ochilor ţigăncii. Păşind prin dreptul palatelor, îi creştea inima de bucurie; cu gîndul trăia şi ea în palate; visa că, o dată cu Mariorița, tot Petersburgul, tot poporul rus era al ei, că numai să vrea, şi vorba ei ar fi lege. Dar cît de puţin lipsea totuşi ca din aceste încîntări, din această fericire şi mărire să se aleagă praful! Pentru aceasta, n-avea decît să-şi amintească spusele mai-marelui slugilor: „Nu te atinge de ea, frăţioare! Nu vezi cît de bine seamănă cu domniţa moldoveană: parc-ar fi maică-sa ori soră-sa mai mare!"

„S-ajungi dintr-o dată din domniţă — ţigancă! Cumplită prăbuşire ar fi!" îşi spunea mereu în sine Mariula şi iar îl ruga pe tovarăşul ei, care-i era totodată slujitor şi prieten, s-o ajute la ananghie. Numai lui îi împărtăşise ea în parte taina: pentru taina Mariulei, sufletul lui era asemenea capacului unei racle: o dată bătut în cuie, nu se mai deschidea pentru nimeni.

Tovarășul ei de viață se frămînta într-una, încă din ajun, gîndindu-se și chibzuind în tot felul cum să se țină de vorbă, cum să aducă o mîngîiere binefăcătoarei sale ; în sfîrșit, găsi și dezlegarea.

Se cuvine să arătăm că Vasili fusese cîndva marinar pe corăbiile rusești. Țigan de obîrșie, iubind viața liberă mai presus de orice, fugise din slujbă și cutreierase cîțiva ani prin colțurile cele mai îndepărtate ale Rusiei, prin Basarabia și Moldova, ca tămăduitor, ca geambaș și hoț de cai, înșelînd în dreapta și-n stînga. Într-o bună zi însă fu cît pe ce să nimerească în streangul cadiului [1] de la Hotin. Întîmplarea făcu ca în clipele acelea de ananghie s-o întîlnească pe Mariula, care-l cunoștea mai de mult și căreia pașa de la Hotin îi arăta multă bunăvoință. Mariula îl scăpă. Datorîndu-i libertatea și viața, de atunci n-o mai părăsise, și iată că acum ajunsese cu ea la Petersburg. Nu mai era nici o primejdie să se întoarcă în Rusia : nimeni n-ar mai fi recunoscut pe voinicul de altădată în bătrînul greoi de acum.

Cunoștea ca cele zece degete ale mîinilor sale oamenii de rînd, pretutindeni, în oraș și în împrejurimi. De cînd fugise și pînă acum nu putuseră să se schimbe prea mult, și de aceea, vrînd să fie de folos tovarășei sale, se gîndi să ceară ajutorul unei bune prietene de odinioară, o țărancă din mahalaua pescarilor, care învățase de la tatăl ei meșteșugul doftoricitului. Aflînd că trăiește încă, hotărî s-o ducă pe Mariula la ea.

Țiganii cotiră pe Bulevardul Mare. Numele acesta atît de răsunător fusese dat unei străzi care se întindea, întreruptă pe alocuri de maidane, de la Calea Lugovaia pînă în mahalaua Anicikova. Pe atunci, orașul lui Petru se răsfira de la ostrovul ce purta același nume mai cu seamă spre partea Amiralității, și de aceea pe bulevard se ridicau clădiri de seamă. Cum arătau însă aceste clădiri de seamă, se poate judeca după cea mai de soi dintre ele, *Casa teatru-*

[1] Cadiu — judecător (arab.) (*n. t.*).

lui de comedie, construită din lemn, cu acoperișul din straturi de pămînt întărit, clădită, după cum s-a exprimat un vechi cronicar al Petersburgului, pentru a înjgheba acolo *tragedii, comedii și opere*. O mostră a acestui minunat templu al Thaliei, Melpomenei * etc. etc. mai putea fi văzută acum cîțiva ani în tîrgul Kuskovo de lîngă Moscova. Alte case mai modeste la înfățișare răsăreau, totuși, la îndemnul stăpînirii pe Bulevardul Mare, și acoperișurile lor noi-nouțe, de olane sau de șindrilă, mărturiseau că și ele sînt vrednice să facă parte din lumea mare, să se alinieze cu cele de seamă. Gostinîi-dvor [1] clădit din lemn, cu două caturi, cu nenumărate arcade mici, ca despărțămintele unui grajd mare, răsărise tocmai atunci, chiar pe locul unde se înalță cel de astăzi. Pe vremea aceea, el se învecina cu un crîng de mesteceni, care-i cedase o parte din teritoriul său, păstrînd însă cealaltă parte, mai mare, dinspre mahalaua Anicikova, ca și cum copacii s-ar fi retras grabnic în fața asaltului orășenilor vioi, bătăioși, spre locuitorii pașnici. Însă nici aici populația tot mai numeroasă a capitalei nu-i lăsă să poposească multă vreme : ea înjghebă o piață chiar în mijlocul crîngului : apoi, curînd după aceea, reteză, ca o hulă, și ultimii copaci care mai rămăseseră ici-colo, umbrind coliba unui bătrîn invalid din batalioanele marinei. Unde-s oare acum mahalaua Anicikova și mîndra Casă a comediei și căsuțele care stăteau țanțoșe pe Bulevardul Mare, fălindu-se cu acoperișurile lor de olane, așa cum în zilele de sărbătoare negustoresele sulemenite ies la poartă, ca să mai vadă și ele lumea, dar mai ales ca să fie văzute ? Unde sînt toate cele pomenite aici ! Șiruri de piatră, aliniată clasic, ca pe ață, s-au ridicat peste mormanele de cenușă ale Petersburgului de altădată, ca niște monumente reci dar somptuoase, înălțate drept recunoștință a urmașilor peste rămășițele poeților dragi poporului.

[1] Centru comercial, un fel de hală (n. ed.).

Mult îmi place să-mi evoc acest Petersburg de altădată, dar numai vara, la asfinţitul soarelui, cînd ultimele lui raze îi dăruiesc nuanţe fantastice. Cît de pitoresc pare el atunci, cu palatele lui care te privesc de sus, pline de importanţă, şi cu mulţimea de căscioare de vălătuci ce răzbat treptat în rîndul lumii ; cu căsuţele lui pe jumătate olandeze, pe jumătate ruseşti, la clăditul cărora meşterii au căutat care mai de care să creeze imagini de sine stătătoare, neaşteptate, vrînd parcă să spună : „Fiecare voinic după capul lui voiniceşte". Dacă n-ar fi decît acoperişurile caselor şi tot ar avea la ce se opri privirea dornică de poezie. Cu cîtă gingăşie dezmiardă soarele iarba crescută pe aceste acoperişuri pe care vremea a îmbinat nuanţe de verde, galben, ruginiu şi cenuşiu ! Cele din urmă raze ale soarelui scot atît de bine în relief acoperişurile de olane trandafirii (care apar ici-colo în cîte două-trei caturi, ca două-trei tricornuri, îndesate unul peste altul, uneori în formă de săgeată, alteori ca nişte minarete sau, în sfîrşit ca nişte hulubării) ! Ce frumos se răsfrîng razele soarelui în măciulia din virful săgeţii Amiralităţii, care pare un măr de aur ce se învîrteşte deasupra unei fîntîni ţîşnitoare ! Cum scînteiază pe crucile lăcaşurilor domnului, clădite mai cu seamă din lemn, cum sar în snopi de foc cînd ating metalul luciu al palatelor ! Dar cerdacurile falnice, nespus de variate, care ba se ascund prin curţi, ba se înfig trufaşe în coasta clădirii sau ies ţanţoşe chiar în stradă ; dar corăbioarele care împodobesc porţile, cu steaguri fîlfîind deasupra lor ; dar morile de pe malul ostrovului Vasilievski, cu scufiile lor năzdrăvane şi cu cataligele lor, înclinîndu-se în faţa Palatului de iarnă şi în faţa palatului lui Menşikov, oglindite amîndouă în apele Nevei ; iar pe lîngă palate — alaiul de căscioare din vălătuci, aliniate sub numele de Mahala franţuzească ; dar Neva fără poduri, cutreierată de o adevărată flotilă de bărci viu colorate, din mijlocul căreia răsar catarguri ca trestia deasă pe lac, şi, în sfîrşit, crîngurile şi pajiştile din mijlocul oraşului :

oare toate acestea nu sînt pitoreşti, nu sînt o adevărată poezie ?...

Iarna, însă, şi mai cu seamă în iarna anilor 1739—40, n-aş fi vrut să fiu în Petersburgul de altădată. Erau acolo Olanda şi Siberia laolaltă, una musafir, cealaltă gazdă, întîlnindu-se mirate lîngă Golful Finic ; se uitau chiorîş una la alta şi căutau să se răpună reciproc. Se înţelege că iarna, pe ger, pitorescul rusesc iese deasupra. Pînă şi pe distinsul Bulevard el este pe deplin stăpîn. Multe maidane mai sînt ; casele, ca nişte bolnavi dintr-un spital care se uită pe geam, în halate albe, cu scufii albe pe cap, sînt aşezate la o bătaie de puşcă una de cealaltă, ca după incendiu ; străzile se deosebesc doar prin numele lor şi prin gardurile înşirate pentru a le marca ; canalele, cu malurile întărite cu bîrne şi cu parmaclîcuri de lemn ; troiene de zăpadă pe străzi aproape pustii — grozăviile vremii lui Biron : un tablou ce nu era de loc de invidiat !

Abia acolo unde sfîrşeşte Bulevardul Mare, lîngă Gostinîi-dvor, duhul şugubăţ al negustorilor ruşi mai înviorează acest tablou. Ori de cîte ori apare un trecător, tejghetari vioi, smulgîndu-şi căciula din cap şi întinzînd mîna ca gospodina care mînă puii în coteţ, scuturîndu-şi părul lucios, tuns rotunjit, ca pe oală, cotcodăcesc, latră, cîntă, înşiră un potpuriu melnic nesfîrşit de mărfuri, îi strigă un adevărat potpuriu de saluturi, îl întîmpină şi-l petrec în hărmălaie, ca nişte potăi sîcîitoare, pînă cînd trecătorul dispare din vederea lor. „Ce doriţi să cumpăraţi ? Cucoană, cuconiţă, poftiţi încoace ! Cu ce vă putem servi ? Stimate domn, poftiţi, vă rugăm ! Ce vă trebuie ? Avem şi fier, şi mied, şi ţesături înflorate, şi basmale, şi catifea, şi brocart, şi catran, şi hîrtie !... Schimbăm icoane !... Blănuri siberiene ! Icre de Astrahan ! Safian de la Kazan ! Aici, la mine, cucoană, la mine marfa-i mai bună ! Nu ascultaţi ce spune, minte... poftiţi la mine... Zău, vă las pe un preţ de nimic... în pierdere, numai saftea să fie... sînteţi bun de saftea..." Mai-mai să te sfîşie. Dar dacă-ţi dă cumva prin gînd să-i intri în dugheană, tejghe-

tarul care zicea că vinde în pagubă îți cere un preț de cinci ori cît face marfa. Cucoane fandosite, cu șube de catifea în toate culorile, cu băsmăluțe legate pe cap după portul rusesc, pieptănate după moda nemțească, cu manșoane mari, se plimbă ca niște păunițe printre șirurile de dughene și se ocărăsc cu negustorii mai abitir ca niște marinari. Negustorese rumene cu kokoșnice de brocart, cu scurte îmblănite, dau din cap simandicoase, fără să se miște, ca niște pisici de lut, abia strecurînd printre dinți ce doresc. Ici-colo, cîte un domn de vază, cu șubă de urs și, în ciuda climei nordice, cu tricorn peste perucă, își croiește drum cu ditamai bastonul, răzbind prin gloata prăvăliașilor sîcîitori, lăsînd în urma lui slugile mai îndrăznețe să măture liota în stînga și în dreapta. Birjari și căruțași roiesc în apropierea tîrgului, strigînd ca un ecou din vremea tătarilor : „padi ! padi !“ Afară se aude : „Blinele fierbinți !“, „Hai la mied cald cu miroase !“, „Hai la jimble !“ ; zurgălăii de pe grumazul cailor clinchetesc voios ; benzi de fier zăngănesc domol ; gunguresc mii de porumbei, pe care rușii pravoslavnici îi hrănesc și-i alintă ca pe o pasăre sfîntă ; palmele mîinilor vîrîte în mănuși cu un deget se lovesc una de alta ; gerul trosnește sub tălpile săniilor, zăpada scîrțîie sub picioare. Pretutindeni e forfotă, pretutindeni răsună strigăte, larmă, zăngănit.

Toate aceste lucruri, toată această vînzoleală de bîlci sînt noi pentru țiganii noștri ; ei vor să vadă tot, să audă tot.

Deodată de undeva răzbate glasul unui străjer. Parc-ar fi glasul arhanghelului, vestind sfîrșitul lumii. Îndată amuțește totul, contenește orice mișcare, se oprește pînă și răsuflarea, de parcă tot ce era viu a fost înăbușit sub apăsarea călcîiului unui zeu mînios. Cîntarele, arșinele, mîinile, picioarele, gurile, totul încremenește în poziția în care le-a găsit acel strigăt. Doar auzul, încordat la limită, înlocuiește toate celelalte simțuri ; numai el mai arată că viața nu s-a scurs încă din acești oameni : toți ascultă cu luare-aminte...

Strigătul răsună iar, unduiește, pare să urce din treaptă în treaptă, tot mai aproape și mai aproape ; acum se poate deslușì limpede cuvîntul : „Limba !“

— Vine Limba ! Limba !... repetă îngrozite sute de glasuri.

Cuvîntul „Limbă“ vuiește prin ambele caturi la Gostinîi-dvor, străbate ulițele, slăbește, apoi se aude iarăși mai tare și trece de la om la om ca o molimă. Aproape fiece om e un ecou al acestui cuvînt. Mărfurile sînt aruncate claie peste grămadă, banii lăsați în plata domnului, dughenele închise, unii se zăvorăsc înăuntru, alții se îmbulzesc, aleargă înnebuniți, cu răsuflarea tăiată, încotro văd cu ochii, care spre casa lui, care spre a altuia, sărind peste porți, încuind ușile, ascunzîndu-se în pivnițe, în poduri ; unii sar în trăsurile lor, alții în birje, fără să se mai tocmească ; caii gonesc turbați, simțind parcă primejdia laolaltă cu oamenii. Și în cîteva clipe, Bulevardul Mare, Gostinîi-dvor și toate împrejurimile rămîn pustii, de parcă ar fi pierit orice suflare.

Doar în piețișoara de peste drum de Gostinîi-dvor se mai zăresc doi oameni. Privesc buimaci, căci nu pricep nimic, nu știu ce se petrece în jurul lor și n-au habar ce trebuie să facă. Presimțind că se va întîmpla ceva îngrozitor, rămîn încremeniți pe loc. Cei doi oameni sînt țiganii noștri.

Se întorc...

Drept înspre ei vine o arătare, urmată de un alai pe jos și de un polițai călare. Așa vine arătarea ; cel puțin astfel pare de departe.

Țiganii se gîndesc să fugă. Încotro ? E prea tîrziu ; polițaiul îi poate ajunge din urmă călare într-o clipă. Și-apoi, de ce să-i lovească pacostea tocmai pe ei ? Doar n-au făcut nici un rău. Poate vor să-i întrebe ceva ? Sfătuindu-se astfel între ei, stau pe loc, așteptînd să treacă alaiul care vine spre ei.

Arătarea se apropie tot mai mult, tot mai mult ! A ajuns la cîțiva pași. E un om acoperit din cap pînă-n picioare cu un sac din pînză groasă, cu tăieturi numai la ochi și la gură. O ! Arătarea aceasta e îngrozitoare. Nu degeaba la apropierea ei toți fug,

totul rămîne pustiu. E îngrozitoare ca și ciuma, ca și cutremurul de pămînt, ca și revărsarea de ape. Atunci cînd rostește prin mica tăietură din pînză cuvintele magice *vorbă și faptă,* ele însemnează cercetarea, schingiuirile, osînda, ele ucid chiar înaintea morții : cuvintele acestea nu sînt mai puțin îngrozitoare decît răgetul crocodilului care cască gura pentru a înghiți prada. Este una din acele urgii oficializate, de care ne-a izbăvit Ecaterina cea Mare. Urgia se numea : „Limba".

Ce însemna Limba ? Un ucigaș care era dus prin oraș, gătit așa cum am spus, pentru a-și arăta părtașii. Se înțelege că acest mijloc groaznic era folosit de profitori și de ambițioși, de răzbunători sau de cei dornici să lungească sau să încurce judecata, pentru a-și atinge scopurile.

Limba se apropie de țiganca speriată și rosti spre ea funestele cuvinte *vorbă și faptă.* Alaiul o înconjură îndată, iar polițaiul îi porunci cu glas amenințător să-l urmeze. Tremurînd de spaimă, nemaiputînd nici chiar să gîndească, atît de neașteptată era năpasta ce dăduse peste ea, țiganca voia să spună ceva, dar buzele ei nu îngăimau decît niște sunete tremurătoare, neînțelese. Supunîndu-se, păși după cumplitul denunțător.

— Luați-mă și pe mine, strigă tovarășul ei, de care o despărțiseră. Dac-a greșit cu ceva, sînt și eu părtaș la vină. Întrebați-o, nu mă despart nici ziua nici noaptea de dînsa ; fără mine, nu-i în stare să taie nici un pui.

— Pe tine nu te arată Limba, zise polițaiul. N-avem nevoie de tine.

— Trebuie să mă luați și pe mine cu dînsa ; mă pîrăsc eu însumi.

Țiganul fu lovit cu patul puștii.

— Puteți să mă bateți, să mă chinuiți, striga mereu Vasili, sfîrtecați-mă, scoateți-mi sufletul și tăiați-l felii, eu tot n-am să mă despart de cucoana mea.

Cu toate amenințările, cu toată făgăduiala că ceea ce ceruse se va îndeplini de îndată, el își urmă prietena și stăpîna.

Capitolul II

CERCETAREA

— Te torturară ? — Groaznic ! — În foc,
catran fierbinte ?
— Nu, 'n țepe de cuvinte !...
Mai groaznice-s ca smoala, ca flăcările-
albastre,
Ca tot ce-a scornit iadul din inimile
noastre !...

Pe unde trecea Limba, ducîndu-și victima, groaza măturа lumea de pe străzi. Doar arareori îndrăznea să-i iasă înainte caleașca unui mare demnitar.

După ce biata țigancă se mai dezmetici, primul ei gînd fu la Mariorița.

„Scumpa mea copilă, își spunea ea în sine, oamenii haini nu mă lasă să mă satur privindu-te cît ești de fericită... Măcar să te văd măritată cu nobilul și bogatul Volînski. Atunci pot să închid ochii împăcată, fericită ca în ceruri. Ei, am făcut și de data asta tot ce putea să facă o mamă, poate chiar și ceea ce o alta n-ar fi făcut... Ce n-aș da să pot auzi măcar o singură vorbă drăgălașă din gura ta, fetița mamei !... Să simt pe obrazul meu măcar o singură lăcrimioară de-a ta, înainte de a adormi somnul cel de veci ! Nu, nu, mi-e groază să mă și gîndesc că ai putea să recunoști în țigancă pe mama ta, mi-e groază mai mult decît de moartea spre care, poate, sînt dusă acum ! Ți-am făurit o fericire mare, mare de tot ; n-am s-o arunc în noroi, n-am s-o las călcată în picioare de oameni... N-au decît să mă osîndească : pe butucul călăului am să rostesc în șoaptă numele tău drag și am să mă rog lui dumnezeu să-ți fie pavăză în locul meu..."

Țiganca se uită spre cer, apoi către partea în care se afla palatul, își privi păzitorul și porni mai departe liniștită.

Gînduri, roiuri de gînduri se perindau unul după altul prin mintea ei ; deodată o fulgeră o bănuială cumplită. Și bănuiala puse stăpînire pe ea : inima

ba îi clocotea că pucioasă aprinsă, ba se răcea, că la atingerea mîinii înghețate a unui mort. Nu cumva s-o fi aflat taina ei ?... Poate, asemănarea ? Grozavă asemănare !... Nu cumva era dusă la cercetare, pentru dezvăluirea acestei taine îngrozitoare ?... O, toate caznele din lume n-o vor putea sili să vorbească ! N-au decît s-o schingiuiască ! Din gura ei n-are să iasă numele Marioriței. Îndoiala îi zbuciuma cumplit inima ; moartea, moartea se cuibărise în pieptul sărmanei mame. Grăbea pasul, de parcă ar fi vrut s-o ia înaintea străjerilor, ca să se împlinească mai repede deznodămîntul, rugîndu-se cînd și cînd lui dumnezeu să păzească de nenorocire un singur cap scump.

O duseră spre una din căsuțele de vălătuci din spatele Grădinii de vară, care făcea parte din acareturile ducelui. La intrare, îi fu smuls cojocul de pe umeri. Vasili fu oprit în fața intrării ; el hotărî s-o aștepte acolo, chiar de o degera. Mariula fu dusă într-o tindă mare și murdară, unde, lîngă niște grămezi de lemne, se afla o laviță șchioapă și o găleată cu apă, neacoperită. Intrară într-o altă încăpere, largă, rînduită altfel, dar nu mai puțin mohorîtă. O masă lungă se întindea în mijlocul acestei camere cu dușumeaua coșcovită și atît de dezghiocată, încît dacă puneai piciorul pe o scîndură la unul din capete, puteai să ridici în sus tot ce stătea pe ea. Geamurile acoperite cu chiciură groasă de un deget prefirau în acea raclă o lumină sinilie. Din loc în loc spînzurau din tavan pînze de păianjen, părînd niște aripi de lilieci. De-a lungul pereților negri erau așezate teancuri de hîrtii, a căror vechime n-ar fi putut-o socoti decît poate doar Cuvier *, paleontologul, după grosimea colbului ce se așternuse peste ele. Ceea ce te liniștea dintru început în acea încăpere era Pravila lui Petru, scrisă pe hîrtie cerată, care stătea în mijlocul mesei : dar și acest monument, întruchipare a unui gînd înalt al marelui țar și legiuitor, era pîngărit de un păianjen îndrăzneț, care-l acoperise pe alocuri cu pînza sa, ca și de cruzimea neomenoasă care adusese tot felul de unelte

de tortură într-o odaie alăturată, a cărei ușă fusese parcă anume lăsată deschisă. Aceasta era cancelaria polițienească de pe lîngă casa ducelui.

Văzînd acele unelte, țiganca gîndi că o așteaptă o cercetare cumplită. Înfățișarea oamenilor ce se iviră în fața ochilor ei nu era nici ea mai liniștitoare. La masă, pe locul judecătorului, ședea un bătrîn uscățiv, respingător la înfățișare : pletele roșcate îi cădeau în neorînduială pe umeri, capul, prelung, uscat, părea un cap de cal peste care fusese întinsă o piele de om, cu ochi de hienă, cu urechile și gura leit ale unui urangutan, așezate atît de aproape unele de altele, încît ori de cîte ori mișca mai mult fălcile, îi mișcau în același timp și urechile uriașe și perii roșcați, zburliți. Ochii ba îi încremeneau, ațintiți într-un loc, căpătînd o culoare plumburie, ca ai unui mort, ba sclipeau înfiorător, ca un bisturiu, fulgerînd necruțător sufletul slab din fața lui și ținîndu-l atîrnat deasupra unui hău. Era îmbrăcat din cap pînă în picioare în cafeniu-roșcat ; pînă și ciorapii de mătase aveau aceeași culoare ; manșetele de dantelă scumpă îi acopereau toată mîna, iscînd bănuiala că sub ele se ascundeau niște gheare de diavol. Lîngă el, într-o parte a mesei, ședea un tînăr de vreo douăzeci și cinci de ani, bălai și firav — n-avea un strop de sînge în obraz ; ochii tulburi, lipsiți de viață, vădeau o fire adormită sau bolnăvicioasă. De altfel, în toată purtarea și vorbele lui se bănuia un chin tainic : tînărul părea în totul un gînd nerostit pînă la capăt, suspendat prin trei puncte. Ținea pana în mînă, parcă împotriva vrerii sale, și se uita mai mult la hîrtia din fața lui decît la făpturile vii din jur. Cel dintîi era zelosul acolit al lui Biron, *Ober-hofkommissar*-ul Lipman, cel de-al doilea — secretarul particular al amîndurora și nepotul lui Lipman, Eichler, pe care unchiul său îl cresc-use ca pe propriul lui copil și-l iubea, iubindu-se în el pe sine. Abia știind să se iscălească, Lipman îl folosea ca o unealtă vie pentru toate treburile sale de cancelarie. Neavînd copii, deci cui să-și lase averile și titlurile de noblețe, voia să-și asi-

gure o posteritate măcar prin el. Tocmai de aceea îl căpătuise în acea slujbă de invidiat, care-l apropia de duce : locul de secretar al cabinetului ducelui fusese ca și hărăzit pentru nepoțelul lui.

Ciudată mai e și dorința aceasta de a avea o posteritate !... Uneori un întreg șirag de urmași, un popor întreg, omenirea întreagă culege recolta de pe ogorul semănat de un simțămînt înălțător sau de egoismul unui singur om.

De o parte a Pravilei fu așezată Mariula, de cealaltă — Limba : femeia, frumoasă, gătită cu o rochie de mătase presărată cu stele de aur (mama domniței Lelemico s-ar fi înjosit în proprii ei ochi, dacă s-ar fi îmbrăcat sărăcăcios), palidă, tremurînd de groază ; Limba — în sacul negru de pînză groasă, prin care se vedeau doi ochi cenușii și buzele gata să se deschidă, pentru a rosti osînda de moarte.

Cercetarea începu. Preludiul arătase limpede ce va însemna concertul propriu-zis.

— Bagă de seamă, țiganco ! i se adresă amenințător judecătorul roșcovan, o înțelegere strîmbă e mai bună ca o judecată dreaptă : să ne spui adevărul, că de nu, vor vorbi ciolanele tale.

Și arătă spre odaia de alături. Privirea cu care însoți această mișcare săgetă inima Mariulei ca un vîrf de cuțit.

— Nu mă știu vinovată cu nimic, boierule, zise ea, adunîndu-și puterile, dar sînt gata să răspund la orice întrebare. („Numai despre Mariorița să nu mă întrebe, își zise ea în gînd. O, despre ea n-o să mă poată sili să scot o vorbă nici ceea ce văd în odaia de alături !")

— Mai adaug ceva la înțelegerea noastră : dacă recunoști repede vina ce ți se aduce, n-o să te ținem mult aici. Și acum, la treabă !

— Ascult, boierule !

— Îl vezi pe hîdul ăsta în sac ? El a dus la pierzanie cîteva suflete și pune mărturie cum că tu, în drum de la Moscova încoace, te-ai împrietenit îndeaproape cu atamanul lui, care, sub numele malo-

rusului Gordenko, vroia să ajungă la Piter, ca să jefuiască vistieria.

„A, va să zică asta era, își zise țiganca în gînd, bănuind acum ce vroiau aceia care o cercetau. Slavă ție, doamne! Bine că nu e vorba de copila mea dragă ; toate celelalte sînt fleacuri, nimicuri !..."

Parcă i se luă de pe inimă o piatră grea ; ochii ei strălucitori de bucurie și zîmbetul de pe buze o dădură în vileag.

— Numai atît ? îl întrebă ea fără voie pe judecător.

— Păi e puțin lucru să fii prietenă cu un ataman ?! Asta poate să te ducă pe butuc alături de el. Limbă, e rîndul tău ! Hai, spune ce ai de spus împotriva ei. Cum o cheamă ? Ce urzeli viclene a pus la cale împreună cu atamanul ?

Omul în sac își începu pîra ticluită cu dibăcie, însă prost învățată pe dinafară. Cine cunoștea vocea lui Ferapont Podacikin ar fi ghicit îndată că era chiar el.

Da, într-adevăr, era fiul madamei din casa lui Volînski. Fusese silit să facă pe Limba, pentru a o pîrî pe țiganca, prietenă la toartă cu omul care, deși fusese prefăcut în sloi de gheață, totuși nu dăduse în vileag uneltirile lui primejdioase — pentru a o pîrî că știuse să-i intre sub piele lui Volînski, rămînînd între patru ochi cu acesta vreme îndelungată, după cercetarea oamenilor. Nu i-o fi dat Gordenko chiar ei jalba cu pricina ? Nu cumva acea mărturie scrisă încăpuse pe mîinile unui al treilea, poate chiar în acelea ale vrăjmașului ducelui ?... Dinspre partea asta, persoana luminăției sale nu era în afara oricărei primejdii ; și cine nu știa că persoana favoritului este mai presus de orice ? Nu era mare lucru să se spună că o țigancă e răufăcătoare, să i se pună în spinare cîteva fărădelegi ! Încurcînd-o astfel, se va putea stoarce totul de la ea și, după împrejurări, va putea fi pedepsită sau iertată : totul era în puterea ducelui.

Aducerea acestei trebi la bun sfîrșit fusese încredințată, după cum am văzut, vicleanului Lipman.

— E adevărat, răspunse cu tărie ţiganca, că mă cheamă Mariula, precum adevărat este şi că malorusul — dumnezeu ştie, cine-o fi — m-a îndrăgit, cum zicea el, pentru şiretenia mea, că a stat adesea de vorbă cu mine şi...

— Şi că ţi-a dat ?... întrebă Lipman, tremurînd de nerăbdare. Ei, haide, spune, porumbiţo...

„Acum înţeleg, îşi zise în gînd Mariula, înţeleg totul şi o să le spun tot. Ce-mi pasă mie de tărăşeniile altora ! Eu nu am decît un singur foc la inimă pe lumea asta..."

— Daţi poruncă să iasă afară sacul ăsta, îi spuse ea tare judecătorului. Ştiu ce vreţi de la mine.

Liniştea şi hotărîrea cu care vorbea prevesteau o apropiată şi prielnică încheiere a cercetării. Norii de furtună care se strînseseră pe faţa *Ober-hof-kommissar*-ului începură să se împrăştie. Îi făcu un semn cu mîna Limbii să iasă. Pricepînd îndată porunca, denunţătorul se grăbi să dispară. Atunci ţiganca vorbi cu tărie :

— Vreţi hîrtia lui Gordenko, nu-i aşa ?

— Da, da, porumbiţo ! Hîr... hîr... tia, pe care... dar... văd... că eşti... tare isteaţă, că ai înţeles totul.

— Ba nu, boierule, nu înţeleg nimic.

— Cum nimic ?... strigă ameninţător judecătorul. Ţigancă afurisită ! N-ai spus chiar tu ?...

— Nu ştiu ce stă scris în hîrtie ; dar...

— Ei ?...

O dată cu această întrebare, fără să vrea, Lipman se ridică puţin de pe scaunul său ; privirea i se înfipse ca ghearele unui diavol în sufletul Mariulei, vrînd să smulgă din el întreaga taină.

— Unde-i ? adăugă el nerăbdător.

— E la mine, am păstrat-o, răspunse ţiganca.

Dacă ar fi spus altceva, bătrînul ar fi sfîşiat-o în bucăţi ; bucuros de răspunsul primit, era gata s-o sărute.

Fără să ceară voie, Mariula se apropie de fereastră, se întoarse cu spatele, scoase din sîn un pachet pecetluit şi-l întinse judecătorului, întrebîndu-l :

— Asta o fi ?

Suflecîndu-și mînecile, Lipman apucă pachetul cu mîna tremurătoare, rupse pecetea și, întinzînd hîrtia secretarului său, îl întrebă scurt, cu răsuflarea tăiată :

— Ia vezi...

Secretarul luă mașinal hîrtia, o parcurse cu privirea-i somnoroasă, dădu din cap afirmativ și răspunse, căscînd prelung :

— Asta e !

Apoi începu s-o citească pe îndelete.

Pînă să ajungă la urechile bătrînului cuvîntul dorit, acesta părea gata să-și mănînce de viu nepotul pentru încetineala lămuririi ; dar răspunsul fu rostit, și toată bucuria sa triumfătoare i se revărsă într-o singură exclamație :

— Aha !...

Tot astfel ar fi exclamat, fără îndoială, și un alchimist, descoperind piatra filozofală ; tot astfel a exclamat probabil și Columb, zărind țărmul Lumii Noi, pe care o descoperise.

Aici șireata Mariula, căreia Gordenko îi dezvăluise unele taine politice privitoare la Biron, știu să povestească cu grijă, fără a pomeni despre ministrul de cabinet, cum ajunsese hîrtia la ea, cum Gordenko — ataman sau ce-o fi fost, habar n-are — o rugase ca în împrejurarea că el va muri, să dea acea hîrtie măicuței-împărătese.

— I-am făgăduit că așa o să fac, dar în sinea mea mi-am zis : de-o să-l ia dumnezeu la el, o să arunc în foc hîrtia cu peceți, că cine știe peste ce bucluc dau.

— Nu pari a fi părtașă la fărădelegile acelui tîlhar și ar fi fost păcat să fie altfel, căci văd că ești o femeie de treabă. De aceea ai scăpat teafără. Să știi că însuși ducele o să te răsplătească. El e un boier mare. În toată Rusia nu-i altul mai mare ca el — ce spun, în Rusia ? — nicăieri sub soare ! E un boier bun la suflet, mărinimos. Cînd ai să-l cunoști, o să vezi.

— Păi cum de nu, tătucule, răspunse Mariula. I s-a dus vestea hăt-departe, pînă în țara turcească, cît e de bun...

Tînărul secretar zîmbi abia zărit ; dar și acest zîmbet și-l ascunsese printr-un căscat și, punînd hîrtia pe masă, întinse picioarele cît erau de lungi și ațipi.

— Ei, încă două întrebări, urmă Lipman. Dacă îmi răspunzi și la ele tot atît de iute și fără ascunzișuri ca pînă acum, pot să te felicit : o să te înnoiești din belșug.

— Întreabă-mă, boierule !

— Altă hîrtie n-ai văzut cumva la malorus ?

— N-am văzut, boierule.

— N-a vorbit niciodată cu tine despre așa ceva ?

— Niciodată.

— Nu ți-a dezvăluit ce urmărește ?

— Mi-a spus doar atît : că vrea să se răzbune pe cineva pentru o obidă ce i-a fost adusă, însă pe cine și ce fel — nu mi-a spus.

— Și acum, o ultimă întrebare : despre ce ai vorbit cînd ai rămas singură cu Artemi Petrovici Volînski ieri, la el acasă ?

Țiganca simți că i se taie răsuflarea ; se îngălbeni și răspunse cu limba împleticită :

— N-am vorbit nimic, boierule... zău așa, nimic...

— Hm ! Nimic ! Precum văd, te-ai îngălbenit la față și tremuri ?... Nimic, zici ?... Să-mi spui ce-ai vorbit cu el, sau...

— Iacă-tă, am să vă spun drept, boierule mare... jur pe ce am mai sfînt că nu-i în legătură cu treaba asta... Ia, niște fleacuri...

— Dacă-s fleacuri, de ce nu le spui ?

— Am jurat...

— Hei, meștere gîde ! strigă Lipman.

Intră călăul.

— O, dacă-i p-așa, n-aveți decît să mă chinuiți : n-o să vă spun nimic !

Dînd acest răspuns, care vădea întreaga ei tărie sufletească, Mariula înălță capul ; apoi întrebă unde să meargă la cazne.

La strigătul ei, tînărul se trezi din picoteală; aplecîndu-se spre unchiul lui, îi spuse pe nemțește:

— N-o îndîrji! De vreme ce n-a ascuns de dumneata hîrtia asta, ar fi dezvăluit desigur și alte taine în privința malorusului sau a uneltirilor lui Volînski, dacă le-ar fi cunoscut. Trebuie să fie ceva în legătură cu dragostea... i-o fi cerut să-l ajute... doar ai aflat... E vorba de o dragoste, nu-i așa? adăugă el în rusește, întorcîndu-se de data asta spre țigancă și încurajînd-o cu privirea și cu glasul.

— Da! Mai mult nu așteptați să vă spun, răspunse Mariula.

— Păi de ce n-ai spus așa din capul locului, se grăbi să intervină Lipman, acum cu glas blajin și făcînd semn gîdelui să iasă. Înțeleg, înțeleg... O vrea de mireasă! Ha, ha, ha. Da' știi că-ți seamănă leit? Ai stat cumva prin Moldova, pe la vreun prințișor de pe acolo?

— Ajunge cu șaga, răspunse Mariula, aprinzîndu-se.

Mai bine ar fi intrat în pămînt chiar în clipa aceea.

— Ce să zic? Nu faci o faptă rea! urmă batjocoritor bătrînul. Și ce mai mire! Bogat, cu vază... Frumoase daruri o să capete peținitoarea...

Mire! Mireasă! Vorbele acestea loveau ca niște ciocane drept în inima sărmanei mame.

— N-o să te stingherim cu peținitul ăsta. Numai că, în privința celorlalte... să bagi de seamă! adăugă Lipman cu înțeles, amenințînd-o cu degetul și apropiindu-l apoi de buze.

— Au rămas înmormîntate aici, în pieptul meu, răspunse țiganca cu hotărîre, recăpătîndu-și cumpătul după spaima pe care o trăsese.

— Bine, mă declar mulțumit! A, da, mai avem amîndoi o trebușoară.

— Porunciți.

— Malorusul ăla, ataman, neataman, zi-i cum vrei, s-a făcut nevăzut...

— Şi ce mă priveşte pe mine, boierule ?

— Malorusul, care se îmbrăcase pentru serbare ca voievod şi căruia îi luase locul Gordenko, este acum aici... Vezi că dacă se află cumva că nu s-a ştiut de el nimic o vreme şi că tîlharul acela venise în locul lui, vrînd să înfrunte stăpînirea, voievodul o s-o păţească — o să înceapă tot felul de cercetări... o să se stîrnească încurcături şi... mai ştii ceasul rău ? S-ar putea să fii amestecată şi tu... De-aia, îţi dai seama că e mai bine să punem capăt de la început încurcăturilor... Aşadară, ai să spui că tot drumul l-ai cunoscut numai pe hoholul ăsta... Ai înţeles ?...

— Habar n-am cine-i Gordenko...

— Ha, ha, ha ! Isteaţă mai eşti !

— Dar prietena malorusului ?

— De-asta n-avea tu grijă. Şi ea, şi pristavul, şi toţi ceilalţi care l-au cunoscut în drum pe hoholul ăla afurisit ce ne-a dat atît de furcă, toţi au arătat cu jurămînt...

— N-am nimic împotrivă !

— Bagă de seamă !... Ştii cu cine ai de-a face ! De vie te îngropăm...

— Puteţi să mă şi jupuiţi de vie, dac-o să scot o vorbă. Ce-s netoată, să pălăvrăgesc ca să-mi fac rău mie însămi ? Poate că la zile negre o să mai am nevoie de dumneavoastră.

— O, cum nu ! cum nu ! Eşti o comoară de femeie !... Ei, drăguţo, să ştii că n-o să rămîi nerăsplătită de mai-marele nostru.

Şi luînd pildă de la mai-marele lui, în semn de bunăvoinţă, îi întinse mîna, zîmbind cu buzele lui uriaşe în aşa fel, încît întreaga liotă a privitorilor din iad ar fi aplaudat acest zîmbet mai mult decît drăcesc, firește, dacă privitorii de acolo ar fi în stare să preţuiască jocul confraţilor lor de aici, actorii.

Cu aceasta, cercetarea luă sfîrşit. În locul năpastei la care se aşteptase, Mariula ieşi cu o rublă

de argint în plus și cu făgăduiala că va fi ocrotită de cel dintîi om din împărăție. Ne putem lesne închipui bucuria lui Vasili, cînd o văzu vie, nevătămată și pe deasupra veselă.

Capitolul III

DOFTOROAIA

— Vasea, prietene ! Împlinește-ți mai repede făgăduiala dată, că de nu, îmi pun streangul de gît, zise țiganca.

Inima îi clocotea de ciudă că fusese descoperită asemănarea ei cu domnița Lelemico.

Țiganul nu-i răspunse nimic. O privea mereu, vrînd parcă să se încredințeze că e în viață, că i-au dat drumul, că merge alături de el. O duse în mahalaua pescarilor. Firește că de data asta ocoliră Bulevardul Mare, ca și piața din fața bazarului Gostinîi-dvor, unde de altminteri totul era obișnuit, ca și mai înainte, doar că nu se vorbea altceva pe la toate colțurile decît că Limba pîrîse pe o țigancă, fostă, cică, nevastă a unui ataman de tîlhari și ucigașă a cîtorva oameni. Încercați să zvîrliți un zvon cît de prostesc într-o gloată de gură-cască, și-o să vedeți c-au să-l creadă fără să judece, și au să-l răspîndească mai departe din gură în gură.

Ajunseră în mahalaua pescarilor. La un capăt de uliță, Vasili bătu în ușa unei cocioabe cu pereții atît de afumați, încît părea făcută din cărbuni. Cocioaba bătea mătănii înspre uliță ; pieptănătura ei de paie, presărată gros cu omăt, era zbîrlită de vînturi. Împrejur — nici ogradă, nici măcar un șopru sau vreo magazioară — nimic.

Cineva trase pe dinăuntru cerceveaua ferestruicii pe care era întinsă o bășică de bou ; în uliță năvăli o volbură de abur, apoi, învăluită în volbură, în deschizătura ferestruicii se ivi fața unei băbuțe,

galbenă ca turta de ceară, plină de zbîrcituri. Bătrînica începu să tușească. Părea că din gura ei ies rotocoale de fum. Cu glas blajin, băbuța îi întrebă pe cei doi țigani ce vor.

— Avem mare nevoie de matale, mătușă dragă, îi spuse Vasili. Dă-ne drumul în casă, că n-o să-ți pară rău.

— Măcar că n-ați venit la vreme potrivită, oameni buni, răspunse bătrîna, n-o să vă las afară în ger : intrați înăuntru cu dumnezeu.

Drumeții noștri pășiră pe scărița înghețată, tot atît de neagră și de strîmbă ca toată cocioaba, și urcară în cerdac. Acolo Vasili smuci de ivărul ușii uriașe, care se deschise, și l-ar fi tras, de bună seamă, după ea, dacă el însuși n-ar fi cîntărit mai greu decît ușa. Țiganii se pomeniră într-o tindă mică, ce despărțea odaia băbuței de o cămară, folosită pesemne drept spițerie, deoarece de acolo răzbăteau miresme de buruieni tămăduitoare. Apăsară clanța ușii dinăuntru și intrară într-o odaie călduroasă și bine luminată. Drumeții noștri, plini de promoroacă, fură învăluiți plăcut de căldură și lumină. Într-un colț, gătit cu flori uscate și cu crenguțe de salcie, ardeau trei lumînări de ceară, luminînd viu o icoană cu nimb argintiu, împodobită cu panglici în toate culorile, cu cruciulițe și inele, prinosuri ale osîrdiei cu care se rugau suferinzii. Cu capul spre icoană, pe o laviță, zăcea o țărăncuță, galbenă la chip, bolnavă. Ochii ei ardeau, pieptul îi răsufla anevoie ; părul strîns într-o cosiță atîrna în jos spre dușumea ; mîinile și picioarele îi erau legate cu frînghii. Lîngă ea, un vlăjgan de ucenic bolborosea fonf un descîntec împotriva necuratului. Îmbrăcată cu un sarafan albastru, pirpirie, gheboșată, dar atît de îngrijită și de spălățică, încît părea o nucă curățată, bătrînica șoptea o rugăciune ; ea le făcu semn cu mîna oaspeților să se așeze pe alt sipet. O fetișcană de vreo paisprezece ani, fragedă, îmbujorată de parcă tocmai se spălase cu zăpadă, stătea în fața vetrei și arunca un soi de rășină într-un hîrb, din care se răspîndeau prin

toată casa rotocoale de fum înmiresmat. În clipa în care ucenicul rosti tunător, prelung : „Piei..." bolnava începu să geamă, să scrîșnească din dinți și să țipe înspăimîntător, în toate felurile ; ba parcă lătra un cîine, ba scîrțîia un car, ba guița un porc. Cînd și cînd, din gura ei izbucneau vorbe hulitoare de dumnezeu. Apoi începu să se zbuciume cumplit ; ochii i se holbară, gata-gata să-i iasă din orbite ; frînghiile cu care era legată plesniră ; se chircea, se încolăcea, se zbătea ca peștele pe uscat, zgrepțăind peretele cu picioarele... Părea că fiecare părticică a trupului ei se zvîrcolește... Pîntecele i se umflă, apoi se dezumflă iar, pieptul i se lăți neobișnuit, grumazul i se încordă așa fel, încît vinele ei păreau niște funii. Școlarul și țiganul o apucară de mîini și de picioare, însă puterile lor împreunate nu însemnau mai mult decît puterea unui copil pe lîngă a ei, căci fură aruncați amîndoi cît colo. Cosița bolnavei, lovind obrazul ucenicului, lăsă pe el o dungă roșie. Mariula încremenise de groază : părul i se făcuse măciucă. Baba doftoroaie se ruga însă netulburată. Curînd, bolnava începu să se liniștească : pe buze i se ivi o spumă, după care din gura ei țîșni un abur ușor. După ce acesta se împrăștie, bătrînica se apropie de bolnavă, se închină cu evlavie, o binecuvîntă și pe ea cu semnul crucii, se aplecă deasupra ei și rosti o rugăciune, după care începu să șoptească niște vorbe nedeslușite, trecîndu-și prelung mîna peste trupul bolnavei și peste ochii ei... de mai multe ori, încetișor, tainic, adormitor. Ochii băbuței sclipeau ; pe obrajii ei gălbui se iviră pete alb-trandafirii... Bătrînica acoperi cu o năframă albă fața bolnavei, care adormise. Fetișcana se așează la picioarele ei și i le luă în mîni. Istovită, băbuța făcu cîțiva pași pînă la o laviță, se culcă și într-o clipă se cufundă într-un somn adînc. După ce stinse lumînările, ucenicul făcu un semn cu mîna țiganilor să nu-i tulbure pe cei ce dormeau, apoi ieși tiptil din izbă. Înăuntru se așternu liniștea, o liniște atît de adîncă, încît părea că duhul somnului și-ar fi întins aripile

peste întreaga căscioară. Căldura încropită îndemna la toropeală ; răsuflarea celor adormiți te făcea să moțăi fără vrere. Nemaifiind în stare să lupte cu somnul, Mariula și tovarășul ei se culcară pe cîte o laviță și după cîteva clipe toți cei din odaie dormeau adînc, ca vrăjiți.

Cînd se deșteptară, afară se înnoptase. Pe masa acoperită cu o față cu chenar roșu, era aprinsă o lumînare de seu. Fetișcana, iute ca o veveriță, așeza pe masă felii mari de pîine neagră și o solniță uriașă, cioplită meșteșugit în lemn. Stăpîna casei nu se zărea nicăieri. O pisicuță se juca cu o hîrtie prinsă de o ață, pe care i-o coborîse de pe polată o fetiță de vreo trei anișori. De sub părul ei bălai, pieptănat frumos, unduios ca blănița unui mielușel, lăsat în jos o dată cu capul, nu se vedeau decît doi ochișori albaștri, poznași.

Intră și gazda.

— Nu te supăra, mătușico dragă, îi spuse Vasili, făcînd o plecăciune adîncă în fața ei, împreună cu tovarășa lui. Am și tras un pui de somn la matale în casă. De vină-i numai căldura de aici ; te învăluie plăcut după gerul de afară...

— De bine nu se plînge nimeni, drăguțule. Nu-i păcat să pomenești de raiul domnului, oricare ar fi prilejul : dar căldura pămîntească nu-i pentru sufletel — răspunse repede bătrînica, rostind vorbele pe nerăsuflate. Pesemne c-oți fi trudiți de-atîta drum ; ce să zic, omătu-i ca aluatul, iac-așa îți încurcă picioarele. Și acum, ia să-mi spuneți de unde vă aduce dumnezeu și cu ce v-aș putea fi de folos.

— Precum văd, Agrafena Paramonovna, nu-ți mai aduci aminte de mine ?

— Nu te supăra, drăguțule, nu-mi mai aduc aminte, răspunse băbuța, cercetîndu-l încordată, cu ochii știnși.

— E drept că multă apă a mai curs de cînd nu ne-am mai văzut, și mai multă încă, de cînd ne-am cunoscut. Din flăcăul tînăr, voinic, de altădată, iacată-mă un bătrîn burduhos, iar mătăluță, dintr-o fată nurlie — o băbuță gheboasă. Frumusețea mă-

tăluță s-a dus pe apa sîmbetei, iar a mea s-a înecat în osînză.

Țiganul scoase un pieptene de corn și-l trecu prin părul negru, înspicat, tuns rotunjit, apoi, înduioșat, își arătă iar privirilor bătrînei fața încadrată de barba deasă.

— Tăicuțule, de mi-aș putea aduce aminte ! (Alta, în locul doftoroaiei noastre, ar fi spus, pesemne : ajută-mă, doamne ! însă ea nu rostea numele domnului decît în împrejurări deosebit de însemnate.)

— Mai ții minte oare cum veneai o dată de la doftorul neamț, la care te trimisese tîtîne-tău și cum ți-au ieșit înainte doi ostași și au vrut să te necăjească... iar eu te-am petrecut cuviincios pînă acasă și doar te-am sărutat, ghiocelul meu, pe obrăjor, ca pe o floricică ?

Chipul băbuței se îmbujoră ușor și totodată începu să strălucească de bucurie.

— Vasenka, dragul meu, Vasiliok, tu ești ? strigă ea și puse prietenoasă mîna ei uscățivă pe umărul țiganului rotofei. Cum pot să te uit eu pe tine !... Parcă numai asta ai făcut tu pentru mine ? Mi-ai scăpat din flăcări ibovnicul, bolnav, olog de amîndouă picioarele, cînd cu focul cel mare...

— Da' v-am furat și un cal.

— Eh, eh ! tot șugubăț rămas-ai ca și altădată, zise doftoroaia, înveselindu-se. Mulți ani am dus noi laolaltă un trai fericit. Dar mîndrețea asta cine-i ?

— Cucoana mea, iar pe rusește — stăpîna mea.

— Va să zică, tot te-ai băgat la stăpîn ?

— În jug, vrei să zici ?... Ba nu, Paramonovna ; nu mă cunoști oare ?... Cine m-ar fi putut face să părăsesc slujba la împăratul cel bun, de n-ar fi sălășluit în capul meu alt împărat — afurisita de viață slobodă țigănească ? Vezi tu, Mariula mi-a făcut un bine : nici mai mult, nici mai puțin, mi-a scăpat capul de pe butucul călăului ; și tocmai din această pricină îi slujesc, îi zic stăpînă, iar dînsa îmi zice fratele ei, cumătrul ei și-mi dă fel și fel de alte nume. Și-apoi, ea-i țigancă de-a noastră ! De

mi-ar zice fără șagă sluga ei, aș părăsi-o îndată, măcar c-o iubesc mai abitir ca pe o soră. Hai, Mariulo, sărut-o pe vechea mea prietenă.

Stăpîna lui Vasili îndeplini cu plăcere cererea tovarășului și slujitorului ei.

— Ce vînt v-a adus la Piter? Pesemne serbarea ceea diavolească, de-o văd pe prietena ta atît de frumos gătită! Nepoței mei și cu mine i-am și privit cu mare încîntare steluțele de pe rochie. Parc-ar fi rupte din cer.

— Mariula a avut o treabă la Piter; mi-e mi-i bine oriunde trăiesc slobod și am pîinea cea de toate zilele. Pentru păcatele mele de altădată n-am de ce să mă mai tem; dacă nu m-ai cunoscut tu, apoi nimeni nu mă mai cunoaște; la serbări am venit, pentru că în schimb sîntem îngrijiți, îmbrăcați și hrăniți bine, iar la tine am venit pentru un leac; iaca, asta-i tot, într-o vorbă și-un cuvînt.

— Sînt bucuroasă să-i fiu de folos cu ce-mi stă în puteri vechiului meu prieten.

— Ți-aduci aminte cum a venit într-o zi la tatăl tău o muierușcă uscățivă, ofticoasă parcă; gemea și tușea într-una, de parcă i se pusese ceva de-a curmezișul gîtlejului. Și i-a dat dînsul un leac tare și i-a spus să ia cîte o picătură, în apă, dis-de-dimineață. Bagă de seamă, i-a spus el, să nu spargi sticluța, că iese o poznă de nu mai scapi cu zile...

— Iar dînsa, toanta, a scăpat pe jos hîrtioara în care fusese înfășurată sticluța și și-a ars mîna așa de cumplit, că pînă la ceasul ăl de pe urmă a umblat cu pete roșii, de parcă ar fi fost stropită cu zeamă de răchițele.

— Hm! Precum se vede nu-i de șagă cu leacul acela, zise țiganul cu înțeles, uitîndu-se la tovarășa lui, a cărei inimă zvîcnea năvalnic, iar ochii îl rugau pe Vasili să urmeze ceea ce începuse. Ei, urmă el, dar noi nu sîntem atît de neghiobi ca muierușca aceea... o să ne păzim...

— Bine, dar pentru cine vă trebuie leacul? Tu nu pari ofticos, precum văd (bătrînica scuipă în sîn

și-și făcu semnul crucii) ; iar stăpînă-ta, măcar că pare mîhnită, a ferit-o dumnezeu și pe ea.

— Vezi mata, surată dragă, vorbi Mariula, o cucoană bogată din Petersburg mi-a cerut un leac de oftică și mi-a făgăduit să mă răsplătească boierește, de-oi putea s-o ajut. I-am povestit și lui Vasea ; el și-a adus aminte că părintele matale a însănătoșit pe cineva care suferea chiar de boala asta și m-a adus încoace. Ajută-mă, Paramonovna ; împărțim cîștigul pe din două.

— Cum să nu, cum să nu, am tot ce vă trebuie ; numai că de cîștig nu vreau să aud nici o vorbuliță ; nu-mi sînteți străini și mă simt încă îndatorată față de Vasenka al matale și al meu.

Spunînd acestea, doftoroaia se apropie de un sipet, o chemă pe fetișcana căreia îi spunea nepoată și-i porunci să scoată cu grijă o sticluță care avea ca semn un pai înfipt în dopul de hîrtie ; sticluța o întinse Mariulei cu poruncă aspră să-i dea bolnavei cîte o singură picătură din doftorie, și aceea în apă.

— De-i dai mai mult, îți iei pe suflet un păcat de moarte : și-atunci, sîntem pierdute amîndouă, pe veci. Acu, pune sticluța pe policioară, iar mîine ai s-o iei cu grijă. Poftiți să vă ospătați cu pîinea și sarea mea și mîneți peste noapte aici. Gerul ăsta te zăpăcește de tot și, doamne ferește, poți să rămîi sub un giulgiu de omăt.

Mariula și Vasili îi mulțumiră, arătîndu-se bucuroși să înnopteze în casa bătrînei. Cu inima tulburată, Mariula puse sticluța acolo unde i se spusese.

Cinară pe sponci, țărănește. Fetița coborî de pe polată în picioarele goale și se așeză la loc de cinste, lîngă bunică-sa, privindu-i pe oaspeți pe sub sprîncene, cu ochișorii ei ghiduși. Nepoata mai mare aducea la masă. După cină, începură să tăifăsuiască după obicei, despre greutățile din vremea

lor și despre traiul fericit de altădată. Despre asta au vorbit și vorbesc întotdeauna oamenii de rînd, cînd se adună la un loc; pe vremea aceea însă acesta era amarul adevăr. Se plîngeau de favorit, de lipsurile în care se zbătea lumea, necăjindu-se că n-avea cine să-i arate împărătesei adevărul despre traiul oblăduiților ei; vorbiră de asemenea cu mîhnire despre o boleșniță care bîntuia prin cîteva sate din vecinătatea mahalalei pescarilor, secerînd și tineri și bătrîni, de care fusese ferită, însă, deocamdată, mahalaua. Mai tăifăsuiră și despre serbarea ce se pregătea la Piter, despre oamenii nemaivăzuți, ce semănau cu niște sălbăticiuni, aduși în oraș, despre elefanți, cămile, măgari și alte vietăți de tot soiul, pe care urmau să fie încărcați oamenii aceștia și plimbați prin oraș, ba chiar și despre palatul de gheață, a cărui veste se dusese într-o singură zi de la curte în cocioabe. Nu degeaba se zice că țarul gîndește, iar poporul a și prins de veste. Taifasul lor fu întrerupt de cîteva ori de bolnavi care veneau la bătrînă. O femeie o rugă pe doftoroaie să-i aline durerea de măsele, alta — s-o tămăduiască de anghină. Bătrînica cea firavă și blajină le îngriji pe amîndouă, făcînd rugăciuni, descîntînd și atingîndu-le, leac care astăzi se numește magnetism. La aceste lucruri mai adăugă pentru cea dintîi un cui mic de lemn, iar pentru a doua — apă cu sare. Pentru străduința arătată, doftorul în sarafan primi zece ouă și un urcior cu lapte. Cu toată modestia darului, inimoasa doftoroaie, care făcea totul în numele domnului, fu mai mulțumită de răsplată, decît un medic care ar fi primit o tabacheră de aur pentru o consultație.

Cineva veni s-o cheme pe țărăncuța bolnavă la o șezătoare, într-o izbă vecină. După ce fata plecă, țiganul și țiganca o rugară pe doftoroaie să le povestească de unde-i venise bietei fete o boală atît de cumplită. Bătrîna le împlini bucuroasă dorința.

Capitolul IV

BĂTRÎNICA POVESTEȘTE

Vorba nu trece pe-alături
Proverb rusesc

— Întîi și-ntîi să ne închinăm ; orice lucru se cuvine a fi început cu semnul crucii, căci e mai neîndoielnică izbînda, zise bătrînica, și după ce se închină, urmată de cei doi care o ascultau, își începu povestirea. Să tot fie vreo cincisprezece ani de atunci.

Era în ajunul crăciunului, noaptea, dacă nu mă înșel, cam cu un ceas înainte de întîiul cîntat al cocoșilor. Pravoslavnicii din mahala se culcaseră. Doar în izba noastră mai ardea opaițul ; răposata fiică-mea și cu mine înfoiam și răgilam inul, așteptîndu-i omul să se întoarcă de la Piter. Pe neașteptate afară a început să vremuiască cumplit, să nu scoți nasul din casă, nu alta ; viscolul zgîlțîia aprig gemulețul, vîntul mugea, de parcă ar fi vrut să se năpustească în casă. Te băga în sperieți ! Cînd se mai potoli o clipă vifornița de parcă stătuse să-și tragă răsuflarea, auzii deodată chiar lîngă colțul casei un glas de om parcă suduind, și încă cum, doamne iartă-mă ! — ca la ușa cortului. Mi-am scuipat în sîn pentru păcatul lui — că de rugăciune n-aveam vreme — am deschis ferestruica, am scos capul afară și numai ce-mi văzură ochii : doamne, dumnezeule ! viscolul cernea amarnic, de parcă și-ar fi depănat iute firele o depănătoare harnică, omătul se tălăzuia în vîrtejuri de-a lungul împrejmuirii, poarta dinspre uliță fusese îngropată în zăpadă, iar un biet mujic se lupta într-un troian cu mîrțoaga lui — nu i se mai vedeau sărăcuței de ea decît botul și spinarea, ca două pete întunecate. Mujicul se apucase să afurisească vremea, să suduie oamenii că nu rîniseră nămeții, vezi bine, taman pentru el, să se blesteme pe sine, pe nevastă-sa, și chiar pe copilul lui.

— Oare sînt pe lume și astfel de oameni, care să-și blesteme chiar sîngele lor ?!... întrebă îngrozită țiganca.

— Vezi bine. Ehei, cîte soiuri de oameni nu se întîlnesc pe lumea asta ! Da' matale nu mă stingheri cu întrebările, hulubițo, că bătrînă cum sînt, nu-i mare lucru să pierd șirul povestirii. Și uite-așa cum vă spuneam, mi se păru deodată că glasul mi-era cunoscut. Era un mujic dintr-un sat vecin. „Văleu, Sidore ! i-am strigat eu, cum poți să te dai răilor pe așa vreme ? Mai bine închină-te și-l cheamă pe domnul într-ajutor, iar eu cu fata mea o să venim să curățim troianul.“ „Ajută-mi, maică, măiculiță, milostivă și bună ! se văicărea mujicul... Mi-a născut femeia o fată, și-i rău, mai-mai să se sfîrșească ! S-a rugat de mine : mergi, tăicuțule, la părintele din mahalaua pescarilor, zicea, să-i slujească, adică, ei și copilului o moliftă. Bată-le dumnezeu să le bată. S-a găsit să fete taman pe o vreme ca asta !...“ „Mare păcat, mare păcat ! Doar vorba nu trece pe-alături ! am grăit între noi eu și fata mea. O fi, pesemne, afumat și o să se piardă și pe el, și sufletele lor.“ Știam noi că-i cam plăcea să tragă la măsea. De cum îl apucau năbădăile, își bea și cămașa de pe el, iar după ce se dezmeticea, își bătea femeia, s-o omoare, nu alta : dă-mi bani să merg la crîșmă. De nu, pune pînza amanet. Trăia, biata de ea, amarnic, de-i venea să intre de vie în mormînt. Ei, am luat și eu și fata mea cîte o lopată și ne-am apucat să rînim omătul. Treaba n-a fost prea grea și a mers repede — neaua era afînată ; mujicului i se păruse anevoioasă, și nici nu era de mirare, căci mîrțoaga i se oprise într-un gard. Isteț mujic : ar fi vrut ca mîrțoaga să rupă nuielele gardului cu pieptul ei. După ce ne mulțumi și iar ne mulțumi, o porni în goană prin sat.

Pînă acum, dragii mei prieteni, v-am povestit ceea ce am văzut cu ochii mei ; de-acu o să vă spun ce știu din auzite. Și uite-așa, Sidorka a ajuns la casa popii. Auzindu-i bătaia în ușă, preotul ieși afară și, aflînd păsul ce-l adusese, îi dete drumul

fără zăbavă înăuntru. Îi ceru căciula, sluji molifta deasupra ei, puse mir înăuntru, și pentru prunc, și pentru lăuză, și binecuvîntînd-o cu semnul crucii, o îndesă pe hălăciuga mujicului, poruncindu-i aspru s-o țină bine pe cap, iar cum o ajunge acasă, să scuture miru din ea peste robii lui dumnezeu pentru care slujise. Sidorka n-avea la el o para chioară, da' se prefăcu că-și caută punga. „Văleu, părințele ! zise el, prefăcîndu-se speriat, îți aduceam doi bănuți de cîte trei copeici, și pesemne că i-oi fi pierdut pe drum." — „O să te ierte dumnezeu ! zise părintele, las' că ne socotim noi altă dată."

Tocmai ne culcasem, cînd deodată îl auzim pe Sidorka al nostru gonind ca o vijelie prin fața iz-bei și răcnind o cîntare cu fel de fel de măscări.

Sătucul lui e la o aruncătură de băț de mahalaua noastră, ăl mult o jumătate de verstă. Nici nu apucă el bine să iasă în cîmp, că numai ce simte deodată căciula din cap grea ca de plumb ; uite-așa îi apăsa capul : ba o îndreaptă creștinu, ba o ridică nițeluș. Mînă calul mai iute, da' căciula îi taie fruntea, ca un cerc de fier. Deodată, răsare ca din pămînt îna-intea lui o sanie, la care era înhămat un armăsar murg ce fornăi și se aruncă să-i sfîșie mîrțoaga. În sanie ședea o namilă de mujic roșcovan, cu o că-ciulă de-un stînjen, răsfrîntă de două ori, cu o barbă ca para focului ajungîndu-i pînă la genunchi, pe care vîntul o scărmăna pe ambele părți, ca pe un fuior de in. Pesemne că l-a păscut ceasul rău. „Cîr-mește !" răcni matahala, amenințător. În loc să-și mîie căluțul la o parte, smerit, cu rugăciunea pe buze — așsi, ți-ai găsit : năbădăiosul Sidorka răcni la rîndul său : „Da' cu ce-s eu mai pîrdalnic ca tine, ai ? Și cine-mi ești tălică, rogu-te — n-ăi fi cumva havoritu Menșikov ?... Ia te uită la el ! Cîrmește tu !..." Și pe deasupra îl și sudui pe călător cum îi veni la gură. Mujicul roșcovan nu putu să-i rabde ocările și cînd sări o dată jos din sanie și apucă mîrțoaga de căpăstru, o și îngropă în zăpadă pînă la urechi, iar lui Sidorka îi trase

una peste mutră de văzu stele verzi. De căciulă însă nu se atinse. Se mînie Sidorka al nostru și repezi pumnul cu înverșunare în dușman, numai că nimeri pe-alături, și iar se repezi și iar nu-l nimeri ; iar călătorul, necuratu și alta nu — doamne, iartă-mă — sări iar în sanie și o întinse avan la drum cu armăsarul lui murg. Mujicul nostru se îndîrji mai cumplit ca înainte ; își smulse de pe scăfîrlie căciula sfinţită, cu miru, zvîrli cu ea după necuratu — și ce să vezi ? Spre cer se ridică o flăcăruie, iar vrăjmașului îi pieri și urma ; numai că se stîrniră niște hohote drăcești atît de aprige, de ziceai că orăcăie toate broaștele din baltă ! Văzu Sidorka al nostru că n-are încotro, își găsi anevoie căciula, își scoase mîrţoaga din omăt — iac-așa ieșea aburul din bietul căluț — și porni spre casă cu gînduri necurate : n-o să-i spun femeii c-am pierdut miru, își zise el. Ţîști în ograda sa, ţîști în casă ; cînd să se închine, nici n-apucă bine să-și facă cruce, că de după cuptor o bîzdîganie holbă la el niște ochi sticloși și-i arătă limba, ptiu, ducă-se pe pustii ! În izbă — plînsete, jale, să-ţi iei lumea în cap, nu alta. „Mai iute, tăiculiţă, îi spuseră vecinele mujicului, femeia ta își dă sufletul.“ Atunci Sidorka își scoase căciula și, cu prefăcută evlavie, o scutură peste nevastă — da' numai ce auzi o dată după cuptor un chicotit, iar lăuza fu răsucită cu fața la perete ; biata de ea scoase un ţipăt, abătu din mînă și-și dete sufletul. Omul pogorî asupra pruncului aceeași binecuvîntare : da' cîtă vreme ţinu taică-său căciula deasupra ei, fetiţei i se strîmbă gura și i se umflă burtica.

„Blestemată să fii !“ răcni el atît de tare, încît îi cuprinse groaza pe toţi cei din casă și se împrăștiară care încotro. Omul, mînios, trînti căciula de pămînt și se duse să se culce pe polată ; numai că tare greu i-a fost somnul. — Doamne, apără și ne păzește ! parcă te ia cu frig numai cînd povestești. — Visă că un drac cu corniţe îi legăna pruncul, iar moarta, înfășurată în giulgiu, plîngea și se ruga de

el să-i dea copilul... De atunci, Sidorka îl vedea mereu pe ucigă-l crucea în fața ochilor. Cum încerca să adoarmă, i se părea că-l și sugrumă omul cu căciula răsfrîntă de două ori. De vroia să-și înece amarul în votcă, auzea cum îi răcnește cineva la ureche : „Zi așa, ai băut miru !“ De golea paharul, i se părea că vedea la fund o mutră cu limba scoasă la el, să-l întărîte ; și i se mai năzărea că o barbă roșcată îi șterge buzele și un glas îi șoptește la ureche : „La urmă, să-ți dregi gustul cu miru !“ Sidorka își ieși din minți : ba se ocăra pe el însuși, ba se ruga de cineva nevăzut ; alteori dădea din mîini, vrînd parcă să alunge pe careva, sau țipa cît îl ținea gura, plîngînd : „Fraților ! Mă ucide ! Mă sugrumă !“ Și așa, taman peste un an, îl duseră la groapă ; abia în ceasul morții se căi omul în fața părintelui duhovnicesc, mărturisindu-i că fiind beat, aruncase căciula cu miru.

— Și fetița ? întrebă țiganca, cuprinsă de groază.

— Fetița a țipat rău cînd au botezat-o, dar după aceea a crescut cuminte și drăgălașă, numai că de mititică tot cădea mereu pe gînduri și-i era teamă de icoane și fugea de tămîie. Da' cînd crescu mărișicică și prinse minte mai multă, cineva, nu se știe cine, îi povesti că tatăl ei pierduse miru. Din ziua aceea a dat năpasta peste ea — începu să răcnească pe toate glasurile. Acum pare că n-o să mai zăbovească prea mult necuratu într-însa. Dumnezeu e milostiv cu noi, păcătoșii. Nu uitați, dragii mei : vorba rea, ca și cea bună, nu trece pe-alături.

Bătrînica își sfîrși povestirea la fel cum o începuse — cu semnul crucii. Multă vreme după aceea li se păru ascultătorilor că-l văd în fața ochilor pe bețivul și smintitul de Sidorka, și pe necuratul cu barba roșie, mînîndu-și armăsarul murg, sau legînd copilul în miez de noapte, iar pe mama pruncului rugîndu-se de el să i-l dea îndărăt. Mariula se îngîndură mai tare decît toți și-și zise că trebuie să afle negreșit dacă copila sa purta la piept crucea cu care o binecuvîntase părintele ei.

Capitolul V

RUSALCELE

Oare copilul ei nu înseamnă pentru ea întreaga umanitate ?

B a l z a c

Cînd se înnoptă, toți cei din izbă se culcară, dar numai bunica și nepoțica cea mică adormiră adînc, amîndouă la fel de netulburate sufletește, de neprihănite, gata să-și ia zborul de pe pămînt, de-a dreptul spre raiul ceresc. Mariula nu putu să închidă ochii îndelung ; fel de fel de gînduri îi săgetau mintea. Nepoata cea mare, după ce se zvîrcoli o vreme pe polată, coborî tiptil, își puse o bundă albă pe umeri și se strecură afară încetișor, ca o umbră.

Și țiganul era muncit de gînduri. Văzînd că fetișcana drăguță se furișează pe ușă, vru să vadă unde se duce și ieși tiptil după ea în tindă, apoi în cerdac — era cît pe ce să zic în cerdacul care dădea spre ogradă, uitînd că bojdeuca bătrînei nu avea nici curte, nici împrejmuire și stătea stingheră deoparte, ca un biet om singur—cuc.

Era o noapte cu lună, ca și în ajun. Luna argintie părea că se topește toată, revărsîndu-și lumina peste veșmîntul alb al cîmpiei ; se zărea pînă hăt departe cea mai mică tufă, care la orice suflare a vîntului semăna cu un om sau o fiară ce se mișcă. Satele cu acoperișurile lor troienite păreau niște șiruri de corturi albe, uriașe. Ici-colo clipea printre ele cîte o luminiță, îmbărbătînd drumețul singuratic. Doar la Petersburg sclipeau lumini mai dese, ca niște lampioane ce pîlpîie ici-colo printre dărîmăturile rămase după o bogată iluminație. Țiganul caută în grabă cu privirea de-a lungul uliței, ca să vadă încotro o apucase nepoata băbuței, dar n-o mai zări. Încordîndu-și auzul, se cufundă parcă în liniștea adîncă, rece ; deodată însă deasupra ca-

pului său izbucni un miorlăit și o vînzoleală de pisici, de-l făcu să sară în sus ca opărit.

— Arde-v-ar focul! strigă el, scuipînd mînios. M-ați speriat mai rău ca Limba.

Nici nu apucă să se liniștească și numai ce auzi un tropăit îndepărtat. Ascultă mai cu luare-aminte nu tropăia un singur om. Trap-trap-trap — erau mulți oameni, o gloată întreagă. Numai că nu se zărea nimeni, nicăieri!... Deodată răsună ca un dangăt înăbușit dinspre oraș: un orologiu bătea miezul nopții. Vasili simțea că-l furnică ceva, în afară de ger, la linguricâ. Măcar că nu era un creștin prea sîrguincios, își făcu semnul crucii, apoi își luă inima în dinți, coborî treptele și coti repede după colțul izbei. Cel dintîi lucru care-i izbi privirea fu un butoi cu smoală, care ardea pălălaie în mijlocul cîmpului. Mai înaintă cîțiva pași, și ce-i văzură ochii: în depărtare, după uscătoriile de snopi, alergau niște rusalce cu părul despletit, înveșmîntate după portul rusalcelor, așa cum umblă ele în împărăția apelor. În clipa următoare, se făcură nevăzute. Nu-l înșelaseră oare ochii?... Zăpada scîrțîia încă sub pașii lor. Ce să fi fost asta? Nu-l amăgiseră oare urechile?... Nu prea părea să fie lucru curat. Iaca ce minuni se petreceau în mahalaua pescarilor! He, he, he! Nu degeaba se spunea că pescarii sînt prieteni la catarămă cu rusalcele! În ziua aceea o fi fost sabatul lor. Afurisitele aprinseseră pentru serbare și butoiul cu smoală, așa cum obișnuiesc să facă oamenii!

Frămîntat de asemenea gînduri grele, frecîndu-se mereu la ochi și răsucindu-și un deget în ureche, Vasili urcă din nou în capul scării; îndată ce ajunse sus, auzi iar un scîrțîit fugar, tot mai aproape și mai aproape, tot mai deslușit, mai tare. Cu cîteva clipe mai înainte văzuse rusalcele din spate; acum veneau în goană, cu fața spre el. Luna le scotea din întuneric chipurile drăgălașe sau urîțele, îmbujorate de ger. Știmele apelor ocoliseră toată mahalaua. Vasili se lăsă pe vine și se închină, murmurînd repede o rugăciune, alcătuită din alte cîteva rugi învățate pe apucate. Cu cît se apropiau mai

mult, cu atît i se strîngea inima mai tare, pînă se făcu cît un purice. Măcar de-ar fi putut s-o tuleascâ în casă, de nu s-ar fi temut că dacă se ridică, o să fie văzut de ele. Te pomenești c-or să se apuce să-l gîdile, pînă-l ucid. Că-s gloată mare ! Precum se vedea, nici cu ele nu șuguia gerul, căci le mîna iute, aproape în galop. Iată-le c-au ajuns în dreptul bojdeucii, iată-le la doi pași de ea... Țiganului i se tăie răsuflarea... În fruntea lor alergau două rusalce rotofeie, de parc-ar fi fost borțoase — astea erau pesemne crăiesele lor ! În urma lor veneau numai fete tinerele și, printre ele — văleu ! nu putea să se înșele ! — nepoata cea drăguță a bunicuței. S-a înhăitat cu rusalcele ! Ia te uită la ea !...

Acasă umblă ca o mironosiță, tot cu ochii în pămînt, și se închină cucernică, de parc-ar fi de credință veche. Crăiesele aveau ceva în mîini : una ținea un cocoș negru, cealaltă — o mîță sau un motan, tot negru. Se auzea cotcodăcit și mieunat ; numai că nu puteai să deslușești dacă cotcodăcea motanul și mieuna cocoșul sau de-a-ndoaselea. În urma lor alerga o rusalcă tinerică — bat-o s-o bată ! atît de nurlie, c-ar fi sărutat-o și el, așa bătrîn cum era. Aceasta avea în mînă un ghem mare ce se învîrtea de parc-ar fi fost viu. După ea gonea un plug de lemn, la care erau înhămate cîteva duzini de fete și care brăzda adînc omătul. Cu cît se depărta mulțimea de rusalce, cu atît prindea inimă țiganul. Coborî iar scările, se opri după colțul izbei și iată ce văzu : afurisitele se opriseră lîngă butoiul cu smoală. Acolo înnodară două capete de ață, vîrîră în butoi pe cele două sărmane viețuitoare, cocoșul și motanul, înconjurară în fugă, de cîteva ori, butoiul în flăcări, rostind niște farmece diavolești, apoi se cufundară și ele în butoi, înveșmîntate ca rusalcele, și ieșiră apoi îmbrăcate, așa cum se îmbrăcau obișnuit femeile și fetele din mahala ; în cele din urmă, aruncară zăpadă peste flăcări, pînă le stinseră, și se împrăștiară care încotro, prin toată mahalaua. Nepoata băbuței sări de-a dreptul

în cerdac, și, de acolo, țîșni în izbă. Intră și Vasili după ea. Ce-o să mai povestească ea la cercetare, în fața băbuței și a icoanei !...

În vremea aceasta, nici în izbă nu era liniște. Mariula, cum spuneam, nu putea să închidă ochii. Capul îi dogorea numai la gîndul că poate să arunce năpasta asupra copilei sale prin asemănarea dintre ele : ca un făcut, Mariorița era leită maică-sa. Pentru alte mame, această asemănare ar fi fost o bucurie, pentru ea, însă, era un chin. O împingea ceva mai presus de puterile ei să se ducă la palat ; Volînski îi spusese să vină acolo zilele următoare... Dar fericirea de a o vedea pe Mariorița, de a vorbi cu ea ?!... Ar putea oare să se lipsească de această bucurie ? Însă acolo boierii cei mari au s-o vadă alături de domnița Lelemico, ba poate c-o s-o vadă și împărăteasa, și-atunci e de ajuns o singură vorbă pe departe, o singură bănuială, pentru ca Mariorița să nu mai fie privită cu aceiași ochi — iubita ei Mariorița, care-i este mai scumpă decît viața, suflet din sufletul ei. Acest gînd o zbuciuma pe Mariula și n-avea să-i mai dea pace ! Trebuia să scape o dată de chin !

Sticluța cu licoarea otrăvitoare se afla pe poliță (nu uitase unde o pusese). Bătrînica îi spusese că dacă licoarea aceea atinge pielea omului, se ivesc niște pete roșii, pe care numai moartea le mai poate vindeca. Ce-i mai lesne ca asta ?... Vasili ieșise din odaie, căci altfel poate c-ar fi împiedicat-o... Țiganca nu stătu mult pe gînduri, nu se temu de moarte ; o stăpînea, o pîrjolea un singur gînd. Alta ar mai fi stat să cumpănească, s-ar fi gîndit la ea însăși, dar Mariula nu !...

Tremurînd ca o răufăcătoare, și totodată dogorînd toată, Mariula se sculă de pe laiță... se uită cu luare-aminte în jur, trase cu urechea... toată lumea dormea. Slavă ție doamne că dorm toți !... Doi-trei pași, ușori ca aceia ai unui duh — și iată-o lîngă poliță... Mîna ei bîjbîie... în sfîrșit, apucă sticluța... aruncă dopușorul de hîrtie, și... doamne ! ce-a făcut ?...

și-a vătămat ochiul... plumbul sfîrîitor îi spintecă obrazul... creierul îi zvîcnește în cap de parc-ar vrea să sfredelească țeasta... în fața ochiului rămas întreg joacă stele verzi... mii de cuțite i se înfig în piept... Și doar un singur geamăt, un singur scrîșnet de dinți fu adus prinos acestor chinuri ; iar în mijlocul lor, un gînd stins, îndepărtat, gîndul la Mariorița ! Gîndul acesta le covîrși pe toate celelalte.

Ce să facă acum ? S-o trezească pe bătrînică ? Să-și dea duhul pe loc ? De ce-o fi plecat tocmai atunci Vasili de lîngă dînsa ?... „Doamne, dumnezeule, nu mă lăsa !“ doar atît putu să îngăime și, clătinîndu-se pe picioare, se duse să-și caute prietenul. Fiecare pas i se părea că-l pune peste niște cuțite, peste niște furci. Ușa se deschise ; cineva îi făcu loc să treacă : era nepoata doftoroaiei, care se întorsese după plimbarea din noaptea aceea, de la hîrjoana cu rusalcele. Sprijinindu-se de pereți, Mariula ieși în cerdac ; Vasili o zări și o strigă.

Mariula nu mai putea să-i răspundă ; doar gemea ; încleștă degetele în mîneca lui și, gata să se prăbușească din pricina durerii covîrșitoare, se agăță de ea. La lumina lunii, țiganul îi privi cu luare-aminte chipul și încremeni de groază. Nu, nu mai încăpea îndoială : nefericita mamă se sluțise cu apă tare.

— Mariula ! Mariula ! Ce-ai făcut ! îi strigă Vasili într-un hohot de plîns și cuprinzînd-o cu grijă în brațe, o duse în odaie.

Sculă toată casa în picioare și, tînguindu-se, ceru ajutor tuturor. Doftoroaia și fata cea mare săriră ca arse una de pe laiță, cealaltă de pe polată, întrebîndu-se unde a luat foc, aținînd jarul din vatră, alergînd bezmetice prin casă ; nepotica, speriată de larmă, plîngea. Învălmășeală, gemete, răspunsuri, întrebări ; toată casa se întorsese pe dos. În sfîrșit, aflînd despre ce este vorba, din ce pricină se stîrnise larmă și zărind fața sluțită, cu un singur ochi, a Mariulei, bătrînica își pierdu capul ; nu mai știa de ce să se apuce, vorbea și făcea totul anapoda, dar, aducîndu-și aminte de dumnezeu, se închină și-și veni în fire. Folosi toate mijloacele pe care le

cunoștea priceperea și osîrdia ei, și abia spre zorii zilei se liniștiră iar. Niciodată încă, de cînd era căsuța aceea, nu se zbuciumară atît cei ce locuiau într-însa.

Dis-de-dimineață, se auziră bătăi în ușă ; după obiceiul lor din toate zilele, oamenii aduceau daruri doftoroaiei : care un braț de lemne, care o oală cu fiertură proaspătă, abia luată de pe vatră, care venise să-i facă focul în sobă. Multă vreme nu răspunse nimeni dinăuntru. Într-un tîrziu, ieși nepoata cea mare a bătrînei și-și ceru iertare că nu le poate da drumul înăuntru la bunicuța, spunînd că aceasta trudise toată noaptea să tămăduiască o bolnavă și că abia în zori închisese ochii. Darurile le primi cu grijă, iar celor ce doriseră să ajute la treburi le spuse să vină către amiază.

Într-adevăr, abia spre amiază se deșteptară cei din bojdeucă. O oblojiră din nou pe bolnavă, întrebînd-o în vremea asta cum se întîmplase nenorocirea, că doar fusese sfătuită cu șapte guri să nu umble anapoda cu otrava. Țiganca le spuse că auzise prin somn cum se juca pisoiul pe poliță ; se sculase ca să-l alunge de acolo, dar i se agățase mîneca de sticluță... ce se mai întîmplase apoi, zicea că nu-și mai aduce aminte, din pricina durerii.

— Nu te necăji, bunicuțo, spuse țiganca. Pesemne că așa mi-a fost dat să-mi ispășesc păcatele ; am rîvnit să mă îmbogățesc pe nemuncite... Oamenilor o să le spunem că m-am opărit cu apă clocotită, pe cînd luam o oală de pe vatră...

Bătrînica își făcea mustrări amare că-i dăduse țigăncii licoarea atît de primejdioasă ; Mariula o dezvinovățea însă cu atîta tărie, lua cu atîta hotărîre greșeala asupra ei, încît bătrînica se mai liniști : fără să se gîndească la vreun folos, ea voise să le facă un bine ; nu era vina ei dacă nu fusese ascultată. O mai apăsa și minciuna pe care trebuia s-o spună, socotind-o un greu păcat. Dar dacă ar fi spus adevărul, ar fi intrat la bătrînețe în temniță, ba poate s-ar fi întîmplat și mai rău.

Ţiganii mai rămaseră cîteva zile în casa băbuţei, iar cînd rănile de pe faţa bolnavei începură să se închidă bine, i se întinse un ciob de oglindă, ca să se vadă într-însa. Jumătate de faţă, de la sprînceană pînă la bărbie îi era sluţită de pete roşii şi de răni închise ; un ochi îl pierduse. Acum numai după glas o mai puteai recunoaşte pe acea Mariulă de altădată, care încînta privirile tuturor celor ce o vedeau. Cînd se văzu în ciobul de oglindă, se schimonosi de durere fără să vrea, apoi, zîmbi îndată. În acest zîmbet era cuprinsă fericirea scumpei ei Mariorița.

În vremea cît ţinu îngrijirea Mariulei, ţiganul, văzînd că stăpîna lui nu mai era ameninţată de nici o primejdie şi că-şi atinsese ţelul dorit, începu să glumească la fel ca înainte. Într-o zi, cînd nepoata cea mare a băbuţei ieşise din casă, el povesti de sabatul rusalcelor. Bătrîna făcu mare haz de povestirea lui, dar îl dezamăgi, spunîndu-i că nu duhurile apelor îl băgaseră în sperieţi, ci femeile din mahalaua pescarilor.

— Vezi tu, dragul meu, îi spuse ea, ăsta-i un obicei străvechi de prin partea locului, ori de cîte ori bîntuie vreo molimă prin vecinătăţi. Fetele îngroapă un fir de aţă de jur împrejurul mahalalei ; acolo unde se apropie capetele firului, ele îngroapă un cocoş negru şi o mîţă neagră, de vii. În faţa lor păşesc două muieri borţoase, una, în pîntece, pasămite, cu un fecior, cealaltă cu o fată. E o credinţă că boleşniţa nu poate să treacă peste firul de aţă. Şi de întrebi pe cineva ce însemnează cocoşul, mîţa şi butoiul cu smoală, nimeni nu poate să-ţi dea vreo deslușire. Dar strămunii noştri ştiau totul, cum şi ce fel ; precum se vede, aveau mai multă minte ca noi [1].

Vasili o făcu pe drăgălaşa nepoată a doftoroaiei să roşească de mai multe ori ca racul, amintindu-i de noaptea luminoasă petrecută cu rusalcele.

---

[1] Obiceiul descris în acest capitol mai există şi astăzi în unele gubernii velikoruse (n. aut.).

Capitolul VI

LA INTRAREA DIN FAȚĂ ȘI LA INTRAREA DIN DOS

Vrăjmașul să-l ajungi, să prinzi prielnic vînt,
Și impunîndu-i lupta, curînd să-l vezi înfrînt,
Nu-i treaba chiar ușoară.

Cantemir*

Se îmbulzea în urmă-i suita sa aleasă ;
Din zori și pînă-n seară ticsită-i a sa casă
De-acei pe care astăzi norodul îi cinstește
Și-a lor milostivire într-una și-o rîvnește.
Neîndrăznind adesea de-a drept'la noi să vină,
La șambelan dau buzna, buluc, cu mîna plină !
Iar de cumva stăpînul o vorbă doar le-a spus,
Rămîn năuci de-a dreptul și fericiți nespus.
Ba cîte unul plînge de bucurie mare,
Că favoritul, cică, făcutu-i-a favoare
De-a stat cu el de vorbă...

Idem*

Vă rugăm să vă întoarceți cu cîteva zile mai în urmă, din sărăcăcioasa cocioabă în palatul ducelui. Înainte de aceasta însă ne luăm îngăduința de a face un ocol. Precum știți, nici un povestitor nu s-a putut lipsi de asemenea abateri din drum, începînd cu bunicul nostru Walter Scott.

Cine, în afară de țărani, nu are la casă o intrare în față și una în dos ! La unele case, aceste două căi de intrare și ieșire a tot ce viețuiește și, prin urmare, gîndește și simte, ar fi putut dărui unui nou Fonvizin * suficient material pentru un volum întreg, plin de duh. Nu pot să-mi închipui că în altă parte intrările, mai ales cea din dos, ar putea oferi atîtea scene năstrușnice ca la noi în Rusia. Dar ne vom întoarce mai tîrziu la aceasta. Deocamdată mă voi mărgini să arăt ce se petrecea în vremea despre care vorbim la ambele intrări ale palatului în care locuia ducele de Kurlanda.

Viața se trezea în acel palat o dată cu zorile. Ce fel de viață însă ? Zbuciumată de temeri, furișată, păzită. Mai întîi, începeau să se miște agale prin

curţile din dos, prin coridoare şi vestibuluri, slujitorii care făceau focurile, grăjdarii şi parchetarii ; îndată ce se auzeau cuvintele „S-a trezit !", totul în casă lua poziţie de drepţi ; paşii, mişcările, vorbele, privirile, răsuflarea oamenilor, totul se alinia, totul păşea în cadenţă ; nenumăratele fire ce porneau de la marele motor — *Biron* — adaptau în cîteva clipe întregul Petersburg acestui ritm, ca şi cum cineva ar fi ordonat : „Ascultă comanda la mine !", şi sufletele tuturor s-ar fi aliniat în front, pentru a porni în cadenţă.

Coridoare nesfîrşite duceau spre apartamente ; de-a lungul lor, ca şi pe scări, erau aşezate din loc în loc, aşa ca să se vadă unul pe altul, santinelele din garda ducelui. Acoperiţi din cap pînă-n picioare cu aurării, fiecare părea un snop de flăcări, iar toţi laolaltă formau parcă un lanţ de aur, căruia i se alătura, vai ! dincolo de pragul casei, un lanţ invizibil de fier, care încătuşa întreaga Rusie. Uriaşul vestibul era năpădit, ca de un nor de lăcuste căzut peste o întindere mică, de o mulţime de trepăduşi, lachei în livrele, turci, husari, vînători, ştafete şi alte slugi boiereşti, îmbrăcate în haine de preţ ; insolenţa acestora punea în umbră ostaşii din regimentele de gardă. După privirile piezişe ale slugilor şi după răspunsurile lor grosolane, după căsăturile şi fandoselile lor pe banchete, ori de cîte ori intra cîte un om care nu avea prea mare însemnătate, îţi dădeai lesne seama că stăpînul casei era favoritul.

În sala de primire, chiar lîngă uşa vestibulului, şedea încă de la acea oră Kulkovski. Venise pentru ultima oară să facă de gardă pe scaunul lui, să se desfete pe acest loc în ultimele clipe ale slujbei sale *pe lîngă* cel dintîi om din imperiu, pentru ca acesta să-l petreacă la plecare spre noua slujbă cu o privire protectoare. Se vedea bine că era cam tulburat. Şi cum putea să fie vesel, liniştit ca mai înainte ? Îşi lua rămas bun de la odaia de primire a ducelui, de parcă ar fi fost locul lui de baştină. Colo, lîngă cornişa de aur, unde era înfăţişat un

satir, care se căznea să ţopăie şugubăţ cu picioarele lui de ţap, i se zîmbise în cutare zi ; aici, lîngă masa de marmoră, i se lăsase pe umăr puternica şi preamilostiva mînă, pe care o sărutase în aceeaşi clipă ; într-altă zi, prealuminatul, ciupindu-l de obrazul rumen, bucălat, îl dusese în faţa oglinzii uriaşe, abia sosite din Veneţia, ca să-şi admire mutra şi capul pleşuv, de care erau lipite pe la spate două urechi de măgar. Dar jilţul, acest jilţ scump, pe care tronase trecătoarea lui mărire ? O, îl va purta în suflet prin toate furtunile şi vitregiile acestei lumi !

În acea zi adusese, pentru cea din urmă oară, ultimele noutăţi vînătorilor de noroc, şi anume că iapa favorită a ducelui fătase un mînz ; că, în sfîrşit — trebuia doar să se cocoţe şi el cît de cît lîngă duce — era gata caftanul său de paj, pe care binevoise să i-l dăruiască luminăţia sa, şi, ultima noutate, că Eichler fusese numit secretar de cabinet, lucru pe care nu-l ştia încă nimeni, afară de el, Kulkovski, şi ducele însuşi. Zîmbetul şi strîngerea de mînă a oamenilor de vază, care-l rugau să nu-i uite, atunci cînd se va afla la curte, strîngerea de mînă fugară a cameristului ducal, toate acestea luminară — vai, pentru cea din urmă oară ! — tărîmul fostei sale îndeletniciri. Şi ce-l aştepta în viitor ? Slujba de măscărici ! Nu era rău : o să fie cel dintîi măscărici din împărăţie, după noblеţea viţei sale. Dar viclenii paji sînt o primejdie ; îi vor trage veşnic la bobîrnace, nu-i vor da pace să stea locului o clipă ! Veştile nu vor mai trece prin mîna lui. Schimbătoare e soarta omului !

În sala de primire intrau unul cîte unul înalţii dregători — toţi cu nasul pe sus, toţi cu hîrzobul scoborîţi din cer cînd se aflau dincolo de pragul casei lui Biron, dar aici, stînd turtiţi ca nişte băşici dezumflate, cu capul vîrît între umeri, cu privirea sfioasă lăsată în pămînt, aşteptîndu-şi soarta, cu ochii către uşa care ducea spre apartamentele interioare. Vorbele lor nu se auzeau : nu li se vedea decît şerpuirea buzelor, mişcările stăpînite, zîmbe-

tul fățarnic, toate pe măsura celei mai înjositoare frici. Și cînd te gîndești că toți erau oameni supuși ! Măsurau catifeaua și brocartul cu cotul și cu umărul : cînd se așezau în rînd de-a lungul peretelui și la ferestre, îți luau ochii aurăriile strălucitoare cu care erau împodobiți și hainele lor în toate culorile. Nu se vedea acolo nici sărmana văduvă care venise cu o cerere de pensie după moartea soțului ei, sau cu rugămintea ca fiul să-i fie primit la o școală ; nu-l vedeai nici pe țăranul bătrîn care venise să se plîngă că toți tinerii din familia lui fuseseră vînduți, fiecare în altă parte, sau luați la oaste înainte de soroc [1] ; nu se vedea nici negustorul care propunea înființarea unor noi industrii, nici pictorul chemat pe neașteptate ca să primească răsplata pentru o mare operă creată de el pentru viitorime, și pe care o vindea pînă la urmă pentru o biată bucată de pîine. Printre cei ce se aflau acolo, nu era nici un solicitator, toți erau vînători de situații. Ce zile de aur ! Stăteau și așteptau un ceas, două și chiar mai multe.

Precum vedeți, la intrarea din față, atmosfera era destul de rece, dacă nu chiar sinistră. Ce se întîmpla însă la cea de dindos ?

După ce vom arunca în treacăt o privire fugitivă în buduarul ducesei, unde se perindau de zor coțcari, misiți de toate soiurile, de toate neamurile și rangurile, giuvaergii, negustori, croitorese, secretari și secretare, mai bine zis slugi — să pătrundem chiar în bîrlogul ursului, în cabinetul ducelui.

Biron iubea luxul. Ne închipuim deci cu ușurință ce fastuoasă era încăperea de unde trimitea asupra întregii Rusii razele dogorîtoare ale ambiției sale. Învăluit într-un halat de batist, sprijinindu-și un picior elegant, în ciorap de mătase și în pantof, pe catifeaua moale a unei banchete, proptindu-și celălalt picior în covorul moale persan, el ședea într-un jilț, al cărui spătar era împodobit cu coroana ducală de aur ; din vreme în vreme, se

---

[1] Oare acest mod de recrutare nu este un anacronism ? (n. aut.)

privea mîndru, cu atenţie, în oglinda în care se vedea din cap pînă-n picioare. Se ocupa cu minuţiozitate, cu cochetărie de toaleta sa, asemenea unui caligraf iscusit care vrea să-i încînte pe cunoscători prin cele mai mici încolăcituri ale scrisului său. Deşi capul său avea de tras destule ponoase de la coaforul care-l pieptăna, era răbdător ca o calotă de carton pe care se dichisesc perucile. Numai coaforul putea să-l trateze atît de despotic, fără să-i fie teamă de pedeapsă. După coafor, veni la rînd cameristul, care îl îmbrăcă din cap pînă-n picioare. Dacă l-ar fi văzut cineva admirîndu-se în oglindă, cu un zîmbet triumfător, după terminarea toaletei, ar fi zis că principalul lui ţel în viaţă era acela de a cuceri prin înfăţişarea sa exterioară. Dar îndată ce cameristul părăsi odaia, în locul lui apăru Grosnot, cu chipul lui de fiară, aducînd un teanc de plicuri. Îndată ce rupse peceţile primelor două plicuri, bărbatul elegant, afabil, dispăru ca prin farmec, luîndu-i locul un tigru pieptănat în răspăr. Cu ochii injectaţi, cu faţa schimonosită, favoritul îşi mușca mînios buzele, îşi rodea unghiile.

— Tîmpitul !... Îşi bagă nasul unde nu-l priveşte... şuieră ducele, smulgîndu-şi manşetele de Alençon *, rupîndu-le bucăţele şi împrăştiindu-le apoi pe covorul persan.

Frumosul epitet care-i scăpase era adresat fratelui său Gustav, pentru că luase parte prosteşte la mascarada care dăduse buzna în casa lui Volînski. Scrisoarea boţită din faţa lui povestea cum decursese expediţia... Turba de mînie. Şi ori de cîte ori se afla în această stare, ducele trebuia să-şi verse focul pe cineva. De data asta, avuseseră de suferit manşetele de Alençon, însă dantelele sînt lucruri, nu fiinţe care să sufere. În faţa lui stătea Grosnot. Se năpusti asupra lui.

— Şi tu, îi strigă el, bîlbîindu-se de mînie, eşti un tîm... mmpit, un dobitoc !

Aghiotantul, statuie însufleţită, obişnuit cu astfel de explozii, nu scotea o vorbă. Faţa lui nu exprima nici urmă de teamă sau jignire.

— Sînteţi nişte răufăcători, domnule, de aceea vorbesc cu dumneata aşa cum se cuvine să vorbeşti cu un răufăcător ! strigă ameninţător Biron.

Aghiotantul tăcea. Stăpînul lui se potolea încetul cu încetul.

— Dacă pui un măgar să-ţi păzească grădina, îţi calcă şi-ţi striveşte toate straturile... Poftim de le mai dă însărcinări acestor domni !... N-au nici minte, nici pricepere ! Strică totul, fără alegere !... Ieri ţi s-a poruncit să-l cercetezi pe malorus, şi ce-ai făcut ?...

— L-am îngheţat din greşeală cu un hîrdău de apă mai mult şi-i mai puţin cu un ticălos pe lume, răspunse Grosnot cu sînge rece.

— Ştiu că a fost un ticălos, un cîine ; totuşi, ar fi trebuit să procedăm ceva mai legal... cel puţin nu la mine în curte... Ptiu, unde le-a dat prin gînd să-l cerceteze !... Într-un loc unde putea să vină în orice clipă preamilostiva împărătească, care vede totul, căreia nu-i scapă nimic... după cum s-a şi întîmplat.

— Nu mai era vreme de pierdut, luminăţia voastră ; Lipman îmi poruncise să isprăvesc cît mai repede...

— Să vă ia dracu pe amîndoi, şi pe tine şi pe Lipman ! Voi o să daţi socoteală, dacă vor fi căutaţi făptaşii. Eu nu ştiu nimic, nici nu vreau să ştiu. Eu cer un singur lucru : să învie mortul ! Auzit-ai ?...

— Am auzit, luminăţia voastră !

— Şi dacă se va cere ca malorusul să se înfăţişeze în carne şi oase la Volînski, va trebui să fie acolo, măcar că ai să te travesteşti tu !... Ai auzit ? Altfel să ştii că te trimit comandant al fortăreţei minelor.

— Noi am făcut-o, eu şi domnul *Ober-hofkommissar*, şi tot noi vom răspunde. De altfel, lucrurile s-au şi aranjat.

— Aş vrea să ştiu şi eu, cum şi în ce fel ?

— Pot să vă raportez doar atît că din stîrvul lui Gordenko nu se vor înfrupta nici lupii, nici cioclii, şi că malorusul, care fusese la început ales spre a

fi trimis la serbare, și înlocuit apoi de celălalt, este aici. Cum anume s-au petrecut lucrurile, o să povestească luminăției voastre domnul Lipman personal. Eu nu știu decît ceea ce mi s-a poruncit să știu.

— Bine c-a ieșit așa, zise ducele, liniștindu-se. Să știi că mi-ești drag ; m-am obișnuit cu tine ; ești devotat și supus... De aceea aș dori foarte mult să ieși cu fața curată din această istorie urîtă. Ei, dar iată-l și pe *Hofkommissar*... Du-te și-ți vezi de treabă.

Aghiotantul Grosnot și *Ober-hofkommissar*-ul Lipman aveau dreptul să intre la duce neanunțați, la orice oră din zi și din noapte. Gradul de încredere pe care o acorda el acestor două persoane era însă diferit. Fiecare din ei își avea locul său. Primul nu era decît un executant strict, orb, fără murmur, al condamnărilor secrete, o excelentă pocnitoare, care îi lovea pe oameni ca pe niște muște, fără a ști însă pentru ce execută : într-un cuvînt, era un executant mut, gata să pună ștreangul de gît la cea dintîi privire a stăpînului său ; cel de-al doilea — o iscoadă vicleană, isteață, sfetnic, executor și călău, în toate împrejurările în care spiritul uman și civic se manifesta în vorbe sau chiar în aluzii, dezvăluind un nobil adevăr potrivnic trufașului favorit. Abia atingea Biron această coardă, și îndată răsunau ecouri din toate colțurile Rusiei. Dacă cineva, asemenea bărbierului lui Midas*, și-ar fi îngropat taina în pămînt și ducele ar fi vrut s-o afle, Lipman ar fi făcut să crească pe acel loc un stufăriș întreg, care, legănat de vînt, ar fi destăinuit-o. Favoritul însuși, oricît se străduia să prindă tertipurile și șiretlicurile, oricît căuta să imite vicleșugurile abilului politician Osterman, pe atunci vicecancelar, un adevărat model în arta disimulării după împrejurări, nu izbutea niciodată să atingă perfecțiunea în această știință, nefiind îndeajuns de înzestrat pentru a-și atinge scopul nici cu inteligență, nici cu stăpînire de sine. Iar atunci cînd impulsivitatea acestuia ar fi putut să dăuneze, atunci cînd viclenia lui nu era îndestulătoare, săpa Lipman, ca o cîrtiță în vizuina

ei, și săpase în toate părțile destule galerii întunecoase plecînd de la acea vizuină, de la palat spre ultima cocioabă.

Astfel, și unul și altul, cei doi rivali, ducele de Kurlanda și Volînski, aveau fiecare cîte un sfetnic tot atît de șiret. Era însă o deosebire între cei doi sfetnici : în timp ce Zouda, un suflet nobil, ales, sub îndemnul devotamentului dezinteresat față de superiorul și prietenul său, care-i arăta o încredere nețărmurită, precum și din dragoste față de acesta, acționa în numele a tot ceea ce este sublim, înălțător, Lipman era gata să recurgă la orice fel de ticăloșii și fărădelegi, ca să slujească ocrotitorului și părtașului său de idei, pentru onoruri și arginți.

Lipman intră în cabinet, strîngînd vesel din umeri, ca un motan care vrea să se gudure pe lîngă stăpînul său. Zărind însă peticele manșetelor împrăștiate pe jos, ce păreau rămășițele unei corăbii naufragiate, voioșia lui se cam duse pe gîrlă. Începu să vorbească în primul rînd despre malorus...

— Iar îmi bateți capul cu el ? ! N-o să mă lăsați o dată în pace ? Să nu mai aud de el !... îi curmă vorba, mînios, ducele, vrînd să facă, fără rost, pe vicleanul cu sfetnicul său. Îți închipui că-mi pasă chiar atît de această scîrnăvie ? !... Numai să îndrăznească cineva... un singur cuvînt...

— Luminăția voastră, răspunse Lipman umil, arborînd un zîmbet care-i puse în mișcare pînă și urechile, nădăjduiesc că nu doriți să mă puneți iar la încercare, pentru a cîștiga din nou neprețuita voastră încredere, pe care o socotesc răsplata mea cîștigată pentru totdeauna, în schimbul îndelungatului și încercatului zel și al devotamentului meu față de luminăția voastră. De aceea cred...

— Că glumesc. Da, da, dragul meu Lipman, am făcut doar o glumă, pentru că am citit pe fața ta o veste plăcută. Îmi dau seama cît de importantă este chestiunea care ne preocupă, prin implicațiile pe care le are cu problema poloneză ; sînt însă în același timp încredințat că *Ober-hofkommissar*-ul

și prietenul nostru e un cerber care nu va îngădui să avem neplăceri.

— Aţi ghicit. Mica încurcătură pe care Grosnot, din nesocotinţă, a vrut s-o curme cu o singură lovitură de sabie, s-a sfîrşit cu bine.

— Da, da... bîlbîi ducele, satisfăcut. Grosnot s-a aprins prea mult ; i-am spus şi eu că, dacă se va isca tărăboi, el va răspunde. E un tînăr bun şi devotat, dar prea loveşte ca un urs ! Dar ce spuneai ?...

— Am avut fericirea de a îndreptăţi pe deplin încrederea pe care mi-o acordă luminăţia voastră. Trebuie să mărturisesc că de mare ajutor mi-a fost dibăcia oamenilor care vă sînt devotaţi.

— Şi care au fost aleşi chiar de tine, modestul meu prieten !

Lipman îşi dădu pe spate pletele roşcate şi faţa lui apăru în toată plenitudinea bucuriei. Se înclină, apoi urmă foarte încet, astfel ca nimeni să nu poată auzi dincolo de uşă ceea ce spunea :

— Voievodul, care a iscălit, de formă, printre alţii, jalba lui Gordenko şi care m-a înştiinţat despre toate, l-a urmărit pas cu pas. La Tver, a aflat de înlocuirea malorusului ales spre a fi trimis la serbări, şi, ghicind că Gordenko va lua parte la altă distracţie, nu l-a lăsat să plece mai departe, ci mi l-a trimis plocon tocmai la vreme. Gordenko nu mai există ; adevăratul malorus este aici şi cine va susţine contrariul, va avea de-a face cu mine. În treaba asta fusese amestecată la început şi o ţigancă, isteaţă foc şi mai vicleană ca diavolul. Totuşi, mulţumită mijloacelor pe care mi le-a pus la dispoziţie luminăţia voastră, am izbutit să aranjez lucrurile cu ea atît de bine, cum nici nu m-aş fi aşteptat.

Aici Lipman îi vorbi despre bănuielile sale, despre cercetare şi despre reuşita celor întreprinse de el, înmînîndu-i grav jalba malorusului, în original. Ducele o citi de cîteva ori şi strînse tot de atîtea ori mîna acolitului său.

— Ia toate măsurile pe care le vei crede de cuviinţă împotriva pîrîtorilor şi ai grijă *să nu*

rămînă nici o urmă, zise ducele scoţînd din biroul său cîteva hîrtii, pe care le întinse lui Lipman, împreună cu jalba lui Gordenko. Poftim, ai semnăturile mele în alb. Soarta lor e în mîna ta ! După ce ai îndeplinit totul, arde hîrtia. Apoi, adăugă binevoitor : Mi-ai făcut astăzi un dar şi-ţi sînt îndatorat. Nepotul tău a fost numit secretar de cabinet : vesteşte-l despre această numire şi adaugă că, drept prim atribut al acestui titlu, îi dăruiesc, pentru început, o pereche de cai din grajdul meu şi o caleaşcă onorabilă.

— Sînteţi nespus de bun ! Nu găsesc cuvinte să vă mulţumesc, o, înaltul meu protector ! Vă rog să-i îngăduiţi chiar nepotului meu, personal... prealuminate, era cît pe ce să zic alteţa voastră...

— O ! cît despre alteţă, nu-i nici o grabă...

— În acest caz, vreau să fiu proroc : cel mult peste o jumătate de an întreaga Rusie vă va oferi acest titlu...

Biron îl ameninţă ipocrit cu degetul :

— Linguşitorule !... Ei, unde zici că-i nepotul tău ?...

Tigrul se juca cu vulpea.

— Domnule Eichler ! strigă *Ober-hofkommissar*-ul, deschizînd uşa care dădea într-o cameră alăturată a aripei din dos a casei. Luminăţia sa doreşte să te vadă...

La această chemare, apăru Eichler, somnoros, deşelat, se înclină ca un student la prima sa apariţie în societate, îl călcă pe picior din nebăgare de seamă pe unchiul lui şi rămase nemişcat, cu nasul scos înainte, ca un cioc de becaţă.

— Mulţumeşte luminăţiei sale pentru bunătatea izvorîtă din înalta sa mărinimie, pe care ţi-o arată şi de data asta, îi porunci Lipman, făcîndu-i în acelaşi timp un semn din ochi să se apropie şi să sărute mîna binefăcătorului. Ai fost numit secretar de cabinet.

Unchiul i se adresa întotdeauna nepotului cu *dumneata.*

— O, firește... bunătatea... luminăția voastră... binefacerile în veci neuitate... zise nepotul poticnindu-se și înclinîndu-se ; dar nu se apropie de mîna ducelui, ca și cum n-ar fi priceput ce-i poruncea prin semne unchiul lui.

— Ajunge, ajunge, îl întrerupse, zîmbind, Biron. Nu pare prea iscusit în retorică, ha, ha, ha ! N-o să ajungă niciodată un Demostene ! Dar nici n-avem nevoie de așa ceva. În schimb, în ceea ce privește întocmirea hîrtiilor, nu-i cu nimic mai prejos decît cel mai bun dintre miniștrii noștri de cabinet. Așa zice Osterman — și cred că aprecierea lui însemnează ceva ! Osterman vede în el un viitor mare diplomat. (Eichler se înclină adînc.) Îmi place cînd un subaltern gîndește numai atunci cînd i se poruncește, și nu cînd vrea el... Poartă-te la fel, poartă-te la fel, tinere, și ține minte că modestia, modestia și iar modestia sînt primele virtuți și scuturi ale unui secretar de cabinet și că cel dintîi dușman al lui este propria sa limbă.

Vorbind astfel, Biron îi făcu un semn cu capul lui Eichler. Acesta înțelese că e concediat și ieși, după ce salută atît de stîngaci, încît agăță cu dragonul sabiei brațul unui fotoliu, pe care era cît pe ce să-l tragă după el. Zîmbind, ducele se adresă unchiului său :

— Încă nu-i de ajuns de șlefuit, deși mi-e secretar de mai bine de un an. O să se lustruiască el, cu timpul, la cabinet, la curte... Ei, și acum, continuă el, cu malorusul s-a terminat, și dinspre partea asta sînt liniștit ; știi însă că avem o chestiune mult mai importantă...

— Chestiunea răzvrătitului, a zurbagiului Volînski, vreți să spuneți ?

— Da, pe omul acesta nu-l poți mulțumi cu nimic, nu-l poți îmbuna și nici speria cu nimic ! Peste tot, ori unde poate, mi se așază de-a curmezișul drumului ; am ajuns să-l și visez ca pe un obstacol, care din clipă în clipă poate să-mi zdrobească capul; îmi face necontenit sînge rău... Cîtă vreme poartă capul

pe umeri, nu pot fi sigur pe mine, am mîinile legate, guvernez în doi... mă înțelegi ?

— Pieirea lui este necesară pentru liniștea luminăției voastre. El este căpetenia unei bande care vrea să nimicească tot ce nu e rusesc.

— Răzvrătiții ! O să-i fac una cu pămîntul ! Niște mujici care put a ceapă !... Oare nu nouă ne datorează ei totul ? Asta-i recunoștința lor ?! O, fiara tot fiară rămîne !... Niște dobitoace, făcute să se tîrască la picioarele noastre, cărora li s-a năzărit să intre în rîndul oamenilor ! Las'că le arăt eu !... O să le dovedesc că mîrțoaga de la sacaua ducelui are mai mult preț decît rusul... Hm ! Ei nu știu cu cine au de-a face... eu nu-s Kulkovski !

Vorbind astfel, Biron tremura ca varga, se schimonosea, scrîșnea din dinți. După ce se mai potoli, urmă :

— De altfel, urmîndu-ți sfatul, am găsit punctul vulnerabil al acestui Achille... *

Lipman nu-l citise pe Homer ; nu citea nici măcar vreun calendar, însă ghici îndată despre ce e vorba.

— Ați binevoit să faceți aluzie la intriga lui amoroasă cu domnița moldoveană : un mijloc minunat ! Am spus eu luminăției voastre că poate fi prins în capcană. Îndată ce veți binevoi să-mi povestiți ce ați izbutit să faceți, am să adaug și eu la rîndul meu...

— Slujnica ei lucrează cu rîvnă... un paj mi-a adus ieri un bilețel adresat domniței de bunul ei prieten. Începutul e promițător. Trebuie să diriguim însă lucrurile și mai abil, și mai isteț, trebuie să facem în așa fel ca schimbul de corespondență să fie mai intens... să înlesnim o mică întîlnire între patru ochi... și atunci, drace, nu se poate să nu-l prindem cu mîța în sac !... Înțelegi, va trebui...

— Să dați peste ei, luminăția voastră, sau chiar împărăteasa...

— Dragul meu, îmi ghicești pînă și gîndurile, cum le ghicește un amant în privirile iubitei. Împărăteasa o pierde din ochi pe fetișcana asta ; o alintă ca pe copilul ei, o ferește de deochi, vede

în ea propria ei mîngîiere, jucăria preferată ; și cînd colo... însuși Scaraoțchi sub înfățișarea lui Volînski va pîngări, va călca în picioare această comoară.

O încîntare diabolică se revărsă pe chipul favoritului.

— O, atunci capul răzvrătitului va fi în mîinile noastre ! îi luă vorba din gură vrednicul său acolit, cu un aer triumfător. Și pentru ca distracția să fie desăvîrșită, vom căuta să-l momim chiar la palat... Dar trebuie să recunosc că, atîta timp cît are capul limpede, uneltitorul este periculos. Totul va fi pus la cale cum nu se poate mai bine ; garantez de succes cu viața mea. Țiganca, fără să vrea, ne ajută, pentru că s-a apucat să facă pe mijlocitoarea în această intrigă amoroasă... Luminăția voastră să-i înlesniți... acestei ghicitoare grozave, nemaipomenite, acestei cititoare în stele — în fine tot ce o să credeți că e bine să spuneți despre ea — intrarea liberă în palat la orice oră, pentru a putea ajunge la toanta aceea de domniță.

— Da, da, împărătesei îi place să i se ghicească, de cînd zodierul Buchner i-a prezis că se va urca pe tron. L-a înnebunit pe profesorul de astronomie cu horoscoapele... Un astrolog cu fustă va fi ceva cu totul nou pentru ea ! O să petrecem de minune !

— Profesorul, actualul mijlocitor, asmuțit bine, va fi primul nostru martor.

— Strașnic ! Da, da, toate acestea sînt grăunțe care vor da o recoltă bogată ! Ai un cap neprețuit ! Tu ar fi trebuit să fii ministru de cabinet.

— Am un rang mai înalt, sînt ministru de cabinet al luminăției voastre. Am mai uitat o împrejurare. Trebuie să întreținem zvonul că Volînski a rămas văduv... este absolut necesar ! Altfel, planul nostru se poate nărui chiar de la început. Din partea mea, am făcut tot ce-am putut, ca să se răspîndească acest zvon și am să continuu...

— Îți făgăduiesc că voi face același lucru.

— Ar trebui s-o mai reținem cîtva timp pe nevastă-sa la Moscova... dar de asta va avea desigur grijă însuși fidelul ei consort.

— Ha, ha, ha ! Nici că s-ar fi putut născoci ceva mai isteț. Vino încoace, sfetnicul meu cel mai credincios și mai înțelept, vino să te sărut.

Și ducele de Kurlanda îl sărută pe frunte pe vicleanul Lipman, care se înclină adînc în fața lui, ca și cînd ar fi primit binecuvîntarea unui părinte duhovnicesc.

După ce primi această răsplată, Lipman continuă :

— Și-apoi aveți în mînă cartea pe care madama a șterpelit-o din cabinetul lui... nu-mi mai amintesc titlul ei...

— *Istoria Ioannei de Napoli* *. Pe marginea uneia din file e scris chiar de mîna ticălosului : *Ea ! ea !*

— Ia te uită la ce comparație s-a gîndit ! Își pune singur șireangul de gît ! Pe deasupra, chiar aseară...

— Te întrerup, dragul meu, zise Biron, clătinînd din cap cu regret. Trebuie să mărturisesc că povestea cu mascarada de aseară m-a mîhnit. Oh, oh, sărmanul de tine ! Nu-i glumă să vii pe jos, tocmai de la Cîmpul lupilor, pe așa ger...

— Vă rog să nu vă neliniștiți pentru mine. Devotat trup și suflet, sînt gata oricînd să mă arunc și în foc pentru luminăția voastră. Dacă mi-ați porunci-o, aș fi în stare să scot toți morții din morminte și să îngrop în locul lor tot atîția oameni vii. Rînduisem lucrurile foarte bine, dar a stricat totul o mască, furișată în urma noastră... i-a șoptit ceva gazdei și a întors totul pe dos. Pe deasupra, frățiorului luminăției voastre i-a venit în minte, cu totul fără rost, să facă pe cavalerul...

— Fratele meu să fie pus sub arest ! De ochii lumii trebuie să-i dăm satisfacție lui Volînski, care se socotește jignit. Ciudat totuși că e cineva care vă cunoaște tainele... (după o scurtă gîndire). Asta nu-i bine, nu-i bine de loc !

— O ! orice s-ar întîmpla, aflu eu cine e acest individ misterios și dumnezeu mi-e martor că am

să mă răzbun pentru plimbarea mea nocturnă, iar pentru deranjul luminăției voastre ar trebui să i se scoată cu cleștele vînă cu vînă. Însă, pe lîngă ce am izbutit să aflu, toate acestea sînt fleacuri ! De altfel Volînski a scăpat și aseară o vorbă despre împărătească. A închinat în bătaie de joc în sănătatea maiestății sale, îngînînd : veșnica pomenire.

— Și asta va cîntări greu în ochii suveranei, care este suferindă.

— Pe luminăția voastră v-a trimis... (Lipman își freca mîinile, zîmbind.)

— La dracu ?... nu e ceva nou ! Vedem noi cine va nimeri cel dintîi în ghearele lui. Totul merge foarte bine, cum nu se poate mai bine, vrednicul meu prieten !

— Și acum vă rog să-mi dați voie să vă cer două lucruri.

— Îți făgăduiesc dinainte că-ți voi da tot ceea ce dorești.

— Aveți un dușman înverșunat. În același timp este și dușmanul meu. Vicleanul Zouda luptă din răsputeri împotriva noastră. Madama, care ne este atît de devotată, e urmărită de el și își așteaptă pieirea din clipă în clipă. Trebuie s-o salvăm, chiar dacă am face-o împotriva voinței stăpînului ei.

— Bine, dar cum ? Doar este iobagă...

— M-am gîndit și la asta. Se caută o mireasă pentru Kulkovski, o femeie din popor...

— Nimic mai nimerit pentru acea tîrîtură !... Împărăteasa însăși îl va ruga să-i dea voie să se mărite cu pajul ei semicentenar.

— Și Volînski nu va cuteza s-o refuze. Numai că lucrurile ar trebui aranjate cît mai repede, luminăția voastră !

— Prima chestiune pe care-o voi rezolva la palat va fi aceasta.

— Fiul ei, dacă-mi permiteți să raportez... he, he, măcar că-i cam prostănac, ne slujește totuși cu zel ; chiar deunăzi a jucat de minune rolul Limbii...

— Ei și ?

— Î s-a promis că, dacă va aduce cu bine oamenii aleşi în vederea serbării, va primi rangul de ofiţer.

— Poţi să-l şi feliciţi în numele meu pentru acest rang.

— Raportul meu s-a terminat şi mă grăbesc să plec la treburi. În sala de primire, o mulţime de oameni aşteaptă de mult să apară soarele lor, ca să i se închine.

— N-au decît să aştepte ! Slugoii ăştia trebuiesc învăţaţi minte din cînd în cînd, căci altfel îşi iau nasul la purtare... Cît mai multă strălucire şi larmă pentru proşti, un jug cît mai greu pentru deştepţi, şi totul va merge strună. Trimite-mi-l pe Kulkovski ; vreau să mă distrez puţin pe socoteala lui şi să dau dispoziţii în legătură cu nunta.

Lipman ieşi ; în locul lui intră Kulkovski.

— Scumpul meu, micul meu paj, îl întîmpină ducele, iată că ne despărţim !

— Luminăţia voastră, voi fi lipsit de fericirea de a vă vedea chipul, care a fost pentru mine o adevărată hrană sufletească, o mană cerească, răspunse pajul de cincizeci de ani, apropiindu-se de mîna ducelui.

— O, o ! Pentru ce asta ?... (Vru să-şi retragă mîna, însă celălalt apucase să-şi lipească buzele de ea.) Crede-mă că n-am să te uit nici în noua ta slujbă. Iar ca să-ţi arăt dintru început bunăvoinţa mea, iată ce-am să fac pentru tine — te rog însă un singur lucru : să nu mă chinuieşti cu mulţumirile tale ! Auzi ?...

Kulkovski se îndoi atît cît îi îngăduia grăsimea, pentru a afla, pătruns de încîntarea robului, noua binefacere a protectorului său.

— Împărăteasa ştie că te-ai spurcat pupînd papucul papei. Pentru asta nu scăpai de vînătoarea de soboli, he, he, he ; dar mie mi s-a făcut milă de tine. Mi-am zis : ce-o să se facă el acolo ? Cu pîntecul lui gras, o să cutreiere toată Siberia în lung şi-n lat, pînă o să găsească un singur şobolan şi-o să-şi dea sufletul gîfîind, năduşind ! Am aranjat lu-

crurile în așa fel ca tu să fii numit la curte în slujba cea nouă. Dar (Biron îl amenință cu degetul) tînărul paj este un strengar, un mare pezevenghi ! (Kulkovski se înclină adînc.) He, he, he !... și împărăteasa duce grija domnișoarelor ei de onoare. Vrea să te însoare negreșit... Ai auzit despre asta ?

— Chiar din gura maiestății sale.

— Ți-am găsit o mireasă... cum să zic, n-aș putea spune că-i tînără, că-i de neam sau că-i frumoasă... în schimb însă a fost aleasă de mine !

— Porunciți-mi să mă însor și cu o capră, și voi îndeplini cu sfințenie porunca luminăției voastre.

— Cu o capră, ha, ha, ha ! Trebuie să fie foarte nostim ! Va trebui să facem și această încercare cu cineva !... Ha, ha, ha ! Să știi că născocirea ta are mult haz.

— Sînt fericit, de o sută de ori fericit că am putut oferi luminăției voastre măcar o clipă de desfătare.

— Vom rezerva însă această genială idee pentru altcineva. Ție ți-am ales de nevastă pe madama lui Volînski, drace, nu-mi mai amintesc cum o cheamă...

— Madam... îngînă Kulkovski, încurcat.

— Da, da, chiar pe dînsa, și pe deasupra, ca zestre, bunăvoința mea întru iertarea vechilor tale păcate. Ce zici ?... Te pomenești că la auzul acestei propuneri, strămoșii tăi, cnejii lituanieni sau tătari, s-or răsuci în mormînt !... Te pomenești că-și desfășoară în fața nobilelor tale priviri hrisoavele lor mucegăite !... Hai, nu șovăi, prostule, ți se oferă o adevărată comoară cu o zestre de pizmuit ; altfel, o să ți se poruncească s-o iei și fără zestre.

Intră pajul de serviciu și anunță sosirea vicecancelarului Osterman. I se porunci să-l poftească.

— Ei ?...

Această întrebare învălui inima bietului Kulkovski cu un val de frig siberian.

— Mare-i bunătatea luminăției voastre, răspunse el. O să mă însor...

— Strînge repede peticele de pe covor! strigă ducele și urmașul cnejilor lituanieni sau tătari, gîfîind, tîrîndu-se aproape în patru labe, se repezi să strîngă de pe jos rămășițele manșetelor de Alençon, zvîrlite de preafericitul venetic. Acesta, gratificîndu-l cu un picior, îl ajută să îndeplinească mai repede însărcinarea primită.

Capitolul VII

RIVALII

Cumplită scenă! Ei s-au încleștat
În luptă dreaptă! Ochii li-s văpaie:
Ba unul de cel'lalt e-ncovoiat,
Ba celălalt sub el se-ndoaie.

Dmitriev*

Osterman, fiul unui pastor din tîrgușorul Bochum din Westfalia, mai apoi student la Universitatea din Jena, unde și-a însușit vaste cunoștințe, ținîndu-se de felurite pozne și punînd coarne, galant, și urechi de măgar în cuplete pline de duh, profesorului de limbi orientale Kerr, apoi tot acolo apărîndu-și onoarea, a înțepat cam tare cu spada pe careva și a fugit spre limanul oamenilor talentați, aflat sub oblăduirea întemeietorului Rusiei moderne. Descoperit de genialitatea lui, acest Osterman, datorită talentului său diplomatic, a consolidat stăpînirea Rusiei asupra regiunilor baltice, care erau cît pe ce să scape de sub spada încă fierbinte a învingătorului (fără a mai vorbi de alte fapte mărețe ale ministrului, în folosul și spre gloria patriei noastre). Chiar acest Osterman, răsplătit cu sate și bani, cu titlurile de vicecancelar, de conte, omul care a știut să-și mențină, ca pe un bun moștenit, încrederea și bunăvoința a doi împărați, a două împărătese, a unui regent, a unei regente, și,

ceea ce este mult mai greu, a trei favoriți, ruși și neruși, era, în timpul domniei Annei Ioannovna, o personalitate cumpănitoare între cele două partide rivale. Cunoscînd puterea lui Biron, favoritul împărătesei și căpetenia partidei nemților care se sprijinea pe tron, cunoscînd puterea cîrjei arhiepiscopului de Novgorod și groaza în care trăia întregul popor, șiretul ministru acționa tainic în folosul acestei partide, iar fățiș nu vădea vreo pornire împotriva partidei rușilor, al cărei conducător era Volînski, om cu merite personale, spirit curajos și nobil, bucurîndu-se de sprijinul fără rezerve al cîtorva patrioți, gata oricînd să moară alături de el pentru o cauză dreaptă, avînd un nume rusesc și bucurîndu-se de atenția împărătesei, atîta timp, firește, cît aceasta nu avea de ales între cei doi rivali. El vedea cum renaște lupta dintre demnitatea națională și despotismul favoritului, însă știa că reprezentanții națiunii ruse nu erau decît cîteva capete înfierbîntate, gata de orice jertfă, și nu poporul însuflețit de conștiința demnității sale umane. Poporul din vremea aceea, inclusiv nobilimea, cufundat în ignoranță și frica de rob, suferea, gemea, dar alerga cu aceeași curiozitate să privească execuția apărătorilor săi, întocmai ca și pe aceea a unor asupritori. Osterman își dădea bine seama că în Rusia nu putea fi vorba pe vremea aceea de o adevărată conștiință națională și că acei ce se gîndiseră s-o reprezinte în persoana lor își făceau iluzii. Pe lîngă aceasta, se încredințase că afecțiunea împărătesei față de duce va prevala în orice împrejurări. Tocmai de aceea se apropiase de partida lui Biron, și, sub oblăduirea lui, își asigurase un loc de a doua mînă în imperiu. Socotea că în felul acesta își pusese destul de mulțumitor persoana la adăpost de vicisitudinile soartei. Făcîndu-și asemenea calcule, se înșelase într-o singură privință: deși nu exista o conștiință națională luminată în Rusia, sîmburele ei trăia în fiece om, așa cum trăiește oriunde există un popor; și că i-ar fi fost ușor să acționeze în numele acestei

conștiințe aceleia care, ca fiică a lui Petru cel Mare, părintele patriei, ar fi putut să trezească sentimentul național mai lesne decît un grup de patrioți care acționau singuri. Închipuindu-și că Elizaveta Petrovna fusese îndeajuns împinsă deoparte, pentru a mai putea să joace acest rol, a dat greș. Și a plătit această greșeală cu tot ce dobîndise prin meritele sale față de țari și față de Rusia, prin inteligența și abilitatea sa. Asemenea scăpări fulgerătoare, care li se întîmplă celor mai abili oameni politici, ne luminează căile providenței.

Ce fenomen neobișnuit reprezintă în istoria noastră acest Osterman ! Ce cale uimitoare a străbătut el din leagănul său de undeva dintr-un tîrg pierdut din Germania apuseană, pînă la Berezov !... Primind din mîna destinului toiagul drumeției în pragul unei colibe presbiteriene, el l-a pus mai apoi alături de sceptrul celui mai mare dintre monarhi, a schițat cu el planuri de război, a trasat condiții de pace popoarelor și regilor și a întocmit legi ce orînduiau pentru veacuri viața imperiului, a hotărît succesiunea la tron, și, în sfîrșit, a lăsat din mînă acest toiag, atît de modest, atît de trist, undeva în răsărit, în tundrele siberiene !... Bokum, Jena, Niestadt, Berezov !... Așa a fost să fie.

Dar să am iertare : m-am lăsat ademenit de uimitoarea soartă a celui ce a fost un mare promotor al luminării Rusiei, căruia nu i s-a dat încă prețuirea ce i se cuvine, așteptîndu-și istoriograful care s-o facă. Și acum, să revenim la roman.

Sosise o perioadă critică pentru Osterman : pînă atunci, îl sprijinise pe duce, ca favorit al împărătesei pe care chiar el o adusese pe tron ; acum, cînd se dezvăluia tot mai mult țelul suprem urmărit de Biron, trebuia să aleagă una din două : ori să-l ajute pe Biron să urce treptele tronului, ori să se lepede de el. În acest din urmă caz, vicecancelarul înlesnea izbînda partidei rușilor, împingîndu-l pe Volînski pe primul loc în cabinet și în imperiu. Veni la duce, după ce în prealabil studiase temeinic rolul echivoc pe care era hotărît să-l joace, pînă

cînd însești împrejurările aveau să-i arate ce are de făcut.

În urma lui se ivi un paj trimis de împărăteasă, care-l chema pe duce. I se trimise răspunsul că va veni îndată.

Părul pieptănat neîngrijit și îmbrăcămintea soioasă a ministrului contrastau izbitor cu înfățișarea fercheșă a gazdei. Osterman intră în cabinet, sprijinindu-se în baston, părînd sleit de puteri.

— Cum o duceți cu sănătatea ? îl întrebă Biron cu vădită solicitudine, ajutîndu-l să se instaleze într-un fotoliu. Ei ! Kulkovski ! Pune un scăunel sub picioarele scumpului nostru oaspe ! Știu că suferiți de gută. Și o pernă la spate !

Pajul improvizat așează un scăunel sub picioarele ministrului și-l sprijini cu o pernă la spate, după care ieși din cabinet, roșu la față de atîta opinteală. Mulțumind și gemînd, crispîndu-se și ridicînd privirile spre cer, pentru a nu i se putea citi în ochi planurile, ministrul răspunse :

— Luminăția voastră îmi cunoaște beteșugurile... guta asta nesuferită ! Of !... Și pe deasupra, a început să-mi slăbească văzul și auzul.

— Desigur că unele lucruri nu ajung la urechile domniei-voastre, însă în cazul acesta vă vom veni noi în ajutor, spuse Biron în doi peri, trăgîndu-și jilțul mai aproape de acela în care ședea Osterman. Cît despre vedere, aveți ochii înțeleptciunii, care nu au nevoie nici de ochelari, nici de ochean.

Vicecancelarul îi mulțumi printr-o ușoară înclinare a capului, apoi, zîmbind, își trecu prin păr mîna cu degetele răschirate. Biron continuă :

— Samson a fost supus de o femeie slabă, dar vicleană. Mintea face mai mult decît puterea trupească. Avem nevoie de sănătate, de putere sufletească, prea stimate conte, mai cu seamă acum, cînd dușmanii noștri uneltesc prin toate mijloacele, fățișe sau ascunse. Spun : dușmanii noștri, pentru că nu separ cauza mea de a domniei-voastre.

— Firește, duce, rămîn lîngă luminăția voastră... Of !... piciorul. (Fața i se încreți și Osterman își

frecă piciorul îndelung, nefiind în stare să scoată o vorbă) rămîn, ca o viță bătrînă care se usucă după ce a dat nenumărate recolte, lîngă un stejar în plină vigoare și frumusețe.

Kurlandezul îi strînse mîna prietenește.

— Mai sînt alte vești decît acelea pe care am avut cinstea să le discut rîndul trecut cu luminăția voastră ?

— Trebuie să mărturisesc excelenței voastre că insolența lui Volînski, care, spre rușinea noastră, este încă ministru de cabinet, devine tot mai mare pe zi ce trece. Perokin, Sumin-Kupșin, Șciurhov și mulți alții care alcătuiesc partida rusească, în frunte cu capul răutăților, se apropie din zi în zi tot mai mult de tron și-i cer la ureche suveranei pieirea noastră. Parola lor este : moarte tuturor nemților, la butuc cu ei ! Nicicînd n-au acționat cu atîta șiretenie și cu puteri mai unite. Ura lor față de tot ce nu-i rusesc vă este cunoscută, însă nu știți cum mă detestă pe mine ! Credeți-mă, în curînd nu voi mai fi în stare să strîng dările cuvenite statului ! Ei vor să ajungă acolo, pentru a surpa pîrghiile statului și pentru a arunca apoi urmările nefaste asupra mea. Răspîndesc în gloate și între nobili tot felul de zvonuri despre așa-zisele mele cruzimi, asmut împotriva mea sate întregi, spunînd că vreau să aduc în Rusia păgînismul, că eu sînt Anticrist, și sate întregi fug peste graniță. Acest lucru va ajunge la urechile maiestății sale. Ce va spune împărăteasa, care ne-a încredințat cîrma statului ? Ce va spune istoria despre noi ?

Osterman își ațintì privirea spre cer și ridică din umeri. În sine își zicea : „Prea puțin îmi pasă ce-o să spună istoria despre tine ; alta mi-i grija : cînd va sosi ceasul de cumpănă, mujicii ruși au să ne pîrjolească pe noi, păgînii, așa cum au făcut cu vraciul neamț al lui Ivan cel Groaznic". *

— Pe răufăcători să nu cutez să-i pedepsesc, căci mi se strigă : ești un tiran, un despot ! Cînd aplic legea, ei zic că-i silnicie ; respectarea tratatelor, întreținerea de relații diplomatice cu vecinii însem-

nează la ei trădare. Știți cît de dreaptă este cererea Poloniei de a i se plăti despăgubiri pentru trecerea armatelor rusești pe teritoriul ei...

— Este tot atît de dreaptă, ca și cererea de a i se plăti datoria contractată prin scrisoarea de împrumut. Zi așa ! Într-adevăr ?... Of, piciorul, piciorul !...

— Judecați și domnia-voastră, iubite domnule vicecancelar. Eu care, după cum se spune, tai și spînzur în întreaga împărăție, nu îndrăznesc să pun această chestiune în discuția cabinetului. Trebuie să-mi asigur mai înainte votul oamenilor loiali, devotați maiestății sale. Dușmanii noștri vor să-mi aducă anumite învinuiri și în această privință. Zău, mi-e și rușine să vă spun chiar între patru ochi ce strigă ei în gura mare în piețele publice și vor striga și în cabinet — da, da, țineți minte vorba mea !... Cum că eu, ducele de Kurlanda, care am mai multe avuții decît îmi trebuie, de pe urma veniturilor pe care mi le asigură statul, și mai ales datorită bunăvoinței aceleia care printr-un singur cuvînt, unul singur, îmi poate dărui milioane... cum că eu aș apăra această cauză dreaptă din interese venale !

Intră pajul și-l anunță că împărăteasa îl poftea din nou pe duce la palat.

— Spune-i că vin îndată, răspunse Biron enervat.

— Poate vă rețin, luminăția voastră ? întrebă Osterman, dînd să se ridice din jilț, sprijinit în baston.

— Mai am vreme ! Convorbirea noastră este mai importantă... Vă dați seama acum, preastimate conte, care-i nenorocul meu !... Atenția binevoitoare pe care mi-o acordă împărăteasa !... Maiestatea sa cunoaște devotamentul cu care-i slujesc ei și intereselor Rusiei... și-mi încredințează pînă și cele mai intime taine ale sale ; îngrijorarea în legătură cu boala ei, cu viitorul Rusiei. Căci și capetele încoronate sînt muritoare... Ce se va întîmpla atunci ?... Vă vorbesc ca unui prieten...

— Vom vedea, vom chibzui. Firește că ar scăpa din mînă frînele puterii !... Cine altul... ar putea să stea de veghe atunci cu mai multă înțelepciune, cu

mai multă fermitate ?... (Aici Osterman își îngustă ochișorii de vulpoi.)

— O, poate doar cu ajutorul unui prieten atît de înțelept ca domnia-voastră !... De altfel, sînt gata să renunț chiar și acum...

— O asemenea renunțare ar însemna slăbiciune din partea luminăției voastre. Onoarea domniei-voastre, onoarea imperiului vă cer să fiți ferm.

— Sînt gata să mă sacrific, să mă arunc, asemenea lui Cocles *, în prăpastie, dacă prin aceasta aș ști că salvez statul ; sînt însă convins că plecarea mea va însemna pieirea lui. E posibil să-l vedeți atunci cancelar — pe cine ? pe chefliul, pe trufașul, pe birjarul acela care-și petrece nopțile benchetuind cu prietenii lui, care se travestește în vizitiu și dă tîrcoale pe la... ptiu. (Biron scuipă cu ciudă.) Neobrăzatul ! Bătăușul ! Ar fi în stare să se încaiere chiar la palat, dacă s-ar găsi cine să-i țină hangul... O să facă din cabinetul de stat o adevărată crîșmă... va fi vai de cei ce poartă nume germane !

Dincolo de ușă se auziră niște vorbe răstite.

— Auziți ?... E glasul lui ! Vedeți, conte, sînt ofensat în propria mea casă, în palat... Nici nu se anunță ! Miroase de la o poștă a mujic rus !... Acesta e viitorul dumneavoastră cancelar ! Te pomenești că vine să ne ia la bătaie !... Dați-mi mîna domniei-voastre, conte ! Vom acționa împreună, uniți, puternici — nu-i așa ?... Împreună cu domnia-voastră... cu prietenii domniei voastre... altfel plec în Kurlanda.

Ultimele cuvinte fură rostite aproape în șoaptă, însă cu hotărîre. Ducele arătă spre ușă cu o ușoară înclinare a capului, ca și cum ar fi vrut să spună : n-aveți decît să vă descurcați singur cu el !... Părînd că nu aude prea bine temeinicele propuneri ale lui Biron, vicecancelarul își duse mîna pîlnie la ureche ; din cînd în cînd, ridica din umeri, ca și cum ar fi vrut să-și exprime regretul că nu deslușește totul, însă la sfîrșitul perorației ducelui se grăbi să-i strîngă mîna cu efuziune, își duse un deget la buze, apoi își retrase repede mîna, ca să se sprijine cu ea în baston, și schimbă vorba.

Într-adevăr, cel pe care îl auziseră dincolo de uşă cabinetului era Volînski ; se cuvine să aflăm însă mai înainte cum ajunsese el acolo şi la cine se răstise.

Enervat că nu primise răspuns la misiva adresată Marioriţei, precum şi din pricina grijilor pe care i le dădea organizarea serbării şi construirea palatului de gheaţă, ministrul de cabinet urca scările Palatului de vară. Eichler tocmai cobora aceleaşi scări. Bucuros, pesemne, de noul său rang, număra stelele de pe plafonul vestibulului şi, absorbit de această contemplare, dădu peste Artemi Petrovici.

— Necioplitul ! exclamă acesta. Nici măcar nu-şi cere scuze ! Era şi de aşteptat : cum e stăpînul, aşa-i şi sluga !

Eichler se învăpăie de ciudă, dar nu răspunse nimic.

Enervarea lui Volînski era prevestitoare de furtună. Se umpluse paharul. Intră în sală, dar zărindu-l pe Minnich, care venea în urma lui, se opri şi-i făcu loc să treacă. Pe acest curtean şi comandant de oşti îl stima ca pe un erou care dobîndise laurii victoriei pentru Rusia, îl respecta ca pe un om înţelept, cu adevărat folositor statului, şi totodată ca pe un rival puternic şi ambiţios al lui Biron, un rival care se mai ridicase o dată împotriva acestuia şi avea s-o mai facă, desigur, şi în viitor. Numai Minnich şi Volînski puteau să se bucure de atenţia binevoitoare a împărătesei ; lui Osterman ea nu-i arătase nicicînd mai mult decît stimă.

Minnich se miră de gestul lui Volînski. Strîngîndu-i mîna prietenește, îi spuse :

— După cîte ştiu, nu-ţi place să ţi-o ia altcineva înainte, dragul meu Artemi Petrovici.

— Altcineva care nu e vrednic să mi-o ia înainte, răspunse Volînski cu hotărîre. Dar voi da întotdeauna întîietate celui ce încunună de glorie patria mea şi făgăduieşte să-i apere şi pe viitor interesele şi mărirea. Domniei-voastre îmi face plăcere să vă fac loc să treceţi...

Cuvintele acestea erau prevestitoare.

— Eu sînt german de obîrșie, îl întrerupse Minnich pe un ton glumeț, apucîndu-l de mînă. Am auzit că dumneata îi urăști pe străini.

— Trebuie să vă mai spun, conte, că sînt greșit înțeles, sau că sînt pur și simplu ponegrit. Urăsc străinii care sînt la drept vorbind niște oameni de nimic și care numai printr-o coalizare ocultă, prin cine știe ce servicii, necunoscute poporului sau printr-o stăruință înverșunată au dobîndit dreptul de a ne prăda, de a ne osîndi și de a ne milui cu pomana lor ! Du-te și mă spune, te rog, urmă Artemi Petrovici, întorcîndu-se spre Kulkovski, care trăgea cu urechea ; dacă dorești, pot să repet ceea ce am spus. Dar, continuă el pășind mai departe, dacă cel ce vine de aiurea în țara mea — fie el și indian — îndrăgește această Rusie care l-a hrănit și l-a încălzit la sînul ei, dacă o slujește cu noblețe, cu cinste și înțelepciune — sau, dacă n-o iubește prea mult, cel puțin n-o urăște — pe acela îl voi privi întotdeauna ca pe un frate. Știți prea bine că am adus prinosul sincer al respectului meu lui Osterman, ministrul lui Petru cel Mare — nu celui de azi, doamne ferește ! — lui Brius * și altora asemenea lor !... Detest însă străinul care se tîrăște pe brînci la picioarele cine știe cărui valet de atu, care vrea să ajungă rege cu ajutorul unor așișingeroși ; este oare mai puțin vrednică de dispreț slugărimea asta rusă (și arătă liota care stătea umilă lîngă perete, sprijinită în bastoane) ? Uitați-vă la netrebnicii aceștia care încovoaie spinările, priviți mutrele lor spășite... Porunciți-le să se tîrască în patru labe, și vă rog să mă credeți că se vor supune într-o clipită ! Mai mult — porunciți-le să ocheaască un măr nu numai de pe capul fiului *... ci de pe capul pruncului de la pieptul soției lor și momiți-i cu un colac pe care să stea scris cu litere de aur : *„Bunăvoința lui Biron“* — ei bine, vor trage o tolbă întreagă de săgeți, numai să poată nimeri ținta ce le-a fost arătată.

Zîmbind, Minnich strînse mîna lui Volînski și-i șopti să fie mai prudent ; nobila indignare a mi-

nistrului de cabinet împotriva josniciei oamenilor era însă ca o lavă clocotitoare, care, o dată izbucnită, nu se mai putea opri, pînă nu pîrjolea tot ce-i stătea în cale. În asemenea clipe el uita și de proiectele sale, de sfaturile prietenilor săi fățiși și ale prietenului său tainic, uita și de Machiavelli pe care-l studia. Sufletul lui, ca un vultur mînios, sfîșia jivinele ce-i ieșeau în cale și-și înfigea ghearele aprige chiar și în tigrul cu care nu putea să-și măsoare puterile.

Pajul de serviciu îi opri politicos, rugîndu-i să-i dea voie să-i anunțe.

— Poftim, dar repede ! zise Artemi Petrovici. Minnich și Volînski nu sînt lăsați să aștepte prea mult nici la împărătească.

Pajul se duse să-i anunțe, dar, privind prin borta cheii de la ușa cabinetului, văzu că ducele conversa însufleţit cu Osterman. Pajul se întoarse și-i rugă să mai aștepte puțin, deoarece nu îndrăznește să-i anunțe luminăției sale, acesta fiind ocupat cu domnul vicecancelar.

— O, dacă-i așa, exclamă Volînski, hai să intrăm.

Volînski deschise ușa care dădea în cabinetul favoritului, lăsîndu-l și de data asta pe însoțitorul lui să intre înainte. Pajul se grăbi să intre după ei, anunțîndu-i prea tîrziu.

Ducele întîmpină pe noii-sosiți cu un zîmbet și-i pofti să ia loc, iar pajului îi aruncă o privire cruntă, ucigătoare, după care arboră din nou același zîmbet și i se adresă lui Volînski :

— Tocmai vorbeam cu contele despre pățania dumneavoastră de aseară. Ce nemernici ! Și să mai amestece și numele meu !... Ce ticăloșie, ce rușine ! Fără îndoială că dacă am fi avut ceva pe suflet unul împotriva celuilalt, ne-am fi explicat între noi, ca niște cavaleri nobili, cu arme fățișe. Ce procedeu respingător !... N-am să rabd așa ceva... Intenționez să aduc acest lucru la cunoștința maiestății sale. Vă rog să mă credeți că veți primi satisfacție : cel dintîi va fi arestat fratele meu !

— Nu doresc acest lucru, răspunse Volînski, cu răceală.

— Domnia-ta nu doreşte, dar dreptatea o cere... este necesară o pildă... Nu-mi voi cruţa nici consîngenii...

— Au fost pedepsiţi îndeajuns cu plimbarea pe care le-am oferit-o.

— Ha, ha, ha ! Trebuie să fi fost nespus de amuzant ! Domnul vicecancelar a auzit ce s-a petrecut (zîmbind, Osterman dădu din cap afirmativ), dar domniei-tale, conte, trebuie să-ţi povestesc.

— Sînt nerăbdător să aud, răspunse Minnich, întinzîndu-şi trupul înalt, aplecîndu-l puţin înainte şi acoperind cu piciorul său lung o parte a jilţului.

— Domnia-sa a oferit aseară unor netrebnici o plimbare pînă la Cîmpul lupilor şi acum au căzut cu toţii la pat. Ce-au căutat, au găsit !...

— Daţi-mi voie să vă contrazic, îl întrerupse Volînski. Pe unul dintre ei l-am plimbat numai pînă la Palatul de vară, ba chiar pînă în faţa acestei case...

Făcîndu-se că n-a observat includerea fratelui său printre ceilalţi netrebnici, Biron continuă pe un ton ironic :

— Şi-apoi, însuşi Artemi Petrovici s-a plimbat în caftan de vizitiu, de mascaradă !... Se spune că voinicul nostru ministru de cabinet arăta foarte bine în acest costum rusesc ! (Ultimele cuvinte îl făcură pe Osterman să schiţeze iar un zîmbet ironic.)

— Ehei, luminăţia voastră, am făcut eu şi alte plimbări mai dihai, în Persia, şi la Nemirov, răspunse cu aprindere Volînski, şi cine ar cuteza să spună că mi-aş fi îndeplinit misiunile primite ca un vizitiu, şi nu ca un ministru al Imperiului Rus ? ! De altfel, boierii ruşi de baştină nu se fandosesc nici la petreceri, nici atunci cînd îndeplinesc treburile statului : însuşi Petru cel Mare ne-a fost o pildă în această privinţă. Poate că şi simplitatea lui ar fi nedumerit pe vreun vîntură-ţară cu pofte de satrap, dacă unul ca ăsta ar fi putut să existe pe vremea aceea !

— Nu v-am spus decît ce aţi făcut şi nu ceea ce vreţi să mă siliţi să gîndesc. Cine ar îndrăzni să tăgăduiască meritele dumneavoastră ?... Ştiţi prea bine că chiar eu am fost întotdeauna cel dintîi care le-am

prețuit așa cum se cuvine și... ultima dovadă a atenției binevoitoare...

— Atenția binevoitoare a suveranei mele ! îi curmă vorba Volînski, cu hotărîre. Nu accept protecția nimănui în afară de a maiestății sale. Bănuiesc că ați binevoit a mă chema nu pentru aprecierea persoanei mele și nici ca s-o scoateți la mezat...

— Dumnezeule, ce trufie asiatică !... Dar, pentru dumnezeu, vorbim doar între noi, în cabinetul meu particular, nu în cel de stat. Dacă nu vă face plăcere această convorbire prietenească, atunci am să vă spun ca duce de Kurlanda...

Biron îi aruncă lui Artemi Petrovici o privire plină de morgă și amenințare, închipuindu-și probabil că la auzul acestor cuvinte ministrul de cabinet se va scula în picioare ; acesta însă îi înfruntă privirea tot atît de mîndru și, continuînd să stea în jilțul său, îi răspunse :

— Nu am nici un fel de funcție în Kurlanda.

Biron se aprinse la față și împinse jilțul pe care ședea cu atîta putere, încît se auzi un scîrțîit ascuțit, apoi, ridicîndu-se în picioare, îi spuse iritat :

— În cazul acesta, domnul meu, vă vorbesc în numele maiestății sale imperiale.

La auzul acestui nume, Volînski se ridică în picioare și spuse cu respect, înclinîndu-se ușor :

— Ascult porunca suveranei mele.

— Suverana dispune, domnule... să... (Cum nu se pregătise pentru o ciocnire serioasă, Biron se poticnea și-și căuta cuvintele) să începeți... cît mai repede construirea palatului de gheață...

— În care se va serba nunta măscăriciului ?... completă Volînski cu un zîmbet veninos. Pentru aceasta am și primit ordinul maiestății sale ; mi-a fost transmis încă de aseară, iar astăzi am primit și confirmarea scrisă a aceluiași ordin, a cărui executare a și început. Aș vrea să rog, totuși, pe luminăția voastră să comunice maiestății sale rugămintea mea să mă folosească la treburi mai folositoare statului.

— Datoria noastră este să executăm ordinele, și nu să le discutăm, domnule Volînski. (Tonul, cu care fuseseră rostite aceste vorbe, era mult mai potolit.)

— Cu cîtă plăcere m-aș fi dedicat, bunăoară, ajutorării oamenilor care suferă !... Maiestatea sa a fost oare informată despre foamea, despre lipsurile în care se zbate poporul ? Oare îi sînt cunoscute măsurile crîncene la care se recurge în aceste vremuri grele, pentru strîngerea dărilor neplătite ? O să mă credeți, oare conte ? continuă Artemi Petrovici, adresîndu-se lui Minnich. Oamenilor săraci lipiți li se stoarce ultimul bănuț păstrat pentru o bucată de pîine. Sărmanii sînt scoși cu picioarele goale pe zăpadă și așa, în ger, se toarnă apă peste ei...

— E îngrozitor ! exclamă contele Minnich. Oare suferințele poporului n-ar putea fi ușurate prin organizarea unor lucrări de folos obștesc ? Petru cel Mare ne-a lăsat doar atîtea planuri mărețe, a căror traducere în viață va ajunge, poate, și pentru vremea și puterile strănepoților noștri ! Bunăoară, ce-ar fi mai nimerit, decît să se facă o mai bună rînduială a drumurilor din Rusia ? Pentru o treabă ca asta, aș lăsa și eu sabia la o parte și aș pune mîna pe cazma și pe compas. Și unde, dacă-mi dați voie să vă întreb, Artemi Petrovici, suferă lumea mai mult ?

— Îndeosebi are de suferit Malorusia, răspunse Volînski, aruncîndu-i lui Biron o privire tăioasă, străpungătoare. (Acesta se așează în jilț, și ministrul de cabinet luă loc îndată după el.) Acolo ar fi într-adevăr nevoie de un cîrmuitor milostiv, cu tragere de inimă.

El făcea aluzie chiar la Minnich, care ținea cu tot dinadinsul să ajungă hatman al Malorusiei.

— Chiar asta, interveni Osterman, este grija de zi cu zi a omului de stat, în a cărui casă avem cinstea să ne aflăm acum. El nu va uita, desigur, să facă tot ceea ce ar putea fi spre binele Rusiei. (Aici Volînski aruncă vicecancelarului o privire disprețuitoare, însă acesta continuă imperturbabil.) Și după cît știu, grija lui a fost încununată de succes : maiestatea sa intenționează să numească mai-mare

în Ucraina pe un bărbat care prin înțelepciune și prin alte însușiri sufletești va consolida traiul fericit dinăuntrul acestei țări și va ști totodată să-i apere liniștea cu sabia, împotriva cotropirii unui vecin primejdios.

Prin aceste vorbe șirete, cumpăna ambiției lui Minnich începu să încline întrucîtva spre Biron, care, profitînd de sprijinul vicecancelarului, se adresă cu și mai multă hotărîre presupusului hatman al Malorusiei :

— Vă rog să mă credeți că nenorocirile care v-au fost descrise cu atîta aprindere nu există decît în vorbe și că însuși domnul Volînski a fost indus în eroare de corespondenții săi.

— Nu sînt nici copil, nici femeie, ca să mă las amăgit de vorbe goale, zise Volînski. Am în mînă destule mărturii și, de va fi nevoie, le voi înfățișa, însă numai împărătesei personal. Vom vedea ce va spune maiestatea sa cînd va afla că un tată de familie, care fusese schingiuit pentru neplata unor rămășițe de dări, deznădăjduit, și-a înjunghiat pe toți ai săi ; că un alt tată și-a dus copiii în cîmp și i-a lăsat să înghețe acolo...

— Născociri ale unor oameni dușmănoși, răzvrătiți !

— Nu-i adevărat, duce ! strigă ministrul de cabinet, sărind de pe scaun. Volînski susține ceea ce a spus, el este gata să subscrie ca martor cu propriul său sînge...

Trimisul împărătesei apăru din nou, repetînd invitația adresată ducelui.

— Vin îndată ! spuse acesta, aruncînd o privire plină de înțeles spre oaspeții săi. Împărăteasa trimite după mine pentru a treia oară, iar eu îmi pierd vremea aci cu discuții fără nici un rost...

— Luminăția voastră m-a chemat spre a discuta despăgubirea cuvenită polonezilor pentru trecerea armatelor rusești pe teritoriul lor, interveni atunci Minnich.

— Da, da, răspunse Biron. Domnul vicecancelar este de acord cu această despăgubire.

— O cere onoarea imperiului, zise Osterman. Față de atmosfera agitată a acestei întrevederi, aș fi însă de părere să amînăm discuția pînă la ședința oficială a cabinetului.

— Onoarea imperiului !... exclamă Volînski. Hm ! Onoarea... Cum poate fi speculat acest cuvînt în folosul răului !... Eu am să-mi exprim totala mea rezervă. Aici, în cabinetul de stat, în fața împărătesei, pretutindeni voi declara, voi repeta că numai un *vasal* al Poloniei poate face propunerea de a se acorda aceste despăgubiri ; da, numai un *vasal* al Poloniei !...

La auzul cuvîntului „*vasal*", Minnich și Osterman se ridicară de pe locurile lor, acesta din urmă gemînd și văitîndu-se de gută, aruncîndu-și amîndoi priviri, parcă într-o stranie așteptare. Volînski nu ajunsese niciodată la o ieșire atît de cutezătoare. Se săturase de disimulări.

— Această vorbă vă va costa scump. Vă dau cuvîntul meu de onoare ! Sînteți un impertinent ! exclamă Biron, ieșindu-și cu totul din fire.

— Epitetul vă caracterizează ! strigă Volînski.

— Vă așteaptă împărăteasa, îi reaminti ducelui, Osterman.

— La palat, da ! La maiestatea sa ! rosti Biron, apucîndu-se de capul care-i ardea ; apoi, întorcîndu-se spre Volînski, urmă : Nădăjduiesc că ne vedem pentru ultima oară în casa ducelui de Kurlanda.

— Sînt foarte bucuros, îi răspunse Volînski și, fără a saluta pe nimeni, ieși.

Tulburați de această ciocnire, ale cărei consecințe grave erau fără număr, ceilalți interlocutori îl urmară. Mult timp le răsunară în urechi cuvintele : „*Unul din noi doi va trebui să piară*", rostite de Biron, care spumega de furie, în timp ce-și luau rămas bun de la el.

— *Unul din noi doi va trebui să piară !* repetă favoritul, izbind cu pumnul în masă, după ce oaspeții ieșiră.

— Trufașul ăsta ar trebui pus cu botul pe labe, își spuneau între ei cei ce așteptau în sală, în timp

ce Volînski trecea prin fața lor, cu un zîmbet plin de dispreț și de indignare.

— Luminăția sa ! Luminăția sa ! strigă un paj.

Strigătul, repetat de o sută de glasuri de-a lungul șirului de încăperi, răsună, în sfîrșit, la intrare. Precedat și urmat de o suită strălucitoare, Biron trecu prin sala de primire și acordă celor ce așteptau acolo o singură înclinare binevoitoare a capului. În schimb, cîte panegirice îi fură aduse prinos pentru această bunăvoință ! „Ce milostiv e ! Ce om mare ! Ce mers falnic ! Ce agerime în priviri ! E născut să cîrmuiască !... Un adevărat model pentru pictori !... Nevastă-mea e nebună după el !"

Un năstrușnic din sală îndrăzni să spună că Petru cel Mare avea o înfățișare mai atrăgătoare și pentru pictori, și pentru femei.

— Ba să mă ierți, i se răspunse, el nu avea decît un bust frumos, pe cînd la acesta... totul e desăvîrșit !...

O caretă de aur îl aștepta pe Biron la intrare, toată numai cristal, astfel încît cel ce ședea înăuntru putea fi văzut din cap pînă-n picioare, ca o splendidă insectă pe care entomologul o păstrează într-o cutie de sticlă. Ducele porni astfel, luînd ochii gloatei prin pompa neobișnuită a cortegiului ce se alcătui, prin aurăria harnașamentului cailor împodobiți cu penaje, ce fîlfîiau pe capetele lor, și strălucirea detașamentului de husari și vînători ce galopau atît înaintea caretei, cît și în urma ei. În timp ce gloata îl admira pe fericitul favorit, inima acestuia era roasă de un vierme : mîndria lui fusese adînc rănită de insolentul, răzvrătitul Volînski. „Orice s-ar întîmpla, va trebui să piară", își spunea Biron ; deodată, privirea lui ce rătăcea de colo-colo, turbată de mînie, se opri asupra unei hîrtioare abia vizibile, prinsă de ceaprazăria care încadra geamul caretei. Cu mîna tremurătoare, cuprins de o neagră presimțire, smulse hîrtioara de la locul ei. Citind-o, fu cît pe ce să se sufoce de furie :

„Păzește-te, nelegiuitule !... Trupul lui Gordenko a fost răpit ieri, în miez de noapte, și îngropat în-

tr-un loc, de unde poate fi dezgropat oricînd, pentru a sluji drept mărturie împotriva ta. Află mai mult, că executorii voinței complicelui tău au fugit și se ascund acolo de unde își bat joc de puterea ta."

Bilețelul își făcu efectul. Atît de neașteptate și de amenințătoare, rîndurile citite îl tulburară și-l înspăimîntară pe duce, precum cîntatul neașteptat al unui cocoș sperie leul care a și pus gheara pe pradă și e gata s-o sfîșie. Biron hotărî să nu-i vorbească împărătesei despre jignirea pe care i-o adusese rivalul său înainte de rezolvarea favorabilă a proiectelor pe care și le schițase. Trebuia să se descotorosească și de Gordenko, care-l urmărea atît de cumplit. Pregătindu-se să-și înjunghie aproapele, tîlharul mai întîi se spală.

Siberia, minele, gura ursului, picurarea plumbului topit în creștetul capului — nu era tortură, nu era osîndă pe care Biron, turbat, să nu făgăduiască în gînd lui Grosnot pentru greșeala făcută. Furia lui se revărsă asupra vizitiilor, a lacheilor, a tuturor acelora care se apropiau de caretă. Va trebui să afle negreșit cine este misteriosul spion din propria lui casă, care-i iscodește și-i destăinuie crimele ; de va fi nevoie, îl va găsi și sub pămînt, va cerceta mărunțaiele celor vii și nu va cruța nici oasele morților.

Capitolul VIII

LA PALAT

Dar ceasul a sosit și nu mai știu nimic,
Nu-mi mai aduc aminte cîte-am ticluit...
Să fie dragostea ce-mi moaie judecata ? [1]

P u ș k i n ★

— La palat ! strigă Volînski, furios, și se afundă în pernele caretei.

O dată cu cuvîntul „palat", în fața ochilor săi apăru Mariorița, ispititoare din cap pînă-n picioare.

[1] În romînește de Victor Eftimiu (n. ed.).

„Acolo, își spuse el, poate am s-o văd pe fermecătoarea Mariorița, pe care nu mi-o pot smulge din inimă și care mă va scoate din minți, dacă nu va fi a mea."

Faptul că nu-i răspunsese la scrisoare, piedicile care-i stăteau în cale, îi întețeau patima pînă într-atît, încît era nevoit să și-o mărturisească lui însuși. Pînă acum, socotise această patimă un capriciu al firii sale ușuratice, frivole. Și ce constata acum ? Numai cînd se gîndea la ea, uita că e ministru de cabinet, că e un cetățean plin de rîvnă, gata să-și dea viața pentru patrie ; nu mai era pur și simplu decît un îndrăgostit înflăcărat, nebun. Ce însemnau cuvintele : onoare, noblețe, patrie ? Nu le mai înțelegea cîtuși de puțin. Se căia că firea lui aprinsă izbucnise, întărîtîndu-l prea devreme pe favorit împotriva sa, această împrejurare putînd să aibă ca urmare îndepărtarea lui de la curte. Ce nechibzuință ! Poate că-și retezase singur craca de sub picioare, zădărnicindu-și cele mai frumoase speranțe. În clipele cînd gîndul lui zbura la Mariorița (și, pare-se, numai în asemenea clipe), patriotul Volînski era gata să se dea bătut în fața dușmanului, numai s-o poată cuceri, s-o poată cuceri neapărat. N-are decît să-și facă de cap diavolul, cît poftește, să taie și să spînzure pe cine are chef !... Avusese dreptate Zouda cînd îi spusese : e cu putință oare să țină piept de unul singur destinului Rusiei, întruchipat în Biron ?...

Se gîndea cu încîntare la Mariorița. Tot sufletul lui, întreaga sa ființă era ca o mare caldă, în apele căreia își scălda farmecele Mariorița. Ca și apa acestei mări, el o învăluia în visul său înflăcărat, cobora în șuvițe de-a lungul umerilor ei gingași, îi dezmierda cu spuma sa fierbinte gîtul de lebădă, se tălăzuia pînă sub pieptul ei înmărmurit într-o dulce desfătare ; se lipea în stropi avîntați de buzele ei calde, îi săruta buclele negre, sorbea parfumul lor și, pătruns de întreaga ei făptură, se zbenguia prin preajmă ca un abur ușor înmiresmat.

— Caretа a sosit de mult ! se auzi o voce. Văzînd portiera caretei deschisă şi scara coborîtă, Volînski tresări. Valetul îşi privea mirat stăpînul, care şedea neclintit în fundul caretei.

„L-o fi lovit damblaua !" îşi zicea servitorul în gînd.

— Aţipisem, spuse Artemi Petrovici.

Osîndindu-se în sine pentru această slăbiciune şi făgăduindu-şi să fie mai atent pe viitor, grăbi pasul spre intrarea palatului.

Intrînd în palat, nu se gîndea cîtuşi de puţin cum îl va primi împărăteasa ; nu se gîndea decît la încîntările pe care i le făgăduia dragostea Marioriţei. Inima îi tresălta ca a unui băieţandru, care abia deschisese ochii la viaţă. Iată-l în odaia în care îl primea împărăteasa, Anna Ioannovna, care tocmai se distra jucînd biliard. Îi plăcea biliardul tot atît de mult ca şi călăria şi tragerea la ţintă. Îl asaltă un cîrd de măscărici de toate rangurile şi vîrstele. Printre ei erau, pare-se, vreo şase măscărici de onoare, inclusiv Kulkovski, care abia îşi făcuse debutul în noua slujbă. Printre măscărici se distingeau italianul Pedrillo, fost violonist al curţii, care-şi schimbase însă această îndeletnicire cu aceea de măscărici, găsind-o mult mai avantajoasă, şi Lacosta, evreu portughez, care era măscărici încă de pe vremea lui Petru I, fiind poreclit de acesta „prinţul samoezilor". Bătrînul Balakirev * — cine nu-l cunoscuse pe vremea marelui ziditor al Rusiei ? — îşi sfîrşea zilele glumind cu lacrimi în ochi, înconjurat de rivali mai fericiţi ca el. Trecut acum pe planul al doilea, se plîngea adesea cu amărăciune că e prigonit de străini şi nu avea haz decît atunci cînd putea să-i ocărască. Cum să nu se plîngă ? Vechile lui merite fuseseră date uitării. Lacosta şi Pedrillo, măscăricii străini, fuseseră distinşi cu insigne pe care le purtau la butonieră, numite ordinul *Benedetto,* înfiinţat anume pentru ei. Lui, măscăriciul preferat al lui Petru cel Mare, nu i se dăduse această insignă şi purta vechiul său caftan, pe care-l primise cu zece ani în urmă. În treacăt fie vorba, nu mai

erau măscăricii de altădată ; vorbele lor de haz, nătîng, erau trase de păr și nici nu putea să fie altfel sub amenințarea bățului sau, ceea ce e și mai rău, a privirii întunecate a lui Biron ! Hazul e copilul veseliei neîncătușate de griji.

— O volinka [1] ! pru, pru, du, du... strigară și îngînară pe rînd Pedrillo și Lacosta, zărindu-l pe Volînski care nu le era de fel pe plac, pentru că nici el nu putea să-i sufere și nu le dăruia niciodată nimic ; apoi, atîrna în cumpănă și rivalitatea lui cu ducele de Kurlanda.

— Pesemne că muzica acestui cimpoi nu vă e pe plac, cartoafelor, interveni Balakirev.

Împărăteasa juca biliard cu Mariorița, pe care chiar ea o învățase acel joc, pentru a putea face oricînd o partidă. Vrînd-nevrînd, domnița Lelemico trebuia să joace ; acum însă, auzind numele lui Volînski, se aprinse la față, apoi păli și începu să tremure. Bilele se dublau în ochii ei, masa de biliard prinse să se învîrtească. Ne putem lesne închipui cum i-a fost lovitura.

— Ai dat greș, draga mea ! îi spuse împărăteasa, rîzînd. Nu te-am văzut încă niciodată într-o asemenea formă. Iată-l pe scumpul nostru ministru de cabinet ! rosti ea întorcîndu-se prietenoasă spre Volînski. Cum o duci cu sănătatea ?

— Încă nu prea bine, maiestate, răspunse el, pălind din pricina tulburării domniței Lelemico, pe care nu putu să n-o observe.

— Se și vede.

— M-am grăbit însă să vă îndeplinesc dorința, maiestate ; am început chiar astăzi construcția...

— Palatului de gheață pentru pajul meu care se însoară ? (Kulkovski se înclină atît de adînc, încît vasta lui chelie păru că e o farfurie strălucitoare ; Pedrillo i-o plesni răsunător cu palma.) Am și admirat de la fereastră cum sporește lucrul la dumneata. Îmi pare foarte bine. Îmi îndeplinești dorința cu mult zel ; nici boala nu te reține.

---

[1] Corect : volînka — cimpoi (rus.) (n. t.).

— Dorința maiestății voastre e sfîntă pentru noi.

— Să nu mi-o luați în nume de rău, domnilor, dacă vă distrag de la treburile de stat pentru capriciile mele... Da, chiar capricii... nu tăgăduiesc acest lucru ; dar femeile vîrstnice, bolnave și cicălitoare, își au întotdeauna ciudățeniile lor. În schimb, n-am să vă mai plictisesc multă vreme.

Anna Ioannovna spuse aceste vorbe cu tristețe în glas, presimțindu-și parcă moartea apropiată. Volînski vru să spună ceva, dar, aruncîndu-i o privire pătrunzătoare, împărăteasa i-o luă înainte :

— Mi s-a și cîntat veșnica pomenire... (Volînski păli și se pregăti să tăgăduiască respectuos ; dar și de data asta împărăteasa îi făcu semn cu mîna să nu spună nimic și urmă :) Află însă, scumpul meu Artemi Petrovici, că știu să înțeleg o glumă aruncată într-un moment de veselie, sau poate chiar rostită la mînie. Pentru mine faptele dumitale sînt mai grăitoare în ceea ce privește devotamentul față de tron, decît orice bîrfeli. (Binevoitoare, întinse mîna lui Volînski, iar acesta, lăsîndu-se într-un genunchi, i-o sărută cu înflăcărarea recunoștinței. În clipa aceea intră ducele de Kurlanda. La ivirea lui, împărăteasa tresări și se tulbură, dar își recăpătă cumpătul îndată și, aruncîndu-i o privire destul de rece, continuă, adresîndu-se ministrului de cabinet.) După dumneata nu trebuie să trimit de trei ori să te cheme ; dumneata vii chiar și atunci cînd te chem în gînd. Crede-mă, adăugă ea, apăsînd anume pe aceste cuvinte — că nimeni nu va izbuti să semene dezbinare între noi.

Biron privea întunecat, cu un zîmbet veninos, această scenă și rămase îndelung tăcut ; abia într-un tîrziu începu să schimbe cîte o vorbă ba cu măscăricii, ba cu Mariorița.

Deodată măscăricii începură să lărmuiască, voind s-o mai înveselească pe împărăteasă. Luînd comanda confraților săi, Pedrillo îi rîndui unul lîngă altul la perete, așa cum așază copiii cărțile îndoite la mijloc, pentru ca împingînd una din ele din spate, să se prăbușească toate deodată. Numai Balakirev

nu luă parte la joacă. Treaba merse însă și fără el. Pedrillo dădu un brînci celorlalți măscărici și toți se prăvăliră unul peste altul. Kulkovski se zvîrcoli multă vreme pe jos, nemaiputînd să se ridice. Împărăteasa binevoi să rîdă de hîrjoana lor ; făcură haz și ceilalți privitori, ba rîseră chiar și actorii. Balakirev fu întrebat de ce se ținea deoparte.

— Am și eu o gîză la cap ! răspunse bătrînul posac. Cînd îi intră unui rus gîza în cap, apoi nu numai un duce al curcilor, dar nici măcar unul al vulturilor nu i-o mai poate scoate de acolo.

Pentru o obrăznicie ca asta, bietul măscărici al lui Petru I primi tot atîtea lovituri cu bățul cîte cuvinte numărase răspunsul său.

Între timp, partida de biliard luă sfîrșit, spre marea bucurie a Marioriței, care făcea într-una greșeli, deși căuta din răsputeri să se stăpînească. Copila cea vioaie, crescută în harem, era acum sfioasă, rușinoasă, ca o domnișoară de pension, dincolo de pragul casei în care fusese crescută. Se statornicise că, dacă va pierde domnița, va trebui să treacă pe sub masa de biliard, ajutorul ei, noul paj, și în caz contrar — Pedrillo. Nenorocul căzu pe Kulkovski, care porni în patru labe, spre hazul tuturor. Dar soarta vitregă nu se mulțumi să-l pună să numere, sufocat, despărțămintele biliardului : prietenii lui îl împresurară cu tacurile din toate părțile, parcă ar fi hărțuit un mistreț prins în capcană ; soarta voi să pice tocmai atunci și ogarul preferat al împărătesei, care puse capac hîrjoanei, înfigîndu-și colții în urechea nefericitului.

— Șo pe el, șo pe el ! lărmuiau măscăricii.

Zbenguiala era cît se poate de hazlie... Sîngele curgea șiroaie pe obrazul bucălat al lui Kulkovski, care, cu toată durerea, nu îndrăznea să-și alunge schingiuitorul. Mariorița privea spectacolul, gata-gata să izbucnească în lacrimi. În sfîrșit, împărăteasa, temîndu-se să nu-și vadă pajul cu urechea sfîrtecată de tot, se milostivi și dădu poruncă să fie alungat cîinele. De cîte ori nu-și amintise Kulkovski, în timpul acelor cazne, de jilțul lui de la Palatul de

vară ! Şi, culmea, i se dădu însărcinarea să aibă în grijă ogarul, pentru a se obişnui cu el.

Precum era de aşteptat, rîzînd de ghiduşiile măscăricilor, împărătesei îi trecu şi supărarea pe duce. Biron ştiu să folosească un moment de veselie, pentru a se apropia de ea şi a-i cere iertare, spunînd că îl reţinuseră afacerile de stat.

— Am căzut în vină, din dorinţa de a vă mulţumi prin grabnica lor îndeplinire, spuse el. Dreaptă-i mînia, dar dreaptă-i şi iertarea.

Pişicherul ştia prea bine să folosească la nevoie şi proverbele ruseşti. Datorită proverbului, împărăteasa binevoi să-l ierte, cu condiţia ca în ziua aceea s-o scutească de afaceri importante. Tot vorbind cu Biron pe nemţeşte, acum însă pe un ton prietenos, împărăteasa binevoi să se plimbe cu el prin sala de biliard, de la un capăt la altul şi înapoi, oprindu-se mereu în dreptul ferestrei, de unde se vedea binaua palatului de gheaţă. Biron folosi acest prilej pentru a lăuda rîvna lui Volînski, care se vădea sîrguincios ori de cîte ori era vorba de a satisface cea mai mică dorinţă a împărătesei. Aceste aprecieri erau ascultate cu satisfacţie de împărătească şi nici ea nu scăpă prilejul de a-şi exprima preţuirea pentru nepărtinirea de care dădea dovadă favoritul. Adăugă că doreşte ca între înalţii demnitari ai statului la care ţinea atît de mult, dînd, firește, preferinţă unuia singur, să domnească întotdeauna buna înţelegere, care, după cum auzise, cam lăsa de dorit.

— Fiecăruia i se cuvine, spuse împărăteasa. Mi se pare că n-aveţi nimic de împărţit.

Înduioşat, cu lacrimi în ochi, ducele jură că va fi cît mai împăciuitor cu Volînski, numai spre a face pe placul adoratei inimii sale. În sinea lui jură însă să se împace cu el numai atunci cînd îi va vedea capul pe butuc. Misteriosul bileţel pe care îl găsise în caretă îl prevenea că încă nu sosise vremea să acţioneze cu toată hotărîrea şi de aceea îşi ascunse ura în tainiţele sufletului său.

Pe de altă parte, ministrul de cabinet, buimac de dragoste şi bucuros că împărăteasa era pe

de-a-ntregul absorbită de discuţia cu Biron, îşi uită duşmănia şi se grăbi să folosească acest prilej pentru a se apropia de domniţa Lelemico. Dragostea, sfiala, despre care nu ştiuse nimic în harem, dar în care o iniţiase însăşi natura, ţîşni ră ca un izvor năvalnic din inima ei, îmbujorînd-o şi revărsîndu-i-se în priviri ca un foc mistuitor. La apropierea lui Artemi Petrovici, sub genele ei lungi scăpără o pri-
vire duioasă, iar buzele ei tremurătoare rostiră întrebarea :

— V-aţi făcut bine ?

— Am fost bolnav, foarte rău bolnav, răspunse Volînski, şi aş fi vrut să mor.

Ochii Marioriţei se umplură de lacrimi ; clătină din cap, ca şi cum ar fi vrut să spună : „Omule fără milă, ce faci cu mine ?!...“ şi spuse cu glas tare :

— A fost vreo pricină de seamă la mijloc ?

— Aţi rămas nepăsătoare la suferinţele mele. La ce bun să mai trăiesc !... Am vrut să vă mai văd o dată, să mai sorb o dată din această fericire, şi apoi... ce o vrea dumnezeu. N-am nici o vină ! De ce aţi fost adusă la Petersburg ? De ce mi-a fost dat tocmai mie să fiu cucerit de farmecul privirii dumneavoastră îngereşti ?... Sînt un om ; ar trebui să fii de piatră, ca să-ţi supui inima la asemenea încercări...

Marioriţa nu răspunse, dar privirea ei îi mărturisi lui Volînski dragostea cea mai înflăcărată, cea mai duioasă. Tremurînd ca varga, puse batista pe pervazul ferestrei şi Volînski zări colţul unei hîrtioare răsucite, înfăşurată în batistă. Acesta era răspunsul scris de ea dis-de-dimineaţă, însă cum vrednica ei cameristă apucase să trimită înapoi „Telemahida“, nu mai avusese cum să-l facă a ajunge în mîna lui Artemi Petrovici.

Ah, ce mistuitor iubea Marioriţa !... Dragostea o cuprinsese toată ca o pălălaie, visurile ei o pîrjoleau, năluciri dulci o zbuciumau treză, dragostea îi tulbura mintea ; un singur gînd se desprindea limpede din toate, şi anume că Volînski îi fusese

hărăzit de însăși pronia cerească, că-i intrase în suflet nu ca un oaspe trecător, ci pentru totdeauna, că el era cel căruia îi fusese dat să-i fie roabă, prietenă, soție, ibovnică, să-i dăruiască tot ce se cuvenea dăruit unui stăpîn din Răsărit și din Miază-noapte, că trebuia să i se supună, să-l iubească cu fiecare gînd al ei, pînă în adîncul sufletului, și chiar așa îl iubea. Cum ar fi fost cu putință, după toate acestea, să nu-i răspundă la scrisoare?! O tînără fată cu educație europeană s-ar fi speriat într-o asemenea împrejurare de considerațiunile bunei-cuviințe, de gura lumii; ea însă, copilă înflăcărată a Orientului, nu se temea decît de supărarea și de răceala stăpînului ei. Nu-l îndrăgise treptat; pasiunea ei nu rodise în timp, prin renunțări, în urma prețuirii însușirilor celui pe care-l iubea — ea se aprinsese într-o clipă, o cuprinsese într-o singură clipă, și nu putea să iubească mai mult ori mai puțin decît iubea. Nu ceruse sfatul nimănui în această dragoste: nu-l ceruse nici rațiunii, nici inimii, nici oamenilor. Dragostea îi fusese trimisă de sus, așa cum e trimis supușilor firmanul sultanului: ori supunere oarbă, ori pieirea!... Ea nu-și împărtășea nimănui simțămintele: căci dacă ar fi făcut-o, i s-ar fi părut că le împarte cu alții.

Volînski zări bilețelul, ghici îndată că era răspunsul la scrisoarea lui, dar nu găsi putința să-l ia. Măscăricii se vînzoleau neîncetat prin preajma lor, trăgeau cu urechea la cele ce vorbeau, le observau privirile, le urmăreau gesturile, însă de data asta prada iscoadelor nu era bogată. Cei doi îndrăgostiți vorbeau în frînturi, conversația lor era presărată cu vorbe ciudate, de neînțeles pentru cei neluminați la minte, vorbe dintr-o altă lume, mai presus de ei. Volînski îi mulțumea Marioriței pentru viața pe care i-o dăruia, făgăduind să i-o închine tot ei. Îi cerea îngăduința să trimită la ea o țigancă după răspuns. Țiganca își cîștigase întreaga lui încredere: cum era cu putință să-l refuze? Privirile domniței, înlăcrimate de dragoste, ba se

opreau asupra lui, ba se ascundeau sub genele ei lungi, negre, și el îi sorbea tot sufletul în aceste priviri, în care ghicea o comoară de încîntări. Tulburarea lor le-ar fi destăinuit pasiunea, dacă glasul împărătesei, care o chema pe domniță la ea, nu i-ar fi salvat la vreme.

Beat de fericire, Volînski triumfa de pe acum, privind totul prin ocheanul vrăjit al dragostei. Nu mai vedea în vrăjmașul său decît un favorit al împărătesei. Volînski și Biron discutau, glumeau, ca și cum nu s-ar fi certat niciodată și împărăteasa era bucuroasă că buna înțelegere se restabilise între ei atît de repede, la cel dintîi îndemn al ei.

Anna Ioannovna ședea pe o canapea tapisată cu adamască, ce se întindea de-a lungul peretelui ; cîteva trepte, acoperite cu covoare scumpe, urcau pînă la ea. Mariorița se cuibări la picioarele ei, pe treapta de sus.

— Ce îmbujorată ești, frumoasa mea copilă ! îi spuse împărăteasa, cuprinzînd-o cu brațul pe după grumaz și sărutînd-o pe frunte.

Din pricina acestei mișcări, de pe capul domniței căzu scufița pe care o purta și coadele ei lungi, negre îi alunecară în poală. Ce frumoasă, ce fermecătoare era în clipa aceea !... Împărăteasa însăși o privi cu o încîntare maternă, îi ridică părul, îi înfășură coadele de două ori în jurul capului, îi puse scufița puțin într-o parte, rusește, o admiră o clipă și, mîngîind-o duios, îi apucă bărbia cu două degete, spunîndu-i :

— Cît ești de scumpă !

Toți cei aflați în odaie amuțiră o clipă ; pînă și măscăricii rămaseră nemișcați, de teamă să nu tulbure minunata priveliște. Volînski stătea ca vrăjit : o mînca din ochi, cădea, în gînd, la picioarele ei. Și, culmea, domnița se așezase după obiceiul oriental și piciorușul ei, într-un papuc cusut cu fir, mititel ca o vrăbiuță, se zărea de sub rochia ei și-i întărîta imaginația aprinsă. Împărătesei nu-i scăpară privirile lui stăruitoare și-i spuse în glumă, acoperind cu o mînă fața domniței :

— Domnule Volînski, te rog să nu mi-o deochi. Te uiți la Lelemico a mea ca vulpea la pradă. Pentru asta o să mă cert cu dumneata.

Volînski răspunse, ca un curtean, că nu putea să nu aducă, fără voie, prinosul său frumuseții.

— Oare numai eu, adăugă el, m-am făcut vinovat de această faptă ? Nici maiestatea voastră, deși femeie, nu vă ascundeți admirația pentru domniță.

Firește că laudele o făceau pe Mariorița să roșească și mai tare, deși era încîntată de ele.

Tot timpul cît ținu această scenă, Biron, fie spre a se feri de o ispită nedorită, fie pentru a nu împiedica pasiunea lui Volînski să se aprindă tot mai mult, spre pierzania lui, mîngîia cățeaua împărătesei și părea cu totul absorbit de această îndeletnicire. În sfîrșit, spuse :

— Maiestatea voastră binevoiește să-l însoare pe Kulkovski ; iată, se și clădește palatul nupțial ; de mireasă însă nu s-a pomenit încă nimic.

— Ai dreptate. Șiștar am luat, dar vacă n-avem, răspunse împărăteasa zîmbind. (Biron apucase să-i vorbească de madama lui Volînski, spunîndu-i că vor fi o pereche năstrușnică.) Trebuie să vedem, continuă ea, chemîndu-l pe Kulkovski, ce gust are mirele. Ia ascultă, tontule, alege pe cine vrei în toată împărăția, numai de la curtea mea nu ; îți dau cuvîntul meu de onoare că dacă vei alege o femeie potrivită cu tine, n-o să mă dau în lături să ți-o pețesc.

Mirele făcu o plecăciune adîncă, își duse mîna la inimă, oftă din greu și declară că se perpelește zi și noapte de dorul doamnei Podacikina și că o să moară dacă n-o să fie soția lui.

— Oh weh, oh weh ! O să se usuce, bietul de el, pînă la sfîntul așteaptă ca un cliblit ! se grăbi să se amestece în vorbă Lacosta.

— O, *che bella armonia !* adăugă Pedrillo, *corpo di bacco !*[1] Unu-i gros ca un bas, altu subțire ca un fagot.

[1] O, ce frumoasă armonie !... drace ! (ital.) (n. t.).

— O pereche minunată! exclamă Balakirev, un șarpe de un stînjen o să-și facă lăcașul într-un butoi gol.

— Bine, dar cine-i această faimoasă Podacikina peste care a dat norocul? întrebă împărăteasa.

— Nu știu, maiestate, zise Biron.

— Este madama mea, răspunse Volînski încurcat. (În mintea lui își făcuseră loc anumite bănuieli în legătură cu madama.) Numai că mă miră foarte mult cum de a fost în stare acest Paris al nostru, stînd lipit pe scaunul său din anticamera luminăției sale, să ochească acea comoară, închisă în casa mea sub șapte lacăte.

— Sper că n-ai de gînd, domnule Volînski, să-mi dai foc palatului, dacă ți-o vom răpi pe frumoasa.. cum dumnezeu îi zice? Aceea pentru care s-au războit regii Greciei?

— Elena! interveni Biron.

— Ei, da, fie și Aliona!

— Ferit-a sfîntul! răspunse Volînski.

— Așadar, mi-o cedezi pe frumoasa dumitale?

— Cu cea mai mare plăcere.

— Mulțumește, tontule!

Făcînd plecăciuni în fața ministrului de cabinet, Kulkovski se grăbi să se întreacă în mulțumiri, așa cum se pricepu.

— Nunta asta se serbează cu voia maiestății voastre, zise Biron mohorît; există însă în preajma voastră anumite persoane însurate mai demult, care ascund acest lucru maiestății voastre.

Pedrillo căzu în genunchi, bocindu-se și strigînd cu glas jalnic:

— Iartă, măicuța, sint vinovat, nu tăia la mine cap ce se pleac umil.

— Cum! La mine în palat? Fără îngăduința mea? spuse supărată Anna Ioannovna.

— Inima poruncit la mine: bate, dar cine e în stare marșir contra inimiora cu pumnișori? Ah, dache maiestate vostra văzut la mia cara[1], iertat la mine. Ochișori ager, toata alb ca lapte, glăscior

[1] Draga mea (ital.) (n. t.).

gingaș ca flaut, piciorus subțirel, micuț, mai micuț ca la prințese, dansez frumos, sărituri așa mari, și așa tinar !...

Pedrillo își însoțea această descriere a iubitei cu o mimică desperată, plină de foc, ba strîngîndu-și mîinile la piept, ba aruncîndu-și privirile spre cer.

— Pot să confirm și eu că ceea ce spune este adevărat, întări Biron cu o mină gravă.

— Trebuie să fie vreo dansatoare ! Care din ele ? întrebă împărăteasa.

— Nu cutez spune...

Speriat, palid, Pedrillo tremura ca varga ; broboane de sudoare rece îi apărură pe frunte.

— Vorbește, îți poruncesc.

— Tînăra care a trăit aici, la curte.

— Numele... că altfel...

— Ah ! groaza cuprinde la mine și suflet mers la iad. Nu osîndi...

— Vorbește, că de nu... strigă mîniată împărăteasa.

— Fiica... fiica... oh !... de la palat...

— Ei ?

— A... caprei de la palat.

— A caprei ! A caprei ! răsună prin toate colțurile odăii.

Împărăteasa rîdea cu hohote, din toată inima, rîdeau și ceilalți, atît cît îngăduia eticheta.

— Dacă-i așa, zise ea, îți iert din suflet încălcarea rînduielilor legiuite de la curtea mea.

— Nevestica mea nascut ieri și daca maiestate vostra iertat la mine, rog poftiți botez.

— A... înțeleg. A aflat, șiretul, despre obiceiul rusesc de a se dărui bani pruncului nou-născut. Bine, fie ; îți făgăduiesc că voi veni la tine și voi fixa eu însumi ziua botezului. Duce, nu uiți să-mi aduci aminte de acest lucru ?

— Cum aș putea să uit ceva care vă face plăcere ? răspunse Biron.

— Se mai întîmplă uneori... îl întrerupse glumind împărăteasa, apoi aduse vorba despre dragostea lui Pedrillo.

Rîseră multă vreme de isteaţa glumă a acestuia ; în sfîrşit părăsiră cu toţii sala de biliard, unii chiar palatul, toţi ducînd cu ei mai multă sau mai puţină veselie, pe care le-o oferise răstimpul scurt petrecut acolo. Numai bătrînul Balakirev ducea în spinare durerea rămasă de pe urma loviturilor primite.

Îndată ce Biron sosi acasă, Lipman îi raportă că devotatul Grosnot fusese găsit împuşcat în camera lui, fapt care părea a fi în legătură cu altă întîmplare : dispariţia grăjdarilor care turnaseră apă peste Gordenko. Fiind periculos să-şi reverse mînia împotriva lui Lipman, favoritul se înţelese cu acolitul lui să depună toate eforturile pentru descoperirea celor ce urziseră în taină aceste isprăvi şi să-şi concentreze întreaga politică, întreaga viclenie, pentru traducerea în viaţă a planurilor pe care le stabiliseră. N-ar fi fost nimeni în stare să născocească ceva mai bun, mai temeinic.

În locul unui singur Grosnot, Biron găsi alţi zece ; niciodată nu e lipsă de oameni ticăloşi.

Capitolul IX

CRIZA

Adesea, în toiul unei bătălii, ţarul cădea pe gînduri ; se gîndea la împărăţia lui şi, în mijlocul luptei, rămînea un privitor nepăsător şi, privitor fiind, părea să vadă altceva.

O p a l I. K.

Inima îndrăgostită mi-a supus firea ambiţioasă şi, înăbuşindu-mi plînsul, îmi vînd libertatea în schimbul unei fericiri făr' de nădejde.

M a r l i n s k i *

Volînski îi făgăduise domniţei Lelemico s-o trimită pe ţigancă la ea şi prima lui grijă fu aceea de a porunci să fie găsită. Mariula timp de cîteva zile

fu căutată zadarnic. Chinuit de dorința de a citi mai repede răspunsul Marioriței, hotărî să ceară ajutor greoiului Trediakovski, în așa fel, încît să se poată folosi de acest ajutor, fără să-i dezvăluie pe de-a-ntregul țelul urmărit... Din nefericire, autorul „Telemahidei" nu suferea decît de pizmă — boala sufletelor mici. El îi scrise lui Artemi Petrovici că e sleit de tot, trupește și sufletește, din pricina nedreptății pe care i-o fac compatrioții lui, înjosindu-l în fața celui ce a ticluit oda la cucerirea Hotinului, și că nu va putea purcede la slujirea muzelor și a ocrotitorului său, pînă nu i se va acorda catedra de retorică și nu i se va interzice de a mai scrie nefericitului aceluia de pescar de la Holmogorî. Pe vremea aceea tagma scriitoricească nu era prea numeroasă, căci altfel pigmeii n-ar fi întîrziat, desigur, să pună la cale un complot împotriva tînărului talent, care-și deschidea aripile vînjoase. Se înțelege că solicitatorul primi de la nobilul și înțeleptul demnitar ceea ce merita: epitetul de prostănac răutăcios și josnic. Cu prima poștă fu expediat un dar scump pribeagului Lomonosov.

Artemi Petrovici nu avusese prilejul s-o vadă pe Mariorița cîteva zile în șir și în acest răstimp patima puse stăpînire pe el cu atîta putere, încît parcă era alt om. Avea toane ca un copil, era cînd aspru și nerăbdător, cînd nepăsător și lipsit de voință. Nu mai lua în seamă sfaturile lui Zouda. La început se supăra pe el, apoi începu să-l evite; în sfîrșit, neavînd cui să-și deschidă sufletul, îl chemă iar, însă îi puse condiția să nu-l enerveze, să nu-l contrazică.

— Îndată ce voi primi de la tainicul nostru om de încredere parola cuvenită, îi spunea el lui Zouda, plictiseala mea se va destrăma ca fumul. Crede-mă, clipa asta e foarte apropiată. Împărăteasa a început să-și manifeste tot mai des nemulțumirea față de Biron, ba a făcut chiar o încercare de a-i arăta fățiș supărarea. Nu degeaba își tăinuiește el jignirea pe care i-am adus-o și care nu poate fi nici uitată, nici iertată. Chiar acest lucru arată slăbiciunea lui. Vor fi de ajuns două-trei zile de indispoziție hotărîtă

a împărătesei împotriva lui, un singur cuvînt, un singur gînd îndreptat spre suferinţele şi lacrimile compatrioţilor mei, spre Rusia, care mă imploră să-i iau apărarea, şi mă voi grăbi să-mi fac datoria şi, de va fi nevoie, să mor pentru o cauză sfîntă. Atunci, în inima mea nu-şi vor mai afla loc nici prieteni, nici Lelemico, nici o fiinţă de pe lumea asta. Mă voi călugări, devotîndu-mă patriei, voi rosti legămîntul fatal şi îmi voi smulge tot ce-i pămîntesc din inima de pămîntean. Acum însă, orice-ai zice, nu sînt în stare, nu mă pot stăpîni... Cît timp încă nu am păşit peste pragul călugăriei, lasă-mă să mă satur, dincoace de sfîntul hotar, de fericirea lumească, să mă satur privindu-i ochii fermecători, ascultîndu-i glasul vrăjit, iar după aceea — vină şi butucul călăului.

Ascultîndu-l, Zouda clătină trist din cap şi ridică uşor din umeri — nu era nimic de făcut.

Cînd i se comunică lui Volînski că Podacikin fusese făcut ofiţer în ciuda împotrivirii sale, dădu din mînă a lehamite şi spuse :

— N-au decît să-l facă şi senator !

Cînd Zouda îl înştiinţă că Gordenko, prefăcut într-un sloi de gheaţă, fusese îngropat pe malul Nevei, într-un anumit loc, fiind gata oricînd să se scoale din mormîntul lui de omăt, pentru a da în vileag groaznica nelegiuire a lui Biron, Volînski îi răspunse :

— Bine ! Totuşi vă rog să nu mai tulburaţi acest nefericit leş. Sărmanul ! Nu este lăsat în pace nici după moarte.

Aflînd că grăjdarii lui Biron, care duseseră statuia de gheaţă la Neva, fugiseră într-unul din satele lui Artemi Petrovici şi erau gata oricînd să depună ca martori, Volînski îi spuse secretarului său :

— Luntrea lor a ajuns la liman ; lăsaţi-o acolo unde este. Dimpotrivă, folosiţi toate mijloacele, pentru a-i feri de orice primejdie. Datoria noastră este să slujim patriei şi, dacă va fi nevoie, să murim pentru ea : pe blazonul fiecărui nobil stă scris :

onoare, datorie, glorie ; fiecare dintre noi trebuie să-şi sape adînc în inimă aceste cuvinte, chiar din anii prunciei, alături de cele zece porunci ale domnului. De ce să-i aducem pe grăjdari cu sila încoace, la pierzanie, pentru un lucru de care nu au habar !

Într-o zi, pe înserat, cînd se întorcea acasă, un cerşetor îi dădu o hîrtie şi se făcu nevăzut. Era jalba lui Gordenko în original, chiar aceea pe care ţiganca o dăduse lui Lipman, iar acesta o prezentase lui Biron. O armă de nepreţuit pentru ministrul de cabinet ! N-o văzuse pînă atunci şi n-avea cum să cunoască preţioasele taine cuprinse în ea. Artemi Petrovici se bucură o clipă de această descoperire, dar în acelaşi timp se simţi parcă cuprins de groază. „Oare această hîrtie fatală nu va grăbi clipa hotărîtoare, se întrebă el în gînd, şi despărţirea de Marioriţa, aşa cum grăbise cumplita moarte a sărmanului Gordenko ?"

Se gîndea oare Volînski la soţia lui ? Firește că se gîndea ! În ce fel ?... La început, în sufletul lui se dăduse o luptă crîncenă. Îi preţuia dragostea, blîndeţea, drăgălăşenia, se învinuia de nerecunoştinţă, se chinuia, avea remuşcări, ca un răufăcător, îşi blestema slăbiciunea ; apoi îşi înăbuşi zbuciumul, dîndu-şi seama că nu trăia decît pentru dragostea lui faţă de Marioriţa. I se părea că portretul soţiei sale îl învinuieşte, neliniştindu-l, apăsîndu-l prin prezenţa lui — şi el îl luă din cui şi-l ascunse după birou. Temîndu-se să nu vină acasă, îi scrise că în curînd va veni el la Moscova, în trecere, avînd nişte însărcinări din partea guvernului, şi o ruga să-l aştepte acolo. Pana se supunea greu şi inima i se zbuciuma în piept, cînd îi scria, asigurînd-o de dragostea lui statornică şi duioasă. Minciuna îi repugna, şi el se frămînta cu atît mai mult, cu cît trebuia să recurgă la ea. În timpul acesta, aproape înnebunit de pasiunea lui, se tot gîndea cum să divorţeze şi pentru această eventualitate înşira în minte pe membrii mai cu greutate ai sinodului. Ea nu născuse nici un prunc ; exista oare un motiv

mai întemeiat de divorț?... Nu era el nici primul, nici ultimul!

N-au avut nici o înrîurire asupra lui nici sfaturile misteriosului său prieten, care-l povățuia să se ferească îndeosebi de sine însuși. „Dragostea dumneavoastră față de domnița Lelemico vă poate fi fatală, îi scria prietenul necunoscut. Dușmanii dumneavoastră au și prins de veste și o folosesc ca principală armă împotriva dumneavoastră."

— O! aceleași temeri exagerate, își spunea Volînski. Nu se poate ca ele să nu pornească de la preaprudentul meu Zouda. Fleacuri! O dragoste n-o stinghereşte pe cealaltă. I-am spus o dată pentru totdeauna că nu voi renunța nicicînd la gîndul de a-mi salva patria și că nu pot să mi-o smulg din inimă pe domniță.

În aceste zile de zbucium sufletesc, cu cît se arăta mai slab, cu atît mai zelos acționau pentru el Zouda și tainicul său confident, așa cum am și văzut mai sus. Cunoscînd nobilul său caracter, erau încredințați, deși cu oarecare neliniște, că în clipele hotărîtoare un sentiment va trebui să triumfe în el asupra celuilalt. Tocmai de aceea nu lăsau să le scape nici o clipă, nici un prilej, fără a-l ajuta în lupta cu puternicul și perfidul favorit. Împotriva minelor acestuia și ale lui Lipman, ei își puneau în acțiune contraminele, nu mai puțin sigure decît cele dintîi; erau însă nevoiți, de cele mai multe ori, să ascundă și acest lucru de Artemi Petrovici, căruia îi plăcea să dea lupta în cîmp deschis.

Se cuvine să amintim în treacăt ce s-a întîmplat în seara zilei cînd Volînski o văzuse pe domniță în sala de biliard a palatului. Ședea în cabinetul său împreună cu Zouda și-i povestea cearta sa violentă cu Biron, exprimîndu-și părerea de rău că nu urmase sfatul prietenilor săi. Deodată, în garderobă, o odaie lipită perete în perete cu cabinetul, se auziră gemete, țipete, larmă.

— Ce să fie? întrebă Artemi Petrovici, tresărind și ridicîndu-se brusc de pe canapeaua pe care ședea. Parc-ar înjunghia pe cineva în casa mea!... Te pomenești că sînt în stare s-o facă și pe asta!

— Nu înțeleg ce poate să fie, răspunse secretarul.

— Ajutor ! se auzi din nou de alături. Săriți, scăpați-mă de necuratul ! Lăsați un suflet de creștin să se pocăiască !

Auzind acest strigăt, Volînski și Zouda se năpustiră în garderobă, însă aici, din pricina întunericului, nu putură să deslușească nimic. Din dulapul lipit de peretele ce dădea spre cabinet, se auzea horcăitul unui om. Fură aduse lumînări și iată ce li se înfățișă privirilor : madama zăcea leșinată, cu părul despletit, zgîriată toată, și lîngă ea stătea arapul, rîzînd cu hohote.

— Precum văd, te-ai smintit, se răsti la el Artemi Petrovici. Ce ți-a venit să sperii în asemenea hal o femeie bătrînă ?

— Nu-i femeie, ci o vrăjitoare spurcată, răspunse arapul, rînjind cu ură. Păcat că n-a crăpat.

— Ce vrei să spui ?

— Iată ce, boierule. Domnul Zouda și cu mine am văzut de multă vreme că dumneaei se ține de isprăvi necurate. Îndată ce dumnealui sau vreun alt prieten apropiat intrau în cabinetul dumneavoastră, diavolul ăsta cu fustă se vîra în garderobă și de fiecare dată auzeam cum zăvora ușa. Mă uit eu într-o zi în odaie : nimeni ! Ce dracu, mi-am zis, doar n-o fi intrat în pămînt. Într-altă zi am avut mai multă minte, am pîndit-o prin gaura cheii și ce văd : tîlhăroaica a intrat în dulap și a rămas acolo înăuntru tot timpul cît au stat oaspeții la dumneavoastră. Hai să-i spun domnului Zouda ; de data asta, mi-am zis, n-am dat greș. Dumnealui m-a sărutat pentru această veste și mi-a poruncit aspru să nu scot o vorbă deocamdată — binevoiți a vedea, domnule, de ce n-am cutezat să dezvălui atunci taina noastră. (Ochii arapului scînteiară și buzele negre, zîmbitoare dezvăluiră două șiraguri de perle.)

— Iartă-mă că m-am mîniat pe tine, prietene, îi spuse Volînski.

— Chiar de v-ați fi mîniat și mai tare, nu era nimic. Apoi, apoi... domnul Zouda a descoperit zi-

lele astea în cabinet, în spatele canapelei, o gaură în perete. Ne-am închipuit îndată că trebuie să răspundă în dulapul din garderobă. Am potrivit o cheie — ne-a ajutat și majordomul — și astăzi, pe înserat, am izbutit să mă ascund la pîndă, după ce am închis cum se cuvine ușa în urma mea. Am bîjbîit prin dulap și am dat de o deschizătură destul de mare, prin care se aude tot ce se vorbește în cabinetul dumneavoastră. Ei, și zgripțuroaica a aflat că o să stați de vorbă în taină, și țîști ! drept lîngă mine. „Poftim, poftim, păsăruică, mai aproape de arcaș !“ am zis eu în sinea mea. Îndată ce și-a lipit urechea de deschizătură, am înțepat-o cu un ac în coastă. Dînsa s-a scărpinat și s-a apucat iar de treabă. Atunci i-am înfipt săgeata mai adînc, așa încît dînsa a gemut mai tare, și-a făcut semnul crucii și a spus : „Doamne, apără-mă !“ Blestemata ! nu-i ajunge că-i înșală pe oameni, vrea să-l amăgească și pe dumnezeu !... Am mai lăsat-o să răsufle nițeluș și apoi deodată am înșfăcat-o și am început s-o strîng, s-o gîdil, s-o mușc... ei, și a fost un haz, boierule, cum nu vă pot spune... m-am prăpădit de rîs. Iar acum... (Arapul aruncă o privire cumplită spre prada sa.) Ehei ! de-ar fi după voia mea... i-aș vîrî cuțitul în coastă — și ar fi un crocodil mai puțin pe lumea asta.

— A murit ! zise careva dintre slujitorii care făcuseră roată în jurul jupînesei.

Și-i ridică mîinile, care căzură apoi țepene pe dușumea.

— Să-i luăm puțin sînge, spuse altul ; s-o trezim cu apă rece.

— Puneți mai bine biciul pe ea ! îl întrerupse majordomul.

— Nu ! Stropiți-mă cu apă rece, urlă deodată vicleana, cătînd printre gene.

Volînski întoarse privirea cu dezgust și le spuse slugilor :

— Chiar în clipa asta s-o aruncați în drum pe această pisică spurcată, cu toate boarfele ei. Să nu-i mai calce cumva piciorul pe aici !

— În sfîrșit! zise Zouda în timp ce se întorceau în cabinet, iscoada din casa dumneavoastră a încăput pe mîna noastră! V-aș sfătui s-o cercetați aspru pe creatura asta nerecunoscătoare!

— N-ai vrea cumva s-o schingiuiesc, așa cum obișnuiește Biron?... Ducă-se dracului! Ce-a fost, a fost. Cît despre recunoștință, te rog să nu-mi vorbești despre asta, prietene! Știi prea bine cît de vinovat sînt eu însumi față de o anumită persoană (făcea aluzie la soția lui); ce te poți aștepta de la un prost?...

Precum se știe, slugile de tot soiul caută să le intre în voie stăpînilor, cîntîndu-le în strună. Nobilului Artemi Petrovici nu i se putea intra în voie în felul acesta: slugile lui, îndîrjite însă împotriva madamei, nu făcură în acea împrejurare decît să-și potolească propria lor mînie. Logodnica lui Kulkovski, care între timp leșinase din nou, a fost tîrîtă afară pe poartă, ocărîtă în fel și chip și, după ce i s-a dat o lecție zdravănă și usturătoare, aruncată într-un troian de zăpadă. Tot acolo i s-au adus lucrurile. Batjocorită, vlăguită, tîrîndu-și anevoie catrafusele, cîte intrară într-o boccea uriașă, temîndu-se să nu încapă în acel ceas de la miezul nopții pe mîna necuratului, luptîndu-se amarnic cu nămeții, nu o dată șoptea, cuprinsă de groază: „Preasfinte părinte, du-mă, putere a lui Samson, ca pe un fulg ușor!" În sfîrșit, mai mult moartă decît vie, ajunse, cu chiu, cu vai, aproape de revărsatul zorilor în dreptul casei lui Lipman. Aici i se dădu ajutorul cuvenit, potrivit meritelor ei, precum și faptului că era logodnica lui Kulkovski.

Într-o dimineață, Artemi Petrovici află că țiganca fusese găsită și adusă la el. Vestea aceasta îl bucură nespus.

— Numai că ni-i teamă să nu ne înșelăm, nu știm dacă-i chiar dînsa, conașule, spuse trimisul. Glasul este al ei, la fel și o jumătate din obraz, dar pe cealaltă parte-i o pocitanie. Țiganul, care-i cu ea, e tot ăl de o însoțea și înainte pe Mariula cea chipeșă.

Amîndoi zic că-i chiar dînsa, se jură pe toți sfinții. Mai știi? Poate c-or vrea să ne păcălească, boierule?!

— N-o fi umblînd cumva vreo boală, de a început toată lumea să aiureze?! se întrebă Artemi Petrovici. Aduceți-o încoace.

Țiganca intră în cabinet. În afară de Volînski, nu mai era nimeni de față. Un ochi îi era acoperit cu un smoc de păr, iar obrazul drept cu un văl.

— Mariula, tu ești? întrebă Volînski.

— Eu, boierule, numai că nu mai sînt ochioasa și norocoasa Mariula, asupra căreia ți-ai coborît înalta privire. Mi s-a întîmplat o belea mare... m-am opărit cu apă clocotită... mă mai cunoști oare?

Glasul ei tremura. Dădu la o parte smocul de păr și vălul. Obrazul ei, ici brăzdat de dungi roșii, colo cu pielea încrețită de cicatrici, scobitura vînătă, sîngerie, ce se vedea în locul unui ochi, toată această hidoșenie îl făcu pe Artemi Petrovici să-și întoarcă privirea.

— Ce zici, boierule?... Iată frumusețea cea mult lăudată!

O privi în silă și-i făcu semn cu mîna să-și acopere sluțenia și după ce țiganca făcu ce-i spusese, se uită la ea cu milă, rămase o clipă adînc pe gînduri și, în sfîrșit, spuse:

— Mie nu-mi trebuie frumusețea ta, Mariula, ci credința și deșteptăciunea ta.

— Precum v-am mai spus, boierule milostiv, sînt bucuroasă să vă slujesc, răspunse țiganca cu căldură.

Atunci Volînski îi mărturisi că s-a îndrăgostit de domnița Lelemico și că nici ea nu-l privește nepăsătoare.

Țiganca se aprinse la obraz.

— Și?... întrebă ea nerăbdătoare.

— Vezi tu, i-am scris un bilețel și ea a pregătit răspunsul, dar n-are prin cine să mi-l trimită... Trebuie să dai o fugă pînă la palat, ca să iei scrisorica.

— Am s-o fac bucuroasă... răspunse Mariula cu glasul întretăiat, de parcă i s-ar fi pus un nod în gît.

Și tremurul vorbelor ei, și petele albe care-i apăruseră pe obrazul ei roșu ca para focului îi trădau zbuciumul sufletesc. Gîndul că o mamă... cu mîna ei... Dar o făcea numai și numai pentru fericirea copilei sale. Poate că Artemi Petrovici n-o vrea decît să-i facă rău Marioriței !... Dar amîndoi îi vor încredința tainele lor și-i va fi cu putință s-o scape la vreme...

— O să-ți ajut cum oi putea mai bine, cu toată priceperea și șiretenia mea.... numai.... bagă de seamă, boierule bun, cinstit și milostiv, spuse ea rugătoare — să n-o nenorocești pe biata fată... Se zice — am și apucat să iscodesc... — că i-au murit amîndoi părinții și-i venită de pe meleaguri străine... Să n-o duci la pierzanie ; nu-l mînia pe dumnezeu, ia-o de nevastă.

— Hm ! Ciudată mai ești !... Asta-i treaba peți-toarei și a popii.

— Păi ce sînt eu altceva, dacă nu peţitoare !... Vezi, boierule, multe păcate mi-am luat eu pe suflet : tocmai pentru asta m-a și pedepsit dumnezeu. Măcar că țigani, sîntem și noi oameni cu frica lui dumnezeu. A sosit vremea să duc o viață cinstită. Dacă nu primești să-ți slujesc cum am zis, adăugă ea cu tărie, cu aprindere, n-am să mă apuc de treaba asta. Ei, ce zici ?... Te însori ?...

— Firește că da !... De ce aș face altfel ?...

— Jură.

— Ce-i tot dai atîta zor !... Ciudat... Bine, fie... poftim, jur...

— În fața lui dumnezeu, cel atotputernic... auzi ?

Glasul Mariulei era cumplit, singurul ei ochi scînteia înspăimîntător ; fără voie, în sufletul lui Volînski se trezi glasul conștiinței neliniștite.

— Da, firește... în fața lui dumnezeu... zise el, tulburat, numai dacă o să-mi îngăduie...

— Cine ?

— Bunăoară, împărăteasa.

— Ce nu dobîndesc boierii, cînd vor ?! Ține minte, domnul îi pedepsește crunt pe cei ce calcă jurămîntul.

Volînski se silea să zîmbească.

— Ești bună de propovăduitoare, zău așa, Mariula.

— Cînd ți-e teamă de judecata cerească, începi să și propovăduiești. Acum ne-am înțeles: matale o să ai o nevestică drăgălașă; mititica o să-și găsească un soț bun, un boier bogat; iar eu o să primesc vălul... să nu uiți vălul pentru primul sărut.. și sufletul meu o să fie fără păcat în fața celui de sus, pentru că nu a nenorocit pe frumoasa... mea.. Măcar că n-am văzut-o la față, dar am și îndrăgit-o, nu știu de ce... poate pentru că eu însumi am fost cîndva la ananghie ca și dînsa. Și pe mine m-a nenorocit cîndva un boier tot atît de chipeș ca și matale... (Mariula își șterse lacrima ce-i împăienjenea ochiul.) Într-o zi o să-ți povestesc totul de-a fir-a-păr. Dar n-am venit aici ca să mă bocesc, ci să fac o treabă. Aștept porunca.

Volînski îl chemă pe arap și-i spuse s-o însoțească pe țigancă la palat, la domnița Lelemico. Dîndu-i poruncă Mariulei să-și ducă însărcinarea la bun sfîrșit, Artemi Petrovici vru să-i dăruiască o monedă de aur. Țiganca, mîndră, îi dădu însă mîna în lături, făgăduind, totuși, că va primi banii după ce va rîndui totul.

Capitolul X

MESAGERA

Da, mama... Doamne! Buna-i mamă
In alba-i mînă un pumnal a pus,
Spre neagra beznă singură o duce,
Dar se gîndește: la altar o duc,
Spre patul conjugal, spre fericire.

Pe nici un îndrăgostit nu-l tulbură atît cea dintîi întîlnire tainică cu ființa pe care o iubește cum o tulbura pe Mariula întîlnirea cu domnița Lelemico. Bucuria și teama de a-și vedea fiica atît de aproape,

de a vorbi cu ea îi răscoleau atît de adînc întreaga făptură, încît i se tăia răsuflarea ; în capul și în inima ei zvîcneau parcă niște ciocănele. Se opri de mai multe ori din drum, ca să-și tragă răsuflarea.

— Urmează-mă fără frică, îi zise arapul, urcînd treptele de la intrarea cea mică a palatului, apoi, întorcîndu-se din cînd în cînd spre însoțitoarea lui și încurajînd-o cu privirea, o duse de-a lungul unor scări și coridoare întortocheate, trecînd pe lîngă norul de lăcuste al slugilor de la curte.

Era aproape de ora nouă dimineața ; toți cei din palat umblau încă moțăind.

Mariula își dezvălui întreaga sluțenie.

— Unde duci pocitania asta ? era întrebat arapul în drum.

— Unde mi s-a poruncit, răspundea el ; dacă știi prea multe, îmbătrînești repede.

Uneori nu răspundea nimic la întrebările nelalocul lor ; cui găsea de cuviință, îi spunea că ducele vrea să-i înfățișeze împărătesei pe țigancă, fiindcă e o ghicitoare grozavă.

— Îți ghicește și gîndurile, frățioare, spunea el. Știe și ce-a fost cu tine, și ce va fi, și de ce moarte o să mori.

Asemenea vorbe trezeau în mulți dorința de a o cunoaște pe acea prezicătoare fără pereche. Superstiția este o slăbiciune comună tuturor oamenilor, și mari, și mici.

Într-unul din coridoare, unde toți călcau încetișor, în vîrful degetelor, Nikolai îl rugă pe majordom s-o cheme pe arăpoaica ce fusese adusă o dată cu el în Rusia. Acesteia îi spuse ceva pe limba lor. Tînăra și drăgălașa negresă, cu un colier de coral în jurul gîtului ei negru, îmbrăcată în haine de lînă albă, zîmbi duios compatriotului ei — în acest zîmbet era ceva mai mult decît un bun venit prietenesc — și-i făcu semn din căpșorul ei cîrlionțat s-o urmeze împreună cu însoțitoarea lui ; ajungînd în dreptul uneia din ușile de pe coridor, negresa o deschise încetișor și, vîrîndu-și capul înăuntru, zise :

— O femeie o caută pe domniță. Se poate intra?

— Cine-i acolo? se auzi o voce plăcută, care făcu să vibreze toate strunele inimii Mariulei. Simți că i se taie picioarele.

— O țigancă întreabă de dumneavoastră, îi răspunse arăpoaica.

Îndată ce fu rostit cuvîntul „țigancă", se auzi cum cineva sări de pe scaun sau de pe altceva și abia după aceea rosti, acum însă cu glasul tremurînd:

— Să intre!

Arapul și cosîngeana lui se retraseră ceva mai la o parte, ca să-și mai împărtășească unul altuia dorul de meleagurile natale, să-și șoptească vorbe de dragoste și, în același timp, s-o țină în coridor pe camerista domniței, care ieșise să aducă micul dejun. Mariula se grăbi să-și acopere sluțenia, însă din pricina grabei și a tulburării o făcu cu atîta neîndemînare, încît în clipa cînd apăru în odaie, ochiul ei înspăimîntător, ca orbita unui craniu de mort, și cicatricile roșii care-i brăzdau jumătate din obraz izbiră privirea domniței.

Mariorița era singură în odaie. Zărind acest ciclop cu chip de femeie, era cît pe ce să scoată un țipăt și se dădu doi pași înapoi, tremurînd toată și uitîndu-se la Mariula cu negrăită silă. În clipa aceea, uitase chiar și de scopul vizitei acestei mesagere ciudate.

Mariula se tulbură și ea adînc; la starea ei sufletească se adăugă și simțămîntul înjosirii. Se opri lîngă ușă, gata parcă să intre în pămînt. Cîteva clipe rămaseră amîndouă nemișcate: una implorînd cu singurul ei ochi să i se ierte sluțenia, cealaltă străduindu-se să se obișnuiască cu înfățișarea acestei sluțenii, cu gîndul la cel ce o trimisese. Cea dintîi, chemînd în ajutor întreaga tărie sufletească, se căznea să-și tragă părul peste scobitura sîngerie, să-și acopere obrazul cu vălul și să se așeze în așa fel, ca Mariorița să nu-i poată vedea decît partea nevătămată a obrazului. Aceste sforțări le mai liniștiră.

— Ce dorești ? o întrebă într-un tîrziu Mariorița.

— Dumneavoastră... duducă... știți ce... Artemi Petrovici...

Limba i se împleticea în gură.

La auzul acestui nume magic, domnița uită de teama ei ; de unde cu cîteva clipe mai înainte îi fusese silă să se uite la țigancă, acum era gata s-o îmbrățișeze. Sila fu înlocuită cu un simțămînt de sfială, la gîndul că trebuie să vorbească unei făpturi omenești necunoscute despre tainele inimii ei. Aprinzîndu-se la față, curmă grăbită vorbele mesagerei :

— Va să zică *el* te-a trimis ?... Cît ești de bună !... Stai jos, draga mea ! Nu te-am jignit cumva ?...

Mariula profită de tulburarea domniței și, cu sfială, umilă, ca un cîine care a fost bătut de stăpînul lui și este chemat înapoi de acesta, ca să-l mîngîie, se apropie de Mariorița, potrivindu-și pașii după expresia feței acesteia.

— Să mă jignești !... O, nu !... zise țiganca cu adîncă simțire, pe mine... tu... dumneavoastră... să mă jigniți... cum ar fi cu putință ! Da, pe bună dreptate spunea Artemi Petrovici că o să văd o duducuță bună și minunat de frumoasă...

Privirea strălucitoare a singurului ei ochi, în care dogorea dragostea cea mai duioasă, cea mai gingașă, o învălui pe domniță din creștet pînă-n tălpi ; mama admira cu nesaț frumusețea copilei sale, ochii ei plini de flăcări, gura ei de coral frumos conturată ; cu singurul ei ochi îi mîngîia părul mătăsos, îi cuprindea mijlocul subțire, îi săruta ochii, buzele, pieptul... Nici nu-i venea să creadă că această preafrumoasă domniță, care locuia la palat, înconjurată de vraja fericirii, fusese cîndva țigăncușa Mariula, înfășurată în pelinci aspre, sărmane, culcată sub un cort zdrențuit... Pieriți, pieriți, amintiri urîte !...

Ori de cîte ori zărea iar o umbră de teamă pe chipul domniței Lelemico, țiganca se grăbea să rostească numele vrăjit al lui Volînski. Ajunse astfel pînă acolo, încît putu să-i ia mîna într-ale ei... și, tremurînd, plină de o negrăită încîntare, mama

sărută mîna fiicei... O, cît era de fericită în clipa aceea!... Fusese răsplătită pentru toate suferințele trecute și viitoare.

— Mi-e milă de tine, draga mea, îi spuse Mariorița. Cum de ți-a fost sluțit atît de rău obrazul?

— Vezi, duducuță bună, am avut și eu o fetiță, de vreo șase anișori. Într-o zi casa noastră a luat foc. Cine să se gîndească la copilul ei, dacă nu mama! Ce ne este mai scump pe lume, dacă nu copilul! Am vrut s-o scap, dar am fost apucată sub o grindă aprinsă și mi-am ars o jumătate din față.

— Foc!... foc!... repeta Mariorița, căutînd să-și aducă aminte de ceva. Dar unde s-a întîmplat asta?

— Departe, tare departe; de unde să fi auzit dumneavoastră de acele meleaguri! La Iași.

„Și eu m-am născut la Iași!... Și pe mine m-au salvat din flăcări!..." se gîndi domnița, apoi spuse:

— Va să zică, sîntem compatrioate! Și eu sînt de prin locurile acelea.

— Îndrăgește-mă, duducuță bună și frumoasă! Măcar că ești o duduie de neam, iar eu o biată țigancă, sîntem de pe aceleași meleaguri.

— O, cum nu! Cum nu!...

Și Mariorița o luă de mînă pe țigancă, îndemnînd-o să se așeze lîngă dînsa.

— Și ce s-a întîmplat? Ți-ai scăpat fetița?

De teamă să nu zică o vorbă de prisos, Mariula se trezi că spune:

— Ba nu, sărăcuța a pierit în flăcări; nici oscioarele nu i s-au mai găsit.

Mila se întipări pe chipul bunei domnițe; ochii ei se umplură de lacrimi.

— O, de aci încolo, poți să mi te arăți cu fața neacoperită. N-o să-mi mai fie frică de tine... Sărmana! Și n-ai avut decît o singură fiică?

— Numai una!... Iertați-mă... duducă, că vorbesc așa... Semăna nespus cu dumneavoastră.

Grăind astfel, Mariula apucă iar cu duioșie mîna domniței, care părea tulburată și ea, o reținu cu un

simțămînt negrăit de dulce în mîinile ei, o mai sărută o dată, iar domnița o lăsă să facă ce vrea, apoi o sărută și ea.

Slujnica putea să pice însă din clipă în clipă și să le curme convorbirea, pe care o întîmplare atît de fericită o ferise de martori nedoriți. Deocamdată era de ajuns pentru mamă... Îi aminti de scrisorică. Domnița o scoase din sîn, caldă, pătrunsă de căldura inimii ei.

— Dacă *el* ți-a poruncit să i-o aduci, zise Mariorița, înmînîndu-i hîrtioara răsucită, și eu am încredere în tine.

— Numai dumnezeu, dumneavoastră și cu mine o să știm și nimeni altul, răspunse țiganca.

Rugînd cerul să trimită mii de binecuvîntări domniței, ieși de la ea, îmbătată de fericire.

Primind scrisoarea, Artemi Petrovici se învioră : cît nu i-a mulțumit el mesagerei ! Era gata să-i dea toate comorile din lume.

Hîrtioara pe care i-o adusese aceasta suna astfel :

„Luni, dis-de-dimineață.

Ați cerut să vă răspund la scrisoare : iată răspunsul meu. Aici este *totul :* sfiala mea și stima dumneavoastră și viața mea. Luați acest *tot,* ca un dar din partea mea. N-am stat mult pe gînduri dacă se cuvine să vă scriu ori ba : inima, chinurile dumneavoastră, soarta însăși mi-au poruncit să vă răspund.

Vreți să știți, pesemne, dacă vă iubesc ? De nu mi-ar fi fost frică, de nu m-ar fi reținut ceva de neînțeles, v-aș fi spus-o singură, de mult. Da, vă iubesc nespus. Acest simțămînt mi-a pătruns adînc în inimă din prima clipă în care v-am văzut și și-a răsfirat rădăcinile în întreaga mea ființă. Pesemne că așa mi-a fost scris și mă supun soartei mele. Fie că-mi pregătiți o fericire fără seamăn, fie că mă așteaptă chinuri pe care nu le-am mai cunoscut pînă acum, nu pot, nu vreau să mă feresc nici de una, nici de celelalte.

Tot dimineața.

Voiam să vă trimit răspunsul cu cartea aceea groasă a profesorului ; vă fusese însă înapoiată. Ah, ce rău îmi pare ! Ce-o să ziceți ?... Ochii mei sînt roșii de plîns...

A doua zi.

Tu mi-ai spus că, dacă n-am să-ți răspund, o să mori. Vezi ? Am făcut tot ce ai vrut...

Acum o să trăiești, nu-i așa ? Spune, dragul meu !

De ce nu pot să-ți ghicesc dorințele ?... De vrei, îți dăruiesc viața mea. De ce nu am o mie de vieți, să ți le dau pe toate ?

În loc de *dumneavoastră,* scriu *tu,* cum știu eu, nu ca pe aici. Dac-ai ști cît mi-e de drag s-o fac !... Scrie-mi și tu la fel.

Miercuri.

N-a venit încă nimeni ! Și nici pe tine nu te-am mai văzut. Nu ești cumva bolnav ? Mi-e teamă să întreb pe altcineva.

Acum cunosc și eu fericirea și chinurile dragostei !

Seara.

Îți scrie o fată, și ce-ți scrie ?... Știu că, după rînduielile de pe-aici, e foarte rău ceea ce fac. Mi-e și rușine să citesc ce am scris. La Hotin mi s-a spus că acolo pentru o faptă ca asta o fată e osîndită la moarte. Dar eu nu pot să lupt cu ceva ce-i mai presus de puterile mele... După ce am recitit cele scrise, scriu mai departe ; chiar de aș fi la Hotin, tot ți-aș scrie.

Le-am întrebat pe prietenele mele care este cuvîntul cel mai duios pe rusește : dragule, iubitule, mi-au răspuns ele. Îți spun și eu așa, pentru că nu cunosc altă vorbă mai gingașă. Poate că nu mi-au spus adevărul, poate că n-au iubit niciodată așa cum iubesc eu. Cîte nume de alint ți-aș fi spus eu pe moldovenește sau pe turcește !..."

Deschideți codicele legilor inimii și căutați articolul : *despre scrisori* ; veți citi acolo că prima scrisoare schimbată între doi îndrăgostiți nu este niciodată și ultima, oricît ar jura cel mai slab că nu va mai scrie, că nu va mai răspunde. E ca un ghem de ață, scăpat din mînă, care se rostogolește la vale : ața se desfășoară pînă se rupe sau se isprăvește. În virtutea acestui articol, corespondența a continuat între îndrăgostiții noștri. Volînski trimitea misive înflăcărate Marioriței, care se perpelea ca pe jăratec și nu-și mai găsea liniștea. Acum era prea puțin pentru ea doar să-l viseze ; să-l vadă, să fie aproape de el, să-i vorbească, să nu se mai sature ascultîndu-l ajunse pentru ea o necesitate imperioasă. Vedea, auzea, simțea numai prin el ; supusă în toate voinței lui, era roaba pînă și a privirii lui — după cum arăta această privire, era și ea veselă sau tristă, după acest indicator era condusă viața ei, soarta ei. Castă în purtări, închipuirea și inima ei au știut să soarbă din misivele pline de foc, pe care i le scria Volînski, toate ispitele unei patimi vinovate. Veninul i se revărsase în vine. Nefericita era pe marginea prăpastiei. Dar el ?... Trăind într-un secol al destrăbălării, într-o societate în care corupția era socotită un act de *bravură*, iar viciile de acest gen erau încurajate de fărădelegile favoritului, care împletea din ele hamuri și bice, molipsit de frivolitatea generală și robit de dragostea sa nebunească, Volînski nu se gîndea decît la desfătările pe care i le rezerva această dragoste. Conștiința îi adormise, dumnezeu fusese uitat, rațiunea întunecată. Oare mai judecă un om îmbătat cu opiu ?

Scrisorile erau transmise prin Mariula, căreia atît Volînski, cît și Biron — fiecare urmărind alte scopuri — îi deschideau în fel și chip ușile palatului. Astfel încuraja o mamă pasiunea nefastă a fiicei sale, liniștită în această privință de legămîntul corupătorului că o va lua de nevastă și amețită de mîngîierile duioase ale Marioriței, pe care le răsplătea împlinindu-i toate voile. Se prea poate ca

la slăbiciunea maternă să se fi adăugat și un calcul plin de grijă mișcătoare, cum că, sprijinind această dragoste, ea va putea să stea mereu de veghe la desfășurarea ei și va interveni la timp, ca să-și ferească fata de o nenorocire. Mariorița o îndrăgise atît de mult, încît i se așeza în brațe, o cuprindea pe după gît, îi aranja cu meșteșug părul și vălul, ascunzîndu-i hidoșenia obrazului, îi săruta singurul ochi și o mîngîia ca pe dădaca ei, ca pe doica ei, aproape ca pe o mamă. Și Mariula, beată de atîta fericire, răspundea mîngîierilor ei cu cele mai duioase nume.

— Scumpa mea copilă, îi spunea ea, draga mea dragă, suflețelule, viața mea, să-l iubești pe drăguțul de Volînski. El o să te facă fericită. Numai bagă de seamă, pînă la nuntă să nu-i îngădui prea mult. O singură sărutare... și atît. Căci altfel o să te nenorocești pe vecie, o să intri în ghearele diavolului !....

— Of, Mariulenka, draga mea, îi răspundea cu un suspin fata îndrăgostită ; mi-e teamă ca această sărutare să nu mă mistuie.

PARTEA A TREIA

Capitolul I

PALATUL DE GHEAȚĂ

Minune-ntre minuni, oriunde ai privi,
Palatu-i o splendoare cum nici mai poate fi,
Cum nici Bogdanovici ★ n-a plăsmuit
vreodată !

I. Dmitriev ★

Sărutul gurii caste întreg ți l-am păstrat...

„Manțenil", Tumanski ★

Lucrul sporea. Ca la semnul unei baghete magice, între Amiralitate și Palatul de iarnă răsări o clădire minunată, cum nu s-a mai pomenit nicăieri și care nici nu s-ar fi putut ridica decît în Nordul nostru aspru, în acea crîncenă iarnă a anului 1740. Întreaga clădire era durată din apă. Temelia era din apă ; pereții, acoperișul, geamurile, ornamentația — toate erau din apă ; totul era cimentat cu ajutorul apei ; apa lua formele pe care voia să i le dea imaginația ingenioasă a omului. Și cînd soarele își revărsa razele peste această clădire de gheață, ea părea tăiată dintr-o singură bucată de safir, împodobită cu figuri din opal. Contemporan cu aceste serbări glaciare, preaonoratul *Georg Wolfgang Krafft* ★ a lăsat *„pentru iubitorii științelor naturii"* o descriere amănunțită a clădirii [1]. Cum nu este în intenția mea să-l lip-

---

[1] În cartea, astăzi destul de rară, cunoscută sub titlul : *Descrierea fidelă și detailată a clădirii de gheață, durată la Sanct-Petersburg în luna lui Ghenar a anului 1740, precum și a tuturor lucrurilor și podoabelor dinlăuntru, întregită cu zugrăvirea figurilor ce-o străjuiau jur împrejur, conținînd și unele observațiuni cu privire la frigul crîncen care a bîntuit prin toată Europa în anul 1740, întocmită pentru iubitorii istoriei naturale de Georg Wolfgang Krafft, membru al Academiei Imperiale de Științe din Sanct-Petersburg și profesor de fizică. Apărută în tiparnița Academiei Imperiale de Științe. 1741* (n. aut.).

sesc pe domnul Krafft de gloria pe care o merită cu prisosință, sau, mai bine zis, să mă iau la întrecere cu dînsul, îl las să vorbească chiar pe el, după maniera germană, despre felul construcției, despre împărțirea și ornamentația ciudatei clădiri [1].

„Gheața cea mai curată, în blocuri mari, pătrate, era tăiată, împodobită cu ornamentații arhitecturale, măsurată cu compasul și linia; un bloc de gheață era așezat peste altul cu ajutorul macaralelor și de fiecare dată se turna apă peste ele; apa îngheța numaidecît și servea drept ciment trainic. În felul acesta a fost durată în scurtă vreme o clădire măsurînd opt stînjeni în lungime, doi și jumătate în lățime și trei în înălțime, împreună cu acoperișul.

În fața casei fuseseră așezate șase tunuri din gheață, meșteșugit lucrate, cu roți și afeturi tot din gheață, ceea ce se subînțelege și despre toate celelalte, iar atunci cînd vreun lucru nu va fi fost făcut din gheață, vom menționa anume. Tunurile erau, în ce privește dimensiunile și calibrul, ca și tunurile de aramă de trei funți. Cu aceste tunuri s-a tras de mai multe ori; cu acest prilej se puneau în ele cîte patru funți de pulbere, vîrîndu-se vîrtos pe țeava lor o ghiulea de cînepă sau de fier. (O asemenea ghiulea a străpuns într-o zi, de față cu întreaga curte imperială, o scîndură groasă de doi țoli, de la o distanță de șaizeci de pași.) În același rînd cu tunurile erau așezate două mortiere, făcute după mărimea mortierelor de alamă pentru bombe de două puduri [2]. În sfîrșit, în același rînd, lîngă poartă, se aflau doi delfini. Cu ajutorul unei pompe, delfinii scoteau pe gură flăcări din păcură aprinsă, ceea ce noaptea era o priveliște frumoasă. În spatele șirului de tunuri și de mortiere, se înălța în preajma întregii clădiri un parmaclîc de toată frumusețea, cu parmaci de gheață, printre care, la dis-

---

[1] *Cei ce nu sînt deosebit de iubitori ai științelor naturii* pot să sară peste textul d-lui Krafft (n. aut.).

[2] Din care s-au aruncat de mai multe ori bombe, cu care prilej s-a vîrît în țeavă, pentru o încărcătură, cîte 1/4 funt de pulbere (n. aut.).

tanțe egale, erau așezați stîlpi în patru fețe. De aproape, ochiul privea cu uimire sus pe acoperiș o galerie ornată cu coloane în patru laturi și cu statui măiestrit lucrate, iar deasupra intrării — un frontispiciu de toată frumusețea, împodobit din loc în loc cu statui. Clădirea propriu-zisă avea uscioarele, pervazurile, precum și pilaștrii vopsiți în așa fel, ca să imite marmura verde. În față era un cerdac cu două uși ; la intrare era un vestibul, iar de o parte și de alta, încăperi fără tavan, de-a dreptul sub acoperiș. Odaia de la intrare avea patru ferestre, iar fiecare dintre încăperile laterale cîte cinci ; cercevelele lor, ca și geamurile, erau făcute din gheață subțire, străvezie. Noaptea, ferestrele erau luminate de un mare număr de lumînări și aproape la fiecare geam se vedeau poze pline de haz, pictate pe pînză, iar lumina, care pătrundea afară prin ferestre și pereți, crea o priveliște uimitoare, cu totul neobișnuită. În afară de ușa principală, parmaclîcul mai avea două uși laterale, pe care erau așezate ghivece cu flori și cu portocali, iar lîngă ele se aflau copaci de rînd, din gheață, cu crengile și frunzele tot din gheață, pe care erau așezate păsări — totul lucrat cu mare măiestrie.

Restul ornamentației exterioare a casei consta din următoarele : de fiecare parte, pe cîte un piedestal cu frontispiciu, era așezată cîte o piramidă cu patru fețe. Aceste piramide erau goale pe dinăuntru și aveau cîte o intrare în spatele casei. Pe fiecare latură era tăiată cîte o fereastră rotundă, lîngă care erau așezate pe dinafară niște cadrane de ceasornic, pictate, iar înăuntru atîrna cîte un lampion mare, octogonal, de hîrtie (cu multe lumînări aprinse înăuntru) ; fiecare latură a lampionului avea pictate pe ea tot felul de poze năstrușnice. Lampionul era învîrtit de un om care se afla înăuntru, în așa fel ca privitorii să poată vedea la ferestre, pe rînd, fiecare din pozele amintite. La dreapta clădirii se afla un elefant lucrat în mărime naturală, pe care ședea un persan, cu un baltag în mînă, iar lîngă elefant erau alți doi persani de sta-

tura obișnuită a unui om. Elefantul, gol pe dinăuntru, era lucrat cu atîta iscusință, încît în timpul zilei arunca o coloană de apă, înaltă de douăzeci și patru de picioare, apa fiind adusă cu ajutorul unor țevi de la canalul fortăreței Amiralității din apropiere, iar în timpul nopții, spre uimirea privitorilor, împroșca păcură aprinsă. Pe deasupra, răgea ca un elefant adevărat, căci înăuntru era ascuns un om, care imita răgetul cu o trompetă. În sfîrșit, în partea stîngă a clădirii, după obiceiul din țările nordice, fusese făcută o baie de gheață, părînd clădită din bîrne adevărate, care a și fost încălzită de cîteva ori, oamenii făcînd într-adevăr baie de aburi într-însa.

Și acum să vedem cum erau aranjate încăperile. Într-una din ele se aflau o masă de toaletă, pe care era o oglindă, cîteva sfeșnice cu lumînări de gheață, unse cu păcură, care ardeau în timpul nopții ; acolo se mai aflau un ceasornic de buzunar și diferite vase, iar în perete era atîrnată o oglindă. În cealaltă parte a încăperii se vedeau un pat în toată legea, cu polog, cu așternut, pernă și plapumă, două perechi de papuci, două scufii, un taburet și un cămin dăltuit, în care se aflau lemne de gheață, unse cu păcură și care au ars de mai multe ori. În cealaltă încăpere, pe stînga, se afla o masă și pe ea un ornic mai mare, căruia i se vedeau toate rotițele prin gheața străvezie ; pe masă erau așezate din loc în loc cărți de joc, înghețate. De fiecare parte a mesei erau două lavițe lungi, dăltuite, iar în colțuri — două statui. În dreapta se afla un dulap de colț, sculptat, împodobit cu felurite figuri, iar înăuntrul lui erau vase meșteșugit lucrate, pahare, păhărele și tăvi cu mîncare. Toate acestea erau făcute din gheață și vopsite în culorile cele mai potrivite."

Împărăteasa stabili ziua vizitei la palatul de gheață ; îi făcea plăcere să vadă că ideea ei fusese tradusă în viață și în același timp dorea să mai uite măcar pentru cîteva clipe de suferințele trupești și sufletești care o chinuiau. Pentru ca priveliștea să

fie și mai atractivă, se hotărî ca vizita să aibă loc noaptea, pentru a admira efectele de lumină.

Toți locuitorii Petersburgului se puseră în mișcare, unii pe jos, alții trași de cai ; șiruri nesfîrșite de pietoni și de caleşti porneau din toate colțurile orașului. Bătrînii păreau că sorbiseră apă vie. Își luau bătrîneţile la spinare și o porneau într-un suflet să vadă ce nu mai văzuse lumea ; copiii, agățați de poala mamelor, veneau și ei o dată cu mulțimea. Acasă nu rămăseseră decît bolnavii ce nu se puteau mișca, mamele cu sugaci, care se temeau să se vîre cu pruncii în înghesuială, sau orbii, a căror închipuire trebuia să înlocuiască cele făurite de arhitecți, de pictori și de înseși minunile naturii ; și aceștia așteptau însă nerăbdători să audă povestirile celorlalți despre minunatul palat de gheață. Foamea, lipsurile, teama de numele și de osînda lui Biron — toate fură date uitării.

Răsărind feeric din întunericul nopții, palatul de gheață avea o strălucire metalică și-și revărsa lumina pînă departe pe Calea Lugovaia, desenînd un semicerc luminos de fețe și picioare ; piața părea pavată cu creștetele capetelor omenești. Nu arareori un răget mai tare al elefantului de gheață, sau șuvoiul de flăcări ce țîșnea din trompa acestuia, sau în sfîrșit vreo poză nouă, hazlie, la ferestre, îi făceau pe privitori să treacă peste linia demarcată de străjerii și sotnicii din partea locului. Vorbe de duh, get-beget rusești, se revărsau adesea sub loviturile reteveiului rusesc.

— Ia te uită, frățioare, spunea cîte unul, în poza a dintîi, neamțu poartă o pălărioară în trei colțuri, un căftănel zdrențuit, e ogîrjit de tot și ține o țesală și o perie în mîini, da' în poza cea din urmă s-a îngrășat ca un porc, are obrajii ca gogoșile abia scoase din cuptor, merge călare pe o iepșoară murgă, cu cioltarul numai aur, și izbește în dreapta și-n stînga cu muchia baltagului.

— Numai ăl greu de cap nu pricepe ! întări altul. Colo îl vezi cum a venit pe jos în Rusia, iar dincoace, cum a încălecat-o ; dincolo, vezi bine, spăla

și țesăla singur căluțul, iar dincoace merge pe un căluț gata spălat și țesălat.

— Vanka, măi Vanka, ce izbă o mai fi și asta, măi ? întreba unul.

— E baia, măi, sună răspunsul.

— Da' n-o fi prea mică pentru băieșii noștri, Semion Kondratievici ? întrebă al treilea glas.

— Degeaba v-ați ostenit s-o clădiți, spuse al patrulea, la noi la Piter găsești băi peste tot.

— Ei, domnule paznic, păstrează-ți măturica pentru alt prilej ; aici, pe gerul ăsta, degeaba-i tot dai zor cu abureala...

— Cată-ți de drum, domnule sotnic ; nu vezi ce gloată sîntem aici ?

— I-auzi cum zbiară elefantul de gheață !

— La aman, urlă și pietrele, rosti un cărturar cu tîlc, apăsat.

Astfel își desfătau ochii și dădeau frîu liber limbii ascuțite bărboșii noștri Beaumarchais *, acești cenzori pe șleau ai vremii lor. Prin vorbele de duh pe care le presărau ici și colo se răzbunau parcă împotriva boierimii pentru sărăcia și înjosirile lor, încălzindu-se în gerul aspru care le tăia răsuflarea.

— Împărăteasa ! Vine împărăteasa ! strigară sotnicii.

Pretutindeni se lăsă o tăcere plină de smerenie. Călcată de sute de copite, zăpada scîrțîia, plesnea ; după un escadron de husari care deschidea drumul, apăru sania împărătesei, urmată de un șir de calești. Din palatul de gheață ieșiră în cerdac cîțiva curteni, în frunte cu Volînski. Cînd sania ajunse în dreptul lui, împărăteasa îi făcu semn să se apropie. Arătîndu-i o deosebită bunăvoință, îl întrebă amănunțit despre construcția palatului și făcu mult haz de pozele năstrușnice care se perindau la ferestre. Ministrul de cabinet dădea explicații subtile. Deodată, la schimbarea unei poze, cineva de la spatele saniei imperiale strigă mînios :

— O prostie demnă de autorul ei !... E cît se poate de stupid !...

Glasul era al lui Biron ; în privința asta nu se putea îndoi nimeni — nici împărăteasa, nici cei din anturajul ei. La această observație neașteptată ea tresări, încruntă sprîncenele și spuse mînioasă.

— Nu știu cine-i mai prost !...

Era prima manifestare mai importantă a dizgrației ei față de Biron, pe care și-o îngăduise de cînd îl cunoștea. Rostind aceste cuvinte, se uită înapoi, înfruntînd cu îndrăzneală privirea scăpărătoare a favoritului ei, care stătea pe locul de la spatele saniei.

Cu glasul întretăiat de mînie, împărăteasa îl întrebă mai departe pe ministrul de cabinet :

— Explică-mi, te rog, dragul meu Artemi Petrovici, ce înseamnă pozele astea ?

Pentru cei inițiați în tainele isprăvilor lui Biron, ele nu puteau fi o enigmă. Iată ce înfățișau : 1) scena înghețării lui Gordenko, copiată parcă după natură ; 2) scena de pe Neva, cînd vine strigoiul să răpească leșul de la grăjdari ; 3) eroii mascaradei pe Cîmpul lupilor ; 4) sinuciderea lui Grosnot.

— Maiestate, răspunse Volînski, binevoiți, desigur, a vă aminti cum atunci cînd ați plecat din manejul ducelui ați zărit o statuie de gheață în curticica din fața grajdurilor luminăției sale.

— Îmi amintesc.

— Chiar acea statuie a dat maiestății voastre ideea clădirii unui palat de gheață, de a cărui construcție mi-a revenit mie cinstea să mă îngrijesc. Tocmai de aceea, am vrut să întipăresc într-o imagine evenimentul care a stat la baza întregii opere. Am căutat să găsesc adevărata statuie de gheață și am adus-o într-una din încăperile pe care voi avea cinstea să vi le arăt. Celelalte tablouri sînt imaginate de pictor.

— Îți mulțumesc mult pentru intențiile dumitale și dacă ai făcut o prostie, cum vor să spună *unii*, eu ți-am dat ideea s-o faci. Împart cu dumneata mînia luminăției sale, deși, de altfel, nu pricep de ce s-a mîniat.

În glasul împărătesei suna ironia.

— Timpul va arăta, desigur, de ce nu-i place luminăţiei sale jucăria asta de gheaţă, răspunse Volînski, jubilînd.

— Da ,timpul !... îngînă Biron tulburat, fără să-şi dea seama ce spune.

Bolborosi şi alte vorbe nedesluşite, cînd deodată simţi că cineva îl trage pe la spate de mîneca şubei şi se întoarse să vadă cine-şi permisese o asemenea impertinenţă. Dădu cu ochii uimit de o faţă palidă, lunguiaţă, cu nişte priviri cu luciri fosforescente, de două urechi lunguieţe de urangutan, ce se mişcau înainte şi înapoi. Era Lipman. Grijuliul Lipman nu venea să-l deranjeze chiar la spatele saniei imperiale fără un motiv important. Acest lucru îl confirma şi spaima pe care o exprima întreaga lui înfăţişare, crisparea lui convulsivă. Biron sări jos de la spatele saniei, şi după ce acolitul său îi şopti ceva la ureche, dispărură amîndoi, de parcă i-ar fi înghiţit pămîntul.

Împărăteasa observase că ducele sărise de la locul lui din spatele saniei. Speriată, tulburată de comportarea lui care prevestea ceva neobişnuit, lăsă privirea în jos şi rămase pe gînduri... Se aşternu o linişte de mormînt... Amuţise pînă şi elefantul. Sania împărătesei nu se clintea ; lîngă sanie, Volînski ; în jur cavalerii de la curte ; în faţă escadronul de husari ; în spate numeroase carete ; ceva mai departe — mulţimea. Totul stătea neclintit. O adevărată privelişte plină de vrajă era în acele clipe palatul de gheaţă, singuratic în întunericul nopţii, jucîndu-şi luminile, împărăteasa părînd adormită pe veci în sania ei închisă, caii, străjile, curtenii, norodul, totul profilîndu-se pe fondul zăpezii, îngropat sub promoroacă, de parcă era mort, mut, nemişcat, înfăşurat în giulgiuri albe, iar în depărtare clădirile mohorîte cu acoperişul de omăt. Şi pentru desăvîrşirea acestei vrăji, începură să plutească în văzduh trîmbe de negură, ca şi cum duhuri nevăzute ar fi întins un polog fumuriu deasupra împărătesei.

Deodată însă elefantul scoase un țipăt — împărăteasa tresări și totul prinse iarăși viață. Ea porunci vizitiului să pornească, rugîndu-l pe Artemi Petrovici să ocupe locul de la spatele saniei. Împărăteasa binevoi să treacă o dată prin fața elefantului, după care sania se întoarse și ea își exprimă dorința de a vizita încăperile palatului.

Între timp Biron, însoțit numai de Lipman, umbla ca turbat prin camere.

— E cu neputință să-mi fi jucat festa asta mîrșavă !... spunea el, sufocîndu-se de furie. Să fie oare adevărat ?... Cine ți-a spus acest lucru ?...

— Nepotul meu !... răspunse Lipman. Nepotul meu nu minte— știți și dumneavoastră...

— Unde e ?

— Iată, aici...

Vorbind astfel, intrară în odaia unde se afla ornicul de masă și cărțile de joc. Într-o parte, în colț, un cupidon cu o măciucă pe umăr stătea drept ca o santinelă ; de cealaltă parte un alt cupidon de gheață, sprijinit de pervazul ferestrei, ținea un deget al mîinii drepte la buze, iar cu mîna stîngă oferea cornul abundenței, vrînd, desigur, să arate că modestia aduce bogăție și alte daruri ale soartei. Pînă aici nu era nimic care să poată stîrni mînia luminăției sale. Iată însă că în față, într-o firidă în formă de raclă, așezată în picioare, în spatele mesei, zări... un om cu fața palidă ca de mort, cu cămașa prefăcută într-un sloi de gheață, desculț... în mîna tremurătoare ținea o hîrtie. Părea că cu cîteva clipe înainte, în plin ger, se turnase apă peste el ; de pe faldurile de gheață ale cămășii lui se mai prelingeau încă șuvițe de apă, iar pe față îi apăruseră broboane de sudoare rece, ca în ceasul morții.

— Tot el !... Peste tot numai el !... exclamă Biron, cuprins de groază.

Cum era să nu se îngrozească ! Trimitea în fiecare an cîte o sută de suflete spre Cîmpiile Elizee *, dar nici unul din martirii aceștia nu se întorsese de pe lumea cealaltă, pentru a-l urmări. Acum, însă,

malorusul acela blestemat îl urmărea pas cu pas, pretutindeni ! O să-l lase oare în pace vreodată ? Ciudat ! De nimeni nu se temea atît de mult ; acesta însă avea să-l scoată din minți.

Ridică bastonul ca să lovească blestemata statuie, dar i se păru că ea îl amenința cu mîna... Fără să vrea, lăsă bastonul în jos ; o sudoare înghețată îi acoperi fruntea. Cîteva clipe rămase încremenit, tremurînd de groază și de mînie ; apoi, venindu-și în fire, izbucni în hohote de rîs și, cuprins de furie, își avîntă iar bastonul spre mort și... făcu țăndări statuia de gheață. În fața lui căzură masca și o mînă ; această mînă i se agăță de șubă, părînd că nu vrea să-i mai dea drumul. Lipman izbuti anevoie s-o desprindă : capetele sîrmei care fusese acoperită cu gheață se înfipseseră în catifeaua șubei. Pe locul de unde era mișcată mîna, rămăsese o mică deschizătură spre cheiul Nevei.

În timp ce Biron scutura bucățile de gheață ce se lipiseră de șuba lui, de parc-ar fi șters urmele unor stropi de sînge, acolitul lui înșfăcă hîrtia, i-o întinse și se apucă să caute cu înfrigurare printre bucățile de gheață de pe jos, de teamă să nu se ascundă printre ele cine știe ce altă drăcovenie. Ducele parcurse în grabă hîrtia, pe care citi :

„Măria Ta ! Mă numesc Gordenko, sînt un nobil malorus și am fost prefăcut de viu într-un sloi de gheață, pentru că am îndrăznit să spun adevărul ; pentru adevăr sînt schingiuiți de moarte, ca și mine, mii de oameni, toți din porunca lui Biron. Poporul suferă. Întreabă-l despre toate acestea pe ministrul de cabinet Volînski și ușurează soarta grea a Rusiei tale, îndepărtînd din preajmă-ți pe răufăcătorul și fățarnicul urît de toată lumea."

Ducele strînse convulsiv hîrtia în pumn și o vîrî în sîn, apoi întrebă grăbit :

— Unde ascundem toate astea ?

În spatele lor se auzi un foșnet... Tresăriră amîndoi. Intră cineva — din fericire era Kulkovski. Ca

și cum ar fi adulmecat, ghicise că poate fi de folos celui dintîi om din împărăție și apăruse în preajma lui.

— Ai picat tocmai la vreme, drăguțule ! zise Biron adresîndu-se proaspătului paj. Strînge toate astea de pe jos cît mai repede împreună cu Lipman... ascunde-le unde știi... chiar și în buzunare. Vă voi acorda cîte o favoare de fiecare bucată !

Fără să mai aștepte ca patronul său să-și isprăvească vorba, Kulkovski se repezi să adune de pe jos bucățile de gheață, vîrîndu-le în buzunare, în sîn, și chiar în gură... Acest din urmă lucru îl făcea numai și numai pentru a demonstra cît este de devotat celui dintîi om din imperiu. Apucă să care afară, după colțul casei, în două rînduri, cîte o grămăjoară de gheață, speriind acolo un martor nedorit, care avea menirea să dirijeze mișcările statuii ; mai apucă să curețe locul unde fusese împrăștiată gheața, apoi, ud leoarcă, rebegit de frig, se pierdu în suita împărătesei, care tocmai intra în palatul de gheață. Cum să nu spunem într-o asemenea împrejurare : ce înaltă abnegație, *demnă de un roman ! !*, expresie cu care îi plăcea lui Biron să facă paradă, ori de cîte ori cineva sacrifica interesele patriei intereselor personale ale favoritului.

Împărăteasa trecu prin toată casa, oprindu-se în toate încăperile și binevoi să cerceteze cu luare-aminte fiecare obiect (fără să mai pomenească însă o vorbă despre statuia de gheață, ca și cum s-ar fi temut să nu fie din nou jignită). Îi mulțumi lui Artemi Petrovici pentru tot ce făcuse, în cuvinte extrem de măgulitoare, și căută să-și arate deosebita bunăvoință nu numai față de el, ci și față de prietenii lui. Partida lui Volînski triumfase.

Cînd împărăteasa ieși din palatul de gheață, o negură deasă se așternu pe pămînt, de nu vedeai la cîțiva pași. Cînd și cînd apăreau din beznă ba un cap de cal, ba o coadă, ba un ostaș ce părea că plutește prin văzduh, ba o sanie fără cai, mînată parcă de o putere vrăjită, ba cîte un paloș cu scăpărarea de o clipă a fulgerului. Pete mari de foc (lumi-

nile ce se revărsau prin ferestrele caselor) erau suspendate în văzduh ca niște ochi înfricoșători de strigoi ; flăcărui rătăcitoare (felinarele trecătorilor) apăreau și dispăreau într-o clipă. Fornăiau și nechezau cai nevăzuți, șuierau bice invizibile. Săniile care trăgeau în fața intrării se loveau în negură de alte sănii ; caii o luau razna, speriați, îmboldiți de pișcăturile gerului, după înțepeneala așteptării. Forfota vardiștilor, strigătele vizitiilor, gemetele celor striviți, trosnetele caleștilor — toate laolaltă dădeau impresia unui haos cumplit.

— Doamne ! ce-i asta ?... Păzește-mă, doamne ! rosti împărăteasa îngrozită, făcîndu-și cruce ; întoarse înapoi privirea tulbure, căutînd pe cineva și se sili să strige : Artemi Petrovici, scapă-mă din iadul acesta ! dar rosti aceste cuvinte cu vocea stinsă de groază.

Volînski nu se afla lîngă ea ; văzînd că împărăteasa era însoțită de prietenii lui, se oprise puțin cu domnița Lelemico și... uitase totul de pe lume. Ducele de Kurlanda știu să profite de această împrejurare și rămase aproape de împărătească. Ea ridică asupra lui o privire rugătoare.

— Fiți liniștită, maiestate, rosti el cu o voce pătrunsă de un profund devotament. Mă veți găsi întotdeauna alături de maiestatea voastră, ori de cîte ori viața vă va fi în pericol...

— Viața mea ? În pericol ?... Pentru dumnezeu, nu mă părăsi !

Îi apucă mîna cu putere și nu o mai părăsi din clipa aceea pînă ajunseră la palat.

Sania împărătesei trase în fața intrării, înconjurată de o mulțime de făclii.

— Bine, dar ăsta-i un sicriu ! Asta-i înmormîntare !... Vor să mă îngroape de vie !... exclamă Anna Ioannovna, gata să leșine, înspăimîntată de acea priveliște.

— Plecați cu făcliile de aici ! Cine v-a spus să le aprindeți ?... strigă ducele amenințător.

În mulțimea de curteni se auzi o voce :

— Excelența sa, Artemi Petrovici Volînski.

Aceste cuvinte blestemate ajunseră la urechile împărătesei.

— Oricine ar fi, a făcut-o fără cap ! exclamă Biron.

Din sluga vicleană de adineauri, acum era iar stăpînul impertinent.

Se ivi și Volînski, dar împărăteasa nu-l mai văzu. La porunca ducelui, pajii aduseră felinare și ea fu așezată aproape fără simțire în sania ei și dusă la palat.

Curtenii începură să se îmbulzească ; fiecare se grăbea să ajungă la palat, la slujba lui, sau acasă, fiecare se gîndea numai la el. Domnișoarele de onoare, speriate, își găsiră cavaleri galanți, care le suiră în caleşti sau se oferiră să le conducă unde voiau să meargă. Marioriței nu-i era teamă de nimic — lîngă ea era *el*. Volînski strigă să vină caleașca ei : nu răspunse nimeni ; prietenele se făcuseră nevăzute, slujitorii de asemenea... Și de data aceasta, soarta și dragostea *aveau cuvîntul !* Lui Artemi Petrovici nu-i rămăsese altceva de făcut decît să o conducă pe domniță la palat, pe jos.

Fericitul ! Se afundă cu ea în negura de nepătruns, îi strînse pătimaș mîna în mîna lui, i-o sărută. Vorbele rostite de ei erau mai curînd un gîngurit monosilabic, o înșirare de chemări și alintări nedeslușite, însă pline de înțeles pentru îndrăgostiți. Firește că nu lipsi nici eterna întrebare a îndrăgostiților : *mă iubești ?* Mariorița nu răspunse, dar Artemi Petrovici simți cum îi lipi iar și iar cu gingășie și totodată cu putere mîna de atlazul rochiei, sub care inima ba zvîcnea cu putere, ba înceta parcă să mai bată.

Pașii lor păreau să nu aibă un scop anume, mergeau pentru că fuseseră puși în mișcare. Toate gîndurile îndrăgostiților erau în inimile lor ; mai bine zis, ei nu aveau gînduri, ei se simțeau trup și suflet, o singură ființă. Un farmec amețitor le cotropi toată făptura.

El îi cuprinse mijlocul pe sub șuba care se descheiase și o trase încetișor, șovăitoare, spre dînsul.

Gura lui simți dogoarea pe care o adia fața ei ; deodată buzele lor arzătoare se întîlniră și Volînski sorbi pînă la fund sărutarea dulce, mistuitoare...

Sărutul acesta, înnoit mereu, parcă de mii de ori, se revărsă în tot trupul Marioriței și ea nu mai era toată decît un sărut fierbinte. Îi era cald ; i se părea că e arșiță în plin ger... Șuba căzu de pe umerii lui Volînski, dar el nu se opri s-o ridice. Uitară și de timp, și de palat, și de împărătească, de întreaga lume. Cine știe cît ar fi rătăcit ei, ca ieșiți din minți, prin apropierea palatului, dacă nu i-ar fi dezmeticit somația unei santinele. Speriați, se treziră parcă dintr-un vis dulce, căzură parcă din cer. Văzînd că se află în apropiere de atenansele palatului, se mai liniștiră. În cîteva clipe erau la intrarea cea mică. Intrară înăuntru, furișîndu-se ca niște răufăcători ; li se părea că pe chipurile lor se putea citi tot ce se petrecuse în seara aceea. Din fericire, *Hofdienerul* de serviciu pe coridor ațipise pe scaunul lui ; nu întîlniră nici un paj : se știe cît de periculoasă este șiretenia pajilor în asemenea prilejuri ! Parcă anume nu-i zări nimeni, nimeni nu le ieși în cale ; pînă și lumînările ardeau firav ; unele chiar se stinseseră. Pesemne că în aripa palatului locuită de împărătească toată lumea era îngrijorată din pricina spaimei ei.

Iată și camera domniței... Aici, fără îndoială, Volînski avea să se despartă de ea, ducînd cu sine dulcele trofeu al dragostei. Iatacul unei fete tinere este un sanctuar pentru un bărbat străin : nelegiuit este acela care intră în el cu gîndul de a ispiti. Dar un om scos din minți nu avea vreme să se gîndească la toate acestea !... Uitînd de tot ce-i sfînt, Volînski păși după Mariorița. Singura lumînare din odaie fumega cu mucul necurățat ; înăuntru nu era nimeni !... Întuneric și liniște, ca într-o chilie !... Biata fată tremura toată, nici ea nu știa de ce ; ca un copil sfios, îl ruga, îl implora să plece.

— Mai dăruiește-mi o clipă de fericire, *sufletul meu*, îngerul meu ! îi spuse el, așezînd-o pe cana-

pea. Încă o sărutare, și cel mai fericit muritor va fugi de lîngă tine !

De o sută de ori îi sărută cu tot focul pasiunii grumazul alb, umerii, obrajii învăpăiați, cozile negre, mătăsoase, care se răsfirau pe fața lui, se amestecau cu buclele lui negre, în timp ce o sorbea toată cu buzele.

Biata Marioriţa ! Fiinţă slabă, ea uitase și de astă dată totul pe lume.

Deodată în iatac dădu buzna, gîfîind, Lipman, și strigă ca un apucat :

— Domniţă ! domniţă ! Împărăteasa este rău bolnavă... de mult vă...

Zărindu-l pe ministrul de cabinet, se opri brusc, neștiind ce să facă ; dar își reveni numaidecît și continuă, întretăiat, cu fandoseli de cochetă, aruncînd priviri piezișe și ironice musafirului :

— Împărăteasa vă... poftește de mult... ați fost căutată peste tot... vin pentru a doua oară la dumneavoastră... iertați-mă dacă am nimerit într-un moment nepotrivit...

Nici de data asta, ticălosul nu-și rosti tot gîndul ; rînjea cu gura pînă la urechi, iar urechile i se mișcau ca ale unui iepure care a dat de varză.

O lovitură de trăsnet nu l-ar fi îngrozit pe Volînski cît îl îngrozise apariţia acestui personaj. În pieptul său se stîrni o furtună, la auzul vorbelor echivoce rostite de Lipman ; el se aprinse și cuvîntul : *nemernicule !* fu salutul cu care îi răspunse *Ober-hofkommissar*-ului, sau *Ober-hof*-spionului.

— Nu știu pe cine onorează excelența sa, zise acesta imperturbabil, zîmbind mereu ; la noi acest epitet e dat acelora care-i răpesc unui sărac tot ce are mai scump. Prin urmare...

— Ce vrei să spui cu asta, netrebnicule ? strigă Volînski gata să-l apuce de grumaz.

L-ar fi sugrumat, dacă n-ar fi fost oprit la timp de privirea rugătoare a Marioriţei, de mîinile ei împreunate. Privirea domniţei era în genunchi, la picioarele lui. Pe lîngă ruga Marioriţei, Volînski se

gîndi și el că o încăierare în palat, chiar în iatacul domniței, va atrage o rușine de neșters asupra tinerei fete, pe care și așa o făcuse destul de nefericită.

Lipman se dădu îndărăt, mai aproape de ușă, fără a-și pierde prezența de spirit și cumpănind fiece vorbă.

— Ce vreau să spun ? Hm, se pare că nu mai este nevoie de vreo explicație. Vreau să spun că eu, în calitate de *Ober-hofkommissar*, am surprins pe excelența voastră ademenind pe domnișoara de onoare favorită a maiestății sale... și că, hm ! maiestatea sa va binevoi să afle acest lucru, atunci cînd voi găsi cu cale să i-l aduc la cunoștință...

— Cine o să creadă spusele unui bîrfitor, ale unui ticălos, acoperit de noroi din cap pînă-n picioare ?

— Dovezile sînt aci de față ; am și martori — dacă doriți, pot să-i chem.

Oare se pot găsi cuvinte pentru a descrie amărăciunea unei sărmane fete în situația Marioriței ? Cît de jos căzuse ! Mai jos decît dacă din domniță ar fi ajuns țigancă !... Compromisă prin apariția lui Lipman, ajungînd obiectul certei unui om josnic cu acela pe care-l iubea mai mult ca orice pe lume, știind că onoarea ei atîrna de acum încolo de un singur cuvînt al acestui nemernic, plîngea amarnic, copleșită de rușinea ei. Nu se gîndea însă la faptul că împărăteasa putea să nu-i mai arate atenția binevoitoare de pînă atunci, nici la îndepărtarea ei de la curte, nici la sărăcie și la pierderea rangului. Se gîndea că prietenul ei va avea, poate, de suferit, și acest gînd o făcu să uite de propria ei rușine, să sară de la locul său și, nelăsîndu-l pe Artemi Petrovici să vorbească, să spună cu glas ferm :

— Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! El nu are nici o vină ; eu l-am rugat să mă conducă. Vrei să știi mai mult, om fără inimă ? Îl iubesc, voi spune eu însămi maiestății sale că-l iubesc ; sînt gata s-o mărturisesc în fața întregului Petersburg, în fața întregii lumi...

— S-o mărturisiți !... Ce ironie ar fi !... Mi-e milă de dumneavoastră, prințesă ! Oare știe luminăția

voastră *pe cine* onorează cu binevoitoarea sa atenție ?

În cuvintele *pe cine* răsuna o ironie diabolică. Asemenea vorbe scurtează cu cîțiva ani viața omului la care se referă ; ele îl seacă la inimă, îi otrăvesc sufletul ; amintirea lor îi ridică părul măciucă în toiul unei petreceri vesele, cînd cupa face ocolul mesei, îl scutură un fior rece chiar și în îmbrățișarea dragostei.

Mariorița, ca în delir, dogorînd toată, apucă convulsiv mîna lui Artemi Petrovici și plină de indignare repetă doar atît :

— Pe cine ?...

Cuprins de groază la gîndul că Lipman va dezvălui taina căsătoriei lui, Volînski tremura din pricina situației sale înjositoare, din pricina încurcăturii în care o adusese pe Mariorița, fata care jertfea pentru el tot ce avea mai scump pe lume : pudoarea feciorelnică — și, turbat de mînie, dădu îndărăt în fața vrăjmașului său. Tăcu.

Lipman atîrnase de un fir de păr o sabie deasupra capului său și se juca cu ea. Continuă cu fermitate, pe același ton :

— Știați că excelența sa nu poate să vă fie soț ?

— Da de ce ? întrebă Mariorița, de data asta cu lacoma curiozitate a geloziei.

Ticălosul vroia să-și tortureze inamicul treptat, tăindu-i mădular cu mădular, și-și mișcă urechile în semn de triumf ; prinzînd însă din zbor privirea sălbatică a lui Volînski și mișcarea mîinii acestuia spre sfeșnicul greu de alamă, pricepînd că această mișcare însemna pentru el o moarte neîndoielnică, se grăbi să se încline umil și să adauge :

— Despre asta pe altă dată, cînd o vor cere împrejurările... Acum am îndeplinit porunca maiestății sale și vă rog să fiți încredințați că deocamdată totul rămîne îngropat în pieptul meu.

După ce ieși, biata Mariorița, cu inima sfîșiată de durere, se aruncă în brațele lui Artemi Petrovici.

— Iubeşti cumva altă femeie ? îl întrebă ea. Mă minţi tu oare ? O, spune-mi mai repede, mai repede ! O moarte are omul.

El căută s-o mîngîie cum putu, minţind, jurîndu-se, şi după ce sărmana fată, chinuită de gelozie, se mai linişti, o duse în braţe pînă la canapea ; apoi, după ce-i sărută fruntea palidă şi ochii plînşi, se grăbi să evite o nouă scenă chinuitoare, pe care puteau să i-o pregătească duşmanii lui. Abia ieşi însă din odaie, şi o cohortă de paji îi tăie drumul ; ceva mai încolo, întîlni pe coridor cîţiva înalţi curteni, printre care se afla şi Biron, radios. Jubilau... şi zîmbetele lor diabolice, sfredelind inima lui Volînski, erau răsplata pe care o merita pentru greşelile săvîrşite de el în seara aceea.

— Ticăloşii ! zise el în aşa fel ca iscoadele să-l poată auzi ; se opri cîteva clipe în faţa lor, ca şi cum i-ar fi provocat la o luptă dreaptă, şi cînd văzu că toţi trec în tăcere, îşi văzu şi el de drum. Dar cum să se ducă acasă fără şubă ? Cum să ceară un ministru de cabinet o şubă unui servitor de la palat ? Ce motiv să invoce ?... Întrebă numai de sania lui ; i se spuse că aceasta trăsese în faţa palatului, dar întrucît nu fusese găsit nicăieri, se întorsese acasă. Eichler, deşiratul Eichler, îi ieşi în cale. Nu se arăta duşmănos : spunînd că din păcate şuba excelenţei sale rămăsese, pesemne, în sania care se întorsese acasă, îi oferi şuba lui. Serviciile oferite astfel de nepotul lui Lipman fură respinse cu violenţă, deoarece Volînski nu se îndoia că în dosul lor se ascundea perfidia. Coborî la intrarea cea mică, hotărîndu-se să treacă pe la un lacheu din palat pe a cărui discreţie se putea bizui, ca să ia o şubă de la acesta. În faţa intrării stătea o fată ţinînd ceva în braţe.

— Dumneavoastră sînteţi, Artemi Petrovici ? îi şopti ea tainic.

— Eu, drăguţo. Ce-ai cu mine ?

— Domniţa vă trimite şuba ei ; noaptea n-o să vă vadă nimeni... Am să aştept aici pînă o trimiteţi înapoi.

Deşi copleşită de simţăminte apăsătoare, gîndul la el, grija pentru sănătatea lui nu o părăsiseră pe Mariorița. Ea nu dorea decît să ştie că întîmplările acelei nopţi nefericite nu avuseseră urmări grave pentru viaţa lui ; nici nu se gîndea la ea ; era gata să-şi descopere pieptul, înfruntînd toate săgeţile îndreptate împotriva lui.

Rîzînd, Volînski îmbrăcă şuba Marioriţei, dărui mesagerei o pungă plină cu bani de aur şi o rugă să transmită că sărută duducăi ei bune, dragi, nepreţuite, fiecare degeţel de la picioare. Pe drum, îşi aduse aminte de tovarăşii săi de suferinţă de pe Cîmpul lupilor.

A doua zi, şuba lui îi fu adusă de la poliţie. Ai casei nu-i mai spuseră că găsiseră un bilet prins de ea, pe care scria : „Plata cu aceeaşi monedă, plus o dobîndă ducală".

Capitolul II

VĂLUL DE MIREASĂ

La şalul cel negru privesc ca nebun
Şi-n sufletu-mi rece durere adun.

Puşkin*

A doua zi, ţiganca veni la palat ; nu i se dădu însă drumul înăuntru. Se îndepărtă tristă ; nu apucă să facă însă nici cîţiva paşi de la intrarea mică a palatului, cînd auzi că cineva o strigă din urmă. Se întoarse şi zări o femeie înaltă, cu înfăţişare neplăcută, care-i făcea semn cu manşonul ei de blană de cîine să se apropie. Mariula se opri şi de la prima privire îşi aminti că mai văzuse undeva chipul acela galben ca de şofran cu care se asortau întotdeauna basmaua cafenie-închisă şi scurta îmblănită, de adamască galbenă, cu desene, ochii aceia cenuşii, şterşi, care priveau mieros, pisiceşte, capul

acela, prins de gît parcă cu sîrmă. Da, așa era, o văzuse în casa lui Volînski : era madama lui.

„A ieșit din palat !... N-oi putea să aflu cumva de la ea ce-o face Mariorița mea ?“ își zise țiganca în gînd și o întrebă pe Podacikina, care o ajunsese din urmă, ce dorește.

Podacikina stătu o clipă să răsufle — obosise fiindcă mersese prea repede, schiță cu capul un semicerc, oprindu-l la fiecare grad și, încredințîndu-se că nu era nimeni prin apropiere îi răspunse, mestecînd mereu cuișoare, așa cum rumegă o vacă :

— Nu doresc nimic, cîtă vreme mă miluiește cel de sus ; am venit după tine, spre binele tău.

— Mulțumesc frumos, măcar și pentru bunăvoință ; dacă nu ți-i cu supărare, drăguțo, dă-mi voie să te întreb, ce s-a întîmplat ?

Cuvîntul „drăguțo“ o jigni vădit pe madamă ; ea însă voia să ajungă curteană și izbuti să-și înăbușe ciuda în adîncul sufletului, făgăduindu-și în sine să se răzbune strașnic atunci cînd va avea cinstea să se numească doamna Kulkovski.

— Precum văd, mergi spre Vîborg, urmă ea blajină.

— Da, spre hanuri.

— Avem același drum, drăguțo, același drum. Of, of, parcă și nămeții sînt an de an tot mai înalți ! Asta încă n-ar fi nimic — cum m-oi mărita, o să dau negreșit poruncă să fie curățați. Alta-i beleaua : rea a mai ajuns lumea în ziua de astăzi. Chiar dacă ogoarele ar da rod slab, iar gerul ar fi de două ori pe atît de cumplit, n-aș zice nimica ; da' oamenii, ca niște fiare sălbatice, se sfîșie între ei, își sapă groapa unul altuia ; au uitat cu totul de dumnezeu (aici madama își făcu semnul crucii), iartă-mă, Maică precistă de Tihvin, c-am păcătuit osîndind !

„Nu miroase a bine cazania asta !“ își zise Mariula în sinea ei.

— Ce să mergem așa departe : uite, chiar pe mine a vrut să mă înghită de vie, cu oscioare cu tot, doamne, iartă-i păcatele... măcar că-i însuși Artemi Petrovici ; numai că marea noastră ocroti-

toare nu l-a lăsat să mă obijduiască și m-a ridicat pe mine, nevrednica, mai presus decît pe toate celelalte slugi — nu știu dacă ai aflat și tu — din vrerea milostivei noastre măicuțe Anna Ioannovna, mă mărit curînd legiuit cu un boier de viță. Iară Petenka al meu n-are mult pînă s-ajungă cneaz, umblă prin preajma împărătesei, de-i poate pupa mîna oricînd, face slujbă pe lîngă cățeaua măriei sale, și de-o pune gînd rău cuiva, fie acela chiar Volînski, n-o să fie bine de el. De-aia îi el paj, ca toată lumea să-i știe de frică! Apăi, măiculiță, cînd o fi la o adică, o să i se stoarcă lupului lacrimile oițelor. În vecii vecilor n-o să uit rușinea... nu, el poate să uite, da' eu... (Aici dama noastră de pică își înșfăcă mînioasă manșonul cu o mînă și începu să-și facă vînt cu el.) Nu te mai rățoi atîta, domnule Volînski; doar și eu sînt boieroaică, de, ca și matale, și-o să șed la palat alături de scumpa mătăluță soțioară; pînă și împărăteasa Anna Ioannovna binevoiește să-mi întindă mînuța — nu mai zic că chiar și herțoaga, soața lui Biron, îmi împărtășește tainele ei.

Vorbele ei i se păreau Mariulei cît se poate de năstrușnice, dar în același timp o înciudau și o mîhneau. Mariula tuși cu înțeles de vreo două ori, pentru a-i curma șuvoiul pălăvrăgelii; nici asta nu folosi însă la nimic.

— Eu zic că Artemi Petrovici este un om cum nu întîlnești pe toate drumurile, își dădu ea cu părerea.

Podacikina se prefăcu că nu aude această laudă și fără a se opri o clipă din vorbă, urmă:

— Să cuteze el să sufle măcar o vorbuliță grosolană, și o să-i scot ochii; Petenka al meu o să asmută cățeaua împărătească — să mai îndrăznească el atunci să mă atingă măcar cu un fir de păr! Ei, află, de la mine c-o să fie așa precum dorim noi, Biron și cu mine; păi eu, doamne iartă-mă, mai bucuroasă m-aș lipsi de numele meu bun — n-au decît să-mi spună că-s tîrîtură, că-s nespălată, că-s așa și pe dincolo — de n-oi vedea capul vrăjmașului pe butuc, și așa o să fie, așa o să fie, așa o să fie...

Ochii Podacikinei se holbaseră cît cepele, capul i se bîţîia în tact cu mişcările repezite ale manşonului, tot mai tare şi mai tare, mai repede, mai repede, pe măsură ce i se înteţea mînia ; grăbind pasul, în sfîrşit, răguşi, hîrîi, se înecă, începu să tuşească şi se poticni într-un troian.

— Nu ştiu cum să te cinstesc pe numele întreg, cocoană dragă, zise ţiganca nerăbdătoare, trăgînd-o din omăt, dar n-ai binevoit să-mi spui încă nimic despre mine, aşa cum ai avut bunătatea să-mi făgăduieşti.

Sprijinindu-se fudulă pe umerii aceleia care o ajuta, viitoarea înaltă persoană, deocamdată însă doar lungă, ieşi anevoie din troian şi după o scurtă odihnă urmă :

— Nu te mînia, măiculiţă, o s-ajungem şi la tine. Fiecăruia ce-i al lui : cei mici se cuvine s-aştepte să treacă mai întîi cei mari. Ştiam că voi, ţiganii, sînteţi un neam isteţ, da' precum văd eu, tu eşti destul de toantă.

— Apăi asta o fi din pricină că-s corcitură de ţigan şi de rus, răspunse Mariula, cu un zîmbet viclean.

— O să-ţi cam piară zîmbetul de pe buze, drăguţo, cînd ţi-oi povesti cum te sapă şi pe tine. Şi-i vorba tot de prealăudatul tău Volînski, arde-l-ar focul să-l arză de afurisit ! (Scuipă, uitînd că avea şi cuişoara în gură.) O să aprind o lumînare în sfeşnicul cel mare din faţa icoanei Maicii domnului de la Tihvin (spunînd acestea, îşi făcu iar semnul crucii, cu o mişcare avîntată). Măicuţă, preasfîntă stăpînă, nu-l lăsa pe ticălos să mai hălăduiască prea multă vreme pe-acest pămînt... Văleu, văleu ! Cuişoara mea ! Ce-am făcut cu ea ?

Se opriră, şi începură să caute, să scurme în zăpadă.

— Nu pot să umblu fără cuişoară : se-aude că ne paşte ciuma dinspre ţara muhametanilor, chiar de pe acolo de unde-i cneajna Mariorița...

Ţiganca găsi cuişoara în zăpadă şi i-o întinse. Tot aşteptînd unde o să ajungă nesfîrşita şi mie-

roasa pălăvrăgeală, simțea că e la capătul răbdării.

— Îți mulțumesc, măicuțo dragă! Măre doamne, cine și-o fi luat pe suflet păcatul să te ispitească... să-l ajuți pe blestematul cela!... să nenorocești, să duci la pierzanie o orfană, și încă o cneajnă!... Îi și ea tot suflet de creștin, măcar că-i din țară străină; ține posturile și nu mănîncă de frupt, întocmai ca și noi.

— S-o nenorocească? Nu-i adevărat! se împotrivi Mariula iritată, roșie la față.

— E tot atît de neadevărat, cum îi iarnă și-i ger acuma. Pe mine nu mă amăgești! Of, of, las' că știm noi totul. Da' tu ascultă la mine ce-ți spun, puicuță, și nu mă întrerupe. Împărăteasa ține la cneajnă ca la ochii din cap; de ar afla că în perina ei de puf s-a strecurat o singură pană mai măricică, ți-ai găsit beleaua! Și voi o tîrîți, draga de ea, de-a dreptul la pierzanie, în bezna gheenei... Știi tu unde te împinge el? Pe lumea asta — la secure; iar pe cealaltă vrea să te pună să lingi o tigaie înroșită, ori să joci în frigarea satanei.

La aceste cuvinte, Mariula simți deodată cum i se urcă tot sîngele de la inimă la cap.

— Păi, a făgăduit c-o ia de nevastă... zise ea, poticnindu-se.

— Ce tot vorbești? Nu te-ai smintit cumva, doamne, iartă-mă! Păi cum vine asta? Doar nu trăim pe pămîntul tătăresc sau în țara turcească! Cum se poate așa ceva, cînd ai o soție în viață?...

— În viață?... doar atît putu să rostească Mariula și-i pieri glasul; rămase pe gînduri cîteva clipe, apoi deodată izbucni într-un rîs cu hohote atît de înverșunat, încît Podacikina tresări, își făcu cruce și se dădu cu cîțiva pași îndărăt.

— Ce-ai găsit de rîs aici, măiculițo?

— Ți-oi fi închipuit că ai dat peste o proastă, de-ți bați joc de mine în halul ăsta.

— Da' de unde! Ce bătaie de joc?... Îți vorbesc pentru că mi-e milă de tine. Ca o bună creștină ce sînt, vreau să te feresc de năpasta ce te paște neîndoielnic. Că Volînski îi însurat, ți-o poate spune

orice trecător. Nevasta lui, Natalia Andreevna, e la Moscova, s-a dus acolo ca să și-i vază pe ai săi. O vreme a fost bolnavă, da' dumnezeu a înzdrăvenit-o iar și pare-se că nu înspre binele ei — așa zic eu, că-i mai bine să mori decît să ai un astfel de bărbat ; și nu-i pentru întîia oară că se ține de pozne de-astea : are ibovnice fără număr ! De-ai ști cum îi ea, ce suflet bun — pîinea lui dumnezeu, nu alta — adevărat înger coborît pe pămînt ! Și cît e de frumoasă ! Nu-i el vrednic de ea nici atîtica. Și cît de mult ține la netrebnicul de bărbatu-său !... De cîte ori nu i-am spus : „Lasă-l, măicuță Natalia Andreevna !" „Nu pot, draga mea Akulina Savvișna", că așa-mi zice ea mie, porumbița mea, mă cinstește întotdeauna pe numele întreg. „Nu pot. Decît să mă despart de el, mai bine îmi fac seama." Te pomenești c-o să pice aici zilele astea, spre marea ei nenorocire...

Mariula îi asculta vorbele mai mult moartă decît vie. Dacă vreun ibovnic mahomedan al fiicei ei ar fi avut cîteva neveste, nu i-ar fi păsat, căci ar fi fost sigură că pe Mariorița o iubește mai presus decît pe toate celelalte. Mariorița ei ar fi fost cea dintîi ! În Rusia, însă, unde bărbatul nu putea să aibă decît o singură nevastă — ea știa foarte bine acest lucru, deși nu citise istorie și nici nu trăia printre boieri — în Rusia dragostea Marioriței pentru un om însurat nu putea decît s-o nenorocească. „Însurat ?... E cu putință ?! își zise ea în gînd, căutînd încă să se amăgească cu o nădejde nedeslușită. Cum de n-am aflat eu lucrul ăsta mai înainte ? Doar sînt aci de cîteva săptămîni !... O fi fost el însurat cu o oarecare Natalia Andreevna, da' acu o fi rămas văduv ! Madama a fost alungată din casa lui și vrea să se răzbune pentru asta în fel și chip."

Se opri, sări spre madamă, încleștă amîndouă mîinile în scurta ei îmblănită și, holbîndu-și la ea singurul ochi, rosti :

— Da' dacă mă minți ?...

În această întrebare se puteau citi vorbele: „Atunci nu scapi... nu scapi vie din mîinile mele, fărîme te fac...“

Înspăimîntată, Podacikina nu știa ce să facă, temîndu-se că țiganca turbase, și tocmai chitea să se smulgă din mîinile ei, lăsîndu-i drept pradă scurta ei galbenă cu desene, cînd deodată le ieși în cale un slujitor de-al lui Perokin.

— Ai picat taman la țanc, cumetre, zise ea, făcînd o plecăciune adîncă în fața lui. Să nu mă faci de mincinoasă. Ia spune, Artemi Petrovici e însurat, au ba? Nu cumva o fi rămas văduv?

În vremea asta Mariula pîndea cu singurul ei ochi, cu întreaga ei ființă, cu toate puterile sufletului său, ca nu cumva madama să-i facă slujitorului vreun semn cu ochiul.

Acesta, după ce priză tacticos tabac și măsură cu ifose din cap pînă-n picioare pe cele două femei ce se încleștaseră una în alta atît de prietenește, răspunse:

— Cine ar putea s-o știe mai bine ca matale, coană cumătră Akulina Savvișna? Pe cîte am eu cunoștință, ai trăit în casa înălțimii sale, l-ai moșit, l-ai dădăcit, ai băut mied la nunta lui, ai slujit la iatacul cucoanei lui și ai fost ținută în cinste pe lîngă dînsa... Ei, da' pentru că veni vorba, hai să mă amestec și eu, dragă cumătră, precum văd, nu de alta, ci doar ca să întăresc lucrul ăsta pentru coana țigancă. Fie. Nevasta legiuită a înălțimii sale, Natalia Andreevna, e soră bună cu boierul meu, și chiar aseară a primit dînsul o scrisorică de la ea, cum că va binevoi să sosească zilele astea aici. Care va să zică, dintr-asta se vede precum că-i în viață.

Nefericita mamă nu mai era în stare să îndure atîta chin; începu să-și rupă hainele de pe ea și o luă la goană. Pe drum, vorbele ei se rostogoleau fără șir:

— A! a!... Va să zică așa!... Sînt o nemernică! O nelegiuită!... Mi-am vîndut fata... Însurat!... Muieraticul!... Doamne, nu-l răbda, ticălosul!...

Madama și slujitorul lui Perokin mai văzură că țiganca dădu deodată să se întoarcă din drum, înapoi, spre ei, dar se opri, vîntură din mîini ca o nebună, începu să alerge iar spre casa lui Volînski, și în sfîrșit se făcu nevăzută.

— Ce-o mai fi și asta ?! zise slujitorul, după ce priză iar tacticos tabac.

Madama nu-i răspunse, și, luîndu-și rămas bun, își văzu fiecare de drumul lui.

Într-adevăr, țiganca alerga spre casa lui Volînski, speriind trecătorii cu înfățișarea ei slută, deznădăjduită ; în sfîrșit, simțind că e gata să se prăbușească de oboseală și durere, se opri o clipă să-și tragă răsuflarea.

„Da' de ce m-o fi apucat turbarea așa, din senin, proasta de mine ? se întrebă ea în gînd. Doar nu-i totul pierdut ! Mai am vreme să împiedic nenorocirea !"

Însă îndată ce se apropie de casa lui Volînski, simți că-i piere inima. Urcă scara, încet, greu, de parcă ar fi tras după ea o piatră de moară. Fu anunțată ministrului de cabinet. I se spuse să aștepte puțin... Auzi cum un slujitor era trimis la Gostinîi-dvor ; îl văzu că se întoarce, apoi fu chemată în cabinetul lui Volînski.

Sufletul abia i se ținea de un fir de păr. Se clătina de parcă o putere nevăzută o arunca de colo-colo ; se sprijini de pereți, de ușă, apoi, sleită de tot, rămase așa, agățată de ușă...

— Apropie-te, apropie-te, Mariula, se auzi un glas din cabinet, poftește, rogu-te.

Intră...

Volînski stătea în jilț, iar în fața lui, pe masă era întins un văl scump de mireasă.

Sărmana, nefericita mamă ! Dădu să vorbească, dar izbucni într-un plîns cu hohote.

— Ce-i cu tine ? Ce-i cu tine ? o întrebă Volînski neliniștit. Cine te-a supărat ?

Mariula dădu din cap, ca o mustrare mută, aspră.

— Ce-i cu mine?... Unde ţi-e cinstea, unde ţi-e cugetul, spune-mi, boierule rus?... Ai uitat de dumnezeu?

— Ţi-am făgăduit un văl de mireasă pentru cea dintîi sărutare...

— Păstreaz-o pentru mata sau pentru mine, drept giulgiu! Ia-ţi şi banii îndărăt — că-mi frig mîinile, îmi răvăşesc sufletul...

Scoase din buzunar aurul pe care i-l dăruise Artemi Petrovici cu felurite prilejuri şi-i arătă un ban:

— Iacă, pe fiecare bănuţ dintr-ăştia e cîte o mutră de diavol, cu gheare... zise ea şi zvîrli banii cît colo.

— Ţi-ai pierdut minţile, Mariula?

— Fie şi aşa cum spui, că-s ţigancă proastă şi smintită! Matale însă, boierule rus, n-ai cinste, n-ai frică de dumnezeu? Te mai întreb o dată... ce mi-ai făgăduit atunci, cînd ţi-a venit pofta să ademeneşti o sărmană fată neştiutoare? Atunci cînd cu ajutorul mîinilor mele spurcate ai dezgropat această comoară? Nu mi-ai făgăduit c-ai să te însori cu ea? Pe cine ai luat atunci drept martor?... Om rău şi necinstit, om fără de dumnezeu! Eşti însurat; ai nenorocit o fată nevinovată. O să dai socoteală în faţa lui dumnezeu la judecata de apoi şi, cine ştie, poate că o să plăteşti chiar şi aici, pe pămînt!

Tulburat la auzul acestor învinuiri rostite de ţigancă, Volînski se strădui din răsputeri să-şi păstreze calmul aparent.

— Şi ce-ţi pasă ţie dacă sînt însurat ori ba? Doar nu-mi eşti tu ibovnică!

— Ce-mi pasă?... Nu-s ibovnica dumnealui!... Ia te uită ce-mi spune acum! Dar dac-ai şti că sînt...

Se opri brusc, neştiind ce să mai facă, şi se prăbuşi la picioarele lui Volînski, le cuprinse cu amîndouă mîinile, le sărută, plînse, rugîndu-l nespus ceva, fără cuvinte. Puterile o părăsiră cu totul; nu mai era în stare să îndure cumplita luptă dintre fire şi dorinţa ei de a păstra fiicei sale un loc de cinste în lume; nu cuteza să spună că ea, ţiganca, e mama domniţei Lelemico... După ce se mai zbătu un timp,

cuprinsă de convulsii cumplite, rămase fără simţire la picioarele lui Volînski.

Mariula zăcu îndelung fără să dea semne de viaţă. Se încercă totul pentru a o face să se trezească ; în sfîrşit, îşi veni în fire şi fu dusă cu grijă la han, poruncindu-se acolo, cui trebuia, să fie bine îngrijită şi să nu ducă lipsă de nimic, adăugîndu-se pe deasupra şi bani — ceea ce are un efect mai sigur decît orice poruncă. Dar ce-ar fi putut s-o despăgubească pentru fericirea pierdută a fiicei ei ? Volînski nu putea să-şi lămurească pricina unei iubiri atît de aprinse din partea ţigăncii faţă de domniţa Lelemico ; îşi aminti de ciudata lor asemănare şi-l cuprinse o tristă bănuială. Din acea clipă, remuşcări amare începură să-i frămînte cugetul, să-i sfîşie inima, cu atît mai mult cu cît era încredinţat că Mariorita nutrea faţă de el o dragoste adevărată. Adesea îi răsunau în urechi cuvintele : „Om fără dumnezeu ! Eşti însurat şi ai nenorocit o fată nevinovată ! O să dai socoteală în faţa lui dumnezeu la judecata de apoi.“ Auzea adesea prin somn plînsul amarnic al ţigăncii, simţea cum îi cuprinde picioarele, cum i le sărută, şi cît de greu îi era să se smulgă din strînsoarea ei.

Capitolul III

ŢIGANCA ISTORISEŞTE

Ghicesc curiozitatea multora dintre cititorii mei, însă nu în legătură cu mărul cunoaşterii binelui şi a răului, ci cu mărul originar, împodobit cu numele Minnei — şi mă grăbesc să o satisfac...

Marlinski*

Cîteva zile în şir încercă biata Mariula să ajungă la domniţa Lelemico ; nu i se dădu drumul să pătrundă în palat nici măcar o singură dată. La felurite ceasuri din zi, ba chiar şi noaptea, pe un ger

cumplit, stătea de veghe în fața palatului și aștepta : poate c-o să treacă ființa dragă, neprețuită, poate c-o s-o zărească cel puțin la fereastră, dacă copila ei o simți-o cu inima pe maică-sa. Multă vreme însă nu putu să afle nimic despre domnița Lelemico. În sfîrșit, i se spuse că fata ei fusese rău bolnavă, că acum se simțea mai bine și că împărăteasa îi arăta aceeași dragoste ca și mai înainte. Aceste vești o mai liniștiră pe sărmana mamă.

Între timp, în așteptarea nunții cu Kulkovski, unde și țiganii își aveau locul lor printre cei trei sute de oaspeți de felurite neamuri (trebuie să fie limpede că întîmplările pe care le-am povestit de la începutul romanului s-au petrecut în decurs de două-trei săptămîni), tovarășul de viață al Mariulei făcea pe vraciul de cai, pe geambașul, lecuia dinții cailor, pe orbi îi tămăduia de orbire, pe bătrîni îi întinerea, și ori pe ce punea mîna, mergea strună. Dar printre aceste îndeletniciri atît de dragi inimii de țigan, pe care Vasili nu le-ar fi lepădat măcar să fi avut punga doldora de bani, țelul de căpetenie al grijilor sale era tovarășa lui. Cînd află de noua ei nenorocire, în care n-ar fi putut s-o ajute decît doar bunul dumnezeu, Vasili căută s-o mîngîie cum se pricepu mai bine. De ce nu s-ar despărți Volînski de soția lui, pe care n-o iubește ? Oare nu s-a mai întîmplat așa ceva și pe cuprinsul sfintei Rusii ? Și-apoi, Natalia Andreevna e bolnavă : cine știe, s-ar putea să moară, spre norocul Mariulei ? ! Sau poate că însăși împărăteasa o să afle de isprăvile domnului Volînski și o să-l silească s-o ia de nevastă pe domniță, la care ține ca la ochii din cap. Și de ce n-ar căuta Mariula un prilej ca să-i dea chiar dînsa o jalbă împărătesei, arătîndu-i că Volînski a mințit-o că e burlac, făgăduind c-o s-o ia de nevastă pe fata care se afla sub aripa ocrotitoare a micuței împărătese, a înduplecat-o pe biata țigancă s-o pețească și a înșelat pe toată lumea.

— Nu te mai amărî atîta, Mariulenka, stărui Vasili, nu te mai uita îndărăt ; ce-a fost s-a dus ; mai bine să căutăm înainte ; să dăm gloaba cea rea

și bătrînă pe un armăsar de foc. Și ca să știu cum să facem și cum să dregem, pentru ca să iasă totul cît mai bine, ia spune-mi din fir în păr cum s-au petrecut lucrurile de la începutul începutului, adicătelea cum a ajuns fie-ta domniță.

După îmbărbătarea lui Vasili, Mariula își simți inima ceva mai ușoară ; în această inimă se strecurară nădejdi noi, se revărsară ca o suflare de viață nouă peste întreaga ei făptură. Țiganca alintă aceste nădejdi, legănîndu-le și mîngîindu-le, așa cum își alintă o copilă păpușile dragi, neputînd să-l refuze pe cel ce i le-a sădit în suflet și să nu-i povestească totul.

O încăpere ce semăna a temniță, abia luminată de capătul unei lumînări de seu, niște pereți întunecați din pricina umezelii, două lavițe de lemn așezate lîngă pereți, față în față, care slujeau și pentru dormit, și pentru stat pe ele — iată auditoriul țigăncii. Cercetînd cu luare-aminte după ușă și încredințîndu-se că nu-i poate auzi nimeni, ea își începu istorisirea :

— M-ai cunoscut, Vasea, tînără, chipeșă, ai mai apucat să-mi vezi frumusețea la Iași ; dar și atunci ea nu mai era ce fusese, căci durerea te usucă, nu te înflorește. Să mă fi văzut la douăzeci de ani, vîrsta Marioriței mele ! Șatrele de țigani umblau care mai de care să ne momească, pe mine și pe tatăl meu : acolo unde mă aflam eu, roiau oaspeții în șatră ; pentru cîntecele mele, dar mai cu seamă pentru privirea mea se plăteau bani grei. Am cutreierat mult prin Rusia, pe la leși, prin țara turcului, și pretutindeni mi se spunea „Frumoasa" ; bătrînelor noastre li se făgăduiau pumni de aur, numai ca să mă ademenească. Dar bănișorii n-au putut să facă ceea ce a făcut un vrăjitor cu ochi negri, plini de foc : cneazul moldovan Lelemico. Era tînăr, falnic, mi-a încîntat sufletul cu vorbe dulci și m-a prins în mreje, m-a scos din minți. L-am îndrăgit. Îmi dăruia bani, haine scumpe — banii nu-i primeam ; nu-mi trebuia decît dragostea lui ; nu mă găteam decît pentru el. În șatră, sub cort, mi-am

născut fetița. I-am acoperit goliciunea cu pelinci din zdrențele pe care le-am strîns pe ascuns de pe la oameni milostivi. Tatăl meu m-a ocărît, m-a blestemat, m-a bătut ; îmi cerea bani. M-am dus la cneaz și i-am adus tatălui meu aur și copilul botezat. Crucea, binecuvîntarea părintească, cu anul și ziua nașterii, și încă ceva, săpat cu un briceag pe ea, o poartă și astăzi Mariulenka mea de altădată. Nu trecu mult, și bătrîna doamnă prinse de veste că fiul ei are o ibovnică țigancă și-l sili să se însoare cu o fată bogată și de neam. La despărțire, a vărsat șiroaie de lacrimi la pieptul meu ; am plîns amarnic, am crezut că n-am să fiu în stare să îndur despărțirea și c-o să mor ; dar uitîndu-mă la Mariulenka mea, strîngînd-o la pieptul meu, călduță, frumușică, mi-am găsit alinarea. De atunci ea era pentru mine totul pe lume : și tată, și iubit, și tot ce aveam mai scump ; ochișorii ei erau pentru mine ca și lumina soarelui, ca stelele strălucitoare, ca nestematele, pe buzele ei înfloreau florile mele cele mai frumoase ; sănătatea ei era pentru mine fericirea cea mai mare ; nu trăiam decît prin ea și pentru ea. Pesemne că m-am născut cu sufletul slu-țit. Dumnezeu m-a făcut să fiu doar o mamă bună ; am fost o fiică nevrednică ; poate c-aș fi fost și o nevastă rea. Mariulenka nu ducea lipsă de nimic : la despărțire, cneazul mi-a dăruit mult aur și argint. Ea creștea în îndestulare, cocolită și alintată ; o adormeam în cîntări vrednice de coconii împărătești. Nu numai eu și tatăl meu, ci întreaga șatră o iubea și o răsfăța. Eu îi ziceam domnița mea și, după mine, așa-i spuneau toți ceilalți. În capul meu nu era decît un gînd : că ea va fi negreșit domniță, nevastă de domnitor, ba poate chiar de sultan. De mi-ar fi spus careva că va fi altfel, i-aș fi scos ochii. Hrăneam toată șatra și-i făceam fel și fel de daruri în numele Mariulenkăi mele ; de aceea le-am poruncit tuturor s-o cinstească, zicîndu-i domniță. De se întîmpla cumva ca în drum Mariulenka mea să zărească o floricică pe o pajiște și să-și întindă mînuțele spre

ea, întreaga șatră alerga să i-o aducă ; de-i plăcea un fluturaș, toți țigănușii și țigăncușele, de parc-ar fi fost curtenii ei, alergau să i-l prindă. Iar atunci cînd ne întindeam corturile sub bolta cerească, să fi văzut cum veneau la ea slujitorii mari și mici, căutînd care mai de care s-o înveselească. Și ea ce mîndră era, ce boieroaică părea pe perna ei albă de puf, gătită cu haine frumoase, colorate, strălucind de aur și argint, împodobită cu panglici, în mijlocul țiganilor zdrențăroși și murdari ! Mariulenka le arunca cu mînuțele ei pîine, bunătăți, cîteodată și bani. Mariulenka se bucura, iar eu eram fericită.

Țiganca se opri, parc-ar fi vrut să-și găsească uitarea în trecut : în singurul ei ochi care strălucea se mai răsfrîngea și acum fericirea ei de altădată, dogorîndu-i obrazul, fremătînd în fiece cuvînt pe care-l rostea. După ce se desfătă cîteva clipe cu amintirea trecutului, scoase un suspin, apoi urmă :

— În doi ani de trai boieresc ne-am risipit însă bănișorii prin Ucraina și prin Rusia și ne-am întors la Iași după alți bănuți. Lelemico ținea încă la mine, dar eu nu am mai vrut să-l iubesc, căci mi-era teamă să nu nasc al doilea copil ; nu voiam să împart cu altcineva dragostea pentru Mariulenka. Socoteam că din pricina asta ea ar fi mai puțin fericită sau că celălalt copil ar putea să fie nefericit. Nevasta lui Lelemico nu-i născuse nici un prunc ; doftorii spuneau că nu poate să facă copii ; bătrîna lui mamă murise între timp ; cneazul căuta să mă înduplece să i-o dau lui pe Mariulenka, se jura că are s-o facă domniță și moștenitoarea întregii lui averi, spunîndu-mi că dacă nu-i îndeplinesc voia, nu-mi mai dă un ban și ne lasă să pribegim în lumea largă, cerșind. Cum să fac una ca asta ?... La început, nici n-am vrut să aud ! S-o dau pe Mariulenka era ca și cum mi-aș fi făcut singură seama !... Dar cînd mi-am văzut fetița, scumpa, draga, neprețuita mea copilă, stăpîna șatrei, domnița, în zdrențe, cu o coajă de pîine uscată în guriță, cînd am auzit că cei din șatră nu-i mai ziceau domniță, ci ajunsese

pentru ei Mariulka, iar după aceea zdrenţăroasa, şi dancii au început să-i arate limba ca s-o întărîte, mi s-a întors totul pe dos. Zdrenţe ? Cerşetoare ? Batjocuri ? Sărăcie ? Şi ce altceva era de aşteptat în viitor ?... Frămîntată de aceste gînduri, simţeam că îmi vuieşte capul. Într-o noapte, cînd copila mea, comoara mea nepreţuită, dormea, am sărutat-o din cap pînă-n picioare, am scăldat-o în lacrimi, am apucat leagănul în care se afla, am fugit din şatră şi, după cum mi s-a poruncit, am lăsat-o în grădiniţa de flori din faţa casei cneazului, cu leagăn cu tot, în care am pus un răvaş. M-am mai întors la ea de cîteva ori, ca să-mi iau rămas bun ; ba mă depărtam cîţiva paşi, ba mă-ntorceam iar. În sfîrşit, luîndu-mi inima în dinţi, am plecat. Pe drum, am auzit cum plînge, am dat să fac cale întoarsă, dar... nu m-am mai întors. Răvaşul trebuia să arate că fetiţa e de neam mare, că fusese furată de nişte ţigani, care au lepădat-o însă, neavînd cu ce s-o hrănească. Cum ne-am aşteptat, aşa s-a şi întîmplat. Doamna cea bună l-a înduplecat pe soţul ei să ia copila trimisă de dumnezeu. De atunci, Mariulenka mea a ajuns Mariorița ; era îngrijită, crescută ca o domniţă şi chiar aşa i se zicea : domniţa Lelemico. La început, mă uscam de dorul ei, dar cînd am auzit cît era de fericită, am uitat de durerea mea. Stăteam la Iaşi, la un capăt al oraşului ; mă înfăşuram într-o broboadă, ca să nu mi se vadă faţa, şi mă duceam din cînd în cînd să-mi privesc copila, cum ieşea la plimbare cu noua ei mamă, dar niciodată n-am cutezat să-mi arăt faţa nici ei, nici slugilor cneazului, pentru că şi pe atunci Mariorița îmi semăna leit. Cu toate astea, asemănarea dintre noi mă bucura mult.

Ei, şi o dată mă trezesc în toiul nopţii, simţind parcă un cuţit în inimă ; deschid ochii, şi ce văd : în odaia mea era lumină ca ziua-n amiaza mare. Sar din pat, mă reped la fereastră — oraşul era o mare de flăcări ; limbi de foc fîlfîiau deasupra acoperişurilor. „Dumnezeule ! Mariorița !“ am strigat şi aşa, aproape dezbrăcată cum eram, m-am năpustit

pe uliţe, spre partea oraşului unde stătea ea. Oraşul fierbea ca un cazan, geamurile plesneau, acoperişurile pîrîiau, flăcări învălmăşite cu rotocoale de fum gros pîlpîiau peste tot, oamenii ţipau, clopotele băteau, iar în inima mea striga un singur glas, auzeam o singură poruncă : scapă-ţi fiica ! Pe jumătată leşinată, ajung la casa cneazului şi năvălesc înăuntru pe uşa cuprinsă de flăcări, mă agăţ de scară, sar peste sipete şi deodată văd un ienicer cu mîinile însîngerate, care ducea în braţe o fetiţă... Ea era !... I-o smulg din braţe şi, adunîndu-mi toate puterile, îi dau brînci ienicerului pe scări în jos ; trec peste el, ducînd-o pe Mariorița, care mă cuprinsese cu mînuţele pe după grumaz, ajung în uliţă şi... nu mai ştiu ce a fost cu mine după aceea. Ştiu doar atît, că am zăcut greu bolnavă vreme îndelungată. Cel dintîi cuvînt al meu, de îndată ce mi s-au descleştat fălcile, a fost : domniţa Lelemico. Nimeni nu ştia unde pierise. Părintele ei arsese, soţia lui murise de spaimă. La auzul acestor veşti, să înnebunesc, nu alta. Am început să întreb de ea prin tot oraşul, pe oricine întîlneam în cale, scurmam din zori şi pînă-n noapte dărîmăturile, mormanele de cenuşă, căutam printre pietre, printre grinzile arse ; în sfîrşit, am aflat că un ienicer voise s-o vîndă pe copila mea în piaţă şi că neamurile cneazului Lelemico îi dăduseră ienicerului bani grei, numai s-o ducă cît mai departe de acolo. Aşa a şi făcut. Am alergat pe urmele lui zi şi noapte şi, în sfîrşit, l-am ajuns la Hotin. Acolo am furat fetiţa, după ce m-am înţeles dinainte cu dînsa — pe vremea aceea avea vreo zece anişori şi era deşteaptă ca un om mare. Ne-a ajutat şi gazda la care trăsese ienicerul şi pentru asta i-am dat toţi banii pe care îi mai aveam la mine. Neştiind însă unde să mă duc cu Mariorița şi temîndu-mă ca ticălosul să nu mi-o ia înapoi şi să se răzbune împotriva mea pe căpşorul ei, am alergat îndată la paşa din Hotin şi i-am vîndut copila, pentru ca atunci cînd va fi mare să-i fie ibovnică sau s-o dăruiască sultanului pentru haremul acestuia. Inima mea

vroia și atunci s-o înalțe mai sus, cît mai sus. Pașa o îndrăgi ca pe copilul lui. O ducea bine sub oblăduirea lui, ca în raiul lui Mahomed. Și nu o dată am privit-o și acolo prin crăpătura ușii, nu o dată am ascultat-o cum cîntă. Cîntecele ei mi se revărsau în suflet atît de dulci, încît aș fi vrut să mor ascultîndu-le. Dar fata mea nu știa că mama ei este atît de aproape, că nu le desparte decît o singură scîndură. Ce spun ? O singură scîndură !? Ca și acum, multe, foarte multe ne despărțeau și pe vremea aceea. Pașa îmbătrîni ; atunci îi dădu prin gînd să dăruiască fata sultanului, fiindcă o frumusețe ca ea nu se mai văzuse, dar tocmai în vremea aceea au venit rușii la Hotin : Mariorița mea a fost luată prinsă și trimisă la Piter. Am venit și eu încoace după ea — pretutindeni pe urmele ei. Unde-i dînsa, acolo vreau să mor ; o să intru în mormînt, dar sufletelul meu o să plutească deasupra ei. Și fata mea n-are să afle ce am făcut eu pentru dînsa ; o să poarte în inimă nume străine, dar de maică-sa n-o să-și amintească niciodată...

Povestitoarea își șterse lacrimile care curgeau șiroi din singurul ei ochi ; țiganul cel trupeș gemu și-și întoarse fața, ca să nu i se vadă îndurerarea ce arăta adevărata fire, doar părelnic nepăsătoare.

Capitolul IV

O CONSFĂTUIRE ZĂDĂRNICITĂ

Nu înainte ci înapoi, baroane ! Ca niște pelerini cu legămînt, facem trei pași înainte și doi înapoi.

Marlinski*

De dimineață, afară era moină, pricină pentru care palatul de gheață fu cît pe ce să aibă de suferit ; spre seară însă începu iar să vremuiască — vifornița se veselea așijderea unui zdrahon răută-

cios, pornit pe pozne — ba-ţi dădea bobîrnace de măzăriche peste nas, ba te şfichiuia viscolul năprasnic, ba te orbeau fulgii de omăt. În sfîrşit, ninsoarea se înteţi atît de mult, de-ai fi zis că o femeie harnică îşi depăna firele de pe scul pe vîrtelniţă. Se tălăzuia, se învîlvora între cer şi pămînt, de-ţi lua ochii şi totul îţi juca pe dinainte. Pe lîngă garduri, viforniţa învîrtejea omătul, clădind troiene ; viscolul foşnea în geamuri, vîntul se tînguia jalnic, de parc-ar fi cerut să fie lăsat în casă ; moriştile de pe acoperişuri scîrţîiau. Într-un cuvînt, stihiile se învolburau învălmăşite — curată urgie. Şi nu era de mirare că pe o vreme cumplită ca aceea, la care mai trebuie adăugat întunericul nopţii şi grozăviile vremii lui Biron, nici un locuitor din Petersburg nu cuteza să scoată nasul afară din casă.

Nici un locuitor, aşa am spus ? Iată însă că nu departe de grajdurile ducelui, între aceste grajduri şi casa consilierului intim Şciurhov, doi oameni se furişau printre dărîmăturile unei case arse ; oamenii veniseră din direcţii opuse. Unul din ei părea să fi sosit tocmai din împărăţia liliputanilor, celălalt-din ţara uriaşilor. Amîndoi tuşiră încetişor de cîte două ori şi în urma acestui semnal convenţional, se întîlniră după peretele din mijloc, lîngă hogeag ; pîntecul unuia dintre ei mai-mai să atingă nasul celuilalt, dar ei încă orbecăiau, căutîndu-se. În sfîrşit, uriaşul pipăi capul piticului, se aplecă, îi strînse mîna şi-l întrebă oftînd :

— Ce s-aude, prietene ?

— Parc-am juca şah, răspunse celălalt, oftînd şi el şi ridicînd mîna deasupra nasului, ca să poată strînge mîna uriaşului. Un pas, doi înainte, apoi iar îndărăt ; cînd să zicem şi noi doamne-ajută, deodată ne pripim şi stricăm totul, aşa că batem pasul pe loc — aproape şi şah, şi mat.

— O, încă nu e totul pierdut ! obiectă lunganul. E drept că, din pricina firii sale aprinse, el ne ia din mîini uneltele cu care îi netezim drumul spre ţelul lui şi al nostru ; ne e ciudă, ne mîniem, şi totuşi,

nu putem să-l părăsim numai și numai pentru înălțimea sa de cuget !

— Înălțime, dar și scrînteală ! zise piticul cu năduf. L-aș lăsa baltă, dacă...

— Dacă n-ai ține atît de mult la el : nu-i așa ? Sînt alături de el și mi-e tot atît de drag ca și ție. Dacă nu s-ar fi îndrăgostit nebunește de prințesă, dacă n-ar fi fost seara aceea blestemată, izbînda era apropiată !

— Împărăteasa o fi aflat ?

— Încă nu. N-a răsuflat încă nimic din cele întîmplate în seara aceea, de parcă nici n-ar fi fost. Ducele a dat poruncă aspră să nu sufle nimeni o vorbă despre cele petrecute : cine a văzut și a auzit, nu cumva să arate că știe ceva. Păstrează învinuirea asta de preț pentru un prilej de seamă. În afară de asta, i-am legat favoritului mîinile, care erau gata să ridice securea : i-am șoptit la ureche prin cine trebuia că la Petersburg s-a pus la cale o răzvrătire împotriva lui, pentru batjocorirea călugărilor și a călugărițelor [1] aduși încoace. În aceeași seară, întorcîndu-se acasă, a primit vestea că sate întregi au apucat iar drumul pribegiei, trecînd peste hotare din pricina cruzimilor lui. Duhul lui cel rău a căpătat de lucru : trebuie să ia măsuri pentru înăbușirea acestor zvonuri, ca să n-ajungă cumva la urechile împărătesei. Între timp, eu îmi croiesc drum pînă la maiestatea sa : am fost la ea astăzi cu un raport și a binevoit să mă întrebe amănunțit, plină de atenție binevoitoare, fel și fel de lucruri. Dă-mi voie să-mi cîștig temeinic această bunăvoință, să le trag cacealmaua coțcarilor noștri, și atunci o să dau drumul unui asemenea raport, de-o să se perpelească toți ca în focul iadului !

— Ce face domnița ?

— A fost cam bolnavă, pesemne fiindcă și-a închipuit că împărăteasa și întreaga curte au aflat de vizita cea tainică și că tot orașul vorbește de ea. Se vede că nici creșterea în harem, nici molipsirea

---

[1] În urma reînnoirii ucazului dat de Petru I în 28 ianuarie 1723 (n. aut.).

pildelor și a veacului nostru, nici pasiunea însăși nu pot înăbuși pudoarea unei femei, cînd această femeie nu s-a împotmolit încă în viciu. Curînd însă au însănătoșit-o mîngîierile împărătesei, care a venit s-o vadă chiar a doua zi, tăcerea adîncă în legătură cu seara aceea nefericită, atenția și respectul pe care i-l arătau toți cei de la curte, întocmai ca și mai înainte ; cred însă că cea mai fericită înrîurire asupra sănătății ei au avut-o veștile bune despre Volînski. Precum ai aflat, împărăteasa l-a poftit la ea. Toată lumea crezuse că o să-i tragă un perdaf strașnic pentru făcliile acelea ; ai auzit, însă, probabil, cum a fost primit, nu ?

— Mi-a povestit chiar dînsul că la intrarea lui, împărăteasa l-a amenințat șăgalnic cu degetul, apoi i-a întins mîna să i-o sărute și i-a spus : „Ce-a fost a trecut, ce a trecut se uită". Cred că în vorbele astea nu era numai o aluzie la făclii, ci și la statuia de gheață. Ea bănuiește că în momîia aceea se ascundea ceva primejdios pentru favoritul ei și prin uitarea trecutului vrea să-i apropie pe rivali.

— Dimpotrivă, datorită acestei clemențe, pe kurlandezul nostru îl furnică și mai tare palmele, îmboldindu-l să dea lovitura de grație.

În vremea aceasta, zăpada deasă, viscolită, se așezase atît de groasă peste mantaua piticului, încît acesta abia se mai ținea pe picioare sub povara ei, de parc-ar fi purtat o ipingea de plumb.

— Scutură omătul de pe mine, prietene, zise el anevoie, abia mișcîndu-se. Mi-e teamă că o să ne îngroape aici.

— Deocamdată numai tu ești în primejdie, răspunse lunganul, rîzînd și scurmînd zăpada, pentru a-și scoate prietenul cel mărunțel din cochilia ei.

— Ei, dar știi că asta mi-a înviorat imaginația ! Mi-a venit o idee admirabilă, o inspirație fericită.

— Sînt curios s-o aflu și eu.

— Mi-a venit o idee, care poate să pară fantezistă : să continuăm ceea ce au început cu atîta artă dușmanii bunului meu prieten, și anume — să-i ajutăm pe îndrăgostiți.

— Să-i ajutăm ? Ai înnebunit ?

— Spune mai bine că am descoperit piatra filozofală. Da, da, chiar așa : să-i ajutăm ! De unde mai înainte m-am zbătut din răsputeri, mi-am irosit cele mai puternice argumente ale elocinței, pentru a-l abate pe Artemi Petrovici de la această pasiune primejdioasă și a-l aduce pe drumul înțelepciunii, acum o voi încuraja din toate puterile mele, așa cum a făcut-o și Biron. Cred că lanțurile care-l leagă pe patronul nostru de moldoveancă nu sînt temeinice — ele nu sînt altceva decît senzualitate ; însă cîte nu se pot făuri din dragostea pe care o nutrește Mariorița față de el ! O ! din această dragoste voi dura o scară pînă la cer, nu numai pînă la împărătească.

Glasul omulețului vibra de inspirație.

— Sărmană ființă ! rosti, oftînd lunganul. Ce vor să facă din tine ! Te mint, te pervertesc, te nenorocesc ; două partide potrivnice uzează de tine, ca de o unealtă, fiecare pentru interesele sale, și te folosesc ca pe o monedă care circulă în două țări inamice, pentru a cumpăra izbînda, pentru a o atrage fiecare de partea lui. Ce făptură minunată, și ce soartă cumplită !... O, floare rară a naturii, născută numai pentru a încînta ochii, vrăjmașii ți-au smuls fără milă petalele, pentru a căuta venin cu care să se omoare unii pe alții ! Nu, prietene, eu nu-ți cunosc încă planurile, dar dacă ele sînt josnice, să le lăsăm pe seama celor josnici.

— Nu osîndi pînă nu cercetezi ! Iată o lege a dreptății pe care ai uitat-o ! Amintește-ți că noi nu luptăm doar pentru binele unui singur om, ci pentru fericirea unui întreg popor ! Asta în primul rînd. Cel de-al doilea motiv îți va spulbera definitiv argumentele, așa cum s-a întîmplat cu mine atunci cînd conștiința a început să-mi dea ghes. Prințesa s-a nenorocit iremediabil chiar din clipa cînd s-a îndrăgostit de Volînski : o putem compătimi, dar e cu neputință s-o salvăm — poate doar dac-o vrea bunul dumnezeu să-i vie într-ajutor !... Am ghicit soarta acestei ființe de cum i-am citit

prima scrisoare, din clipa în care am văzut-o pentru întîia oară. Dacă nu-i este ursit să mistuie pe altul, se va mistui pe sine însăși. Toate însușirile ei, toată puterea ei de viață îi sălășluiesc în inimă ; această inimă i s-a dăruit în întregime lui Volînski și în clipa în care Volînski va dispărea din ea, nu va mai bate. Pentru domniță dragostea este însăși viața. Iar Volînski iubește atîta timp cît nu stăpînește obiectul pasiunii sale. Gîndește-te, rogu-te, la urmări. De aceea, concluzia este logică și justă — dacă nu putem feri această ființă minunată, sublimă — cine ar putea s-o conteste ? — dacă nu putem feri inima ei de lovitura fatală, de neînlăturat, pe care i-a pregătit-o soarta vitregă cu atîta vrăjmășie, nu este cîtuși de puțin josnic, nu înseamnă un păcat să ne folosim de pasiunea ei pentru a săvîrși o faptă nobilă.

— Sst ... se aude un glas...

Cei doi își încordară auzul, cu inima pierită de spaimă.

— Nu-i nimic, zise piticul, o fi mugit vîntul !

— Nimic ?... Pentru dumnezeu, taci !

Într-adevăr, curînd ajunseră pînă la ei frînturi de vorbe :

— Încoace... sînt urme... nu mai sînt... Tu ești ?... Cum să nu !... Nu-i pentru întîia oară... iar sînt. urme. Încoace, încoace, ceilalți i-au înconjurat... N-o să ne scape !

Ultimele cuvinte răsunară limpede în urechile prietenilor noștri ; printr-o crăpătură a zidului, zări-ră lumină.

— Este vocea unchiului meu, zise lunganul. Ne-au înconjurat ! Sîntem pierduți !

— Ce-i de făcut ? Oriunde am fugi, dăm de ei. Dacă m-aș putea cățăra pe fereastra aceea, aș putea să sar în grădina lui Șciurhov.

— Să nu te zdrobești.

— Mai bine moartea decît să cad în mîinile lor. Dar tu ce ai să faci ?

— Mă descurc eu. Hai, urcă-te repede pe umerii mei, pe cap, pe ce nimerești și întinde-o!

În timp ce lunganul vorbea, piticul și începuse să acționeze. Sări în brațele lui, i se sui pe umeri, pe cap, se cățără sprinten ca o pisică pe perete, tot mai sus, agățîndu-se de ce apuca, de resturile cornișei, de cioturile copacilor crescuți în crăpăturile zidurilor, de cărămizile sparte... Lumina se vedea tot mai deslușit... fereastra era aproape. Se întîmplă însă o nenorocire. Mantia piticului se agăță de un cui mare. Trase, trase de ea din răsputeri, dar degeaba ! Să-și scoată mîna din mantie însemna prăbușirea sigură. Rămase agățat de perete, ca un liliac cu aripa desfăcută... O sudoare rece îi scăldă trupul... Nu mai avea nici o scăpare ! Încă o clipă și va fi pierdut. Un felinar lumină deodată dărîmăturile casei arse în care se întîlniseră cei doi prieteni și, prin pulberea argintie a zăpezii ce se cernea mereu, se ivi deslușit silueta jalnică, răstignită a lui Zouda, și capul lui Lipman, pe gîtul lungit, cu lațele roșcate, ieșite de sub căciula de sobol negru, ca niște raze arămii, cu gura deschisă, cu ochi iscoditori, gata parcă să înșface și să sfîșie prada și, în sfîrșit, fața mînioasă a deșiratului Eichler, cu nasul lui de becață. Ca într-un palat din basme, pereții sclipiră, acoperiți parcă de nestemate. Pe acest fundal straniu, în fața lui Lipman, care ținea felinarul, se deslușì o mutră de tîlhar cu paloșul scos, iar în spatele acestuia — un mujic cu cange lungă, pesemne pentru a o înfige, la nevoie, într-un pește biped, sau ca să-i dea drumul într-unul din numeroasele acvariumuri din Neva.

— Dumneata erai... nepoțele ? întrebă Lipman, gata-gata să-l lovească damblaua.

— Precum vezi, chiar eu sînt, răspunse oțărît secretarul de cabinet, apoi, repezindu-se la unchiul lui, îi smulse felinarul din mînă, suflă în el, îl stinse, și într-o clipă dispăru și palatul vrăjit, și persoanele din scenă. Vrei să mai auzi o dată ? Eu sînt, unchiule ! Pentru ce însă, urmă el în șoaptă, aplecîndu-se mai aproape de urechea lui Lipman, vii cu stupida dumitale bănuială să-mi strici bunătate de treabă ?

— Ce vrei să spui... domnule Eichler ?... Nu înțeleg nimic ; nu mă pot dumeri de fel.

— Iată, o să înțelegi îndată.

Vorbind astfel, Eichler sări la mujicul care ținea cangea, i-o smulse, alergă spre peretele pe care era pironit nefericitul Zouda, bîjbîi cu cangea la nimereală, atingînd, poate, capul piticului — și Zouda scăpă din capcană ; încă o sforțare, o dată, de două ori ; agățîndu-se cu mînuțele de pereți, ajunse la fereastră, făcu un salt, bălăbănindu-și picioarele în văzduh, și zdup ! sări drept în grădina lui Șciurhov. Doar bufni ceva, apoi se așternu tăcerea.

O fi rămas viu după acea căzătură, s-o fi zdrobit, sau poate s-o fi îngropat într-un nămete ? Dumnezeu știe.

— Ce-a bufnit acolo ? întrebă Lipman bănuitor.

— Parcă n-ai auzit și dumneata că a căzut un om ? îi răspunse nepotul : apoi, pe dibuite, vîrî cangea în mîna mujicului, se apropie de unchiul lui și urmă cu glas scăzut : De-o să crape, nu-i mare pagubă ! Cel puțin am făcut tot ce trebuia în asemenea împrejurări primejdioase. Să mergem, dragă unchiule : o să-ți povestesc totul pe drum. S-ar putea să ne audă însoțitorii dumitale și cei de după perete... atunci degeaba o să vă mai faceți mustrări că ați zădărnicit întreaga reușită a cauzei părintelui și ocrotitorului nostru.

Pîlcul de oameni care-l însoțea pe *Ober-hofkommissar* primi poruncă să pornească în lanț, unul la cîțiva pași de celălalt, pentru a nu rătăci drumul și a nu nimeri drept în Fontanka, și așa înșirați, se îndreptară spre casa lui Lipman, care se afla pe malul Nevei. Ieșind din dărîmături, nu o dată căzură peste mormanele de piatră.

— Ah ! unchiule, unchiule, zise Eichler cu o voce care părea tulburată adînc, luîndu-l pe Lipman de braț. După mari jertfe, după o trudă neobosită, în care mi-am pierdut liniștea și sănătatea, după străduințele mele șirete, încununate de succes, de a ascunde neștiința dumitale de carte față de duce și de împărăteasă, căreia chiar astăzi i-am prezen-

tat un raport, spunîndu-i că a fost alcătuit și scris de dumneata, după toate astea, dumneata mă pîndești... Și, nelăsîndu-l pe unchiul lui să răspundă, urmă : Știi dumneata cine a fost aici cu mine ?

— Nu știu !

— Zouda.

— Zouda ? De unde și pînă unde ? Ce legături ai dumneata cu el ?

— Mă întîlnesc cu el aici pentru a treia oară.

— Va să zică, asta-i. Cam așa e ! Prețioasele mele ajutoare mi-au dat de veste abia acum că aici se întîlnesc pentru a doua oară doi oameni și de aceea... am venit... fără să bănuiesc cîtuși de puțin că te voi găsi aici... De ce nu mi-ai spus și mie ?

— Pentru că mi-a fost teamă să vă dau în mînă firele proiectelor mele, înainte de a le înnoda așa fel ca să nu se mai poată rupe. Dar te rog să mă crezi că va ieși ceva grozav, splendid !... N-o să mă fac de rîs nici eu, n-o să te fac de rîs nici pe dumneata ; dacă n-o să mă îmbrățișeze ducele pentru ce am izbutit să fac, nu vreau să mai trăiesc o singură zi. L-am adus pe istețul acesta pînă acolo, încît îmi spune și laptele pe care l-a supt... ha, ha, ha ! Auzi ! În grădina lui Șciurhov latră cu înversunare zăvozii lui înspăimîntători. Știi că dulăii aceia înfruntă și urșii ?... Mi-ar părea rău de un singur lucru : ca vicleanul să cadă în ghearele lor înainte de a fi căzut într-ale mele ! Nu, drăguțule, o să te mănînc eu pe tine, împreună cu oțărîtul acela de Volînski al tău cu tot. În locul lui o să fiu eu ministru de cabinet, sau să nu mi se spună mie Eichler, ci un om nevrednic de bunăvoința pe care mi-o arătați, un tîrîie-brîu, un netrebnic, bun numai să curețe hornuri. Te rog, însă, te implor, în numele luminăției sale, să nu mă stingherești... Dacă n-am să izbutesc, să mă duci cu mîna dumitale la spînzurătoare, la eșafod, unde ai să găsești cu cale.

Eichler vorbea cu atîta hotărîre, cu o înflăcărare ticăloasă atît de bine simulată, zugrăvindu-și planurile în culori atît de vii, încît inima bătrînului se încălzi, așa cum se încălzește la primele raze ale

primăverii o reptilă spurcată, care zăcuse amorțită toată iarna ; urechile lui uriașe începură să se miște în ritmul inimii, ca niște talgere în mîinile muzicantului, gata să le lovească în tactul unei melodii solemne. Strîngînd mîna nepotului său, Lipman rosti cu simțămîntul unei tigroaice înduioșate de alintările puiului ei :

— Nici un cuvînt mai mult, dragul meu, nici un cuvînt mai mult ! A te bănui pe dumneata ar fi tot așa ca și cum m-aș bănui pe mine însumi. Dumneata ești singura mea bucurie, singura mîngîiere a bătrîneților mele ; prin dumneata n-am să mor, pentru că întreaga mea ființă trăiește în dumneata. Dac-aș fi știut... of, of, cine nu greșește ?... nu i-aș fi adus aici pe idioții aceștia, nu mi-aș fi plecat urechile la pălăvrăgelile lor, pe care le simt acum de parcă mi-ar atîrna de fiecare ureche niște cercei de cîte un pud. Hei ! Ascultați aici ! strigă Lipman cîrdașilor lui, dacă vreunul din voi suflă o singură vorbă că mi-am găsit nepotul printre dărîmăturile acelea afurisite, băgați de seamă (arătă spre Neva)... în sac și în apă !

După ce dădu această poruncă, unchiul, însoțit de nepot, se îndreptă spre intrarea locuinței sale.

Capitolul V

MAIMUȚA DUCELUI

Căzînd țîntarul dintr-un nuc,
Ce zarvă fu și balamuc !

Vechi cîntec rusesc

Într-o sală lungă, abia luminată de flăcările pîlpîitoare din căminul ce se afla la un capăt al ei, un bărbat înalt, în vîrstă, stătea lîngă foc, sprijinindu-se în vătrai. Omul purta o scufie de mătase roșie, o flanelă albastră vărgată, un halat de mă-

tase trandafirie cu cordonul nelegat atîrnîndu-i în jos, un şorţ mic alb, ciorapi albaştri, vărgaţi, de mătase, lăsaţi pînă la pulpe şi vîrîţi în nişte papuci verzi. Cînd îl priveai, te pufnea rîsul. Cînd citeai însă pe faţa acestui original cu trăsăturile regulate ca ale unei statui antice o conştiinţă senină şi o nemărginită blîndeţe, ironia, gata să izbucnească, pierea numaidecît în străfundurile inimii. După zîmbetul lui, ai fi putut jura că în trupul acestui bătrîn sălăşluia un suflet de prunc. Ba îl vedeai cufundat într-o îngîndurare senină, sprijinindu-se în cot, pe vătrai, ba scormonind sîrguincios tăciunii din vatră, ba dînd din cap prietenos spre singurii lui prieteni, patru căţeluşi leşeşti de aceeaşi culoare, care stăteau în jurul său. Îşi împărţea alintările egal între cele patru făpturi dragi, ca nu cumva să le trezească pizma sau să mîhnească pe vreuna din ele, atît de bun era la suflet omul acesta cu o înfăţişare atît de ciudată. În jurul lui era pustiu. Cînd însă din tăciunii răscoliţi de el izbucnea o flacără puternică, singurătatea lui se curma dintr-o dată : încăperea se umplea de cneji, de împăraţi şi împărătese, în veşminte strălucite, cu odoare de preţ pe cap, stînd de veghe de-a lungul pereţilor sau privind din modestele lor rame galbene, ca de la ferestrele unor palate. Ochii lui Ivan cel Groaznic parcă voiau să te străpungă, iar barba neagră i se mişca o dată cu buzele ce păreau gata să rostească : „Osînda cu moartea !" Orbit, chinuit de judecata oamenilor, se ivea nefericitul Godunov, ale cărui înfăptuiri măreţe spre binele norodului, ale cărui fapte vitejeşti fără număr, pline de slavă şi înţelepciune, nu l-au putut scăpa de ura urmaşilor pentru o singură faptă sîngeroasă, iar cel ce l-a nemurit pe pînză, ca om din norod, ca judecător al trecutului, l-a osîndit pe marele cîrmuitor, înfăţişîndu-l viitorimii cu un chip de tîlhar. Marii înfăptuitori se iveau unul după altul, deoarece ei nu au lipsit din viaţa poporului rus ; pe toţi îi umbrea însă prin măreţia sa Petru, care ar fi fost de ajuns şi singur pentru ca poporul rus să-şi poarte

numele cu mîndrie. Şi în timp ce mulţimea oaspeţilor îl înconjura pe originalul nostru, aşa cum stătea în mijlocul lor cu vătraiul în mînă, luminat de o aureolă, el părea un vrăjitor ce ţinea în mînă o baghetă atotputernică şi chema cu ea umbrele celor dispăruţi, iar ciucurele de pe scufia lui cea roşie licărea ca o stea sîngerie. Iată însă că oaspeţii sosiţi de pe lumea cealaltă pieriră deodată şi sala, pustie, se cufundă iar în întuneric, ca mai înainte. Originalul rămase singur cu căţeluşii şi cu gîndurile lui luminoase.

Într-o odaie alăturată, pesemne săliţa de la intrare, cineva buchisea cu glas tare într-un ceaslov. Cîtă trudă îi cerea acea îndeletnicire ! Totuşi, în glasul său se putea deslusi o anumită mulţumire de sine : rostind de două ori aproape fiece cuvînt, se desfăta, nu se mai sătura ascultîndu-l, de parcă savura bucăţica cea mai bună pe care îi fusese dat s-o mănînce vreodată.

— Ivan ! strigă deodată omul ciudat cu scufia roşie.

Un oftat din rărunchi arătă că cel care citea îşi lăsa cu mare părere de rău cetania pentru mîntuirea sufletului ; în sală se ivi un bătrîn gîrbov, îmbrăcat îngrijit, aşa cum se cuvine să se înfăţişeze un slujitor din casa unui boier de vază. Se opri împreunîndu-şi degetele de la ambele mîini pe pîntecul lui rotofei, aşteptînd smerit întrebarea. Aceasta nu întîrzie.

— Ei, s-a făcut bine bucătarul ?

— Ce să se facă bine, boierule. Iar bea de stinge !

Omul cel ciudat, în care aţi recunoscut desigur pe stăpînul casei, păru jignit de acest răspuns.

— Voi ştiţi una şi bună : beat şi iar beat ! zise el. O fi pesemne bolnav ! Să-i dai mentă, zmeură şi ceva ca să năduşească.

Slujitorul dădu din cap şi răspunse oţărît :

— Aţi răsfăţat prea tare toate slugile, boierule ! Din cele cincizeci de suflete, cîte sînt la curte, n-are

cine să vă cureţe hainele, n-are cine să gătească, să înhame caii la berlină *.

— Dar tu, Ivan ?...

În intonaţia cu care fusese pusă această întrebare, se puteau deslușI cuvintele : „Oare tu, nepreţuitul meu Ivan, nu mi-i înlocuieşti pe toţi ?"

Ivan nu răspunse. Făcea pe supăratul, ca o femeie care cochetează cu iubitul ei, şi-şi mişca doar degetele pe pîntec, fără să spună o vorbă. Boierul urmă :

— Dar tu ? Oare nu mi-ai făcut tu de mîncare la război ? nu mi-ai fost tu vizitiu, nu-mi cureţi tu hainele ?

— Vă slujesc bucuros, cît sînt în putere ; da' cînd m-oi betegi ?...

— Ei, haide, haide, Leontievici, nu mă mai mîhni şi tu.

O umbră de tristeţe trecu peste chipul blînd al originalului nostru. Era clipa sfîntă a tăcerii. Apoi se învinse şi rosti cu tărie :

— Parcă eu nu am mîini ?

— Să-mi fie cu iertare, boierule, cum o să vă apucaţi cu mîinile dumneavoastră de o treabă de slugă ?... Aşa ceva nu s-a mai pomenit !... Doar o să vă fie *ruşine* de tagma dumneavoastră boierească !

— E ruşinos să faci un lucru necinstit. Să muncești nu-i ruşine. Şi sfinţii noştri părinţi trudeau în sudoarea frunţii lor.

Răspunsul fu cît pe ce să dărîme întreaga linie de bătaie a argumentelor, gata să se năpustească împotriva ciudatului boier ; după ce-şi netezi însă puţinele fire de păr ce-i mărgineau creştetul pleşuv şi-şi potrivi veşmintele, Ivan ripostă :

— Sfinţii părinţi nu aveau sub mînă cincizeci de suflete de slujitori şi cîteva sute de suflete de ţărani, pe care dumnezeu şi ţarul vi le-au încredinţat ca pe copiii dumneavoastră. Iar copiii ăştia s-au apucat de rele, v-au uitat şi pe dumneavoastră, şi pe dumnezeu... Vă luaţi un păcat pe suflet cînd îi răzgîiaţi aşa ! Of, of, boierule, unde nu merge cu vorba bună, n-ar strica, zău, şi o chelfăneală.

— Tu nu știi că Volînski și cu mine ne-am înțeles să nu dăm pedepse corporale ?

— Nu-i duc eu grija lui Artemi Petrovici ! Nu vreau să-l vorbesc de rău, da' dumnealui îi place să petreacă, iar oamenii lui parcă-s niște călugări ; pe cînd dumneavoastră trăiți ca un pustnic, iar slugile dumneavoastră...

— Ei, lasă, lasă, Leontievici, du-te de-ți alină inima cu psaltirea.

Leontievici ieși în săliță și începu iar să buchisească, iar stăpînul lui cu scufia roșie prinse să scormonească jeraticul cu o deosebită plăcere. N-apucă însă Ivan să îngîne nici măcar un singur stih, cînd se auzi chemat iar :

— Ivan !

Ivan se ivi iar, smerit, în sală, împreunîndu-și degetele și plecîndu-se după cuviință :

— Ai dat rubla... ei, omului... care a venit ieri ?

— Nu i-am dat-o, boierule !

— Atunci să i-o duci, sau să i-o trimiți chiar mîine.

— N-am s-o duc și nici n-am s-o trimit, boierule !

— Bine, dar îți poruncesc eu !

— Îmi porunciți un lucru nechibzuit.

— Așa vreau eu.

— Nu-i dau nimic, boierule ; e un bețivan, o să cheltuiască banii dumneavoastră la crîșmă. Ce, o rublă-i nimica toată ?

— Nu-s banii tăi !

— Știu, sînt ai dumneavoastră ; atunci, pentru ce mi-ați încredințat vistieria dumneavoastră spre păstrare ?

Urmă o clipă de tăcere încărcată de mînie. Dar prea erau puternice argumentele lui Ivan, ca să i te împotrivești, și originalul nostru cu scufie roșie, plecîndu-și supus arma logicii sale în fața lui, vorbi ca pentru sine însuși, dar cu glas tare :

— Hm ! e adevărat, e adevărat, vistieria e sub paza lui ! N-am ce-i face !

Fără să mai aștepte alte concluzii, Ivan se retrase în chilia lui,

În clipa aceea cîinii din curte începură să latre îndîrjiți ; cei patru căței polonezi le țineau isonul.

— Ivan !

Bietul bătrîn nu se lăsă așteptat.

— N-o fi intrat iar capra aceea ?

— Vai de mine, boierule, cum o să intre capra ? Atunci era lumină afară ; iar acum poarta-i zăvorîtă.

Dulăii din curte se năpustiră într-altă parte, lătrînd cu înverșunare ; cei patru cățeluși polonezi hămăiră și mai aprig, de-ți vuiau urechile, nu alta.

— Ei, boierule, nu zăpăie ei d-a surda ! zise Ivan clătinînd din cap, și dădu să alerge spre ogradă, sprinten ca un băiețandru.

Fu întîmpinat însă în ușă de o mulțime de slujitori aprinși la obraz, cu ochii tulburi, cu părul zburlit. Nu era ușor să pricepi ce vroiau să spună. Unora li se împleticea limba în gură, alții turuiau ca moara neferecată ; vorbeau mai mulți deodată ; și toți cu băutura în nas. Așa erau numeroasele slugi ale consilierului intim Șciurhov, omul cu scufia roșie. Întotdeauna de o cinste pilduitoare și de o tărie neclintită atunci cînd era însuflețit de cauza binelui obștesc ; dregător ager la minte și mărinimos, omul acesta era un stăpîn cît se poate de slab. Ba nu vroia să-și necăjească un fin, dîndu-i o pedeapsă, ba un cumătru, ba un fiu sau nepot al bătrînului său fecior, un slujitor care fusese deosebit de prețuit de tatăl lui, dar mai presus de orice nu vroia să-și încarce sufletul pedepsindu-și aproapele. De aceea, cu bărbăție și cu o răbdare stoică, la care se adăuga o cinste desăvîrșită, Ivan purta pe umerii lui toată grija casei, precum își poartă mereu carapacea grea o broască țestoasă și nu se desparte de ea decît la moarte. Ivan se plîngea uneori de tovarășii lui care trîndăveau, dar niciodată de soarta sa, și cu atît mai puțin de stăpînul sîcîitor. O ! față de acesta nutrea o dragoste curată, dezinteresată și-i era devotat pînă în vîrful unghiilor și al părului. Cuvintele *„e rușine"* și *„păcat"* erau piatra unghiulară a întregului codice moral al lui Ivan și al stăpînului său.

Din frînturile pe care putu să le desluşească, Ivan înţelese că maimuţa ducelui de Kurlanda, scăpînd pesemne din lanţ, se strecurase în grădina excelenţei sale, se poticnise într-un troian şi, văzîndu-se urmărită de dulăii din curte, se căţărase sprintenă pe zidul casei vecine şi stătea acolo agăţată ca o pisică.

— Afurisita ! Uite-aşa îi clănţăne dinţii, zise unul. O fi din pricina frigului, sau, cine ştie, poate că vrea să muşte, ca şi stăpînu-său.

— Îi vicleană ! urmă altul. Am vrut să-mi înfig furca în ea, şi numai ce-o aud că grăieşte ca oamenii.

— Lumea zice că în maimuţă, ca şi în şarpe, sălăşluieşte diavolul ; de-o omori, ţi se iartă pe lumea cealaltă patruzeci de păcate, strigă un al treilea.

— Trebuie omorîtă ! Omorîtă ! strigă într-un glas întreaga cohortă bachică.

Auzind larma slugilor, Şciurhov ieşi în săliţă. Aflînd despre ce era vorba, ceru cojocul calmîc şi spuse că vrea să vadă maimuţa ducelui de Kurlanda şi, de i-o fi cu putinţă, s-o prindă.

Fu declarat război, nu glumă ! — un război între partide. Şciurhov şi oamenii lui făceau parte din partida lui Volînski, iar maimuţa din aceea a lui Biron. Cît ai clipi se alcătui o oaste aprigă. Noaptea, vremea rea, duhul războinic, totul era prielnic : cel mai viclean vrăjmaş poate cădea în capcană. Oastea porni, în frunte cu Ivan, care-i lumina calea cu un felinar, ferind-o de troiene şi de locurile primejdioase. El era Murat * al acestei armate. Deşi proverbul spune : călare pe Ivan n-ajungi departe, Ivan al nostru nu avea să se facă de ruşine nici pe el, nici pe ceilalţi : îi călăuzea spre slavă. În urma lui păşea însăşi căpetenia oastei. Ciucurele de pe scufia lui roşie era punctul lîngă care, la primejdie, trebuie să se adune laolaltă toată oastea, să învingă, sau să moară ; era steagul partidei. Cojocul lui de oaie fîlfîia ca o togă ; vătraiul din mînă era baston de mareşal. Dintre ostaşi, unul venise înarmat cu o mătură, altul cu o perie de frecat pe jos, altul cu o

furcă pentru oale, cu un lemn sau o tigaie. Uitîndu-se dispreţuitor la cel cu tigaia, Ivan îşi spunea parcă : asta nu-i armă împotriva duşmanului, asta-i scut împotriva săgeţilor lui ! Celălalt, mînios, răspunse, în gînd fireşte : „Mă voi întoarce cu scut sau pe scut !" În rezervă, un uriaş dog danez tîra după el vreo cinci viteji, în care dogora flacăra bărbăţiei.

Lîngă portiţa grădinii, oastea făcu un popas. Din dorinţa nestăvilită de a-şi cuceri cununi de lauri, după cîteva clipe de odihnă ea porni înainte, spre locul luptei, strigînd : „Robie sau moarte maimuţei ducelui de Kurlanda !"

Care nu le fu însă mirarea cînd maimuţa, îndată ce-l zări pe Şciurhov la lumina felinarului, strigă cu glas tînguitor :

— Excelenţa voastră, salvaţi-mă.

— A, vicleana ! strigă careva. Cît îi ea de dobitoc, da' ştie cui să ceară îndurare. Trebuie omorîtă !

— Omorîtă ! întăriră ceilalţi într-un glas.

Oamenii erau gata să doboare sărmana făptură cu arme aducătoare de moarte.

— Staţi, opriţi-vă ! strigă poruncitor Şciurhov. Nu mişcă nimeni ! Ivan şi numai Ivan, înainte, după mine !

Oştenii lăsară armele în jos şi rămaseră nemişcaţi. Uimirea tuturor crescu cînd maimuţa strigă din nou spre Şciurhov, care se apropiase de ea :

— Fie-vă milă, Andrei Ivanovici, pentru dumnezeu ! Sînt frînt, zgîriat, amorţit de frig : abia se mai ţine sufletul în mine ; scăpaţi-mă de dulăii dumneavoastră şi de oamenii dumneavoastră, care sînt şi mai răi, şi mai turbaţi decît cîinii.

— A, dumneata erai, dragă Zouda ? Ce vînt te-a adus încoace ? exclamă Şciurhov, scăpînd din mînă vătraiul. Ivan ! Ajută-mă.

Nici nu apucase să rostească bine această poruncă, că bunul său slujitor se şi apucase s-o aducă la îndeplinire. În dreptul locului unde stătea agăţat, abia ţinîndu-se de pietre, sărmanul Zouda, zdrelit tot, fură aşternute cojoace, şi secretarul ministrului

de cabinet sări de pe stînca lui leucadică * peste aşternutul astfel pregătit. De astă dată căzu pe moale ; lovit însă cum era din căderea anterioară, speriat de cîini şi de oamenii lui Şciurhov, şi pe deasupra înţepenit de frig, nu mai putu să se mişte. Şciurhov însuşi, împreună cu Ivan (ceilalţi eroi ai acestei seri nu mai erau în stare să facă nimic), înjghebară o targă din braţele lor şi-l duseră astfel în casă pe mărunţelul secretar, nins din cap pînă în picioare, de parcă ar fi fost pudrat cu zahăr ; îl dezbrăcară, îl culcară în pat şi turnară în el un ceainic întreg de ceai verde, aromat (pe vremea aceea încă nu erau samovare). Lîngă patul lui Zouda apăru o figură nouă : un pitic care nu luase parte la expediţie, dar care o urmărea cu luare-aminte de departe.

Volînski fu înştiinţat îndată că secretarul lui îşi va petrece noaptea în casa prietenului său. Dar uitasem să mai spun că o urmare a acestei aventuri a fost şi pierderea unui papuc : sînt încredinţat că această remarcă îi va fi de folos viitorului istoric original cu scufia roşie pe cap, ca şi pentru dezvinovăţirea mea, dacă mi-ar reproşa careva că denaturez adevărul istoric.

Capitolul VI

CÎINELE-CAL

În vremurile acelea, cînd omul era umilit, coborît pînă la animalitate, dobitoacele, mînate parcă de un simţămînt de simpatie, îndeplineau fel de fel de treburi omeneşti. *

A doua zi Zouda, întremat, şi buna sa gazdă — cel dintîi în halat şi cu scufie, celălalt cu scufie şi cu flanelă albastră vărgată — se plimbau prin salon şi discutau despre ceva care-i frămînta adînc :

despre mijloacele prin care putea fi doborît odiosul favorit. Ivan așezase frumos pe scaune, ca la prăvălie, strălucitoarele veșminte ale stăpînului său, peruca și celelalte piese, destinate unei măreţe apariţii în lume a excelenţei sale, și le curma din vreme în vreme convorbirea, stăruind pe lîngă stăpînul lui să-și înceapă toaleta. Îl ruga, îi reamintea, căuta să-l înduplece, în sfîrșit se mînia și-l amenința că o să plece să-și vadă de gătit la bucătărie. Pentru Șciurhov, care se simțea la largul lui în ținuta de casă, această invitație echivala cu propunerea de a-și pune cătușe. Se simțea atît de bine cu scufia cea roșie și cu flanela vărgată ! Și iată că vor să-i răpească fericirea libertății casnice, ca să-l ferece în platoșa hainei de brocart, să-i împovăreze capul cu hălăciuga de păr calp, grea ca o chivără.

În vreme ce în sufletul său se dădea lupta dintre lenevie și necesitate, sosiră prietenii lui Volînski : Perokin și contele Sumin-Kupșin, amîndoi dușmani înverșunaţi ai neadevărului, și de aceea, dușmanii lui Biron, amîndoi stîlpi de neclintit ai patriei și ai tronului. Ei nutreau convingerea că numai acela este un dregător vrednic de respect, care uită de sine cînd este vorba de interesul obștesc, căruia nu-i e teamă să spună adevărul în față puternicilor zilei, în apărarea celor asupriţi și lipsiţi de ocrotire, și care este gata să-și dea viaţa pentru acest adevăr. Nu în vorbe, ci în fapte își manifestau ei aceste convingeri. Și vorba le era la fel cu fapta. Pentru acţiunile lor ei nu alegeau căi întortocheate, tenebroase, chiar dacă aceste acţiuni erau îndreptate împotriva dușmanilor lor : în societate, la senat, ba chiar și la palat, în faţa împărătesei, ei dezvăluiau pe față tot răul. Din această pricină dobîndiseră în societate faima unor cîrcotași. Însăși împărăteasa, deși încredinţată de dreptatea lor și de devotamentul lor față de dînsa, îi socotea niște oameni cicălitori. Nici unul din ei nu fusese vreodată jignit personal de către Biron, însă amîndoi se răzbunau împotriva lui pentru sîngeroasele jigniri aduse patriei.

Zărind capul unuia din oaspeţi ivindu-se în uşă, Zouda fugi repede din odaie.

— Eşti gata, frate Andrei? întrebă Perokin, strecurîndu-şi anevoie trupul greoi prin canatul deschis al uşii, după ce-şi arătase capul uriaş cu ochi leonini, bulbucaţi. He, he! văd că zăboveşti ca o babă.

— Doar n-ăi fi o căţelușă de la palat, ca să lenevești atîta, adăugă aprins contele Sumin-Kupşin, un bătrînel coliliu, cu spinarea încovoiată ca o arcadă de criptă, abia mişcîndu-se cu ajutorul unui baston uriaş. Ruşine să-ţi fie! Dacă nu mă înşală ochii, parcă l-am zărit aici şi pe Zouda, în halat. Un secretar în halat în faţa unui consilier intim!... Una ca asta nu s-a mai pomenit în Rusia! Of, of, Andrei Ivanovici, o să-i strici pe toţi cei dimprejurul tău. Aşteaptă puţin, o să ne punem noi pe capul tău cu altfel de rînduieli.

Roşind şi fîstîcindu-se ca un copil prins de pedagogul lui că face o poznă, Şciurhov începu să se îmbrace repede şi, poticnindu-se, răspunse cu sfială, privind rugător:

— Zouda este bolnav, s-a lovit rău ieri... Haide, Ivan, mai repede!

Slujitorul, fîstîcit ca şi stăpînul lui, nu observă că îi pusese peruca de-a-ndoaselea, acoperindu-i faţa cu ea. Fără a manifesta nici cea mai mică enervare, Şciurhov întoarse peruca aşa cum trebuia şi îndrăzni, în sfîrşit, să pună şi el o întrebare.

— Ei, dar ce e azi de vă zoriţi atîta?

— Cum, nu ştii? N-ai primit bilețelul nostru? săriră în acelaşi timp Perokin şi Sumin-Kupşin, cu mirare în glas şi în priviri.

— Nu ştiu, n-am primit nimic!

— E cu neputinţă! Ivan, n-ai primit nimic pentru stăpînul tău?

Ivan ar fi putut să răspundă: am curăţat hainele, am ţesălat caii, am gătit şi aşa mai departe; însă în felul acesta el şi-ar fi învinuit stăpînul, ceea ce i-ar fi fost mai greu decît să ia toată vina asupră-şi. Nu răspunse decît atît:

— Nu, boierule, nimic. Să-l întrebăm poate pe pitic.

Fu chemat piticul lui Șciurhov. O viclenie moro-cănoasă se deslușea pe fața lui zbîrcită și galbenă, semănînd cu niște manșete vechi, de Alençon.

— Am văzut în săliță o hîrtie, mormăi el mohorît, mișcîndu-și obrajii cu pielea încrețită ca buzele mopșilor, da' cine dracu a adus-o nu știu : dormeam pe laviță.

Intră Zouda, îmbrăcat cuviincios și, îndată ce auzi despre ce se vorbea, se repezi în săliță și, într-adevăr, găsi hîrtia. Șciurhov o desfăcu și începu să citească. În vremea asta Kupșin îl amenință cu bastonul pe pitic, strigînd mînios :

— O, dacă nu m-aș teme de păcat, aș strivi lighioana asta scîrnavă cu chipul satanei. Ieși afară, ticălosule. La bucătărie !

Piticul începu să se smiorcăie jalnic și, ieșind din odaie, își blestemă printre lacrimi traiul la un stăpîn atît de rău, care îngăduie unor boieri străini să-i ocărască în propria lui casă slugile credincioase.

— În sfîrșit, slavă domnului, zise Șciurhov făcîndu-și semnul crucii, împărăteasa ne-a fixat pentru astăzi audiența, mult așteptata audiență, pe care i-o cerem de atîta vreme.

Zouda dădu din cap, oftă și zise :

— Părerea mea e că această acțiune nu poate decît să dăuneze întregii cauze. E încă prea devreme !

— Dacă am sta să isprăvești dumneata toate planurile, să le tot cerni și să le pritocești, obiectă contele Kupșin, înfierbîntîndu-se, ar trebui să așteptăm ziua judecății de apoi. Nu, domnul meu, noi ăștia, cu mintea noastră cea proastă, ne rugăm lui dumnezeu și trecem fără zăbavă la fapte : noi socotim că tocmai acum e clipa potrivită ! Dă-ne voie, dragul meu, să-ți arătăm chiar ție în ce stare de plîns ați adus voi lucrurile, cu toată istețimea, înalta învățătură și mintea voastră ageră, și cum credem noi că se mai poate îndrepta totul, firește, cu ajutorul celui de sus ; fără acest ajutor, totul e zădărnicie. Și

acum, rogu-te, vîră-ți în buzunar compasul și măsurătoarea minții și privește cu inimă bună, cu gîndul curat, ceea ce vrem să înfăptuim ; abia după aceea să vii cu obiecțiile tale. Caută să pătrunzi și tu adînc în ce vom spune, Andrei Ivanovici, și dă-ne o mînă de ajutor la curte. Noi n-o să ne facem prea lesne ascultați — sîntem priviți ca niște zurbagii ; s-ar putea să și scăpăm o vorbă prea mult ; tu însă poți să ne sprijini : împărăteasa îți arată mai multă bunăvoință decît nouă : de cum îți aude cineva susurul blînd al vorbelor, fără să vrea își deschide urechile, iar inima prinde și ea glas din graiul tău.

— Oho ! dacă într-adevăr e așa cum spuneți, o să facem tot ce putem și tot ce trebuie, zise Șciurhov, care se dichisea de zor.

Ochii îi străluceau, mișcările și vorba lui erau acum hotărîte, ca și cum Kupșin i-ar fi injectat în vine sînge proaspăt, fierbinte, și dacă în clipele acelea i s-ar fi încredințat comanda unui escadron de viteji, l-ar fi dus năvalnic la atac, în toiul luptei. Era ca un foc sacru, peste care trebuia să presari tămîie, ca să se aprindă cu flacără.

„Ce nu e în stare să facă acest cap luminat ! gîndea în sinea lui Ivan, ascultînd înduioșat laudele aduse stăpînului său și privindu-l cu o mîndrie maternă. Ehei, de n-ar da nas slugilor, ar fi numai bun pentru locul ducelui !"

Contele Sumin-Kupșin urmă :

— Volînski s-a smintit de tot din pricina moldovencei lui, o știm prea bine, domnule Zouda ; cu toate că nu tragem pe nimeni de limbă, știm prea bine totul. În vremea noastră bîrfeala e în floare : fără să vrei, afli lucruri pe care n-ai fi vrut să le auzi nicicînd ; sufletele mici și limbile lungi sînt gata de orice ticăloșie ; cine nu ajunge la urechea favoritului, caută să intre sub pielea cinovnicilor de mîna a doua și așa mai departe, după cum au prilejul. Bine văzuți sînt numai cei ce știu să șoptească la ureche. N-ai nici o grijă, și cameristul meu, și majordomul tău, și mămițica acestuia, toți își au iscoadele lor. Se știe, de altfel, că sula n-o poți

ascunde-n sac. Va să zică, știm că fratele Artemi și-a pierdut de tot capul, că s-a moleșit, de parcă ar fi zăcut luni de-a rîndul. A ajuns fricos ca un iepure, nu pentru el — o ! n-a ajuns pînă acolo și nici nu va ajunge vreodată, sînt încredințat de asta ; păzind cinstea și liniștea moldovencei, el îl lasă însă pe Biron să-și facă de cap, privind nepăsător cum dușmanul cel mai crîncen al Rusiei o jefuiește, o duce de rîpă. Sărmane Artemi ! Ce cumplit te-a prins diavolul în mrejele lui !... Tu însuți ai fost întotdeauna cel dintîi împotriva favoritului ; îți ieșeai din fire îndată ce vedeai că cineva se împotrivește planurilor lui Volînski ; ai fi fost în stare să scoți ochii oricui ; acum însă ești gata să dai îndărăt. E tot atît de limpede și de adevărat, pe cît e de adevărat că doi și cu doi fac patru — că soarta amicului nostru atîrnă de același lănțișor cu taina moldovencei. Îndată ce-ar întreprinde cel mai mic lucru împotriva lui Biron, domnița ar fi făcută cu ou și cu oțet ; iată de ce se teme nefericitul care a nimerit în această capcană, pregătită cu iscusință. De ce să ascundem adevărul, domnule Zouda !

— Cine poate ști, spuse Perokin cu negrăită amărăciune, pînă unde va ajunge mînia împărătesei cînd va afla că Volînski i-a ademenit favorita, că i-a stricat jucăria preferată !... (Zouda dădu să se împotrivească, dar cel ce vorbea îi făcu un semn să tacă.) Dacă-i într-adevăr așa, sau nu tocmai așa, nu știm : socotim că e rușinos pentru noi să intrăm în astfel de amănunte ; dar favoritul are martori... s-ar putea ca în mîinile lui să se afle și hîrtii : mai e nevoie de alte mărturii împotriva lui Artemi Petrovici ? În orice caz, face un lucru necugetat, rușinos, săvîrșește un mare păcat !... N-are cum să se dezvinovățească. Dar n-avem încotro, ceea ce s-a întîmplat, s-a întîmplat. Acum lucrul cel mai de seamă este să ne salvăm prietenul, chiar împotriva vrerii sale și, de va fi cu putință, să salvăm prin el Rusia, măicuța noastră. Biata Rusie : nu lapte, ci sînge se stoarce din pieptul tău. Vom jertfi pentru

tine tot ce ne este mai scump pe lume ; iar după aceea — ce-o vrea dumnezeu !...

Adînc mișcat, Perokin se opri, ca și cum ar fi vrut să-și adune puterile, pentru a da deslușiri în ce privea lupta grea pe care era hotărît s-o pornească, apoi urmă cu multă însufleţire :

— Inima mi-a șoptit că n-avem decît o singură cale, un mijloc extrem, dar hotărîtor. Nu e timp de pierdut. Uite care-i mijlocul : Volînski nu-și iubește nevasta, pe sărmana mea soră, e limpede. Ce să-i faci ? Dragoste cu sila nu se poate ! Pesemne, pricina acestei răceli din partea lui e și faptul că ea nu i-a născut nici un copil. I-am scris surorii mele, dezvăluindu-i aproape întregul adevăr, și am căutat s-o conving, în numele binelui obștesc, să consimtă la divorţ. Noi o să mergem chiar acum la împărăteasă și o să-i povestim cum a fost atras prietenul nostru într-o intrigă amoroasă cu domniţa, cum a căutat Biron să complice în fel și chip această intrigă — o să-i înfățișăm și dovezi scrise în acest scop — și o s-o implorăm pe maiestatea sa să-i îngăduie lui Volînski să divorţeze de soţia lui. Sîntem încredinţaţi că împărăteasa va putea fi lesne convinsă — ea o adoră pe domniţa moldoveană ; slujitorii bisericii nu se vor împotrivi cîtuși de puţin. Astfel Volînski va ieși din povestea asta curat ca lacrima, iar împărăteasa va fi serios prevenită împotriva favoritului ei. Atunci îi vom înfăţișa în culorile cele mai puternice starea de lucruri nenorocită din Rusia, îi vom arăta ca niște supuși devotaţi că pentru a salva patria de jaful și pustiirea sistematică, pentru izbăvirea împărătesei înseși de judecata urmașilor, ea trebuie să-l înlăture de lîngă dînsa pe kurlandez și să încredinţeze lui Volînski cîrma — nu cîrma statului, ci a treburilor publice.

— Dar sora ta ?... întrebă Șciurhov.

— Asta-l privește pe el, nu pe tine, îl întrerupse ferm contele Kupșin. Acolo unde este vorba de binele patriei, nu există nici soră, nici frate, nu există rudenie. E o jertfă grea pentru bunul nostru Piotr, cine nu-și dă seama de asta ? Dar eu însumi am pus

cel dintîi degetul în această rană şi sînt încredinţat că nu există nici o altă ieşire. Ce ai de spus, Zouda ?

— Ce să am !...

Zouda fremătа de uimire şi de bucurie ; era gata să cadă la picioarele acestor înalţi dregători, spunîndu-şi că o singură clipă de nobilă inspiraţie poate să facă uneori mult mai mult decît toate calculele minţii, amănunţite, pline de perspicacitate.

— Şi acum, continuă contele Kupşin, după ce vom cere binecuvîntarea cerului, să ne sfătuim cum să-i vorbim cît mai înţelept măicuţei împărătese : bun e un cap, da' mai bune-s două ! Numai acea sfătuire nu-i bună unde unii caută să facă pe deştepţii — ăsta-i semn că cei adunaţi acolo se gîndesc mai mult la ei înşişi decît la binele obştesc.

Se închinară şi făcură trei mătănii pînă la pămînt în faţa icoanei mîntuitorului ; pilda lor fu urmată şi de Ivan, care era pătruns de o adîncă evlavie ; nu-l socoteau de prisos între ei sau primejdios la acea sfătuire între prieteni. Se apucară apoi să chibzuiască ce anume va trebui să spună fiecare dintre cei trei demnitari, care urmau să fie primiţi în audienţă de împărătească : chibzuiala nu ţinu mult — fiecare avea să spună ceea ce-l învăţa dumnezeu pentru binele patriei. Şi iată-i gata să pornească la palat, însufleţiţi de nobilele şi înălţătoarele lor năzuinţe ; între timp se petrecu însă ceva cu totul neaşteptat.

Piticul lui Perokin ascultase la uşă. Piticul acesta, deşi mai puţin hidos decît piticul lui Şciurhov, nu era mai puţin viclean şi răutăcios. Furişîndu-se tiptil, se lipise de gaura cheii, cu răsuflarea oprită, numai urechi. Zouda cercetase săliţa, ca să vadă dacă nu trage careva cu urechea, dar îl zărise pe piticul lui Perokin moţăind pe o laviţă în celălalt capăt al încăperii — cu atîta sprinteneală ştiuse vicleanul pitic să înlăture orice bănuială ! Aflînd de cele puse la cale de prieteni, stîrpitura se strecură încetişor, piezişş, din săliţă în curte şi de

acolo drept la prietenul lui, hidosul pitic al lui Șciurhov.

— Orice s-ar întîmpla, îi spuse el acestuia, după ce-i povesti tot ce se pusese la cale, chiar dacă ar fi să te prefaci într-o pasăre și să zbori, dă-i de știre ducelui, cît mai repede, despre aceste lucruri.

Pocitania rînji și pieile ce-i atîrnau pe obraz începură să-i tremure. Această însărcinare — o adevărată comoară pentru el — era o bucățică bună pe un stomac hămesit. Nici că s-ar fi putut găsi prilej mai nimerit să se răzbune împotriva lui Perokin și a prietenilor săi.

— Du-te înapoi, totul se va face, răspunse el și se rostogoli de-a berbeleacul spre bucătărie, de unde înșfăcă o halcă de carne, o sfîșie cu dinții, fluieră și chiui : Udalaia, na, na, na !...

În fața lui răsări ca din pămînt uriașul dog danez, mai înalt decît el ; cîinele începu să se gudure pe lîngă pitic, scheunînd de bucurie și dînd din coadă, apoi mirosi bucățile de carne, dar nu îndrăzni să le apuce.

— Fă-mi și tu mie un bine, zise Michiduță, mîngîind cîinele pe spinare.

Dogul pricepu îndată ce vrea și se struni ca un cal de călărie bine antrenat ; piticul încălecă pe el ; cu o mînă îi înșfăcă grumazul, ca pe o coamă de cal, iar cu cealaltă aruncă peste poartă o bucată de carne ; cîinele o luă la fugă într-acolo, apucă bucata de carne și, spulberînd zăpada sub picioare, porni ca vîntul, purtîndu-și călărețul de-a dreptul spre Palatul de vară, care se afla doar la vreo sută de stînjeni de casa lui Șciurhov.

Michiduță nu făcea pentru întîia oară o călătorie ca aceea. Bucefalul * lui îl mai dusese și la Gostinîidvor, și la poștă. Cîinele-cal era cunoscut prin partea locului. Nu-i greu de ghicit de ce ținea dogul la pitic ; el îi dădea de mîncare, în timp ce alții uitau de această îndatorire.

Ajungînd la intrarea din dos a Palatului de vară, piticul sări de-a dreptul în cerdac, întrebă de cine trebuia, spuse ce avea de spus, întocmai precum

auzise, își primi răsplata, sări iar pe calul său, care-l aștepta cuminte, îi dădu răsplata lui cîinească, adică cealaltă bucată de carne, și, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, fu într-o clipă acasă, vesel în adîncul sufletului pentru isprava săvîrșită. De bucurie, aruncă slugilor un ban de zece copeici.

— Na-vă, măi, beți pentru sănătatea lui Udalaia ! strigă el, și toate slugile băură în sănătatea cîinelui-cal.

Prietenii noștri erau gata să pornească spre palat, cînd deodată sosi o ștafetă din partea ducelui, cu un răvaș al luminăției sale.

— Ce vești-s ? strigară prietenii.

Rupseră pecețile misivei și într-adevăr o veste ciudată, cu totul neașteptată, le luă graiul, îi încremeni. Iată ce scria în hîrtie :

„Maiestatea sa imperială mi-a poruncit să vestesc pe excelența voastră că audiența ce v-a fost fixată se amînă pentru altă zi, care nu a fost încă hotărîtă. Totodată mi s-a dat poruncă să vă încunoștiințez că toate doamnele și toți cavalerii care au acces la curte sînt poftiți să se înfățișeze în ținută de gală astăzi, la ora unu după-amiază, în locuința lui Pedrillo, la cumetria soției sale, capra palatului.

Semnat cu propria mînă : Ernst, duce de Kurlanda"

Răvașul fusese trimis pe numele excelenței sale Andrei Ivanovici Șciurhov. Ștafeta ducelui aflînd, ca din întîmplare, că în casa domnului consilier intim se mai aflau și *Hofintendant*-ul Perokin și senatorul conte Sumin-Kupșin, le înmînă și acestora cîte o înștiințare asemănătoare.

Multă vreme după plecarea curierului prietenii rămaseră încremeniți, ca loviți de trăsnet. Înjosirea, rușinea, mîhnirea le sfîșiau sufletul.

— Ce cruntă batjocură ! spuse, într-un tîrziu, Perokin, înciudat, răsuflînd greu.

Contele Kupșin tremura tot din pricina înjosirii ce le fusese adusă și lovea în tăcere cu bastonul în podeaua care n-avea nici o vină.

Șciurhov gemeă.

Porniră tustrei spre casa lui Volînski, adînc încredințați că halul acela de înjosire a demnității boierilor ruși avea să-l răscolească adînc, să-i fie imbold la o nobilă răzbunare.

Capitolul VII

CUMETRIA CAPREI

Păziți-vă ca nu cumva
În lup să se prefacă blînda capră.

Et toi, Brutus ?...

Voltaire[1]*

Știu toate singură, bați gura-n van,
Cumătru mi-i acest guzgan !

Krîlov*

Și Volînski fusese invitat la cumetria jumătății patrupede a lui Pedrillo, care avea loc la locuința acestuia. El nici nu stătuse să se gîndească că era înjositor ca un ministru de cabinet, în loc să se ocupe de treburile statului, să ia parte la o distracție năstrușnică, nemaivăzută și nemaiauzită. Nu de asta îi ardea lui acum, cînd judecata îi era întunecată de încurcătura în care intrase și în care o atrăsese și pe domnița Lelemico, mulțumită lui Biron, binevoitorul său prieten. El nu se simțea jignit de acea invitație ; după seara în care inima lui cunoscuse atîta fericire și atîtea chinuri, această inimă nu mai era în stare să se oprească asupra vreunui alt simțămînt. Jura să se răzbune cumplit împotriva vrăjmașului său pentru bătaia aceea de joc, apoi renunța îndată la gîndul lui, de teamă să nu o expună pe sărmana domniță dezonoarei și înjosirii, mîniei împărătesei, și să-i pricinuiască cine știe ce

[1] Și tu, Brutus ?... Voltaire * (fr.) (n. t.).

nenorocire. Numai gîndul că s-ar putea întîmpla așa ceva era de ajuns să-i înghețe sîngele în vine. În sinea lui, Volînski se împăca pentru cîteva clipe cu Biron, socotind ca o faptă nobilă tăcerea pe care o păstrase acesta în legătură cu seara aceea nefericită, cînd în realitate tăcerea aceasta nu era decît rezultatul unui calcul rece, rafinat. Alteori se hotăra să scrie soției sale — acelei făpturi minunate atît de gingașe la suflet, care-l iubea nespus și care niciodată, de cînd erau împreună, nu-i dăduse vreun prilej de nemulțumire ; hotărîse să-i dezvăluie întreaga lui ingratitudine, întreaga lui nechibzuință, și s-o roage să se întoarcă cît mai repede la Petersburg, pentru a-l scăpa de el însuși. I se întîmplă chiar în aceste zile să verse lacrimi de căință. Dar acest acces de trezire a conștiinței și rațiunii fu de scurtă durată : era de ajuns un singur gînd la Mariorița, la sărutarea ei de foc — și toate intențiile lui frumoase dispăreau ca umbra unui nouraș trecător ; atunci, sufletul lui aștepta lacom cupa plăcerilor ce nu fusese golită pînă la fund. „Mai așteaptă puțin, îi șoptea diavolul ispititor — patima, nu ți-am arătat încă întregul univers al încîntărilor divine, îți voi deschide palate pline de minuni. Norocosule ! Știi că fericirea pe care tu ai dobîndit-o atît de ușor un altul ar fi plătit-o bucuros cu focul gheenei, iar tu nu vrei să plătești pentru ea nici cîteva ceasuri de chin pămîntesc ? Privește-o : prețuiește comoara pe care o stăpînești și — fii un mișel, lipsește-te de ea, dacă poți, în fața amenințărilor soartei și ale oamenilor."

Și nefericitul se lăsa iar covîrșit de patimă, sau, poate, numai de iureșul închipuirii sale aprinse. „Dacă va afla Mariorița că sînt însurat ? gîndea el. Ce o să facă dacă va auzi acest lucru în societate, în mijlocul prietenelor, poate chiar în prezența împărătesei ! O să se trădeze, o să se nenorocească și pe ea, și pe mine. Și chiar dacă va ști să-și ascundă tulburarea, cum o să mai dau eu ochii cu ea ? Ce o să-i spun ? Cum să-i cer iertare ? Nu ! Mai bine să preîntîmpin totul eu însumi, să-i dezvălui într-o

scrisoare tot adevărul. Pasiunea va îndreptăți fapta mea. Nu văd alt mijloc pentru a o feri de un nou chin. Mai devreme sau mai tîrziu, tot va trebui să afle ; e de ajuns că am tăcut două-trei luni ; odată și odată trebuie să vină deznodămîntul. Pentru salvarea mea nu a mai rămas decît doar divorțul. Cred c-o să izbutesc... Fie ce-o fi !"

Dar toate acestea erau spuse în vîrtejul pasiunii, în amăgirea speranțelor — greu însă puteau fi înfăptuite. Părea că în sufletul lui se strecuraseră gînduri necurate, lacome. Parcă nu mai era nobilul, inspiratul Volînski, în asemenea hal îi încleștaseră din toate părțile mintea și inima mrejele diavolului, necugetarea și dragostea lui.

Îi scrise domniței ; cine avea să-i ducă însă scrisoarea ? Nu cumva adăuga o nouă nesocotință la cele vechi, nu cumva avea să o facă pe Mariorița și mai nefericită ? Altădată țiganca îi îndeplinea poruncile atît de repede, cu atîta pricepere ; acum, însă, nici vorbă ca această femeie ciudată, stranie, care semăna atît de mult cu domnița și se perpelea pentru fericirea și tihna Marioriței, ca și cum această fericire și tihnă ar fi fost chiar ale ei, ba chiar mai mult decît ale ei — nici vorbă să primească acea însărcinare. Cît de crunt îi plătea ea lui Volînski pentru dragostea lui vinovată ! Țiganca era mai nepotolită decît propria lui conștiință, îl urmărea pretutindeni. Cînd se ducea la palat — țiganca era acolo, în piața palatului, lîngă intrare, și-i făcea semne din cap, arătîndu-i cerul ; cînd ieșea de la palat, neînduplecata era tot acolo și iar îi amintea de cel de sus. Se gîndea s-o pună la locul ei : cum își îngăduie să-i amintească de îndatoririle lui ?...

Așadar, cum să trimită bilețelul ? Fusese chemat la cumetria caprei. Iată un prilej de a se duce la palat și a o încunoștința pe împărăteasă de toate cele pregătite pentru nunta lui Kulkovski, întrebînd-o dacă binevoiește să hotărască ziua ceremoniei. Poate o vede și pe Mariorița. Poate izbutește să-i dea scrisoarea.

Caii porniră în goană spre palat. Omătul apucase să acopere urmele caleștii, în clipa cînd triumviratul prietenilor, însoțit de mărunțelul Zouda, ajunse în dreptul casei lui. Ce era de făcut ? Perokin declară că el nu merge la caraghioasa cumetrie a caprei, chiar dacă poruncise împărăteasa. Șciurhov șovăia : el ar fi vrut să se întoarcă la scufia-i roșie și la flanela vărgată, la cățelușii leșești, la credinciosul său Ivan, la sfînta lenevire, la libertate, la acel minuscul univers care-i înlocuia tot ce se petrecea pe uriașul glob pămîntesc. Contele Sumin-Kupșin hotărîse să se ducă, dar jura că va înșira în fața împărătesei toate înjosirile la care favoritul supunea pe boierii ruși, purtîndu-i de lănțișorul măscăricilor sau ferecîndu-i în lanțuri de ocnaș. Ceilalți doi prieteni, văzînd cît era de hotărît, făcură legămînt că aveau să împartă cu el primejdiile și izbînda acelei zile.

În timp ce străbătea piața palatului, Volînski nu cuteza să se uite afară pe geamul caleștii, de teamă să nu-și vadă conștiința, întruchipată în țigancă.

O găsi pe împărătească tocmai în clipa cînd ieșea din apartamentele interioare. Biron îi ținea brațul cu aerul unui preasupus servitor.

— Așteptați puțin, zise ea, întorcîndu-se din drum. Vreau s-o binecuvîntez pe Lelemico a mea, *ca s-o feresc de deochi.*

Într-o ușă mai depărtată apăru ca într-o cadră chipul palid, dar tot atît de minunat ca și mai înainte, și trupul zvelt al fecioarei orientale. Nu știu dacă am spus că împărăteasa găsea o deosebită plăcere s-o gătească în fiecare zi altfel, după gustul ei ; ca pe o păpușă, ea încerca pe Mariorița veșmintele feluritelor popoare, iar uneori capriciul împărătesei îmbina cîteva porturi laolaltă. Îi plăcea să se joace îndeosebi cu părul negru, bogat al domniței : ba i-l lăsa să cadă în voie, ba îl aranja în bucle dese de-a lungul obrajilor și al gîtului, ba îl împletea în două cozi care apăreau de sub un mic fes auriu sau i le înfășura în jurul capului sub căciulița de sobol, ori i-l împletea într-o singură cosiță deasă, care-i ajungea pînă aproape de călcîie. Și

întotdeauna îți venea să-i spui domniței, fără a da greș : „Frumoasă ești, porumbițo, oricum ai fi înveșmîntată !" * În ziua aceea Mariorița era îmbrăcată ca în țara ei, în port moldovenesc. Zărindu-l pe Artemi Petrovici, se aprinse la față, apoi păli iar. Aceste schimbări fură atît de repezi, încît abia le-ar fi putut deslușI cineva. Împărăteasa o chemă lîngă dînsa, o binecuvîntă cu semnul crucii, o sărută pe frunte și pe ochi, apoi întorcîndu-se spre ministrul de cabinet, adăugă :

— Am avut dreptate atunci cînd ți-am spus că mi-e teamă să nu mi-o deochi pe Lelemico a mea. Ți-aduci aminte ?...

Volînski se sili să zîmbească, dar zîmbetul lui păru atît de nefiresc, încît semăna mai mult cu o strîmbătură ; se îngălbeni, căută cuvintele, dar nu le găsi. În vorbele împărătesei era atîta adevăr ucigător ! Neștiind nici ea ce să facă, domnița săruta mîinile împărătesei și în aceste alintări căuta să se ascundă de privirile iscoditoare, îndreptate asupra ei.

— Ei, vezi ? Dumneata nu-ți mai aduci aminte ! zise împărăteasa, întorcîndu-se și luînd brațul lui Biron ca să se sprijine pe el. Vezi, femeile au o memorie mai bună !

— Vă cer iertare, maiestate... treburile de stat... grijile... răspunse Volînski încurcat, fără să-și rostească răspunsul pînă la capăt.

Împărăteasa continuă zîmbind :

— Of, of, Artemi Petrovici, nu degeaba se spune că ești rău de ochi. Orice-ai zice, dumneata te ai bine cu necuratul ! Mă crezi oare că eu însămi aș vrea cîteodată să mă supăr un pic pe dumneata ? Ajunge să te uiți însă o dată la mine și, cu toate că sînt stăpînitoarea unui imperiu atît de puternic, mă dau biruită...

În clipa aceea ducele își retrase brațul cu o mișcare atît de brutală, încît împărăteasa se clătină, trupul ei greoi se aplecă pe o parte și ar fi pățit desigur rușinea și neplăcerea de a cădea, dacă sprintenul ministru de cabinet, înviorat de gluma

măgulitoare a împărătesei, n-ar fi sprijinit-o la vreme, trecînd în locul lui Biron.

— Ce-i cu dumneata, duce ? întrebă ea supărată, roșie la față.

Dar mînia ei nu dură decît o clipă. Împărăteasa era femeie și răstălmăci îndată în felul ei ciuda ducelui. Își retrase ușor la rîndul ei mîna dintr-a lui Volînski, mulțumindu-i, totuși, cu o binevoitoare înclinare a capului, apoi o întinse lui Biron și acesta nu îndrăzni s-o refuze ; împărăteasa clătină din cap în semn de dojană la adresa favoritului ei și rosti pe un ton prietenesc :

— Ce-i cu dumneata, dragul meu Ernst ?... Dacă ți-a revenit cumva accesul de ieri, odihnește-te : nu doresc să mă însoțească nimeni în afară de dumneata...

După aceste vorbe, cine s-ar mai fi putut gîndi să-l doboare pe favorit în mintea și în inima ei ? Cel ce s-ar fi gîndit s-o facă era sortit nefericirii ! Avusese dreptate Zouda cînd îi prorocise lui Volînski înfrîngerea încă de la începutul luptei împotriva lui Biron. Dar cine poate să dezlege tainele inimii omenești, acest sfinx ale cărui toane nu au fost încă niciodată dezlegate, acest vîrcolac ale cărui metamorfoze nu pot fi ghicite ? O singură clipă — și împărăteasa putea să fie alta.

Lui Volînski nu-i făcu plăcere, dar fu nevoit să-și cedeze locul fericitului său vrăjmaș ; profită însă de această împrejurare, ca să rămînă puțin în urma împărătesei, care-și continuă drumul spre una din scările interioare ale palatului. Aruncînd, ca pe o pomană, cîte o vorbă, două, ba unuia, ba altuia dintre curtenii din suita împărătesei și tot vorbind astfel, lăsînd să treacă mulțimea celor dornici să fie în ochii împărătesei, se pomeni singur în sală. Se întoarse — inima lui ghicise — Mariorița stătea la capătul încăperii, tristă, nemișcată, sprijinindu-se de clanța ușii. Îl urmărise necontenit cu privirile, îi pîndise fiece mișcare, fiece privire, ca să zărească în ele măcar o urmă de simțămînt față de ea ; sufletul ei tînjea după el. Îndată ce observă că Vo-

lînski a rămas în urmă, dragostea îi înflori iar bujori în obraz.

Artemi Petrovici se uită încă o dată împrejur — nu mai era nimeni în sală! Scoase scrisoarea din buzunar, se înclină adînc, ţinînd-o în mînă, o puse pe pervazul ferestrei celei mai apropiate, căutînd să-i explice printr-o mimică plină de pasiune că inima i se sfîşie de durere, apoi se grăbi să ajungă din urmă suita împărătesei şi să se piardă la timp în mulţime. Mariorița luă repede scrisoarea, o strînse la piept şi dispăru. Întreaga scenă dură două-trei clipe, iuţi ca fulgerul. Lîngă locuinţa lui Pedrillo, Volînski mai apucă să fie văzut de împărătească şi, în lipsa lui Biron, care se dusese înainte, să mai rînduiască ceva în reprezentaţia care urma, fu întîmpinat cu bunăvoinţă, exprimată în priviri şi în cuvinte. Această atitudine a împărătesei faţă de Volînski îi făcea pe cîte unii dintre curteni să spere, iar pe alţii să se teamă ca nu cumva cumpăna preferinţelor împărătesei să se încline definitiv în favoarea acestuia, spre dezavantajul lui Biron.

Minunea minunilor îi aştepta pe spectatori la locuinţa lui Pedrillo, transformată pentru acest prilej din cîteva încăperi într-o singură sală mare cu o scenă, spre care trebuia să urci cîteva trepte. Scena era gătită cu tot felul de podoabe din corn de capră, din picioarele aceloraşi animale, din cozile lor şi aşa mai departe, prinse frumos şi dichisite cu funde. În adîncimea scenei, pe aşternutul moale al unui pat somptuos cu polog de damasc zmeuriu, şedea capra, cea mai drăgălaşă din cîte s-au văzut vreodată printre reprezentantele sexului frumos al neamului căpresc. Pe cap avea o bonetă de mătase cu funde roz; sub plapuma de mătase roz, presărată cu desene ce înfăţişau papagali şi tot felul de flori exotice, se puteau observa cînd şi cînd zvîcnetele neastîmpărate ale picioarelor ei legate. Altminteri, căprița îi privea pe vizitatori destul de drăgăstoasă, ridicîndu-şi din cînd în cînd capul de pe pernă. Lîngă ea, pe o altă pernă, bogat

împodobită, era culcat un ied nou-născut, învelit și înfășat întocmai ca un copil. De la cele două capete ale patului pînă la avanscenă se înșiruiau pe două rînduri toți măscăricii curții, unii drepți ca lumînarea, alții mai mult sau mai puțin încovoiați, alții în genunchi, așa încît înfățișau o scară care urca spre locul unde se afla patul. Toți purtau haine strălucitoare și peruci bogate. Doi dintre ei, așezați unul în fața celuilalt, țineau cîte o cățuie ce fumega, alți doi cîte un spălător, apoi, în aceeași rînduială, alții țineau cîte o tavă de argint, cîte un ștergar cusut cu fir, precum și alte obiecte necesare toaletei. În spatele patului, la o distanță care dovedea supunere și respect, stăteau cîteva zeci de pitici și pitice cu cornițe și botișoare de capră, îmbrăcați cu haine păroase din blană de capră, iar aproape de lăuză, îmbrăcată cu veșminte asemănătoare, la care se adăuga și o bonetă, stătea moașa, care lua din cînd în cînd în brațe iedul nou-născut și-l legăna. Numai Balakirev lipsea la acea ceremonie : în ajun, jucase ultima lui festă, culcîndu-se într-un sicriu, din care nu se mai sculase. (Cu cîteva zile mai înainte fusese poftit să se prezinte la duce, pentru a i se face o părintească admonestare în legătură cu o vorbuliță usturătoare, pe care i-o spusese fără rost favoritului.) Pedrillo, cu haine mai frumoase decît ale confraților săi, purtînd perucă mai înaltă cu vreo două caturi ca a lor, cu ordinul Benedetto pe piept, își primea oaspeții, dînd onorurile cuvenite rangului fiecăruia, cu atenția firească a unui curtean cînd este gazdă.

Intrînd în iatacul lăuzei, împărăteasa se apropie de pat, binevoi să verse din pungă pe o pernă anume pregătită cîteva zeci de monede de aur, *darul ei pentru pruncul nou-născut,* apoi o întrebă pe doamna Pedrillo de sănătate. Drept răspuns, lăuza (ciupită de picior de către moașă) scoase un preaduios behăit și o dată cu ea întregul ei anturaj căpresc începu să behăie în cor : care gros, care mai subțire, care subțirel de tot, ceea ce o făcu pe maiestatea sa să bine-

voiască a rîde din inimă. În timpul acesta, secretarul de cabinet Eichler scria pe o listă lungă numele tuturor persoanelor care se aflau în sală, apoi, după ce Anna Ioannovna se așeză într-un jilț, ducele începu să strige după această listă pe fiecare vizitator și vizitatoare, pe rînd, după rang ; aceștia se apropiau de lăuză și procedau întocmai ca împărăteasa. După ce îndeplineau această ceremonie, o întrebau pe *doamna* Pedrillo de sănătate, și la fiece întrebare ea dădea cum se cuvine răspunsul ei căpresc, căruia îi ținea isonul același cor armonios. Pe scenă, măscăricii păstrau o liniște și o gravitate deosebită, din care pricină priveliștea era și mai năstrușnică. Într-un cuvînt, se stîrnise atîta haz, încît împărăteasa, care uitase pînă și de boala ei, rîdea cu hohote, aproape pînă la lacrimi ; după pilda sa, rîdea întreaga asistență, nemaiputînd să respecte regulile etichetei, ceea ce nu o supăra însă cîtuși de puțin pe împărătească. Volînski își puse și el darul său bogat pe perna lăuzei, și el, ca și ceilalți curteni, o întrebă pe capră cum se simte !...

În timp ce mulțimea curtenilor de ambe sexe înconjurase patul lăuzei, în sală intrară trei oameni și se opriră în mijlocul ei, parcă scoși din minți, strînși tustrei laolaltă. Unul dintre ei, un bătrîn coliliu, adînc îndurerat, se sprijinea în baston : îl recunoaștem lesne pe contele Sumin-Kupșin. Nu-i greu de ghicit nici cine erau ceilalți doi care stăteau de o parte și de alta, lîngă el. Apariția celor trei personaje, răzlețite de mulțimea curtenilor, atît de unite și de cutezătoare, și totodată atît de stinghere, de tăcute și de mohorîte în mijlocul acelei mari încăperi și a veseliei acelei petreceri deșucheate, care îndrăzniseră să nu se supună plăcerii împărătesei, încleștă rîsul pe buze și atrase atenția tuturor. Dacă în mulțimea unor păcătoși ar fi apărut niște proroci, ei n-ar fi stîrnit o impresie mai puternică. La început, o șușoteală înăbușită înfioră mulțimea ; apoi, totul amuți și privirile se ațintiră spre chipul împărătesei, vrînd să deslușească în trăsăturile ei osînda cuvenită celor ce-i tulburau

desfătarea cu atîta neobrăzare. Biron părea alarmat, căci ştiindu-şi conştiinţa pătată, presimţea un atac direct împotriva persoanei sale din partea acestor neînfricaţi apărători ai adevărului. Nu mai puţin decît Biron se simţi tulburat şi Volînski. Împărăteasa însăşi, pe care orice împrejurare neaşteptată o speria cumplit, uluită de nemişcarea ameninţătoare a celor trei prieteni, nu putu să se scuture numaidecît de chinuitorul simţămînt care o cuprinsese. În sfîrşit, întorcîndu-se spre duce, întrebă :

— Ce vor dumnealor ? Spune-le să se apropie.

Pedrillo, gazda sărbătoritră, coborî spre ei şi le transmise porunca împărătesei, rugîndu-i să se apropie de lăuză şi să procedeze ca şi ceilalţi curteni. Cei trei înalţi demnitari nu răspunseră nimic şi Pedrillo raportă că nu vor să se supună.

— Sînt nişte oameni primejdioşi !... zise Biron, aplecîndu-se spre urechea împărătesei. Am mai avut cinstea să vă raportez ce urzesc... Chiar astăzi am primit veşti tainice despre uneltirile lor... despre complot... Poate c-au ales chiar acest prilej... au şi complici de vază... dar am luat toate măsurile.

Petru, Ecaterina şi... (să nu-i rostim numele : e în viaţă, şi lauda adusă celor vii seamănă mult cu linguşirea) ar fi ştiut să înfrunte primejdia. Aşa fac oamenii cu suflet mare ; Anna Ioannovna era însă o femeie suferindă, iar favoritul ştia să profite de boala ei. Rămase înmărmurită, păli şi-l rugă în şoaptă să sporească măsurile necesare, pentru a le preîntîmpina relele intenţii. Biron se duse să dea dispoziţii cui trebuia. Frica se transmise fără veste tuturor ; de ce se temeau însă — nu ştia nimeni.

Acele măsuri, acea teamă erau vrednice de rîs : primejdia nu exista decît în vorbele perfidului favorit şi se transmise închipuirii împărătesei, robită înrîuririi lui diavoleşti ; iar de la împărătească frica trecu la femeile din sală şi la unii dintre curteni, care se speriau, poate, doar în aparenţă, pentru a fi pe placul împărătesei.

Totul fremăta.

Volînski, care auzise viclenele cuvinte ale lui Biron, se aprinse — el uită totul, și pe Mariorița, și dragostea lui, și temerile ; nu mai vedea decît înălțătoarea, vitejeasca faptă a prietenilor săi, și o singură scînteie a sublimului, aruncată la timp în sufletul lui, fu de ajuns ca să aprindă flacăra în el. Înainte ca razele de soare să atingă statuia lui Mem-
non *, ea nu scoate divinele ei sunete. Volînski se apropie de împărătească și-i spuse cu o deosebită tărie :

— În zadar caută perfidia s-o sperie pe maiestatea voastră cu temeri deșarte. Sînt gata să-mi pun capul chezășie că domnii aceștia au venit numai pentru a cădea la picioarele maiestății voastre, ca niște supuși devotați, și nu ca niște răzvrătiți, implorîndu-vă în numele patriei împilate, căci a sosit vremea ca rugile ei să fie ascultate.

Aceste cuvinte pline de curaj însemnau că războiul dintre rivali, care pînă atunci se ascunsese în manevre tăinuite, era declarat.

— Aici nu-i locul nimerit pentru rapoarte, exclamă Biron furios. Și cum îți închipui, domnule, că pot fi numiți niște oameni care vin să tulbure plăcerea maiestății sale și sub ochii săi să nu se supună poruncilor, cum pot fi numiți altfel decît niște răzvrătiți ! Și dumneata, domnule ministru de cabinet, ești alături de ei !

— Da ! Voi fi întotdeauna alături de fiii credincioși ai patriei, și nu alături de vrăjmașii ei ! Și sînt mîndru de asta ! îi răspunse Volînski.

— Ce înseamnă certurile astea în prezența mea ? întrebă împărăteasa în prima clipă mînioasă, dar îndată după aceea cu glas mai blînd. Firește că aici nu-i locul nimerit... Niciodată nu mi se dă pace, doamne, dumnezeule !... Asta mai lipsea acum !... Și dumneata, Artemi Petrovici ?...

Adresîndu-i-se lui Volînski, împărăteasa clătină din cap, ca și cum ar fi vrut să spună : „Și tu, fiule ?... Te-am prețuit atît de mult, te-am ferit atîta vreme de atacurile favoritului meu, te-am apărat cu pieptul meu, și tu vii să mă lovești atît de nă-

prasnic, drept în inimă ?" Cu toate că aceste cuvinte nu fuseseră rostite, Artemi Petrovici le deslușI limpede în glasul, în privirile împărătesei ; supunîndu-se imputării ei binevoitoare, el se apropie de prietenii lui, rugîndu-i să aleagă un alt prilej și un alt loc pentru a-și expune doleanțele.

— Dar unde-i locul acela, exclamă indignat contele Sumin-Kupșin, cînd nu mai putem intra la suverana noastră ? Pentru astăzi maiestatea sa ne fixase o audiență, și ce s-a întîmplat ? Interesele unui măscărici străin au fost preferate intereselor patriei !

— Nu vom pleca de aici, pînă nu vom fi ascultați, rosti cu înflăcărare Perokin.

Se apropiară tustrei de scenă și căzură în genunchi în fața împărătesei. Bătrînul continuă inspirat :

— Poate că pentru cea din urmă oară, înainte de ceasul morții, am venit să-ți arătăm tot adevărul. Dă poruncă să fim executați, dar ascultă acest adevăr : Rusia pîngărită de un nelegiuit își imploră măicuța. O să-i auzi glasul mai tîrziu, acolo unde și stăpînitorii apar în fața judecății atotputernicului și-i dau socoteală de faptele pe care le-au săvîrșit ; atunci însă va fi prea tîrziu. Toți supușii tăi vor veni la tine, însă nu în genunchi, ci vor veni să te învinuiască, să-și arate domnului rănile sîngerînde, zdrențele, lanțurile cu care i-ai îngăduit nevrednicului favorit să ne încătușeze, îi vor povesti lui dumnezeu despre înjosirea omului. Adevăraților slujitori ai patriei și ai tronului le sînt preferați tot felul de măscărici ; bănuiala a pus cuțitul în mîinile fratelui împotriva fratelui, în mîinile fiului împotriva părintelui.

Biron luase de mult brațul împărătesei, și o trăgea vizibil după el, păstrînd totuși un respect aparent.

— Nu vreau să aud nimic, strigă ea agitîndu-și batista, în timp ce cobora scara. Nu-i locul aici, vă spun. Am să fixez o zi... Nu vreau să aud nimic... Dar ei nu tac. Doamne, dumnezeule ! Ce mojici, ce neobrăzați. Răzvrătiții !

— Ba nu, maiestate, măicuța noastră, nu sîntem răzvrătiți, o întrerupse Șciurhov. Poruncește-ne să ne vărsăm tot sîngele, însă numai pentru maiestatea ta și pentru patrie, și o să-l dăm bucuros pînă la ultima picătură. Îndură-te de Rusia ta : i se frînge pieptul, căci, temîndu-se să rostească o vorbă, și-a oprit pînă și răsuflarea ; toți umblă în Rusia în vîrful degetelor, ca să nu supere auzul ducelui de Kurlanda ; fiii tăi credincioși și-au ferecat buzele, și-au strivit pieptul, pentru a nu lăsa să izbucnească glasul inimii lor, care strigă după cinste și sfînta dreptate. Rușii au ajuns pînă acolo, încît nu numai că se tem, dar le e și rușine de cinstea sufletească. Adevărul e în dizgrație, cinstea și osînda au ajuns să însemne unul și același lucru.

Continuîndu-și drumul, împărăteasa nu mai auzi ultimele cuvinte. Curînd în jurul ei se strînse un cerc de curteni, astfel încît ea dispăru în mijlocul lor, fiind purtată cu grijă de șuvoiul care țîșnise din locuința lui Pedrillo.

Sala se goli și în ea se lăsă o liniște ca în coliba unui țăran cînd acesta pleacă împreună cu toți ai lui la cîmp. Nu rămaseră decît cei trei prieteni, îngenuncheați pe treptele scenei, ca și pînă atunci, mîhniți, cu capetele plecate, iar în mijlocul scenei Volînski, Volînski cel de altădată, în toată măreția și frumusețea nobilei sale revolte ; părea mai înalt cu cîțiva vershoci, așa cum stătea, scuturîndu-și buclele, cum își scutură coama un leu mînios, ridicîndu-și fruntea posomorîtă și privirea arzătoare spre cer — cel din urmă apărător al patriei împotriva asupritorului ei. Cu picioarele legate, biata căpriță ședea încă în pat, iar lîngă ea, țintuită de frică, stătea moașa, pitica îmbrăcată în păr de capră.

În sfîrșit, cei trei prieteni se ridicară, privind îndurerați, cu un simțămînt de prietenie, spre ministrul de cabinet, cu care îi împăcase nobilul caracter al acestuia. Volînski se apropie de ei. Își strînseră pe rînd mîinile.

— Poate că nu Anna, ci dumnezeu și Elizaveta, fiica lui Petru, vor salva Rusia! exclamă suspinînd contele Kupșin.

Nu apucară să iasă din palat. Șciurhov, Perokin și contele Sumin-Kupșin fură arestați și duși în fortăreață. Șciurhov ceru o singură favoare: să i se trimită în temniță cei patru cățeluși ai săi, scufia și flanela. Despre Ivan nu pomenise nimic; acesta veni însă singur și nu i se refuză locul de cinste, pe paie, lîngă stăpînul său.

Capitolul VIII

SCRISOAREA ȘI RĂSPUNSUL

În scrisoarea[1] care-i fusese lăsată, după cum am arătat, domniței Lelemico, Volînski mărturisea, cu toată ardoarea pasiunii și a deznădejdii sale, că era însurat. Căutînd în același timp s-o ridice în slăvi, scriindu-i că este o femeie neobișnuită, care parcă nici n-ar fi de pe tărîmul acesta, își închipuia că prin această măgulire o va îndupleca să-l ierte. Orbit de pasiune, el nu izbutise însă s-o cunoască bine pînă atunci.

Răspunsul.

„Nu știu dacă sînt mai presus sau mai prejos decît alte femei; sînt însă încredințată că nici o altă femeie nu te poate iubi așa cum te iubesc eu.

Acum cîteva zile mi-a fost dat să aflu că ești însurat. S-a vorbit în fața împărătesei despre femeia căreia i se spune soția ta. La început, vestea m-a uluit, de ce ți-aș ascunde acest lucru? Dar a venit prea tîrziu. Nu mai pot face nimic, nu sînt în stare să mă lepăd de dragostea mea; ea este mai puternică decît mine, decît soarta însăși! Cum și de

[1] Evoluția întîmplărilor m-a determinat să omit scrisoarea (n. aut.).

unde să te izgonesc ? Nu există picătură de sînge în vinele mele care să nu fie pătrunsă de o dragoste înflăcărată pentru tine ; fiecare bătaie a inimii mele este ecoul ei — nu există locșor în întreaga mea ființă în care să nu fii prezent. Sînt toată a ta ! De-ai fi avut și o sută de soții, o sută de ibovnice — chiar și atunci aș fi fost a ta, mai apropiată decît e scoarța de copac, decît planta de pămînt. Fă ce vrei cu mine, socotește-mă un lucru ce-ți place și pe care, după ce-l strici, îl poți arunca, precum faci cu coaja unui fruct din care sugi sucul și apoi o zvîrli cît colo ! Pentru asta m-am născut ; așa mi-a fost scris. N-ai decît să-mi spui orice despre tine însuți ; n-are decît o lume întreagă să nu vadă la tine altceva decît ce-i rău ; n-aud nimic, nu văd nimic, în afară de tine, scumpul meu, frumosul meu adorat !

Ești vinovat față de mine ?... Cîtuși de puțin ! Ai păcătuit din dragoste pentru mine ; oare pot eu să te pedepsesc pentru asta ? Fiecare lovitură ce ți s-ar da, s-ar întoarce însutit în inima mea.

Precum vezi, sînt o femeie slabă, cea mai slabă dintre femei !

Spune-mi doar atît, dragul meu, neprețuitul meu prieten : că nu-ți iubești soția ! Spune-mi-o mereu : îmi va fi mai ușor. Ea nu e vrednică de tine ! Dacă te-ar fi iubit cu adevărat, te-ar fi părăsit oare atît de îndelung ?

Fie că va fi vreme frumoasă, fie că va fi prăpăd afară, vino la miezul nopții lîngă casa lui Apraxin. Vreau să-ți dovedesc cît de mult țin la tine. Camerista mea mi-este devotată ; ea a plătit un om de nădejde, care mă va conduce pînă acolo. Altă dată să-mi aduci bani, cît mai mulți — totul e pentru tine, neprețuitul meu prieten ! Dacă s-ar putea, aș cumpăra lumea întreagă, numai să te știu al meu, fără să-mi fie teamă pentru tine."

Răspunsul era gata, dar prin cine să-l trimită ? Camerista, care din seara aceea neuitată fusese scutită de a o mai urmări și de a o mai pîrî (pentru

care fapt bătuse pînă acum o sută de mătănii), era încîntată ştiindu-se părtaşa tainelor ei. Da, Grunia părea renăscută ; nu mai era o roabă, ci o slujitoare credincioasă, plină de osîrdie. Pentru duduca ei era gata să se arunce în foc şi în apă. Omul liber face totul atît de uşor, atît de bine ! Numai că, din cînd în cînd, îi apăsa sufletul amintirea celor săvîrşite ; o mustra conştiinţa, mai cu seamă pentru că luase din sertar toate bileţelele primite de domniţă de la Volînski. Căutase să uşureze, cît îi stătuse în puteri, acea lovitură dată Marioriţei : „Îmi cereau să le aduc negreşit toate scrisorelele", i-a spus Grunia ; însă, vrînd să-şi scape duducuţa de o mare ruşine, s-a grăbit, în vreme ce domniţa lipsea din odaie, să ardă toate scrisorile, şoptindu-i apoi iscoadei lui Biron cum că domniţa însăşi le dăduse foc. Grămezile de scrum erau mărturia de netăgăduit a spuselor ei. Înşelată, adunînd scrumul, Mariorita plînsese aplecată peste el, ca peste trupul neînsufleţit al iubitului, şi-l ascunsese apoi într-o punguţă de mătase, pe care o strîngea adeseori la piept, în dreptul inimii. Acum, orice s-ar fi întîmplat, scrisoarea ei trebuia să ajungă acolo unde fusese trimisă. Grunia îşi luă asupra ei această însărcinare ; însă chiar în clipa cînd ieşi pe poarta palatului, o zări pe Mariula. Aceasta îi tăie calea. De mult se tot ruga să fie lăsată s-o vadă pe duduca ei ; acum o rugă şi mai stăruitor, aproape să-i sărute mîinile. „Iată un prilej tocmai bun ca să-i încredinţez scrisoarea, îşi zise Grunia în sinea ei ; doar ţiganca a mai făcut aşa ceva, de atîtea ori. Mai cu seamă că mi-e teamă să nu mă rătăcesc pe întuneric ; s-ar putea să nu mai dau de casa lui Volînski."

Ah, parcă se luă o piatră de pe inima bietei mame, cînd află cum se petrecuse tainica întîlnire, pentru care primise în dar vălul de mireasă !...

Grunia duse ţiganca la domniţă şi-i spuse acesteia în şoaptă pentru ce se întorsese din drum.

Văzîndu-şi copila, Mariula fremătata de bucurie ; parcă nici nu-i venea să creadă că se afla acolo ; o

sorbea din ochi, nu alta. În încîntarea ei, ţiganca uită totul de pe lume. Un singur lucru o neliniştea : înfăţişarea firavă a Marioriţei. Sărmana, slăbise de cînd o văzuse pentru întîia oară la Petersburg şi asta numai din pricina dragostei pentru el, pentru netrebnicul care o amăgise !

Mariorița o mîngîie, o sărută şi o întrebă cu alint în glas dacă o iubeşte la fel ca mai înainte.

— Dacă te iubesc ?... Spune-mi cum să ţi-o dovedesc ?

— Vezi scrisoarea asta ? Ştii pentru cine este... să i-o duci, dar acum, în clipa asta şi să i-o dai chiar lui în mînă.

— Lui ?... În mînă ?...

Pe faţa ţigăncii se întipări groaza. Cumplită însărcinare pentru o mamă !

— Da, da, lui, şi chiar acum ! răspunse domniţa aprinzîndu-se, sau să nu-mi mai calci pragul.

— I-o duc ! răspunse mama. Dar ştii oare, adăugă ea, după ce-şi trase puţin răsuflarea, căci tare o mai apăsa povara jertfei sale, ştii, duducuţă dragă, că-i însurat ? Că-i un netreb...

Mariorița se învăpăie toată, îi acoperi gura cu palmele şi încruntîndu-se ca un mic Jupiter * ce priveşte pămîntul cu ochii scăpărînd de mînie, strigă :

— Ţiganco ! Ia seama !... Să nu mi-l vorbeşti de rău, că te blestem...

„Să mă blesteme ?... tresări Mariula înmărmurită de spaimă. Fiica să-şi blesteme mama ?... Doamne, dumnezeule ! Spune-mi, s-a mai văzut pe lume una ca asta ?.... Să mi se întîmple asta tocmai mie ?!"

— Îţi duc scrisoarea, duducuţă ! zise ea, şi cînd vru să-şi ia rămas bun de la fiica ei, simţi în mînă un ban... plata pentru... Pentru aşa ceva nu era cuvînt pe limba oamenilor curaţi la suflet ! I se păru că pămîntul se cască în faţa ei s-o înghită ; începu să tremure cumplit ; scăpă banul jos, în neştire ; era cît pe ce să arunce şi scrisoarea, dar îşi aduse aminte de blestem şi, cuprinsă parcă de o teamă smerită ca nu cumva o singură vorbă să

stingă pe veci focul sfînt întru slujirea căruia își închinase întreaga viață, și să n-o arunce de vie în mormînt, se grăbi să împlinească voia fiicei sale.

„Ce i-o fi scriind în răvaș? se întreba Mariula în drum spre casa lui Volînski. Ce n-aș da, numai să pot ști ce scrie!“ Dar putea oare cuteza să dezvăluie taina fiicei ei, rugînd pe cineva să-i citească? Nu, n-o să îngăduie niciodată ca niște ochi străini să afle rușinea Marioriței, ca niște buze străine să se deschidă, pentru a rîde cu viclenie de copila ei!

Cînd Volînski se întoarse acasă de la năstrușnica petrecere, țiganca stătea de mult în fața intrării. Cumplite priviri schimbară! Ea îi întinse scrisoarea, el o luă.

— Ei, precum văd, te-ai dat pe brazdă?! zise el.

Nu-i răspunse nici o vorbă; dar ce privire crîncenă îi aruncă! Și așa se despărțiră.

Capitolul IX

PAZNICUL DE NOAPTE

Plin de indignare și mîhnire, Volînski se întorcea acasă, gîndindu-se necurmat la soarta care-i aștepta pe prietenii lui. Aceștia se jertfiseră pentru o cauză al cărei inițiator și promotor fusese el; era de datoria lui să-și salveze prietenii, sau să piară alături de ei. În această stare sufletească îl găsi țiganca, în clipa cînd, coborînd din caleașcă, dădu să urce în cerdacul casei sale. Absorbit pe de-a-ntregul de simțămîntul datoriei, uitase aproape că-i scrisese Marioriței: cînd o pasiune îi stăpînea sufletul, nici un alt simțămînt nu-și mai găsea loc în el. Apariția sîcîitoarei țigănci, acest îngrozitor Polyphem * cu chip de femeie, care părea gata să se năpustească asupra lui, să-l sfîșie, îi reaminti și scrisoarea, și întreaga mîrșăvie a ispitei pe care o strecurase în inima unei fete nevinovate. Acest

gînd tulbură limpezimea și înaltul avînt al hotărîrilor, stîrnite în el de neînduplecarea prietenilor săi. Ce i-o fi pregătind răspunsul domniței? Cine știe? Se grăbea și totodată se temea să-l afle; îi părea rău că-i scrisese și mergea pînă acolo încît dorea ca simțămintele ei să se fi schimbat. Poate vestea că e însurat să fi înrîurit-o astfel. Dacă s-ar întîmpla așa ceva?... Ciudat om! Vajnic ca marea, nestatornic ca și ea, cu avînturile și întoarcerile ei îndărăt, în matcă: ba îngăduie ca pe fundul ei să se zbenguie fără frică păsărelele, ba talazurile sale mînioase saltă corăbiile pînă-n nouri.

„Mariorița mi-a dăruit tot sufletul, își zicea el în gînd, lăsîndu-se biruit de simțămîntul înălțător ce i se revărsase în întreaga ființă, Mariorița este a mea, dar încă n-a fost pîngărită de păcat. Și lumea?... Lumea o socotește vinovată din seara aceea nefericită. Lumea bună! O adunătură pizmașă de ipochimeni, gata să ponegrească tot ce nu este spre folosul fiecăruia dintre ei, gata să ridice în slăvi tot ce le gîdilă mîndria! În clipa în care m-aș învinge pe mine și aș înapoia-o pe Mariorița lumii, acestui balaur nesățios, numele ei, lingușit din nou, va ieși de pe buzele tuturor curat, nevinovat, ca și cum chiar atunci ar fi fost scoasă din cristelniță."

Ce scamator este omul cînd trebuie să-și caute îndreptățirea greșelilor și să se împace cu soarta! Cu cîtă ușurință înșiră el în gînd, pe scena lumii, comedienii care joacă laolaltă drama vieții sale, silindu-i să simtă, să vorbească și să facă ce vrea el, călăuzind întreaga dramă către deznodămîntul dorit! Ce tămăduitor iscusit știe să fie cînd e vorba să lecuiască răni, pe care el însuși le-a iscat și le-a zgîndărit cu atîta pricepere! Te-ai gîndit oare vreodată, Artemi Petrovici, că inima pe care ai frămîntat-o cu mîinile tale, atunci cînd te-ai aprins dintr-o toană, a și luat forma pe care ai vrut să i-o dai și a rămas sub această formă, în așa fel, încît nu o mai poți schimba altfel decît sfărîmînd-o? Te-ai gîndit oare că ai și pîngărit-o pe biata fată

cu vorbele tale pătimașe, cu scrisorile și cu sărutările tale? Că ai aruncat-o în gura lumii? Știi tu ce înseamnă în vremea ta gura lumii? Ecou al puternicului, al bogatului, un gură-cască ce prinde muște, gata oricînd să le numească privighetori sau tarantule, după cum îi poruncește stăpînul doar printr-un semn; un trunchi de copac scobit bine, pînă i s-a golit tot miezul, care scoate sunetul dorit de diapazonul ce-l lovește; o maimuță care țopăie cum îi cîntă favoritul. Lumea bună e mută atîta vreme cît stăpînul îi ține buzele ferecate cu amenințări; ajunge însă o singură vorbă — și dezonoarea bietei fete va umbla din gură în gură prin gloata lacomă de bîrfeli, așa cum trece banul din mînă în mînă. Știu, Mariorița este încă vrednică de venerație; trebuie să adaug însă — de veneraţia unui înțelept, care nu judecă după semne exterioare și nu se lasă înrîurit de alții. Cei mai mulți oameni, neghiobi, judecă însă altfel, numai după aparențe sau așa cum li se poruncește. Tu, însă, uitînd de toate, ți-ai îmbrățișat idolul în fața ochilor gloatei și gloata nu i se mai închină, ci dă cu el de pămînt. Tu îl ridici iar, îl venerezi din nou, îi aduci jertfele cele mai curate, vrednice de o zeitate, îi ridici un templu înalt pînă la cer; dar gloata spune: „Idolul a fost pîngărit" și aleargă să se închine altor zei.

Zouda îl întîmpină pe Volînski și, nedîndu-i răgaz să citească răspunsul domniței, îi povesti cît de înălțător se pregătise triumviratul prietenilor pentru măreața lor faptă, cum luase Perokin hotărîrea de a sacrifica fericirea surorii sale pentru cauza comună, declarîndu-se de acord ca ea să se despartă de Artemi Petrovici. Rușinat de atîta mărinimie, Volînski jură că nu va fi mai prejos de ei în înălțime sufletească, oricare ar fi răspunsul Marioriței. Stătu o clipă în cumpănă, întrebîndu-se dacă nu era mai bine să ardă scrisoarea nedesfăcută. Dar în adîncul inimii lui mocnea încă dragostea, împreună cu străvechiul păcat al curiozității, și el citi scrisoarea domniței. Lacrimile îi picurau pe scrisoare în vreme ce săruta hîrtia.

— Nu, nu sînt vrednic de toate aceste jertfe, spuse el, întinzînd scrisoarea lui Zouda ca s-o citească. Mă duc la întîlnire — nu pot să nu mă duc... Întărește-mă, doamne! Prietene, roagă-te și tu pentru mine!

Înainte de a pleca la această întîlnire, îl însărcină însă pe Zouda să pună în crăpătura pietrei din gardul Grădinii de vară o hîrtioară, pe care scrisese: *„Zilele astea vom trece la acțiune, de nu — voi acționa singur!"* Așa-l sfătuise să facă tainicul, necunoscutul prieten, dacă avea nevoie de el.

Plecă la ceasul hotărît, temîndu-se ca acoliții lui Biron să nu-și bată iar joc de el; se neliniștea și pentru Mariorița și se ruga de toate puterile cerești s-o apere de năpastă, iar pe el să nu-l lase doborît în lupta cu puternicul zilei.

Ajungînd la cîteva sute de pași de casa lui Apraxin, coborî din sanie. Noaptea era întunecoasă. Se strecură de-a lungul zidurilor și, ajungînd la locul statornicit se ascunse, la pîndă, într-o gheretă goală. „Acum, tocmai acum, cînd ea mi se dăruiește întreagă, cînd visurile mele cele mai dragi sînt pe punctul de a se împlini, își zicea în gînd, trebuie să-mi iau rămas bun, pentru totdeauna, de la această ființă fermecătoare, din pricina căreia era cît pe ce să uit și patria, și prietenii, și soția, și totul pe lume! Ce n-aș fi jertfit acum cîteva săptămîni, ieri încă, pentru clipa care mi-a fost făgăduită astăzi și de care acum mi-e teamă! Oare fapta la care am pornit nu întrece puterile unui om?... Îi voi face față? Prietenii mei zac în temniță, patria piere: iată gîndul care trebuie să mă însuflețească."

O așteptă pe Mariorița o jumătate de oră și mai bine; i se părea că o aude venind ori de cîte ori auzea tropăitul unui trecător întîrziat sau al unei iscoade nocturne, foșnetul vîntului, zborul unei păsări sau vedea luminița ce clipea la o fereastră a palatului. Nu era însă nimeni. Înțepenit de frig, ieși din ascunzătoare... Se auzeau niște oameni vorbind... inima i se opri în loc. Liniștea se așternu însă

din nou : nu era nimeni ! Liniște, liniște înfiorătoare, ca la cimitir. Deodată prin fața lui țîșni o mogîldeață întunecată, ca un duh al nopții, ca un vîrtej, umplîndu-l de groază ; zărindu-l, însă, vedenia se opri, îl țintui cu o privire cumplită și izbucni în hohote de rîs asurzitoare. Pielea se încreți pe el și părul i se făcu măciucă. Se luă după arătare, vru s-o prindă, dar ea fugi, se feri de el și un nou hohot de rîs drăcesc străpunse liniștea nopții. Groaza își înfipse ghearele în inima lui și i-o sfîșie.

— Ai venit prea tîrziu ! îi strigă parcă drept în ureche un glas sinistru, însoțit de șuierături și de scrîșnete de dinți. Blestemul a căzut !... Ai venit prea tîrziu, drăguțule !...

Aprins de mînie, Volînski căută să pună mîna pe blestematul prezicător, însă nu apucă decît văzduhul rece. I se părea că ochiul drăcesc al arătării lăsa în urmă scîntei. I se păru că mogîldeața neagră se dădea de-a berbeleacul în fața lui, pe zăpadă. Crucea sau cuțitul lui de vînătoare îl puteau scăpa de duhul sau de omul rău ; ce se întîmplase însă cu domnița ? Nu și-o fi bătut cumva joc de el ?... Cu neputință ! Cine știe ce s-a întîmplat de n-a putut să plece, cine știe ce i-o fi ieșit în cale !... El se îndreptă spre palat și cutreieră îndelung prin preajma lui. În afară de străjeri, nu era nici țipenie de om. Curînd, la teama lui, la chinurile sufletești se mai adăugă și suferința trupească : gerul îi încleștase de picioare încălțări grele de omăt, îi fere-case pieptul cu zale de gheață, ai căror solzi îi apă-sau tot mai greu pieptul, împlîntîndu-i-se în piele. Nu mai avea putere să îndure ! Se întoarse la sanie, apăsat de povara amintirilor și cu un simțămînt sfî-șietor de neliniște în ceea ce privea soarta domniței, rebegit de frig, blestemîndu-și dragostea, pe sine și totul pe lume. I se cam făcuse lehamite de dra-gostea aceasta...

Iată ce se întîmplase cu domnița :

Neastîmpărul dragostei o împinsese să iasă din palat cu cîteva clipe mai devreme ; îmbrăcată cu hainele cameristei, era de nerecunoscut ; părea o

subretă fermecătoare, cum nu se pomenise de cînd lumea. Dragostea e tot atît de obișnuită la palat ca și în coliba sărăcăcioasă, astfel încît, împreună cu Grunia, fu lăsată să iasă pe poartă fără greutate, și cu atît mai lesne cu cît, după cum am arătat mai sus, din porunca ducelui, nu mai avea sarcina s-o supravegheze pe domniță. Dar n-apucă să facă un pas după ce ieșise din palat, și dădu de o supraveghere mai aspră, mai neadormită, care poate înlocui un întreg lanț de străjeri, care înlocuiește polițaii cei mai sîrguincioși, care întrece în agerime pînă și iscoadele lui Biron : supravegherea maternă. Inima Mariulei prinsese de veste că fata ei era amenințată de năpastă și făcea de strajă de la primele umbre ale înserării, neclintită, în fața intrării celei mici a palatului. Nimeni nu cuteza s-o alunge de acolo : dobîndise acest drept prin meritele ei față de Lipman.

Iat-o : e numai urechi. Priviți cum își lungește gîtul și scoate puțin capul de după o coloană, ca pelicanul din cuibul său atunci cînd își păzește puii de o jivină. Priviți cum scînteiază singurul ei ochi, străpungînd întunericul, oprindu-se asupra cutărui sau cutărui lucru, cum nu scapă nici un foșnet, nici o mișcare urechea ei ageră ! Vîntul pătrunzător dinspre Neva îi izbește obrazul cu aripa lui, gerul îi străpunge inima, i-o încleștează, dar Mariula rabdă. Un singur gînd mai face să dăinuie căldura vieții în pieptul ei : poate izbutește să-și scape fiica de pierzanie. Sărmana își încălzește mîinile cînd la subsuori, cînd suflînd în ele ; îi este teamă să se lase de pe un picior pe altul, ca nu cumva să scîrțîie zăpada. Dinții îi clănțăne ca ai unui cîine rebegit de frig ; mintea i se tulbură, însă o stăpînește un singur gînd : gîndul la copila ei. Iată, vin... Coboară scara două femei... se uită în jur... Vîntul abate asupra lor, pentru o clipă, lumina firavă a unui felinar : una din ele este Mariorița ; ea este, inima de mamă nu se poate înșela. Mariula le lasă să înainteze cîțiva pași, apoi, din cîteva sărituri, le ajunge din urmă.

— Încotro, duducă ? întreabă ea cu glasul tulburat de neliniște apucînd-o pe domniță de mîneca șubei.

Mariorița vrea să fugă, dar, recunoscînd vocea țigăncii, se oprește.

— A, tu erai ? îngînă ea. Ce rău m-ai speriat ! Spune, i-ai dat scrisoarea ?... Vine ?...

— I-am dat-o... Matale însă n-o să mergi mai departe ! adaugă Mariula cu glas surd, dar ferm, poruncitor, încleștîndu-i mîna în mîna ei.

— Ia te uită, dă porunci ca o împărătească !... Lasă-mă, îți spun! ... Ce-ți pasă ție ce fac eu ?

— Îmi pasă foarte mult. Să nu te miști din loc, îți spun, că de nu, o să te fac de rușine, o să strig *vorbă și faptă,* o să se adune lumea, o să scol tot palatul, tot orașul.

— Țigancă blestemată ! Vrei bani ? Ai primit prea puțin ?

— Ba nu, mi-a dat foarte mulți... Vezi acolo, pe cer, cum clipește steluța aceea ? rosti Mariula cu glas însuflețit ; apoi, trăgînd-o ceva mai la o parte, ca să n-o audă Grunia, se aplecă spre urechea ei și adăugă, șoptind șuierător, înfrigurat : Eu... îți sînt mamă. Adu-ți aminte de șatra țigănească, de focul acela mare de la Iași... amintește-ți cum te-am răpit de la ieniceri, cum te-am vîndut pașei, află că m-am sluțit numai și numai ca să nu se vadă că-ți sînt mamă : am fost pretutindeni, am fost de față mereu, oriunde te-a amenințat o primejdie, și acum am venit iarăși.. aici, ca să-ți stau în cale, să nu te las să ajungi la Volînski. Auzi ?

Vorbind, părea că totul freamătă într-însa : un clopoțel prevestitor de moarte bătea în inima ei.

Era atîta putere în vorbele sale, atît adevăr cumplit, încît domnița, mînată parcă de o vrajă, de o încredințare neînțeleasă că era într-adevăr mama ei, fără a vădi nici bucurie, nici mîhnire, fără a scoate un cuvînt, zdrobită, se întoarse năucă din drum și porni înapoi spre palat, abia tîrîndu-și picioarele. Țiganca era sfîrșită : cruzimea loviturilor primite într-un răstimp atît de scurt, necontenitul

zbucium sufletesc, teama pentru fiica ei, gîndul că o nefericise, dezvăluindu-i că ea, ţiganca, îi era mamă, îi tulburară deodată minţile. Sărmana mamă!

Cuprinsă de cea dintîi izbucnire a nebuniei, l-a întîmpinat pe Volînski şi l-a speriat cumplit, aşa cum am văzut mai sus.

Capitolul X

IATĂ CUM SÎNT BĂRBAŢII!

Aussi tu me dois plus que l'amour... tu dois m'aimer comme maîtresse et comme mère... entends-tu, Henri, il y va de ton honneur... car c'est une chose sainte et sacrée qu'un tel amour.[1]

Sue*

Cum are să se dezvinovăţească Mariorița? Ce mai poate să-i spună? Că s-a întîlnit cu mama ei — ţiganca? Volînski vrea să-şi lase nevasta ca să se însoare cu ea, să se însoare însă cu o domniţă, cu favorita împărătesei, nu cu o ţigancă! Pentru a fi a lui, ea este gata să-i fie şi slugă; dragostea ei va şti s-o facă să îndure toate vitregiile soartei, să îndure orice chinuri; inima lui va înfrunta însă o astfel de lovitură? Ce noapte cumplită! Cu cîtă bucurie neştiutoare se ducea ea în braţele iubitului! Şi în locul sărutărilor dulci, fierul roşu al ruşinii îi arsese întreaga fiinţă! De ce jertfe era gata înflăcărata copilă a Orientului, şi cum fusese ea răsplătită pentru asta! Plîngea amarnic, scăldată în lacrimi. Ar fi vrut să-şi reverse tot sufletul, toată viaţa, o dată cu aceste lacrimi. Însă gîndul despărţirii de el oricum, fie şi prin moarte, i se părea mai cumplit ca orice.

---

[1] De altfel, îmi datorezi mai mult decît dragostea ta... trebuie să mă iubeşti ca amantă şi ca mamă... auzi tu, Henri, este vorba de onoarea ta... căci o asemenea dragoste este un lucru sfînt şi înălţător (fr.) (n. t.).

Fiica unei ţigănci !... Numai gîndul la aceasta îi îngheţa sîngele în vine, îi tulbura cugetul. Dar oare într-adevăr aşa-i spusese ?... Auzise ea bine aceste vorbe ? Şi chiar dacă fuseseră rostite, n-o fi fost o minciună născocită în cine ştie ce scop ?...

„Nu, îşi răspunse Mariorița, auzise totul prea bine, toate erau un adevăr prea amar ! Îşi amintea ca prin vis carul cu coviltir din pînză groasă, pieptul cald şi sărutările fierbinţi ale unei femei, focul, apoi aceeaşi femeie luptîndu-se cu un ienicer, răpirea, taina, şi iarăşi ea, pretutindeni ea. Cine putea să fie decît mama ?... Acum înţelegea şi cea dintîi înspăimîntătoare întîlnire de la Petersburg, sfiala ei, alintările fierbinţi pe care numai o mamă le poate găsi şi pe care fiica le primea cu atîta sfială, nu ştia nici ea pentru ce ! O, cu cîtă duioşie, cu cîtă dragoste îi săruta mîinile ! Şi ea nu putea să priceapă de ce o fi iubind-o atît o femeie străină. Pentru banii lui Volînski — îşi zicea. Oare poate fi cumpărată cu bani o inimă, ca să se prefacă pînă într-atît ? De-ar veni acum, i-ar acoperi mîinile cu sărutări, de o sută, de o mie de ori, şi-ar revărsa lacrimile peste ele... Numai să nu le vadă cineva, să nu afle cumva *el !* Asta nici ea n-o s-o ceară niciodată. Acum înţelegea şi grija pe care i-o purta, şi banii aruncaţi cît colo, de parcă ar fi fript-o. Însăşi noaptea aceea nu este oare o dovadă a dragostei ei ? Spunea că se sluţise pentru ea — era încredinţată că făcuse acest lucru într-adevăr, ca să nu dea în vileag că era fata ei. Doar şi Volînski îi spusese o dată că văzuse o femeie care îi semăna leit : fără îndoială că despre ea era vorba ! Draga ei mamă !... Cum o răsplătise ea pentru toate acestea ? Îi dăduse însărcinări ruşinoase, o blestemase !... Dumnezeule milostiv, îndură-te de mine, nu-mi lua în seamă vorba nesăbuită :... Măicuţă, iartă-mă ! Buna, nefericita mea mamă ! Nefericită fiică ! Se vede că ne-am născut amîndouă într-o zodie fără noroc !"

Astfel vorbea Mariorița singură şi lacrimile îi curgeau şiroaie. La toate întrebările Gruniei, ea

răspundea doar atît : ţiganca îi spusese că Artemi Petrovici nu poate să vină la întîlnire.

Nefericita taină fu îngropată în adîncul inimii, în care se furişă din aceeaşi zi viermele morţii. Adevărat era ce-i spusese cîndva Mariorița ţigăncii — cel dintîi sărut o mistuise ca o flacără.

În ziua care urmă acestei întîmplări, Volînski şedea în cabinetul său de acasă, frămîntat de grijă pentru soarta prietenilor lui care fuseseră daţi în judecată, tot gîndindu-se cum să sfărîme mai curînd lanţurile care-i încătuşau pe ei şi întreaga Rusie. Piatra tainei sale, din colţul Grădinii de vară, îi răspunsese : *curînd, foarte curînd, astăzi, mîine, zilele astea sau niciodată !*

— N-am să vă ascund, îi spuse Zouda ministrului de cabinet : lucrăm în doi, ba în trei ; vă jur însă că nu sînt încă în măsură să vă destăinuiesc cine sînt părtaşii mei şi al cui părtaş sînt eu însumi. Pot să vă spun doar atît : că unul este bărbat, iar celălalt — femeie.

— Nu te întreb cine sînteţi *voi*, nici nu vreau să ştiu, răspunse Volînski. Am ajuns să-mi fie frică şi de umbra mea... Treceţi la fapte, şi cît mai repede, v-o poruncesc, chiar dac-aş şti că o voi plăti cu capul.

— O, dumnezeu o să ne ajute şi o să vă salvăm capul, căci acum dispunem de alte mijloace de acţiune. Înainte, după cum vă este cunoscut, am căutat să-l facem pe Biron să turbeze, folosind statuia de gheaţă şi alte mijloace, ca să-l punem în situaţia de a răspunde grosolan împărătesei şi de a o scoate din răbdări ; acum vrem să ajungem de-a dreptul la inima ei, însă liniştit, pe nesimţite, pe căi care să nu o sperie, însă pe care ea să nu le poată ocoli.

Rămînînd singur în cabinetul lui, Volînski se lăsă cuprins de alean pentru ceea ce fusese şi de o presimţire apăsătoare pentru ceea ce avea să urmeze. Capul îi căzu în piept ; pletele lungi, negre îi ascunseră faţa frumoasă, aprinsă, alcătuind deasupra ei o reţea deasă, prin care ochii lui cerneau

scînteierile sufletului său înflăcărat și plin de zbucium. Într-o stare sufletească asemănătoare l-am mai găsit și atunci cînd sutele de perechi ale oaspeților de toate neamurile veniseră la el, pentru a fi trecute în revistă. Oare multă vreme se scursese de atunci ? Încă nu avusese loc serbarea pentru care se rînduise acea trecere în revistă, și prin cîte trecuse de atunci inima lui, cîtă fericire și cîte chinuri îi fusese dat să cunoască ! Își depăna în gînd toate peripețiile dragostei lui nebunești, și lacrimile îi picurau din ochi.

Lumînarea fumega, gîndurile i se perindau stoluri-stoluri ; o toropeală grea îi închidea pleoapele. Adormi.

Prin somn, auzi forfotă în casă, apoi scîrțîitul ușii... Deschise ochii. În fața lui, în semiîntuneric... era o femeie în deplină înflorire a vîrstei și a frumuseții, cu ochi albaștri, în care se oglindea un ocean întreg de dragoste ! Era vădit însă că un nour de tristețe adumbrea acel chip. Obrajii îi ardeau, buclele ei dese, bălaie erau împrăștiate în neorînduială pe gîtul alb ca de lebădă. Dumnezeule ! Nu era cumva o nălucire ?... Soția lui !...

Nu cuteza să se clintească.

Ea rămăsese lîngă ușă, ca îngerul izgonit la poarta raiului ; îl privea cu sfială, căutînd parcă ceva în privirile lui, parcă implorîndu-l, temîndu-se să se apropie. Nicicînd nu i se păruse mai frumoasă ! Dragostea și încă un simțămînt, nu mai puțin înflăcărat, dar parcă mai pur, o înarmase în acele clipe cu toate farmecele, pentru a dobîndi victoria asupra infidelului.

Tulburat, Volînski închise ochii pe jumătate.

— Nu mă mai cunoști, Artemi Petrovici ? spuse ea, îmblînzindu-și dojana cu gingășia glasului, și lacrimile începură să-i curgă șiroaie pe obraji. Acum n-o să mă mai alungi ; poate doar să mă calci în picioare și să mă arunci moartă după ușă ; să știi însă că... o dată cu mine ai să-ți omori și pruncul. Am venit la judecata soțului și a părintelui.

— Natașa ! Scumpa mea Natașa ! Atît fu în stare

să rostească Volînski, și ea căzu în brațele lui. O strînse la piept, îi sărută ochii, gura. Ea se lipi toată de el, îl cuprinse ca o iederă și cînd îl strîngea cu patimă la piept, cînd îl privea drept în ochi, neputînd să creadă că fericirea ei era adevărată, cînd îl dezmierda, alintîndu-se ca un copil, netezindu-i părul, înfundîndu-și în el degetele mici, trandafirii, cînd își contopea inul buclelor cu negrul smolit al pletelor lui.

— Dragul meu Artemi ! șopti ea amețită, fermecată. Deci, mă iubești tot atît de mult ca și mai înainte... M-au mințit, răi ce sînt !... Ziceau că tu... nu, nu, limba nu mă ascultă ; nu pot să rostesc acele minciuni. Nu cred nimic ! Poate că au vrut să mă sperie, ca să mă întorc mai repede. Sînt însă încredințată c-ai să mă ierți cînd o să afli pentru ce am rămas atît acolo. Își lăsă în pămînt ochii minunați, roșind ca o fecioară.

— Vezi tu, aici, adăugă ea, luîndu-i mîna și așezîndu-i-o sub inima ei, aici se află copilul nostru... ești tată !

Numai cel ce a trăit asemenea clipe poate să înțeleagă tot farmecul, tot sublimul acestui cuvînt. Dar lui Volînski îi era teamă să creadă că e adevărat, îi era teamă să se lase cuprins de acest simțămînt nou, atît de neașteptat ! Nu cumva soția lui îl amăgea, ca să-l lege mai strîns de ea ? Căci ea știa bine cît de mult dorise el să aibă copii.

— Nu mă crezi, dragul meu ?... Spunînd acestea, ea își îndreptă privirile spre icoana Maicii domnului, aflată în tripticul din colțul odăii. Pe ea ai s-o crezi !... Uite, pune mîna, aici... auzi cum freamătă copilașul tău, ca un peștișor ? Își simte tatăl, îți spune bun găsit... Nici eu n-am vrut să cred, cînd am plecat la Moscova, n-am crezut multă vreme. Cînd am fost însă pe deplin încredințată că sînt mamă... nu știam ce să mai fac de bucurie ; fericirea mea era atît de mare, încît nici nu îndrăzneam să mă las în voia ei, de teamă să n-o pierd. Mi-am îndreptat cugetul către cel de sus, către sfinții lui slujitori, rugîndu-mă să ne ocrotească

pruncul ; am fost la Sfînta treime, să mă închin sfîntului Serghie, făcătorul de minuni, la Kiev — la sfintele moaște de acolo, la schitul Nilov. Altfel, pentru ce aș fi rămas atîta vreme departe de tine ! Pretutindeni însă gîndul la tine nu m-a părăsit nici o clipă ; pe drum, în sfintele lăcașuri, lîngă sfintele racle, erai alături de mine ; pretutindeni m-am rugat pentru tine, pentru sănătatea ta, pentru dragostea ta față de mine. Îmi închipuiam cît are să te bucure această veste — ți-ai dorit atît de mult să ai copii !... Ți-am scris și o scrisoare despre asta ; se vede însă că tu...

— N-am primit-o, scumpa mea !

— Ce oameni răi ! Cu cîtă viclenie au uneltit ! N-ai primit-o ?... Va să zică, asta a fost pricina tăcerii tale. Totuși, n-am încetat o clipă să mă gîndesc cît de mult o să te bucuri. Deodată, însă, la Moscova, am aflat că te-ai fi îndrăgostit de nu știu ce prințesă moldoveancă... fratele meu mi-a scris că vrei... Doamne ! Nu știu de unde am avut atîta tărie, ca să mai pot trăi după acea scrisoare... mi-a scris că vrei să te desparți de mine. Și chiar fratele meu căuta să mă încredințeze că așa-i bine, pentru nu știu ce pricini obștești, și mă ruga să mă împac cu gîndul acesta. Să ne despartă pe noi ?... O, ei nu mă cunosc ! Numai dumnezeu ne poate despărți ! (Natalia îl strînse mai tare în brațe, de parcă s-ar fi luptat să nu i-l ia cineva.) Nelegiuiții ! Erau cît pe ce să mă omoare și pe mine, să ne omoare și copilul. Nu știu cum am fost în stare să îndur totul. M-am rugat mereu sfintei fecioare să te aibă în pază, să nu te lase să făptuiești acest omor. Mi-am revărsat aproape tot sufletul în lacrimi și-n rugăciuni. Mare i-a fost îndurarea : tot ce mi s-a îndrugat despre tine n-au fost decît minciuni ; o văd prea bine, mi-o spun mîngîierile tale. Fără îndoială că n-a fost decît un vis urît ! Spune și tu, dragul meu Artemi, că totul e o născocire a oamenilor răi și pizmași, că mă iubești tot atît de mult ca și mai înainte.

— Da, draga mea, sufletul meu, totul e minciună, întări Volînski, copleșind-o cu dezmierdările cele mai înfocate, care o împodobeau cu cele mai frumoase flori ale fericirii, ca pe o mireasă înaintea cununiei, și o încununau cu aureola unui farmec deosebit. S-ar putea să se fi scornit totul din pricină că am glumit cu o prințesă captivă... dar îți jur că n-a fost decît o copilărie, o nimica toată, izbucnirile unei inimi singuratice, un amuzament, ca să mai uit de dorul tău... Ce netrebnici ! Să te sperie pentru atîta lucru !... Cu cine te-ai putea compara tu, frumoasa, neprețuita mea prietenă... Cît de dulce e să iubești fără teamă ! Nici dumnezeu, nici oamenii nu ne pot stingheri.

Pesemne că în acele clipe își amintise de gerul, de groaza și zbuciumul din ajun.

— Încîntările noastre sînt atît de curate ! Nimeni nu ne poate împiedica să fim amanții cei mai pătimași ! Nu-i așa ?

— Mă voi ruga lui dumnezeu să mă ajute să cunosc tot ce este mai sublim, mai scump în dragoste, pe pămînt și în ceruri, voi aduna în pieptul meu toate comorile ei, un univers întreg al dragostei, îi voi găsi toate tainele cele mai ascunse și ți le voi dărui ție, dragul meu, scumpul meu ! Inima mă va învăța să găsesc pentru tine dezmierdări noi, să descopăr mereu altele, în fiecare zi altele noi.

— Comoara mea !... Nu, nu te-am cunoscut ! În uitarea patimii, era cît pe ce să spună : și vream să te schimb !... Dar se opri la timp. Zici că o să avem un copil, un copil drăgălaș, frumos, care o să-ți semene ? Poate o fetiță ?

— Nu, îți voi dărui un fiu, tot atît de chipeș și de voinic ca și tine. Bagă de seamă, am să mă țin de cuvînt !

Din clipele acelea, dragostea și fericirea conjugală se statorniciră în casa lui Volînski, și Mariorița fu uitată.

Capitolul I

DRAGOSTEA-PAVĂZĂ

Atunci cînd Zouda spusese că din dragostea Marioriței va dura o scară pînă la cer, el știa pe ce se bizuie. Grăbindu-se să folosească această dragoste pentru țelurile sale, trimise domniței următoarea scrisoare :

„Împrejurările în care se află D-l Volînski mă fac să mă adresez dumneavoastră direct, fără ocoluri. Mă numesc Zouda și sînt secretarul D-sale ; D-sa nu-mi ascunde nimic. Această introducere o socot suficientă pentru a vă solicita atenția.

După cum știți, prietenii lui Artemi Petrovici pentru gestul lor curajos, îndreptat împotriva ducelui de Kurlanda, au fost întemnițați și așteaptă acolo osînda la moarte. Nici Artemi Petrovici nu va avea o soartă mai bună, dacă nu se va găsi o mînă viguroasă, care, prin puterea ei vrăjită, prin puterea prieteniei sau a dragostei nemărginite, să-l ferească la vreme, chiar acum, de lovitura îndreptată împotriva lui. Se cere dîrzenie, uitare de sine, hotărîrea de a aduce orice jertfă. Știu că veți spune : eu și nimeni altul sînt gata să iau asupra mea această măreață însărcinare.

Chiar dumneavoastră, unei ființe sublime, cu sufletul atît de nobil, vin să vă propun această mi-

siune ; dacă s-ar întîmpla altfel, aţi invidia pe acela căruia i-ar fi încredinţată. Poate că va trebui să săriţi de-a dreptul în foc : este singurul mijloc de a-l salva pe cel ce vă este atît de drag, fără a mai aminti că e vorba de un om de care Rusia are atîta nevoie. Nu vă voi vorbi deocamdată despre binele omenirii : acum n-aţi putea pricepe acest lucru. Nu vă vorbesc decît despre pieirea omului care vă este drag ; nu mă adresez decît inimii dumneavoastră şi sînt încredinţat că voi dobîndi mai repede ceea ce doresc. Sînt mîhnit, îndurerat — zadarnic aş încerca să vă mai dau şi alte explicaţii — că ivirea dumneavoastră la Petersburg, desăvîrşirea făpturii şi sufletului dumneavoastră, pe care nu le-ar putea tăgădui nimeni, ne-au răpit un om de stat, ne-au smuls piatra de temelie de sub templul care începuse a fi clădit de el pentru salvarea patriei. Din clipa în care v-a cunoscut, el şi-a uitat de sfintele sale îndatoriri, şi-a înşelat soţia, şi-a trădat prietenii, onoarea, credinţa. Vrăjmaşii lui au profitat de această slăbiciune sau patimă a lui, făcînd din ea un instrument al uneltirilor lor. Fie ca aceste cuvinte să treacă pe lîngă inima dumneavoastră. Şi sînt încredinţat că vor trece pe-alături ! Toate acestea sînt lucruri neînsemnate pentru dumneavoastră ; acum, inima dumneavoastră nu va înţelege încă nimic din toate acestea. De aceea nu vă spun : redaţi-l sfintelor sale îndatoriri — vă reamintesc doar că omul pe care-l iubiţi piere ; nu repet decît un lucru : salvaţi-l de butucul călăului, de înjosirea care este pentru el şi mai groaznică decît moartea.

Clipele sînt preţioase. Iată despre ce este vorba.

Veţi găsi alăturat două hîrtii. Căutaţi să faceţi în aşa fel ca împărăteasa să le vadă şi să le citească, însă nu cumva să fie de faţă Biron. Fie ca dragostea dumneavoastră să vă binecuvînteze pentru săvîrşirea acestei fapte măreţe ! Fără îndoială, v-a fost hărăzit de pronia cerească să salvaţi omul iubit de la pierzanie şi dezonoare. Ce bucurie mai

mare poate fi pentru dumneavoastră, făptură minunată!

Cum, pe ce cale, vă va întreba împărăteasa, au ajuns la dumneavoastră aceste hîrtii! Îi veți răspunde că profesorul dumneavoastră, Trediakovski, v-a lăsat o carte (pe care o trimit o dată cu prezenta), că, răsfoind-o, ați găsit aceste hîrtii și scrisoarea (pe care o alătur). Cu Trediakovski o să ne descurcăm noi, dacă va fi chemat la împărătească pentru cercetări. Scrisoarea puteți să i-o arătați. Vă încredințez soarta lui A.P."

„Dacă țineți la maiestatea sa, se spunea în scrisoarea alăturată, dacă slava și liniștea ei vă sînt scumpe, înmînați-i cu grijă hîrtiile găsite în cartea lui Trediakovski, însă numai atunci cînd nelegiuitul Biron nu se va afla lîngă ea."

Toate acestea trecură din mîinile arapului lui Volînski în mîinile negresei, prietena lui, care locuia la palat și nimeni nu văzu pe ce căi se strecurară în sînul Marioriței.

Cît de scumpă îi era această însărcinare! Nimeni altul, nici soția lui nu primise acea chezășie a salvării sale. Ea o primise, numai ea!... Cerul știa că ea îl iubește mai presus decît oricine pe lume. Cît de mult o bucura, cît de mult o înălța acea misiune! Uită pînă și de nenorocirea ei, de noaptea cea cumplită, de maică-sa: salvarea scumpului ei Artemi, ba chiar el, viața lui, liniștea lui, fericirea, onoarea lui erau acolo, lîngă inima ei! Ce-i păsa că e țigancă; ea era deasupra tuturor pe lume — era salvatoarea omului iubit! „El va afla, își spunea Mariorița în gînd, că eu și nimeni altul am luptat pentru dînsul. Orice îmi vei porunci, domnule Zouda, în numele lui, ai să vezi că am să duc totul la bun sfîrșit."

Și în ochii acestei făpturi sublime se aprindea o văpaie nepămîntească, obrajii îi ardeau. Cu cîtă încîntare își încerca ea pe cap cununa de spini, care i se întindea cu atîta istețime! Ce făcea Volînski în vremea aceasta? O uitase în brațele aceleia pe care o înșelase altădată tocmai pentru ea,

pentru fiica fatalismului. Ce fusese oare dragostea lui aprinsă, nebunească ?... Veţi ghici uşor. Şi veţi vedea că Zouda avusese dreptate.

Seara, la palat.

Împărăteasa tînjise toată ziua. În urechi şi în inimă îi răsuna ecoul adevărurilor curajoase, rostite de sfetnicii ei. Chiar dacă nu erau adevărate decît pe jumătate faţă de ceea ce îi fusese înfăţişat, nenorocirile Rusiei îi apăsau greu pieptul sfîşiat de boli şi de obişnuinţa cu cel nevrednic. N-avea însă destulă tărie să-l alunge şi prefera să îndure chinurile pe care şi le hărăzise singură. Dîndu-şi foarte bine seama că situaţia lui se clatină, Biron nu se clinti toată ziua de lîngă ea, o înconjură cu o grijă deosebită şi căută prin toate mijloacele să împrăştie norii ce-i adumbreau fruntea. Tragerea la ţintă într-o galerie anume amenajată, jocurile de cărţi, măscăricii şi toantele — nimic nu putea să-i împrăştie tristeţea. În sfîrşit, ea îi spuse ducelui că se simte foarte rău şi doreşte să rămînă singură.

Cerînd domniţei să-i dea mîna şi sprijinindu-se de ea, împărăteasa se îndreptă spre iatac.

— Ce tare îţi bate inima, copila mea, îi spuse, apropiindu-se de jilţul aşezat în apropierea patului ! Îi simt bătăile în mîna mea. Nu cumva eşti bolnavă ?

— Sînt sănătoasă, răspunse Marioriţa, speriată de apropierea clipei fatale, cînd trebuia să se hotărască soarta omului iubit, sînt însă îngrijorată din pricina maiestăţii voastre.

În loc de răspuns, Anna Ioannovna îi strînse mîna cu duioşie şi se tîrî anevoie pînă la jilţul în care se prăbuşi greoaie. Vru să cheme camerista ca să-i ceară să împingă spre ea un alt jilţ, pe care îşi aşeza de obicei picioarele bolnave, însă Marioriţa, cu o grijă stăruitoare, se grăbi să facă totul ea însăşi, apoi se lăsă în genunchi lîngă împărăteasă şi începu să-i frece uşor cu mîna cînd un picior,

cînd celălalt, pentru a-i ușura suferințele, așa cum se făcea în fiecare dimineață și în fiecare seară. Grija ei copilărească, plină de atenție, îi făcea vădită plăcere Annei Ioannovna.

Erau singure în odaie. Liniștea nu era curmată decît de gemetele împărătesei suferinde. Lumina candelabrului cu trei brațe se cernea prin adamasca albastră a pologului și se revărsa peste chipul ei, imprimîndu-i culoarea vineție a morții ; cînd și cînd, ochii ei obosiți se închideau, sporind și mai mult această impresie macabră ; patul, bogat împodobit, părea un somptuos catafalc, gata să primească rămășițele pămîntești ale aceleia ce fusese cîndva împărăteasa. Privind-o țintă și urmărindu-i cu atenție mișcarea buzelor, domnița se aștepta parcă să vadă cum își ia zborul sufletul din trupul ei. Cine și-ar fi închipuit că de aceste două femei — dintre care una, strivită de povara presimțirilor, purtînd pe chip pecetea morții apropiate, iar cealaltă tînără, dar slabă, fata unei țigănci, care era sub stăpînirea numai și numai a dragostei, care nu știa de nimic în afară de dragoste — depindea în acele clipe soarta întregii împărății !... Tăcerea lor dăinui cîteva clipe. „Doamne ! se ruga domnița, încremenind de groază la gîndul că ar putea să-i scape prilejul potrivit pentru a-i da împărătesei hîrtiile. Doamne ! revarsă-mi în suflet lumina înțelepciunii tale.“

În sfîrșit, împărăteasa deschise ochii și spuse :

— Destul, draga mea ! Mi-e mai bine.

Rămînînd mereu în genunchi lîngă ea, Mariorița îi apucă mîna și-și apăsă frenetic buzele pe ea — buzele ei erau reci, iar pe mîna împărătesei picurară stropi fierbinți.

— Ce-i cu tine ? Plîngi ?

— Maiestate, cînd văd cît de mult suferiți, și poate nu numai din pricina durerilor trupești, cînd oamenii ce vă sînt devotați îmi dovedesc acest lucru și-mi arată căile salvării maiestății voastre, ce pot să fac ?

— Altă nenorocire !... Spune-mi lămurit, ce este ? exclamă împărăteasa, săltîndu-şi trupul de pe spătarul jilţului de care o ţintuise sfîrşeala.

Mariorița scoase din sîn hîrtiile şi, întinzîndu-i-le, îi spuse cu dibăcie, cu înflăcărare ceea ce fusese sfătuită să spună. Împărăteasa luă hîrtiile cu mîini tremurătoare ; îi porunci să se uite bine dacă nu asculta cineva după uşă şi, cînd totul fu îndeplinit întocmai, începu să citească.

Una din hîrtii era chiar jalba întocmită de Gordenko, pentru care omul acesta fusese prefăcut într-un sloi de gheaţă, pentru care fusese cercetată ţiganca, pentru care se împuşcase Grosnot şi fuseseră torturaţi, schingiuiţi şi omorîţi atîţia oameni.

„O să ajungă la împărătească, spusese martirul în ceasul morţii, am trimis jalba lui Dumnezeu.“ Şi dumnezeu, auzind această ultimă dorinţă, rostită în pragul morţii, pecetluise înţelegerea între pămînt şi cer, păzise hîrtia în ciuda tuturor opreliştilor puse de oameni şi o înmînase celui hărăzit s-o citească. Cîte adevăruri cumplite despre faptele lui Biron erau cuprinse în acea hîrtie ! Ea înfăţişa feluritele urmări ale cruzimii, ale lăcomiei lui cu atîta limpezime, cu atîtea dovezi de netăgăduit, încît parcă le vedeai cu ochii. „Însă inima ta, stăpînă preamilostivă, scria, printre altele, în jalbă, va sîngera de durere cînd vei afla mijloacele folosite pentru îmbogăţirea despărţămîntului birurilor, care nu dă socoteală decît în faţa lui Biron şi îl îmbogăţeşte numai pe dînsul. Ciomege, vergi, hîrdaie cu apă în plin ger, hrană sărată fără apă şi mii de alte cruzimi, pe care numai o minte drăcească le poate născoci şi înlocui unele cu altele, sînt folosite fără a ţine seamă cîtuşi de puţin de nevoile în care se zbat oamenii şi fără nici o judecată. De lege, nici pomeneală ; peste toate domneşte numai şi numai vrerea lui Biron. Dintr-o mie de întîmplări nu-ţi voi înfăţişa, preamilostivă împărătească, decît două, şi acestea îţi vor arăta cît de ageri trebuie să fie dăbilarii în slujba lor şi care vor grăi inimii tale despre îndrumările de care sînt călăuziţi în

asemenea împrejurări : ei trebuie să știe să deosebească pe neplatnicul din nenorocire, care a fost năpăstuit de soartă, de răul platnic din pricina trîndăviei, a destrăbălării sau îndărătniciei. Fie ca puterea ta împărătească să ușureze soarta celor lipsiți de sprijin, a celor împovărați de copii mulți, a celor nenorociți, pe care dumnezeu i-a pedepsit lipsindu-i, din pricina beteșugurilor, de brațe sănătoase în stare să muncească, sau trimițîndu-le boli vitelor, sau foc care le-a mistuit adăpostul, sau secetă care le-a luat pîinea. Se cuvine ca cei ce alcătuiesc legile să nu uite că au de-a face cu oameni, și nu cu niște lucruri neînsuflețite, care rabdă orișice.

În satul NN[1] au dat iama dăbilarii chiar în ziua de crăciun. S-ar fi cuvenit ca însăși sfințenia acestei zile să-i cruțe pe oameni de o asemenea năpastă. Se pare însă că, dimpotrivă, ei au ales una dintre sărbătorile cele mai mari ale creștinilor, pentru a pîngări *omul,* al cărui chip l-a luat în această zi însuși mîntuitorul. Ca niște lupi hămesiți, care dau năvală într-o turmă lipsită de apărare, s-au năpustit asupra satului, cerînd rămășițele de biruri, strîngîndu-le după cum le venea la socoteală, punînd și gloabe, luîndu-le oamenilor vitele din bătătură, uneltele de lucru, grînele din hambare, chinuind și schingiuind fără milă pe cei ce nu-i puteau sătura în nici un chip. Loviturile reteveielor nu mai conteneau, întrerupte doar de gemete și plînsete. Cruzimea dăbilarilor se abătuse mai amarnic peste un biet om cu mulți copii, singurul sprijin al micuților. La locul de adunare, el a fost schingiuit după legea ticluită de Biron, însă de fiecare dată cînd se opreau, călăii primeau mereu același răspuns de la el : că are șase copii nevîrstnici, care de care mai mititel, că nevasta i-a murit și că nici el nu știe de unde să găsească pîine pentru copiii lui. «Minți ! Te prefaci !» strigau dăbilarii și se sfătuiau cum să-l mai schingiuiască.

---

[1] Cred că cititorul nu are neapărată nevoie să-i afle numele (n. aut.).

«Fraţilor ! o să vă plătesc, strigă în cele din urmă nefericitul om, lăsaţi-mă numai să mă duc pînă acasă.» Aceasta făcu să fie oprite noile cazne ce-l aşteptau. Omul alergă spre izba lui înverşunat ; copiii îi ieşiră în cale, îl înconjurară, cerîndu-i pîine. «Îndată ! le spuse el ; o să vă dau la toţi îndată !» Înnebunit, apucă cuţitul şi-i înjunghie pe toţi. Pe ultimul său copil, un prunc de şase luni, care plîngea amarnic în leagănul lui, l-a apucat cu mîinile însîngerate de picioare, l-a adus la locul adunării şi, izbucnind într-un rîs cumplit, cu hohote, i-a zdrobit capul, izbindu-l de ţeasta căpeteniei dăbilarilor. «Şi acum, să-mi daţi ţidulă, tîlharilor ! răcni el. Şase suflete vi s-au dus dintr-o dată de pe răboj.»

O săptămînă mai tîrziu, satul era pustiu ; în pădurile leşeşti se ivise un nou sat.

Într-un alt sat, în împrejurări asemănătoare, un tată şi-a dus cei cinci copii în cîmp — era iarnă — şi, rămînînd surd la plînsetele lor, i-a lăsat să îngheţe. «Să ştiu de bine că m-oi duce în iad, spunea el, da' măcar pe voi să vă scap de chinurile lui Biron.»"

În cealaltă hîrtie, pe care i-o dăduse Mariorița, era descrisă moartea de martir a lui Gordenko, precum şi urmările ei.

Citind aceste hîrtii, împărăteasa îşi udă batista de lacrimi.

— Cum sîntem înşelaţi ! zise ea, suspinînd. Nu am ştiut nici a suta parte din aceste lucruri. Cum sînt schingiuiţi bieţii oameni. Şi totul se face în numele meu !... Un om viu... aproape sub ochii mei... transformat în sloi de gheaţă !... Doamne ! E aproape de necrezut ! Acesta e devotamentul, asta e dragostea lui faţă de mine !... Nu e decît setea de îmbogăţire, dorinţa de a fi stăpîn peste toate, chiar şi pe mine !... Trebuie să se sfîrşească odată !... Doamne ! Iartă-mi greşelile şi nu mă lipsi în ceasul greu de atotputernicul tău sprijin. Draga mea, adăugă ea, să nu spui nimănui nimic despre aceste hîrtii, despre seara aceasta : vreau să-mi adun pu-

terile... ca să pedepsesc... O ! cît de greu e să nu ai încredere în nimeni, să nu ai nici un prieten ! Iată puterea împărătească cea mult rîvnită !

Împărăteasa izbucni din nou în hohote de plîns.

— Vă rămîne Artemi Petrovici Volînski ! zise domnița, însufleţită de o negrăită admiraţie. Smulgeţi-vă încrederea din mîinile celor nevrednici şi daţi-o lui... el este vrednic de dragostea unui împărat ; încredinţaţi-i cîrma ţării şi veţi vedea ce slavă, ce fericire se va revărsa asupra poporului maiestăţii voastre, cum veţi fi binecuvîntată de toţi !

Uimită de această însufleţire ciudată, de tăria neobişnuită cu care vorbea Mariorița, Anna Ioannovna o privi ţintă în ochi. Domnița roşi şi-şi lăsă privirea în jos.

— Nefericito ! şopti împărăteasa plină de mîhnire, clătinînd din cap. Şi pe tine a izbutit să te farmece acest vrăjitor ! Nici pe tine nu te-a ocolit destinul crud ! O, roagă-te, roagă-te lui dumnezeu !... Şi acum cheamă-mi camerista ; şi tu, şi eu avem nevoie de odihnă.

Domnița nu se clintea însă. Dezmeticindu-se după tulburarea pricinuită de bănuielile împărătesei, ea îşi făcuse socoteala, foarte înţeleaptă de altfel, că, dacă nu va încerca în clipa aceea, îndată după citirea hîrtiilor, măcar un singur asalt hotărît în favoarea lui Volînski, mai tîrziu nu va mai putea face nici atît. Dragostea, şi încă o dragoste ca a ei, insuflă curaj ; însufleţită de ea, spuse :

— Maiestate, daţi atunci poruncă să li se dea drumul...

— Prietenilor lui Volînski ! îi curmă vorba Anna Ioannovna, parcă speriată de această rugăminte. Acum... noaptea ?...

— Chiar acum, maiestate ! Dumnezeu vă va dărui somn uşor şi mîngîiere inimii.

Vorbea cu atîta înflăcărare, îi săruta mîinile cu atîta duioşie, încît împărăteasa nu mai fu în stare să-i ţină piept şi-i spuse să-i aducă pana, călimara şi hîrtia, pe care scrise o dispoziţie către coman-

dantul fortăreței, ordonîndu-i să elibereze de sub arest pe cei trei dregători, aduși acolo în ziua cînd fusese sărbătorită vestita cumetrie a caprei.

Peste cinci minute se răzgîndi și vru să întoarcă din drum ștafeta trimisă cu acel ordin — atît de nehotărîtă era Anna Ioannovna, neîndrăznind să iasă de sub tutela favoritului — dar era prea tîrziu ! Prietenii lui Volînski fuseseră puși în libertate. Încredințați că libertatea lor însemna căderea puternicului favorit, o binecuvîntau pe împărăteasă.

Cu cîtă smerenie în inima ei curată și nobilă, cu ce lacrimi de bucurie se rugă domnița după ce se întoarse în iatac !

— Mie, mie îmi datorează prietenii lui libertatea ! Fericirea lui, slava lui vor fi făurite de mîinile mele ! își spunea ea în beția fericirii.

Capitolul II

LOVITURA

La fiecare pas făcut,
Un nou necaz, un nou vrăjmaș temut.

În aceeași noapte, Biron află de ordinul dat comandantului fortăreței Sf. Petru și Pavel. Furia lui nu mai avea margini, căci nu putea să priceapă cum putuse fi dată acea dispoziție fără consimțămîntul lui. Cercetînd cine mai fusese după el la împărăteasă, află că aceasta rămăsese numai cu domnița Lelemico și că, înainte de culcare, ochii ei erau roșii de plîns, în timp ce favorita se întorsese în camera ei, neobișnuit de voioasă.

— Am să i-o plătesc acestei fetișcane afurisite. Asta-i isprava ei ! repeta el, rozîndu-și unghiile pînă la sînge ; și, ca o santinelă, măsură aproape toată noaptea cabinetul în lung și în lat.

A doua zi de dimineaţă, ducele se prezentă la palat. Mohorît, tăcut, fu primit de împărăteasă cu o deosebită răceală, extrem de protocolar. Temîndu-se să rămînă singură cu el, îi porunci domniţei să nu plece de lîngă dînsa. Nici dintr-o parte, nici de cealaltă nu se pomeni nici un cuvint despre punerea în libertate a celor trei demnitari. Pe nesimţite, veni totuşi vorba despre serbarea ce se pregătea de atîta vreme pentru nunta lui Kulkovski.

— Şi cînd o să fie asta ? întrebă împărăteasa.

— Depinde de hotărîrea domnului ministru de cabinet, răspunse Biron. Nu ştiu cînd va dori să fixeze ziua.

Pe faţa Annei Ioannovna se desluşi limpede o umbră de nemulţumire.

— Pare-mi-se că mai curînd atunci cînd voi dori eu. Şi ca să-ţi dovedesc cît de prompt îmi îndeplineşte el dorinţele, hotărăsc ca serbarea să aibă loc chiar mîine !

La porunca ei, domniţa scrise cîteva rînduri ce cuprindeau această dispoziţie şi, după ce împărăteasa semnă hîrtia, aceasta fu trimisă neîntîrziat lui Volînski. Biron gîfîia de mînie şi, fără a se sinchisi de împărăteasă, pufnea din cînd în cînd înfundat, ca să dea afară aerul ce-l sufoca.

— Dorinţele maiestăţii voastre ? repetă el zîmbind ironic. Îndrăznesc să vă asigur că socoteşte însărcinarea pe care i-aţi dat-o ca jignitoare pentru el. A declarat acest lucru de faţă cu Osterman şi cu Minnich, folosind expresiile cele mai insolente.

— Faptele sînt mai grăitoare decît vorbele. De aceea daţi-mi voie să nu vă cred. De altfel, observ de cîtva timp că vă dedaţi mereu la atacuri împotriva ministrului de cabinet, care este atît de devotat binelui meu şi al Rusiei — şi nu numai în vorbă. Nu cumva asta se întîmplă de cînd a expus în văzul tuturor statuia dumitale de gheaţă ?

Spunînd aceste cuvinte, îl privi ţintă.

Ducele păli, apoi se învăpăie.

— Vă rog să permiteţi ca prinţesa să iasă din cameră, zise el, hotărît să dea dintr-o dată lui Volînski lovitura pregătită de atîta vreme, iar, pe de altă parte, sfiindu-se să dezlănţuie acea nouă intrigă în faţa domniţei. Dar şi această sfială se risipi foarte repede.

— Lelemico a mea va rămîne lîngă mine, răspunse împărăteasa cu o neobişnuită tărie.

— Sînteţi înşelată.

— Ştiu, dar nu de Volînski.

— Chiar de el ! Maiestate ! Pînă şi cu ajutorul unei porumbiţe au început urzelile împotriva credinciosului şi devotatului slujitor al maiestăţii voastre (ducele aruncă o privire plină de tîlc spre domniţă, care se aprinse toată). Băgaţi de seamă ca vultanul să nu se cocoţe pe tronul maiestăţii voastre.

Pe chipul împărătesei se putea deslueşi o oarecare îndoială, o oarecare tulburare.

— Pînă una-alta, vultanul vrea să-mi ciugulească mie ochii, ca să nu-i pot vedea uneltirile viclene. Mai curînd însă are să-mi smulgă inima din piept ! A sosit timpul să se isprăvească şi cu asta ! Nu mai pot îndura această înjosire a mea, pe care pînă astăzi v-am ascuns-o, ca să vă cruţ sănătatea. Nu mai e loc pentru amîndoi sub soare. Unul dintre noi trebuie să piară. Preţuiesc nespus atenţia voastră binevoitoare şi nu o voi ceda prea uşor altuia. Ascultaţi-mă, maiestate ; vă rog, vă cer acest lucru, şi chiar acum.

— Cu alt prilej.

— Nădăjduiesc că se va ivi curînd !... E drept, cînd să mai aveţi vreme şi pentru mine ? ! Sînteţi şi aşa copleşită de plîngeri... s-ar putea ca soţia lui să vină chiar astăzi şi să cadă la picioarele maiestăţii voastre...

La auzul acestor cuvinte, Mariorita simţi că i se ridică sîngele în cap, că se clatină şi totul se învîrteşte în faţa ochilor ei.

— S-a întors soţia lui ? întrebă împărăteasa.

— Aseară, și a aflat, pesemne, îndată despre legătura lui cu dezmățata...

Cuțitul calomniei își împlîntă tăișul drept în inima sărmanei fete. Ea nu putu să suporte lovitura ; simți o văpaie în piept și parcă i se rupse ceva lîngă inimă ; tuși, își duse batista la gură și o pată sîngerie apăru pe albul ei ! Cît de crîncen o pedepsea soarta pentru o singură clipă de fericire nepămîntească pe pămînt ! Ducele jubila de pe acum, văzînd că împărăteasa începuse să încline iar spre el ; înverșunarea cu care lovise în favorita ei nimici însă tot ce izbutise să recîștige din favoarea pierdută și ridică o nouă stavilă între ei. Nu se putea să nu-ți dai seama împotriva cui erau îndreptate săgețile lui veninoase ; ținta se precizase de la sine prea limpede ; timpul, locul și felul învinuirii fuseseră însă prost alese. Dîndu-și seama de situația îngrozitoare în care fusese pusă domnița, împărăteasa, pătrunsă de milă, voi s-o apere. Totuși nu se hotăra s-o lase să plece de lîngă ea, pentru a o scuti de chinuitoarele aluzii ale favoritului, de teamă să nu audă cine știe ce lucruri urîte despre această fată, la care ținea nespus. Presimțind parcă ceva, îi era frică să nu-și piardă și ultima mîngîiere. Aceasta o făcu să schimbe, cu aceeași răceală și fermitate, subiectul conversației.

Nu trecu mult și fu anunțat Volînski. La auzul acestui nume, Mariorița păru că renaște ; ea nu se străduia să-și vină în fire, dar își reveni într-o clipă, căci învinse sufletul într-însa.

Artemi Petrovici intră. De-ar fi văzut ce privire îl învălui ! În ea era un adevărat imn închinat dragostei. Ce nu sălășluia în ea ? ! Și rugă, și nădejde, și teamă, și supunere, și dragoste pămîntească, zbuciumată, clocotitoare, și iubire cerească, adîncă, nemărginită, cu tainicul ei paradis. Dar privirile lui... ! Te pătrundeau de suflul rece al morții. Artemi Petrovici intrase și nici măcar nu se uitase la ea, absorbit pe de-a-ntregul fie de reînnoita lui

iubire față de soția sa, fie de cauza prietenilor și a patriei.

„Poate, își spunea Mariorița în gînd, căutînd să se îmbărbăteze, vrea să se răzbune pentru că nu am venit la întîlnirea la care eu însămi l-am chemat. Și-o fi închipuind oare că mi-am bătut joc de el ? Poate că vrea de asemenea să mă ferească de orice bănuieli... O singură privire mîngîietoare de dragoste, atît mi-ar fi de ajuns, iar după aceea pot să și mor !"

Privirea aceasta nu veni însă.

— Artemi Petrovici, spuse blînd împărăteasa, ai aflat ce dorință am ?

— Va fi îndeplinită, maiestate !

— Mîine ?

— Chiar mîine, la ora pe care veți binevoi a o hotărî.

— Auziți, luminăția voastră ?

— Oare e pentru întîia oară că ministrul de cabinet se lasă legănat de iluzii ? Oare e pentru întîia oară că vorbește atît de necugetat ? zise Biron, dîndu-și frîu liber furiei.

Dantelele jaboului de pe pieptul lui Volînski începură să tresalte ; făcînd însă o sforțare, el se stăpîni și răspunse cît putu de calm :

— Mulțumiți prezenței maiestății sale că nu vă plătesc insolența cu aceeași monedă. Volînski nu și-a călcat niciodată cuvîntul dat, nici măcar față de domnia voastră, chiar dacă aceasta l-ar fi costat și viața.

— Ați aflat oare, domnul *meu*, ce se întîmplă printre oamenii aduși pentru serbare și încredințați supravegherii domniei voastre ?

— Știu mai multe decît vă închipuiți domnia voastră, domnul *meu*. Știu că pe unul dintre ei, și anume pe malorus, ați binevoit să-l scoateți de pe răbojul celor vii. Dar asta nu este decît o nimica toată pentru domnia voastră, domnule ! Un om !... și încă un rus !... Nici nu face să-ți bați prea mult capul cu asemenea scîrnăvie ! Totuși, ați binevoit chiar domnia voastră să-l înlocuiți cu o momîie vie.

— Povești scornite de domnia voastră! O mie și a doua noapte, cu care fermecătoarea dumnea-voastră captivă caută să vă alunge plictisul și, poate, să vă ferească de pedeapsa preadreptei noastre stăpîne!

— Este o calomnie pe care vreți s-o puneți în locul inscripției funerare pe monumentul ridicat peste morții domniei voastre, pentru ca acești morți să nu vă înfricoșeze conștiința crudă! Hm! Poate c-ar fi mai nimerit să ridicați un mausoleu somptuos peste întreaga Rusie.

— Dumnezeule! Scandalagiii aceștia și-au uitat de ei în prezența mea pînă într-atît, încît mi-au împuiat urechile cu răcnetele lor. Te pomenești că au să se apuce și de sfintele lor plete!... Vă poruncesc amîndurora să tăceți, strigă împărăteasa amenințătoare. Am să le judec pe toate, mai tîrziu, la timpul lor. Sînt aici toate perechile? adăugă ea, mai blîndă, după o scurtă pauză. Întrebarea fusese adresată ministrului de cabinet.

— Toate, maiestate!

— Altă minciună! exclamă Biron.

— Dovedește-o.

— Țiganca Mariula a înnebunit aseară (la auzul acestor vorbe, domnița păli, se ridică de la locul ei, vru să facă un pas, dar nu mai putu); polițaii au fost nevoiți s-o vîre la beci.

— Aceea care... dădu să întrebe împărăteasa.

— A ghicit cîndva maiestății voastre, se grăbi să intervină Biron.

— A înnebu... și vorba împărătesei se curmă brusc.

Se auzi un geamăt surd și bufni ceva greu. Toți se întoarseră — domnița zăcea nemișcată pe parchet.

— Dumnezeule! A ucis-o! strigă Volînski, apucîndu-se de cap, și sări cel dintîi să-i dea ajutor, urmat îndată de Biron.

Împărăteasa însă, deși speriată atît de rău încît tremura înfiorător, trase violent de șnurul clopo-

ţelului, chemînd valeţii, apoi, arătînd uşa ducelui şi ministrului de cabinet cu un gest plin de mînie, spuse :

— Rog să fie scutită de grija voastră înduioşătoare. După ce tai capul cuiva, nu mai plîngi după păr. Plecaţi...

— Nu pot să plec, maiestate ! exclamă Volînski, căzînd în genunchi lîngă domniţă şi apucînd-i mîna, pe care căută s-o încălzească cu răsuflarea lui.

— Ce ruşine !... Şi eu sînt silită să privesc !... Nu vrei să te supui poruncii mele ?... rosti împărăteasa ameninţător. Te rog să nu mă faci s-o repet.

În timpul acelei penibile dispute dintre un supus şi suverana lui, Biron stătea lîngă uşă. Sosiră cîţiva lachei.

— Acum am să plec, zise Volînski şi, ridicîndu-se, o privi încă o dată pe domniţă, apoi ieşi ; ducele îl urmă.

Nici n-apucară să păşească peste celălalt prag, şi Biron, zîmbind perfid, se întoarse spre adversarul lui, care mergea copleşit de o adîncă durere :

— Admiraţi-vă isprava.

Nu primi nici un răspuns. Poate că Volînski, doborît de aceeaşi lovitură care o zdrobise pe domniţă, nici nu auzise batjocura sau, poate, nu găsea cuvinte să răspundă la ea, pentru că un singur gînd îl stăpînea : *„după faptă şi răsplată"*. Pata de sînge pe care o zărise pe batista albă, chinurile sărmanei fete, căreia îi răpise liniştea, bucuriile, cinstea, poate şi viaţa ; nebunia ţigăncii, care o iubea atît de mult — legată de domniţă în chip misterios — totul, totul era isprava mîinilor lui. Iadul îşi deschidea porţile dinaintea sa pe acest pămînt ; în schimb, drumul spre el fusese presărat cu trandafiri atît de minunaţi !...

Ieşind de la palat, se zbuciuma ca cel ce aude undeva, departe, strigătul de moarte al unei fiinţe dragi. Gemetele muribundului înjungheat de cuţitul tîlharului ajung pînă la el şi-i răsună în inimă ; el însă nu-i poate veni repede în ajutor — îi des-

parte depărtarea blestemată. În sfîrșit, nu se mai aude nimic, în jurul lui se așterne întunericul... Sau starea lui sufletească s-ar fi putut asemui cu aceea a omului care, într-o clipă de nebunie, și-a înjunghiat prietenul și, dezmeticindu-se, stă aplecat deasupra lui.

Capitolul III

ÎNTRE DOUĂ FOCURI

Volînski se întoarse acasă cu acest infern în suflet. Privirea sa rătăcea de colo-colo ; chipul lui îi trăda conștiința încărcată ; întreaga sa înfățișare era răvășită de un cumplit zbucium sufletesc. Ca de obicei, fu întîmpinat cu grijă de slujitori. Privirile lor îi erau neplăcute ; i se părea că toți voiau să-i pătrundă în suflet, să afle ce e înăuntrul lui.

— Duceți-vă dracului ! se răsti el mînios, alungîndu-i.

Și toți se îndepărtară tremurînd, explicîndu-și fiecare în felul lui acea stare neobișnuită a stăpînului lor. Pe vremea aceea, în casele boierești nu se obișnuia ca soțul și soția să aibă încăperi separate — trăiau laolaltă. Nedorind să-și întîlnească soția, Volînski nu intră în camerele mai îndepărtate, ci rămase în salon ; aici începu să se plimbe de la un cap la altul cu pași grei, apăsați, de parcă conștiința i-ar fi turnat plumb în picioare ; cînd și cînd, se oprea deodată, rămînînd încremenit ca o stană de piatră. Simțea o pornire să plece, să fugă de nevastă, de toată lumea, să se ascundă în niște păduri neumblate, la o mînăstire ; mai bine l-ar fi înghițit pămîntul. Pretutindeni zărea pata aceea de sînge ; pe tot ce era alb, i se părea că vede groaznica pată.

Aflînd că se întorsese, Natalia Andreevna se grăbi să vină în salon. El îi primi mîngîierile cu

răceală ; la toate întrebările, la toate efuziunile ei de duioșie răspundea fără șir, sec, aproape mînios. Neliniștită la gîndul că i s-a întîmplat ceva, îl imploră să i se destăinuiască. El spuse aspru că e plictisit. Însă lacrimile care sclipiră în ochii ei izbutiră, în sfîrșit, să facă pîrtie spre inima lui. „Ajunge o victimă ! Să mai fac încă una, pentru dragostea ei față de mine ?“ își zise el în gînd și, căutînd s-o liniștească, o duse în cabinet, o sărută și voi să-și afle uitarea în dezmierdările ei. Blîndă, drăgălașă, ea se bucura de izbînda dobîndită, sărbătorind-o cu înflăcărate vorbe de dragoste ; acum nu mai era soția gingașă, duioasă, căreia Volînski îi reproșa uneori lipsa de elan — era o amantă pasionată, care-l copleșea cu dezmierdări rafinate, plîngînd de încîntarea dragostei. Dar ce se întîmplă cu ea deodată ?... Sări ca arsă de lîngă el, tremurînd toată, de parcă ar fi atins-o suflul unui vînt înghețat.

Necugetatul ! Uitîndu-și de sine, în înflăcărarea dragostei, rostise : *draga mea Mario*... și buzele lui, fără a sfîrși cuvîntul fermecat, încremeniră, iar părul i se făcu măciucă.

— De ce nu vorbești pînă la capăt, domnul meu ? întrebă Natalia Andreevna, rîzînd convulsiv. Ar fi vrut să-i mai spună ceva, dar nu mai fu în stare : gelozia o sugruma.

Artemi Petrovici o strînse în brațe aproape cu forța, de parcă ar fi încleștat-o într-un cerc vrăjit din care nu putea să iasă : îi săruta mîinile, o implora cu privirea ; smulgîndu-se din îmbrățișarea lui, ea îl respinse.

— Pleacă, pleacă, înșelător netrebnic ce ești ! strigă ea plîngînd cu hohote. Va să zică, asta era dragostea dumitale ! Asta era comoara mea, pentru care aș fi dat toate comorile din lume, dar care nu face nici doi bani !... Frumoasă dragoste, n-am ce zice ! În timp ce mă mîngîi, în timp ce mă cred fericită, atît cît poate să fie fericită o făptură creată de dumnezeu, dumneata te gîndești și visezi la moldoveanca dumitale ; mîngîierile dumitale, cu care mă copleșești, sînt dăruite alteia. Eu nu sînt decît

un manechin, un obiect neînsufleţit, pe care binevoieşti să-ţi încerci alintările, hărăzite fermecătoarei, divinei dumitale Mariorița. Nu, așa ceva nu se va mai întîmpla ; nu voi mai îndura o astfel de rușine... Va să zică, asta era pricina mîhnirii dumitale !... La ce bun m-ai minţit ? Să-mi fi spus limpede, din capul locului : mi-e lehamite de tine, nu o iubesc decît pe moldoveanca mea, numai pe ea ! Mi-ar fi fost mult mai ușor !... Spune-mi asta acum și lasă-mă ; e mai bine să ne despărţim... Am eu spre cine să-mi îndrept dragostea — îl am pe domnul și mîntuitorul meu, pe care tu l-ai uitat !...

Sărmana plîngea amarnic, frîngîndu-și mîinile. Gelozia o silea să spună lucruri pe care n-ar fi fost, firește, în stare să le aducă nicicînd la îndeplinire. Artemi Petrovici îngenunche în fața ei, căutînd s-o încredinţeze că voise s-o pună la încercare, jurînd că doar pe ea o iubește, că nu o va iubi în veci decît pe ea și numai pe ea, că pentru Mariorița nu simte nimic altceva decît compătimire. Dragostea adevărată este lesne încrezătoare. Natalia Andreevna îl crezu, dar îi ceru mai întîi să-și întărească legămîntul în fața icoanei mîntuitorului. Și Volînski jură în fața icoanei, ca în biserică, repetînd cuvintele poruncite de Natalia Andreevna, pe care fu silit să le rostească pentru deplina ei liniștire. De data aceasta nu se prefăcea nici în fața ei, nici în fața lui dumnezeu : din dragostea lui față de Mariorița, tulburată de atîtea neizbînzi și nefericiri, dragoste căreia i se răpise tot farmecul, nu mai rămăsese într-adevăr nimic altceva decît o compătimire adîncă ; însă acest simţămînt stîrnise în el asemenea mustrări de conștiinţă, încît își dorea mai curînd moartea. Viața îi era prinsă într-o urzeală ţesută diabolic ; numai moartea ar fi fost în stare s-o sfîșie. Oare ţinea într-adevăr la soţia lui ? Da, o preţuia nespus de cînd aflase că în curînd va fi mama pruncului lor ; putea însă oare să-și afle loc un simţămînt curat, înălţător, întreg, într-o inimă răvășită de patimă, de căinţă, de durerea Mario-

riței, de teama dezvăluirii legăturii cu ea, de suferințele patriei ? Inima lui era o rană vie.

La orice întorsătură care se ivea în viața ei, Natalia Andreevna își găsea alinarea în credință. Credința răscumpăra în sufletul ei tot ce pierdea pe pămînt, îi seca lacrimile, sfințea bucuriile ei pămînțești, îi făgăduia tot ce este mai sublim pe lumea aceasta și pe cealaltă. Și de data aceasta, mîngîiată de soțul ei, după ce plecă de la el, intră în iatac și se rugă acolo fierbinte, cu ochii plini de lacrimi, s-o ajute cel de sus să nu-și piardă dragostea soțului ei, care, după dumnezeu, îi era mai scump ca orice pe lume.

După ce o liniști, Volînski se gîndi cum s-o mîngîie și pe sărmana fată, pe care chiar el o împinsese fără milă la moarte. Conștiința lui îl obliga să facă acest lucru. Începu să-i scrie Marioriței. Dar la fiece foșnet cît de mic, la fiece scîrțîit de pași în odaia alăturată, tremura ca un răufăcător. Dacă intră *ea* ?... Dacă are să-l găsească aplecat peste scrisoarea adresată rivalei ei ? Artemi Petrovici se temea parcă și de zgomotele pe care le făcea el însuși. Ministrul de cabinet, care îi înfruntase fără teamă pe fioroșii cîrdași ai favoritului, care nu se speriase de amenințarea schingiuirilor, a surghiunului, a osîndei, a morții, neînfricat, cutezător în toate faptele lui, acum se temea ca un copil.

Trase zăvorul la ușă.

Cuvintele pe care le scria Marioriței erau udate cu lacrimi, pătate cu ele. Nu apucă să scrie cîteva rînduri și auzi o bătaie în ușă. Se grăbi să-și șteargă lacrimile și să ascundă scrisoarea sub un vraf de hîrtii ; mîna care-i tremura de spaimă deschise ușa. Slujitorul îl vesti că sosiseră contele Sumin-Kupșin, Perokin și Șciurhov. Blestemă ivirea lor la o vreme atît de nepotrivită. Politica și prietenia erau pentru el în ceasul acela oaspeți mai nedoriți chiar decît năvălitorii tătari pentru Rusia de altădată. Totuși, porunci să fie poftiți înăuntru.

Veniseră să-i mulţumească pentru sprijinul pe care li-l dăduse pe lîngă împărătească şi să se bucure laolaltă pentru apropiata biruinţă a dreptei lor cauze. De-ar fi ştiut ei că-şi datorau libertatea domniţei moldovene! Volînski nici nu se gîndi să-şi atribuie lui izbînda cauzei lor, ci spuse că ea se datora numai mărinimiei împărătesei. Convorbirea prietenilor se încheie printr-un nou jurămînt de a lupta cu hotărîre împotriva vrăjmaşului Rusiei, iar dacă acesta nu va fi îndepărtat de la cîrma statului, de a cere să fie din nou întemniţaţi în fortăreaţă.

Cît de mulţumit fu cînd îi văzu că pleacă!

Acum putea să continue scrisoarea şi o scrise pînă la capăt, după care porunci arapului s-o ducă la destinaţie, chiar în clipa aceea, cu orice preţ.

După ce domniţa fusese readusă în simţiri, şi împărăteasa, încredinţată că se simte mai bine, o lăsase în iatacul ei, camerista Grunia o învioră cu o singură atingere a mîinii. Domniţa simţi un ghemotoc de hîrtie în palmă şi acest impuls puternic o readuse la viaţă, la bucuria şi frumuseţea vieţii, la dragoste. O dată cu această atingere, fură rostite doar patru cuvinte: *„De la Artemi Petrovici"*. Parcă se ridicase din sicriu şi asculta cîntări în paradis. Ochii ei prinseră strălucirea de altădată, pieptul începu să-i tresalte. „Orice mi-ar scrie, îşi spunea ea, sărutînd plină de bucurie hîrtiuţa, sînt fericită, pentru că e un semn că nu m-a uitat."

Citi cu răsuflarea tăiată cele scrise.

„Sînt nebun! Unde te-am adus?... Şi ăsta-i cerul pe care ţi l-am făgăduit! Ce trebuie să fac, ca să-ţi redau liniştea şi fericirea de altădată? Spune-mi, scumpa mea, nepreţuita mea Mariorita, învaţă-mă. Un singur cuvînt, o singură dorinţă din partea ta — şi mă voi grăbi s-o împlinesc, să ştiu de bine că va trebui să răscumpăr fericirea ta cu preţul chinurilor mele şi pe lumea asta, şi dincolo de mormînt. Dă-mi puţină mîngîiere — scrie-mi cîteva cuvinte despre sănătatea ta. Pentru dumnezeu, ţine-te tare pentru zile mai bune sau mă voi nimici

pe mine, pe soţia mea, tot ce-mi poartă numele, ce-l poate purta. Nu-mi voi putea găsi uitarea în somn, pînă nu voi primi un răspuns de la tine."

Jumătate din ce scrisese Volînski era minciună ; dar ea îşi făcu efectul — o linişti, o consolă pe Mariorița, şi ţelul fu atins.

Şi ea îi răspunse :

„Mi-ai făgăduit cerul pe pămînt — şi mi l-ai dăruit. Oare eşti tu de vină că n-ai putut să-l faci să dăinuie o veşnicie ? Doar nu eşti dumnezeu ! Fericirea pe care am cunoscut-o nu va putea fi întunecată, chiar dacă cerul mi-ar hărăzi o mie de chinuri. Tu nu-mi datorezi nimic — mi-ai dăruit mai mult decît am visat ; cu tine am cunoscut fericirea pe care nici visurile mele cele mai înflăcărate nu mi-o făgăduiseră. Acum, datoria mea este să trăiesc şi să mor pentru tine, pentru liniştea ta, pentru fericirea şi slava ta.

Ai plîns ? Urmele lacrimilor tale au rămas pe hîrtie ! O ! Pentru ce au picurat ele pe scrisoare ? De ce n-am putut să le sorb eu în sărutări ? Doamne, şi eu sînt aceea care le-am stîrnit !...

Mi s-a făcut rău din pricina vorbelor lui Biron, omul acela rău ; nu mă aşteptam să aud aşa ceva, nu eram încă obişnuită. Din clipa aceasta, însă, îţi dau cuvîntul meu de onoare că nu-ţi voi mai pricinui nici măcar o umbră de amărăciune ; voi fi tare, ca şi dragostea mea ; dormi, prietene iubit ; fie ca visurile să-ţi fie pline de bucurie, aşa cum este inima mea acum."

Nici un cuvînt despre lipsa de la întîlnire, despre boala ei, nici un cuvînt despre ţigancă : uitase totul ; nu-şi mai amintea decît de cel ce-i încîntase sufletul. Inima ei răspîndea mireasma unui singur simţămînt — asemenea florii bumbacului, care răspîndeşte o mireasmă cu atît mai ameţitoare, cu cît mai adînc pătrunde în ea viermele care o va nimici : după ce viermele, ghiftuit, se desprinde, piere şi mireasma.

Citind scrisoarea, Volînski se mai linişti întrucîtva ; ea îi mai toropi conştiinţa, dar şi în aţipi-

rea ei avu niște vedenii înspăimîntătoare. Arse scrisoarea, iar scrumul îl aruncă în sobă, ca să nu rămînă nici o urmă. Aceeași soartă o avură și scrisorile pe care i le trimisese Mariorița mai înainte : atît de prevăzător era acum, temîndu-se să nu fie copleșit de soția sa cu noi învinuiri amarnice... Amintirile dragostei lui pentru domniță, ofilită acum, o însufleți din nou pentru o clipă ; le aduse prinosul său, vărsînd cîteva lacrimi. *Împrejurările* smulseră însă de pe fruntea fostului său idol razele cu care îi plăcuse altădată, în zilele pasiunii lui, să-l împodobească, gata să-i împletească din ele o cunună strălucitoare, și acum inima lui nu mai stărui prea îndelung asupra lor. Urîtă încurcătură : trebuia să-și înșele și iubita, și soția, amîndurora fiindu-le nespus de drag. Decăzuse în propriii lui ochi, și acest simțămînt îl tulbura nespus. Mai putea el să se dăruiască patriei cu același avînt ca mai înainte, cu aceeași noblețe sufletească ?... Orice jertfă cere o înaltă puritate.

Zouda își rostise și în această privință cuvîntul său profetic.

Capitolul IV

ÎNCOTRO BATE VÎNTUL

O cămăruță murdară, luminată slab de capătul unei lumînări de seu într-un sfeșnic de metal. Pe rafturi, o mulțime de foliante cu un aspect cît se poate de pretențios ; cele mai multe purtau inscripția funerară : *Rollin.* Pe alte rafturi — oale arse, acoperite cu scîndurele și cu cărți ; o cupă de lemn, două linguri de cositor, o cursă de prins șoareci, o sticlă astupată cu un dop de hîrtie, felurite vase destul de murdare. O masă cu hîrțoage pe ea : sub o cărămidă, un maldăr de hîrtii *(ci-gît* [1] fiul

[1] Aici odihnește (fr.) (n. t.).

lui Odiseu *, născut în insula Itaca, crescut de Minerva * și de Fénelon și ucis la Sanct-Petersburg de un profesor de retorică) ; o călimară uriașă, pîntecoasă ca... (n-am să spun numele, pentru a nu irita degeaba anumiți oameni) ; nisip într-un cornet răsucit din hîrtie de scris ; un clește din alte vremuri. În cămăruță mai erau două scaune, un sipet uriaș și un pat, pe care se vedeau niște perne soioase, de parcă s-ar fi prăjit clătite pe ele, iar în loc de plapumă — un cojoc. Lipit de perete, un portret, și pe el un neg ; lîngă portret, o perucă dată din belșug cu pomezi și o pocnitoare pentru muște. Pereții, brăzdați de stihuri scrise cu cretă — pentru a le scrie, trebuie să fi trudit din greu stihuitorul. *Rollin ?* Stihuri nemuritoare ? Un neg ? Aha, acolo nu putea să locuiască nimeni altul decît Trediakovski, prietenul muzelor. Vasili Kirillovici ședea pe un scaun. Capul său, cu creștetul pleșuv, părea cu adevărat globul pămîntesc ; pe partea dinspre lumînare, care ținea loc de soare (se întîmplă adeseori pe lume ca un căpețel de seu să fie luat de unii drept soare), strălucea o amiază luminoasă, mai încolo se vedea parcă îngînîndu-se ziua cu noaptea, și, în sfîrșit, dincoace — întuneric, noapte. În fața lui, pe alt scaun, ședea un proaspăt ofițer cu nasul stacojiu. A ! păi nu era nimeni altul decît înălțimea sa domnul Podacikin. Cei doi păreau să converseze aprins.

Podacikin : Bagă de seamă, să nu uiți. O să fii chemat la împărătească — să te arunci drept la picioarele ei și să-i istorisești cum te speria Volînski, amenințîndu-te cu spînzurătoarea, cu butucul, cum a vrut să te ucidă cu mîna lui, dacă nu-i spui moldovencei că el e văduv și nu-i duci scrisorile ; cum te-a pus să scrii stihuri împotriva maiestății sale, pentru ca să fie răspîndite apoi în norod...

Trediakovski : Da, firește, mă punea... numai că eu nici n-am cutezat să mă gîndesc la una ca asta.

Podacikin : Apăi asta se înțelege de la sine, frățioare ! Auzi ? De-i minți cumva și-i spune mai

mult sau mai puțin decît se cuvine, te bag la pîrnaie și pun să te ciomăgească.

Trediakovski: Vă rog să aveți toată încrederea; am să fiu tare ca piatra de adamant. Ce n-aș fi în stare să fac în schimbul mărinimiei pe care mi-o făgăduiește luminăția sa! Rog pe înălțimea voastră să-mi îngăduie o rugăminte. Ca o persoană ce vă aflați pe lîngă prealuminăția sa... ați putea să binevoiți a înfățișa luminăției sale nevrednicele mele stihuri, scrise în cinstea luminăției sale.

Podacikin *(legănîndu-se pe scaunul său)*: Și de ce nu, de ce să nu pot? Numai că știi, frățioare, mă-nțelegi... vezi, ești om cu scaun la cap... fără unsoare, nici carul nu se urnește din loc; cu ea poate-om intra chiar și în iatacul nevestei luminăției sale.

Trediakovski deschise sipetul, scoase din *motan*[1] o carboavă și, făcînd o plecăciune, i-o întinse.

Podacikin: Mai văzui una acolo.

Desfă-ți baierele, *pi-si-cu-ța* mea,
Fă-mi un semn, frumoaso, să-ți dau inima.

Ieși la iveală și cealaltă carboavă — așa că aproape întreaga avuție bănească a lui Vasili Kirillovici sluji drept sfănțuială pentru cel ce împărțea hatîrurile luminăției sale. Cel ce dădea acum va avea însă parte cîndva de munți de aur și de slavă.

Trediakovski: Binevoiește înălțimea voastră a-mi îngădui să-i citesc închinarea mea?

Podacikin: E vrednică de toată lauda!... (Odrasla madamei ajunsese și ocrotitor al artelor.) N-ar fi rău s-o stropim și cu ceva băuturică.

Dorința înălțimii sale fu împlinită într-o clipă și oaspetele se puse pe băutură. Între timp, Vasili Kirillovici îi citea acrostihul închinat ducelui de Kurlanda, binefăcătorul și luminătorul Rusiei, Aris-

[1] Pungile se făceau din piele de pisică și de aceea se numeau *motani*, de unde, probabil, și *pisicuța*... (n. aut.).

tide *, Temistocle *, Solon * și de cîteva ori Mecena *.

P o d a c i k i n *(întrerupîndu-l)*: Ești vrednic de toată lauda, zău așa, măcar că nu înțeleg nimic! Ei, drace, precum văd, te pricepi strașnic la stihuri. Știi, frate, ia scrie ceva pentru nunta maică-mi. A naibii e măicuța asta a mea, grozavă femeie!... M-a hrănit, m-a crescut, m-a făcut ofițer, da' nici de dînsa n-a uitat...

T r e d i a k o v s k i: Voi socoti o deosebită plăcere pentru mine să vă dăruiesc aceste stihuri, scrise cu cea mai mare rîvnă. De altfel, pentru orice împrejurare am gata niște stihuri epitalamice, care, fără îndoială, sînt potrivite și pentru căsătoria preaînaltei dumneavoastre mame.

P o d a c i k i n: De înaltă, apăi chiar că-i înaltă, patrusprezece versoci în cap! Da' ia să-mi spui, frățioare, ajunge oare meșteșugul matale pînă acolo, încît stihurile astea de nuntă să poată fi prefăcute repede în stihuri de îngropăciune?

T r e d i a k o v s k i *(umflîndu-se în pene)*: Ce nu putem face *noi?*... O-ho-ho!... Îndrăznesc a vă încunoștința că n-avem decît să scoatem cîteva cuvinte mai vesele, mai săltărețe ca niște căprioare de munte, și să punem în loc altele de jale, grele ca niște boi negri ce se opintesc și spintecă măruntaiele pămîntului. Și acum, dați-mi voie să mă întorc la opera pe care am scris-o în cinstea luminăției sale, marele ocrotitor al științelor și binefăcător al Rusiei.

Și Vasili Kirillovici, plin de importanță, își citi panegiricul, în vreme ce noua slugă printre cele mai înalte slugi ale ducelui își golea clondirul cu sete. Între timp, în odaie intrase pe nesimțite un bătrînel de vreo șaptezeci de ani, uscățiv, galben ca ceara, cu o cunună de păr argintiu, cu o bărbuță rară, căruntă, îmbrăcat cu un caftan negru rusesc și încins cu o curea — un adevărat mort pe care-l chema pămîntul la el! Numai ochii lui mai vădeau viața, și încă o viață aprigă, înflăcărată. Era unchiul stihuitorului nostru, cîndva profesor la Academia

de la Kiev, iar mai apoi slujbaș pe lîngă Feofilakt Lopatinski, arhiepiscopul de Tver, care, pentru că nu voise să se lepede de credința ce-i stăpînea cugetul și inima, ceea ce nu era pe placul favoritului, fusese ridicat chiar în timp ce slujea în biserică, cu odăjdiile pe el, și aruncat într-o temniță scîrnavă din Petersburg. Zărindu-l pe bătrîn, nepotul se fîstîci.

— Urmează, nepoate, urmează ! zise slujbașul cu un zîmbet înțepător, mai adaugă laudelor tale o nouă ispravă a binefăcătorului Rusiei ! Adaugă un nou stih sîngeros minunatelor tale stihuri !

Bătrînul își descheie cureaua și-și dezgoli umărul stîng, coborîndu-și mînecile caftanului și cămășii. Dîre însîngerate îi brăzdau umărul ; sîngele ce nu apucase să se închege se prelingea încă pe trupul lui scheletic.

Trediakovski se simți tulburat.

— Ei, ce zici, prietene ? Nu-i așa că-i vrednic de panegiricul tău ? urmă bătrînul, în timp ce se îmbrăca. Și numai el e de vină pentru toate astea ! Acest Aristide al tău, acest Solon sau Temistocle, cum îi mai zici !... Pentru că am îndrăznit să-i dau arhipăstorului meu, binefăcătorului și părintelui meu, prin gratiile închisorii, o cămașă curată — de trei luni poartă aceeași cămașă, fără s-o schimbe ; e roasă de păduchii care colcăie pe ea ! Acela-i un viteaz... Văduvit de cîrja lui, de biserică, de lumina zilei, de aer, ros de boală și de viermi, s-a lepădat el oare de credința sa ? Oare schingiuirile la care a fost supus i-au stors măcar un singur cuvînt împotriva cugetului său ?... Pe el să-l slăvești, lui să-i înalți cîntări !... Dar cum o să fiți voi în stare s-o faceți !... Nu purtați decît chip omenesc, dar vă tîrîți în patru labe, asemenea lighioanelor. Umblați mai curînd după răsplată aici, pe pămînt, aciraţi măcar un bănuț de aramă, nu faceți nimic pe degeaba !... Dar cerul ? O ! Nicicînd nu s-a oglindit un crîmpei de cer în sufletul vostru, nicicînd nu v-a atras sufletul spre el ; nici o iotă din graiul în care omul vorbește cu dumnezeu nu v-a tulburat

cu încîntările lui cereşti ! Oare a ajuns vreodată glasul inimii tale pe buze în locul oricăror vorbe ? Oare i-au vorbit vreodată lacrimile tale acestui dumnezeu ? Nefericitule ! Nu cunoşti nimic din toate astea. Piatră seacă e inima ta. Zi-i mai departe, drăguţule, închină-i în genunchi toate minciunile stihurilor tale : vremelnicul asupritor o să te mîngîie pe creştet, ba poate c-o să-ţi pună pe umeri şi o livrea de-a lui, o să te umple de bani şi o să te cocoţe la spatele caleştii sale. Dar să ţii minte : urmaşii noştri au să te înfiereze precum se cuvine, au să-ţi afurisească mîrşavele zmîngăleli. Auzi tu ?... Acum trebuie să chemăm trăsnetele cerului peste capetele călăilor, trăsnete năprasnice, nu să ne jeluim ca piţigoiul speriat de glonţul vînătorului, şi nici să behăim ca oile sub cuţitul casapului ! Fie ca trăsnetul să cadă ! Vai şi amar fi-va atunci de voi ! Cine are urechi de auzit să audă !...

Glasul bătrînului inspirat amuţi. Acesta poate că fusese ultimul său cîntec, cîntecul de lebădă, pe pămînt. Moşneagul se făcu nevăzut.

Multă vreme îi mai auzi glasul nepotul lui, zvîrlit în nimicnicie de adevărurile cutremurătoare ale bătrînului, care parcă ieşise pentru o clipă din mormînt pentru a-i înfiera slugărnicia. Podacikin îl ascultase cu gura căscată, fără să priceapă o iotă. Paharul plin rămăsese neatins în faţa lui.

Într-un tîrziu, Vasili Kirillovici se dezmetici, se sculă în picioare, se apropie în vîrful degetelor de uşă şi-şi lipi urechea de ea : nu era nimeni ! O deschise — nimeni ! Abia atunci îndrăzni să spună :

— Smintitul ! Îşi caută bătaia cu lumînarea în fiece zi : ba-l dădăceşte pe arhiereul său, care a cutezat să se împotrivească puterii luminăţiei sale, ba cutreieră pe la posturile de gardă, stîrnind ura ostaşilor împotriva ducelui şi prevestind înscăunarea pe tron a Elizavetei Petrovna. N-are să sfîrşească bine !

Vasili Kirillovici se apucă iar să-şi citească închinarea, însă cetania lui fu întreruptă din nou. În cămăruţă intră secretarul de cabinet Eichler. Poda-

cikin luă poziție de drepți ; stihuitorul sări în picioare fîstîcit și-și întîmpină oaspetele cu vorbe de bun venit ; neîngăduindu-i însă prea multă poliloghie, acesta îl trase după el în cămăruța de alături, și mai mică decît cea dintîi. Aici îi spuse în șoaptă că toate strădaniile de a-l face profesor de retorică rămăseseră zadarnice, deoarece favoritul părea să nu mai aibă multă trecere și soarta lui atîrna acum de un fir de păr. Un puhoi de păreri de rău, de suspine și tînguieli împotriva nedreptății oamenilor și a soartei nestatornice se revărsă după aceste deslușiri. Cioc-cioc ! La ușă, un nou oaspete — cine credeți că era ? Zouda, pe care nu l-am mai văzut de un car de vreme. Nicicînd nu cunoscuse cămăruța lui Trediakovski dintr-o dată atîți musafiri de tot soiul. Se înțelege că închinăciunea poetului se îndreptă spre soarele care răsărea, și Eichler fu nevoit să bată în retragere.

Izbînda lui Volînski fu vestită în auzul tuturor, astfel încît și Podacikin se sperie de-a binelea. Nici al doilea vizitator nu se putu lipsi de noi convorbiri tainice în cămăruța de alături, unde-i făgădui lui Vasili Kirillovici toate hatîrurile pe care avea să le dorească. Meritele sale fuseseră întotdeauna prețuite, dar nu se ivise încă prilejul să fie răsplătit precum se cuvenea ; acum însă, acest prilej sosise și era tocmai momentul să fie folosit. Nu i se cerea în schimb decît atît : dacă va fi întrebat de împărătească, să spună că într-adevăr fusese seara trecută la Volînski, iar de la acesta se dusese să-și facă lecția cu domnița Lelemico, la care își lăsase cartea (nu știa însă dacă în carte era sau nu vreo hîrtie) ; cît despre legăturile dintre ministrul de cabinet și domniță, să dea toată vina pe Biron, care l-ar fi amenințat cu spînzurătoarea și cu butucul călăului dacă nu sprijinea acele legături și nu o încredința pe domniță că Volînski e văduv. A, ceea ce i se cerea nu era decît un fleac ! răspunse Vasili Kirillovici. El se declara gata să se arunce în foc și în apă pentru excelența sa, binefăcător, ocrotitor și Mecena al său. Urmă un șuvoi de asigurări, jură-

minte preasupuse, preaplecate, preaîndatorate, astfel încît mărunțelul Zouda era cît pe ce să se înece în ele. Pînă la urmă, după o luptă îndîrjită, cele două carboave de argint fură luate îndărăt de către voinicul poet și se întoarseră în vechiul lor lăcaș, iar proaspăta înălțime fu izgonită în ghionturi de pe Parnas * :

Căci nu-i Parnasul munte mărunțel
Și e spinoasă calea pîn' la el.

Capitolul V

NUNTA MĂSCĂRICIULUI

Hymeneu mergea-n caleașca-i triumfală
De amorași purtată prin zarvă și-mbulzeală.

Trediakovski*

Îi dară zestre-un milion
Și îl luă Matriona pe baron...
. . . . . .
Și-așa se pomeni Matriona noastră
Nici cioară, și nici pasăre măiastră.

Krîlov*

Serbarea, odată hotărîtă, nu mai fusese amînată. Împărăteasa, care o îndrăgise nespus pe domniță, ținea să folosească acest prilej, pentru a apărea în fața curtenilor cu ea alături, respingînd astfel săgețile bîrfelilor care ar fi putut să se stîrnească pe socoteala ei. Era încredințată că Mariorița îl iubea cu adevărat pe Volînski. Cum putea să nu creadă într-o dragoste adevărată ? Prea erau grăitoare mărturiile : sărmana nu știa să-și tăinuiască simțămintele ; iar în capul Annei Ioannovna încolțise gîndul consfințirii acelei iubiri... Pentru aceasta era de ajuns cuvîntul ei împărătesc.

Cînd Volînski veni să raporteze că nunta măscăriciului fusese rînduită, îl primi cu o deosebită

bunăvoință. Ceea ce păruse că-l va duce la pierzanie se întorsese în favoarea lui. Cîte lucruri ciudate nu se întîmplă pe lumea asta! Caută de află cum s-o nimerești mai bine. Și dimpotrivă, spre uimirea întregii curți, Biron fu primit cu vădită răceală. Ar fi vrut să spună ceva, dar nu i se îngădui să vorbească: la început fu întrerupt, iar mai apoi i se spuse cu hotărîre să nu mai îndrăznească a spune ceva despre domniță. Ieșind din încăperile interioare, ducele se răzbună trîntind ușa violent.

Vîrîseră tigrul în cușcă, dar se temeau să-l zăvorască deocamdată; el își cunoștea puterea și se juca cu acea cușcă de fier ba intrînd înăuntru, ba ieșind din ea. Nimeni nu îndrăznea să sufle un cuvînt despre răceala care se vădise în raporturile împărătesei cu favoritul — nu erau crezute nici zvonurile, nici ceea ce putea să se vadă cu ochii, ba unii se și temeau să creadă ceva, ca să nu scape vreo vorbă de prisos; socoteau mai curînd că tigrul se prefăcea că doarme.

Serbarea! Serbare populară! Ce cuvînt ademenitor pentru norod! Dar ce spun: numai pentru norod? Oare cuvîntul acesta nu înseamnă o chemare la veselia obștească? Și cine nu vrea să mai uite de necazurile acestei vieți, sorbind măcar cîteva picături din fîntîna veseliei obștești, care țîșnește pentru toți și pentru fiecare? Mujicul își cufundă în ea toată barba, bînd zdravăn, cu sete; înțeleptul, cît e el de înțelept, purtînd pe buze refrenul *„deșertăciune a deșertăciunilor"* * din cîntările lui Solomon, se vîră și el, grijuliu, pe furiș, sub pavăza bărbii dese a norodului și trage cînd și cînd cîte-o dușcă din ulciorul plăcerii populare, grosolane, cum îi zice el, totuși, plăcere. De l-ar surprinde cineva cu ulciorul acesta la gură și i-ar aminti sentința sa preferată: *„deșertăciune a deșertăciunilor"*, ar găsi pe dată o scuză: se cuvenea doar să încerce gustul apei, ca să-i cunoască însușirile! Și din toate acestea vom trage încheierea că nu ne dăm cu toții în lături de la serbările populare.

Neavînd privilegiul unei vieţi mathusalemice *, n-am putut să fim de faţă la serbarea dată în ultimul an al domniei Annei Ioannovna, cu prilejul nunţii lui Kulkovski, pajul şi măscăriciul ei. Voi căuta totuşi să descriu această serbare ca şi cînd aş fi văzut-o cu ochii mei. Dacă vreţi să ştiţi de unde cunosc atît de bine cum a fost acea serbare, aflaţi, rogu-vă, că mi-a povestit despre ea răposata bunică-mea, care o văzuse cu ochii şi povestise toată viaţa cîte şi mai cîte despre serbarea cu pricina şi i-ar fi descris minunăţiile o veşnicie, dacă i-ar fi fost hărăzită această veşnicie.

Aşadar, vă rog să vă apropiaţi : priviţi ceea ce am să vă arăt.

Vedeţi ? În piaţa dintre Palatul de iarnă şi palatul de gheaţă se opreşte o caretă de aur, cu zece geamuri, trasă de opt cai *napolitani*. Ce mai cai ! Parc-ar fi pictaţi ! Hamurile strălucesc, penele de struţ fîlfîie deasupra capetelor ; sub picioarele lor subţiri ca de cerb fumegă zăpada. Ţiu, ţiu, şfichiuie biciul, brăzdîndu-le spinările ! Dîre roşii de sînge nobil se arată pe atlazul pielii lor. Doisprezece lachei în livrele păşesc pe jos, de o parte şi de alta a alaiului, gata să strunească în orice clipă caii înfocaţi, dacă aceştia ar uita cumva de frîu şi de bici. Vizitiii au tricornuri galonate, de sub care coboară spre caretă cozi lungi de toată frumuseţea, livrele îmblănite, răsfrînte, bogat împodobite cu fireturi, pantofi cu catarame uriaşe şi ciorapi de mătase. Pajii înconjoară careta ca un colier, a cărui cheutoare o alcătuiesc doi arapi cu şube de fir şi cu turbane albe. Careta e păzită de doisprezece străjeri călări, purtînd pe cap pălării de grenadieri cu penaje. În caretă şade împărăteasa şi în faţa ei — domniţa Lelemico (de-ar şti cineva că este fiica unei ţigănci !). Bujorii i s-au întors în obraji, ochii îi strălucesc de fericire. Repede s-a întremat ! Nici nu e de mirare : ştie că este iubită. În urma acestei carete vin altele cîteva, în care stau marile ducese şi doamnele de onoare. Într-una din ele — priviţi-o — şade o fecioară, o adevărată fecioară ru-

soaică, cu pielea albă ca laptele și obrajii rumeni ; și privirea, și zîmbetul ei sînt de crăiasă ; e Elizaveta, fiica lui Petru cel Mare. Răspunde la uralele mulțimii, dăruindu-i zîmbetul ei, scump ca niște bănuți de argint. Inimile oamenilor parc-ar vrea să-i spună : „Draga noastră, te vrem stăpînă !“ Ce ușor cucerește mulțimea ! Comparația cu ea nu pare în avantajul Annei Ioannovna, care e oacheșă, ciupită de vărsat, are nasul lung, trupul greoi, chipul posomorît. Mai adăugați la această înfățișare neplăcută și îngăduința deosebită față de crîncenul Biron și veți putea înțelege de ce fusese poreclită „cea cumplită“, cînd, la drept vorbind, nu era astfel. Priviți-o și pe femeia aceea tînără dintr-o altă caretă a curții : un chip frumos, rotunjor, vădind o fire deschisă, o inimă bună, dar cam ușuratică. E Anna Leopoldovna, soția ducelui de Braunschweig. Cine și-ar închipui că tocmai ei îi va fi hărăzit să ia locul lui Biron la cîrma statului ? Dar cine decît o porumbiță putea să aducă rămurica păcii unor oameni istoviți de atîtea urgii ! De caretă se apropie mereu soțul ei, un om neînsemnat, precum și frumosul, zveltul Linar, cuceritorul... Vă voi spune cu un alt prilej povestea lor. Iată și careta ducelui de Kurlanda, cu husarii, ștafetele, vînătorii și pajii. Favoritul ia ochii mulțimii prin strălucirea echipajului, a slujitorilor, prin frumusețea cailor săi ; strivește această mulțime cu privirea-i cruntă și cu numele său înfricoșător. Soția lui este înveșmîntată toată din cap pînă-n picioare într-o carapace de diamante ! Cunoscătorii le prețuiesc la două milioane. Iată-l și pe feldmareșalul Minnich, călare — viteazul genist, ambițiosul, muieraticul, ahtiat după șuncă îndulcită cu zahăr și după femei, dar mai presus de toate după slavă. Priviți-l cum se ține scai după careta S... vei * (fiica lui V... v *), cea dintîi frumusețe a curții — vreau să spun cea dintîi după domnița Lelemico. Ea îi răspunde cu nepăsare ; privirea ei galeșă sfredelește mulțimea, căutîndu-l pe tînărul V...v, văr bun cu ea, pe care-l iubește cu o pasiune nelegiuită. În schimb, soțul ei

se tîrăşte la picioarele preafrumoasei prinţese T...a *, care-i dăruieşte nu numai speranţe. Auzit-aţi despre strania moarte a K...vei şi despre inima ei, expusă în biserică pe o tipsie de aur, sub un clopot de sticlă ş.a.m.d. ?

O, doamne ! Pune strajă gurii mele ! Cu alt prilej, de-mi va fi cu putinţă, vă voi istorisi tot ce am auzit despre ei de la un bătrîn [1] de nouăzeci de ani, care cunoştea tainele vieţii lor, aşa cum îşi cunoştea iatacul. Deocamdată, ajunge şi atît. Mai bine să-mi isprăvesc istorisirea de faţă !

Ce adunare strălucită ! Joacă valuri-valuri penele de struţ ; strălucirea aurului se ia la întrecere cu aceea a nestematelor ; catifelele multicolore îţi iau ochii ; soboli negri se lăfăie pe genunchii doamnelor. Ce aleasă adunare de femei ! Ce chipuri drăgălaşe, fragede, de parcă acum s-ar fi spălat cu zăpadă sau cu ploaie dintr-o cupă de argint la primul tunet al primăverii ! Privirile lor străpungătoare sînt pline de foc şi uneori o rază tainică, ţîşnită de sub nişte gene lungi, te săgetează drept în inimă. Şi frumoşii cai îşi fac zîmbre. Totul străluceşte, toţi par fericiţi. Dar ce-i învălmăşeala aceea din spatele echipajelor curţii ? Ce nu se vede acolo ? Iată un coteţ, şi în el o cloşcă grasă cu şase puişori moţaţi ; iată şi o momîie cu perucă albă, prinsă de scaunul ei aşezat într-o berlină somptuoasă, trasă de patru cai împăiaţi, cu hamuri de frînghie ; se teme de orice zdruncinătură cît de mică a caretei, pentru ca sufletul său să nu-şi ia zborul din trup. În careta următoare, cu un întreg pluton de lachei în livrele de gală la spate, şade o cucoană împopoţonată ca pasărea de foc, care tremură la fiece hop nu mai puţin decît momîia — nu pentru sufleţelul ei, se pare că nici nu are aşa ceva — ci pentru sprîncenele ca pana şoimului, pentru dinţii ca mărgăritarele, pentru bujorii şi albeaţa perlată a feţei, toate luate cu împrumut. Tot acolo, în caleşti, puteţi vedea cărţi de joc vii, coşuri cu flori adevă-

[1] De la el am aflat povestea domniţei moldovene Lelemico (n. aut.).

rate, proaspete și ofilite, naturale și artificiale, reni cu podoabele coarnelor rămuroase și cîte și mai cîte, ce se pot întîlni și astăzi, la orice serbări de felul acesta. Ce amestec de bun și de prost-gust, de strălucire și mohorîre, de belșug și nevoi ! O adevărată panoramă a ignoranței acelor vremi : Doar două-trei echipaje sînt cu adevărat elegante, și printre ele se numără și caleașca lui Volînski. În ea șade soția lui, fericită, mîndră de el, numai de el și, poate, de rodul dragostei lor, pe care-l poartă sub sîn. Ce gînd o fi fulgerat prin mintea ei și a Marioriței ; ce trebuie să fi simțit ele în clipa cînd s-au zărit de departe una pe cealaltă, pentru întîia oară ? Fără îndoială că nu Natalia Andreevna pizmuiește soarta domniței, care șade cu împărăteasa. Volînski e singur într-o sanie, ca să-i fie mai la îndemînă să dea porunci pentru rînduiala serbării.

Dar atenție, domnilor și doamnelor ! Nu o mai priviți cu atît nesaț pe preafrumoasa, palida domniță Lelemico și nici pe drăgălașa soție a ministrului de cabinet. E știut că amîndouă sînt vrednice de luare-aminte. Pe una, îmi veți spune, o admirați ca pe o stea a iubirii de pe strălucitul firmament ceresc, ca pe o fecioară ademenitoare ce trebuie să împodobească raiul lui Mahomet : orice gînd la ea înseamnă ispită, păcat, nopți nedormite, năluciri ce-ți înfierbîntă sîngele. Cealaltă te încîntă ca visul lui Murillo *, la care parcă ți-e și teamă să te uiți altfel decît cu ochii sufletului, a cărei privire înduioșată îți dă parcă aripi, pentru a-ți lua zborul spre paradis. Văd că stați în cumpănă, neștiind cui să dați mărul de aur ; însă acum nu-i vreme să-l facem pe Paris. Așadar, vă rog atenție, domnilor și doamnelor !

În fruntea alaiului, bate pasul o companie de gardă ; tricornurile soldaților sînt împodobite cu crengi de stejar și de brad, iar ale ofițerilor — cu lauri. Așa s-au întors după glorioasa campanie împotriva turcilor. Ajungînd în dreptul împărătesei, o salută cu un puternic *„Vivat !“*

Urmează un elefant uriaș — puternic și înțelept patruped care se supune, totuși, unui mic biped, poate chiar destul de nătărău. Nătărăul acesta a primit însă de la un parvenit viclean din neamul său un talisman — un baltag, cu care, stînd pe spatele elefantului, îi dă mereu la cap acestui uriaș înțelept, mînîndu-l unde vrea el. Elefantul pășește greoi cu încălțările lui călduroase. Dar ce sînt cele două lighioane, pe care le poartă elefantul în spinare, într-o cușcă mare de fier prinsă cu chingi? Deși este de față și împărăteasa, norodul le întîmpină cu strigăte vesele, cu rîsete și aplauze... Dacă cele două lighioane ar fi mers călare pe elefant, însă fără cușcă, lumea n-ar fi cutezat să rîdă! Judecînd după chipul lor, cele două jivine ar părea să fie oameni. Una este Kulkovski, cealaltă — nevastă-sa, fosta Podacikina, fosta madamă. Plecați-vă, domnilor și doamnelor, în fața lor, felicitați-i pentru căsătoria consfințită de lege. Vin cu alai mare de la biserică la ospățul nupțial. Umflați ca niște broaște ce vor să ajungă boi *, stau față în față în jilțuri de preț. Adamasca, aurul, catifeaua, răsfrîngînd strălucirea razelor soarelui, iau ochii prin gratiile de fier ale cuștii, manșoanele arată că însurăței au un înalt cin pe scara boieriei măscăricilor. Au și de ce să se laude: de la Baiazid * încoace, nimeni n-a mai călătorit cu atîta măreție; iar Baiazid, precum binevoiți a ști, nu era fitecine, n-a fost a șaptea spiță de la roata lumii — e puțin lucru oare să fii sultan?

Frumoase vremuri erau! Ce vremuri de pizmuit! Vai! Astăzi, nimeni nu mai e dus într-o cușcă de fier!...

De la ce înălțime privesc însurăței gloata! Pe lîngă ei, totul pare mărunt și umil. Cu cîtă mulțumire de sine privesc în jur! Oare nu pentru ei s-a strîns acolo întreaga curte, oare nu pentru ei a venit tot Petersburgul? Pentru ei s-a adunat toată Rusia — toate minunățiile nemaivăzute! *Madame* Kulkovskaia pare nespus de solemnă: ea a căpătat o

zestre mare — parc-ar fi fost mireasa lui Minnich ; acum este și ea boieroaică, poate și ea să cumpere țărani și să-i bată cu mîna ei ; îi vine amețeală la gîndul c-o să șadă la masa împărătească, alături de soția lui Volînski, fosta ei stăpînă, c-o să ia parte la ospețe și mai cu seamă c-o să taie și o să spînzure. Să cuteze careva dintre țăranii ei să crîcnească : o singură vorbă a ei, și meșterul gîde — țîști pe capra trăsurii, care pornește în goană, sosește, și numai la un semn al ei, fără nici o judecată, încep caznele. Totul stă în cîteva carboave și în puterea boierească. Strașnice vremuri, slăvite vremuri !... *Madame* Podacikina e beată de fericire ; parcă nici nu-i vine a crede că a ajuns pe această culme a măririi și puterii.

Priviți, priviți, ce alai ciudat vine în urma cuștii însurăților ! Cinstea întîietății aparține ostecilor sau, mai bine zis, renilor care trag. Frumoasele animale tremură și nu vor să înainteze ; părul lor se zbîrlește de spaimă. În urma lor pășesc novgorodenii cu o pereche de țapi, malorușii — cu o pereche de boi, carelii — cu o pereche de măgari, un tătar cu tătăroaica lui călări pe niște porci grași, pe care fuseseră puși să încalece tocmai pentru a se arăta cum poate fi învinsă firea omului și obiceiurile lui. Se văd și finezi roșcați cu căluții lor pitici, kamciadali cu cîini, calmîci cu cămile, bieloruși cu pletele împîslite, zîreni a căror cinste ar putea fi asemuită cu aceea a nemților, iaroslaveni, care i-au întrecut pe toți cei adunați la acea expoziție de oameni prin frumusețea chipului și a portului, și așa mai departe, toate cele o sută cincizeci de perechi de felurite neamuri, fiecare cu portul său, cu cîte o pereche de dobitoace alese, cu felurite sănii și săniuțe. Behăit, lătrat, muget, urlet, nechezat, clinchet de clopoței și de zurgălăi — ce muzică stranie însoțește acest alai nemaivăzut ! Se cuvine să vă mai spun încă o dată că numai în Rusia s-a putut rîndui o serbare etnografică atît de bogată. Într-o singură piață s-a adunat întregul Nord al

Asiei și aproape întregul Răsărit al Europei ; pentru aceasta, a fost de ajuns ca țarina Rusiei să-și fluture doar batista de la fereastra palatului ei.

Din porunca împărătesei, alaiul coteşte de două ori pe Calea Lugovaia și se îndreaptă către manejul lui Biron. Acolo este pregătit ospățul pentru tinerii însurăței și pentru oaspeți. Masa este pusă pentru trei sute trei tacîmuri. Muzica, alcătuită din trîmbițe, oboaie și timpane întîmpină alaiul. Oaspeții se așază la masă pe rînd, perechi-perechi, pe măsură ce sosesc. Firește că mirele și mireasa stau la locul de cinste. Fiecărei perechi i se aduc mîncărurile naționale.

Împărăteasa, urmată de suita ei, s-a urcat pe podină, sub baldachin. Împrejurul ei se alcătuiește un strălucit anturaj de doamne și cavaleri.

În timpul mesei, Trediakovski recită cu glas tunător versuri „făurite de mîna lui" :

Bine vă aflu,-nsurăților, prostănel și prostănacă
Și pe toți ce-au venit aici să petreacă !
E vremea să vă veseliți, cu voie bună,
Ca inima să salte-n piept, nebună.
Hei, voi, mordvini, ciuvași și samoezi !
Juni și bătrîni, zburdați ca niște iezi !
Cîntați, balalaici, cimpoaie și cornuri sunați,
Pe toți edecarii din tîrg i-adunați.
. . . . . .
Văd fețele voastre de rîs cum se strîmbă,
Din surle cîntați, din tobe, din drîmbă.
Săltați precum țapii — scînteia să sară,
Să chiui cu dînșii și tu, primăvară !
. . . . . .
Orația de nuntă așa se cuvine făcută,
Ca viața mereu să le fie plăcută,
Să mănînce, să doarmă, să bea și palavre
să-și spună,
Că viața nu-i viață, de nu-i cu minciună...
Deci bine vă aflu pre voi, prostovani însurați,
Precum și pe toți cei de față-adunați ! *

Împărăteasa aplaudă, îl gratifică pe Vasili Kirillovici cu titlul de poet al curții și, la îndemnul ei, toți cei dimprejur îl aclamă pe trubadur. El se scoală în picioare, doborît de povara triumfului. Doi paji îl apucă de subsuori și-l așază la capătul celălalt al mesei, unde s-a pregătit anume pentru el un tacîm deosebit, într-un boschet făcut din mături. Numai el nu are pereche : el este unic. La masa lui slujesc paji de la curte — asta-i o deosebită cinste, care-l așază alături de Chapelle *, dacă nu chiar de Tasso *.

Curînd masa se sfîrșește și începe jocul. Fiecare pereche își arată un joc național. Colo, o fecioară rusoaică plutește ca o lebădă, iar tovarășul ei îi dă tîrcoale ca un șoim ; în spatele lor, alte perechi se frîng, parcă apucate de năbădăi, într-un joc îndrăcit ; mai departe, răpăie *kazaciokul* sau se joacă *barza*. Ca un vîrtej din stepă, se rotește perechea de țigani : „Hei, zi-i așa ! Aordea ! Ține-o așa !“ și privirile lor sînt nebunește de grăitoare, fiecare fibră a trupului lor freamătă, fiecare vinișoară zvîcnește, iar pieptul tresaltă zbuciumat de furtuna dragostei. Dar ce s-a întîmplat cu domnița Lelemico ?... Iat-o că pălește. Țiganca prinsă în joc nu este maică-sa, dar îi aduce aminte de ea, și această amintire îi îngheață tot sîngele în vine. Ea caută să fie tare. Caută privirea lui Volînski, o întîlnește și se înviorează. În vremea asta, țiganii se depărtează în zbor, glasurile li se aud tot mai slab și, în sfîrșit, amuțesc. Alte perechi, alte jocuri, alte glasuri ! Teama și tristețea Marioriței se risipesc ca niște năluciri de o clipă.

Ce minunat balet ! Încercați, domnilor directori de teatru, să ne prezentați ceva asemănător !...

Ospățul s-a sfîrșit și tinerii însurăței, urmați de alaiul lor numeros și pestriț, se îndreaptă spre palatul de gheață, în aceeași rînduială în care au venit. Acolo, în vuietul trîmbițelor, al timpanelor și oboaielor, în acompaniamentul corului măgarilor, buhailor, cîinilor și țapilor, sînt dați jos din cușca

de fier și duși în iatac cu toate onorurile cuvenite, zăvorîndu-se ușa în urma lor. Alaiul se împrăștie. Palatul este păzit de străjeri, pentru ca cei doi îndrăgostiți să nu poată fugi din el. Strașnic altar ridicat în cinstea lui Hymeneu !... Oriunde ar vrea să se așeze, orice ar vrea să atingă, peste tot e numai gheață — pereții, patul nupțial, lucrurile casnice — de pretutindeni adie, învăluindu-i, un suflu rece, tot mai aproape, tot mai aproape și, pînă la sfîrșit, îi amorțește, îi încleștează. Cîteva clipe mai prind inimă lîngă focul din căminul de gheață, la flacăra lumînărilor de gheață ; dar focul acela licăritor nu încălzește — iată-l cum pălește, cum pîlpîie peste lemnele de gheață, cum se prelinge, se zbate în agonie, în sfîrșit se stinge... E frig, e întuneric ca în fundul pămîntului ! Inima stă în loc... Nu mai e de îndurat ! Cei doi oameni bat la ușă, gem, roagă cu lacrimi în ochi străjerii să le dea drumul, făcînd mătănii după ușă la picioarele lor, jurîndu-le că nu le vor uita milostenia pînă la ultima suflare, făgăduindu-le o răsplată mare. Totul e însă zadarnic. Sînt deznădăjduiți. De la rugăminți, trec la blesteme ; afurisesc tot ce poartă nume omenesc ; sfărîmă și nimicesc tot ce se poate sfărîma și nimici ; încearcă să spargă zidul... în sfîrșit, se lasă pe pat pradă desperării... Pleoapele li se lipesc, toropeala îi cuprinde tot mai mult ; moartea își întinde brațele spre ei, îi leagănă, îi adoarme cu povești, cu visuri frumoase ; încă o clipă... și ar fi adormit somnul cel de veci. Dar iată că zorile își scutură cîrlionții bălai pe sub streașina de gheață ; se luminează de ziuă... Un ofițer de gardă intră la tinerii însurăței și, găsindu-i în aținpeala prevestitoare a morții, se străduiește să-i readucă în simțiri. Sînt frecați cu zăpadă și apoi duși acasă, unde, cu ajutorul medicului, își revin curînd.

În ziua aceea Biron a fost foarte mohorît, iar împărăteasa foarte bine dispusă, de parcă s-ar fi bucurat de propria ei izbîndă asupra favoritului și asupra ei însăși. Ducele își pleca bunăvoința aproape asupra fiecărui curtean, în afară, bineînțeles, de

dușmanii săi neîmpăcați. Un favorit dizgrațiat e întotdeauna ticălos...

A doua zi, împărăteasa hotărî să se convoace consiliul de cabinet, pentru a discuta chestiunea despăgubirii polonezilor. Fermitatea ei dădea roade.

Capitolul VI

DIZGRAȚIA

Sfîrșită de furtună, doarme marea —
Somn de tigroaică ! Să nu-i dai crezare,
Că-și trage sufletul pentru-a porni
Un alt prăpăd, mai mare.

V. Tepliakov*

Pe la amiază, după ce ședința consiliului se terminase, Eichler stătea lîngă ușa cabinetului împărătesei cu niște hîrtii sub braț. El, nepotul lui Lipman, el, devotatul lui Biron, copleșit de favoruri, fusese desemnat să prezinte raportul cu privire la polonezi, conform hotărîrii cabinetului de stat. Nici că se putea o alegere mai bună. Prin acest raport, mintea vicleană a lui Eichler trebuia să desăvîrșească ceea ce fusese început de perfidia și puterea lui Biron. O grijă adîncă îi brăzda fruntea ; din cînd în cînd, tremurul buzelor și al mîinilor îi trăda zbuciumul sufletesc. Ba se așeza pe scaun, răsfoia hîrtiile, se cufunda în lectura lor, le mototolea mînios, apoi le netezea iar ; ba se scula în picioare, își ștergea broboanele de sudoare rece de pe față, se apropia de fereastră, privea cerul, parcă mustrîndu-l ; ba dădea năstrușnic din mîini, de parcă stătea de vorbă cu sine însuși. De data aceasta nu mai era ciudatul, somnolentul Eichler, pe care l-am văzut lîngă unchiul lui, în cancelaria particulară a ducelui, atunci cînd o cercetau pe Mariula ; nu mai era acel cască-gură care număra ste-

lele de pe plafon, dînd peste ministrul de cabinet, în timp ce cobora scara Palatului de vară ; nu mai era nici acel tînăr, absent cu bună știință, care venise să mulțumească patronului său pentru înalta lui bunăvoință ; e drept că era tot Eichler, nepotul lui Lipman, secretar de cabinet, dar un Eichler cu totul nou. Acum are o înfățișare nobilă, distinsă ; pe chipul lui, în privirea lui se vedea limpede că e gata să săvîrșească fapte mari, că e însuflețit de un țel înalt. Cine știe ce demon îi răscolea sufletul ; trebuia să se scuture, pesemne, de el.

— Vă poftește maiestatea sa ! strigă pajul de serviciu, deschizînd ușile cabinetului și arătînd cu mîna, ca semn că împărăteasa intrase în cabinetul ei.

Un fior involuntar străbătu toată făptura lui Eichler ; el ridică ochii spre cer, rugîndu-l parcă ceva.

Iată-l în cabinetul împărătesei.

Anna Ioannovna ședea la masa de scris ; o pitică slută stătea la picioarele ei, care se odihneau pe o pernă de mătase, și le freca ușor din vreme în vreme. Stîrpitura trecea drept surdă... Răspunzînd la salutul secretarului de cabinet cu o înclinare binevoitoare a capului, împărăteasa, în semn de prețuire, îi întinse mîna ca să i-o sărute.

— Ce s-a făcut ? întrebă ea apoi, cu cel mai viu interes.

— Nedreptatea a triumfat, maiestate ! Toți membrii cabinetului au subscris pentru acordarea despăgubirilor, cu excepția ministrului de cabinet, Volînski. Numai domnia sa nu și-a trădat nici propriile convingeri, nici adevărul : însuflețit de dragoste față de patrie și de devotament față de maiestatea voastră, numai domnia sa a luptat cu înflăcărare pentru acest adevăr, dînd dovadă de o înaltă noblețe sufletească, așa cum se și cuvine să facă un adevărat demnitar. Fiecare cuvînt rostit de domnia sa, ca paloșul de foc al arhanghelului care stîrpește răul, a lovit în inimile potrivnicilor săi ; puternicele sale argumente i-au silit să amuțească. Dar

ducele iscălise dinainte, declarîndu-şi astfel hotărîrea, şi toţi ceilalţi, în tăcere, temîndu-se de crunta lui mînie, şi-au subscris, după el, propria lor dezonoare şi înjosirea Rusiei. Iertaţi-mă, maiestate, dacă, însufleţit de dragostea faţă de adevăr, de interesele maiestăţii voastre şi ale Rusiei, m-am exprimat cu prea mare îndrăzneală.

Eichler vorbea cu multă înflăcărare ; cuvintele lui scăpărau ; cînd isprăvi, lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraz.

Cine şi-ar fi putut închipui ? Eichler ! Nepotul lui Lipman, colaboratorul său apropiat, acolitul şi moştenitorul său, Eichler — executorul fărădelegilor lui Biron !

— Plîngi ?... Tu ?... întrebă împărăteasa uluită. Tu, favoritul ducelui ?

— Ah, maiestate, dacă aţi şti ce a însemnat pentru mine această favoare a lui !... Acum, cînd nu mai am nevoie de ea, în clipa aceasta hotărîtoare, cînd pot să pierd totul prin mînia maiestăţii voastre sau să obţin totul prin bunăvoinţa voastră, mărturisesc că devotamentul meu faţă de duce nu a fost decît o mască. Acum, cînd mi-am atins ţelul, cînd pot dezvălui întregul adevăr în faţa maiestăţii voastre, smulg această mască. Îl urăsc pe Biron, care asupreşte a doua patrie a mea, care a scăldat în sînge poporul rus şi dezonorează domnia maiestăţii voastre ; îi urăsc şi-i dispreţuiesc favorurile. Din clipa în care am cunoscut pe deplin noblеţea sufletească a lui Volînski, m-am ataşat fără margini de acest om, m-am socotit prietenul, fiul lui. El nu ştie nimic din toate acestea ; ba mă socoteşte chiar că fac parte din tabăra vrăjmaşilor săi. Aceasta este spovedania mea, maiestate ! Îmi încredinţez soarta în mîinile maiestăţii voastre.

— Ciudate lucruri mi-e dat să aud !... Pe cine şi ce să mai cred ?... rosti Anna Ioannovna, clătinînd din cap ; apoi luă hîrtiile din mîinile lui Eichler, le citi, le reciti încă şi încă o dată, stăruind mai îndelung asupra declaraţiei lui Volînski, care suna

astfel : *„Numai un vasal al Poloniei poate fi de acord cu această despăgubire ; un rus, care apără interesele și onoarea patriei sale, nu-și va da votul pentru aprobarea acestei măsuri, urmînd porunca îndatoririlor sale de fiu adevărat al patriei“*.

În timp ce împărăteasa citea hîrtia, iar Eichler îi urmărea privirile tulburat, pitica ieși tiptil de sub masă și se făcu nevăzută.

— Un vasal ? Cam brutal spus ! zise împărăteasa. Putea să folosească altă expresie !...

— Nu-l învinuiți, maiestate ! S-a lăsat tîrît de nobila înfocare a firii sale, spre folosul Rusiei și slava maiestății voastre, fără a-și mai cîntări vorbele. Aceleași vorbe le-a rostit și altă dată chiar în fața ducelui, iar astăzi a ținut să fie statornic cu sine însuși și pe acest document care va rămîne viitorimii. Ducele s-a simțit și atunci foarte atins : de ce n-a venit să se plîngă maiestății voastre ? Pentru că se legase el însuși de mîini și de picioare din pricina înfiorătoarei morți a lui Gord...

Anna Ioannovna dădu din mînă, agitată.

— Nu-mi vorbi, te rog, de asta... Mi se face rău ori de cîte ori îmi amintesc de acea întîmplare.

— Încurcîndu-se singur, ducele a început să caute fel de fel de mijloace, pentru a-l nimici pe ministrul de cabinet în ochii maiestății voastre. Prilejul s-a ivit foarte curînd : dragostea față de domnița Lelemico. „Împărăteasa o pierde din ochi pe fetișcana asta, iată cuvintele pe care ducele i le-a spus unchiului meu ; o alintă ca pe fiica ei, vede în ea propria-i mîngîiere, jucăria preferată. Trebuie să folosim această pasiune, s-o întețim, să-i tăinuim domniței că Volînski este însurat, să le înlesnim corespondența, iar apoi, după ce ea va fi compromisă și el prins cu mîța în sac, să aducem totul la cunoștința împărătesei. Aceasta se va mînia... și atunci capul lui e în mîinile noastre.“ Tocmai așa a și procedat luminăția sa, ducîndu-și stăruitor uneltirea la capăt. A oprit din drum scrisorile pe care i le trimitea lui Volînski soția lui,

ca și scrisorile celor doi îndrăgostiți ! Pe cele dintîi le ardea, iar acestora din urmă le dădea drumul mai departe, lăsîndu-le să ajungă la destinație. Tot el a adus țiganca la palat și la maiestatea voastră, dînd-o drept o prezicătoare vestită, numai și numai pentru ca țiganca să poată transmite mai lesne biletelele tainice ! Și dacă dragostea dintre domniță și ministrul de cabinet i-a adus la marginea prăpastiei, de vină este numai ducele.

Împărăteasa asculta cu vie emoție tot ce-i spunea Eichler, adînc mișcată de cuvintele lui. Îl întrebă totuși dacă era gata să repete cele spuse, luîndu-l pe dumnezeu drept martor.

— Să mă pedepsească dumnezeul atotputernic dacă măcar un singur cuvînt din cele ce-am spus maiestății voastre e neadevărat !

Împărăteasa cugetă adînc ; apoi, curmîndu-și gîndurile, ca și cum ar fi vorbit cu ea însăși, spuse cu glas tare :

— Am să zădărnicesc toate aceste uneltiri ! Am să-l însor cu domnița... De ce nu ?... Nu-și iubește nevasta, și se pare că nici ea n-o să alerge după el... copii n-au... așa că nu-i păcat !...

După ce rosti aceste cuvinte, se lăsă din nou furată de gînduri ; ba apuca pana și o încleșta în mînă, ba o arunca pe masă. Era vădit că în sufletul ei se dădea o luptă crîncenă și că nu îndrăznea să se hotărască la o faptă deosebită, fără seamăn pentru ea.

— Ce pot face, adăugă ea într-un tîrziu, dacă toți membrii cabinetului au iscălit ?

— Să încuviințați părerea ministrului de cabinet, răspunse ferm Eichler, și prin aceasta să reîntronați dreptatea călcată în picioare. Un singur cuvînt al maiestății voastre, unul singur, o singură semnătură — și urmașii vor adăuga încă o filă de aur la istoria epocii noastre. Cît de ușoară este slava pentru împărați !

Era clipa hotărîtoare.

Elocința inimii birui. Cu mîna tremurătoare, Anna Ioannovna luă pana și scrise pe document : „De acord cu părerea ministrului de cabinet Volînski".

Această semnătură consfinți victoria lui Volînski și dizgrația ducelui.

Eichler îngenunche la picioarele împărătesei și, pătruns de o adîncă veneraţie, sărută mîna care i se întinse. În clipa cînd se pregătea însă să iasă din cabinet cu trofeele sale, intră Biron, neanunțat, ca de obicei. Parc-ar fi căzut din cer. Buzele lui erau albe de furie ; capul, mîinile, genunchii îi tremurau. Așadar, aflase totul !... Uluiți de ivirea lui neașteptată, împărăteasa și secretarul de cabinet încremeniră, atît de înfricoșător era chipul ducelui ! Nici Biron nu fusese vreodată într-o stare atît de îngrozitoare ; voia să spună ceva, dar limba nu-l asculta. În sfîrșit, Anna Ioannovna rosti cu glas tremurător :

— Ce doriți ?... Nu v-am chemat... Piciorul dumneavoastră... să nu mai calce pe aici !... Și, fără să aștepte răspunsul, ieși.

Biron rămase locului împietrit. Dezmeticindu-se, Eichler luă documentul cu apostila împărătesei și dădu să plece, dar fu oprit...

Simțea că-l pipăie o mînă șovăielnică, înghețată, că-l cercetează pînă în străfundul ființei niște ochi rătăcitori, parcă întrebîndu-l dacă este chiar el, Eichler, nepotul lui Lipman ! Și — nici un cuvînt ! Limba ducelui se încleștase. Secretarul de cabinet aruncă o privire plină de dispreț spre Biron și-l lăsă singur.

Volînski fu chemat la palat de îndată. Aici, el avu prilejul să zugrăvească în fața împărătesei, cu toată rîvna unui supus devotat și cu înflăcărarea unui adevărat patriot, tabloul cumplitelor urgii pe care le abătuse Biron asupra Rusiei.

Spre seară, tot orașul aflase că favoritul fusese dizgrațiat. Sute de trăsuri de toate felurile se îmbulzeau la intrarea casei lui Volînski, dar nu fu primit nimeni, în afară de prietenii săi apropiați.

Capitolul VII

PISICA NEAGRĂ

Ţi-e sufletul curat, tristeţea i-i străină,
Iar cugetul precum azurul ţi-i :
La ce să asculţi povestea asta plină
De patime şi nebunii ?

Puşkin*

Soţia lui Volînski cobora încet, cu grijă scara palatului. Treptele erau de două ori mai înalte în ochii ei şi trebuia să facă o mare sforţare ca să le nimerească cu piciorul. Ciuda, mai rău decît vîrtejurile lui Descartes, făcea să i se învîrtească totul pe dinaintea ochilor, îi zbuciuma inima, aducea umbrele mîniei pe chipul ei, altădată atît de blînd şi de drăgălaş. Şi cum să nu-i fie ciudă, cum să nu se mînieze ! Pentru a doua oară venea la palat şi pentru a doua oară i se refuza audienţa cerută. Care să fi fost pricina acestei lipse de bunăvoinţă din partea împărătesei ?... Şi asta tocmai acum, cînd soţului ei i se arăta o deosebită favoare, cînd îl biruise pînă şi pe favorit ? O frămîntau mii de bănuieli şi, printre altele, una, cea mai întunecată, dar şi cea mai temeinică, şi anume că pe umilinţa ei avea să se înalţe triumful rivalei. Doamne ! Ce ocară !... Merita ea una ca asta ?... Ea, care-şi iubise soţul şi-şi făcuse datoria faţă de el !? Prinsă în vîltoarea acestor gînduri, călcă greşit de cîteva ori : scara palatului îi apăru deodată ca un povîrniş întunecat, putred, ducînd spre mormînt. În jurul ei se tîrau tot felul de jivine, care şuierau, se încolăceau pe trupul ei, o strîngeau în inelele lor de gheaţă, voiau s-o sugrume. Dar ea îşi îndreptă gîndul spre dumnezeu — şi spurcăciunile se împrăştiară.

În josul scării o strigă cineva. Era cît pe ce să scoată un ţipăt de spaimă, văzînd în faţa ei un trup deşirat, de parcă înghiţise un băţ, cu o crinolină uriaşă, cu un manşon de soboli, pe faţă cu

o tencuială de albeli, rumeneli, de zbîrcituri, alunițe și flori, iar deasupra cu hălăciuga părului țesălată în sus și pudrată — totul cocoțat pe niște tocuri înalte, roșii.

— Nu mă mai cunoști, măicuță Natalia Andreevna ? întrebă pațachina, zugrăvită în chip de doamnă de onoare, făcînd o reverență plină de ifose.

Soția lui Volînski o privi cu luare-aminte : A ! era fosta ei madamă — nu se putea să nu-i iasă în cale pisica neagră.

— Chiar că nu te-am mai cunoscut, nu te-am mai cunoscut de fel, Akulina Savvișna ! Ce mai faci ? întrebă Volînskaia, îmbrățișînd-o din toată inima, prietenoasă ca întotdeauna.

Și *madame* Kulkovskaia, soția boierului de neam, a pajului și măscăriciului de rangul întîi, îi îngădui cu fereală s-o sărute pe obraz, apărîndu-și pe cît putea sulimanurile, benghiurile și crinolina.

— Drept să-ți spun, măiculiță, am rămas cam beteagă după nuntă... bătăi de inimă, năduf... nici nu-i de mirare ! Atîtea griji la palat... pe lîngă cățelușa măriei sale... da' m-a curarisit domnu Karl Karlovici, dumnezeu să-i dea sănătate. Îl cunoașteți pe Karl Karlovici, doftorul palatului ?

Tot sporovăind, Kulkovskaia se maimuțărea, căznindu-se din răsputeri să rostească vorbele ca o cucoană din lumea mare.

— Cum să nu, îl cunosc ! Spune-mi, ai puțin timp ?

— Vai de mine, Natalia Andreevna, eu n-am uitat bunăvoința matale părintească (era cît pe ce să zică : atențiunea) față de mine și aș lăsa baltă pentru matale și cățelușa împărătească. Ca să vă spun drept, v-am așteptat de mult (spunînd acestea, scoase un oftat). Aș avea să vă spun multe, foarte multe lucruri între patru ochi... nu de alta, da' vreau să vă fac un bine... Par ezamplu, s-ar putea să fiți necăjită că nu v-a primit Anna Ioannovna... Doamne, dumnezeule, o astfel de jignire adîncă nici eu n-aș îndura-o !... M-aș îmbolnăvi, aș cădea

la pat... Şi toate astea, măicuţo, să nu vă fie cu supărare, nu-s decît de pe urma poznelor bărbăţelului dumneavoastră... La noi, la palat, se aud tot felul de parascovenii despre dînsul ; mi-au împuiat urechile, zău aşa... zice cum c-ar vrea să se despartă de dumneavoastră... cum că... Da' nu-i bine să stăm aci, că s-ar putea să tragă careva cu urechea ; dacă aţi vrea, coniţă, să binevoiţi a-mi face cinstea să poftiţi în odaia mea, pe temeiul amintirilor trecutului, v-aş povesti totul, de-a fir-a-păr... poftiţi, vă rog ! Stau aproape, chiar aici, la palat, îs doi paşi.

Pisica neagră nu numai că-i tăiase drumul, dar îşi înfipsese ghearele în pieptul Volînskaiei şi-i sfîşia inima, o sugruma. Cum să nu se ia după demonul care o ispitea ? El o ademenea cu un fruct care-i era mai scump decît fusese pentru cea dintîi femeie fructul cunoaşterii binelui şi răului ; în el era ascunsă cunoaşterea inimii bărbatului ei. Şi cînd avea să guste din el, raiul ei, ca şi raiul Evei, trebuia să dispară.

Păşi după pisica neagră şi urmele paşilor ei ardeau. Slujitorul care o însoţea primi poruncă s-o aştepte în sanie.

Trecînd printr-un labirint de coridoare, ajunseră într-o încăpere curată, boltită. Patul cu rînduri-rînduri de aşternut stătea înfoiat ca o negustoreasă trupeşă, sub două maldăre de perne ; într-un dulap cu geamuri se vedeau porţelanuri chinezeşti, pe perete, într-o cadră de aur, o pînză iscălită de un pictor mare — toate furate din palat, iar alături de acestea, nişte cromolitografii înfăţişînd următoarele scene : cum îl îngroapă şoarecii pe motan şi iadul, aşa cum este văzut de folclorul rus, în care omul este fript, spînzurat de limbă, de coastă, de picior, stînd în toate felurile cu putinţă — iată ce era mai de vază în vestita locuinţă a soţilor Kulkovski. Pe prichiciul sobei moţăia feciorul doamnei Kulkovski. Maică-sa îl trezi şi după ce fiul căscă cumplit de trei ori, parcă ar fi vrut să le înghită pe cele două femei, îi spuse cu duioşie :

— Sufleţelule, du-te şi te mai plimbă şi tu oleacă, să te mai dicstrezi ; numai vezi să nu-ţi uiţi sabia...

— Pentru dicstracţie trebuie bani, răspunse el grosolan. Hai, dă-ncoa o carboavă, să-i trag un chiolhan, altfel nu plec, să ştiu de bine că crăpi.

Gingaşa odraslă primi îndată ce dorise ; după ce-şi atîrnă de cingătoare sabia din oţel de Damasc, nou-nouţul ofiţer îşi salută maica, zîmbindu-i nătîng şi înduioşat.

— E atît de uituc, mereu îşi lasă sabia acasă !... Bagă de seamă, să spui ălora de la traftir să nu facă prea mare gălăgie, că de nu, trimit să-i potolească. Şi uite-aşa, măicuţă Natalia Andreevna, urmă fosta madamă după ce moştenitorul nobilelor ei însuşiri sufleteşti ieşi din odaie fără să salute musafira, sînt copleşită de griji. N-ai vrea să stai mai bine aici ? Că acolo, în faţa uşii...

— Bine, bine, murmură Volînskaia cu inima sfîşiată de chinuri.

Dacă în clipa aceea ar fi fost pusă pe jăratic sau pe un sloi de gheaţă, dacă pămîntul s-ar fi cutremurat sub ea sau tunetele s-ar fi rostogolit deasupra capului ei, n-ar fi auzit şi n-ar fi văzut nimic.

— Cum doriţi, măicuţă ; acolo nu-i prea îndemînă... staţi mai bine aici.

Ce fiinţă îngrozitoare !... Ce îndatoritoare, înainte de a ucide un om ! Întocmai ca gîdele, care, pregătindu-se să taie capul osînditului, are grijă să-l ferească de dogoarea soarelui sau de curent.

— Văleu, sărăcuţa de matale, grăi în sfîrşit Kulkovskaia, punîndu-şi în mişcare securea limbii. Ce ruşine ai ajuns să înduri !... Ai plecat la Moscova spre nenorocirea matale. Parcă necuratul ţi-ar fi şoptit la ureche să te duci acolo. De ţi-aş povesti numai pe jumătate toate cele cîte s-au petrecut aici, în lipsa matale, ţi-ar pieri inima, of, of !... (Şi Kulkovskaia începu să plîngă ; îndată îşi şterse însă lacrimile şi urmă :) Şi să zici că i-a făcut doar aşa ochi dulci, da' s-au apucat să-şi scrie şi răvaşe — mai întîi şi le trimiteau prin dascălul cela, Tre-

diakovski, mai apoi le-a dus netrebnicul de Nikolka, diavolul negru ; și în sfîrșit... nu, mi se întoarce rînza pe dos... bărbatul dumneavoastră legiuit a fost prins în iatacul moldovencei...

— Nu-i adevărat, Savvișna, nu-i adevărat ! strigă Volînskaia, mai mult moartă decît vie. Se vede că multora li-i ciudă pe Artemi Petrovici și născocesc astfel de povești !...

— Povești ?... Hm, povești ! Numai că nu-s pentru adormit copiii, ci pentru somnul cel de veci !... Nu mă crezi, măiculiță ? Apoi, poftim, o să-ți aduc și martori : pe bătrînul Lipman, și chiar pe luminăția sa, vreo zece paji, lachei din palat, slujnica ei... Mi se rupe inima să spun toate cîte le-am aflat. Să știi că se apropie sfîrșitul lumii ! Doamne, cît ai să-i mai rabzi ?... Zici că nu-i adevărat ? Apăi atunci de ce crezi că nu vrea să te primească împărăteasa Anna Ioannovna ? Să ne fi întrebat și mătăluță mai demult pe noi ăștia de la palat !... Pentru că deunăzi drăgălașul dumitale bărbățel i-a căzut la picioare, a plîns, s-a bătut cu pumnii în piept și a rugat-o cu lacrimi în ochi pe măria sa să-i dea voie să se despartă de matale, ca s-o ia de nevastă pe moldoveanca lui... Ei, măicuță, acu tot nu mă crezi ? Atunci ia uită-te aici, hai, crede-l pe martorul ăsta, crede ceea ce o să vezi cu ochișorii matale... (Se apropie de prichici și luă dintr-un sipețel o hîrtioară împăturită.) Ce zici, hai ? Cunoști scrisul bărbățelului matale ?... Ia citește și te minunează. După asta, ai să-mi spui dacă te-am mințit eu, o muiere proastă, dacă am îndrugat verzi și uscate pe seama unui mielușel nevinovat... Păi, hîrtiuțele astea umblă prin tot palatul... De-i vrea să mai citești, pot să-ți adun și douăzeci de bucăți, să le legi într-o cărticică, nu alta...

Volînskaia nu mai așteptă să-i întindă scrisoarea ; i-o smulse din mîini.

Era un bilețel dintr-acelea care o fac pe o fată nevinovată s-o ia cu călduri, s-o treacă fiori și să vadă deodată și cerul, și pămîntul ; care o fac să trăiască pe un tărîm înmiresmat de ambră, de tran-

dafiri și în același timp otrăvit de venin, unde-i dulce ca sub aripa unui înger și arșiță ca în brațele unui demon, unde sîngele zvîcnește năvalnic și inima amorțește în încîntări ce nu pot fi rostite în cuvinte.

Prin ce chinuri trecea biata Volînskaia ! Oare era mult de cînd fusese atît de pasionat, atît de duios și cu ea ? Oare era mult de cînd îl luase pe dumnezeu ca martor al dragostei lui ? Ce fericită fusese !... Și cînd colo... într-o singură clipă se spulbera toată fericirea, tot farmecul ei ; răsuflarea dogorîtoare a satanei prefăcuse în scrum toate nădejdile, toate bucuriile din lume ! Ochii i se tulburaseră. Părea că-și ieșise din minți ; buzele ei uscate tremurau ; din gura pe jumătate deschisă era gata parcă să izbucnească țipătul morții. Se vedea cum freamătă pruncul în ea... Ce-i mai păsa acum de prunc ?... Pentru cel ce *fusese* prețuise nespus și pruncul ; de vreme ce *acela* nu mai era — nu-i mai trebuia nici pruncul lui.

Pînă și Kulkovskaia se sperie de starea în care o adusese. Știind ce putere avea credința asupra ei, îi aminti de dumnezeu, de suferințele lui Isus, care sînt pentru noi pilda răbdării, îi arătă icoana Maicii domnului îndurerate... Și Natalia Andreevna, venindu-și în fire, izbucni într-un plîns cu hohote, apoi se prosternă în fața icoanei preacuratei Maici din ceruri. Multă vreme zăcu așa, rugîndu-se, întrerupîndu-și ruga cu lacrimi amare ; în sfîrșit, se ridică și cu adîncă evlavie își lipi buzele de icoană... Maica domnului, cu zîmbetul său ceresc, se uita ba la pruncul ei, ba la ea, vrînd parcă să-i arate că trebuia să trăiască pentru cel pe care-l purta sub inimă — acea făptură care nu era cu nimic vinovată de nelegiuirile tatălui său... Nu, ea nu pierduse chiar totul : cu ea era domnul dumnezeul ei ; nici Maica domnului n-o părăsise ; și ea era mamă. Trebuia să trăiască pentru pruncul ei ; jură că așa va face — niciodată în viață ea nu-și călcase vreun jurămînt — și, ca o rază nevăzută, o alinare nepămîntească i se strecură în suflet.

Dar cu ce ochi avea să se mai uite ea la Artemi Petrovici? Ce va mai însemna ea în casa din care în curînd o vor izgoni răceala soţului şi voinţa împărătesei? Cum va mai privi ea iatacul pîngărit, unde îi va lua locul fericita ei rivală? Să aştepte oare pînă cînd va fi alungată de aceasta?... Nu, nu va aştepta o astfel de umilinţă; o va preîntîmpina. Nu va mai călca pragul casei soţului ei. Are un frate care o va primi la el. Să vină acolo cine va voi să-i tăgăduiască drepturile legiuite! Însuşi dumnezeu a spus că ceea ce uneşte el, oamenii nu pot să despartă. N-au decît să se sfădească cu dumnezeu!...

Îi scrise lui Artemi Petrovici: în scrisoare îi arătă că, înşelată, batjocorită, nu mai putea să se întoarcă în casa lui. Refuzul de a fi primită la palat, zvonurile întemeiate cum că împărăteasa dorea despărţirea lor, pentru a-l însura cu favorita ei, scrisoarea lui adresată domniţei — era oare nevoie de mai mult? Ce alte mărturii mai trebuiau?

Trimise scrisoarea îndată.

Ceru găzduire şi apărare în casa fratelui ei, Perokin. Nici argumentele de tot felul, nici făgăduielile acestuia că o va împăca cu soţul ei nu găsiră nici un ecou în sufletul său: nefericita femeie rămase neînduplecată.

Capitolul VIII

PROPUNEREA

Nu-i potrivită vorba multă;
Priveşte-ţi soarta-n viitor:
Doar de voinţa ta ascultă!...[1]

Puşkin*

Aflînd de trădarea nepotului său, Lipman fu cuprins de o furie turbată — îl blestema de mii de ori, îşi smulgea părul din cap, îşi sfîşia pieptul cu

[1] În romîneşte de Miron Radu Paraschivescu (n. ed.).

unghiile, îl hulea pe dumnezeu; dar paroxismul furiei trecu și Lipman deveni iar înțeleptul întru nelegiuiri. Făcea calcule noi, viclene. Volînski n-avea să-l primească sub aripa lui; dacă pierea Biron, era și el pierdut; prin urmare, trebuia să rămînă credincios ducelui, nu de dragul acestuia, ci pentru sine însuși; trebuia să-l salveze pe duce, pentru a se salva pe sine însuși. Își pecetluia devotamentul, jurînd că-l va scoate din încurcătură în împrejurările grele în care ajunsese. Împărăteasa nu ținea mult supărarea și numai Mariorița putea să împiedice o împăcare cu favoritul, menținînd dizgrația... pe această axă se învîrtea roata norocului celor doi rivali. Dar cîte leacuri nu există?! Ar putea fi răpusă!... O asemenea piedică nu-i mare lucru în calea unui nelegiuit! Între timp, și ducele trebuia să acționeze cu ajutorul lui Osterman și al oamenilor ce-i erau devotați în propriul lor interes.

Cît despre Artemi Petrovici, el primea felicitările fără nici o bucurie. Era mulțumit că-și făcuse datoria, dar se zbătea din răsputeri să-și lecuiască necazurile familiale. Stînd la cumpănă între dragostea Marioriței și dragostea soției, trebuia s-o sacrifice pe una din ele. Dar ce avea să spună cînd va afla de hotărîrea Nataliei Andreevna?

Zouda îl găsi adînc îngîndurat pe acela pe care tot orașul îl socotea drept cel mai fericit om din împărăție și viitorul făuritor al fericirii poporului. Zouda nu venise singur. Ivirea celui care-l însoțea îl uimi nespus pe ministrul de cabinet. Să fi fost oare o nălucire?... Eichler?... Era cu putință?

— Ce doriți de la mine? îl întrebă aspru Volînski.

— Doresc să am cinstea de a mă prezenta, răspunse Eichler zîmbind.

— Zadarnică osteneală!... Vă cunosc de mult și încă foarte bine...

—Acum însă, interveni Zouda, binevoiți a-l cunoaște pe tainicul dumneavoastră prieten, ca pe omul care v-a fost atît de folositor prin misivele

sale anonime, sub masca astrologului, sub zdrenţele cerşetorului, prin grăjdari ; care v-a transmis jalba lui Gordenko, care s-a urcat pe furiș în careta ducelui, care a ajuns pînă la cabinetul împărătesei, care făcea și pietrele să prindă grai ; într-un cuvînt, el este omul căruia îi datoraţi izbînda asupra ducelui și actuala dumneavoastră situaţie fericită, dacă ea mai poate fi considerată ca fericită.

Volînski rămase cîteva clipe uluit : în sfîrșit, se repezi la Eichler și-l îmbrăţișă.

— Cum e cu putinţă una ca asta, doamne ! exclamă el. Așa ceva nu mi-aș fi închipuit... Prietenul meu, nobilul meu prieten ! De ce nu mi te-ai dezvăluit mai înainte ? De ce te-ai prefăcut atîta vreme vrăjmașul meu și eu nu am fost în stare să te stimez după cum meritai ? Cîte înjosiri, cîte jigniri ţi-a fost dat să înduri din partea mea !

— Vă rog să mă iertaţi dacă am să vă spun că păstrarea acestei taine mi-a fost impusă de firea dumneavoastră nobilă, dar prea iute, prea aprinsă. Mi-a fost teamă că aflînd cine era corespondentul și misteriosul dumneavoastră ajutor, să nu vă trădaţi cu vreun prilej oarecare, pierzînd în mine pe cel ce voiam să fiu pentru dumneavoastră pînă la sfîrșitul misiunii mele. Acum pot să vă destăinuiesc că Zouda, de care mă leagă o veche prietenie încă de pe băncile uneia din universitățile germane, mi-a fost complice în acest complot.

—Ia te uită ! Bravo, prietene !... Vino, fățarnicule, să te strîng și pe tine la piept. (Volînski îl îmbrăţișă călduros și pe secretarul cel mărunţel. Toţi aveau lacrimi în ochi.) Măreaţa voastră faptă, prieteni, o simt cu toată fiinţa mea ; preţuirea ei însă va trebui s-o facă Rusia. Da, poporul rus are să vă fie cîndva recunoscător. Mi-e rușine, dar trebuie să vă spun că nu sînt vrednic de astfel de prieteni, luptători plini de abnegaţie pentru adevăr, pătrunși de cel mai adînc patriotism. Ce v-am dat eu în schimb?... În loc să mă sacrific cel puţin alături de voi, dacă n-am fost în stare să v-o iau înainte, vă puneam piedici în cale, vă zădărniceam jertfele, le pîngă-

ream cu nefasta mea pasiune !... Doamne ! Dacă greşelile mele, dacă nebunia mea trebuie să primească din mîinile tale pedeapsa binemeritată pe acest pămînt, fie ca amarul încercărilor trimise de tine să ocolească cel puţin aceste două minunate făpturi ale tale !

— De ne va fi sortit să pierim şi noi, zise Eichler, ne va fi mîngîiere gîndul că ne-am jertfit pentru semenii noştri. Înainte de moarte, n-avem ce mustrări să ne facem ; nu am acţionat ca nişte tulburători ai liniştii poporului, din interese înguste, egoiste, ci ca nişte fii credincioşi ai patriei, devotaţi împărătesei şi îndatoririlor noastre. Nu am călcat legea, ci ne-am ridicat împotriva fărădelegilor favoritului ; toate sforţările noastre se îndreptau spre tron şi-i aduceau prinosul lor. Împărăteasa avea dreptul să-l primească sau nu. Am pornit la luptă cu gînduri curate, şi ruşine aceluia care le va pîngări !... Am trăit fără a ne umili în faţa răufăcătorului, care ne făgăduia favoruri ; nu ne vom umili nici în clipa morţii !

— Da, vor spune strănepoţii noştri, i-a durut prea tare asuprirea Rusiei şi au hotărît să-l zvîrle, să răscumpere onoarea tronului cu preţul sîngelui lor, al vieţii lor ! Cel ce nu vrea fericirea patriei sale să iasă din rîndurile urmaşilor noştri şi să rostească osînda împotriva noastră. Nu, asta nu se va întîmpla ! O dată cu Biron, va lua sfîrşit epoca bufoneriei, a măscăricilor şi a linguşitorilor ticăloşi, va lua sfîrşit umilirea Rusiei, şi nobilul nostru urmaş, oricine va fi el, va veni cîndva la mormîntul nostru să rostească un cuvînt de recunoştinţă. Pomenind cu cinste numele luptătorilor care s-au ridicat împotriva favoritului, numele celor jertfiţi de el, acest urmaş se va înălţa pe sine.

Astfel vorbeau între ei, în ziua izbînzii, a triumfului, ministrul de cabinet şi sfetnicii lui, de parcă s-ar fi pregătit pentru moarte... Era vădit că Eichler voia să-i comunice lui Volînski ceva neplăcut şi că acesta, printr-o tainică presimţire, părea să ghicească despre ce e vorba. Aşa se întîmplă într-o zi

caldă, însorită, de vară, cînd, deşi nu vezi nici un nouraş pe cer, simţi zăpuşeala prevestitoare de furtună. Secretarul de cabinet şovăi îndelung, înainte de a-i destăinui ceea ce avea de spus, pînă cînd, în sfîrşit, se hotărî s-o facă :

— Îmi vine greu, dar trebuie să vă spun că lupta noastră nu s-a sfîrşit, că nori ameninţători se adună deasupra capului dumneavoastră. Vizita pe care v-am făcut-o, în afară de dorinţa de a-mi smulge respingătoarea mască, de a mă dezvălui în faţa dumneavoastră aşa cum sînt în realitate, mai are şi un alt ţel : îndeplinirea unei misiuni grele... O, ce n-aş fi dat ca sorţii acestei însărcinări să nu-mi fi revenit mie, căci e mai presus de puterile mele !

— Vorbeşte, îl îndemnă Volînski cu hotărîre. Îţi poţi da seama din felul în care-ţi vorbesc că sînt pregătit pentru orice.

— Vin cu o propunere a împărătesei înseşi. E de datoria mea să vă atrag atenţia că, dacă vă daţi consimţămîntul, acest fapt va consolida bunăvoinţa maiestăţii sale faţă de dumneavoastră şi va sluji şi mai mult nimicirii vrăjmaşului, prin urmare fericirii Rusiei. Nu vă pot ascunde de asemenea că un refuz ar putea să aibă urmări neplăcute pentru dumneavoastră şi că din pricina lui aţi putea pierde aproape tot ce aţi dobîndit pînă acum. Aşadar, aveţi în mîini fericirea dumneavoastră şi binele Rusiei.

— După această introducere, îmi dau seama că nu voi putea îndeplini dorinţa maiestăţii sale. Dar nu mi-e teamă s-o aflu şi să răspund printr-un refuz : sufletul meu cunoaşte destule încercări ; ciocanul greu al soartei l-a izbit din toate părţile... nu învinuiesc pe nimeni de nenorocirile mele, ci doar pe mine însumi. Încă o lovitură, cea hotărîtoare, nu-i va mai putea face acestui suflet prea mult rău. Aştept să-mi spui despre ce e vorba.

— Nu ştiu din ce parte a bătut vîntul, fapt e că o problemă de stat a luat un aspect familial, matrimonial. Cu totul pe neaşteptate pentru mine, împărăteasa a binevoit să mă cheme acum cîteva clipe,

poruncindu-mi să vă transmit că maiestatea sa, dorind să îmbine onoarea favoritei sale, domnița Lelemico, cu fericirea ei și știind că dumneavoastră... Iertați-mă... dușmanii v-au vorbit de rău.. prea erau temeinice mărturiile...

— Vorbește, spune tot, fără ocol ! De judecata dumitale mi-e teamă, și nu de învinuirile pe care mi le pot aduce mîrșavii și nelegiuiții.

— Precum vă spuneam, maiestatea sa, fiind informată că ați ademenit-o pe domniță, că o iubiți nespus (aceasta o dovedesc scrisorile dumneavoastră, care se află în mîinile împărătesei), dispunînd de asemenea de dovezi neîndoielnice că nu vă iubiți soția, de la care nu aveți copii, și că ați și întreprins anumite demersuri în vederea despărțirii, vă oferă sprijinul său în această privință. Dragostea dumneavoastră neîngăduită și dragostea orfanei la care maiestatea sa ține foarte mult va trebui să fie consfințită în fața altarului.

Inima lui Artemi Petrovici se strînse ; îl străbătu un fior de spaimă.

— Dar soția mea ?... întrebă el cu vocea sugrumată.

— Va fi povățuită să se retragă la o mînăstire.

— La mînăstire ?... Volînskaia ?... Soția mea, copilul meu !... Nu, asta nu se va întîmpla niciodată !

Zguduit, Volînski măsura încăperea cu pași repezi, lovindu-se în cap ca ieșit din minți și scoțînd din vreme în vreme gemete înfiorătoare.

— Iată unde am ajuns, unde le-am adus !... Cum au îndrăznit să-mi propună una ca asta ?... Mie !...

Acest din urmă strigăt fu însoțit de hohote de rîs, apoi izbucni într-un plîns zbuciumat ; în sfîrșit, se apropie de Zouda și-l întrebă :

— Ce-ai face tu în locul meu ?

— Aduceți-vă aminte ce v-am spus cînd erați abia la începutul luptei împotriva ducelui, răspunse calm Zouda. Trebuia să vă opriți de atunci... Acum, însă, cînd ați ajuns atît de departe... nici o jertfă nu e prea mare, de vreme ce e vorba de binele patriei ! Eu aș primi propunerea maiestății sale.

— O! Ce caut eu să storc un simțămînt din inima asta uscată pe buchiile lui Machiavelli!... Tu nici nu mai ești om atunci cînd e vorba de un țel politic; nu ai inimă, nu ai decît creier. Dar dumneata, domnule Eichler? Apoi, ca și cum s-ar fi temut că Eichler i-ar putea da același răspuns ca și Zouda, urmă, fără să-i mai lase răgaz să răspundă: Nu, nu, înainte de a-mi răspunde, trebuie să-ți arăt în ce situație mă aflu acum, care sînt relațiile între mine și cele două ființe scumpe a căror soartă am legat-o indisolubil de a mea. Omul acesta de fier (arătă spre Zouda) știe tot... și ține, probabil, cu tot dinadinsul să-mi zgîndărească rănile... Dumitale însă trebuie să-ți dezvălui aceste relații. Soția mea este însărcinată; ea mă iubește din tot sufletul, mai mult ca orice pe lume, în afară de dumnezeul ei, și este fericită în credința ei că și eu o iubesc. Dacă aș părăsi-o, n-ar supraviețui multă vreme faptei mele ticăloase. Ucigaș al soției mele, ucigaș al pruncului meu, ce jalnică viață aș mai trăi eu, bigamul, pe acest nefericit pămînt?... Pentru ce s-o duc la pierzanie pe această făptură curată ca un înger?... Nebunia pasiunii s-a și spulberat, o dată cu farmecul ei... Să presupunem că Natalia Andreevna ar supraviețui nenorocirii sale: vă dați seama ce dezonorat aș fi eu?... Soția lui Volînski călugăriță, ar naște într-o chilie!... Ce încurcătură diabolică! Și după aceea? Oriunde se va ivi, pretutindeni va fi arătată cu degetul; orice trecător, orice zdrențăros, toți vrăjmașii mei ar avea îndrăzneala să spună: uite-o pe fosta soție a ministrului de cabinet Volînski! El e copleșit de onoruri prin bunăvoința împărătesei, iar dînsa, priviți în ce hal a ajuns!... Și băiețașul sau fetița care se tîrăște după dînsa este copilul lui; dar taică-său nu i-a lăsat un nume!... Cel din urmă cerșetor este mai fericit decît acest copil, căci știe cine-i tatăl lui, pe cînd acesta nu îndrăznește să rostească numele tatălui său, de parc-ar fi copilul păcatului, al rătăcirii! Volînski și-a vîndut soția, copilul, a vîndut fericirea și libertatea lor, a vîndut legea, conștiința, și-a vîndut viața de

pe pămînt şi pe cea de-apoi — pentru ce? Pentru onoruri!... Pentru interesele sale egoiste!... Cine va spune oare: pentru fericirea patriei?... Nu, nu, asta nu se va întîmpla! Prefer să dau socoteală în faţa lui dumnezeu, la judecata de-apoi, pentru dragostea mea faţă de Mariorița — ziceţi-i cum vreţi: slăbiciune, rătăcire, nechibzuinţă, nebunie; fie ca dreapta pedeapsă cerească să mă lovească pentru ea! Însă acum cînd patima a amuţit şi raţiunea prinde glas, fiind vorba de chestiuni personale — indiferent ce haină le-ar acoperi, fie că s-ar numi interes obştesc sau binele patriei — nu mă voi hotărî nicidecum la această faptă de ocară. N-am căzut încă atît de jos. Ştiu că prin refuzul meu o voi jigni pe împărătească, care este încredinţată că propunerea ei va fi primită, ştiu că mă lipsesc pe mine, îmi lipsesc prietenii şi cauza noastră dreaptă de sprijinul necesar, că-l readuc pe Biron în graţiile împărătesei şi că trebuie să mă aştept la o furtună cumplită; însă... nu-mi voi vinde niciodată sufletul în chip atît de josnic! Rămîn neclintit în hotărîrea mea. Te rog să i-o comunici maiestăţii sale.

— Dacă mi-aţi fi dat un alt răspuns, îl întrerupse Eichler, pătruns de stimă, m-aş fi căit că v-am slujit. Mulţumesc lui dumnezeu că nu m-am înşelat în ceea ce vă priveşte.

— Am să vă cer iertare, interveni Zouda, întrucîtva tulburat. Poate că aşa sînt eu... nu pot să mă schimb... dar trebuie să mai spun încă o dată că nu pricep unde au să ducă toate astea. Atunci cînd v-aţi pregătit pentru măreaţa operă a eliberării patriei, nu eraţi hotărît să vă jertfiţi în numele acestei fapte? Şi acum... ,

— Să mă jertfesc pe mine, da! Acum însă, după părerea mea, m-aş salva pe mine, sacrificînd pe alţii.

— Oare prin refuzul pe care-l comunicaţi împărătesei, aşa cum bine aţi spus, nu veţi atrage o dată cu pieirea dumneavoastră pieirea prietenilor şi a soţiei dumneavoastră?

— Chiar dacă va fi așa, nu mă voi face vinovat de o ticăloșie ! Și-apoi, cine și cu ce îmi poate chezășui că după ce mă voi bucura cu cinism de propunerea împărătesei, acceptînd-o, nu voi primi curînd răsplata cuvenită pentru slugărnicia mea, pornită din interese egoiste ? Cine mă poate asigura că peste o lună sau peste cîteva zile Biron nu se va afla din nou în grațiile împărătesei și nu-și va bate joc așa cum se cuvine de un bigam netrebnic? Oare e cu neputință acest lucru ? Vezi și tu ce întorsătură au luat lucrurile : e nevoie de mine nu pentru țară, ci datorită anumitor împrejurări!... Ce-ai să spui atunci ? Cum am să mă mai uit în ochii oamenilor, ai tuturor oamenilor ? Cum m-aș simți în clipa morții ?... Acum voi avea cel puțin mulțumirea că am zguduit din temelii puterea favoritului, că am înlesnit altora calea nimicirii lui depline. Patria îmi va fi recunoscătoare și pentru asta. Atît cît mi-au îngăduit slabele mele puteri omenești, mi-am făcut datoria și nu m-am pătat cu o faptă josnică, pe care nici un țel, cît de înalt, nu o poate îndreptăți. Și chiar dacă m-am abătut de pe drumul cel drept, să mă judece dumnezeu ! Doresc să nu mai aud de acest lucru. Hotărîrea mea e nestrămutată. Îți cer un singur lucru, domnule Eichler : să nu-i comunici împărătesei răspunsul meu pînă mîine. Vreau să-mi pregătesc prietenii pentru orice împrejurare. Poate vom mai găsi o cale ca să putem apăra cu cinste cauza noastră și noile lovituri ale soartei.

Cu aceasta, convorbirea luă sfîrșit. Zouda hotărî să mai încerce un mijloc : să-i scrie domniței Lelemico, explicîndu-i situația grea în care se afla omul ce-i era atît de drag. Dragostea este dibace : n-o să găsească oare un mijloc să-l salveze ?

Curînd după aceea, o scrisoare îi fu înmînată lui Volînski.

— De la cine e ? îl întrebă el pe slujitor.

— De la cucoana, răspunse acesta.

— Dar unde s-a dus ?

— La excelența sa, fratele domniei sale.

— O scrisoare din casa fratelui ei ? Trebuie să se fi întîmplat ceva grav ! rosti Volînski foarte neliniștit, desfăcînd scrisoarea cu o mînă tremurătoare.

Primul lucru care-i izbi privirile fu chiar unul din bilețelele lui, trimise Marioriței. I se păru că un pumnal îi fusese împlîntat în inimă. Bănuia ce se întîmplase, și această bănuială îl înspăimînta. Îi trebui o sforțare supraomenească, spre a putea să citească scrisoarea soției sale.

— După faptă, și răsplată ! exclamă el, rupînd și scrisoarea și bilețelul în fărîme... Ei, dar muierea se întrece cu gluma !... Toate au o măsură !... Nu și-o închipui cumva că o să mă tîrăsc în genunchi pînă la ea, s-o implor să mă ierte !... O, e prea mult ! Asta nu se va întîmpla !... După toate asigurările pe care i le-am dat, după dovezile dragostei mele pătimașe, după atîtea jurăminte, nu trebuia să mai scormonească trecutul, să atingă coarda cea mai primejdioasă. Și ce face ? Scoate din gunoi păcatele mele și le adulmecă pretutindeni urma. Și de la cine cere deslușiri despre purtarea soțului ei ? De la fosta ei slugă, de la ticăloasa care m-a vîndut celui mai înverșunat dușman al meu, pe care mi-ar fi scîrbă s-o și scuip !... Să ajung la o astfel de înjosire, dumnezeule ! De azi înainte nici nu mai vreau să știu de ea... Ce fel de soție este ?! Să stea sănătoasă la frățior. N-are decît să scornească tot felul de povești despre bărbatul ei, să-l ponegrească cît o pofti, spre batjocura sa și a altora !... Nu, Mariorița în locul ei n-ar fi făcut una ca asta... O, ea are un suflet nobil, nu de rînd ! Ei, multe Mariorițe sînt pe lume ?! Și eu, ingratul, am jertfit-o... Dar, adăugă el după ce se mai potoli după cumplitul zbucium sufletesc, stîrnit de zguduitoarea epistolă, mi-am făcut datoria. Îndărăt nu mai dau. Nu vreau ca vina să fie a mea !...

În aceeași zi, Zouda îi aduse încă o misivă. Era de la domnița Lelemico.

„Știu totul, scria ea, totul : și propunerea împărătesei, și dragostea soției tale pentru tine, și relațiile tale cu ea. Nu vreau să fiu cauza nenorocirii

tale. Inima mi-a sugerat un mijloc ca să repar totul... Trebuie să stau însă de vorbă cu tine... Nu-mi pot încredința taina nici hîrtiei, nici oamenilor. Vino la miezul nopții lîngă palatul de gheață, pe partea dinspre chei. Acum, nimeni... nu ne va mai stingheri..."

Da, nimeni nu avea să-i mai stingherească: îngerul ei păzitor nu mai era acolo; mama ei zăcea în temniță cu mintea rătăcită.

Dar ce însemna mama pentru ea? Nu avea pe nimeni pe lume, în afară de *el*; *el*, el era totul pentru ea — și lege, și mamă, și tot el era începutul și sfîrșitul tuturor lucrurilor, alfa și omega existenței ei, totul, totul.

— O! ea îmi scrie altfel, își zise Volînski. Mă duc, mă duc negreșit, chiar dacă n-ar fi decît în ciuda *celeilalte*...

Capitolul IX

ÎNTÎLNIREA ÎN NOAPTE

Iubitul meu, o, vino iar!
Ne-om da uitării celei oarbe:
Al grelei patime pahar
Cu tot răsufletul mi-l soarbe.
Pe gură-ți gura-mi am s-o las
Și-a mea iubire arzătoare,
Tot dorul crunt, în tainic ceas,
Să-l bei cu ultima suflare.

V. Tepleakov★

Nu te juca cu focul...

Proverb

„La ce bun să mai trăiesc? se întreba Mariorița, după ce citi scrisoarea lui Zouda. Am iubit, am cunoscut tot ce e mai frumos în dragoste și în viață... acum la ce să mă mai aștept? Sfîrșitul meu și sfîrșitul acestei iubiri nu au nici o legătură — dragos-

tea mea trebuie să treacă o dată cu mine și în lumea cealaltă — totul e în inima lui. Eu nu sînt decît o piedică în calea fericirii *lui*. Dacă m-aș mărita cu el, ce i-aș putea aduce? Încîntări de o clipă și, poate, căința, simțămîntul că soția și pruncul lui sînt nenorociți — o, copilașul acela îmi este tot atît de drag ca și cînd ar fi al meu; el nu mi-e străin, e copilul lui Artemi al meu! Mai bine să mor, să mor știindu-mă iubită, să mor mîndră, fericită de dragostea lui, ducînd cu mine o dată cu numele de mireasă, de iubită, de prietenă, amintirea ce va rămîne în inima bărbatului drag. O voi fereca de mormîntul meu cu încîntările, cu recunoștința, cu jertfele mele. Oare nu-i mai de pizmuit acest lucru decît să trăiesc pentru a-i tulbura veșnic liniștea, să-i aștept răceala, să-i văd nestatornicia sau poate chiar disprețul? Mai bine să mor acum, cînd toți îmi spun preafrumoasa. Vreau să fiu și în sicriu vrednică de dragostea lui, și nu un leș veșted, gălbejit, de la care să-și întoarcă ochii, sărutîndu-l cu scîrbă."

Astfel gîndea Mariorița, luînd hotărîrea să se sacrifice pentru binele lui Volînski. Erau clipe cînd plîngea copleșită de jale, cînd simțea că o pătrunde un fior rece la gîndul că trebuie să moară atît de tînără, acum, cînd ființa ei abia înflorise atît de năvalnic, cînd pe buzele și în pieptul ei se topeau sărutările dragostei, cînd inima tăinuia atîtea dorințe nedeslușite și totodată dulci. Dar gîndul că *el* îi va datora liniștea și fericirea lui, gloria lui, biruia și o ridica în slăvi, de unde privea cu ochii dragostei sale nepămîntene la pămînteasca ei faptă. Atunci se simțea ușoară, fericită; se simțea fremătînd de o încîntare dumnezeiască; i se părea că sufletul ei își desfăcea aripile de foc, pentru a-și lua mai repede zborul spre acel cer, spre a se afunda cît mai adînc în el...

Iată cum își va pune hotărîrea în aplicare:

Va lăsa o scrisoare împărătesei, în care îi va destăinui că este fiica unei țigănci. Însăși această faptă a ei nu era un lucru de nimic! Se știe ce în-

seamnă pentru unii să ceară titlul de noblețe, adică să recunoască de bunăvoie că pînă atunci n-au fost nobili... Cum trebuia să se simtă domnița, favorita țarinei, care era purtată pe brațe, al cărei zîmbet era socotit o mare favoare, să mărturisească în fața acelorași oameni că era fiica... unei nomade ! Și totuși, ea avea să facă acest lucru. Pentru ce ? Pentru că Volînski nu putea să se însoare cu fiica unei țigănci, și tocmai acest lucru îi va sluji drept justificare. Apoi va minți în scrisoarea ei... va minți pentru întîia oară în viață, îl va ponegri pe Biron... Ce nu va face ea pentru scumpul ei Artemi ?... O, ce fărădelegi ar fi fost ea în stare să facă, dacă și el ar fi fost un nelegiuit !... În scrisoarea către împărăteasă, ea va spune că ducele îi cunoștea umila obîrșie, dar că el însuși poruncise Mariulei să nu destăinuie nimănui acest lucru, sprijinind prin toate mijloacele legătura amoroasă dintre fiica ei și ministrul de cabinet. Ea se va ponegri și pe sine însăși : va spune că fusese o destrăbălată încă înainte de a fi venit la Petersburg... că a fost o nerecunoscătoare nemernică, o unealtă mîrșavă a lui Biron, aleasă de acesta pentru a-și duce la pierzanie dușmanul ; că, învoindu-se să-l piardă pe Volînski, se îndrăgostise de el fără să vrea și că de aceea, din dragoste, hotărîse să-l salveze, înmînînd împărătesei jalba malorusului împotriva ducelui. Va mai adăuga că pocăința, chinuitoarele remușcări o făcuseră în sfîrșit să destăinuie totul, înainte de a-și curma firul netrebnicei vieți... Strașnic ! După această scrisoare, Biron va cădea pentru totdeauna în dizgrație... iar Artemi, scumpul ei Artemi, va fi cinstit și onorat, pruncul lui nu va muri, soția nu va cuteza să-l mai dojenească... Dar scumpul, neprețuitul ei Artemi va trebui să știe de asemenea că ea născocise toate aceste minciuni, că se ponegrise singură, că toate acestea nu însemnau nimic altceva decît jertfa pe care i-o aducea lui... De aceea voia să-l mai vadă pentru ultima oară și să-i dovedească încă o dată că nu l-a iubit decît pe el și-l va iubi în veci. Iar după aceea... șuvița tăiată din pletele lui, pe care o

poartă lîngă inimă, gîndul la el și giulgiul de gheață — ce moarte mai frumoasă și-ar putea dori ?... Dar, adăugă ea, ziua de astăzi este *a mea* ; el trebuie să mi-o dăruiască !

În această legănare a gîndurilor izvorîte din inimă îi trimise ea lui Artemi Petrovici scrisoarea despre care am aflat, apoi scrise epistola către împărăteasă, o pecetlui și o vîrî după oglinda din camera ei.

Cum avea însă să-și țină făgăduiala și să vină la ceasul statornicit lîngă palatul de gheață ? Confidenta tuturor tainelor ei, Grunia, era bolnavă (i se poruncise să facă pe bolnava, pentru că nu era în stare să fie părtașă la fărădelegi : precum se vede, puterea lui Biron mai avea la palat unelte ascunse, dar pline de osîrdie). Grunia fusese înlocuită cu altă slujnică, a cărei înfățișare nu făgăduia nimic bun. Putea să iasă nestingherită de la palat cu ajutorul arăpoaicei, prietena lui Nikolai ; ca să se furișeze însă noaptea din cameră, cînd camerista dormea după paravanul din iatac, era foarte greu. Trebuia să-i cumpere tăcerea cu orice preț. Dragostea Marioriței era gata și pentru această umilință : însemna doar ultima ei jertfă ! După moartea sa n-aveau decît să spună ce vor despre ea, numai iubitul ei Artemi s-o știe așa cum a fost ea aievea ! Necugetată ce e !... Ar trebui să fie mai precaută !... Iat-o că se destăinuie... Cu o bucurie prefăcută, care nu poate fi observată de o fată neștiutoare, camerista îi spuse că e gata s-o sprijine pe duducuța ei atît de bună și drăgălașă în toate, îi făgădui s-o ajute cu pricepere, astfel ca să-și atingă țelul dorit. Nu-i cerea nimic în schimb, în afară de tăcere. Taina fu întărită cu un jurămînt înfricoșător. Totul fusese rînduit cum trebuie.

Aștepta miezul nopții, cuprinsă de un zbucium cumplit. La acel ceas, totul dormea de obicei în palat și luna se ascundea după horbota de omăt ce învăluia pămîntul. De data aceasta, însă, totul fremăta ciudat de jur împrejur ! Parcă anume, ca să-i facă în ciudă, luna își revărsa razele neobișnuit de

vii ! Ce orbitoare plutea pe cerul albastru ! Doar cînd și cînd, șuvițe de nourași o adumbreau ușor cu marama lor sau o acopereau cu unduirile lor sidefii. Ce feerie răsfrîngea lumina lunii peste argintiul mat al zăpezii, scoțînd la iveală pînă și cele mai mici umbre ! Unde să te ascunzi de ochii unei asemenea iscoade ?

„Poate că, își zicea Mariorița, căutînd să-și mai treacă din timp cu gîndul la *el*, poate că și el privește acum luna asta neîndurătoare drept în ochi, rugînd-o ceea ce o rog și eu. Raza asta care mă luminează acum și-mi apasă atît de rău inima poate că o pătrunde și în inima lui. Simte el oare că-l chem spre a ne lua rămas bun pentru totdeauna, pe vecie? Doamne ! Ce cumplit este acest cuvînt !... Nu mi-ar părea rău că părăsesc pămîntul tău, dacă nu s-ar afla și el aici, că părăsesc soarele tău minunat — dacă nu l-ar lumina și pe el o dată cu mine ; strălucirea palatului, nestematele, pizma prietenelor, onorurile pe care el nu le-ar împărtăși cu mine — toate cîte mi le-ai dăruit tu, doamne, cu atîta dărnicie ! (Se privi în oglindă, care-i arătă toată splendoarea farmecelor ei)... toate, dacă nu i-ar fi hărăzite lui ; nu mi-ar părea rău să mă despart de lumea asta ; cînd însă... îl știu pe acest pămînt, la gîndul despărțirii de toate acestea... mă simt îndurerată, sfîșiată !"

Mariorița plîngea.

„Dar asta e voia ta, dumnezeule atotputernic, adăugă ea, căzînd în genunchi, rugîndu-se. Mi-a fost hărăzit pe acest pămînt să-l scap prin dragostea mea de nenorociri și necazuri, să-l feresc pentru slava lui și fericirea altora... Facă-se voia ta ! Sînt gata de jertfă."

Își aminti apoi de maică-sa... Știa că împărăteasa trimisese pe cineva să vadă ce face țiganca Mariula; auzise că sărmana se simte mai bine, că nu mai mușcă... Inima Marioriței sîngera gîndindu-se la ea. Cum putea s-o ajute ?... Fatalismul o atrăsese și pe mamă în aceeași prăpastie în care îi fusese sortit fiicei să se prăbușească. Nimeni nu-i mai putea fi de ajutor, afară doar de bunul dumnezeu. Pe el îl ruga Mario-

rița înlăcrimată să ușureze soarta nefericitei sale mame, care o iubise atît de mult. Prin cele cîteva rînduri pe care le alăturase scrisorii adresate împărătesei, Mariorița îi lăsa întregul ei avut.

Dar iată că luna pieri sub zarea albă a zăpezii ; toți cei din palat se împrăștiară spre camerele lor ; pe coridor răsună căscatul prea puțin cuviincios al *Hofdiener*-ului ; curînd trebuia să bată miezul nopții... și cu gîndul la acest ceas, inima Marioriței era stăpînită de Volînski, numai de Volînski. Îl îmbrățișase în visările ei și nu voia să-i mai dea drumul : îi mai rămăsese un răgaz atît de scurt ca să-l iubească și să se gîndească la el pe acest pămînt !... Aștepta, toată ca o văpaie, clipa fericită a întîlnirii ; obrajii îi ardeau, o pălălaie aprigă îi mistuia pieptul, gura i se usca... setea o chinuia... Ceru de băut. I se aduse apă... ciudat de tulbure... Tipsia tremura atît de tare în mîinile cameristei, încît apa se revărsa peste marginile paharului ; fața ei, albă ca varul, se schimonosise cumplit. Dar Mariorița nu observă nimic ; bău tot paharul dintr-o dată. Cum era să observe ! La Amiralitate, orologiul bătu miezul nopții și întreaga ei făptură tresări cumplit...

Își aruncă în grabă șuba pe umeri, își puse căciulița pe o parte... Se auzi o bătaie ușoară în ușă ; era arăpoaica. Plecară... Străbătură coridoarele abia luminate sau de-a dreptul întunecoase, coborîră o scară îngustă, tocită, cu un aer înăbușitor, bîjbîind, împiedicîndu-se... Oare mai era mult ? Îndată !

Ajunseră lîngă o ușă : cheia se răsuci scîrțîind, ușa gemu în țîțîni... Mariorița trase în piept aerul proaspăt, rece ; se afla pe cheiul palatului. Nu departe de ea, în întuneric, se contura nedeslușit o siluetă înaltă... Pași înspre ea. Întrebară și răspunseră amîndoi într-un glas : „Tu ?“ — „Eu !“ și Mariorița căzu la pieptul lui Artemi Petrovici. Rămaseră așa îndelung, în tăcere ; el o acoperea de sărutări, dar nu mai erau sărutările de altădată, în care dogorea dragostea lui nebunească — acum, o dată cu ele, pe fața Marioriței picurau lacrimi fierbinți de căință.

— Unde te-am adus eu, nefericita de tine ! zise el în sfîrșit.

— O, nu-mi vorbi de nefericire ! răspunse ea, trăgîndu-l după ea mai departe. Ce-mi lipsește acum ? Sînt cu tine... Nu vezi, mi-am pierdut mințile de fericire... Am avut atîtea să-ți spun, dar am uitat tot. Stai puțin... lasă-mă să mă satur privindu-te, cîtă vreme ochii mei pot să-ți mai deslușească chipul ; lasă-mă să te privesc, poate pentru ultima oară...

Se opriră. Mariorița îi apucă mîna, i-o strînse în mîinile ei, apăsînd-o lîngă inimă, străduindu-se să sfredelească întunericul cu priviri învăpăiate, ca să-l poată vedea mai bine, ca să i se întipărească pe vecie în minte chipul lui drag.

— Pentru ultima oară ? întrebă el răscolit, îndurerat. De ce spui asta ?

— Trebuie să ne despărțim ! răspunse ea.

El nu-i răspunse, dar îi sărută mîna cu duioșie. Tăcerea lui părea să spună : trebuie să ne despărțim !

— Să zicem c-aș muri ; ai vărsa o lacrimă pentru mine ?

— Ce vrei să spui cu asta ?... Vorbește mai deslușit...

— Ei, omul trebuie să moară odată și odată... dacă nu azi, mîine... sau mai tîrziu...

— Draga mea ! Nu mă chinui. Pentru dumnezeu... ce-s vorbele astea înspăimîntătoare ? Ce ai de gînd să faci ? Spune-mi.

Dîndu-și seama după tremurul mîinilor lui, după puternica zvîcnire a inimii, ale cărei bătăi le simțea la pieptul ei, că gîndul morții îl înfricoșase, mulțumită de aceste semne ale dragostei lui, ea caută să-l liniștească :

— Nu, dragul meu, nu-i nimic, am glumit doar... am să trăiesc, însă o viață ca asta va fi totuna cu moartea... Trebuie să ne despărțim ; pentru fericirea ta, pentru liniștea ta... Hai să mergem mai departe ; aici s-ar putea să ne vadă cineva... Vezi cît sînt de prevăzătoare ?

Păşiră mai departe.

Volînski îşi jurase că se va feri de data asta de ispită ; însă dezmierdările Marioriţei erau atît de duioase, atît de înfocate, încît puţin cîte puţin jurămintele lui se spulberară...

Ar fi trebuit să aibă tăria să se oprească de la primul pas, să-şi desluşească unul altuia gîndurile, să se despartă ca nişte prieteni, dar... ei merseră mai departe.

Cuprinsă de pălălaia unei încîntări frenetice, preoteasă a dragostei înălţătoare şi totodată jertfă a renunţării de sine, Mariorita se dăruia unor desfătări nepămînteşti, se arunca în flăcările rugului sacru...

Îndrăgostiţii se opriră în faţa uşii palatului de gheaţă. Ciudata clădire, părăsită acum, începuse, pe ici pe colo, să se năruie ; straja nu o mai păzea ; scoase din ţîţîni, uşile zăceau grămadă. Pătrunzînd prin ferestrele fără geamuri, vîntul şoptea vorbe tainice, de vrajă. Părea că în palatul de gheaţă se înscăunaseră duhurile. Cele două rînduri de brazi, cu crengile împovărate greu de promoroacă, păreau nişte cavaleri în zale de argint mat, cu panaşe învoalte de struţ.

Volînski se opri în faţa pragului şi rămase neclintit. Un simţămînt sacru îi podidi încă o dată sufletul.

— Ce-i ?... spuse ea, trăgîndu-l uşor după sine, ca o bacantă dezlănţuită.

— Dacă păşim peste acest prag, sîntem pierduţi, răspunse el.

— Ce copil eşti ! Te temi de dragostea mea ?... Nu vreau să-ţi aduc nefericirea, ci salvarea ; doresc însă în acelaşi timp ca tu să mă cunoşti...

Această dojană răscoli tot ce era sfînt în sufletul lui. Ruşinat, o luă în braţe şi porni cu dulcea lui povară...

— O, iubitule ! îi spuse ea înlănţuindu-l, strîngîndu-l aprig, în sfîrşit eşti *al meu,* pentru ceasul acesta eşti numai *al meu* ; nu te voi mai da nimănui,

de-ar veni și dumnezeu din cer !... Pentru ceasul acesta mi-a hărăzit pronia cerească să mă nasc pe pămînt, pentru el am trăit... în el e tot trecutul, tot viitorul meu...

Învăluit în mantia lui neagră, palatul se înălța în fața lor. Își luară rămas bun îndelung... Fața lui Volînski era scăldată toată de lacrimile Marioriței ; inima i se sfîșia.

Se despărțiră, apoi se întoarseră iar unul spre altul. Încă o sărutare prelungă, pătimașă... O însoți pînă la palat. Încă una... buzele ei erau reci ca gheața ; se clătina pe picioare... În fața ei se deschise ușa, ușa veșniciei... Abia mai avu putere să-i facă un semn cu mîna... și pieri.

El rămase îndelung pe același loc, cuprins de o presimțire înspăimîntătoare.

Nefericitule ! O vei mai vedea poate doar acolo unde învie morții !...

— Nu mă lăsa singură, îi șopti Mariorița arăpoaicei, strîngîndu-i mîna cu putere, cînd aceasta îi deschise ușa tainică. Simt niște cuțite în piept... Mă înjunghie... Dar fericirea mea a fost atît de mare !... Am învins totul... Izbînda este a mea !... Acum nu mai am putere să îndur... Îmi dau seama... otravă... Cît le sînt de recunoscătoare !... Da... au făcut totul în locul meu... m-au scutit... Doamne ! Cît ești de milostiv !

Speriată, negresa o duse cu mare greutate pînă la camera ei. O găsiră cufundată în întuneric. Camerista dormea sau se prefăcea că doarme. Mariorița rugă să nu fie trezită și să nu se aprindă lumînarea. Începu să se zvîrcolească cumplit ; din cînd în cînd i se auzea scrîșnetul dinților, dar se străduia din răsputeri să înăbușe în ea chinurile crîncene.

— Ce suferință cumplită ! spunea ea, rugînd-o pe arăpoaică să nu plece. O să treacă însă totul, îndată !... Iată, a și trecut !... Cît de bine mă simt acum !... Ah, draga mea, dac-ai ști ce noapte minunată am trăit ! Simt încă dogoarea sărutărilor lui... Ce fericire e să mori așa ! Mîine să-i spui că am

murit fericită, cum nu se poate mai fericită, cum nu se poate mai mult ; mai adaugă că nimeni pe lume nu-l va iubi ca mine... O ! N-o să mă mai uite... o să prețuiască ceea ce am făcut pentru el... Să cauți scrisoarea după oglindă, s-o dai împărătesei, însă numai după ce n-am să... mai fiu ; jură că ai să i-o dai... În scrisoarea aceea este fericirea lui...

Și negresa, nemaiștiind de ea, jură, iar lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraz.

— O ! Doamne, dumnezeule !... Ce-i în pieptul meu... Nu-i nimic, nimic, șopti Mariorița, agățîndu-se de mîneca negresei. Are să-mi treacă curînd... Auzi ? Să-i spui că în timpul celor mai cumplite chinuri... chipul lui drag a fost mereu înaintea mea... că mergea cu mine... că numele lui... e pe buzele mele... în inimă... Oh, iubitul meu... Artemi... iartă-mă... Art...

Sfîrșitul acestui nume îl rosti în veșnicie.

Vremelnicul trup rămase singur ; duhul, care făcuse să răsune în el imnul dragostei, care cîntase ultimul viers al acestei iubiri, își luase zborul... Negresa ținea acum în brațe un leș rece. Scoase un țipăt, un țipăt înfiorător, care zgudui pereții.

— Ce s-a întîmplat ? Ce s-a întîmplat ? întrebă camerista, sărind din așternutul ei.

— Domnița... a murit !

Doar atît putu să rostească arăpoaica.

— Moare domnița ! strigă și camerista, năpustindu-se pe coridor, și strigătul ei răsună prin tot palatul, ajungînd pînă la căpătîiul împărătesei.

Fură chemați medicii cei mai iscusiți, care încercară totul... Dar morții nu învie. Cu greu o smulseră pe Anna Ioannovna de lîngă trupul favoritei ei.

Cînd trupul acesta fu așezat în sicriu, găsiră la pieptul ei o buclă neagră, o coroniță lîngă inima ei... Nici o mînă ticăloasă nu îndrăzni să i-o ia ; pogorî cu ea în mormînt.

Cerul ți-a ascultat ruga, minunată, sublimă ființă ! Ai murit în clipele cele mai frumoase ale vieții tale ; ți-ai luat zborul spre cer cu cununa dragostei neofilită, cu neîntinatele-i miresme îmbătătoare !...

Capitolul X

ÎNMORMÎNTAREA

Nu căuta pe care drum anume
S-o pierde astăzi pasul meu uşor...
Iubite, nu regret ! Pe-această lume,
Eu am iubit, m-am mistuit de dor !

Jukovski*

Dis-de-dimineaţă, pentru ca prezenţa moartei în palat să nu o tulbure pe împărătească, trupul domniţei Lelemico fu dus la biserica Isachie Dalmatinul.

Cortegiul funerar fu strălucit.

La palat se ştia că murise de pe urma unei apoplexii. Împărăteasa văzuse într-o zi cu ochii ei cum scuipase sînge ; după felurite simptome, era de aşteptat o asemenea moarte, spuneau medicii. Îşi aduseră aminte că profesorul de fizică şi totodată astrologul curţii — Krafft — îi prezisese cu cîteva zile înainte sfîrşitul. Se consolau spunînd că de ce ţi-e scris nu scapi.

Scrisoarea Marioriţei nu fusese găsită după oglindă...

Tot oraşul ştia de moartea domniţei ; nimeni însă nu îndrăznea să-l vestească pe cel ce era cel dintîi vinovat de moartea ei. În sfîrşit... află şi el.

Renunţ la chinul de a mai descrie groaznica lui stare sufletească. Voi spune doar atît, că, aşa cum s-a întîmplat cu nefericita regină Marie-Antoinette *, părul îi albi într-o singură zi.

Multă lume se perindă prin faţa sicriului domniţei Lelemico.

Ce frumoasă zăcea ea moartă ! Parcă dormea ! Ce frumos stăteau pe părul ei negru cununa de flori şi diadema de aur, cu care sînt încununaţi cei adormiţi, chiar dacă-i vorba de cel de pe urmă om !...

Lîngă sicriu fu văzută o femeie care plîngea sfîşietor ; cei ce au văzut-o povesteau că s-a rugat cu adîncă evlavie pentru odihna sufletului celei ador-

mite, iar după aceea a sărutat-o și a binecuvîntat-o cu semnul crucii.

Cea care se rugase pentru Mariorița și care o binecuvîntase era soția lui Volînski.

Fu văzut apoi lîngă sicriu un bărbat... Avea fața cadaverică, schimonosită de durere, părul vîlvoi... iar în ochii tulburi, înspăimîntători — nici o lacrimă ! Înfățișarea lui te cutremura. Era Volînski. Uitînd rușinea, judecata oamenilor, uitînd totul, se tîrîse pînă aici, lîngă rămășițele pămîntești ale aceleia ale cărei sărutări îl dogoreau încă... Rămase îndelung îngenuncheat, mai mult mort decît viu, pe lespezile reci ale bisericii. Cînd se ridică, scoase un geamăt care zgudui pereții sfîntului lăcaș, iar cei de față se înfiorară... Slujitorul altarului socoti lipsită de cuviință această jelanie... cîteva zeci de mîini îl scoaseră afară pe nefericitul om... Nu mai fu lăsat să-și ia rămas bun de la ea... Poate că nici el n-ar fi cutezat s-o facă !

Toată ziua se înghesuiră în jurul sicriului femei, copii, bătrîni. Fiecare tălmăcea în felul său moartea ei : unii admirau minunăția gătelii, alții — strălucirea brocartului, frumusețea sicriului, toți îi slăveau gingășia chipului, pe care nici moartea nu îndrăznise încă s-o atingă.

În acea zi, Mariula se tînguise, rugînd să i se dea drumul din temniță ; ruga ei era nespus de stăruitoare. A doua zi, la fel. Era atît de nepotolită, atît de cuminte, săruta cu atîta înfocare mîinile temnicerului, încît nu puteau să nu-i asculte ruga. Fură înștiințați mai-marii închisorii și i se dădu drumul. Vasili, prietenul ei credincios, era nedespărțit de ea. Îndată ce simți aerul curat și libertatea, se duse de-a dreptul în piața palatului. Ajungînd aïci, se uită cu luare-aminte împrejur... privirea i se opri asupra palatului și ochiul începu să-i joace vesel în cap.

— Ăsta-i palatul, nu-i așa ? întrebă ea.

— Precum vezi, îi răspunse țiganul mohorît, căci el aflase de moartea domniței Lelemico.

— Da, da, îmi amintesc !... Aici stă ea, copila mea, Mariorița mea... N-am mai văzut-o de mult,

tare de mult ! Dumnezeu să te binecuvînteze, copila mea ! Fă-mi o bucurie, uită-te măcar prin fereastră, sufleţelule, floricica mea, îngeraşul meu ! Vezi... vezi cum se mişcă cineva la fereastra aceea... Ea trebuie să fie, sufletul meu, ea este, se uită la mine !... Ea, ea ! Inima ei şi-a simţit mama... Vasenka ! Nu vezi ? La mine se uită, spune...

— Se uită, spuse bătrînul sfîşiat de durere.

Întoarse capul şi-şi şterse lacrimile.

— Ce zici, Vasenka ? Domniţa... e iubită, e alintată de împărătească !... Logodnica lui Volînski... pe curînd nunta !... Ce zici, e frumos ? Şi toate astea le-am rînduit eu pentru tine, scumpa mea. Mă ameninţi cu degeţelul, să nu scap o vorbă... Nu te teme, n-am să spun că maică-ta e ţigancă... Spune-mi, Vasenka, nu cumva oi fi scăpat eu o vorbă de prisos vreodată ?...

Îşi freca fruntea, vrînd parcă să-şi aducă aminte de ceva.

— Nu, niciodată.

— Ei, vezi !... N-aş fi putut să mai trăiesc după asemenea năpastă !... Să scap eu o vorbă de prisos ?... Da' ce, am înnebunit ?... Nu-ţi fie teamă, sufleţelule, n-am să-ţi tulbur fericirea... Numai dumnezeu şi cu mine o ştim.

Mariula era fericită ; fericirea aceasta scăpăra în ochiul ei negru, cu privirea rătăcită.

Deodată, vîntul aduse dinspre biserica lui Isachie Dalmatinul cîntări tînguitoare de înmormîntare.

— Ce-i asta ? întrebă ea, dîndu-şi la o parte broboada, ca să audă mai bine.

Cîntările se apropiau.

— E o înmormîntare... Slavă ţie, doamne, că nu-i din partea aceea... nu vin dinspre palat !...

— Da, nu vin dinspre palat, îngînă ţiganul îngrozit. Am auzit că domniţa Lelemico vine astăzi la Gostinîi-dvor. Hai să mergem mai bine într-acolo, s-o aşteptăm.

— Haide, zise Mariula, încleştîndu-i mîna. Poate c-om izbuti s-o vedem acolo.

Porniră spre Bulevardul Mare.

Între timp, venind din depărtare, sicriul trandafiriu, precedat de un alai numeros, ajunse în dreptul lor. Mariula se opri locului... Lungi gîtul, ascultînd lacomă cîntările ; inima îi bătea năvalnic, buzele vineții îi tremurau... La o cotitură a străzii sicriul pieri din vedere.

— Slavă domnului că nu-i de la palat ! mai spuse ea o dată ; dădu iar din cap de vreo două ori spre palat cu duioșie, cu dragoste, ca și cum ar fi spus : „Dumnezeu să binecuvînteze casa asta !“ Apoi alergă cu tovarășul ei de viață spre Gostinîi-dvor, ca s-o caute, s-o vadă pe domnița Lelemico...

Capitolul XI

ARESTAREA

Faceți cu el ce vreți... de cînd a acoperit-o pămîntul, el a încetat să mai fie înaltul demnitar, supusul, cetățeanul, soțul... toate legăturile lui cu lumea au fost curmate.

Trecură cîteva zile. Zdrobit de soarta sa, Volînski nu mai ieșea din casă. Zvonurile despre întîmplarea nocturnă ajunseseră și la urechile Annei Ioannovna. Treburile statului se opriră în loc. Era îndurerată, nervoasă, contrariată. În această stare sufletească îi pofti la ea pe Osterman, pe Minnich și alți cîțiva înalți demnitari (toți, afară de Minnich, erau adversari declarați ai lui Volînski) și le ceru sfatul, întrebîndu-i cum să iasă din acea situație dificilă. Osterman și după el ceilalți declarară că numai ducele de Kurlanda poate să salveze statul de inevitabila anarhie. Minnich tăcea.

Răspunsul primit era pe placul inimii împărătesei ; se grăbi să pună sfatul în aplicare. Biron fu invitat la curte.

Pregătindu-se să plece spre palat, ducele porunci mai întîi să fie chemat Lipman. În mijlocul întregii familii, care se strînsese să-l sărbătorească, Biron îl îmbrățișă pe Lipman, felicitîndu-l pentru victorie.

— Mi-am pus capul că așa se va întîmpla, îi răspunse Lipman.

Amîndoi aveau în priviri scăpărări de iad. Ducele ținea să-și arate mărinimia.

— Dacă dorești să ușurezi soarta nepotului tău, îi spuse el lui Lipman, aș putea să mă limitez doar la expulzarea lui.

— Cer să fie osîndit la moarte, interveni scurt acolitul, cu o crîncenă hotărîre, care uimi întreaga familie a patronului.

Pentru această fermitate, demnă de Brutus (cum spuse Biron), fu răsplătit cu o nouă îmbrățișare a luminăției sale.

Mohorît, crunt, își făcu Biron apariția la palat. Nu era dispus să facă concesii, voia să-și restabilească vechea lui putere de înrîurire asupra împărătesei. Și izbuti pe deplin. În clipa în care se prezentă la ea, împărăteasa îi întinse o mînă tremurătoare și-i spuse cu un glas pătruns de o deosebită bunăvoință :

— Să uităm ce-a fost ; pace pentru totdeauna !

Lăsîndu-se într-un genunchi, Biron se grăbi să-i sărute mîna ; apoi, ridicîndu-se, rosti cu fermitate :

— Prin bunăvoința maiestății voastre sînt răsplătit pentru nedreptățile suferite. Dușmanii mei v-au momit în jocul lor ; eu pot să uit trecutul, însă nu trebuie s-o fac decît cu o singură condiție. Nu vreau să vă mai amintesc de profundele jigniri aduse slujitorului maiestății voastre, care vă este devotat pînă la ultima lui suflare, care și-a închinat maiestății voastre întreaga viață, necondiționat, nelimitat, care este gata să îndure pentru maiestatea voastră toate chinurile din lume ; pentru aceste jigniri las pe maiestatea voastră să-l judece cum va crede de cuviință. Însă jignirea suveranei mele de niște supuși răzvrătiți, înjositoarea asemuire a maiestății voastre cu o oarecare Ioanna,

tulburarea liniștii maiestății voastre pînă și în timpul celor mai nevinovate plăceri ale maiestății voastre, rușinoasa legătură amoroasă chiar în incinta palatului, a cărei cauză au căutat să mi-o atribuie în mod calomnios, dezonoarea și moartea favoritei voastre, dezorganizarea cu bună știință a conducerii statului și instigarea mulțimii la răzvrătire... O, în asemenea împrejurări, cu cît vă este cineva mai apropiat, cu atît mai puternic, mai neîndurător va trebui să apere drepturile maiestății voastre ! Și nu se va clinti de lîngă tron, pînă cînd nu-i va asigura apărarea, pînă cînd cei ce au violat aceste drepturi nu vor fi pedepsiți precum merită. Maiestatea voastră îmi arată din nou toată atenția binevoitoare și-mi redă puterea de mai înainte ; nu le voi putea accepta însă decît o dată cu capul răzvrătitului Volînski și ale complicilor săi...

— Asta nu se va întîmpla niciodată ! exclamă împărăteasa, îngrozită de cererea favoritului ei, rostită cu atîta hotărîre.

— În cazul acesta, eu însumi, ca acuzator mincinos al devotaților voștri slujitori, cer să fiu deferit judecății supreme : sînteți datoare să mă osîndiți la moarte.

— Ba nu, ba nu, dumneata rămîi la fel ca și mai înainte, sfetnicul meu, prietenul meu ; pe Volînski îl vom îndepărta.

— E prea puțin pentru a da o pildă celor asemenea lui sau mie. Trebuie să cadă sau capul meu, sau al lui ; nu există cale de mijloc, maiestate ! Alegeți.

— Doamne, dumnezeule ! Ce propuneri mi se fac ! murmură Anna Ioannovna, ridicînd ochii spre cer, cerîndu-i ajutorul.

— Propun maiestății voastre propria voastră fericire, fericirea imperiului care v-a fost încredințat de dumnezeu.

— Cel puțin să nu se facă fără judecată... Da, să fie judecat, și dacă va dovedi că nu e vinovat...

— Învinuirile sînt întemeiate pe lege, zise Biron, scoţînd din buzunar o hîrtie şi punînd-o în faţa împărătesei spre semnare — tocmai legea va trebui să pedepsească sau să achite. Nici nu cer altceva. Oare aş îndrăzni eu, robul supus al maiestăţii voastre, să vă propun ceva nedemn de caracterul vostru, de sufletul vostru minunat, sublim ?... Priviţi învinuirile... Maiestate ! Şi fermitatea este o virtute... Aduceţi-vă aminte că acest lucru vi-l cere Rusia.

Întinse pana împărătesei. Cu mîna tremurătoare, ea iscăli ordinul pentru arestarea lui Volînski la domiciliu şi trimiterea lui în judecată, pentru ofensele aduse maiestăţii sale şi aşa mai departe.

Soarta ministrului de cabinet şi a prietenilor săi era pecetluită. Aşa se învîrteşte roata destinului !...

În timp ce aceste lucruri se puneau la cale, Eichler apucă să-l înştiinţeze despre acest lucru pe Artemi Petrovici.

— Salvaţi-vă, îi spunea el. Capul dumneavoastră este sortit pieirii pe butucul călăului.

— Mă aşteptam la asta, răspunse Volînski cu sînge rece, ridicîndu-şi fruntea grea de pe pernă. Sînt gata... E şi timpul ! Soţ nevrednic, fiu nevrednic al patriei, de care li s-a făcut lehamite prietenilor şi mie însumi, degeaba mai fac umbră pămîntului. Zouda a avut dreptate : nu se cuvenea ca eu, cu păcatele mele, să încep lupta pentru o cauză măreaţă, o cauză sfîntă !... Pedeapsa pe care mi-o trimite dumnezeu o socot ca o deosebită bunăvoinţă pentru mine. Ah ! Dacă ar putea să răscumpere cel puţin o parte din păcatele mele !... Nu, prietene, nu voi fugi de mîna care mă pedepseşte. Nu-mi pare rău decît de voi... Salvaţi-vă, dumneata şi Zouda, cît mai e vreme.

Volînski se ridică în picioare, descuie sertarul mesei de scris şi scoase cîteva fişicuri de aur.

— Luaţi, prieteni... grăbiţi-vă, ascundeţi-vă undeva... banii vă vor fi de folos mai mult decît oamenii... Îndată ce puteţi, fugiţi peste graniţă, în străinătate. Fie ca domnul milostiv să vă ferească

de nenorociri și patimi ca ale mele... Cînd nu voi mai fi, să nu mă vorbiți de rău...

— Drept cine mă luați? îl întrerupse indignat Eichler. Am jurat că voi împărtăși soarta dumneavoastră, oricare ar fi ea, și nu mi-am călcat niciodată jurămîntul. Oare n-o să am destulă tărie să privesc moartea în față?...

Nu urmă nici un răspuns. Se îmbrățișară plîngînd.

Cînd Volînski află cine fusese desemnat să-l judece, nu se mai îndoi că osînda lui la moarte era de neînlăturat.

— Înainte de osîndă, zise el, vreau totuși să-i mai spun un cuvînt împărătesei, în apărarea patriei mele. Adevărul rostit în ceasul morții trebuie să fie ascultat.

Așteptînd rezultate favorabile de la această întrevedere personală cu împărăteasa, Eichler nu încercă să-l oprească.

Ministrul de cabinet se îmbrăcă în grabă și plecă la palat. Ivirea lui neașteptată îi uimi pe toți, așa cum i-ar fi uimit apariția unui ucigaș scăpat din lanțuri. Curtenii șușoteau îngroziți; nimeni nu cuteza să-l anunțe împărătesei. Volînski șovăi doar o clipă și dădu să pășească mai departe, vrînd să intre în cabinetul împărătesei, cînd, deodată, din încăperile interioare, îi ieși în întîmpinare Pedrillo. Cu capul înainte, ca un taur furios, el se repezi din toate puterile drept în pieptul lui Volînski. Pe haina ministrului de cabinet se desenă un rotocol de pudră.

— He, he, he! Ce mai coarne are țapul! strigă Pedrillo, făcînd doi pași înapoi, holbînd ochii și behăind ca o capră.

Mîniat peste măsură, uitînd că se află în palat, ministrul de cabinet ridică bastonul și... lovitura lui cruntă nimeri drept în mutra caraghiosului. Scoțînd un țipăt înfiorător, măscăriciul se prăbuși la pămînt; sîngele îi țîșni șuvoi pe nas.

— Sînge! Sînge! L-a omorît!... răsună prin tot palatul.

Larmă, forfotă, zarvă. Lachei, medici, curteni, totul se învălmăși, totul constitui un nou și greu act de acuzare împotriva ministrului de cabinet.

Măscăriciul, readus repede în simțiri, fu luat de acolo. Cîteva clipe mai tîrziu, din încăperile interioare ieși feldmareșalul Minnich și în numele maiestății sale imperiale îi ceru lui Volînski să-i predea spada și să se întoarcă imediat acasă, fiind pus sub arest. Această declarație fu însoțită de o prietenoasă și îndurerată strîngere de mînă.

— Conte ! răspunse Volînski, înmînîndu-i spada și întinzîndu-și bastonul unui *Hofdiener*, soarta mea este pecetluită... De la dumneata este îndreptățită Rusia să aștepte desăvîrșirea a ceea ce mi-a insuflat mie dragostea de patrie și ceea ce am zădărnicit din pricina patimii mele nebunești... Izbăvește patria de nelegiuit și de măscărici, apără-i slava...

În drum spre casă, Volînski fu oprit de mai mulți oameni, care-i ieșiseră în cale.

— Fugi, tătucule, îi spuneau ei, casa matale e înconjurată de ostași mulți. Să deshămăm caii și să fugi de năpastă.

— Vă mulțumesc, prieteni, le răspundea Artemi Petrovici, poruncind vizitiului să mîne mai departe, spre casă.

Se dădu singur pe mîinile gărzilor. În curtea casei, abia apucă să-și ia rămas bun de la Zouda, pe care copoii îl duceau de acolo. În vestibul îl aștepta, cu brațele deschise, soția lui, care, la vestea nenorocirii ce se abătuse asupra lui, uitase tot ce se întîmplase. Zouda îi vorbise despre nobila comportare a lui Artemi Petrovici cu prilejul propunerii pe care i-o făcuse împărăteasa de a se însura cu domnița Lelemico.

Judecata ținu cîteva zile. N-au fost respectate toate formele. Porunca era să fie osîndiți atît Volînski, cît și prietenii lui, și cine ar fi îndrăznit să calce această poruncă ?... La vechile învinuiri se mai adăugă și vărsarea de sînge de la palat. Unul dintre judecători (Ușakov), semnînd sentința de moarte, plîngea amarnic.

Cu această osîndă se prezentă la împărătească ducele de Kurlanda.

— Ce-mi aduci ? întrebă ea cu glas tremurător, pălind.

— Sentința de moarte a răzvrătiților, răspunse el cu o necruțătoare fermitate.

— Ah, duce, în această sentință stă scrisă și moartea mea... Vrei să-mi otrăvești ultimele zile ale vieții...

Împărăteasa izbucni în plîns.

— Nu doresc nimic altceva decît fericirea și slava maiestății voastre ! De altfel, pentru orice împrejurare, am pregătit o a doua sentință.

Și, fremătînd într-o cumplită așteptare, Biron îi întinse a doua hîrtie.

— Ce înseamnă asta ?! exclamă Anna Ioannovna. Osînda dumitale ?... Și-mi propui să aleg ?...

— Capul care vă este mai prețios. Nu pot supraviețui încălcării legii și nici onoarei maiestății voastre.

— Doamne, dumnezeule ! Ce să fac ?... Duce, prietene ! Fie-ți milă de mine... Mi-a mai rămas atît de puțin de trăit... te rog... te implor...

Aproape pierzîndu-și mințile, împărăteasa își frîngea mîinile. Biron rămase neînduplecat. El își revărsă toată elocința în apărarea onoarei, a legii, a tronului... Nelegiuitul triumfă. Cele patru litere fatale : „Anna“ fură scrise sub sentință de mîna unei femei aproape muribunde... Lacrimile ei picurau peste osînda cu moartea.

Capitolul XII

DEZNODĂMÎNTUL

Tot timpul cît dură judecata, Natalia Andreevna nu se clinti de lîngă soțul ei, aducîndu-i mîngîiere, citindu-i psalmi, rugîndu-se alături de el, pentru el. Ultimele lui clipe i-au fost alinate de acel înger care

pogorîse pe pămînt, fără a lua nimic pămîntesc, în afară de înfățișarea omenească. Puțin cîte puțin, ea îi ușură cumplitul drum.

Sosi și ceasul fatal. Cine credeți că fusese trimis să-l ridice pe Volînski ? Podacikin — care trebuia să-l ia de sub arestul la domiciliu, pentru a-l duce în fortăreață, unde urma să fie închis pînă la executarea sentinței.

— Ce săraci cu duhul sînt ! zise Volînski cu un zîmbet amar, în timp ce i se puneau lanțurile. Își închipuie că mai pot să mă jignească, punîndu-mă sub paza fostei mele slugi ! Eu nu mai sînt de pe acest pămînt, iar *dincolo* nu se cunosc nici jigniri, nici lanțuri.

Numai la vederea soției sale, care zăcea fără cunoștință în prag, stăvilindu-i calea cu trupul ei, își pierdu tăria. Revărsîndu-și lacrimile peste mîinile ei reci ca gheața, se prosternă în fața icoanei mîntuitorului și se rugă, încredințînd-o pe ea și pruncul ei ocrotirii și îndurării tatălui ceresc :

— Să le fii părinte în locul meu ! De voi avea un fiu, învață-l să-și iubească patria mai presus de orice și...

Doar dumnezeu auzi ceea ce adăugase.

— Voiam să-i cer și ei binecuvîntarea, zise el, cînd Podacikin îl înghionti grosolan, amintindu-i că sosise vremea să-l urmeze. Pesemne însă că nu sînt vrednic de aceasta...

— Iartă-mă măcar și așa, fără să mă vezi, adăugă el ; apoi, copleșit de jale, îi mai sărută o dată mîna și păși peste trupul ei...

Afară, în curte, îl aștepta o nouă și dureroasă priveliște. Toți slujitorii săi, de la mic la mare, stăteau înșirați pe două rînduri. Toți plîngeau cu hohote ; aruncîndu-se să-i sărute mîinile, luîndu-și rămas bun de la el, se rugau tatălui ceresc să-l miluiască pe părintele lor pămîntesc. Îi îmbrățișă pe rînd, pe fiecare, rugîndu-i pe toți să-i slujească Nataliei Andreevna, așa cum îi slujiseră și lui... să nu o părăsească în nenorocire...

Nu voi mai povesti despre cumplitele zile din temniță, despre înfiorătoarele schingiuiri... voi spune doar atît : că ele erau vrednice de inima favoritului...

În sfîrșit, se vesti ziua execuției.

La locul osîndei, înconjurat de o sumedenie de oameni, fu adus mai întîi Volînski, apoi consilierul intim Șciurhov, cu scufia lui roșie pe cap și cu flaneaua vărgată (cine știe cum ajunseseră acolo și cei patru cățeluși leșești ai lui Șciurhov ; credinciosul său Ivan nu fusese însă lăsat să vină și el) ; sosiră apoi la aceeași petrecere căruntul senator, contele Sumin-Kupșin, nedespărțitul lui prieten, *Hofintendant*-ul Perokin și tînărul secretar de cabinet Eichler. Ce societate aleasă ! Aproape tot ce avea mai nobil Petersburgul !... Doar unul lipsea... Prietenii se uitau împrejur, căutîndu-l parcă.

— Unde o fi Zouda ? întrebă Eichler.

— A fost deportat în Kamciatka, răspunse ofițerul însărcinat cu executarea sentinței.[1]

— Mulțumesc lui dumnezeu ! exclamă cu adîncă simțire Volînski. Măcar cu unul mai puțin !

Pe fața lui Eichler se întipări indignarea.

— Dar cu mine ce faceți, mă scoateți din socoteala voastră ? strigă un personaj nou, care abia fusese adus la locul osîndei (era slujbașul nefericitului arhiepiscop Feofilakt). Cel puțin mulțumesc lui dumnezeu că mi-a îngăduit să nu mor în mijlocul robilor favoritului. Mîngîiați-vă ! Mergem în împărăția tatălui ceresc.

Prietenii — cei vechi și cel nou — se îmbrățișară, rostiră cu adîncă evlavie o rugăciune, își făcură cruce și se pregătiră să întîmpine moartea cu tărie.

La început căzu o mînă a lui Volînski, apoi trei capete însîngerate (al lui, al lui Șciurhov și al lui

---

[1] Soarta lui Zouda fusese ușurată, fără nici un fel de intervenție din partea lui, pentru simplul motiv că la începutul luptei lui Volînski împotriva lui Biron îl sfătuise pe cel dintîi să nu înceapă această luptă. Înainte de deportare, fu însă bătut cu vergile. Aceeași soartă au avut-o *Eichler* și *General-Kriegskommissar*-ul Soimonov (n. aut.).

Perokin). Lui Eichler și slujbașului nu li se făcu această cinste ; ei fură biciuiți, apoi deportați în Siberia, la ocnă. Contelui Kupșin (după ce-i luară titlurile !...), îi tăiară limba și-i dădură zapiscă pentru deportare pe viață. După semnele pe care le făcea, se vedea că cere să fie ucis.

În timpul acesta, talgerul roșu al soarelui, cu un nimb de văpăi, pogora spre valurile zbuciumate ale Beltului *, ce erau gata să-l înghită [1], și golful părea o mare de sînge. Mulțimea privea înspăimîntată... „Ne paște, pesemne, o nouă urgie", spuneau oamenii, împrăștiindu-se.

Morții fură zvîrliți într-o căruță, acoperiți cu o rogojină și duși spre mahalaua Vîborg, unde se afla biserica Samson, ocrotitorul pribegilor [2] ; cei vii fură duși unde se hotărîse.

Se zice că la locul osîndei fusese văzut un *păgîn*, care pîngărise capul lui Volînski, rostind cu acest prilej următoarele cuvinte : „Calc în picioare capul vrăjmașului meu". După negul de pe obraz, după chipul tîmp, slugarnic, după apucăturile de mișel, s-ar fi zis că fiara era... Nu, nu, inima nu poate crede așa ceva.

În curînd, Trediakovski primi catedra de retorică.

Se mai spune că, la primul popas al surghiuniților, Eichler fu găsit mort, într-un lac de sînge, iar lîngă el — un cui ruginit cu care își făcuse seama.

Din ziua execuției, polițaii aveau neîncetat de furcă cu oamenii lui Volînski, care, băuți mai tot timpul, se încăierau mereu cu slugile lui Biron. Și pentru că nu se mai potoleau, au fost alungați din oraș, iar unii mai înainte biciuiți.

Doar sărmana Volînskaia supraviețui acestei nenorociri, ca un arbore retezat de o furtună cumplită pînă aproape de rădăcină. Ea jurase că va trăi pentru pruncul ei — și nu-și călcă jurămîntul.

---

[1] După gerurile aspre, venise dezghețul, din care pricină gheața golfului se spărsese (n. aut.).

[2] Ridicată de Petru I, în amintirea victoriei repurtate lîngă Poltava (n. aut.).

Întreaga avere a celor osîndiți trecu în vistieria statului. Soției fostului ministru de cabinet îi fură lăsate vreo cinci gospodării într-un sat, departe de Petersburg. Toți slujitorii cerură să plece cu ea, dar nu li se îngădui decît la doi bătrîni s-o urmeze.

Palatul de gheață se năruí ; blocurile de gheață care mai rămăseseră fură luate de oameni și vîrîte prin pivnițe. În casa lui Volînski, altădată atît de plină de viață și veselie, șuiera vîntul. Se zicea că în ea își făcuseră sălaș strigoii...

După topirea zăpezilor, pe malul Nevei fu găsit leșul destul de bine păstrat al unui om cu capul ras și cu un smoc de păr în creștet... Sub amenințarea pedepsei cu moartea, se interzise să se pomenească despre această descoperire.

Capitolul XIII

EPILOG

Cu-obrazuri plînse, fii ai țării,
Grăbiți spre templul lui Samson !
Acolo, -n criptă, dat uitării,
Zace vrăjmașul lui Biron.
Feciorul să-ți aduci, părinte,
L-al său mormînt, ca an de an
Să-i ardă tot mai vie-n minte
Chemarea sa de cetățean !★

...Îngerilor săi le va da porunca să te aibă în pază pe căile ce le vei străbate.

Sf. scriptură, cap. II

Anna Ioannovna nu mai trăi mult după execuția lui Volînski. Pentru a ajunge la cîrma Rusiei, lui Biron nu-i mai lipsea decît titlul : storcîndu-i-l împărătesei muribunde, care-i prezise o dată cu aceasta prăbușirea, *regentul* nu se bucură multă vreme de crîncena, nesățioasa lui putere. Proroci-

rile martirului nu fuseseră zadarnice. Cine n-a auzit de înfiorătoarea noapte, în care, sub loviturile crunte ale paturilor de armă, Biron fu tîrît de păr din patul său somptuos de la palat, pentru a fi trimis în Siberia, pe drumul bătătorit de nenumăratele lui victime ? Cine nu a auzit de acea noapte, în care soția lui, atît de trufașă și strălucitoare, fusese lăsată pradă soldaților, care au batjocorit-o, tîrînd-o prin zăpadă în cea mai sumară îmbrăcăminte de noapte ? Pentru o manta, care să-i acopere goliciunea, ea și-ar fi dat atunci bucuroasă toate giuvaerurile !... Totul fusese pus la cale de Minnich, în inima căruia rodise, poate, sămînța sădită în ea de Volînski.

Urcă în treacăt treptele tronului, poticnindu-se, necugetata Anna Leopoldovna, acea drăgălașă, blîndă femeie-copil, născută nu pentru a conduce un stat, ci pentru dragoste și dezmierdări. Rusia își aștepta propria ei împărătească, pe fiica lui Petru cel Mare, și Elizaveta Petrovna știu doar prin numele ei, atît de drag poporului, să cucerească în cîteva ceasuri puterea pe care i-o răpise politica abilă, rafinată, dar mînată de interese hrăpărețe, o politică ce înțelesese mintea rusească, însă nu pătrunsese inima poporului rus. *„Știți a cui fiică sînt eu ?“* se adresă ea unui mănunchi de ruși, și acest mănunchi de oameni, cinstind-o, după datina rusească, cu numele de *măicuță,* îi cuceri într-o singură noapte coroana ce-i fusese răpită pe nedrept.

Ce n-a fost în stare să facă o suverană apropiată de inima poporului ? Ea îl eliberă din lanțuri, îi tămădui rănile, rupse pecetea neagră de pe inima și buzele lui, îl liniști în ceea ce privea credința pravoslavnică, la care ținea atît de mult, îi înaripă izbînzile, dădu viață științelor, punînd în inima Rusiei temelia [1] acelui lăcaș care de pe vremea ei se înalță atît de măreț întru cinstirea acelor științe. Ea — lucru pe care nu trebuie să-l uităm — insuflînd prin pilda sa prințesei germane *apropierea de popor,* atît de dragă inimii rusești, ne-a dăruit o

[1] Universitatea din Moscova (n. aut.).

mare împărătească, care nu se află pe primul loc în istoria noastră, numai pentru că acest loc aparţine neasemuitului Petru. Îndată după suirea ei pe tron, Elizaveta se grăbi să-l viziteze în temniţa întunecoasă, înăbuşitoare pe arhiepiscopul Feofilakt de Tver.

— Mă recunoşti ? îl întrebă ea, scoţîndu-i lanţurile.

— *Tu eşti scînteia lui Petru cel Mare !* răspunse moşneagul şi muri după puţin timp, binecuvîntînd providenţa, care-i îngăduise să vadă pe tronul Rusiei o ţarină iubită de popor.

Geniul rus al poeziei şi elocinţei, întruchipat în pescarul de la Holmogorî, îi salută domnia fericită cu cele dintîi versuri cu dulce răsunet, cu cea dintîi proză înălţătoare. Însă cea mai frumoasă odă, cel mai frumos imn în cinstea Elizavetei au fost binecuvîntările poporului. Sîngeroasa epocă a lui Biron fu uitată curînd ; nu se mai vorbea de ea decît prin tîrgurile şi satele pierdute în cine ştie ce colţ de ţară, în vreo căscioară, atunci cînd părinţii vor să potolească un copil care plînge şi îl fac să tacă, invocîndu-l pe înspăimîntătorul *Bau-bau*.

Trebuie să povestesc însă aici o întîmplare care ne aduce fără voie aminte de cumplitul favorit.

Într-o zi de vară a anului 1743, cînd întreaga fire surîdea laolaltă cu locuitorii din Petersburg, trei drumeţi veneau dinspre cartierul Moscovei spre biserica sfîntului Isachie Dalmatinul ; un ochi ager s-ar fi oprit fără voie asupra lor, iar un pictor i-ar fi smuls din mulţimea de oameni ce se îngrămădeau pe străzi, pentru a da viaţă tabloului său cu chipurile lor. Înainte mergea o ţărancă, cam de vreo treizeci de ani. Deşi slabă, arsă de soare, amintind chipurile de pe tablourile în *maniera* grecească, v-aţi fi dat seama îndată că femeia aceasta fusese cîndva o frumuseţe ; inima v-ar fi şoptit şi acum că e atrăgătoare — atît suflet era în ochii ei trişti, atîta noblеţe, atîta frumuseţe sufletească erau întipărite pe chipul ei atrăgător, ce nu părea de pe acest pă-

mînt. Această noblețe a trăsăturilor, această resemnare în fața destinului, ce nu este caracteristică gloatei, precum și mîinile ei, deși arse de soare, însă foarte gingașe, nu se prea potriveau cu portul ei țărănesc. Era urmată de un bătrîn cărunt, ce aducea cu un soldat în retragere, cu un mundir cenușiu, larg, cu o fundă albă, curată la gît, cu opinci, cu barba rasă. Avea chipul blajin al acelor oameni cărora, de la cea dintîi privire, i-ați încredința banii spre păstrare sau i-ați da copilul în grijă. Ducea în brațe un băiețaș de vreo trei ani, oacheș, rumen, cu păr negru, numai inele, cu ochi negri, ageri, care voiau să știe tot, să vadă tot. „Ce țigănuș frumușel!" ați fi spus, zărindu-l. Și totuși avea ceva ce v-ar fi făcut să recunoașteți în el îndată o odraslă boierească. Cu mîna stîngă cuprinsese grumazul bătrînului și ori de cîte ori întîlneau o caleașcă ce venea cu zgomot spre el, se lipea de acesta ; ba îl mîngîia duios cu mînuța pe obraz, alintîndu-se, ba, plin de curiozitate, arăta casele înalte, bisericile, pavilioanele corăbiilor, globul de aur din vîrful săgeții de la Amiralitate.

— Ce-i asta, unchiule, ce-i asta ? întrebă el, apucîndu-l pe bătrîn de bărbie și întorcîndu-i capul încotro dorea el.

Pe fruntea bătrînului, ca o slovă grea, era întipărită durerea, ca și pe fața tinerei femei ; se vedea însă bine că, trezit de întrebările micuțului din starea sufletească apăsătoare, se silea să zîmbească, pentru a nu-l mîhni pe acesta. Odraslă împărătească să fi fost, și nu trebuia să-i poarte mai mare grijă.

Se opriră în fața pridvorului bisericii sfîntului Isachie. Ușa bisericii era deschisă ; în adîncul ei întunecat clipea un ochi de lumină, o candelă aprinsă. Tînăra femeie luă copilul din brațele bătrînului, îi spuse să se închine și făcu ea însăși trei mătănii adînci. Cînd se ridică de jos, avea ochii plini de lacrimi. Apoi scoase din punguța aninată de cingătoare o hîrtioară răsucită și trei bănuți, pe care-i dădu slujitorului, spunîndu-i :

— Repede! Începe liturghia.

Slujitorul intră în biserică, unde tocmai trebuia să înceapă slujba, îl chemă deoparte pe dascăl, îi întinse hîrtiuța și doi bănuți, al treilea îl dădu pe o lumînare de ceară pe care o aprinse în fața icoanei mîntuitorului și, după ce făcu trei mătănii, se întoarse la tînăra femeie. Dascălul îi întinse preotului hîrtiuța, iar acesta, desfăcînd-o, citi la lumina candelei cu glas tare:

— *Pentru odihna sufletului roabei lui dumnezeu Maria*, apoi urmă zorit: Pomenește, doamne...

Tînăra femeie luă copilul în brațe, deși slujitorul ei, plin de grijă, spuse să i-l dea lui. Grupul acesta ciudat porni apoi mai departe, traversînd piața palatului cu un fel de evlavie mohorîtă, cu privirile în pămînt, de parcă venise în pelerinaj la niște locuri sfinte. Pînă și micuțul, văzînd chipul îndurerat al tinerei femei, nu îndrăzni multă vreme să curme pioasa ei tăcere. Cînd ajunseră însă chiar în fața palatului, o priveliște cu totul neobișnuită pentru el îl făcu să strige uimit:

— Măicuță, măicuță! Ia te uită, ce-i asta?

Mama lui se întoarse în direcția în care arăta copilul și văzu la doi pași de dînsa o făptură hîdă, slută, în zdrențe — o țigancă. Această ruină a ceea ce fusese cîndva un om zăcea pe un cărucior cu două roți, împins de un țigan bătrîn. Amenințîndu-l cu bastonul, un polițai îi striga țiganului să se îndepărteze imediat din piața palatului și să nu-l mai prindă pe acolo, căci de mult li s-a dat poruncă să plece din Petersburg. Țiganca părea că e damblagie. Privirea ei rătăcită arăta că-și pierduse mințile. Dădea mereu din mîini, arăta spre palat și bolborosea niște vorbe de salut, adresate unei domnițe, alintînd-o cu numele cele mai drăgăstoase. Cînd țiganul vru să plece cu ea, nebuna se mînie și omul fu nevoit să mai stea, spunîndu-i polițistului că vor pleca îndată, doar să mai răsufle puțin.

Ajungînd în dreptul lor, tînăra țărancă sau aceea pe care am crezut-o țărancă le aruncă cîțiva bani

de aramă, în numele domnului, în cărucior. Zărind copilul, ţiganca tresări, împinsă parcă de o forţă galvanică.

— Dă-mi-l mie !... Este *fiul lui*... strigă ea atît de înspăimîntător, încît sărmana mamă, îngrozită, o luă la fugă, întorcînd mereu capul, ca să vadă dacă acea femeie înspăimîntătoare nu sărise cumva din cărucior şi n-o urmărea...

După ce-i pierdură din vedere pe ţigani, drumeţii noştri îşi făcură cruce ; se vedea însă bine că necunoscuta era frămîntată mereu de gînduri îndurerate, că paşii ei, atît de fermi înainte, acum se împleticeau. Îşi privea mai des copilul şi-l strîngea cu mai multă duioşie la piept.

Mergeau înspre mahalaua Vîborg.

Se grăbeau. Era o zi călduroasă. Tînăra femeie se aprinsese la faţă şi obrăjorii micuţului se îmbujoraseră. Slujitorul stăruia să-i dea lui preţioasa povară ; mama nu voia însă să dea copilul, ca şi cum s-ar fi temut să-l încredinţeze braţelor slabe ale bătrînului, din care ar fi putut să i-l smulgă cine ştie ce altă ţigancă.

Iată-i că au ajuns în cartierul Vîborg, iată-i şi lîngă biserica sfîntului Samson, ocrotitorul pribegilor. O teamă pioasă se zugrăvi pe feţele pelerinilor cînd intrară prin poartă în pridvor. De aici priviră cimitirul presărat cu nenumărate movilite săpate de moarte, această cîrtiţă universală, neobosită — hanul unde fiecare nou-venit găseşte întotdeauna un loc potrivit pentru dormit, de care nici unul dintre călători nu se plînge vreodată ! Aproape peste fiecare moviliţă era pusă cîte o lespede, parcă de teamă să nu se scoale morţii din morminte, şi pe fiecare mormînt cîte o cruce — semn al vieţii pămînteşti şi al năzuinţei spre cer !... Cuprinşi de o adîncă tulburare, drumeţii priveau un mormînt ce se afla chiar lîngă poartă... Tînăra femeie păli, buzele i se învineţiră şi mîinile începură să-i tremure, încît era cît pe ce să scape copi-

lul. Slujitorul i-l luă din braţe şi-l puse jos, alături. Plîngînd cu hohote, femeia se prăbuşi pe mormîntul soţului ei şi zăcu aşa multă vreme, fără cunoştinţă. Bătrînul se ruga în genunchi... lacrimile curgeau şiroaie pe obrajii lui brăzdaţi de ani. Copilul plîngea şi el. Agăţîndu-se cu mînuţele de rochia mamei, se străduia s-o ridice de pe jos.

Ţăranca era Natalia Andreevna Volînskaia, copilul — fiul ei, iar bătrînul — slujitorul şi îngrijitorul micuţului.

Natalia Andreevna venise la Petersburg, unde fusese chemată de cîrmuire pentru a i se restitui averea luată de vistierie pe vremea lui Biron. Primul drum pe care-l făcu îndată ce sosi în oraş fu acesta, la mormîntul sfînt pentru ea.

Clopotele vestiră începutul liturghiei. Prin străduniile credinciosului slujitor, Volînskaia îşi veni în simţiri. Îşi făcu cruce, îngenunche, luă copilul lîngă ea şi, plecîndu-i căpşorul peste mormînt, îi spuse, curmîndu-şi adesea vorbele cu hohote de plîns:

— Aici zace tatăl tău... roagă-te pentru odihna sufletului său... Spune: Tăticule! Trimite-mi binecuvîntarea ta de pe lumea cealaltă!

Şi copilul repetă:

— Tăticule! Trimite-mi binecuvîntarea ta de pe lumea cealaltă!

— O, scumpul meu, neuitatul meu prieten, vezi, mi-am ţinut legămîntul... ţi-am dăruit un fiu!... Priveşte, îţi seamănă leit... binecuvîntează-ne, scumpul nostru martir!... Dacă n-ar fi fost el, de mult aş fi zăcut aici, alături de tine.

Însufleţită de dragostea ei, i se părea că-l vede pogorîndu-se din cer şi în ochi îi străluci o fericire divină, negrăită.

Slujitorul îi aduse aminte că era timpul să meargă la liturghie. Într-adevăr, slujba începuse, şi Volînskaia, aruncînd încă o privire spre mormînt, unde se odihnea fiinţa cea mai scumpă pentru ea, porni şovăielnic, cu copilul în braţe, spre biserică. Acolo,

dascălul citea tocmai apostolul. În afară de două-trei băbuțe, nu mai era nimeni în biserică. Dascălul se uită fără să vrea la noii-sosiți... vocea i se curmă... omul era tot mai tulburat și, în sfîrșit, sugrumat de lacrimi, se opri din citit.

— Ce-i cu tine ? îl întrebă preotul, nedumerit.

Această observație îl făcu să-și vină în fire ; cu chiu cu vai își termină citania. Și slujitorul lui Volînski se uita mereu la el.

După terminarea liturghiei, cînd Natalia Andreevna ceru să se slujească un parastas la mormîntul soțului ei, dascălul se repezi spre ea, îi sărută mîinile și-i spuse :

— Măicuță Natalia Andreevna, nu mă mai cunoașteți ?... Vă aduceți aminte de consilierul intim Șciurhov... prietenul soțului dumneavoastră, care a pierit alături de el ; eu sînt Ivan, fostul lui slu...

Dascălul nu mai putu vorbi ; îl îneca plînsul.

Era credinciosul slujitor al nobilului, preabunului și originalului boier cu scufia roșie. Învățase să citească în lege și se tocmise dascăl la biserica lîngă care fusese îngropat stăpînul lui. Nici după moartea acestuia, nu voia să se despartă de el.

Cu dragoste de soră, Natalia Andreevna îl îmbrățișă pe Ivan și i-l arătă pe fiul ei.

Ne putem lesne închipui cît de zguduit a cîntat dascălul la parastasul pentru odihna sufletului celui adormit.

După parastas, o conduse pe Volînskaia la mormîntul de alături.

— Aici zac rămășițele pămîntești ale stăpînului meu... începu el și iar i se puse un nod în gît. Apoi, stăpînindu-se, urmă : Ah, măicuță, dacă ați ști cît mi-e de scump tot ce-mi amintește de dînsul... Îi păstrez îmbrăcămintea rămasă ca lumina ochilor... Doi din cățelușii leșești sînt și acum la mine ; pe ceilalți doi — o să mă credeți oare ? — n-am izbutit să-i smulg de pe mormîntul lui ; aici s-au și prăpădit, sărmanii...

De atunci, o doamnă tînără, cu înfățișare distinsă, îmbrăcată toată în negru, putea fi văzută adesea, cu micul ei fiu, lîngă mormîntul lui Volînski. Se pare că lîngă acest mormînt i s-au scurs zilele pînă la bătrînețe, că lîngă el și-a crescut fiul.

Cam tot pe vremea aceea se auzi că în mahalaua pescarilor s-a sfîrșit o țigancă nebună și că tovarășul ei de viață a fugit dumnezeu știe unde, cu un cal de soi, furat din fostele grajduri ale lui Biron.

NOTELE REDACȚIEI RUSE

Prima ediție a romanului „Palatul de gheață" de I. I. Lajecinikov a apărut în 1835 (ed. A. S. Șireaev, Moscova). Iată ce scria V. G. Bielinski despre felul în care a fost primită de cititori noua operă a lui Lajecinikov: „Primele ediții ale «Novicelui»[1] și «Palatului de gheață» nu au fost vîndute, ci pur și simplu smulse din mîinile librarilor, astfel încît foarte curînd s-a simțit nevoia unei reeditări a ambelor romane. Orice-ar scrie acum Lajecinikov, totul se va bucura de un mare succes..." („Literatura rusă în anul 1840".)

Și într-adevăr, a doua ediție a „Palatului de gheață", avînd textul identic cu al primei ediții, apărută trei ani mai tîrziu (ed. A. S. Șireaev, Moscova, 1838), s-a bucurat de același succes. Mulți ani mai tîrziu, în recenzia sa despre culegerea operelor lui Lajecinikov, M. N. Longhinov își amintea: „După apariția celei de a doua ediții a «Novicelui»[2], publicul a aflat cu bucurie, în urma apariției cîtorva fragmente[3], că d-l Lajecinikov scrie un nou roman istoric, închinat epocii domniei Annei Ioannovna, epocă interesantă și prea puțin

---

[1] I. I. Lajecinikov. „Ultimul Novice", sau „Cucerirea Livoniei pe timpul domniei lui Petru cel Mare", roman istoric, pp. 1—4, Moscova, 1832.

[2] În anul 1833.

[3] Cîteva capitole ale „Palatului de gheață" au apărut în revista „Telescop": „Limba" în 1834, p. XX; „Biron și Volînski" în 1835, p. XXV.

cunoscută pe vremea aceea... Era «Palatul de gheață», care stîrnise atîta zarvă și care a văzut, în sfîrșit, lumina tiparului, captivîndu-și cititorii. Peste vreo doi ani a apărut cea de-a doua ediție a romanului, întrucît prima se epuizase de mult." (*„Atheneum"*, 1858, p. IV, iulie-august.)

Cu toate acestea, cea de-a treia ediție a apărut abia în 1858, adică peste douăzeci de ani, în cuprinsul culegerii de „Opere" ale lui Lajecinikov în opt volume (ed. N. I. Krașeninnikov, S.-Petersburg, 1858, vol. III-IV).

Textul ediției a treia, apărută încă în timpul vieții autorului, se deosebește de textul primelor două ediții. Un capitol nou a fost inclus în roman : „Bătrînica povestește" (cap. IV, p. II) ; portretul lui V. K. Trediakovski a suferit o seamă de transformări. În 1835, deși în polemica sa cu A. S. Pușkin, Lajecinikov își apără dîrz punctul de vedere, totuși, fără a schimba în fond caracterizarea lui Trediakovski, o atenuează mult, scoțînd din roman scenele cele mai compromițătoare pentru „profesorul de retorică". Autorul a mai schimbat și titlul capitolului consacrat lui Trediakovski („Intermediarul", în loc de „Pedantul"). Ținînd seama de observațiile criticii, printre care și de acelea ale lui Bielinski, care se pronunțase extrem de favorabil față de el, Lajecinikov mai reduce din digresiunile sale retorice, care abundau în roman. O minuțioasă îmbunătățire stilistică, o frază mai laconică, concisă, apropierea limbii romanului de cea contemporană — toate acestea constituie o mărturie că Lajecinikov a depus o serioasă muncă de îmbunătățire a textului „Palatului de gheață" peste douăzeci de ani de la apariția romanului.

Dar modificările substanțiale, introduse de Lajecinikov în cea de-a treia ediție a romanului, nu sînt numai rezultatul prelucrării creatoare a textului, ci și concesii făcute cenzurii, cu care autorul „Palatului de gheață" fusese nevoit să ducă o luptă aprigă.

Astfel, de pildă, Lajecinikov elimină sau corectează o serie de pasaje care însemnau o acuzare directă a Annei Ioannovna ; înlătură din monologurile lui Volînski unele formulări violente, care puteau fi adresate nu numai lui Biron, ci și „augustei lui protectoare" ; el introduce unele modificări și în expresiile care ar fi putut da loc la interpretări în sensul lipsei de respect față de religie, biserică sau „slujitorii bisericii".

Este prea puţin probabil ca aceste modificări introduse în text să fi însemnat rezultatul evoluţiei concepţiilor scriitorului, deoarece romanul prezentat de Lajecinikov organelor cenzurii în 1850 nu mai fusese supus unor asemenea transformări. Aceasta reiese limpede din raportul semnat de Zernov şi Leşkov, înaintat Comitetului de cenzură de la Moscova (singurul exemplar al acestui raport, nedatat, s-a păstrat în Arhiva Centrală de Stat pentru literatură şi artă a U.R.S.S., fondul academicianului F. I. Buslaev), raport cu care se deschide un amplu dosar la cenzură cu privire la „Palatul de gheaţă", completat timp de şapte ani :

„Romanele ce ne-au fost încredinţate spre cercetare : celui dintîi — «Palatul de gheaţă», operă de Lajecinikov, celuilalt — «Ultimul Novice», dar mai cu seamă primul prezintă o particularitate : conţin numeroase pasaje a căror tipărire, strict vorbind, în conformitate cu recentele prescripţiuni ale forurilor noastre superioare, socotim cu neputinţă a o aproba. Acest lucru se referă îndeosebi la «Palatul de gheaţă», care prin eliminarea pasajelor respective şi-ar pierde din coerenţă. Cu toate acestea, chiar dacă lucrările sus-arătate ar fi putut să exercite vreo înrîurire asupra publicului, socotim că întrucît cele cîteva mii de exemplare care s-au împrăştiat de mult prin Rusia şi care l-au făcut cunoscut tuturor pe autorul lor, fără îndoială, au epuizat pe deplin această înrîurire. De aceea, dacă astăzi ar vedea lumina tiparului o nouă ediţie a acestor lucrări, cu omisiunea unor anumite pasaje, acest lucru n-ar însemna decît un pretext pentru speculaţiuni mercantile, în vederea măririi preţului ediţiilor anterioare, şi ar atrage în mod deosebit atenţia publicului asupra pasajelor eliminate. Ca urmare, socotim că dacă aceste romane vor fi aprobate spre editare, orice eliminări de pasaje n-ar fi binevenite. Dat fiind însă că dispoziţiunile de acest fel depăşesc atribuţiile pe care le are un cenzor conform legii, rugăm ca prezentul caz să fie înfăţişat spre examinare Direcţiei generale a cenzurii, pentru a putea servi de exemplu şi pe viitor."

Repetînd motivările cuprinse în raportul cenzorilor, Comitetul de cenzură de la Moscova înaintează la 12 mai 1850 un referat semnat de epitropul districtului de învăţămînt al Moscovei, de preşedintele Comitetului, generalul V. I. Nazimov, şi de secretar, F. I. Buslaev, la Direcţia generală a cenzurii. Ca urmare la acest referat, ministrul Instrucţiunii Pu-

blice, P. A. Şirinski-Şihmatov, cere să i se aducă „cărţile amintite, cu indicarea la pagină a pasajelor dubioase sau a celor pe care cenzura le propune spre eliminare". În concluziile Comitetului de cenzură de la Moscova, din 2 octombrie 1850, sînt enumerate în amănunţime aceste pasaje (cu indicarea paginilor) :

„1. Romanul «Palatul de gheaţă» conţine istoria luptei între doi înalţi demnitari din vremea împărătesei Anna Ioannovna, Biron şi Volînski. Deşi cauza lui Volînski este dreaptă, o cauză sfîntă, Biron o determină pe împărăteasă să semneze sentinţa de moarte a lui Volînski (p. IV, pag. 168—186) [1]. Această hotărîre a împărătesei constituie firul principal al romanului. În desfăşurarea acţiunii următoarele pasaje se impun atenţiei prin caracterul lor violent :

a. Moartea de martir a lui Gordenko, nobil malorus, prefăcut în sloi de gheaţă, după ce s-a turnat apă rece peste el (p. 1, pag. 64—68 ; pag. 81—83) şi în general mijloacele de acţiune ale departamentului dărilor (p. II, pag. 131—134 ; p. IV, pag. 16—21 ; pag. 212—214 ; pag. 345—348).

b. Nunta pajului sau a măscăriciului de viţă nobilă, Kulkovski, şi a jupînesei lui Volînski, Podacikina, ca amuzament al împărătesei şi ca pedeapsă aplicată lui Kulkovski pentru convertirea lui secretă la catolicism. (p. II, pag. 103—105 ; pag. 198—201).

c. Originea favoritei împărătesei, care poartă în roman numele de Mariorița, domniţa Lelemico (p. III, pag. 60—74 ; pag. 276—282).

d. Suspendarea fără termen a audienţelor pentru oamenii de stat şi invitarea lor la cumetria caprei palatului, soţia măscăriciului curţii, Pedrillo (p. III, pag. 130 ; pag. 308).

e. Sosirea lor la cumetrie şi împrejurările următoare (p. III, pag. 146—150 ; pag. 316—321)."

„Toate aceste pasaje, se spune mai departe în concluzii, nu reprezintă altceva decît amintiri dureroase şi socotim că ele nu sînt de natură a-l orienta pe cititor spre un ţel nobil."

La întîi noiembrie, concluziile Comitetului de cenzură de la Moscova sînt examinate în şedinţa Direcţiei generale a cenzurii. S-a luat următoarea hotărîre : „Să nu se dea autorizaţia pentru tipărirea de ediţii noi ale acestor romane", ceea

[1] Indicaţia dată după ediţia din 1838.

ce se și comunică Comitetului de cenzură de la Moscova, la 17 noiembrie.

În 1853, apare din nou pe ordinea de zi problema reeditării „Palatului de gheață". În scrisoarea sa din 13 iunie, epitropul districtului de învățămînt al Petersburgului, președinte al Comitetului pentru cenzură, M. N. Musin-Pușkin, cere să i se prezinte un raport asupra tuturor scrierilor lui Lajecinikov, care vin la cenzură spre aprobare, „înainte de a se da aprobarea tipăririi acestor scrieri". La 16 iunie el înaintează un referat directorului Cancelariei Ministerului Instrucțiunii Publice V. I. Kuznețov despre hotărîrea luată în 1850 de Direcția generală a cenzurii, în legătură cu faptul că editorul A. Smirdin „a depus spre cenzurare toate scrierile lui Lajecinikov". V. I. Kuznețov îi comunică că prin hotărîrea Direcției generale a cenzurii din 1 noiembrie 1850 romanele „Palatul de gheață" și „Ultimul Novice" au fost interzise, reproducînd motivările după vechile dosare. Pe acest temei, problema reeditării a primit din nou o rezolvare negativă.

Timp de cîțiva ani — pînă în 1857 — se pare că Lajecinikov nu mai face nici o încercare de a reedita „Palatul de gheață". Abia după moartea lui Nicolae I și după lichidarea așa-numitului „Comitet Buturlinski", care exercita un control secret nu numai asupra literaturii, ci și asupra organelor cenzurii, Lajecinikov înaintează pentru a treia oară Comitetului pentru cenzură de la Petersburg o cerere, în 26 aprilie 1857, solicitînd aprobarea pentru editarea „primei părți" a culegerii sale de opere, adică a romanelor istorice „Palatul de gheață", „Ultimul Novice" și „Păgînul".

De astă dată raportul de cenzură este întocmit de I. A. Goncearov, care, la fel ca și Lajecinikov, avea serviciu de cenzor în acei ani. Raportul lui Goncearov este înaintat Comitetului pentru cenzură de la Petersburg în aceeași zi în care Lajecinikov și-a înaintat cererea de mai sus, ceea ce arată fără îndoială că între acțiunile celor doi scriitori era un consens. Redăm mai jos părțile din acest raport care se referă la „Palatul de gheață":

„Din adresa păstrată în dosarele Comitetului pentru cenzură de la S.-Petersburg din partea Cancelariei ministrului Instrucțiunii Publice, datată pe 19 iunie 1853, sub nr. 1190, către fostul președinte al comitetului reiese că Comitetul pentru cenzură de la Moscova a indicat în romanele d-lui

Lajecinikov, amintite mai sus, locurile dubioase ce urmau a fi eliminate, și că Direcția generală a cenzurii, găsind neconvenabilă scoaterea unui mare număr de pasaje, a considerat mai potrivit să nu autorize apariția unor noi ediții ale acestor romane.

Avînd însă în vedere ce pasaje anume din amintitele romane au fost desemnate de către Comitetul pentru cenzură din Moscova, ca nefiind potrivite să apară și constatînd că între timp, în exemplarele prezentate acum spre cenzurare au intervenit numeroase corecturi și eliminări de pasaje, făcute chiar de autor la paginile arătate mai jos, am onoarea a supune ambele romane aprecierii onor comitetului, spre a fi înaintate Direcției generale a cenzurii în vederea examinării posibilității apariției unor noi ediții, ținîndu-se seama de modificările și eliminările făcute de autor, cu atît mai mult, cu cît aceste opere se bucură de o largă răspîndire.

Personajele romanului și îndeosebi Biron din «Palatul de gheață» sînt veridice din punct de vedere istoric (vezi «Istoria Rusiei» de Ustrealov, p. II, pag. 121—125 și 130—133). Personajul principal al romanului, Volînski, este zugrăvit de asemenea foarte apropiat de adevăratul personaj istoric: un patriot cu suflet nobil, înflăcărat, care se lasă uneori subjugat de propriile sale pasiuni dincolo de limitele raționalului. El nu este vrăjmașul autorităților legale și toate acțiunile și intențiile și le îndreaptă spre servirea suveranei, căreia îi este cu adevărat devotat și de la care așteaptă rezolvarea lor, încredințat fiind că numai ea este în stare s-o facă. El se exprimă uneori violent, dar asemenea expresii îi scapă în clipele de revoltă împotriva împilării lui Biron și sînt îndreptate numai și numai împotriva acestuia. Scenele mai brutale aparțin moravurilor acelei vremi și atît ele, cît și expresiile grosolane ale unor personaje nu pot fi aplicate nici uneia din epocile următoare, datorită deosebirii în ceea ce privește gradul de cultură și concepțiile. Se cuvine să fie luat în considerație faptul că acțiunea romanului se petrece în anul 1739, adică cu aproape 120 de ani în urmă."

Spre sfîrșitul raportului, după analiza „Ultimului Novice", Goncearov indică paginile[1] în care autorul a introdus mo-

---

[1] Paginile sînt indicate după ediția I (1835) după care „Palatul de gheață" a fost culeș în 1858.

dificări și a operat eliminări, în ambele romane. Paginile specificate de Goncearov conțin de cele mai multe ori nu numai modificări cerute de considerentele cenzurii, ci și corecturi cu caracter pur stilistic.

O rectificare dintre cele mai substanțiale la care se referă Goncearov este scoaterea de către Lajecinikov a epigrafului la capitolul „Epilog", din poezia lui K. F. Rîleev, „Volînski" (p. IV, pag. 183 ; pag. 424).

Cu-obrazuri plînse, fii ai țării
Grăbiți spre templul lui Samson !
Acolo-n criptă, dat uitării,
Zace vrăjmașul lui Biron.
Feciorul să-ți aduci, părinte,
L-al său mormînt, ca an de an
Să-i ardă tot mai vie-n minte
Chemarea sa de cetățean !

Acest epigraf explică ideea călăuzitoare a romanului, sensul social al dramei, și exprimă în special atitudinea autorului față de evenimentele ultimului capitol. „Trebuie să mai adaug că am scris despre Volînski sub înrîurirea înaltelor simțăminte care înconjurau în cel de al patrulea deceniu mormîntul său, cînd celebrele cuvinte :

Feciorul să-ți aduci, părinte,
L-al său mormînt, ca an de an
Să-i ardă tot mai vie-n minte
Chemarea sa de cetățean !

erau repetate cu nespusă admirație", îi scrie Lajecinikov lui M. N. Longhinov la 10 decembrie 1857, trimițîndu-i totodată și corespondența purtată cu Pușkin (Casa Pușkin a Academiei de științe a U.R.S.S.) [1]. Eliminînd poezia poetului decembrist care fusese executat și lăsînd numai cel de al doilea epigraf — citat din Evanghelie : „Îngerilor săi le va da poruncă să te aibă în pază pe căile ce le vei străbate" — Lajecinikov a fost nevoit să se limiteze doar la o aluzie despre dreptatea supremă, care-i apără pe cei nevinovați.

[1] Lajecinikov nu pomenește numele lui K. F. Rîleev nici în scrisoare.

Luînd în considerare motivele interzicerii romanului, formulate în raportul Comitetului pentru cenzură de la Moscova din 2 octombrie 1850, Lajecinikov a eliminat o serie de pasaje legate de diferite „aluzii la slăbiciunea caracterului şi la beteşugurile sufleteşti ale împărătesei", conţinînd indicaţii cu privire la relaţiile dintre Biron şi Anna Ioannovna. La pag. 108, p. II, ed. 1835 (pag. 206 prez. ed.), textul : „...acum cînd se dezvăluia tot mai mult *ţelul suprem* urmărit de Biron, trebuia să aleagă una din două : ori să-l ajute pe Biron să urce *treptele tronului,* ori să se lepede de el..." — a fost rectificat (cuvintele rectificate şi eliminate sînt date în cursive) astfel : „...acum, se dezvăluia tot mai mult *unde năzuia Biron să ajungă,* trebuia să-l ajute să urce *înaltele trepte*". La pag. 119, p. II (pag. 212 prez. ed.) din monologul lui Volînski a fost eliminată aluzia la relaţiile dintre Anna şi Biron : „Urăsc străinii care sînt, la drept vorbind, nişte oameni de nimic şi care numai printr-o *coalizare ocultă,* prin cine ştie ce servicii, necunoscute poporului..." ; la pag. 7, p. IV (pag. 348 prez. ed.) s-a scos pasajul : „N-avea însă destulă tărie să-l alunge şi *prefera să îndure* chinurile pe care singură şi le hărăzise". La pag. 142, p. III (pag. 318 prez. ed.), în textul : „...ducele îşi retrase braţul cu o mişcare *atît de brutală, încît împărăteasa se clătină, trupul ei greoi se aplecă pe o parte şi ar fi păţit desigur ruşinea şi neplăcerea de a cădea...*" în loc de „*cu o mişcare atît de brutală*" s-a scris „cu atîta neatenţie", iar restul, subliniat prin cursive, a fost eliminat. La pagina următoare a dispărut fraza : „*Împărăteasa era femeie şi răstălmăci îndată în felul ei ciuda ducelui*".

Fiindu-i probabil teamă de învinuirea că zugrăveşte „ignoranţa acelei vremi", Lajecinikov modifică episodul cu „*preamilostiva palmă*" cu care îl răsplăteşte, în semn de bunăvoinţă, pe Trediakovski „augusta protectoare a artelor". La pag. 129, p. I (pag. 115 prez. ed.), specificată în raportul lui Goncearov, în textul : „Însăşi împărăteasa a binevoit să se ridice de la locul ei, să se apropie de mine şi cu nobila ei mînă *să mă mîngîie cu o preamilostivă palmă*" — cuvintele în cursive au fost înlocuite prin următoarele : „*mă mîngîie uşor pe obraz*". La pag. 141, p. I (pag. 120 prez. ed.) se găseşte o rectificare de acelaşi gen : „Volînski rîse înveselit de acea anecdotă ; pentru a scăpa însă de pisălog şi a curma dintr-o dată pălăvrăgeala acestuia despre el însuşi, care ar

fi putut să se prelungească la nesfîrşit, *dacă vorbitorului i-ar fi dat prin gînd să lege de preamilostiva palmă povestirea întreruptă, porunci arapului să aducă hainele făgăduite*". Cuvintele despre palmă au fost eliminate, iar „hainele făgăduite" fură înlocuite prin *„darul promis"*.

La pag. 130, partea I (pag. 115 prez. ed.) au fost omise următoarele cuvinte : *„Să nu vă închipuiţi cumva, înaltul meu stăpîn, că palma asta ar fi fost grea, ca aceea a unui muritor de rînd ; nu, a fost o palmă dulce, uşoară, catifelată ; ea a făcut să freamăte în mine cele mai tainice strune sufleteşti, aşa cum se şi cuvine să se întîmple la atingerea unei făpturi cereşti"*. În acelaşi monolog, ceva mai jos, cuvintele lui Trediakovski : *„acea palmă"* au fost înlocuite prin : *„această atingere"*, iar *„fluturarea caldă a trei perechi de aripi de serafim"* cu *„adierea zefirului"*.

Ultima corectură a fost introdusă probabil din teama de a nu fi acuzat de lipsă de respect faţă de religie, de biserică. O idee despre criteriile cenzurii în această chestiune ne-o dă şi lista pasajelor scoase din romanul „Păgînul", chiar de mîna autorului (care se păstrează împreună cu corecturile în paginile romanului, cu aplicarea intervenţiilor cenzurii, în secţia de manuscrise a Bibliotecii de stat „M.E. Saltîkov-Şcedrin"). În această listă figurează unele imagini nevinovate, romantico-sentimentale, ca „somnul îngeresc...", „de parcă doi îngeri, trimişi pe pămînt să împlinească porunca domnului...", „şi îngerii domnului, aducîndu-ţi alinare somnului..." ş.a.m.d.

Din aceleaşi considerente, probabil, a fost omis şi paragraful de la pagina 180, p. IV (pag. 429 prez. ed.) : *„Se zice că la locul osîndei fusese văzut un păgîn care pîngărise capul lui Volînski, rostind cu acest prilej următoarele cuvinte : «calc în picioare capul vrăjmaşului meu». După negul de pe obraz, după chipul tîmp, slugarnic, după apucăturile de mişel, s-ar fi zis că fiara era... Nu, nu, inima nu poate crede aşa ceva.*

În curînd Trediakovski primi catedra de retorică."

Temîndu-se să se atingă nu numai de persoana Annei, ci şi de „slujitorii bisericii", Lajecinikov mai introduce o rectificare, menţionată şi în raport. Prietenul lui Volînski, Perokin, propune să intervină pe lîngă împărăteasă în vederea divorţului ministrului de cabinet. Din monologul lui Perokin s-au scos cuvintele : *„slujitorii bisericii nu se vor împotrivi*

cîtuși de puțin" (pag. 125, p. III ; pag. 310). Este menționată și eliminarea la pag. 197, p. I (pag. 147 prez. ed.) : „...un rob negru, fiu al întinsurilor dogorîtoare și nemărginite ale Africii, *purtînd, poate, în el un suflet de rege..."*

Ținînd seama de învinuirile cenzurii că autorul „zugrăvește ura și neîncrederea nemților... față de tot ce este rusesc și viceversa" [1], Lajecinikov elimină din cuvintele lui Volînski (pag. 121, p. I ; pag. 111 următoarele expresii subliniate în cursive : „Știi prea bine că mi-am jurat mie însumi și prietenilor mei să lupt împotriva *cotropitorilor străini, în frunte cu el"*, modificîndu-le astfel : „să lupt împotriva *lui Biron"*.

Printre rectificările enumerate în raportul lui Goncearov, alături de cazurile unde este absolut evident că au fost sugerate de cenzură, mai figurează și unele modificări cu un caracter mai puțin esențial.

Astfel, la pag. 101, p. III (pag. 300 prez. ed.), specificată în raport, s-au eliminat următoarele :

„— Tu nu știi că Volînski și cu mine ne-am înțeles să nu dăm pedepse corporale ?

— Nu-i duc eu grija lui Artemi Petrovici ! Nu vreau să-l vorbesc de rău, da' dumnealui îi place să petreacă, iar oamenii lui parcă-s niște călugări ; pe cînd dumneavoastră trăiți ca un pustnic, iar slugile dumneavoastră..."

Se prea poate că autorul să fi vrut să evite învinuirea că ar zugrăvi „dezmățul și ignoranța acelei vremi" [2] și în următoarele modificări care sînt de asemenea indicate în raport. La pag. 23, p. I (pag. 62) *„sărut... aprins de porniri aprige"* a fost înlocuită prin *„sărutarea plină de foc"* ; la pag. 134, p. III (pag. 315 prez. ed.) a fost eliminată fraza : *„Norocosule ! Știi că fericirea pe care tu ai dobîndit-o atît de ușor un altul ar fi plătit-o bucuros cu focul gheenei, iar tu nu vrei să plătești pentru ea nici cîteva ceasuri de chin pămîntesc ?"*

În raport mai este menționată rectificarea de la pag. 107, p. II (pag. 206 prez. ed.). Caracterizarea inițială a lui Osterman ca *„un mare promotor al luminării Rusiei"* a fost modificată astfel : *„unul dintre cei mai mari oameni de stat"*.

---

[1] Raportul Comitetului pentru cenzură de la Moscova din 2 octombrie 1850.

[2] idem.

La pag. 6, p. II (pag. 151 prez. ed.) a fost eliminată fraza: *„Șiruri de piatră, aliniată clasic, ca pe ață, s-au ridicat peste mormanele de cenușă ale Petersburgului de altădată, ca niște monumente reci dar somptuoase, înălțate drept recunoștință a urmașilor peste rămășițele poeților dragi poporului"*.

Eliminînd această frază, Lajecinikov a vrut, se pare, să evite învinuirea cum că în roman sînt zugrăvite „împilarea și umilirea Rusiei de pe vremea aceea"[1].

Cu toate acestea, deosebirile de text dintre ediția apărută în 1858 și cea din 1835 ne arată că modificările și eliminările indicate de Goncearov nu epuizează toate corecturile făcute de Lajecinikov pentru a obține autorizația în vederea tipăririi romanului. O serie de cazuri, pe care le vom arăta mai jos, constituie, fără îndoială, intervenții de autocenzură, urmărind, desigur, același țel.

În cuvîntarea rostită de Perokin la cumetria caprei (în capitolul pe care Bielinski l-a apreciat ca fiind „mai presus de orice laude" și specificat în raportul Comitetului pentru cenzură de la Moscova, Lajecinikov a introdus o serie de modificări la pasajele care „prin violența lor se impun involuntar atenției") (pag. 126, p. III ; pag. 325 prez. ed.) : „Toți supușii tăi vor veni la tine, însă nu în genunchi, ci vor veni să te învinuiască, să-și arate domnului rănile sîngerînde, zdrențele, lanțurile, cu care *i-ai îngăduit nevredniculuí favorit să ne încătușeze...*". În primul caz, cuvintele scrise în cursive au fost scoase, iar în al doilea — îndreptate astfel : *„cu care nevrednicul tău favorit ne-a împovărat"*. Aceste modificări au urmărit să o absolve pe Anna de orice învinuire, trecînd-o asupra lui Biron. Referirea la Anna a fost eliminată și din replica lui Kupșin (pag. 158, p. III ; pag. 327 prez. ed.) : „Poate că *nu Anna,* ci dumnezeu și Elizaveta, fiica lui Petru, vor salva Rusia !"

În capitolul „La palat" (pag. 160, p. II ; pag. 231 prez. ed.) Lajecinikov introduce o mică modificare : „Aliona" este înlocuită prin „Elena".

Lajecinikov elimină unul din cele trei epigrafe la capitolul „Cumetria caprei" (p. III, cap. VII). Numărul lor nu a fost întîmplător, fiecare epigraf avînd o adresă precisă și expri-

---

[1] Raportul Comitetului pentru cenzură de la Moscova din 2 octombrie 1850.

mînd poziția autorului față de cei trei eroi principali ai dramei pe care o desfășoară. Primul epigraf: „Păziți-vă ca nu cumva în lup să se prefacă blînda capră" îi este adresat lui Biron, care-și aruncă, în sfîrșit, masca și-și arată adevărata față. Al doilea epigraf: *„Et toi, Brutus?"* îi este adresat lui Volînski, iar al treilea, din fabula lui Krîlov „Sfatul șoarecilor":

Știu toate singură, bați gura-n van,
Cumătru mi-i acest guzgan!

se referă la Anna — despre fărădelegile lui Biron se cuvine să se tacă, el este „cumătrul" împărătesei. Epigraful acesta a fost eliminat.

La pag. 65, p. III (pag. 374 prez. ed.), în pasajul: „...iar în capul Annei Ioannovna încolțise gîndul consfințirii acelei iubiri... *Pentru aceasta era de ajuns cuvîntul ei împărătesc"* au fost scoase ultimele cuvinte, asemănătoare celor indicate în raportul lui Goncearov: *„...slujitorii bisericii nu se vor împotrivi cîtuși de puțin..."* (vezi pag. 305).

Autorul a mai modificat și următoarea frază (pag. 26, p. I; pag. 63 din prez. ed.): „În timp ce gloata celor slugarnici se ploconea în fața idolului și săruta treptele reci ale templului, *stropite de sîngele jertfelor..."* Cuvintele scoase în evidență prin cursive au fost eliminate de autor. Temîndu-se probabil că și în acest caz, la fel ca și în cele indicate de Goncearov, s-ar putea să fie învinuit de lipsă de respect față de biserică, Lajecinikov elimină cuvintele ironice pe care Volînski le adresează secretarului său: „Ei, haide, ajunge, *preacinstite predicator, Zouda"* (pag. 123, p. I; pag. 112 prez. ed.).

Din cuvintele lui Volînski cînd stă de vorbă cu Zouda au fost scoase (în cursive): *„Așa cum au luptat totdeauna fiii credincioși ai patriei împotriva asupritorilor; așa cum îmi spune inima și necunoscutul, dar nobilul meu sfătuitor!"* (pag. 116, p. I; pag. 108 prez. ed.), adică a fost înlăturat ceea ce era mai esențial, ideea de bază: cuvintele rămase rupte de ceea ce le preceda nu înseamnă nimic altceva decît o declamație sentimentală. La aceeași pagină au fost operate de către autor considerabile eliminări și din monologul lui Volînski: „Cum?... Numai pentru că mi-aș putea atrage dizgrația, poate surghiunul, *osînda,* pieirea, să stau și să privesc nepăsător durerea patriei mele? Să ascult nesimțitor gemetele inimilor rusești care răsună de la un capăt la altul al Rusiei?!

Trebuie oare să-ţi povestesc, că şi cînd nu le-ai cunoaşte, fărădelegile care se petrec în fiece zi chiar aici, în preajma noastră, fără a mai vorbi de cine ştie ce coclauri îndepărtate ? Numai la Petersburg cîte s-ar putea da în vileag ! Arhipăstorul, schingiuit de călău pentru credinţa şi adevărul pe care l-a iubit, care îi era la inimă din cea mai fragedă pruncie, îşi sfîrşeşte zilele în temniţa urît mirositoare ; *călugării, scoşi cu sila din chiliile lor, sînt tîrîţi încoace, ca să se lepede de sfîntul legămînt dat lui dumnezeu, să-l calce în picioare, pentru a fi pe placul satrapului neamţ ;* pîrele şi iscodirile merg pînă acolo, încît privirile şi mişcările omului sînt răstălmăcite de tot soiul de deştepţi, făcînd *din fiece casă o cancelarie secretă şi* din fiecare om un coşciug ambulant..."

Autorul a introdus o modificare şi la capitolul „Palatul de gheaţă" (pag. 13, p. III ; pag. 258, prez. ed.). În loc de : „Prin vorbele de duh pe care le presărau ici şi colo, se răzbunau parcă împotriva boierimii, pentru sărăcia şi înjosirile lor" a apărut : *„împotriva cui puteau"*. Este interesantă şi rectificarea de la pag. 74, p. II (pag. 190 prez. ed.). Vorbind despre trimiterea la oaste înainte de soroc a celor ce s-au făcut vinovaţi de ceva, în ediţiile din 1835 şi 1838 autorul dă o notă care la pregătirea ediţiei 1858 a fost eliminată : „Oare acest mod de recrutare nu este un anacronism ?"

Fără îndoială, toate aceste rectificări au un caracter de autocenzură ; faptul că lipsesc din raportul lui Goncearov poate fi explicat prin aceea că nu era indicat să se pună în discuţia cenzurii pagini care ar fi constituit un temei suficient pentru interzicerea romanului.

La data de 3 mai, raportul lui Goncearov, însoţit de o scrisoare în care era confirmată aprecierea sa, semnată de noul epitrop al districtului de învăţămînt din Petersburg, preşedinte al Comitetului pentru cenzură, prinţul T. A. Şcerbatov, este trimis la Direcţia generală a cenzurii. La 7 iunie, la şedinţa Direcţiei generale a cenzurii este discutat cazul tipăririi culegerii de opere ale lui Lajecinikov. La procesul-verbal amănunţit al acestei şedinţe este anexată o notă informativă cu privire la interzicerea cenzurii din 1850, totuşi pe baza raportului lui Goncearov, de data aceasta Direcţia generală a cenzurii hotărăşte că este posibil... „să autorize revizuirea hotărîrii anterioare, pe baza normelor generale ale cenzurii, deoarece autorul a introdus modificări în scrierile sale". La

5 iulie s-a dat aprobarea cenzurii pentru publicarea romanelor. Astfel, cea de a treia ediţie a „Palatului de gheaţă" a apărut după o întrerupere de douăzeci de ani.

Dacă ţinem seama de faptul că în condamnarea la moarte a lui Volînski şi a grupului său, Lajecinikov expunea în primul rînd tema luptei eroice împotriva „asupritorilor patriei", că întunecatul deceniu al domniei Annei Ioannovna a fost înfăţişat de autor cu o mare forţă demascatoare, modificările introduse de scriitor nu au putut să ştirbească nimic din ideea călăuzitoare a romanului. Datorită însă tuturor concesiunilor şi modificărilor făcute de autor, el a reuşit să salveze „Palatul de gheaţă" din menghinea cenzurii, în care a stat atîţia ani.

Cu toate acestea, romanul a mai rămas aproape o jumătate de veac pe lista scrierilor „răzvrătite". S-au păstrat două hotărîri ale Cenzurii teatrelor (din anii 1844 şi 1903) : prima hotărîre interzice punerea în scenă a „Palatului de gheaţă", adaptat de un oarecare Piotr Golopa ; cea de a doua — interzice drama prelucrată după roman pentru teatrele populare, „deoarece întunecata epocă a favoritului Biron nu constituie o pagină educativă de istorie pentru poporul nostru ; în această piesă, Volînski, care cu toate lipsurile sale cîştigă simpatia publicului, este învins de Biron şi condamnat la moarte de împărătească" (Secţia de manuscrise a Bibliotecii de Stat M.E. Saltîkov-Şcedrin).

Este caracteristică asemănarea motivărilor care au dus la hotărîrile de interzicere a romanului, luate de Direcţia generală a cenzurii din 1850 şi de Cenzura teatrelor din 1903.

Textul prezentei ediţii se tipăreşte după ultima ediţie, din 1858, apărută în timpul vieţii autorului ; toate rectificările introduse de autor potrivit indicaţiilor lui Goncearov, precum şi modificările privite ca autocenzură au fost reconstituite după ediţia din 1835. S-a ţinut seama de asemenea de lista greşelilor de tipar anexată la fiecare volum al ediţiei din 1835, care în marea lor majoritate nu au fost corectate cu prilejul pregătirii ediţiei din 1858.

Pag. 51. *Ce chipuri, straie, seminţii...* — din poemul lui A. S. Puşkin „Fraţii haiduci".

Se pleacă fruntea ce va zace-n sînge... — din poezia „André Chénier" de Puşkin.

Pag. 52. *Şi de acolo mai departe, la vînătoare de soboli, sau chiar pe mîna gîdelui* — adică în Siberia, la ocnă, sau la execuţie.

Pag. 53. *Mercur* — protector al călătorilor ; era înfăţişat cu aripioare la coif şi la sandale (mitologie).

Pag. 56. *...după ce va deschide cu cheia clasei a paisprezecea capiştea onorurilor...* — slujbaş de clasa a paisprezecea : gradul cel mai de jos, potrivit tabelului de ranguri (ucazul rînduielii slujbelor de stat, edictat de Petru I în 1722).

...pe vremea aceea pentru gradul de asesor de' colegiu nu se cerea diplomă — adică censul instrucţiunii.

...asesor de colegiu — slujbaş de rangul VIII.

Pag. 58. *Phoebus* (Apollo) — protector al artelor, zeu al soarelui şi luminii (mitologie).

Demostene (384—322 î.e.n.) — om de stat în Grecia antică, vestit orator.

Cicero (106—43 î.e.n.) — om de stat, orator şi scriitor roman.

Pag. 59. *Machiavelli* Niccolo di Bernardo (1469—1527) — om politic italian din epoca Renaşterii, gînditor şi scriitor, ideolog al burgheziei pe cale să se nască. În tratatul său „Il Principe", el a formulat o sumă de principii care au stat la baza normelor moralei burgheze, printre care şi principiile cîrmuirii unui stat monarhic şi teoria artei diplomatice.

Pag. 62. *Dar de ce n-am crede că se vedea la un consiliu al cabinetului* — cabinetul miniştrilor, instituit de Anna Ioannovna ; în 1739, raportor pentru problemele cabinetului pe lîngă împărătească era A. P. Volînski.

Pag. 67. *Nu-s ţigancă ca oricare, / Nu mint bobii mei...* — din opera „Rusalka" de compozitorul Kauer (1751—1831), libretul de N. Krasnopolski (trad. din germ. a piesei „Fata de la Dunăre"). Aria Lestei, partea III, actul III, tabloul unsprezece.

Pag. 70. *Caesare Borgia* (1476—1507) — fiul papii Alexandru al VI-lea, cardinal, mai tîrziu duce de Romagna, cunoscut prin despotismul său feroce ; secretarul său a fost Machiavelli.

Pag. 71. *...isteţei sibile...* — sibile — preotese care ghiceau viitorul (mitologie).

Pag. 81. *Minotaurul* — monstru cu cap de taur și trup de om, care devora fete și flăcăi ; stătea într-un palat-labirint (mitologie).

Pag. 82. *Holstein* — așa se numea provincia Prusiei situată între Marea Baltică și Marea Nordului, astăzi Schleswig-Holstein.

Pag. 84. *...calul său... de culoare Isabella* — castaniu-deschis cu coada și coama albe.

Pag. 92. *...între Rusia și Turcia izbucnise războiul* — războiul ruso-turc din 1735—1739, în care armatele rusești au repurtat victoria.

Lupta de la Stăuceni. — La 17 august 1739, în bătălia de lîngă satul Stăuceni, armata rusă, sub comanda generalului-feldmareșal Minnich, a zdrobit armata turcească, a ocupat cetatea Hotinului și a intrat în Iași.

Pag. 94. *...scrisese după „Télémaque" al lui Fénelon vestita „Telemahidă"...* — Fénelon François (1651—1715) — scriitor francez, autor al romanului moralizator în versuri „Aventurile lui Télémaque". A fost tradus în limba rusă de profesorul V. K. Trediakovski (1703—1769) sub titlul „Telemahida" (ed. A. Smirdin, S. — Petersburg, 1849).

Rollin Charles (1661—1741) — istoric francez, autor al „Istoriei antice" în mai multe volume, tradusă în limba rusă de V. K. Trediakovski.

Pag. 99. *Și-n ce, mă rog, stă-ntreaga măiestrie?* — din fabula lui I. A. Krîlov (1769—1844) „Ursul cel harnic". Citatul nu este reprodus întocmai : „Și-n ce-i aici întreaga măiestrie?"

Izbîndă, moarte? fie or'ce-ar fi... — din povestirea livonă „Ada" de poetul N. M. Iazîkov (1803—1846).

Pag. 102. *Horunj* — grad militar în trupele de cazaci, echivalent cu gradul de sublocotenent.

Pag. 113. *Se-nfoaie munții ca să nască, / Și nasc la urmă-un șoricel!...* — din „Prolegomene la o poemă ironică", introducere la „Telemahida".

Montagne — Montaigne Michel de (1533—1592) — filozof și scriitor progresist francez din epoca Renașterii. Vorbind despre *„eu și el, el și eu"* al lui Montaigne, autorul se referă la cuvintele lui Montaigne din cartea „Încercări" (cap. „Despre prietenie"), consacrate prietenului său, publicistul La Boétie : „...de atunci, nimeni nu era mai apropiat decît

el mie și eu lui... nu un altul, ci tot una ca și cum aș fi fost eu însumi".

Pag. 113. „*Alexandroida,* poemă contemporană" în patru părți, de Pavel Svecin (Moscova, tip. S. Selivanovski, 1827) — operă lipsită de valoare, conținînd o servilă și lingușitoare preamărire a lui Alexandru I.

Pag. 114. *Frumoasei Elena* — eroină din „Iliada" lui Homer, soția regelui spartan Menelau, vestită prin frumusețea ei. Răpirea ei de către Paris a servit ca pretext pentru dezlănțuirea războiului troian.

Dar spiritul, asemenea lui Iraclie, de cîte isprăvi nu este în stare! El a săvîrșit în mine cea de-a șaptea ispravă. — Este vorba de Heracles (Hercule), fiul lui Zeus, înzestrat cu o extraordinară forță fizică și morală. Heracles, care era în slujba regelui Euristeu, trebuia să facă douăsprezece isprăvi. Cea de-a șaptea ispravă a fost curățirea grajdurilor regelui Augias, pe care a terminat-o într-o singură zi, făcînd să treacă prin aceste grajduri apele rîului Alfeu (mitologie). Autorul se referă aici la următorul vers al „Telemahidei": „Acest Iraclie, care a făcut multe drăcovenii și minunății..."

Pag. 116. *Virgiliu* (70—19 î.e.n.) — poet roman, autorul „Aeneidei".

Camoens Luis (1524—1580) — poet portughez, autor al epopeii naționale „Lusiada".

Pag. 117. *Ochii lor văd preantinsul pămînt ca un hîd bolovan...* — din „Telemahida", cartea 9.

Calipso — nimfă ce locuia pe insula unde furtuna îl aruncase pe Odiseu, în timp ce se întorcea acasă după războiul Troian. Îndrăgostindu-se de Odiseu, Calipso îi oferi nemurirea și tinerețea veșnică, însă Odiseu, ros de dorul de patrie și de soție, respinse propunerea Calipsei, și aceasta, ascultînd de porunca zeilor, fu nevoită să-l lase să plece (mitologie).

Pag. 118. *Piei dinainte-mi, vlăjgan vînturatic! Piei de îndată!...* din „Telemahida", cartea 7, penultimul vers nu este citat exact: „N-am să îngădui vreunei nimfe o vorbă despre el să scape".

...bietul pescar de la Holmogorî, care șade în țara nemțească, n-are decît să țiuie din fluierul său pițigăiat nefericita lui odă la luarea Hotinului... — V. K. Trediakovski face aluzie la M. V. Lomonosov (1711—1765), care a scris la Mar-

burg, unde fusese trimis la studii, „Oda la cucerirea Hotinului".

Pag. 120. *Paris* — fiul lui Priam, regele Troiei ; el i-a dat Afroditei, zeița dragostei, mărul de aur pe care era scris : „Celei mai frumoase" ; acest măr a fost obiectul discordiei între trei zeițe (mitologie).

Pag. 121. *Ascultă, zise el, ce-ți spun și ia aminte...* din fabula lui I. Krîlov „Băiatul și șarpele".

În ajun de bobotează... — începutul baladei „Svetlana" de V. A. Jukovski.

...asemenea lui Camoens : în timpul naufragiului... Autorul se referă la un episod din viața lui Camoens, cînd acesta era cît pe ce să piară în timpul naufragiului unei corăbii...

Pag. 124. *Incași* — popor băștinaș din America.

grande — nobil spaniol.

Semiramida — regină semilegendară a Asiriei.

Pag. 135. *Belzebuth* — în legendele biblice, stăpînitor al infernului, duhul răului.

Iason — erou legendar ; a întreprins o expediție în Colhida, în căutarea lînii de aur, păzită de un balaur (mitologie).

Pag. 136. *Care pe care l-o-nșela / De nas, purtîndu-l după lege ?* — din fabula lui Krîlov „Negustorul".

Pag. 138. *Tare tînjea Calipso, tristețea ei nu avea margini...* — din „Telemahida", cartea 1.

Și iată că vede-ntr-o zi rămășițele-acelei corăbii... — din „Telemahida", cartea 1.

Pag. 144. *Și trupu-nghițit fu de rîul adînc...* — din poezia „Răzbunarea" de V. A. Jukovski. Autorul atribuise din greșeală acest vers lui A. S. Pușkin. În textul prezentei ediții s-a introdus cuvenita rectificare.

Pag. 149. *Pentru teleaga asta neagră / Deschisă-i orice cale...* din tragedia lui A. S. Pușkin „Ospăț în timp de ciumă". În original, citatul nu este redat exact.

Pag. 151. *Thalia* — muză, protectoarea comediei ; *Melpomena* — muză, protectoarea tragediei (mitologie).

Pag. 158. *Cuvier* Georges (1769—1832) om de știință francez, autorul unor lucrări de anatomie comparată, paleontologie și al unui tratat despre animale.

Pag. 187. *Vrăjmaşul să-l ajungi, să prinzi prielnic vînt...* din satira poetului A. D. Cantemir (1708—1744) „Filaret şi Evgheni" ; s-a păstrat adnotarea lui A. D. Cantemir : „Nu este de mică importanţă ca în timpul bătăliei pe mare să foloseşti vîntul în aşa fel ca el să bată dinspre corabia ta spre corabia inamicului".

Se îmbulzea în urmă-i suita sa aleasă... — din satira lui A. D. Cantemir „Filaret şi Evgheni".

Fonvizin Denis Ivanovici (1745—1792) — scriitor, autor de comedii, militant înaintat pe tărîm literar şi social din epoca Ecaterinei.

Pag. 191. *...manşetele de Alençon* — manşete din dantelă provenind din oraşul francez Alençon, vestit pentru dantelăriile sale.

Pag. 193. *Dacă cineva, asemenea bărbierului lui Midas, şi-ar fi îngropat taina în pămînt...* — Autorul se referă la regele Frigiei, Midas, care-şi ascundea cu cea mai mare grijă urechile de măgar cu care-l blagoslovise Apollo. Bărbierul lui Midas, care-i descoperise taina, nefiind în stare să-şi ţină gura, săpă o mică groapă şi destăinuindu-i secretul, o acoperi la loc cu pămînt. Trestia care a crescut pe acel loc a divulgat taina regelui (mitologie).

Pag. 198. *...am găsit punctul vulnerabil al acestui Achille...* — Achille, fiul zeiţei mării, Thetis, care l-a cufundat în apa sfîntă a Styxului ce aducea nemurirea. Nu i-a rămas vulnerabil decît călcîiul de care-l ţinuse Thetis (mitologie).

Pag. 200. *Ioanna de Napoli* — Ioanna a II-a (1371—1435), regină a Neapolului din dinastia de Anjou ; favoriţii ei (Sforza, Caraccioli) interveneau în treburile statului, ceea ce a dus la răscoala împotriva Ioannei.

Pag. 204. *Cumplită scenă ! Ei s-au încleştat / În luptă dreaptă !...* — din poemul dramatic „Ermak" de I. I. Dmitriev (1760—1837), reprezentant al sentimentalismului. Citatul nu este prea exact, reunind versuri răzleţe.

Pag. 208. *...au să ne pîrjolească pe noi, păgînii, aşa cum au făcut cu vraciul neamţ al lui Ivan cel Groaznic.* Este vorba de Eliseo Bomeli, medic al lui Ivan al IV-lea. În „Istoria statului rus" M. N. Karamzin povesteşte cum a fost ars pe rug Bomeli.

Pag. 210. *Publius Horatius Cocles* (Chiorul) — luptător roman, care a apărat podul de peste Tibru împotriva etruscilor (anul 507 î.e.n.).

Pag. 212. *Brius* Iakov Vilimovici (1670—1735), om de stat, învățat, general-feldmareșal, unul dintre colaboratorii luminați ai lui Petru I. Lui Brius i se atribuie întocmirea primului calendar din Rusia.

...porunciți-le să ocheasca un măr nu numai de pe capul fiului... — autorul se referă la legenda populară din evul mediu. Wilhelm Tell, arcaș vestit, silit să tragă din porunca pîrcălabului, a nimerit cu săgeata mărul așezat pe capul fiului său.

Pag. 220. *Dar ceasul a sosit — nu-mi amintesc nimic...* din tragedia „Boris Godunov" de A. S. Pușkin. În original, citatul nu este redat întocmai.

Pag. 222. *Balakirev* Ivan Alexandrovici (1699 — anul morții necunoscut) — slujitor apropiat al lui Petru I și al Ecaterinei I, măscărici la curtea Annei Ioannovna.

Pag. 233. *Inima îndrăgostită mi-a supus firea ambițioasă și, înăbușindu-mi plînsul, îmi vînd libertatea în schimbul unei fericiri făr' de nădejde...* — din „Roman în șapte scrisori" de A. A. Bestujev-Marlinski, scriitor decembrist (1797—1837); scrisoarea a patra.

Pag. 253. *Minune-ntre minuni, oriunde ai privi...* din basmul „Ciudata" de poetul I. I. Dmitriev. Citatul nu este exact, reunind strofe răzlețe.

Bogdanovici Ippolit Feodorovici (1743—1803) — poet clasicist rus, autorul poemului „Suflețelul" și al „Străvechii povestiri în versuri libere".

Sărutul gurii caste întreg ți l-am păstrat... — din poemul „Manțenil" de V. I. Tumanski (1800—1860); poezia sa, în mare parte imitativă, a suferit influența școlii romantice.

Krafft Georg Wolfgang (1701—1754) — om de știință rus academician, profesor de matematică și fizică, autor al unui mare număr de articole, autor de manuale.

Pag. 258. *Beaumarchais* Pierre Augustin Caron (1732—1799) — scriitor și dramaturg francez.

Pag. 261. *Cîmpiile Elizee* — lume de dincolo de moarte, unde, după credința vechilor greci, hălăduiau sufletele drept-credincioșilor (mitologie).

Pag. 271. *La șalul cel negru privesc ca nebun...* — din poezia „Șalul negru" de A. S. Pușkin. În original, citatul nu este redat exact.

Pag. 280. *Ghicesc curiozitatea multora dintre cititorii mei, însă nu în legătură cu mărul cunoașterii binelui și a răului, ci cu mărul originar, împodobit cu numele Minnei — și mă grăbesc să o satisfac...* — din nuvela lui A. A. Bestujev-Marlinski „Turnirul de la Revel", începutul capitolului II. Fraza nu este terminată: „...în primul rînd pentru că vreau să le plac cititorilor mei, în al doilea rînd — de ce n-aș mărturisi-o? — îmi place să povestesc despre preafrumoase, deși nu mă pricep să vorbesc cu ele".

Pag. 287. *Nu înainte, ci înapoi, baroane!* — din nuvela lui A. A. Bestujev-Marlinski, „Turnirul de la Revel", capitolul III.

Pag. 299. *Berlină* — trăsură în formă de cupeu, cu patru locuri.

Pag. 302. *Murat* — mareșal al Franței. În timpul campaniei lui Napoleon împotriva Rusiei (1812) — comandant al cavaleriei.

Pag. 304. *Stînca leucadică* — cap în partea de sud a insulelor Leucade din Marea Ionică; de aici, după legendă, în fiecare an era aruncat în mare un criminal, pentru a răscumpăra păcatele locuitorilor insulei. (mitologie).

În vremurile acelea, cînd omul era umilit, coborît pînă la animalitate, dobitoacele, mînate parcă de un simțămînt de simpatie, îndeplineau fel de fel de treburi omenești. — În ediția din 1835, sub acest epigraf se afla mențiunea: „Autorul". În edițiile următoare această mențiune a dispărut.

Pag. 312. *Bucefal* — calul preferat al lui Alexandru Macedon (356—323 î.e.n.).

Pag. 314. *Și tu, Brutus?...* — cu aceste cuvinte, după legendă, împăratul roman Caius Julius Caesar (100—44 î.e.n.), rănit de moarte, s-a adresat prietenului său Marcus Junius Brutus (85—42 î.e.n.), părtaș la complotul republican împotriva lui Caesar.

„Și tu, Brutus!..." — ultimele cuvinte rostite de Cesar în tragedia shakespeareană „Iuliu Cesar". Însă tragedia lui Voltaire (1694—1778) „Brutus", consacrată căpeteniei complotului împotriva lui Julius Caesar, complot republican numai în aparență, și aristocratic, în fond, îl idealizează pe Lucius Iu-

nius Brutus, dînd o tălmăcire nouă, republicană, acestui personaj.

Pag. 314. *Ştiu toate singură, baţi gura-n van...* — din fabula „Sfatul şoarecilor" de Krîlov.

Pag. 318. *„Frumoasă eşti, porumbiţo, oricum ai fi înveşmîntată!"* — din povestirea în versuri „Sufleţelul" de I. Bogdanovici, cartea a doua.

Pag. 324. *Înainte ca razele de soare să atingă statuia lui Memnon, ea nu scoate divinele ei sunete.* — „Coloşii lui Memnon" erau în vechiul Egipt două statui ale regelui Amenophis al III-lea ; una dintre ele fusese supranumită „statuia care cîntă". Sunetul prelung care se auzea o dată cu primele raze ale soarelui era produs de aerul cald care trecea prin crăpăturile soclului. După credinţele vechilor greci, Memnon, fiul zeiţei luminii, îşi saluta mama (mitologie).

Pag. 330. *Jupiter* — zeul tunetului la romani (mitologie).

Pag. 331. *...acest îngrozitor Polyphem cu chip de femeie...* — Polyphem — ciclop uriaş, fiul lui Poseidon (mitologie).

Pag. 338. *Sue* Eugène (1804—1857) — romancier francez.

Pag. 368. *Odiseu* — regele insulei Itaca, erou al poemului „Odiseea" (mitologie).

Minerva — zeiţa înţelepciunii (mitologie).

Pag. 370. *Aristide* din Atena (aprox. 540—467 î.e.n.) — comandant de oşti şi om de stat, poreclit *cel drept.*

Temistocle (aprox. 525—461 î.e.n.) — comandant de oşti şi om de stat atenian.

Solon (aprox. 638—558 î.e.n.) — om de stat atenian.

Mecena — Caius Cilnius Maecenas (69—3 î.e.n.) — scriitor şi om politic roman, protector al poeţilor. Numele lui a ajuns un simbol, desemnînd pe cei ce protejează literatura şi artele.

Pag. 374. *Parnas* — masiv muntos din Grecia, unde, după credinţa vechilor greci, îşi aveau reşedinţa Apollo şi muzele (mitologie).

Hymeneu mergea-n caleaşca-i triumfală... — V. K. Trediakovski, „Stihuri epitalamice cu prilejul căsătoriei luminăţiei sale Alexandr Borisovici Kurakin cu cneajna Alexandra Ivanovna".

Hymeneu — zeu al căsătoriei, protector al tinerilor însurăţei (mitologie).

Îi dară zestre-un milion ! Şi îl luă Matriona pe baron... — din fabula „Cioara" de I. A. Krîlov.

Pag. 375. *...purtînd pe buze refrenul „deşertăciune a deşertăciunilor" al lui Solomon...* — Solomon, regele izraeliţilor (960—935 î.e.n.), căruia i se atribuie „Cartea înţelepciunii" (Ecleziastul), de unde sînt citate cuvintele de mai sus.

Pag. 376. *Neavînd privilegiul unei vieţi matusalemice...* — după legenda biblică, patriarhul Mathusalem ar fi trăit peste 900 de ani.

Pag. 377. *S...vei* — Stroganovei.

V...v — Voronţov.

Pag. 378. *T...a* — Trubeţkaia.

Pag. 379. *Murillo* Bartolomé Estebán (1617/18—1682) — pictor spaniol.

Pag. 380. *Umflaţi ca nişte broaşte ce vor să ajungă boi...* — Autorul se referă la fabula „Broasca şi boul" de I. A. Krîlov.

Baiazid I, poreclit „Fulgerul" (1360—1403) — sultan al Turciei, care a instaurat protectoratul otoman asupra Bizanţului. Înfrînt în 1402 de oştile lui Timur, Baiazid a fost luat prizonier.

Pag. 382. *Bine vă aflu,-nsurăţeilor, prostănel şi prostănacă...* — din „Oraţia rostită de Vasili Trediakovski cu prilejul căsătoriei măscăriciului". Poezia nu este reprodusă în întregime : au fost omise şapte versuri.

Pag. 383. *Chapelle* (Claude Emmanuel Luillier) (1626—1686) — poet francez, autor de versuri anacreontice.

Tasso Torquato (1544—1595) — poet italian al Renaşterii, autorul poemului epic „Ierusalimul eliberat".

Pag. 385. *Sfîrşită de furtună, doarme marea — / Somn de tigroaică !...* — din poezia lui V. G. Tepliakov (1804—1842), „Ultima seară la ***".

Pag. 391. *Ţi-e sufletul curat, tristeţea i-i străină...* din poezia lui A. S. Puşkin „Prietene, uitat-am urma anilor ce-au fost..."

Pag. 391. *Descartes* René (1596—1650) — filozof, fizician, matematician şi fiziolog francez. În opera sa „Tratat despre lume", Descartes dezvoltă teoria asupra originii universului.

Pag. 397. *Nu-i potrivită vorbă multă...* — din poemul „Ruslan şi Liudmila" de A. S. Puşkin, cîntul I.

Pag. 407. *Iubitul meu, o, vino iar !* — din „Cîntec rumel" de V. G. Tepliakov, strofele V, VI.

Pag. 417. *Nu căuta pe care drum anume / S-o pierde astăzi pasul meu uşor...* — din poezia lui Fr. Schiller, „Tekla", in-

titulată „Glas de pe lumea cealaltă" în traducerea lui V. A. Jukovski.

Marie-Antoinette (1775—1793) — regina Franței, soția lui Ludovic al XVI-lea, condamnată la moarte de tribunalul revoluționar.

Pag. 429. *Valurile zbuciumate ale Beltului...* — este vorba de Marea Baltică.

Pag. 430. *Cu-obrazuri plînse, fii ai țării, / Grăbiți spre templul lui Samson!...* — din poezia poetului decembrist K. F. Rîleev (1795—1826), „Volînski".

CUPRINS

pag.

„Palatul de gheață" de I. I. Lajecinikov 5

Partea întîi

Capitolul I Trecerea în revistă 51
Capitolul II Țiganca 67
Capitolul III Statuia de gheață 79
Capitolul IV Fatalism 89
Capitolul V O misivă misterioasă 99
Capitolul VI Intermediarul 113
Capitolul VII Măștile 121
Capitolul VIII Cursa 136
Capitolul IX O scenă pe Neva 144

Partea a doua

Capitolul I Limba 149
Capitolul II Cercetarea 157
Capitolul III Doftoroaia 167
Capitolul IV Bătrînica povestește 175
Capitolul V Rusalcele 180
Capitolul VI La intrarea din față și la intrarea din dos 187
Capitolul VII Rivalii 204
Capitolul VIII La palat 220
Capitolul IX Criza 233
Capitolul X Mesagera 243

Partea a treia

Capitolul I Palatul de gheață 253
Capitolul II Vălul de mireasă 271
Capitolul III Țiganca istorisește 280
Capitolul IV O consfătuire zădărnicită . . . 287
Capitolul V Maimuța ducelui 296
Capitolul VI Cîinele-cal 304
Capitolul VII Cumetria caprei 314
Capitolul VIII Scrisoarea și răspunsul . . . 327
Capitolul IX Paznicul de noapte 331
Capitolul X Iată cum sînt bărbații ! 338

Pag.

Partea a patra

Capitolul I Dragostea-pavăză 345
Capitolul II Lovitura 354
Capitolul III Între două focuri 361
Capitolul IV Încotro bate vîntul 367
Capitolul V Nunta măscăriciului 374
Capitolul VI Dizgrația 385
Capitolul VII Pisica neagră 391
Capitolul VIII Propunerea 397
Capitolul IX Întîlnirea în noapte 407
Capitolul X Înmormîntarea 417
Capitolul XI Arestarea 420
Capitolul XII Deznodămîntul 426
Capitolul XIII Epilog 430

Notele redacției ruse 439

Redactor responsabil : MOȘNEAGĂ ELENA
Tehnoredactor : VÎNTU AURELIA

Dat la cules 02.11.1961. Bun de tipar 05.01.1962. Apărut 1962. Tiraj 28.140 ex. broșate. Hîrtie velină mată de 65 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 24,20. Coli de tipar 29. A. nr. 01063. C. Z. pentru bibliotecile mari 8 S. C. Z. pentru bibliotecile mici 8 S.—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 11.795 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii, Piața Scînteii, București — R.P.R.

Lei 10,50